నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అభిధమ్మమాతికాపాళి

ఏకం సమయం భగవా దేవేసు విహరతి తావతింసభవనే పారిచ్ఛత్తకమూలే పణ్డుకమ్బలసిలాయం. తత్ర ఖో భగవా దేవానం తావతింసానం అభిధమ్మకథం కథేసి.

౧. ధమ్మసఙ్గణీమాతికా

తికమాతికా

కుసలా ధమ్మా (ధ. స. తికమాతికా ౧-౨౨), అకుసలా ధమ్మా, అబ్యాకతా ధమ్మా. సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తా ధమ్మా, దుక్ఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తా ధమ్మా, అదుక్ఖమసుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తా ధమ్మా. విపాకా ధమ్మా, విపాకధమ్మధమ్మా, నేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మా. ఉపాదిణ్ణుపాదానియా ధమ్మా, అనుపాదిణ్ణుపాదానియా ధమ్మా, అనుపాదిణ్ణఅనుపాదానియా ధమ్మా. సంకిలిట్ఠసంకిలేసికా ధమ్మా, అసంకిలిట్ఠసంకిలేసికా ధమ్మా, అసంకిలిట్ఠఅసంకిలేసికా ధమ్మా. సవితక్కసవిచారా ధమ్మా, అవితక్కవిచారమత్తా ధమ్మా, అవితక్కఅవిచారా ధమ్మా. పీతిసహగతా ధమ్మా, సుఖసహగతా ధమ్మా, ఉపేక్ఖాసహగతా ధమ్మా. దస్సనేన పహాతబ్బా ధమ్మా, భావనాయ పహాతబ్బా ధమ్మా, నేవ దస్సనేన న భావనాయ పహాతబ్బా ధమ్మా. దస్సనేన పహాతబ్బహేతుకా ధమ్మా, భావనాయ పహాతబ్బహేతుకా ధమ్మా, నేవ దస్సనేన న భావనాయ పహాతబ్బహేతుకా ధమ్మా . ఆచయగామినో ధమ్మా, అపచయగామినో ధమ్మా, నేవాచయగామినాపచయగామినో ధమ్మా. సేక్ఖా ధమ్మా, అసేక్ఖా ధమ్మా, నేవసేక్ఖనాసేక్ఖా ధమ్మా. పరిత్తా ధమ్మా, మహగ్గతా ధమ్మా, అప్పమాణా ధమ్మా. పరిత్తారమ్మణా ధమ్మా, మహగ్గతారమ్మణా ధమ్మా, అప్పమాణారమ్మణా ధమ్మా. హీనా ధమ్మా, మజ్ఝిమా ధమ్మా, పణీతా ధమ్మా. మిచ్ఛత్తనియతా ధమ్మా, సమ్మత్తనియతా ధమ్మా, అనియతా ధమ్మా. మగ్గారమ్మణా ధమ్మా, మగ్గహేతుకా ధమ్మా, మగ్గాధిపతినో ధమ్మా. ఉప్పన్నా ధమ్మా, అనుప్పన్నా ధమ్మా, ఉప్పాదినో ధమ్మా. అతీతా ధమ్మా, అనాగతా ధమ్మా, పచ్చుప్పన్నా ధమ్మా. అతీతారమ్మణా ధమ్మా, అనాగతారమ్మణా ధమ్మా, పచ్చుప్పన్నారమ్మణా ధమ్మా. అజ్ఝత్తా ధమ్మా, బహిద్ధా ధమ్మా, అజ్ఝత్తబహిద్ధా ధమ్మా. అజ్ఝత్తారమ్మణా ధమ్మా, బహిద్ధారమ్మణా ధమ్మా, అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణా ధమ్మా. సనిదస్సనసప్పటిఘా ధమ్మా, అనిదస్సనసప్పటిఘా ధమ్మా, అనిదస్సనఅప్పటిఘా ధమ్మా (ధ. స. తికమాతికా ౧-౨౨).

ద్వావీసతితికం.

దుకమాతికా

హేతుగోచ్ఛకం

హేతూ ధమ్మా, న హేతూ ధమ్మా. సహేతుకా ధమ్మా, అహేతుకా ధమ్మా. హేతుసమ్పయుత్తా ధమ్మా, హేతువిప్పయుత్తా ధమ్మా. హేతూ చేవ ధమ్మా సహేతుకా చ, సహేతుకా చేవ ధమ్మా న చ హేతూ. హేతూ చేవ ధమ్మా హేతుసమ్పయుత్తా చ, హేతుసమ్పయుత్తా చేవ ధమ్మా న చ హేతూ. న హేతూ ఖో పన ధమ్మా సహేతుకాపి, అహేతుకాపి. హేతుగోచ్ఛకం.

చూళన్తరదుకం

సప్పచ్చయా ధమ్మా, అప్పచ్చయా ధమ్మా. సఙ్ఖతా ధమ్మా, అసఙ్ఖతా ధమ్మా. సనిదస్సనా ధమ్మా, అనిదస్సనా ధమ్మా. సప్పటిఘా ధమ్మా, అప్పటిఘా ధమ్మా. రూపినో ధమ్మా, అరూపినో ధమ్మా. లోకియా ధమ్మా, లోకుత్తరా ధమ్మా. కేనచి విఞ్ఞేయ్యా ధమ్మా, కేనచి న విఞ్ఞేయ్యా ధమ్మా. చూళన్తరదుకం.

ఆసవగోచ్ఛకం

ఆసవా ధమ్మా, నో ఆసవా ధమ్మా. సాసవా ధమ్మా, అనాసవా ధమ్మా. ఆసవసమ్పయుత్తా ధమ్మా, ఆసవవిప్పయుత్తా ధమ్మా. ఆసవా చేవ ధమ్మా సాసవా చ, సాసవా చేవ ధమ్మా నో చ ఆసవా. ఆసవా చేవ ధమ్మా ఆసవసమ్పయుత్తా చ, ఆసవసమ్పయుత్తా చేవ ధమ్మా నో చ ఆసవా. ఆసవవిప్పయుత్తా ఖో పన ధమ్మా సాసవాపి, అనాసవాపి. ఆసవగోచ్ఛకం.

సఞ్ఞోజనగోచ్ఛకం

సఞ్ఞోజనా ధమ్మా, నో సఞ్ఞోజనా ధమ్మా. సఞ్ఞోజనియా ధమ్మా, అసఞ్ఞోజనియా ధమ్మా. సఞ్ఞోజనసమ్పయుత్తా ధమ్మా, సఞ్ఞోజనవిప్పయుత్తా ధమ్మా. సఞ్ఞోజనా చేవ ధమ్మా సఞ్ఞోజనియా చ, సఞ్ఞోజనియా చేవ ధమ్మా నో చ సఞ్ఞోజనా. సఞ్ఞోజనా చేవ ధమ్మా సఞ్ఞోజనసమ్పయుత్తా చ, సఞ్ఞోజనసమ్పయుత్తా చేవ ధమ్మా నో చ సఞ్ఞోజనా. సఞ్ఞోజనవిప్పయుత్తా ఖో పన ధమ్మా సఞ్ఞోజనియాపి, అసఞ్ఞోజనియాపి. సఞ్ఞోజనగోచ్ఛకం.

గన్థగోచ్ఛకం

గన్థా ధమ్మా, నో గన్థా ధమ్మా. గన్థనియా ధమ్మా, అగన్థనియా ధమ్మా. గన్థసమ్పయుత్తా ధమ్మా, గన్థవిప్పయుత్తా ధమ్మా. గన్థా చేవ ధమ్మా గన్థనియా చ, గన్థనియా చేవ ధమ్మా నో చ గన్థా . గన్థా చేవ ధమ్మా గన్థసమ్పయుత్తా చ, గన్థసమ్పయుత్తా చేవ ధమ్మా నో చ గన్థా. గన్థవిప్పయుత్తా ఖో పన ధమ్మా గన్థనియాపి, అగన్థనియాపి. గన్థగోచ్ఛకం.

ఓఘగోచ్ఛకం

ఓఘా ధమ్మా, నో ఓఘా ధమ్మా. ఓఘనియా ధమ్మా, అనోఘనియా ధమ్మా. ఓఘసమ్పయుత్తా ధమ్మా, ఓఘవిప్పయుత్తా ధమ్మా. ఓఘా చేవ ధమ్మా ఓఘనియా చ, ఓఘనియా చేవ ధమ్మా నో చ ఓఘా. ఓఘా చేవ ధమ్మా ఓఘసమ్పయుత్తా చ, ఓఘసమ్పయుత్తా చేవ ధమ్మా నో చ ఓఘా. ఓఘవిప్పయుత్తా ఖో పన ధమ్మా ఓఘనియాపి, అనోఘనియాపి. ఓఘగోచ్ఛకం.

యోగగోచ్ఛకం

యోగా ధమ్మా, నో యోగా ధమ్మా. యోగనియా ధమ్మా, అయోగనియా ధమ్మా. యోగసమ్పయుత్తా ధమ్మా, యోగవిప్పయుత్తా ధమ్మా. యోగా చేవ ధమ్మా యోగనియా చ, యోగనియా చేవ ధమ్మా నో చ యోగా. యోగా చేవ ధమ్మా యోగసమ్పయుత్తా చ, యోగసమ్పయుత్తా చేవ ధమ్మా నో చ యోగా. యోగవిప్పయుత్తా ఖో పన ధమ్మా యోగనియాపి, అయోగనియాపి. యోగగోచ్ఛకం.

నీవరణగోచ్ఛకం

నీవరణా ధమ్మా, నో నీవరణా ధమ్మా. నీవరణియా ధమ్మా, అనీవరణియా ధమ్మా. నీవరణసమ్పయుత్తా ధమ్మా, నీవరణవిప్పయుత్తా ధమ్మా. నీవరణా చేవ ధమ్మా నీవరణియా చ, నీవరణియా చేవ ధమ్మా నో చ నీవరణా. నీవరణా చేవ ధమ్మా నీవరణసమ్పయుత్తా చ, నీవరణసమ్పయుత్తా చేవ ధమ్మా నో చ నీవరణా. నీవరణవిప్పయుత్తా ఖో పన ధమ్మా నీవరణియాపి, అనీవరణియాపి. నీవరణగోచ్ఛకం.

పరామాసగోచ్ఛకం

పరామాసా ధమ్మా, నో పరామాసా ధమ్మా. పరామట్ఠా ధమ్మా, అపరామట్ఠా ధమ్మా. పరామాససమ్పయుత్తా ధమ్మా, పరామాసవిప్పయుత్తా ధమ్మా. పరామాసా చేవ ధమ్మా పరామట్ఠా చ, పరామట్ఠాచేవ ధమ్మా నో చ పరామాసా. పరామాసవిప్పయుత్తా ఖో పన ధమ్మా పరామట్ఠాపి, అపరామట్ఠాపి. పరామాసగోచ్ఛకం.

మహన్తరదుకం

సారమ్మణా ధమ్మా, అనారమ్మణా ధమ్మా. చిత్తా ధమ్మా, నో చిత్తా ధమ్మా. చేతసికా ధమ్మా, అచేతసికా ధమ్మా. చిత్తసమ్పయుత్తా ధమ్మా, చిత్తవిప్పయుత్తా ధమ్మా. చిత్తసంసట్ఠా ధమ్మా, చిత్తవిసంసట్ఠా ధమ్మా. చిత్తసముట్ఠానా ధమ్మా, నో చిత్తసముట్ఠానా ధమ్మా. చిత్తసహభునో ధమ్మా, నో చిత్తసహభునో ధమ్మా. చిత్తానుపరివత్తినో ధమ్మా, నో చిత్తానుపరివత్తినో ధమ్మా. చిత్తసంసట్ఠసముట్ఠానా ధమ్మా, నో చిత్తసంసట్ఠసముట్ఠానా ధమ్మా. చిత్తసంసట్ఠసముట్ఠానసహభునో ధమ్మా, నో చిత్తసంసట్ఠసముట్ఠానసహభునో ధమ్మా. చిత్తసంసట్ఠసముట్ఠానానుపరివత్తినో ధమ్మా, నో చిత్తసంసట్ఠసముట్ఠానానుపరివత్తినో ధమ్మా. అజ్ఝత్తికా ధమ్మా, బాహిరా ధమ్మా. ఉపాదా ధమ్మా, నో ఉపాదా ధమ్మా. ఉపాదిణ్ణా ధమ్మా, అనుపాదిణ్ణా ధమ్మా. మహన్తరదుకం.

ఉపాదానగోచ్ఛకం

ఉపాదానా ధమ్మా, నో ఉపాదానా ధమ్మా. ఉపాదానియా ధమ్మా, అనుపాదానియా ధమ్మా. ఉపాదానసమ్పయుత్తా ధమ్మా, ఉపాదానవిప్పయుత్తా ధమ్మా. ఉపాదానా చేవ ధమ్మా ఉపాదానియా చ, ఉపాదానియా చేవ ధమ్మా నో చ ఉపాదానా. ఉపాదానా చేవ ధమ్మా ఉపాదానసమ్పయుత్తా చ, ఉపాదానసమ్పయుత్తా చేవ ధమ్మా నో చ ఉపాదానా. ఉపాదానవిప్పయుత్తా ఖో పన ధమ్మా ఉపాదానియాపి, అనుపాదానియాపి. ఉపాదానగోచ్ఛకం.

కిలేసగోచ్ఛకం

కిలేసా ధమ్మా, నో కిలేసా ధమ్మా. సంకిలేసికా ధమ్మా, అసంకిలేసికా ధమ్మా. సంకిలిట్ఠా ధమ్మా, అసంకిలిట్ఠా ధమ్మా. కిలేససమ్పయుత్తా ధమ్మా, కిలేసవిప్పయుత్తా ధమ్మా. కిలేసా చేవ ధమ్మా సంకిలేసికా చ, సంకిలేసికా చేవ ధమ్మా నో చ కిలేసా. కిలేసా చేవ ధమ్మా సంకిలిట్ఠా చ, సంకిలిట్ఠా చేవ ధమ్మా నో చ కిలేసా. కిలేసా చేవ ధమ్మా కిలేససమ్పయుత్తా చ, కిలేససమ్పయుత్తా చేవ ధమ్మా నో చ కిలేసా. కిలేసవిప్పయుత్తా ఖో పన ధమ్మా సంకిలేసికాపి, అసంకిలేసికాపి. కిలేసగోచ్ఛకం.

పిట్ఠిదుకం

దస్సనేన పహాతబ్బా ధమ్మా, న దస్సనేన పహాతబ్బా ధమ్మా. భావనాయ పహాతబ్బా ధమ్మా, న భావనాయ పహాతబ్బా ధమ్మా. దస్సనేన పహాతబ్బహేతుకా ధమ్మా, న దస్సనేన పహాతబ్బహేతుకా ధమ్మా. భావనాయ పహాతబ్బహేతుకా ధమ్మా, న భావనాయ పహాతబ్బహేతుకా ధమ్మా. సవితక్కా ధమ్మా, అవితక్కా ధమ్మా. సవిచారా ధమ్మా, అవిచారా ధమ్మా. సప్పీతికా ధమ్మా, అప్పీతికా ధమ్మా. పీతిసహగతా ధమ్మా, న పీతిసహగతా ధమ్మా. సుఖసహగతా ధమ్మా, న సుఖసహగతా ధమ్మా. ఉపేక్ఖాసహగతా ధమ్మా, న ఉపేక్ఖాసహగతా ధమ్మా. కామావచరా ధమ్మా, న కామావచరా ధమ్మా. రూపావచరా ధమ్మా, న రూపావచరా ధమ్మా. అరూపావచరా ధమ్మా, న అరూపావచరా ధమ్మా. పరియాపన్నా ధమ్మా, అపరియాపన్నా ధమ్మా. నియ్యానికా ధమ్మా, అనియ్యానికా ధమ్మా. నియతా ధమ్మా, అనియతా ధమ్మా. సఉత్తరా ధమ్మా, అనుత్తరా ధమ్మా. సరణా ధమ్మా, అరణా ధమ్మా. పిట్ఠిదుకం.

అభిధమ్మదుకమాతికా.

సుత్తన్తికదుకమాతికా

విజ్జాభాగినో ధమ్మా, అవిజ్జాభాగినో ధమ్మా. విజ్జూపమా ధమ్మా, వజిరూపమా ధమ్మా. బాలా ధమ్మా, పణ్డితా ధమ్మా. కణ్హా ధమ్మా , సుక్కా ధమ్మా. తపనీయా ధమ్మా, అతపనీయా ధమ్మా. అధివచనా ధమ్మా, అధివచనపథా ధమ్మా. నిరుత్తి ధమ్మా, నిరుత్తిపథా ధమ్మా. పఞ్ఞత్తి ధమ్మా, పఞ్ఞత్తిపథా ధమ్మా. నామఞ్చ, రూపఞ్చ. అవిజ్జా చ, భవతణ్హా చ. భవదిట్ఠి చ, విభవదిట్ఠి చ. సస్సతదిట్ఠి చ, ఉచ్ఛేదదిట్ఠి చ. అన్తవా దిట్ఠి చ, అనన్తవా దిట్ఠి చ. పుబ్బన్తానుదిట్ఠి చ, అపరన్తానుదిట్ఠి చ. అహిరికఞ్చ, అనోత్తప్పఞ్చ. హిరీ చ, ఓత్తప్పఞ్చ. దోవచస్సతా చ, పాపమిత్తతా చ. సోవచస్సతా చ, కల్యాణమిత్తతా చ. ఆపత్తికుసలతా చ, ఆపత్తివుట్ఠానకుసలతా చ. సమాపత్తికుసలతా చ, సమాపత్తివుట్ఠానకుసలతా చ. ధాతుకుసలతా చ, మనసికారకుసలతా చ. ఆయతనకుసలతా చ, పటిచ్చసముప్పాదకుసలతా చ. ఠానకుసలతా చ, అట్ఠానకుసలతా చ. అజ్జవో చ, మద్దవో చ. ఖన్తి చ, సోరచ్చఞ్చ. సాఖల్యఞ్చ, పటిసన్థారో చ. ఇన్ద్రియేసు అగుత్తద్వారతా చ, భోజనే అమత్తఞ్ఞుతా చ. ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారతా చ, భోజనే మత్తఞ్ఞుతా చ. ముట్ఠస్సచ్చఞ్చ, అసమ్పజఞ్ఞఞ్చ. సతి చ, సమ్పజఞ్ఞఞ్చ. పటిసఙ్ఖానబలఞ్చ, భావనాబలఞ్చ. సమథో చ, విపస్సనా చ. సమథనిమిత్తఞ్చ, పగ్గాహనిమిత్తఞ్చ. పగ్గాహో చ, అవిక్ఖేపో చ. సీలవిపత్తి చ, దిట్ఠివిపత్తి చ. సీలసమ్పదా చ, దిట్ఠిసమ్పదా చ. సీలవిసుద్ధి చ, దిట్ఠివిసుద్ధి చ. దిట్ఠివిసుద్ధి ఖో పన, యథాదిట్ఠిస్స చ పధానం. సంవేగో చ సంవేజనియేసు ఠానేసు, సంవిగ్గస్స చ యోనిసో పధానం. అసన్తుట్ఠితా చ కుసలేసు ధమ్మేసు, అప్పటివానితా చ పధానస్మిం. విజ్జా చ, విముత్తి చ. ఖయే ఞాణం, అనుప్పాదే ఞాణన్తి.

సుత్తన్తికదుకమాతికా.

ధమ్మసఙ్గణీమాతికా నిట్ఠితా.

౨. విభఙ్గమాతికా

ఖన్ధవిభఙ్గో

పఞ్చక్ఖన్ధా – (విభ॰ ౧) రూపక్ఖన్ధో వేదనాక్ఖన్ధో సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఙ్ఖారక్ఖన్ధో విఞ్ఞాణక్ఖన్ధోతి. ఖన్ధవిభఙ్గం.

ఆయతనవిభఙ్గో

ద్వాదసాయతనాని (విభ॰ ౧౫౪) – చక్ఖాయతనం రూపాయతనం సోతాయతనం సద్దాయతనం ఘానాయతనం గన్ధాయతనం జివ్హాయతనం రసాయతనం కాయాయతనం ఫోట్ఠబ్బాయతనం మనాయతనం ధమ్మాయతనన్తి. ఆయతనవిభఙ్గం.

ధాతువిభఙ్గో

అట్ఠారస ధాతుయో (విభ॰ ౧౮౩) – చక్ఖుధాతు రూపధాతు చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు, సోతధాతు సద్దధాతు సోతవిఞ్ఞాణధాతు, ఘానధాతు గన్ధధాతు ఘానవిఞ్ఞాణధాతు, జివ్హాధాతు రసధాతు జివ్హావిఞ్ఞాణధాతు, కాయధాతు ఫోట్ఠబ్బధాతు కాయవిఞ్ఞాణధాతు, మనోధాతు ధమ్మధాతు మనోవిఞ్ఞాణధాతూతి. ధాతువిభఙ్గం.

సచ్చవిభఙ్గో

చత్తారి అరియసచ్చాని (విభ॰ ౧౮౯) – దుక్ఖం అరియసచ్చం, దుక్ఖసముదయం అరియసచ్చం, దుక్ఖనిరోధం అరియసచ్చం, దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా అరియసచ్చన్తి. సచ్చవిభఙ్గం.

ఇన్ద్రియవిభఙ్గో

బావీసతిన్ద్రియాని (విభ॰ ౨౧౯) – చక్ఖున్ద్రియం సోతిన్ద్రియం ఘానిన్ద్రియం జివ్హిన్ద్రియం కాయిన్ద్రియం మనిన్ద్రియం ఇత్థిన్ద్రియం పురిసిన్ద్రియం జీవితిన్ద్రియం సుఖిన్ద్రియం దుక్ఖిన్ద్రియం సోమనస్సిన్ద్రియం దోమనస్సిన్ద్రియం ఉపేక్ఖిన్ద్రియం సద్ధిన్ద్రియం వీరియిన్ద్రియం సతిన్ద్రియం సమాధిన్ద్రియం పఞ్ఞిన్ద్రియం అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం అఞ్ఞిన్ద్రియం అఞ్ఞాతావిన్ద్రియన్తి. ఇన్ద్రియవిభఙ్గం.

పటిచ్చసముప్పాదవిభఙ్గో

అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా (విభ॰ ౨౨౫), సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణం, విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపం, నామరూపపచ్చయా సళాయతనం, సళాయతనపచ్చయా ఫస్సో, ఫస్సపచ్చయా వేదనా, వేదనాపచ్చయా తణ్హా, తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానం, ఉపాదానపచ్చయా భవో, భవపచ్చయా జాతి, జాతిపచ్చయా జరామరణం

సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసా సమ్భవన్తి, ఏవమేతస్స కేవలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స సముదయో హోతి. పటిచ్చసముప్పాదవిభఙ్గం.

సతిపట్ఠానవిభఙ్గో

చత్తారో సతిపట్ఠానా (విభ॰ ౩౫౫) – ఇధ భిక్ఖు అజ్ఝత్తం కాయే కాయానుపస్సీ విహరతి, బహిద్ధా కాయే కాయానుపస్సీ విహరతి, అజ్ఝత్తబహిద్ధా కాయే కాయానుపస్సీ విహరతి ఆతాపీ సమ్పజానో సతిమా వినేయ్య లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్సం.

అజ్ఝత్తం వేదనాసు వేదనానుపస్సీ విహరతి, బహిద్ధా వేదనాసు వేదనానుపస్సీ విహరతి, అజ్ఝత్తబహిద్ధా వేదనాసు వేదనానుపస్సీ విహరతి ఆతాపీ సమ్పజానో సతిమా వినేయ్య లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్సం.

అజ్ఝత్తం చిత్తే చిత్తానుపస్సీ విహరతి, బహిద్ధా చిత్తే చిత్తానుపస్సీ విహరతి, అజ్ఝత్తబహిద్ధా చిత్తే చిత్తానుపస్సీ విహరతి ఆతాపీ సమ్పజానో సతిమా వినేయ్య లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్సం.

అజ్ఝత్తం ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సీ విహరతి, బహిద్ధా ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సీ విహరతి, అజ్ఝత్తబహిద్ధా ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సీ విహరతి ఆతాపీ సమ్పజానో సతిమా వినేయ్య లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్సం. సతిపట్ఠానవిభఙ్గం.

సమ్మప్పధానవిభఙ్గో

చత్తారో సమ్మప్పధానా (విభ॰ ౩౯౦) – ఇధ భిక్ఖు అనుప్పన్నానం పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం అనుప్పాదాయ ఛన్దం జనేతి వాయమతి వీరియం ఆరభతి చిత్తం పగ్గణ్హాతి పదహతి.

ఉప్పన్నానం పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం పహానాయ ఛన్దం జనేతి వాయమతి వీరియం ఆరభతి చిత్తం పగ్గణ్హాతి పదహతి.

అనుప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మానం ఉప్పాదాయ ఛన్దం జనేతి వాయమతి వీరియం ఆరభతి చిత్తం పగ్గణ్హాతి పదహతి.

ఉప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మానం ఠితియా అసమ్మోసాయ భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయ భావనాయ పారిపూరియా ఛన్దం జనేతి వాయమతి వీరియం ఆరభతి చిత్తం పగ్గణ్హాతి పదహతి. సమ్మప్పధానవిభఙ్గం.

ఇద్ధిపాదవిభఙ్గో

చత్తారో ఇద్ధిపాదా (విభ॰ ౪౩౦) – ఇధ భిక్ఖు ఛన్దసమాధిపధానసఙ్ఖారసమన్నాగతం ఇద్ధిపాదం భావేతి, వీరియసమాధిపధానసఙ్ఖారసమన్నాగతం ఇద్ధిపాదం భావేతి, చిత్తసమాధిపధానసఙ్ఖారసమన్నాగతం ఇద్ధిపాదం భావేతి, వీమంసాసమాధిపధానసఙ్ఖారసమన్నాగతం ఇద్ధిపాదం భావేతి. ఇద్ధిపాదవిభఙ్గం.

బోజ్ఝఙ్గవిభఙ్గో

సత్త బోజ్ఝఙ్గా (విభ. ౪౬౬) – సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గో వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గో పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గో సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గో ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గో. బోజ్ఝఙ్గవిభఙ్గం.

మగ్గఙ్గవిభఙ్గో

అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో (విభ. ౪౮౬). సేయ్యథిదం – సమ్మాదిట్ఠి సమ్మాసఙ్కప్పో సమ్మావాచా సమ్మాకమ్మన్తో సమ్మాఆజీవో సమ్మావాయామో సమ్మాసతి సమ్మాసమాధి. మగ్గఙ్గవిభఙ్గం.

ఝానవిభఙ్గో

ఇధ భిక్ఖు పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో విహరతి (విభ. ౨౦౮) ఆచారగోచరసమ్పన్నో అణుమత్తేసు వజ్జేసు భయదస్సావీ సమాదాయ సిక్ఖతి సిక్ఖాపదేసు ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారో భోజనే మత్తఞ్ఞూ పుబ్బరత్తాపరరత్తం జాగరియానుయోగమనుయుత్తో సాతచ్చం నేపక్కం బోధిపక్ఖికానం ధమ్మానం భావనానుయోగమనుయుత్తో.

సో అభిక్కన్తే పటిక్కన్తే సమ్పజానకారీ హోతి, ఆలోకితే విలోకితే సమ్పజానకారీ హోతి, సమిఞ్జితే పసారితే సమ్పజానకారీ హోతి, సఙ్ఘాటిపత్తచీవరధారణే సమ్పజానకారీ హోతి, అసితే పీతే ఖాయితే సాయితే సమ్పజానకారీ హోతి, ఉచ్చారపస్సావకమ్మే సమ్పజానకారీ హోతి, గతే ఠితే నిసిన్నే సుత్తే జాగరితే భాసితే తుణ్హీభావే సమ్పజానకారీ హోతి.

సో వివిత్తం సేనాసనం భజతి అరఞ్ఞం రుక్ఖమూలం పబ్బతం కన్దరం గిరిగుహం సుసానం వనపత్థం అబ్భోకాసం పలాలపుఞ్జం అప్పసద్దం అప్పనిగ్ఘోసం విజనవాతం మనుస్సరాహస్సేయ్యకం పటిసల్లానసారుప్పం.

సో అరఞ్ఞగతో వా రుక్ఖమూలగతో వా సుఞ్ఞాగారగతో వా నిసీదతి పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా ఉజుం కాయం పణిధాయ పరిముఖం సతిం ఉపట్ఠపేత్వా, సో అభిజ్ఝం లోకే పహాయ విగతాభిజ్ఝేన చేతసా విహరతి, అభిజ్ఝాయ చిత్తం పరిసోధేతి, బ్యాపాదపదోసం పహాయ అబ్యాపన్నచిత్తో విహరతి సబ్బపాణభూతహితానుకమ్పీ, బ్యాపాదపదోసా చిత్తం పరిసోధేతి, థినమిద్ధం పహాయ విగతథినమిద్ధో విహరతి ఆలోకసఞ్ఞీ సతో సమ్పజానో, థినమిద్ధా చిత్తం పరిసోధేతి, ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం పహాయ అనుద్ధతో విహరతి అజ్ఝత్తం వూపసన్తచిత్తో, ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చా చిత్తం పరిసోధేతి, విచికిచ్ఛం పహాయ తిణ్ణవిచికిచ్ఛో విహరతి అకథంకథీ కుసలేసు ధమ్మేసు, విచికిచ్ఛాయ చిత్తం పరిసోధేతి.

సో ఇమే పఞ్చ నీవరణే పహాయ చేతసో ఉపక్కిలేసే పఞ్ఞాయ దుబ్బలీకరణే వివిచ్చేవ కామేహి వివిచ్చ అకుసలేహి ధమ్మేహి సవితక్కం సవిచారం వివేకజం పీతిసుఖం పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, వితక్కవిచారానం వూపసమా అజ్ఝత్తం సమ్పసాదనం చేతసో ఏకోదిభావం అవితక్కం అవిచారం సమాధిజం పీతిసుఖం దుతియం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, పీతియా చ విరాగా ఉపేక్ఖకో చ విహరతి సతో చ సమ్పజానో సుఖఞ్చ కాయేన పటిసంవేదేతి, యం తం అరియా ఆచిక్ఖన్తి "ఉపేక్ఖకో సతిమా సుఖవిహారీ"తి, తతియం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, సుఖస్స చ పహానా దుక్ఖస్స చ పహానా పుబ్బేవ సోమనస్సదోమనస్సానం అత్థఙ్గమా అదుక్ఖమసుఖం ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధిం చతుత్థం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి.

సబ్బసో రూపసఞ్ఞానం సమతిక్కమా పటిఘసఞ్ఞానం అత్థఙ్గమా నానత్తసఞ్ఞానం అమనసికారా “అనన్తో ఆకాసో”తి ఆకాసానఞ్చాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, సబ్బసో ఆకాసానఞ్చాయతనం సమతిక్కమ్మ “అనన్తం విఞ్ఞాణ”న్తి విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, సబ్బసో విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం సమతిక్కమ్మ “నత్థి కిఞ్చీ”తి ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, సబ్బసో ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సమతిక్కమ్మ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. ఝానవిభఙ్గం.

అప్పమఞ్ఞావిభఙ్గో

చతస్సో అప్పమఞ్ఞాయో (విభ. ౬౪౨) – ఇధ భిక్ఖు మేత్తాసహగతేన చేతసా ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతి, తథా దుతియం, తథా తతియం, తథా చతుత్థం. ఇతి ఉద్ధమధో తిరియం సబ్బధి సబ్బత్తతాయ సబ్బావన్తం లోకం మేత్తాసహగతేన చేతసా విపులేన మహగ్గతేన అప్పమాణేన అవేరేన అబ్యాపజ్జేన ఫరిత్వా విహరతి.

కరుణాసహగతేన చేతసా ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతి, తథా దుతియం, తథా తతియం, తథా చతుత్థం. ఇతి ఉద్ధమధో తిరియం సబ్బధిసబ్బత్తతాయ సబ్బావన్తం లోకం కరుణాసహగతేన చేతసా విపులేన మహగ్గతేన అప్పమాణేన అవేరేన అబ్యాపజ్జేన ఫరిత్వా విహరతి.

ముదితాసహగతేన చేతసా ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతి, తథా దుతియం, తథా తతియం, తథా చతుత్థం. ఇతి ఉద్ధమధో తిరియం సబ్బధి సబ్బత్తతాయ సబ్బావన్తం లోకం ముదితాసహగతేన చేతసా విపులేన మహగ్గతేన అప్పమాణేన అవేరేన అబ్యాపజ్జేన ఫరిత్వా విహరతి.

ఉపేక్ఖాసహగతేన చేతసా ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతి, తథా దుతియం, తథా తతియం, తథా చతుత్థం. ఇతి ఉద్ధమధో తిరియం సబ్బధి సబ్బత్తతాయ సబ్బావన్తం లోకం ఉపేక్ఖాసహగతేన చేతసా విపులేన మహగ్గతేన అప్పమాణేన అవేరేన అబ్యాపజ్జేన ఫరిత్వా విహరతి. అప్పమఞ్ఞావిభఙ్గం.

సిక్ఖాపదవిభఙ్గో

పఞ్చ సిక్ఖాపదాని (విభ. ౭౦౩) – పాణాతిపాతా వేరమణీ సిక్ఖాపదం, అదిన్నాదానా వేరమణీ సిక్ఖాపదం, కామేసుమిచ్ఛాచారా వేరమణీ సిక్ఖాపదం, ముసావాదా వేరమణీ సిక్ఖాపదం, సురామేరయమజ్జపమాదట్ఠానా వేరమణీ సిక్ఖాపదం. సిక్ఖాపదవిభఙ్గం.

పటిసమ్భిదావిభఙ్గో

చతస్సో పటిసమ్భిదా (విభ. ౭౧౮) – అత్థపటిసమ్భిదా ధమ్మపటిసమ్భిదా నిరుత్తిపటిసమ్భిదా పటిభానపటిసమ్భిదా. పటిసమ్భిదావిభఙ్గం.

ఞాణవిభఙ్గో

ఏకవిధేన ఞాణవత్థు (విభ॰ ౭౬౧) – పఞ్చ విఞ్ఞాణా న హేతూ, అహేతుకా, హేతువిప్పయుత్తా, సప్పచ్చయా, సఙ్ఖతా, అరూపా, లోకియా, సాసవా, సంయోజనియా, గన్థనియా, ఓఘనియా, యోగనియా, నీవరణియా, పరామట్ఠా, ఉపాదానియా, సంకిలేసికా, అబ్యాకతా, సారమ్మణా, అచేతసికా, విపాకా, ఉపాదిణ్ణుపాదానియా, అసంకిలిట్ఠసంకిలేసికా, న సవితక్కసవిచారా, న అవితక్కవిచారమత్తా, అవితక్కఅవిచారా, న పీతిసహగతా, నేవ దస్సనేన న భావనాయ పహాతబ్బా, నేవ దస్సనేన న భావనాయ పహాతబ్బహేతుకా, నేవాచయగామినాపచయగామినో, నేవసేక్ఖనాసేక్ఖా, పరిత్తా, కామావచరా, న రూపావచరా, న అరూపావచరా, పరియాపన్నా, నో అపరియాపన్నా, అనియతా, అనియ్యానికా.

ఉప్పన్నవత్థుకా, ఉప్పన్నారమ్మణా, పురేజాతవత్థుకా, పురేజాతారమ్మణా, అజ్ఝత్తికవత్థుకా, బాహిరారమ్మణా, అసమ్భిన్నవత్థుకా, అసమ్భిన్నారమ్మణా, నానావత్థుకా, నానారమ్మణా, న అఞ్ఞమఞ్ఞస్స గోచరవిసయం పచ్చనుభోన్తి, న అసమన్నాహారా ఉప్పజ్జన్తి, న అమనసికారా ఉప్పజ్జన్తి, న అబ్యోకిణ్ణా ఉప్పజ్జన్తి, న అపుబ్బం అచరిమం ఉప్పజ్జన్తి, న అఞ్ఞమఞ్ఞస్స సమనన్తరా ఉప్పజ్జన్తి.

పఞ్చ విఞ్ఞాణా అనాభోగా, పఞ్చహి విఞ్ఞాణేహి న కఞ్చి ధమ్మం పటివిజానాతి, అఞ్ఞత్ర అభినిపాతమత్తా, పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం సమనన్తరాపి న కఞ్చి ధమ్మం పటివిజానాతి, పఞ్చహి విఞ్ఞాణేహి న కఞ్చి ఇరియాపథం కప్పేతి, పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం సమనన్తరాపి న కఞ్చి ఇరియాపథం కప్పేతి, పఞ్చహి విఞ్ఞాణేహి న కాయకమ్మం న వచీకమ్మం పట్ఠపేతి, పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం సమనన్తరాపి న కాయకమ్మం న వచీకమ్మం పట్ఠపేతి, పఞ్చహి విఞ్ఞాణేహి న కుసలాకుసలం ధమ్మం సమాదియతి, పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం సమనన్తరాపి న కుసలాకుసలం ధమ్మం సమాదియతి, పఞ్చహి విఞ్ఞాణేహి న సమాపజ్జతి న వుట్ఠాతి, పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం సమనన్తరాపి న సమాపజ్జతి న వుట్ఠాతి, పఞ్చహి విఞ్ఞాణేహి న చవతి న ఉప్పజ్జతి, పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం సమనన్తరాపి న చవతి న ఉప్పజ్జతి, పఞ్చహి విఞ్ఞాణేహి న సుపతి న పటిబుజ్ఝతి న సుపినం పస్సతి, పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం సమనన్తరాపి న సుపతి న పటిబుజ్ఝతి న సుపినం పస్సతి, యాథావకవత్థువిభావనా పఞ్ఞా. ఏవం ఏకవిధేన ఞాణవత్థు.

దువిధేన ఞాణవత్థు – లోకియా పఞ్ఞా, లోకుత్తరా పఞ్ఞా. కేనచి విఞ్ఞేయ్యా పఞ్ఞా, కేనచి న విఞ్ఞేయ్యా పఞ్ఞా. సాసవా పఞ్ఞా, అనాసవా పఞ్ఞా. ఆసవవిప్పయుత్తా సాసవా పఞ్ఞా, ఆసవవిప్పయుత్తా అనాసవా పఞ్ఞా. సంయోజనియా పఞ్ఞా, అసంయోజనియా పఞ్ఞా. సంయోజనవిప్పయుత్తా సంయోజనియా పఞ్ఞా, సంయోజనవిప్పయుత్తా అసంయోజనియా పఞ్ఞా. గన్థనియా పఞ్ఞా, అగన్థనియా పఞ్ఞా. గన్థవిప్పయుత్తా గన్థనియా పఞ్ఞా, గన్థవిప్పయుత్తా అగన్థనియా పఞ్ఞా.

ఓఘనియా పఞ్ఞా, అనోఘనియా పఞ్ఞా. ఓఘవిప్పయుత్తా ఓఘనియా పఞ్ఞా, ఓఘవిప్పయుత్తా అనోఘనియా పఞ్ఞా. యోగనియా పఞ్ఞా, అయోగనియా పఞ్ఞా. యోగవిప్పయుత్తా యోగనియా పఞ్ఞా, యోగవిప్పయుత్తా అయోగనియా పఞ్ఞా. నీవరణియా పఞ్ఞా, అనీవరణియా పఞ్ఞా. నీవరణవిప్పయుత్తా నీవరణియా పఞ్ఞా, నీవరణవిప్పయుత్తా అనీవరణియా పఞ్ఞా. పరామట్ఠా పఞ్ఞా, అపరామట్ఠా పఞ్ఞా. పరామాసవిప్పయుత్తా పరామట్ఠా పఞ్ఞా, పరామాసవిప్పయుత్తా అపరామట్ఠా పఞ్ఞా. ఉపాదిణ్ణా పఞ్ఞా, అనుపాదిణ్ణా పఞ్ఞా. ఉపాదానియా పఞ్ఞా, అనుపాదానియా పఞ్ఞా. ఉపాదానవిప్పయుత్తా ఉపాదానియా పఞ్ఞా, ఉపాదానవిప్పయుత్తా అనుపాదానియా పఞ్ఞా.

సంకిలేసికా పఞ్ఞా, అసంకిలేసికా పఞ్ఞా. కిలేసవిప్పయుత్తా సంకిలేసికా పఞ్ఞా, కిలేసవిప్పయుత్తా అసంకిలేసికా పఞ్ఞా. సవితక్కా పఞ్ఞా, అవితక్కా పఞ్ఞా. సవిచారా పఞ్ఞా, అవిచారా పఞ్ఞా. సప్పీతికా పఞ్ఞా, అప్పీతికా పఞ్ఞా. పీతిసహగతా పఞ్ఞా, న పీతిసహగతా పఞ్ఞా. సుఖసహగతా పఞ్ఞా, న సుఖసహగతా పఞ్ఞా. ఉపేక్ఖాసహగతా పఞ్ఞా, న ఉపేక్ఖాసహగతా పఞ్ఞా . కామావచరా పఞ్ఞా, న కామావచరా పఞ్ఞా. రూపావచరా పఞ్ఞా, న రూపావచరా పఞ్ఞా. అరూపావచరా పఞ్ఞా, న అరూపావచరా పఞ్ఞా. పరియాపన్నా పఞ్ఞా, అపరియాపన్నా పఞ్ఞా. నియ్యానికా పఞ్ఞా, అనియ్యానికా పఞ్ఞా. నియతా పఞ్ఞా, అనియతా పఞ్ఞా. సఉత్తరా పఞ్ఞా, అనుత్తరా పఞ్ఞా. అత్థజాపికా పఞ్ఞా, జాపితత్థా పఞ్ఞా. ఏవం దువిధేన ఞాణవత్థు.

తివిధేన ఞాణవత్థు – చిన్తామయా పఞ్ఞా, సుతమయా పఞ్ఞా, భావనామయా పఞ్ఞా. దానమయా పఞ్ఞా, సీలమయా పఞ్ఞా, భావనామయా పఞ్ఞా. అధిసీలే పఞ్ఞా, అధిచిత్తే పఞ్ఞా, అధిపఞ్ఞాయ పఞ్ఞా. ఆయకోసల్లం, అపాయకోసల్లం, ఉపాయకోసల్లం.

విపాకా పఞ్ఞా, విపాకధమ్మధమ్మా పఞ్ఞా, నేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మా పఞ్ఞా. ఉపాదిణ్ణుపాదానియా పఞ్ఞా, అనుపాదిణ్ణుపాదానియా పఞ్ఞా, అనుపాదిణ్ణఅనుపాదానియా పఞ్ఞా. సవితక్కసవిచారా పఞ్ఞా, అవితక్కవిచారమత్తా పఞ్ఞా, అవితక్కఅవిచారా పఞ్ఞా. పీతిసహగతా పఞ్ఞా, సుఖసహగతా పఞ్ఞా, ఉపేక్ఖాసహగతా పఞ్ఞా. ఆచయగామినీ పఞ్ఞా, అపచయగామినీ పఞ్ఞా, నేవాచయగామినాపచయగామినీ పఞ్ఞా. సేక్ఖా పఞ్ఞా, అసేక్ఖా పఞ్ఞా, నేవసేక్ఖనాసేక్ఖా పఞ్ఞా. పరిత్తా పఞ్ఞా, మహగ్గతా పఞ్ఞా, అప్పమాణా పఞ్ఞా. పరిత్తారమ్మణా పఞ్ఞా, మహగ్గతారమ్మణా పఞ్ఞా, అప్పమాణారమ్మణా పఞ్ఞా. మగ్గారమ్మణా పఞ్ఞా, మగ్గహేతుకా పఞ్ఞా, మగ్గాధిపతినీ పఞ్ఞా. ఉప్పన్నా పఞ్ఞా, అనుప్పన్నా పఞ్ఞా, ఉప్పాదినీ పఞ్ఞా. అతీతా పఞ్ఞా, అనాగతా పఞ్ఞా, పచ్చుప్పన్నా పఞ్ఞా. అతీతారమ్మణా పఞ్ఞా, అనాగతారమ్మణా పఞ్ఞా, పచ్చుప్పన్నారమ్మణా పఞ్ఞా. అజ్ఝత్తా పఞ్ఞా, బహిద్ధా పఞ్ఞా, అజ్ఝత్తబహిద్ధా పఞ్ఞా. అజ్ఝత్తారమ్మణా పఞ్ఞా, బహిద్ధారమ్మణా పఞ్ఞా, అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణా పఞ్ఞా.

సవితక్కసవిచారా పఞ్ఞా అత్థి విపాకా, అత్థి విపాకధమ్మధమ్మా, అత్థి నేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మా. అత్థి ఉపాదిణ్ణుపాదానియా, అత్థి అనుపాదిణ్ణుపాదానియా, అత్థి అనుపాదిణ్ణఅనుపాదానియా . అత్థి పీతిసహగతా, అత్థి సుఖసహగతా, అత్థి ఉపేక్ఖాసహగతా. అత్థి ఆచయగామినీ, అత్థి అపచయగామినీ, అత్థి నేవాచయగామినాపచయగామినీ. అత్థి సేక్ఖా, అత్థి అసేక్ఖా, అత్థి నేవసేక్ఖనాసేక్ఖా. అత్థి పరిత్తా, అత్థి మహగ్గతా, అత్థి అప్పమాణా. అత్థి పరిత్తారమ్మణా, అత్థి మహగ్గతారమ్మణా, అత్థి అప్పమాణారమ్మణా. అత్థి మగ్గారమ్మణా, అత్థి మగ్గహేతుకా, అత్థి మగ్గాధిపతినీ. అత్థి ఉప్పన్నా, అత్థి అనుప్పన్నా, అత్థి ఉప్పాదినీ. అత్థి అతీతా, అత్థి అనాగతా, అత్థి పచ్చుప్పన్నా. అత్థి అతీతారమ్మణా, అత్థి అనాగతారమ్మణా, అత్థి పచ్చుప్పన్నారమ్మణా. అత్థి అజ్ఝత్తా, అత్థి బహిద్ధా, అత్థి అజ్ఝత్తబహిద్ధా. అత్థి అజ్ఝత్తారమ్మణా, అత్థి బహిద్ధారమ్మణా, అత్థి అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణా.

అవితక్కవిచారమత్తా పఞ్ఞా అత్థి విపాకా, అత్థి విపాకధమ్మధమ్మా, అత్థి నేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మా. అత్థి ఉపాదిణ్ణుపాదానియా, అత్థి అనుపాదిణ్ణుపాదానియా, అత్థి అనుపాదిణ్ణఅనుపాదానియా. అత్థి ఆచయగామినీ, అత్థి అపచయగామినీ, అత్థి నేవాచయగామినాపచయగామినీ. అత్థి సేక్ఖా, అత్థి అసేక్ఖా, అత్థి నేవసేక్ఖనాసేక్ఖా. అత్థి ఉప్పన్నా, అత్థి అనుప్పన్నా, అత్థి ఉప్పాదినీ. అత్థి అతీతా, అత్థి అనాగతా, అత్థి పచ్చుప్పన్నా. అత్థి అజ్ఝత్తా, అత్థి బహిద్ధా, అత్థి అజ్ఝత్తబహిద్ధా.

అవితక్కఅవిచారా పఞ్ఞా అత్థి విపాకా, అత్థి విపాకధమ్మధమ్మా, అత్థి నేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మా. అత్థి ఉపాదిణ్ణుపాదానియా, అత్థి అనుపాదిణ్ణుపాదానియా, అత్థి అనుపాదిణ్ణఅనుపాదానియా. అత్థి పీతిసహగతా, అత్థి సుఖసహగతా, అత్థి ఉపేక్ఖాసహగతా. అత్థి ఆచయగామినీ, అత్థి అపచయగామినీ, అత్థి నేవాచయగామినాపచయగామినీ. అత్థి సేక్ఖా, అత్థి అసేక్ఖా, అత్థి నేవసేక్ఖనాసేక్ఖా. అత్థి పరిత్తారమ్మణా, అత్థి మహగ్గతారమ్మణా, అత్థి అప్పమాణారమ్మణా. అత్థి మగ్గారమ్మణా, అత్థి మగ్గహేతుకా, అత్థి మగ్గాధిపతినీ. అత్థి ఉప్పన్నా, అత్థి అనుప్పన్నా, అత్థి ఉప్పాదినీ. అత్థి అతీతా, అత్థి అనాగతా, అత్థి పచ్చుప్పన్నా. అత్థి అతీతారమ్మణా, అత్థి అనాగతారమ్మణా, అత్థి పచ్చుప్పన్నారమ్మణా. అత్థి అజ్ఝత్తా, అత్థి బహిద్ధా, అత్థి అజ్ఝత్తబహిద్ధా. అత్థి అజ్ఝత్తారమ్మణా, అత్థి బహిద్ధారమ్మణా, అత్థి అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణా.

పీతిసహగతా పఞ్ఞా, సుఖసహగతా పఞ్ఞా అత్థి విపాకా, అత్థి విపాకధమ్మధమ్మా, అత్థి నేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మా . అత్థి ఉపాదిణ్ణుపాదానియా, అత్థి అనుపాదిణ్ణుపాదానియా, అత్థి అనుపాదిణ్ణఅనుపాదానియా. అత్థి సవితక్కసవిచారా, అత్థి అవితక్కవిచారమత్తా, అత్థి అవితక్కఅవిచారా. అత్థి ఆచయగామినీ, అత్థి అపచయగామినీ, అత్థి నేవాచయగామినాపచయగామినీ. అత్థి సేక్ఖా, అత్థి అసేక్ఖా, అత్థి నేవసేక్ఖనాసేక్ఖా. అత్థి పరిత్తా, అత్థి మహగ్గతా, అత్థి అప్పమాణా. అత్థి పరిత్తారమ్మణా, అత్థి మహగ్గతారమ్మణా, అత్థి అప్పమాణారమ్మణా. అత్థి మగ్గారమ్మణా, అత్థి మగ్గహేతుకా, అత్థి మగ్గాధిపతినీ. అత్థి ఉప్పన్నా, అత్థి అనుప్పన్నా, అత్థి ఉప్పాదినీ. అత్థి అతీతా, అత్థి అనాగతా, అత్థి పచ్చుప్పన్నా. అత్థి అతీతారమ్మణా, అత్థి అనాగతారమ్మణా, అత్థి పచ్చుప్పన్నారమ్మణా. అత్థి అజ్ఝత్తా, అత్థి బహిద్ధా, అత్థి అజ్ఝత్తబహిద్ధా. అత్థి అజ్ఝత్తారమ్మణా, అత్థి బహిద్ధారమ్మణా, అత్థి అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణా.

ఉపేక్ఖాసహగతా పఞ్ఞా అత్థి విపాకా, అత్థి విపాకధమ్మధమ్మా, అత్థి నేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మా. అత్థి ఉపాదిణ్ణుపాదానియా , అత్థి అనుపాదిణ్ణుపాదానియా, అత్థి అనుపాదిణ్ణఅనుపాదానియా. అత్థి ఆచయగామినీ, అత్థి అపచయగామినీ, అత్థి నేవాచయగామినాపచయగామినీ. అత్థి సేక్ఖా, అత్థి అసేక్ఖా, అత్థి నేవసేక్ఖనాసేక్ఖా. అత్థి పరిత్తా, అత్థి మహగ్గతా, అత్థి అప్పమాణా. అత్థి పరిత్తారమ్మణా, అత్థి మహగ్గతారమ్మణా, అత్థి అప్పమాణారమ్మణా. అత్థి మగ్గారమ్మణా, అత్థి మగ్గహేతుకా, అత్థి మగ్గాధిపతినీ. అత్థి ఉప్పన్నా, అత్థి అనుప్పన్నా, అత్థి ఉప్పాదినీ. అత్థి అతీతా, అత్థి అనాగతా, అత్థి పచ్చుప్పన్నా. అత్థి అతీతారమ్మణా, అత్థి అనాగతారమ్మణా, అత్థి పచ్చుప్పన్నారమ్మణా. అత్థి అజ్ఝత్తా, అత్థి బహిద్ధా, అత్థి అజ్ఝత్తబహిద్ధా. అత్థి అజ్ఝత్తారమ్మణా, అత్థి బహిద్ధారమ్మణా, అత్థి అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణా. ఏవం తివిధేన ఞాణవత్థు.

చతుబ్బిధేన ఞాణవత్థు – కమ్మస్సకతఞాణం, సచ్చానులోమికం ఞాణం, మగ్గసమఙ్గిస్స ఞాణం, ఫలసమఙ్గిస్స ఞాణం. దుక్ఖే ఞాణం, దుక్ఖసముదయే ఞాణం, దుక్ఖనిరోధే ఞాణం, దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ ఞాణం. కామావచరా పఞ్ఞా, రూపావచరా పఞ్ఞా, అరూపావచరా పఞ్ఞా, అపరియాపన్నా పఞ్ఞా. ధమ్మే ఞాణం, అన్వయే ఞాణం, పరిచ్చే ఞాణం, సమ్ముతి ఞాణం. అత్థి పఞ్ఞా ఆచయాయ, నో అపచయాయ, అత్థి పఞ్ఞా అపచయాయ, నో ఆచయాయ, అత్థి పఞ్ఞా ఆచయాయ చేవ, అపచయాయ చ, అత్థి పఞ్ఞా నేవాచయాయ, నో అపచయాయ. అత్థి పఞ్ఞా నిబ్బిదాయ, నో పటివేధాయ, అత్థి పఞ్ఞా పటివేధాయ, నో నిబ్బిదాయ , అత్థి పఞ్ఞా నిబ్బిదాయ చేవ, పటివేధాయ చ, అత్థి పఞ్ఞా నేవ నిబ్బిదాయ, నో పటివేధాయ. హానభాగినీ పఞ్ఞా, ఠితిభాగినీ పఞ్ఞా, విసేసభాగినీ పఞ్ఞా, నిబ్బేధభాగినీ పఞ్ఞా.

చతస్సో పటిసమ్భిదా. చతస్సో పటిపదా. చత్తారి ఆరమ్మణాని. జరామరణే ఞాణం, జరామరణసముదయే ఞాణం, జరామరణనిరోధే ఞాణం, జరామరణనిరోధగామినియా పటిపదాయ ఞాణం. జాతియా ఞాణం...పే.... భవే ఞాణం...పే....

ఉపాదానే ఞాణం...పే.... తణ్హాయ ఞాణం...పే.... వేదనాయ ఞాణం...పే.... ఫస్సే ఞాణం...పే.... సళాయతనే ఞాణం... పే.... నామరూపే ఞాణం...పే.... విఞ్ఞాణే ఞాణం...పే.... సఙ్ఖారేసు ఞాణం, సఙ్ఖారసముదయే ఞాణం, సఙ్ఖారనిరోధే ఞాణం, సఙ్ఖారనిరోధగామినియా పటిపదాయ ఞాణం. ఏవం చతుబ్బిధేన ఞాణవత్థు.

పఞ్చవిధేన ఞాణవత్థు – పఞ్చఙ్గికో సమ్మాసమాధి, పఞ్చఞాణికో సమ్మాసమాధి. ఏవం పఞ్చవిధేన ఞాణవత్థు.

ఛబ్బిధేన ఞాణవత్థు – ఛసు అభిఞ్ఞాసు పఞ్ఞా. ఏవం ఛబ్బిధేన ఞాణవత్థు.

సత్తవిధేన ఞాణవత్థు – సత్తసత్తతి ఞాణవత్థూని. ఏవం సత్తవిధేన ఞాణవత్థు.

అట్ఠవిధేన ఞాణవత్థు – చతూసు మగ్గేసు, చతూసు ఫలేసు పఞ్ఞా. ఏవం అట్ఠవిధేన ఞాణవత్థు.

నవవిధేన ఞాణవత్థు – నవసు అనుపుబ్బవిహారసమాపత్తీసు పఞ్ఞా. ఏవం నవవిధేన ఞాణవత్థు.

దసవిధేన ఞాణవత్థు – దస తథాగతస్స తథాగతబలాని, యేహి బలేహి సమన్నాగతో తథాగతో ఆసభం ఠానం పటిజానాతి, పరిసాసు సీహనాదం నదతి, బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతి. కతమాని దస? ఇధ తథాగతో ఠానఞ్చ ఠానతో అట్ఠానఞ్చ అట్ఠానతో యథాభూతం పజానాతి, యమ్పి తథాగతో ఠానఞ్చ ఠానతో అట్ఠానఞ్చ అట్ఠానతో యథాభూతం పజానాతి, ఇదమ్పి తథాగతస్స తథాగతబలం హోతి. యం బలం ఆగమ్మ తథాగతో ఆసభం ఠానం పటిజానాతి, పరిసాసు సీహనాదం నదతి, బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతి.

పున చపరం తథాగతో అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నానం కమ్మసమాదానానం ఠానసో హేతుసో విపాకం యథాభూతం పజానాతి. యమ్పి తథాగతో అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నానం కమ్మసమాదానానం ఠానసో హేతుసో విపాకం యథాభూతం పజానాతి, ఇదమ్పి తథాగతస్స తథాగతబలం హోతి. యం బలం ఆగమ్మ తథాగతో ఆసభం ఠానం పటిజానాతి, పరిసాసు సీహనాదం నదతి, బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతి.

పున చపరం తథాగతో సబ్బత్థగామినిం పటిపదం యథాభూతం పజానాతి, యమ్పి తథాగతో సబ్బత్థగామినిం పటిపదం యథాభూతం పజానాతి, ఇదమ్పి తథాగతస్స తథాగతబలం హోతి. యం బలం ఆగమ్మ తథాగతో ఆసభం ఠానం పటిజానాతి, పరిసాసు సీహనాదం నదతి, బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతి.

పున చపరం తథాగతో అనేకధాతునానాధాతులోకం యథాభూతం పజానాతి, యమ్పి తథాగతో అనేకధాతునానాధాతులోకం యథాభూతం పజానాతి, ఇదమ్పి తథాగతస్స తథాగతబలం హోతి. యం బలం ఆగమ్మ తథాగతో ఆసభం ఠానం పటిజానాతి, పరిసాసు సీహనాదం నదతి, బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతి.

పున చపరం తథాగతో సత్తానం నానాధిముత్తికతం యథాభూతం పజానాతి, యమ్పి తథాగతో సత్తానం నానాధిముత్తికతం యథాభూతం పజానాతి, ఇదమ్పి తథాగతస్స తథాగతబలం హోతి. యం బలం ఆగమ్మ తథాగతో ఆసభం ఠానం పటిజానాతి, పరిసాసు సీహనాదం నదతి, బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతి.

పున చపరం తథాగతో పరసత్తానం పరపుగ్గలానం ఇన్ద్రియపరోపరియత్తం యథాభూతం పజానాతి, యమ్పి తథాగతో పరసత్తానం పరపుగ్గలానం ఇన్ద్రియపరోపరియత్తం యథాభూతం పజానాతి, ఇదమ్పి తథాగతస్స తథాగతబలం హోతి. యం బలం ఆగమ్మ తథాగతో ఆసభం ఠానం పటిజానాతి, పరిసాసు సీహనాదం నదతి, బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతి.

పున చపరం తథాగతో ఝానవిమోక్ఖసమాధిసమాపత్తీనం సంకిలేసం వోదానం వుట్ఠానం యథాభూతం పజానాతి, యమ్పి తథాగతో ఝానవిమోక్ఖసమాధిసమాపత్తీనం సంకిలేసం వోదానం వుట్ఠానం యథాభూతం పజానాతి , ఇదమ్పి తథాగతస్స తథాగతబలం హోతి. యం బలం ఆగమ్మ తథాగతో ఆసభం ఠానం పటిజానాతి, పరిసాసు సీహనాదం నదతి, బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతి.

పున చపరం తథాగతో పుబ్బేనివాసానుస్సతిం యథాభూతం పజానాతి, యమ్పి తథాగతో పుబ్బేనివాసానుస్సతిం యథాభూతం పజానాతి, ఇదమ్పి తథాగతస్స తథాగతబలం హోతి. యం బలం ఆగమ్మ తథాగతో ఆసభం ఠానం పటిజానాతి, పరిసాసు సీహనాదం నదతి, బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతి.

పున చపరం తథాగతో సత్తానం చుతూపపాతం యథాభూతం పజానాతి, యమ్పి తథాగతో సత్తానం చుతూపపాతం యథాభూతం పజానాతి, ఇదమ్పి తథాగతస్స తథాగతబలం హోతి. యం బలం ఆగమ్మ తథాగతో ఆసభం ఠానం పటిజానాతి, పరిసాసు సీహనాదం నదతి, బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతి.

పున చపరం తథాగతో ఆసవానం ఖయం యథాభూతం పజానాతి, యమ్పి తథాగతో ఆసవానం ఖయం యథాభూతం పజానాతి, ఇదమ్పి తథాగతస్స తథాగతబలం హోతి. యం బలం ఆగమ్మ తథాగతో ఆసభం ఠానం పటిజానాతి, పరిసాసు సీహనాదం నదతి, బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతి.

ఇమాని దస తథాగతస్స తథాగతబలాని. యేహి బలేహి సమన్నాగతో తథాగతో ఆసభం ఠానం పటిజానాతి, పరిసాసు సీహనాదం నదతి, బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతి. ఏవం దసవిధేన ఞాణవత్థు.

ఞాణవిభఙ్గం.

ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గో

ఏకకం

జాతిమదో (విభ॰ ౮౩౨), గోత్తమదో, ఆరోగ్యమదో, యోబ్బనమదో, జీవితమదో, లాభమదో, సక్కారమదో, గరుకారమదో, పురేక్ఖారమదో, పరివారమదో, భోగమదో, వణ్ణమదో, సుతమదో , పటిభానమదో, రత్తఞ్ఞుమదో, పిణ్డపాతికమదో, అనవఞ్ఞాతమదో, ఇరియాపథమదో, ఇద్ధిమదో, యసమదో, సీలమదో, ఝానమదో, సిప్పమదో, ఆరోహమదో, పరిణాహమదో, సణ్ఠానమదో, పారిపూరిమదో, మదో, పమాదో, థమ్భో, సారమ్భో, అత్రిచ్ఛతా, మహిచ్ఛతా, పాపిచ్ఛతా, సిఙ్గం, తిన్తిణం, చాపల్యం, అసభాగవుత్తి, అరతి, తన్దీ, విజమ్భితా, భత్తసమ్మదో, చేతసో చ లీనత్తం, కుహనా, లపనా, నేమిత్తికతా, నిప్పేసికతా, లాభేన లాభం నిజిగీసనతా, "సేయ్యోహమస్మీ"తి మానో, "సదిసోహమస్మీ"తి మానో, "హీనోహమస్మీ"తి మానో. సేయ్యస్స "సేయ్యోహమస్మీ"తి మానో, సేయ్యస్స "సదిసోహమస్మీ"తి మానో, సేయ్యస్స

“హీనోహమస్మీ”తి మానో, సదిసస్స “సేయ్యోహమస్మీ”తి మానో, సదిసస్స “సదిసోహమస్మీ”తి మానో, సదిసస్స “హీనోహమస్మీ”తి మానో, హీనస్స “సేయ్యోహమస్మీ”తి మానో, హీనస్స “సదిసోహమస్మీ”తి మానో, హీనస్స “హీనోహమస్మీ”తి మానో, మానో, అతిమానో, మానాతిమానో, ఓమానో, అధిమానో, అస్మిమానో, మిచ్ఛామానో, ఞాతివితక్కో, జనపదవితక్కో, అమరవితక్కో, పరానుద్దయతాపటిసంయుత్తో వితక్కో, లాభసక్కారసిలోకపటిసంయుత్తో వితక్కో, అనవఞ్ఞత్తిపటిసంయుత్తో వితక్కో (విభ॰ ౮౩౨). ఏకకం.

దుకం

కోధో చ ఉపనాహో చ, మక్ఖో చ పళాసో చ, ఇస్సా చ మచ్ఛరియఞ్చ, మాయా చ సాఠేయ్యఞ్చ, అవిజ్జా చ భవతణ్హా చ, భవదిట్ఠి చ విభవదిట్ఠి చ, సస్సతదిట్ఠి చ ఉచ్ఛేదదిట్ఠి చ, అన్తవాదిట్ఠి చ అనన్తవాదిట్ఠి చ, పుబ్బన్తానుదిట్ఠి చ అపరన్తానుదిట్ఠి చ, అహిరికఞ్చ అనోత్తప్పఞ్చ, దోవచస్సతా చ పాపమిత్తతా చ, అనజ్జవో చ అమద్దవో చ, అక్ఖన్తి చ అసోరచ్చఞ్చ, అసాఖల్యఞ్చ అప్పటిసన్థారో చ, ఇన్ద్రియేసు అగుత్తద్వారతా చ భోజనే అమత్తఞ్ఞుతా చ, ముట్ఠస్సచ్చఞ్చ అసమ్పజఞ్ఞఞ్చ, సీలవిపత్తి చ దిట్ఠివిపత్తి చ, అజ్ఝత్తసంయోజనఞ్చ బహిద్ధాసంయోజనఞ్చ. దుకం.

తికం

తీణి అకుసలమూలాని, తయో అకుసలవితక్కా, తిస్సో అకుసలసఞ్ఞా, తిస్సో అకుసలధాతుయో, తీణి దుచ్చరితాని, తయో ఆసవా, తీణి సంయోజనాని, తిస్సో తణ్హా, అపరాపి తిస్సో తణ్హా, అపరాపి తిస్సో తణ్హా, తిస్సో ఏసనా, తిస్సో విధా, తీణి భయాని , తీణి తమాని, తీణి తిత్థాయతనాని, తయో కిఞ్చనా, తీణి అఙ్గణాని, తీణి మలాని, తీణి విసమాని, అపరానిపి తీణి విసమాని, తయో అగ్గీ, తయో కసావా, అపరేపి తయో కసావా.

అస్సాదదిట్ఠి అత్తానుదిట్ఠి మిచ్ఛాదిట్ఠి, అరతి విహేసా అధమ్మచరియా, దోవచస్సతా పాపమిత్తతా నానత్తసఞ్ఞా, ఉద్ధచ్చం కోసజ్జం పమాదో, అసన్తుట్ఠితా అసమ్పజఞ్ఞతా మహిచ్ఛతా, అహిరికం అనోత్తప్పం పమాదో, అనాదరియం దోవచస్సతా పాపమిత్తతా, అస్సద్ధియం అవదఞ్ఞుతా కోసజ్జం, ఉద్ధచ్చం అసంవరో దుస్సీల్యం, అరియానం అదస్సనకమ్యతా సద్ధమ్మం అసోతుకమ్యతా ఉపారమ్భచిత్తతా, ముట్ఠస్సచ్చం అసమ్పజఞ్ఞం చేతసో విక్ఖేపో, అయోనిసో మనసికారో కుమ్మగ్గసేవనా చేతసో చ లీనత్తం. తికం.

చతుక్కం

చత్తారో ఆసవా, చత్తారో గన్థా, చత్తారో ఓఘా, చత్తారో యోగా, చత్తారి ఉపాదానాని, చత్తారో తణ్హుప్పాదా, చత్తారి అగతిగమనాని, చత్తారో విపరియాసా, చత్తారో అనరియవోహారా, అపరేపి చత్తారో అనరియవోహారా, చత్తారి దుచ్చరితాని, అపరాపి చత్తారి దుచ్చరితాని, చత్తారి భయాని, (అపరానిపి చత్తారి భయాని,) చతస్సో దిట్ఠియో. చతుక్కం.

పఞ్చకం

పఞ్చోరమ్భాగియాని సంయోజనాని, పఞ్చుద్ధమ్భాగియాని సంయోజనాని, పఞ్చ మచ్ఛరియాని, పఞ్చ సఙ్గా, పఞ్చ సల్లా, పఞ్చ చేతోఖిలా, పఞ్చ చేతసోవినిబన్ధా, పఞ్చ నీవరణాని, పఞ్చ కమ్మాని ఆనన్తరికాని, పఞ్చ దిట్ఠియో, పఞ్చ

వేరా, పఞ్చ బ్యసనా, పఞ్చ అక్ఖన్తియా ఆదీనవా, పఞ్చ భయాని, పఞ్చ దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదా. పఞ్చకం.

ఛక్కం

ఛ వివాదమూలాని, ఛ ఛన్దరాగా ధమ్మా, ఛ విరోధవత్థూని, ఛ తణ్హాకాయా, ఛ అగారవా, ఛ పరిహానియా ధమ్మా, అపరేపి ఛ పరిహానియా ధమ్మా, ఛ సోమనస్సుపవిచారా, ఛ దోమనస్సుపవిచారా, ఛ ఉపేక్ఖుపవిచారా, ఛ గేహసితాని సోమనస్సాని, ఛ గేహసితాని దోమనస్సాని, ఛ గేహసితా ఉపేక్ఖా, ఛ దిట్ఠియో. ఛక్కం.

సత్తకం

సత్త అనుసయా, సత్త సంయోజనాని, సత్త పరియుట్ఠానాని, సత్త అసద్ధమ్మా, సత్త దుచ్చరితాని, సత్త మానా, సత్త దిట్ఠియో. సత్తకం.

అట్ఠకం

అట్ఠ కిలేసవత్థూని, అట్ఠ కుసీతవత్థూని, అట్ఠసు లోకధమ్మేసు చిత్తస్స పటిఘాతో, అట్ఠ అనరియవోహారా, అట్ఠ మిచ్ఛత్తా, అట్ఠ పురిసదోసా, అట్ఠ అసఞ్ఞీవాదా, అట్ఠ నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీవాదా. అట్ఠకం.

నవకం

నవ ఆఘాతవత్థూని, నవ పురిసమలాని, నవవిధా మానా, నవ తణ్హామూలకా ధమ్మా, నవ ఇఞ్జితాని, నవ మఞ్ఞితాని, నవ ఫన్దితాని, నవ పపఞ్చితాని, నవ సఙ్ఖతాని. నవకం.

దసకం

దస కిలేసవత్థూని, దస ఆఘాతవత్థూని, దస అకుసలకమ్మపథా, దస సంయోజనాని, దస మిచ్ఛత్తా, దసవత్థుకా మిచ్ఛాదిట్ఠి, దసవత్థుకా అన్తగ్గాహికా దిట్ఠి. దసకం.

అట్ఠారస తణ్హావిచరితాని అజ్ఝత్తికస్స ఉపాదాయ, అట్ఠారస తణ్హావిచరితాని బాహిరస్స ఉపాదాయ, తదేకజ్ఝం అభిసఞ్ఞూహిత్వా అభిసఙ్ఖిపిత్వా ఛత్తింస తణ్హావిచరితాని హోన్తి , ఇతి అతీతాని ఛత్తింస తణ్హావిచరితాని, అనాగతాని ఛత్తింస తణ్హావిచరితాని, పచ్చుప్పన్నాని ఛత్తింస తణ్హావిచరితాని, తదేకజ్ఝం అభిసఞ్ఞూహిత్వా అభిసఙ్ఖిపిత్వా **అట్ఠ తణ్హావిచరితసతం** హోతి, యాని చ ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని బ్రహ్మజాలే వేయ్యాకరణే వుత్తాని భగవతా.

ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గం.

ధమ్మహదయవిభఙ్గో

కతి ఖన్ధా, కతి ఆయతనాని, కతి ధాతుయో, కతి సచ్చాని, కతి ఇన్ద్రియాని, కతి హేతూ, కతి ఆహారా, కతి ఫస్సా, కతి వేదనా, కతి సఞ్ఞా, కతి చేతనా, కతి చిత్తాని (విభ॰ ౯౭౮)?

పఞ్చక్ఖన్ధా, ద్వాదసాయతనాని, అట్ఠారస ధాతుయో, చత్తారి సచ్చాని, బావీసతిన్ద్రియాని, నవ హేతూ, చత్తారో ఆహారా, సత్త ఫస్సా, సత్త వేదనా, సత్త సఞ్ఞా, సత్త చేతనా, సత్త చిత్తాని (విభ॰ ౯౭౮).

ధమ్మహదయవిభఙ్గం.

విభఙ్గమాతికా నిట్ఠితా.

౩. ధాతుకథామాతికా

నయమాతికా

సఙ్గహో అసఙ్గహో (ధాతు. ౧). సఙ్గహితేన అసఙ్గహితం. అసఙ్గహితేన సఙ్గహితం. సఙ్గహితేన సఙ్గహితం. అసఙ్గహితేన అసఙ్గహితం. సమ్పయోగో విప్పయోగో. సమ్పయుత్తేన విప్పయుత్తం. విప్పయుత్తేన సమ్పయుత్తం. సమ్పయుత్తేన సమ్పయుత్తం. విప్పయుత్తేన విప్పయుత్తం. సఙ్గహితేన సమ్పయుత్తం విప్పయుత్తం. సమ్పయుత్తేన సఙ్గహితం అసఙ్గహితం. అసఙ్గహితేన సమ్పయుత్తం విప్పయుత్తం. విప్పయుత్తేన సఙ్గహితం అసఙ్గహితం.

అబ్భన్తరమాతికా

పఞ్చక్ఖన్ధా. ద్వాదసాయతనాని. అట్ఠారస ధాతుయో. చత్తారి సచ్చాని. బావీసతిన్ద్రియాని. పటిచ్చసముప్పాదో. చత్తారో సతిపట్ఠానా. చత్తారో సమ్మప్పధానా. చత్తారో ఇద్ధిపాదా . చత్తారి ఝానాని. చతస్సో అప్పమఞ్ఞాయో. పఞ్చిన్ద్రియాని. పఞ్చ బలాని. సత్త బోజ్ఝఙ్గా. అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో. ఫస్సో వేదనా సఞ్ఞా చేతనా చిత్తం అధిమోక్ఖో మనసికారో.

నయముఖమాతికా

తీహి సఙ్గహో. తీహి అసఙ్గహో. చతూహి సమ్పయోగో. చతూహి విప్పయోగో.

లక్ఖణమాతికా

సభాగో. విసభాగో.

బాహిరమాతికా

సబ్బాపి ధమ్మసఙ్గణీ ధాతుకథాయ మాతికాతి.

ధాతుకథామాతికా నిట్ఠితా.

౪. పుగ్గలపఞ్ఞత్తిమాతికా

౬ పఞ్ఞత్తియో (పు॰ ప॰ మాతికా ౧) – ఖన్ధపఞ్ఞత్తి ఆయతనపఞ్ఞత్తి ధాతుపఞ్ఞత్తి సచ్చపఞ్ఞత్తి ఇన్ద్రియపఞ్ఞత్తి పుగ్గలపఞ్ఞత్తీతి.

పుగ్గలపఞ్ఞత్తిమాతికా నిట్ఠితా.

౧. కథావత్థుమాతికా

పుగ్గలకథా

సుద్ధసచ్చికట్ఠఅనులోమపచ్చనీకం

పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి (కథా॰ ౧), ఆమన్తా. యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? న హేవం వత్తబ్బే.

ఆజానాహి నిగ్గహం – హఞ్చి పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత రే వత్తబ్బే "యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తి. యం తత్థ వదేసి "వత్తబ్బే ఖో 'పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన', నో చ వత్తబ్బే 'యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా'"తి, మిచ్ఛా.

నో చే పన వత్తబ్బే "యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తి, నో చ వత రే వత్తబ్బే "పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తి. యం తత్థ వదేసి "వత్తబ్బే ఖో 'పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన', నో చ వత్తబ్బే 'యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా'"తి, మిచ్ఛా.

అనులోమపఞ్చకం.

పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? ఆమన్తా. యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? న హేవం వత్తబ్బే.

ఆజానాహి పటికమ్మం – హఞ్చి పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత రే వత్తబ్బే "యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తి. యం తత్థ వదేసి "వత్తబ్బే ఖో 'పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన', నో చ వత్తబ్బే 'యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా'"తి, మిచ్ఛా.

నో చే పన వత్తబ్బే "యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తి, నో చ వత రే వత్తబ్బే "పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తి. యం తత్థ వదేసి "వత్తబ్బే ఖో 'పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన', నో చ వత్తబ్బే 'యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా'"తి, మిచ్ఛా.

పటికమ్మచతుక్కం.

త్వం చే పన మఞ్ఞసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి. తేన తవ తత్థ హేతాయ పటిఞ్ఞాయ హేవం పటిజానన్తం హేవం నిగ్గహేతబ్బే, అథ తం నిగ్గణ్హామ, సునిగ్గహితో చ హోసి –

హఞ్చి పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత రే వత్తబ్బే “యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, మిచ్ఛా.

నో చే పన వత్తబ్బే “యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి, నో చ వత రే వత్తబ్బే “పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, ఇదం తే మిచ్ఛా.

నిగ్గహచతుక్కం.

ఏసే చే దున్నిగ్గహితే హేవమేవం తత్థ దక్ఖ, “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, నో చ మయం తయా తత్థ హేతాయ పటిఞ్ఞాయ హేవం పటిజానన్తా హేవం నిగ్గహేతబ్బా, అథ మం నిగ్గణ్హాసి, దున్నిగ్గహితా చ హోమ –

హఞ్చి పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత రే వత్తబ్బే “యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, మిచ్ఛా.

నో చే పన వత్తబ్బే “యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి, నో చ వత రే వత్తబ్బే “పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి, యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, ఇదం తే మిచ్ఛా.

ఉపనయనచతుక్కం.

న హేవం నిగ్గహేతబ్బే, తేన హి యం నిగ్గణ్హాసి – హఞ్చి పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత రే వత్తబ్బే “యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, మిచ్ఛా.

నో చే పన వత్తబ్బే “యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి, నో చ వత రే వత్తబ్బే “పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో ఉపలబ్భతి

సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి , ఇదం తే మిచ్ఛా. తేన హి యే కతే నిగ్గహే, సే నిగ్గహే దుక్కటే. సుకతే పటికమ్మే. సుకతా పటిపాదనాతి.

నిగ్గమనచతుక్కం.

పఠమో నిగ్గహో.

సుద్ధసచ్చికట్ఠపచ్చనీకానులోమం

పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? ఆమన్తా. యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? న హేవం వత్తబ్బే.

ఆజానాహి నిగ్గహం – హఞ్చి పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత రే వత్తబ్బే “యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, మిచ్ఛా.

నో చే పన వత్తబ్బే “యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి, నో చ వత రే వత్తబ్బే “పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి, యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, మిచ్ఛా.

పచ్చనీకపఞ్చకం.

పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? ఆమన్తా. యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? న హేవం వత్తబ్బే.

ఆజానాహి పటికమ్మం – హఞ్చి పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత రే వత్తబ్బే “యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, మిచ్ఛా.

నో చే పన వత్తబ్బే “యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి, నో చ వత రే వత్తబ్బే “పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, మిచ్ఛా.

పటికమ్మచతుక్కం.

త్వం చే పన మఞ్ఞసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి. తేన తవ తత్థ హేతాయ పటిఞ్ఞాయ హేవం పటిజానన్తం హేవం నిగ్గహేతబ్బే, అథ తం నిగ్గణ్హామ, సునిగ్గహితో చ హోసి –

హఞ్చి పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత రే వత్తబ్బే “యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, మిచ్ఛా.

నో చే పన వత్తబ్బే “యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి, నో చ వత రే వత్తబ్బే “పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి, యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, ఇదం తే మిచ్ఛా.

నిగ్గహచతుక్కం.

ఏసే చే దున్నిగ్గహితే హేవమేవం తత్థ దక్ఖ, “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, నో చ మయం తయా తత్థ హేతాయ పటిఞ్ఞాయ హేవం పటిజానన్తా హేవం నిగ్గహేతబ్బా, అథ మం నిగ్గణ్హాసి, దున్నిగ్గహితా చ హోమ –

హఞ్చి పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత రే వత్తబ్బే “యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, మిచ్ఛా.

నో చే పన వత్తబ్బే “యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి, నో చ వత రే వత్తబ్బే “పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, ఇదం తే మిచ్ఛా.

ఉపనయనచతుక్కం.

న హేవం నిగ్గహేతబ్బే, తేన హి యం నిగ్గణ్హాసి – హఞ్చి పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత రే వత్తబ్బే “యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, మిచ్ఛా.

నో చే పన వత్తబ్బే “యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి, నో చ వత రే వత్తబ్బే “పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో నుపలబ్భతి

సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి , ఇదం తే మిచ్ఛా, తేన హి యే కతే నిగ్గహే , సే నిగ్గహే దుక్కటే. సుకతే పటికమ్మే, సుకతా పటిపాదనాతి.

నిగ్గమనచతుక్కం.

దుతియో నిగ్గహో.

ఓకాససచ్చికట్ఠఅనులోమపచ్చనీకం

పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? ఆమన్తా. సబ్బత్థ పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? న హేవం వత్తబ్బే.

ఆజానాహి నిగ్గహం – హఞ్చి పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత రే వత్తబ్బే “సబ్బత్థ పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘సబ్బత్థ పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, మిచ్ఛా.

నో చే పన వత్తబ్బే “సబ్బత్థ పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి, నో చ వత రే వత్తబ్బే “పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘సబ్బత్థ పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, మిచ్ఛా…పే….

తతియో నిగ్గహో.

కాలసచ్చికట్ఠఅనులోమపచ్చనీకం

పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? ఆమన్తా. సబ్బదా పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? న హేవం వత్తబ్బే.

ఆజానాహి నిగ్గహం – హఞ్చి పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత రే వత్తబ్బే “సబ్బదా పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘సబ్బదా పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి మిచ్ఛా.

నో చే పన వత్తబ్బే “సబ్బదా పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి, నో చ వత రే వత్తబ్బే “పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘సబ్బదా పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, మిచ్ఛా…పే….

చతుత్థో నిగ్గహో.

అవయవసచ్చికట్ఠఅనులోమపచ్చనీకం

పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? ఆమన్తా. సబ్బేసు పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? న హేవం వత్తబ్బే.

ఆజానాహి నిగ్గహం – హఞ్చి పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత రే వత్తబ్బే "సబ్బేసు పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తి. యం తత్థ వదేసి "వత్తబ్బే ఖో 'పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన', నో చ వత్తబ్బే 'సబ్బేసు పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా'"తి? మిచ్ఛా.

నో చే పన వత్తబ్బే "సబ్బేసు పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తి, నో చ వత రే వత్తబ్బే "పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తి. యం తత్థ వదేసి "వత్తబ్బే ఖో 'పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన', నో చ వత్తబ్బే 'సబ్బేసు పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా'"తి, మిచ్ఛా…పే॰….

పఞ్చమో నిగ్గహో.

ఓకాససచ్చికట్ఠపచ్చనీకానులోమం

పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? ఆమన్తా. సబ్బత్థ పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? న హేవం వత్తబ్బే.

ఆజానాహి నిగ్గహం – హఞ్చి పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత రే వత్తబ్బే "సబ్బత్థ పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తి. యం తత్థ వదేసి "వత్తబ్బే ఖో 'పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన', నో చ వత్తబ్బే 'సబ్బత్థ పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా'"తి, మిచ్ఛా.

నో చే పన వత్తబ్బే "సబ్బత్థ పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తి, నో చ వత రే వత్తబ్బే "పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తి. యం తత్థ వదేసి "వత్తబ్బే ఖో 'పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన', నో చ వత్తబ్బే 'సబ్బత్థ పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా'"తి, మిచ్ఛా…పే॰….

ఛట్ఠో నిగ్గహో.

కాలసచ్చికట్ఠపచ్చనీకానులోమం

పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? ఆమన్తా. సబ్బదా పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? న హేవం వత్తబ్బే.

ఆజానాహి నిగ్గహం – హఞ్చి పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత రే వత్తబ్బే "సబ్బదా పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తి. యం తత్థ వదేసి "వత్తబ్బే ఖో 'పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన', నో చ వత్తబ్బే 'సబ్బదా పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా'"తి, మిచ్ఛా.

నో చే పన వత్తబ్బే “సబ్బదా పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి, నో చ వత రే వత్తబ్బే “పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘సబ్బదా పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, మిచ్ఛా…పే….

సత్తమో నిగ్గహో.

అవయవసచ్చికట్ఠపచ్చనీకానులోమం

పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? ఆమన్తా. సబ్బేసు పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి? న హేవం వత్తబ్బే.

ఆజానాహి నిగ్గహం – హఞ్చి పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత రే వత్తబ్బే “సబ్బేసు పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘సబ్బేసు పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, మిచ్ఛా.

నో చే పన వత్తబ్బే “సబ్బేసు పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి, నో చ వత రే వత్తబ్బే “పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి. యం తత్థ వదేసి “వత్తబ్బే ఖో ‘పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన’, నో చ వత్తబ్బే ‘సబ్బేసు పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’”తి, మిచ్ఛా…పే….

అట్ఠమో నిగ్గహో.

కథావత్థుమాతికా నిట్ఠితా.

៦. యమకమాతికా

మూలయమకం

కుసలపదనయచతుక్కం

యే కేచి కుసలా ధమ్మా (యమ॰ ౧.మూలయమక.౧ ఆదయో), సబ్బే తే కుసలమూలా. యే వా పన కుసలమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా.

యే కేచి కుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే కుసలమూలేన ఏకమూలా. యే వా పన కుసలమూలేన ఏకమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా.

యే కేచి కుసలమూలేన ఏకమూలా ధమ్మా, సబ్బే తే కుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలా. యే వా పన కుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా.

యే కేచి కుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే కుసలమూలమూలా. యే వా పన కుసలమూలమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా.

యే కేచి కుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే కుసలమూలేన ఏకమూలమూలా. యే వా పన కుసలమూలేన ఏకమూలమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా.

యే కేచి కుసలమూలేన ఏకమూలమూలా ధమ్మా, సబ్బే తే కుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలా. యే వా పన కుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా.

యే కేచి కుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే కుసలమూలకా. యే వా పన కుసలమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా.

యే కేచి కుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే కుసలమూలేన ఏకమూలకా. యే వా పన కుసలమూలేన ఏకమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా.

యే కేచి కుసలమూలేన ఏకమూలకా ధమ్మా, సబ్బే తే కుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలకా. యే వా పన కుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా.

యే కేచి కుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే కుసలమూలమూలకా. యే వా పన కుసలమూలమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా.

యే కేచి కుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే కుసలమూలేన ఏకమూలమూలకా. యే వా పన కుసలమూలేన ఏకమూలమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా.

యే కేచి కుసలమూలేన ఏకమూలమూలకా ధమ్మా, సబ్బే తే కుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలకా. యే వా పన కుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా.

అకుసలపదనయచతుక్కం

యే కేచి అకుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే అకుసలమూలా. యే వా పన అకుసలమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా అకుసలా.

యే కేచి అకుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే అకుసలమూలేన ఏకమూలా. యే వా పన అకుసలమూలేన ఏకమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా అకుసలా.

యే కేచి అకుసలమూలేన ఏకమూలా ధమ్మా, సబ్బే తే అకుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలా. యే వా పన అకుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా అకుసలా.

యే కేచి అకుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే అకుసలమూలమూలా. యే వా పన అకుసలమూలమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా అకుసలా.

యే కేచి అకుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే అకుసలమూలేన ఏకమూలమూలా. యే వా పన అకుసలమూలేన ఏకమూలమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా అకుసలా.

యే కేచి అకుసలమూలేన ఏకమూలమూలా ధమ్మా, సబ్బే తే అకుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలా. యే వా పన అకుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా అకుసలా.

యే కేచి అకుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే అకుసలమూలకా. యే వా పన అకుసలమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా అకుసలా.

యే కేచి అకుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే అకుసలమూలేన ఏకమూలకా. యే వా పన అకుసలమూలేన ఏకమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా అకుసలా.

యే కేచి అకుసలమూలేన ఏకమూలకా ధమ్మా, సబ్బే తే అకుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలకా. యే వా పన అకుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా అకుసలా.

యే కేచి అకుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే అకుసలమూలమూలకా. యే వా పన అకుసలమూలమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా అకుసలా.

యే కేచి అకుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే అకుసలమూలేన ఏకమూలమూలకా. యే వా పన అకుసలమూలేన ఏకమూలమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా అకుసలా.

యే కేచి అకుసలమూలేన ఏకమూలమూలకా ధమ్మా, సబ్బే తే అకుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలకా. యే వా పన అకుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా అకుసలా.

అబ్యాకతపదనయచతుక్కం

యే కేచి అబ్యాకతా ధమ్మా, సబ్బే తే అబ్యాకతమూలా. యే వా పన అబ్యాకతమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా అబ్యాకతా.

యే కేచి అబ్యాకతా ధమ్మా, సబ్బే తే అబ్యాకతమూలేన ఏకమూలా. యే వా పన అబ్యాకతమూలేన ఏకమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా అబ్యాకతా.

యే కేచి అబ్యాకతమూలేన ఏకమూలా ధమ్మా, సబ్బే తే అబ్యాకతమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలా. యే వా పన అబ్యాకతమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా అబ్యాకతా.

యే కేచి అబ్యాకతా ధమ్మా, సబ్బే తే అబ్యాకతమూలమూలా. యే వా పన అబ్యాకతమూలమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా అబ్యాకతా.

యే కేచి అబ్యాకతా ధమ్మా, సబ్బే తే అబ్యాకతమూలేన ఏకమూలమూలా. యే వా పన అబ్యాకతమూలేన ఏకమూలమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా అబ్యాకతా.

యే కేచి అబ్యాకతమూలేన ఏకమూలమూలా ధమ్మా, సబ్బే తే అబ్యాకతమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలా. యే వా పన అబ్యాకతమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా అబ్యాకతా.

యే కేచి అబ్యాకతా ధమ్మా, సబ్బే తే అబ్యాకతమూలకా. యే వా పన అబ్యాకతమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా అబ్యాకతా.

యే కేచి అబ్యాకతా ధమ్మా, సబ్బే తే అబ్యాకతమూలేన ఏకమూలకా. యే వా పన అబ్యాకతమూలేన ఏకమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా అబ్యాకతా.

యే కేచి అబ్యాకతమూలేన ఏకమూలకా ధమ్మా, సబ్బే తే అబ్యాకతమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలకా. యే వా పన అబ్యాకతమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా అబ్యాకతా.

యే కేచి అబ్యాకతా ధమ్మా, సబ్బే తే అబ్యాకతమూలమూలకా. యే వా పన అబ్యాకతమూలమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా అబ్యాకతా.

యే కేచి అబ్యాకతా ధమ్మా, సబ్బే తే అబ్యాకతమూలేన ఏకమూలమూలకా. యే వా పన అబ్యాకతమూలేన ఏకమూలమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా అబ్యాకతా.

యే కేచి అబ్యాకతమూలేన ఏకమూలమూలకా ధమ్మా, సబ్బే తే అబ్యాకతమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలకా. యే వా పన అబ్యాకతమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా అబ్యాకతా.

నామపదనయచతుక్కం

యే కేచి నామా ధమ్మా, సబ్బే తే నామమూలా. యే వా పన నామమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా నామా.

యే కేచి నామా ధమ్మా, సబ్బే తే నామమూలేన ఏకమూలా. యే వా పన నామమూలేన ఏకమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా నామా.

యే కేచి నామమూలేన ఏకమూలా ధమ్మా, సబ్బే తే నామమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలా. యే వా పన నామమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా నామా.

యే కేచి నామా ధమ్మా, సబ్బే తే నామమూలమూలా. యే వా పన నామమూలమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా నామా.

యే కేచి నామా ధమ్మా, సబ్బే తే నామమూలేన ఏకమూలమూలా. యే వా పన నామమూలేన ఏకమూలమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా నామా.

యే కేచి నామమూలేన ఏకమూలమూలా ధమ్మా, సబ్బే తే నామమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలా. యే వా పన నామమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా నామా.

యే కేచి నామా ధమ్మా, సబ్బే తే నామమూలకా. యే వా పన నామమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా నామా.

యే కేచి నామా ధమ్మా, సబ్బే తే నామమూలేన ఏకమూలకా. యే వా పన నామమూలేన ఏకమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా నామా.

యే కేచి నామమూలేన ఏకమూలకా ధమ్మా, సబ్బే తే నామమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలకా. యే వా పన నామమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా నామా.

యే కేచి నామా ధమ్మా, సబ్బే తే నామమూలమూలకా. యే వా పన నామమూలమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా నామా.

యే కేచి నామా ధమ్మా, సబ్బే తే నామమూలేన ఏకమూలమూలకా. యే వా పన నామమూలేన ఏకమూలమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా నామా.

యే కేచి నామమూలేన ఏకమూలమూలకా ధమ్మా, సబ్బే తే నామమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలకా. యే వా పన నామమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా నామా.

యే కేచి కుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే కుసలహేతూ...పే.... కుసలనిదానా...పే.... కుసలసమ్భవా...పే.... కుసలప్పభవా...పే.... కుసలసముట్ఠానా...పే.... కుసలాహారా...పే.... కుసలారమ్మణా...పే.... కుసలపచ్చయా...పే.... కుసలసముదయా...పే.....

మూలం హేతు నిదానఞ్చ, సమ్భవో పభవేన చ;
సముట్ఠానాహారారమ్మణా, పచ్చయో సముదయేన చాతి.

మూలయమకమాతికా నిట్ఠితా.

ఖన్ధయమకం

పణ్ణత్తివారో

పఞ్చక్ఖన్ధా (యమ॰ ౧.ఖన్ధయమక.౧ ఆదయో) – రూపక్ఖన్ధో వేదనాక్ఖన్ధో సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఙ్ఖారక్ఖన్ధో విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో.

పదసోధనవారో

అనులోమం

రూపం రూపక్ఖన్ధో, రూపక్ఖన్ధో రూపం.

వేదనా వేదనాక్ఖన్ధో, వేదనాక్ఖన్ధో వేదనా.

సఞ్ఞా సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఞ్ఞా.

సఙ్ఖారా సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, సఙ్ఖారక్ఖన్ధో సఙ్ఖారా.

విఞ్ఞాణం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో విఞ్ఞాణం.

పచ్చనీకం

న రూపం న రూపక్ఖన్ధో, న రూపక్ఖన్ధో న రూపం.

న వేదనా న వేదనాక్ఖన్ధో, న వేదనాక్ఖన్ధో న వేదనా.

న సఞ్ఞా న సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, న సఞ్ఞాక్ఖన్ధో న సఞ్ఞా.

న సఙ్ఖారా న సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, న సఙ్ఖారక్ఖన్ధో న సఙ్ఖారా.

న విఞ్ఞాణం న విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, న విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో న విఞ్ఞాణం.

పదసోధనమూలచక్కవారో

అనులోమం

రూపం రూపక్ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనాక్ఖన్ధో.

రూపం రూపక్ఖన్ధో, ఖన్ధా సఞ్ఞాక్ఖన్ధో.

రూపం రూపక్ఖన్ధో, ఖన్ధా సఙ్ఖారక్ఖన్ధో.

రూపం రూపక్ఖన్ధో, ఖన్ధా విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో.

వేదనా వేదనాక్ఖన్ధో, ఖన్ధా రూపక్ఖన్ధో.

వేదనా వేదనాక్ఖన్ధో, ఖన్ధా సఞ్ఞాక్ఖన్ధో.

వేదనా వేదనాక్ఖన్ధో, ఖన్ధా సఙ్ఖారక్ఖన్ధో.

వేదనా వేదనాక్ఖన్ధో, ఖన్ధా విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో.

సఞ్ఞా సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, ఖన్ధా రూపక్ఖన్ధో.

సఞ్ఞా సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనాక్ఖన్ధో.

సఞ్ఞా సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, ఖన్ధా సఙ్ఖారక్ఖన్ధో.

సఞ్ఞా సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, ఖన్ధా విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో.

సఙ్ఖారా సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, ఖన్ధా రూపక్ఖన్ధో.

సఙ్ఖారా సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనాక్ఖన్ధో.

సఙ్ఖారా సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, ఖన్ధా సఞ్ఞాక్ఖన్ధో.

సఙ్ఖారా సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, ఖన్ధా విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో.

విఞ్ఞాణం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, ఖన్ధా రూపక్ఖన్ధో.

విఞ్ఞాణం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనాక్ఖన్ధో.

విఞ్ఞాణం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, ఖన్ధా సఞ్ఞాక్ఖన్ధో.

విఞ్ఞాణం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, ఖన్ధా సఙ్ఖారక్ఖన్ధో.

పచ్చనీకం

న రూపం న రూపక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న వేదనాక్ఖన్ధో.

న రూపం న రూపక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఞ్ఞాక్ఖన్ధో.

న రూపం న రూపక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఙ్ఖారక్ఖన్ధో.

న రూపం న రూపక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో.

న వేదనా న వేదనాక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న రూపక్ఖన్ధో.

న వేదనా న వేదనాక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఞ్ఞాక్ఖన్ధో.

న వేదనా న వేదనాక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఙ్ఖారక్ఖన్ధో.

న వేదనా న వేదనాక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో.

న సఞ్ఞా న సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న రూపక్ఖన్ధో.

న సఞ్ఞా న సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న వేదనాక్ఖన్ధో.

న సఞ్ఞా న సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఙ్ఖారక్ఖన్ధో.

న సఞ్ఞా న సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో.

న సఙ్ఖారా న సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న రూపక్ఖన్ధో.

న సఙ్ఖారా న సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న వేదనాక్ఖన్ధో.

న సఙ్ఖారా న సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఞ్ఞాక్ఖన్ధో.

న సఙ్ఖారా న సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో.

న విఞ్ఞాణం న విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న రూపక్ఖన్ధో.

న విఞ్ఞాణం న విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న వేదనాక్ఖన్ధో.

న విఞ్ఞాణం న విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఞ్ఞాక్ఖన్ధో.

న విఞ్ఞాణం న విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఙ్ఖారక్ఖన్ధో.

సుద్ధఖన్ధవారో

అనులోమం

రూపం ఖన్ధో, ఖన్ధా రూపం.

వేదనా ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనా.

సఞ్ఞా ఖన్ధో, ఖన్ధా సఞ్ఞా.

సఙ్ఖారా ఖన్ధో, ఖన్ధా సఙ్ఖారా.

విఞ్ఞాణం ఖన్ధో, ఖన్ధా విఞ్ఞాణం.

పచ్చనీకం

న రూపం న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న రూపం.

న వేదనా న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న వేదనా.

న సఞ్ఞా న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఞ్ఞా.

న సఙ్ఖారా న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఙ్ఖారా.

న విఞ్ఞాణం న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న విఞ్ఞాణం.

సుద్ధఖన్ధమూలచక్కవారో

అనులోమం

రూపం ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనా.

రూపం ఖన్ధో, ఖన్ధా సఞ్ఞా.

రూపం ఖన్ధో, ఖన్ధా సఙ్ఖారా.

రూపం ఖన్ధో, ఖన్ధా విఞ్ఞాణం.

వేదనా ఖన్ధో, ఖన్ధా రూపం.

వేదనా ఖన్ధో, ఖన్ధా సఞ్ఞా.

వేదనా ఖన్ధో, ఖన్ధా సఙ్ఖారా.

వేదనా ఖన్ధో, ఖన్ధా విఞ్ఞాణం.

సఞ్ఞా ఖన్ధో, ఖన్ధా రూపం.

సఞ్ఞా ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనా.

సఞ్ఞా ఖన్ధో, ఖన్ధా సఙ్ఖారా.

సఞ్ఞా ఖన్ధో, ఖన్ధా విఞ్ఞాణం.

సఙ్ఖారా ఖన్ధో, ఖన్ధా రూపం.

సఙ్ఖారా ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనా.

సఙ్ఖారా ఖన్ధో, ఖన్ధా సఞ్ఞా.

సఙ్ఖారా ఖన్ధో, ఖన్ధా విఞ్ఞాణం.

విఞ్ఞాణం ఖన్ధో, ఖన్ధా రూపం.

విఞ్ఞాణం ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనా.

విఞ్ఞాణం ఖన్ధో, ఖన్ధా సఞ్ఞా.

విఞ్ఞాణం ఖన్ధో, ఖన్ధా సఙ్ఖారా.

పచ్చనీకం

న రూపం న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న వేదనా.

న రూపం న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఞ్ఞా.

న రూపం న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఙ్ఖారా.

న రూపం న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న విఞ్ఞాణం.

న వేదనా న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న రూపం.

న వేదనా న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఞ్ఞా.

న వేదనా న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఙ్ఖారా.

న వేదనా న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న విఞ్ఞాణం.

న సఞ్ఞా న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న రూపం.

న సఞ్ఞా న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న వేదనా.

న సఞ్ఞా న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఙ్ఖారా.

న సఞ్ఞా న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న విఞ్ఞాణం.

న సఙ్ఖారా న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న రూపం.

న సఙ్ఖారా న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న వేదనా.

న సఙ్ఖారా న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఞ్ఞా.

న సఙ్ఖారా న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న విఞ్ఞాణం.

న విఞ్ఞాణం న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న రూపం.

న విఞ్ఞాణం న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న వేదనా.

న విఞ్ఞాణం న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఞ్ఞా.

న విఞ్ఞాణం న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న సఙ్ఖారా.

ఖన్ధయమకమాతికా నిట్ఠితా.

ఆయతనయమకం

పణ్ణత్తివారో

ద్వాదసాయతనాని (యమ॰ ౧.ఆయతనయమక.౧ ఆదయో) – చక్ఖాయతనం సోతాయతనం ఘానాయతనం జివ్హాయతనం కాయాయతనం రూపాయతనం సద్దాయతనం గన్ధాయతనం రసాయతనం ఫోట్ఠబ్బాయతనం మనాయతనం ధమ్మాయతనం.

పదసోధనవారో

అనులోమం

చక్ఖు చక్ఖాయతనం, చక్ఖాయతనం చక్ఖు.

సోతం సోతాయతనం, సోతాయతనం సోతం.

ఘానం ఘానాయతనం, ఘానాయతనం ఘానం.

జివ్హా జివ్హాయతనం, జివ్హాయతనం జివ్హా.

కాయో కాయాయతనం, కాయాయతనం కాయో.

రూపం రూపాయతనం, రూపాయతనం రూపం.

సద్దో సద్దాయతనం, సద్దాయతనం సద్దో.

గన్ధో గన్ధాయతనం, గన్ధాయతనం గన్ధో.

రసో రసాయతనం, రసాయతనం రసో.

ఫోట్ఠబ్బో ఫోట్ఠబ్బాయతనం, ఫోట్ఠబ్బాయతనం ఫోట్ఠబ్బో.

మనో మనాయతనం, మనాయతనం మనో.

ధమ్మో ధమ్మాయతనం, ధమ్మాయతనం ధమ్మో.

పచ్చనీకం

న చక్ఖు న చక్ఖాయతనం, న చక్ఖాయతనం న చక్ఖు.

న సోతం న సోతాయతనం, న సోతాయతనం న సోతం.

న ఘానం న ఘానాయతనం, న ఘానాయతనం న ఘానం.

న జివ్హా న జివ్హాయతనం, న జివ్హాయతనం న జివ్హా.

న కాయో న కాయాయతనం, న కాయాయతనం న కాయో.

న రూపం న రూపాయతనం, న రూపాయతనం న రూపం.

న సద్దో న సద్దాయతనం, న సద్దాయతనం న సద్దో.

న గన్ధో న గన్ధాయతనం, న గన్ధాయతనం న గన్ధో.

న రసో న రసాయతనం, న రసాయతనం న రసో.

న ఫోట్ఠబ్బో న ఫోట్ఠబ్బాయతనం, న ఫోట్ఠబ్బాయతనం న ఫోట్ఠబ్బో.

న మనో న మనాయతనం, న మనాయతనం న మనో.

న ధమ్మో న ధమ్మాయతనం, న ధమ్మాయతనం న ధమ్మో.

పదసోధనమూలచక్కవారో

అనులోమం

చక్ఖు చక్ఖాయతనం, ఆయతనా సోతాయతనం.

చక్ఖు చక్ఖాయతనం, ఆయతనా ఘానాయతనం.

చక్ఖు చక్ఖాయతనం, ఆయతనా జివ్హాయతనం...పే....

చక్ఖు చక్ఖాయతనం, ఆయతనా ధమ్మాయతనం.

సోతం సోతాయతనం, ఆయతనా చక్ఖాయతనం.

సోతం సోతాయతనం, ఆయతనా ఘానాయతనం...పే....

సోతం సోతాయతనం, ఆయతనా ధమ్మాయతనం.

ఘానం ఘానాయతనం, ఆయతనా చక్ఖాయతనం...పే....

ఘానం ఘానాయతనం, ఆయతనా ధమ్మాయతనం...పే....

ధమ్మో ధమ్మాయతనం, ఆయతనా చక్ఖాయతనం.

ధమ్మో ధమ్మాయతనం, ఆయతనా సోతాయతనం...పే....

ధమ్మో ధమ్మాయతనం, ఆయతనా మనాయతనం. (చక్కం బన్ధితబ్బం.)

పచ్చనీకం

న చక్ఖు న చక్ఖాయతనం, నాయతనా న సోతాయతనం.

న చక్ఖు న చక్ఖాయతనం, నాయతనా న ఘానాయతనం...పే....

న చక్ఖు న చక్ఖాయతనం, నాయతనా న ధమ్మాయతనం.

న సోతం న సోతాయతనం, నాయతనా న చక్ఖాయతనం...పే....

న సోతం న సోతాయతనం, నాయతనా న ధమ్మాయతనం.

న ఘానం న ఘానాయతనం, నాయతనా న చక్ఖాయతనం...పే॰....

న ఘానం న ఘానాయతనం, నాయతనా న ధమ్మాయతనం...పే॰....

న ధమ్మో న ధమ్మాయతనం, నాయతనా న చక్ఖాయతనం.

న ధమ్మో న ధమ్మాయతనం, నాయతనా న సోతాయతనం...పే॰....

న ధమ్మో న ధమ్మాయతనం, నాయతనా న మనాయతనం. (చక్కం బన్ధితబ్బం.)

సుద్ధాయతనవారో

అనులోమం

చక్ఖు ఆయతనం, ఆయతనా చక్ఖు.

సోతం ఆయతనం, ఆయతనా సోతం.

ఘానం ఆయతనం, ఆయతనా ఘానం.

జివ్హా ఆయతనం, ఆయతనా జివ్హా.

కాయో ఆయతనం, ఆయతనా కాయో.

రూపం ఆయతనం, ఆయతనా రూపం.

సద్దో ఆయతనం, ఆయతనా సద్దో.

గన్ధో ఆయతనం, ఆయతనా గన్ధో.

రసో ఆయతనం, ఆయతనా రసో.

ఫోట్ఠబ్బో ఆయతనం, ఆయతనా ఫోట్ఠబ్బో.

మనో ఆయతనం, ఆయతనా మనో.

ధమ్మో ఆయతనం, ఆయతనా ధమ్మో.

పచ్చనీకం

న చక్ఖు నాయతనం, నాయతనా న చక్ఖు.

న సోతం నాయతనం, నాయతనా న సోతం.

న ఘానం నాయతనం, నాయతనా న ఘానం.

న జివ్హా నాయతనం, నాయతనా న జివ్హా.

న కాయో నాయతనం, నాయతనా న కాయో.

న రూపం నాయతనం, నాయతనా న రూపం.

న సద్దో నాయతనం, నాయతనా న సద్దో.

న గన్ధో నాయతనం, నాయతనా న గన్ధో.

న రసో నాయతనం, నాయతనా న రసో.

న ఫోట్ఠబ్బో నాయతనం, నాయతనా న ఫోట్ఠబ్బో.

న మనో నాయతనం, నాయతనా న మనో.

న ధమ్మో నాయతనం, నాయతనా న ధమ్మో.

సుద్ధాయతనమూలచక్కవారో

అనులోమం

చక్ఖు ఆయతనం, ఆయతనా సోతం...పే....

చక్ఖు ఆయతనం, ఆయతనా ధమ్మో.

సోతం ఆయతనం, ఆయతనా చక్ఖు...పే....

సోతం ఆయతనం, ఆయతనా ధమ్మో.

ఘానం ఆయతనం, ఆయతనా చక్ఖు...పే....

ఘానం ఆయతనం, ఆయతనా ధమ్మో...పే....

ధమ్మో ఆయతనం, ఆయతనా చక్ఖు.

ధమ్మో ఆయతనం, ఆయతనా సోతం…పే॰….

ధమ్మో ఆయతనం, ఆయతనా మనో. (చక్కం బన్ధితబ్బం.)

పచ్చనీకం

న చక్ఖు నాయతనం, నాయతనా న సోతం…పే॰….

న చక్ఖు నాయతనం, నాయతనా న ధమ్మో.

న సోతం నాయతనం, నాయతనా న చక్ఖు…పే॰….

న సోతం నాయతనం, నాయతనా న ధమ్మో.

న ఘానం నాయతనం, నాయతనా న చక్ఖు…పే॰….

న ఘానం నాయతనం, నాయతనా న ధమ్మో…పే॰….

న ధమ్మో నాయతనం, నాయతనా న చక్ఖు.

న ధమ్మో నాయతనం, నాయతనా న సోతం…పే॰….

న ధమ్మో నాయతనం, నాయతనా న మనో. (చక్కం బన్ధితబ్బం.)

ఆయతనయమకమాతికా నిట్ఠితా.

ధాతుయమకం

పణ్ణత్తివారో

అట్ఠారస ధాతుయో (యమ॰ ౧.ధాతుయమక.౧ ఆదయో) – చక్ఖుధాతు సోతధాతు ఘానధాతు జివ్హాధాతు కాయధాతు రూపధాతు సద్దధాతు గన్ధధాతు రసధాతు ఫోట్ఠబ్బధాతు చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు సోతవిఞ్ఞాణధాతు ఘానవిఞ్ఞాణధాతు జివ్హావిఞ్ఞాణధాతు కాయవిఞ్ఞాణధాతు మనోధాతు మనోవిఞ్ఞాణధాతు ధమ్మధాతు.

పదసోధనవారో

అనులోమం

చక్ఖు చక్ఖుధాతు, చక్ఖుధాతు చక్ఖు.

సోతం సోతధాతు, సోతధాతు సోతం...పే॰....

చక్ఖువిఞ్ఞాణం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు, చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు చక్ఖువిఞ్ఞాణం...పే॰....

మనో మనోధాతు, మనోధాతు మనో.

మనోవిఞ్ఞాణం మనోవిఞ్ఞాణధాతు, మనోవిఞ్ఞాణధాతు మనోవిఞ్ఞాణం.

ధమ్మో ధమ్మధాతు, ధమ్మధాతు ధమ్మో.

పచ్చనీకం

న చక్ఖు న చక్ఖుధాతు, న చక్ఖుధాతు న చక్ఖు.

న సోతం న సోతధాతు, న సోతధాతు న సోతం...పే॰....

న చక్ఖువిఞ్ఞాణం న చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు, న చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు న చక్ఖువిఞ్ఞాణం...పే॰....

న మనో న మనోధాతు, న మనోధాతు న మనో.

న మనోవిఞ్ఞాణం న మనోవిఞ్ఞాణధాతు, న మనోవిఞ్ఞాణధాతు న మనోవిఞ్ఞాణం.

న ధమ్మో న ధమ్మధాతు, న ధమ్మధాతు న ధమ్మో.

పదసోధనమూలచక్కవారో

అనులోమం

చక్ఖు చక్ఖుధాతు, ధాతూ సోతధాతు...పే॰....

చక్ఖు చక్ఖుధాతు, ధాతూ ధమ్మధాతు. (యథా ఆయతనయమకే చక్కం బన్ధితం, ఏవమిధ చక్కం బన్ధితబ్బం.)

పచ్చనీకం

న చక్ఖు న చక్ఖుధాతు, న ధాతూ న సోతధాతు.

న చక్ఖు న చక్ఖుధాతు, న ధాతూ న ఘానధాతు...పే॰....

న చక్ఖు న చక్ఖుధాతు, న ధాతూ న ధమ్మధాతు...పే॰....

న ధమ్మో న ధమ్మధాతు, న ధాతూ న చక్ఖుధాతు...పే.....

న ధమ్మో న ధమ్మధాతు, న ధాతూ న మనోవిఞ్ఞాణధాతు. (చక్కం బన్ధితబ్బం.)

సుద్ధధాతువారో

అనులోమం

చక్ఖు ధాతు, ధాతూ చక్ఖు...పే.....

చక్ఖువిఞ్ఞాణం ధాతు, ధాతూ చక్ఖువిఞ్ఞాణం...పే.....

మనోవిఞ్ఞాణం ధాతు, ధాతూ మనోవిఞ్ఞాణం.

ధమ్మో ధాతు, ధాతూ ధమ్మో.

పచ్చనీకం

న చక్ఖు న ధాతు, న ధాతూ న చక్ఖు...పే.....

న చక్ఖువిఞ్ఞాణం న ధాతు, న ధాతూ న చక్ఖువిఞ్ఞాణం...పే.....

న మనోవిఞ్ఞాణం న ధాతు, న ధాతూ న మనోవిఞ్ఞాణం.

న ధమ్మో న ధాతు, న ధాతూ న ధమ్మో.

సుద్ధధాతుమూలచక్కవారో

అనులోమం

చక్ఖు ధాతు, ధాతూ సోతం...పే.....

చక్ఖు ధాతు, ధాతూ ధమ్మో...పే.....

ధమ్మో ధాతు, ధాతూ చక్ఖు...పే.....

ధమ్మో ధాతు, ధాతూ మనోవిఞ్ఞాణం. (చక్కం బన్ధితబ్బం.)

పచ్చనీకం

న చక్ఖు న ధాతు, న ధాతూ న సోతం...పే.....

న చక్ఖు న ధాతు, న ధాతూ న ధమ్మో...పే.....

న ధమ్మో న ధాతు, న ధాతూ న చక్ఖు...పే.....

న ధమ్మో న ధాతు, న ధాతూ న మనోవిఞ్ఞాణం. (చక్కం బన్ధితబ్బం.)

ధాతుయమకమాతికా నిట్ఠితా.

సచ్చయమకం

పణ్ణత్తివారో

చత్తారి సచ్చాని (యమ॰ ౧.సచ్చయమక.౧ ఆదయో) – దుక్ఖసచ్చం సముదయసచ్చం నిరోధసచ్చం మగ్గసచ్చం.

పదసోధనవారో

అనులోమం

దుక్ఖం దుక్ఖసచ్చం, దుక్ఖసచ్చం దుక్ఖం.

సముదయో సముదయసచ్చం, సముదయసచ్చం సముదయో.

నిరోధో నిరోధసచ్చం, నిరోధసచ్చం నిరోధో.

మగ్గో మగ్గసచ్చం, మగ్గసచ్చం మగ్గో.

పచ్చనీకం

న దుక్ఖం న దుక్ఖసచ్చం, న దుక్ఖసచ్చం న దుక్ఖం.

న సముదయో న సముదయసచ్చం, న సముదయసచ్చం న సముదయో.

న నిరోధో న నిరోధసచ్చం, న నిరోధసచ్చం న నిరోధో.

న మగ్గో న మగ్గసచ్చం, న మగ్గసచ్చం న మగ్గో.

పదసోధనమూలచక్కవారో

అనులోమం

దుక్ఖం దుక్ఖసచ్చం, సచ్చా సముదయసచ్చం.

దుక్ఖం దుక్ఖసచ్చం, సచ్చా నిరోధసచ్చం.

దుక్ఖం దుక్ఖసచ్చం, సచ్చా మగ్గసచ్చం.

సముదయో సముదయసచ్చం, సచ్చా దుక్ఖసచ్చం.

సముదయో సముదయసచ్చం, సచ్చా నిరోధసచ్చం.

సముదయో సముదయసచ్చం, సచ్చా మగ్గసచ్చం.

నిరోధో నిరోధసచ్చం, సచ్చా దుక్ఖసచ్చం.

నిరోధో నిరోధసచ్చం, సచ్చా సముదయసచ్చం.

నిరోధో నిరోధసచ్చం, సచ్చా మగ్గసచ్చం.

మగ్గో మగ్గసచ్చం, సచ్చా దుక్ఖసచ్చం.

మగ్గో మగ్గసచ్చం, సచ్చా సముదయసచ్చం.

మగ్గో మగ్గసచ్చం, సచ్చా నిరోధసచ్చం.

పచ్చనీకం

న దుక్ఖం న దుక్ఖసచ్చం, న సచ్చా న సముదయసచ్చం.

న దుక్ఖం న దుక్ఖసచ్చం, న సచ్చా న నిరోధసచ్చం.

న దుక్ఖం న దుక్ఖసచ్చం, న సచ్చా న మగ్గసచ్చం.

న సముదయో న సముదయసచ్చం, న సచ్చా న దుక్ఖసచ్చం.

న సముదయో న సముదయసచ్చం, న సచ్చా న నిరోధసచ్చం.

న సముదయో న సముదయసచ్చం, న సచ్చా న మగ్గసచ్చం.

న నిరోధో న నిరోధసచ్చం, న సచ్చా న దుక్ఖసచ్చం.

న నిరోధో న నిరోధసచ్చం, న సచ్చా న సముదయసచ్చం.

న నిరోధో న నిరోధసచ్చం, న సచ్చా న మగ్గసచ్చం.

న మగ్గో న మగ్గసచ్చం, న సచ్చా న దుక్ఖసచ్చం.

న మగ్గో న మగ్గసచ్చం, న సచ్చా న సముదయసచ్చం.

న మగ్గో న మగ్గసచ్చం, న సచ్చా న నిరోధసచ్చం.

సుద్ధసచ్చవారో

అనులోమం

దుక్ఖం సచ్చం, సచ్చా దుక్ఖం.

సముదయో సచ్చం, సచ్చా సముదయో.

నిరోధో సచ్చం, సచ్చా నిరోధో.

మగ్గో సచ్చం, సచ్చా మగ్గో.

పచ్చనీకం

న దుక్ఖం న సచ్చం, న సచ్చా న దుక్ఖం.

న సముదయో న సచ్చం, న సచ్చా న సముదయో.

న నిరోధో న సచ్చం, న సచ్చా న నిరోధో.

న మగ్గో న సచ్చం, న సచ్చా న మగ్గో.

సుద్ధసచ్చమూలచక్కవారో

అనులోమం

దుక్ఖం సచ్చం, సచ్చా సముదయో.

దుక్ఖం సచ్చం, సచ్చా నిరోధో.

దుక్ఖం సచ్చం, సచ్చా మగ్గో.

సముదయో సచ్చం, సచ్చా దుక్ఖం…పే.… సచ్చా మగ్గో.

నిరోధో సచ్చం, సచ్చా దుక్ఖం...పే.... సచ్చా మగ్గో.

మగ్గో సచ్చం, సచ్చా దుక్ఖం.

మగ్గో సచ్చం, సచ్చా సముదయో.

మగ్గో సచ్చం, సచ్చా నిరోధో.

పచ్చనీకం

న దుక్ఖం న సచ్చం, న సచ్చా న సముదయో.

న దుక్ఖం న సచ్చం, న సచ్చా న నిరోధో.

న దుక్ఖం న సచ్చం, న సచ్చా న మగ్గో.

న సముదయో న సచ్చం, న సచ్చా న దుక్ఖం...పే.... న సచ్చా న మగ్గో.

న నిరోధో న సచ్చం, న సచ్చా న దుక్ఖం...పే.... న సచ్చా న మగ్గో.

న మగ్గో న సచ్చం, న సచ్చా న దుక్ఖం.

న మగ్గో న సచ్చం, న సచ్చా న సముదయో.

న మగ్గో న సచ్చం, న సచ్చా న నిరోధో.

సచ్చయమకమాతికా నిట్ఠితా.

సఙ్ఖారయమకం

పణ్ణత్తివారో

తయో సఙ్ఖారా (యమ॰ ౨.సఙ్ఖారయమక.౧ ఆదయో) – కాయసఙ్ఖారో వచీసఙ్ఖారో చిత్తసఙ్ఖారో. అస్సాసపస్సాసా కాయసఙ్ఖారో, వితక్కవిచారా వచీసఙ్ఖారో, సఞ్ఞా చ వేదనా చ చిత్తసఙ్ఖారో, ఠపేత్వా వితక్కవిచారే సబ్బేపి చిత్తసమ్పయుత్తకా ధమ్మా చిత్తసఙ్ఖారో.

పదసోధనవారో

అనులోమం

కాయో కాయసఙ్ఖారో, కాయసఙ్ఖారో కాయో.

వచీ వచీసఙ్ఖారో, వచీసఙ్ఖారో వచీ.

చిత్తం చిత్తసఙ్ఖారో, చిత్తసఙ్ఖారో చిత్తం.

పచ్చనీకం

న కాయో న కాయసఙ్ఖారో, న కాయసఙ్ఖారో న కాయో.

న వచీ న వచీసఙ్ఖారో, న వచీసఙ్ఖారో న వచీ.

న చిత్తం న చిత్తసఙ్ఖారో, న చిత్తసఙ్ఖారో న చిత్తం.

పదసోధనమూలచక్కవారో

అనులోమం

కాయో కాయసఙ్ఖారో, సఙ్ఖారా వచీసఙ్ఖారో.

కాయో కాయసఙ్ఖారో, సఙ్ఖారా చిత్తసఙ్ఖారో.

వచీ వచీసఙ్ఖారో, సఙ్ఖారా కాయసఙ్ఖారో.

వచీ వచీసఙ్ఖారో, సఙ్ఖారా చిత్తసఙ్ఖారో.

చిత్తం చిత్తసఙ్ఖారో, సఙ్ఖారా కాయసఙ్ఖారో.

చిత్తం చిత్తసఙ్ఖారో, సఙ్ఖారా వచీసఙ్ఖారో.

పచ్చనీకం

న కాయో న కాయసఙ్ఖారో, న సఙ్ఖారా న వచీసఙ్ఖారో.

న కాయో న కాయసఙ్ఖారో, న సఙ్ఖారా న చిత్తసఙ్ఖారో.

న వచీ న వచీసఙ్ఖారో, న సఙ్ఖారా న కాయసఙ్ఖారో.

న వచీ న వచీసఙ్ఖారో, న సఙ్ఖారా న చిత్తసఙ్ఖారో.

న చిత్తం న చిత్తసఙ్ఖారో, న సఙ్ఖారా న కాయసఙ్ఖారో.

న చిత్తం న చిత్తసఙ్ఖారో, న సఙ్ఖారా న వచీసఙ్ఖారో.

సుద్ధసఙ్ఖారవారో

అనులోమం

కాయసఙ్ఖారో వచీసఙ్ఖారో, వచీసఙ్ఖారో కాయసఙ్ఖారో.

కాయసఙ్ఖారో చిత్తసఙ్ఖారో, చిత్తసఙ్ఖారో కాయసఙ్ఖారో.

వచీసఙ్ఖారో చిత్తసఙ్ఖారో, చిత్తసఙ్ఖారో వచీసఙ్ఖారో.

పచ్చనీకం

న కాయసఙ్ఖారో న వచీసఙ్ఖారో, న వచీసఙ్ఖారో న కాయసఙ్ఖారో.

న కాయసఙ్ఖారో న చిత్తసఙ్ఖారో, న చిత్తసఙ్ఖారో న కాయసఙ్ఖారో.

న వచీసఙ్ఖారో న చిత్తసఙ్ఖారో, న చిత్తసఙ్ఖారో న వచీసఙ్ఖారో.

సఙ్ఖారయమకమాతికా నిట్ఠితా.

అనుసయయమకం

సత్తానుసయా (యమ॰ ౨.అనుసయయమక.౧) – కామరాగానుసయో పటిఘానుసయో మానానుసయో దిట్ఠానుసయో విచికిచ్ఛానుసయో భవరాగానుసయో అవిజ్జానుసయో.

అనుసయయమకమాతికా నిట్ఠితా.

చిత్తయమకం

సుద్ధచిత్తసామఞ్ఞం

పుగ్గలవారో

౧. ఉప్పాదనిరోధకాలసమ్భేదవారో

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి న నిరుజ్ఝతి (యమ॰ ౨.చిత్తయమక.౧ ఆదయో), తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి న ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి న ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి న నిరుజ్ఝతి.

యస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జతి నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జతి నిరుజ్ఝతి.

౨. ఉప్పాదుప్పన్నవారో

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం ఉప్పన్నం. యస్స వా పన చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం న ఉప్పన్నం. యస్స వా పన చిత్తం న ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

౩. నిరోధుప్పన్నవారో

యస్స చిత్తం నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తం ఉప్పన్నం. యస్స వా పన చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝతి.

యస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తం న ఉప్పన్నం. యస్స వా పన చిత్తం న ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝతి.

౪. ఉప్పాదవారో

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ. యస్స వా పన చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ. యస్స వా పన చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ.

యస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ.

౫. నిరోధవారో

యస్స చిత్తం నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ. యస్స వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝతి.

యస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ. యస్స వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝతి.

యస్స చిత్తం నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝతి.

యస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝతి.

యస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ.

యస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ.

౬. ఉప్పాదనిరోధవారో

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ. యస్స వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ. యస్స వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ, తస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి, తస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ.

యస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి, తస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ.

౭. ఉప్పజ్జమాననిరోధవారో

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝతి. యస్స వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝతి. యస్స వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

౮. ఉప్పజ్జమానుప్పన్నవారో

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జమానం, తస్స చిత్తం ఉప్పన్నం. యస్స వా పన చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జమానం.

యస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జమానం, తస్స చిత్తం న ఉప్పన్నం. యస్స వా పన చిత్తం న ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జమానం.

౯. నిరుజ్ఝమానుప్పన్నవారో

యస్స చిత్తం నిరుజ్ఝమానం, తస్స చిత్తం ఉప్పన్నం. యస్స వా పన చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝమానం.

యస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝమానం, తస్స చిత్తం న ఉప్పన్నం. యస్స వా పన చిత్తం న ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝమానం.

౧౦. ఉప్పన్నుప్పాదవారో

యస్స చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ. యస్స వా పన చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స చిత్తం ఉప్పన్నం.

యస్స చిత్తం న ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ. యస్స వా పన చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స చిత్తం న ఉప్పన్నం.

యస్స చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స చిత్తం ఉప్పన్నం.

యస్స చిత్తం న ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స చిత్తం న ఉప్పన్నం.

౧౧. అతీతానాగతవారో

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, నో చ తస్స చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి, నో చ తస్స చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ.

యస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ, నో చ తస్స చిత్తం న ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి, నో చ తస్స చిత్తం న ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ.

౧౨. ఉప్పన్నుప్పజ్జమానవారో

ఉప్పన్నం ఉప్పజ్జమానం, ఉప్పజ్జమానం ఉప్పన్నం.

న ఉప్పన్నం న ఉప్పజ్జమానం, న ఉప్పజ్జమానం న ఉప్పన్నం.

౧౩. నిరుద్ధనిరుజ్ఝమానవారో

నిరుద్ధం నిరుజ్ఝమానం, నిరుజ్ఝమానం నిరుద్ధం.

న నిరుద్ధం న నిరుజ్ఝమానం, న నిరుజ్ఝమానం న నిరుద్ధం.

౧౪. అతిక్కన్తకాలవారో

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, నిరుజ్ఝమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం తస్స చిత్తం. యస్స వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, ఉప్పజ్జమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం తస్స చిత్తం.

యస్స చిత్తం న ఉప్పజ్జమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, న నిరుజ్ఝమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం తస్స చిత్తం. యస్స వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, న

ఉప్పజ్జమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం తస్స చిత్తం.

సుద్ధచిత్తసామఞ్ఞం

ధమ్మవారో

౧. ఉప్పాదనిరోధకాలసమ్భేదవారో

యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి న నిరుజ్ఝతి, తం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి న ఉప్పజ్జిస్సతి. యం వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి న ఉప్పజ్జిస్సతి, తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి న నిరుజ్ఝతి.

యం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి నిరుజ్ఝతి, తం చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి ఉప్పజ్జిస్సతి. యం వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి ఉప్పజ్జిస్సతి, తం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి నిరుజ్ఝతి.

౨. ఉప్పాదుప్పన్నవారో

యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తం చిత్తం ఉప్పన్నం. యం వా పన చిత్తం ఉప్పన్నం, తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తం చిత్తం న ఉప్పన్నం. యం వా పన చిత్తం న ఉప్పన్నం, తం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

౩. నిరోధుప్పన్నవారో

యం చిత్తం నిరుజ్ఝతి, తం చిత్తం ఉప్పన్నం. యం వా పన చిత్తం ఉప్పన్నం, తం చిత్తం నిరుజ్ఝతి.

యం చిత్తం న నిరుజ్ఝతి, తం చిత్తం న ఉప్పన్నం. యం వా పన చిత్తం న ఉప్పన్నం, తం చిత్తం న నిరుజ్ఝతి.

౪. ఉప్పాదవారో

యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ. యం వా పన చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ. యం వా పన చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ, తం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తం చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి. యం వా పన చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి, తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి. యం వా పన చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి, తం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

యం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, తం చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి. యం వా పన చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి, తం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ.

యం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ, తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి. యం వా పన చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి, తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ.

౫. నిరోధవారో

యం చిత్తం నిరుజ్ఝతి, తం చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ. యం వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ, తం చిత్తం నిరుజ్ఝతి.

యం చిత్తం న నిరుజ్ఝతి, తం చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ. యం వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ, తం చిత్తం న నిరుజ్ఝతి.

యం చిత్తం నిరుజ్ఝతి, తం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి. యం వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి, తం చిత్తం నిరుజ్ఝతి.

యం చిత్తం న నిరుజ్ఝతి, తం చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి. యం వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి, తం చిత్తం న నిరుజ్ఝతి.

యం చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ, తం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి. యం వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి, తం చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ.

యం చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ, తం చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి. యం వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి, తం చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ.

౬. ఉప్పాదనిరోధవారో

యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తం చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ. యం వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ, తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తం చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ. యం వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ, తం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి. యం వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి, తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తం చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి. యం వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి, తం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

యం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, తం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి. యం వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి, తం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ.

యం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ, తం చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి. యం వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి, తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ.

౭. ఉప్పజ్జమాననిరోధవారో

యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తం చిత్తం న నిరుజ్ఝతి. యం వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝతి, తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తం చిత్తం నిరుజ్ఝతి. యం వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝతి, తం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

౮. ఉప్పజ్జమానుప్పన్నవారో

యం చిత్తం ఉప్పజ్జమానం, తం చిత్తం ఉప్పన్నం. యం వా పన చిత్తం ఉప్పన్నం, తం చిత్తం ఉప్పజ్జమానం.

యం చిత్తం న ఉప్పజ్జమానం, తం చిత్తం న ఉప్పన్నం. యం వా పన చిత్తం న ఉప్పన్నం, తం చిత్తం న ఉప్పజ్జమానం.

౯. నిరుజ్ఝమానుప్పన్నవారో

యం చిత్తం నిరుజ్ఝమానం, తం చిత్తం ఉప్పన్నం. యం వా పన చిత్తం ఉప్పన్నం, తం చిత్తం నిరుజ్ఝమానం.

యం చిత్తం న నిరుజ్ఝమానం, తం చిత్తం న ఉప్పన్నం. యం వా పన చిత్తం న ఉప్పన్నం, తం చిత్తం న నిరుజ్ఝమానం.

౧౦. ఉప్పన్నుప్పాదవారో

యం చిత్తం ఉప్పన్నం, తం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ. యం వా పన చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, తం చిత్తం ఉప్పన్నం.

యం చిత్తం న ఉప్పన్నం, తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ. యం వా పన చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ, తం చిత్తం న ఉప్పన్నం.

యం చిత్తం ఉప్పన్నం, తం చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి. యం వా పన చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి, తం చిత్తం ఉప్పన్నం.

యం చిత్తం న ఉప్పన్నం, తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి. యం వా పన చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి, తం చిత్తం న ఉప్పన్నం.

౧౧. అతీతానాగతవారో

యం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, నో చ తం చిత్తం ఉప్పన్నం, తం చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి. యం వా పన చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి, నో చ తం చిత్తం ఉప్పన్నం, తం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ.

యం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ, నో చ తం చిత్తం న ఉప్పన్నం, తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి. యం వా పన చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి, నో చ తం చిత్తం న ఉప్పన్నం, తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ.

౧౨. ఉప్పన్నుప్పజ్జమానవారో

ఉప్పన్నం ఉప్పజ్జమానం, ఉప్పజ్జమానం ఉప్పన్నం.

న ఉప్పన్నం న ఉప్పజ్జమానం, న ఉప్పజ్జమానం న ఉప్పన్నం.

౧౩. నిరుద్ధనిరుజ్ఝమానవారో

నిరుద్ధం నిరుజ్ఝమానం, నిరుజ్ఝమానం నిరుద్ధం.

న నిరుద్ధం న నిరుజ్ఝమానం, న నిరుజ్ఝమానం న నిరుద్ధం.

౧౪. అతిక్కన్తకాలవారో

యం చిత్తం ఉప్పజ్జమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, నిరుజ్ఝమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం తం చిత్తం. యం వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, ఉప్పజ్జమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం తం చిత్తం.

యం చిత్తం న ఉప్పజ్జమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, న నిరుజ్ఝమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం తం చిత్తం. యం వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, న ఉప్పజ్జమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం తం చిత్తం.

సుద్ధచిత్తసామఞ్ఞం

పుగ్గలధమ్మవారో

౧. ఉప్పాదనిరోధకాలసమ్భేదవారో

యస్స యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి న నిరుజ్ఝతి, తస్స తం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి న ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన యం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి న ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి న నిరుజ్ఝతి.

యస్స యం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి నిరుజ్ఝతి, తస్స తం చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన యం చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి నిరుజ్ఝతి.

౨. ఉప్పాదుప్పన్నవారో

యస్స యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స తం చిత్తం ఉప్పన్నం. యస్స వా పన యం చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యస్స యం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పన్నం. యస్స వా పన యం చిత్తం న ఉప్పన్నం, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

౩. నిరోధుప్పన్నవారో

యస్స యం చిత్తం నిరుజ్ఝతి, తస్స తం చిత్తం ఉప్పన్నం. యస్స వా పన యం చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స తం చిత్తం నిరుజ్ఝతి.

యస్స యం చిత్తం న నిరుజ్ఝతి, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పన్నం. యస్స వా పన యం చిత్తం న ఉప్పన్నం, తస్స తం చిత్తం న నిరుజ్ఝతి.

౪. ఉప్పాదవారో

యస్స యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స తం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ. యస్స వా పన యం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యస్స యం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ. యస్స వా పన యం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

యస్స యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స తం చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన యం చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యస్స యం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన యం చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

యస్స యం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స తం చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన యం చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స తం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ.

యస్స యం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన యం చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ.

౫. నిరోధవారో

యస్స యం చిత్తం నిరుజ్ఝతి, తస్స తం చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ. యస్స వా పన యం చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ, తస్స తం చిత్తం నిరుజ్ఝతి.

యస్స యం చిత్తం న నిరుజ్ఝతి, తస్స తం చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ. యస్స వా పన యం చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ, తస్స తం చిత్తం న నిరుజ్ఝతి.

యస్స యం చిత్తం నిరుజ్ఝతి, తస్స తం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి. యస్స వా పన యం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి, తస్స తం చిత్తం నిరుజ్ఝతి.

యస్స యం చిత్తం న నిరుజ్ఝతి, తస్స తం చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి. యస్స వా పన యం చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి, తస్స తం చిత్తం న నిరుజ్ఝతి.

యస్స యం చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ, తస్స తం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి. యస్స వా పన యం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి, తస్స తం చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ.

యస్స యం చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ, తస్స తం చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి. యస్స వా పన యం చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి, తస్స తం చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ.

౬. ఉప్పాదనిరోధవారో

యస్స యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స తం చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ. యస్స వా పన యం చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ, తస్స తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యస్స యం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తస్స తం చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ. యస్స వా పన యం చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

యస్స యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స తం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి. యస్స వా పన యం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి, తస్స తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యస్స యం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తస్స తం చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి. యస్స వా పన యం చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

యస్స యం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స తం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి. యస్స వా పన యం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి, తస్స తం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ.

యస్స యం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స తం చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి. యస్స వా పన యం చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ.

౭. ఉప్పజ్జమాననినిరోధవారో

యస్స యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స తం చిత్తం న నిరుజ్ఝతి. యస్స వా పన యం చిత్తం న నిరుజ్ఝతి, తస్స తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

యస్స యం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, తస్స తం చిత్తం నిరుజ్ఝతి. యస్స వా పన యం చిత్తం నిరుజ్ఝతి, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పజ్జతి.

౮. ఉప్పజ్జమానుప్పన్నవారో

యస్స యం చిత్తం ఉప్పజ్జమానం, తస్స తం చిత్తం ఉప్పన్నం. యస్స వా పన యం చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స తం చిత్తం ఉప్పజ్జమానం.

యస్స యం చిత్తం న ఉప్పజ్జమానం, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పన్నం. యస్స వా పన యం చిత్తం న ఉప్పన్నం, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పజ్జమానం.

౯. నిరుజ్ఝమానుప్పన్నవారో

యస్స యం చిత్తం నిరుజ్ఝమానం, తస్స తం చిత్తం ఉప్పన్నం. యస్స వా పన యం చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స తం చిత్తం నిరుజ్ఝమానం.

యస్స యం చిత్తం న నిరుజ్ఝమానం, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పన్నం. యస్స వా పన యం చిత్తం న ఉప్పన్నం, తస్స తం చిత్తం న నిరుజ్ఝమానం.

౧౦. ఉప్పన్నుప్పాదవారో

యస్స యం చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స తం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ. యస్స వా పన యం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స తం చిత్తం ఉప్పన్నం.

యస్స యం చిత్తం న ఉప్పన్నం, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ. యస్స వా పన యం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పన్నం.

యస్స యం చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స తం చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన యం చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స తం చిత్తం ఉప్పన్నం.

యస్స యం చిత్తం న ఉప్పన్నం, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి, యస్స వా పన యం చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పన్నం.

౧౧. అతీతానాగతవారో

యస్స యం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, నో చ తస్స తం చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స తం చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన యం చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి, నో చ తస్స తం చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స తం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ.

యస్స యం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ, నో చ తస్స తం చిత్తం న ఉప్పన్నం, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన యం చిత్తం న ఉప్పజ్జిస్సతి, నో చ తస్స తం చిత్తం న ఉప్పన్నం, తస్స తం చిత్తం న ఉప్పజ్జిత్థ.

౧౨. ఉప్పన్నుప్పజ్జమానవారో

ఉప్పన్నం ఉప్పజ్జమానం, ఉప్పజ్జమానం ఉప్పన్నం.

న ఉప్పన్నం న ఉప్పజ్జమానం, న ఉప్పజ్జమానం న ఉప్పన్నం.

౧౩. నిరుద్ధనిరుజ్ఝమానవారో

నిరుద్ధం నిరుజ్ఝమానం, నిరుజ్ఝమానం నిరుద్ధం.

న నిరుద్ధం న నిరుజ్ఝమానం, న నిరుజ్ఝమానం న నిరుద్ధం.

౧౪. అతిక్కన్తకాలవారో

యస్స యం చిత్తం ఉప్పజ్జమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, నిరుజ్ఝమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం తస్స తం చిత్తం. యస్స వా పన యం చిత్తం నిరుజ్ఝమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, ఉప్పజ్జమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం తస్స తం చిత్తం.

యస్స యం చిత్తం న ఉప్పజ్జమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, న నిరుజ్ఝమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం తస్స తం చిత్తం. యస్స వా పన యం చిత్తం న నిరుజ్ఝమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, న ఉప్పజ్జమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం తస్స తం చిత్తం.

సుత్తన్తచిత్తమిస్సకవిసేసో

యస్స సరాగం చిత్తం ఉప్పజ్జతి…పే॰… యస్స వీతరాగం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యస్స సదోసం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యస్స వీతదోసం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యస్స సమోహం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యస్స వీతమోహం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యస్స సంఖిత్తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యస్స విక్ఖిత్తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యస్స మహగ్గతం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యస్స అమహగ్గతం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యస్స సఉత్తరం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యస్స అనుత్తరం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యస్స సమాహితం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యస్స అసమాహితం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యస్స విముత్తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యస్స అవిముత్తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

అభిధమ్మచిత్తమిస్సకవిసేసో

యస్స కుసలం చిత్తం ఉప్పజ్జతి…పే॰… యస్స అకుసలం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యస్స అబ్యాకతం చిత్తం ఉప్పజ్జతి. యస్స సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం చిత్తం ఉప్పజ్జతి.

(ఏతేన ఉపాయేన యావ సరణఅరణా ఉద్ధరితబ్బా.)

యస్స అరణం చిత్తం ఉప్పజ్జతి న నిరుజ్ఝతి, తస్స అరణం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి న ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన అరణం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి న ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స అరణం చిత్తం ఉప్పజ్జతి న నిరుజ్ఝతి.

చిత్తయమకమాతికా నిట్ఠితా.

ధమ్మయమకం

పణ్ణత్తివారో

పదసోధనవారో

అనులోమం

కుసలా కుసలా ధమ్మా (యమ॰ ౩.ధమ్మయమక.౧ ఆదయో). కుసలా ధమ్మా కుసలా.

అకుసలా అకుసలా ధమ్మా. అకుసలా ధమ్మా అకుసలా.

అబ్యాకతా అబ్యాకతా ధమ్మా. అబ్యాకతా ధమ్మా అబ్యాకతా.

పచ్చనీకం

న కుసలా న కుసలా ధమ్మా. న కుసలా ధమ్మా న కుసలా.

న అకుసలా న అకుసలా ధమ్మా. న అకుసలా ధమ్మా న అకుసలా.

న అబ్యాకతా న అబ్యాకతా ధమ్మా. న అబ్యాకతా ధమ్మా న అబ్యాకతా.

పదసోధనమూలచక్కవారో

అనులోమం

కుసలా కుసలా ధమ్మా. ధమ్మా అకుసలా ధమ్మా.

కుసలా కుసలా ధమ్మా. ధమ్మా అబ్యాకతా ధమ్మా.

అకుసలా అకుసలా ధమ్మా. ధమ్మా కుసలా ధమ్మా.

అకుసలా అకుసలా ధమ్మా. ధమ్మా అబ్యాకతా ధమ్మా.

అబ్యాకతా అబ్యాకతా ధమ్మా. ధమ్మా కుసలా ధమ్మా.

అబ్యాకతా అబ్యాకతా ధమ్మా. ధమ్మా అకుసలా ధమ్మా.

పచ్చనీకం

న కుసలా న కుసలా ధమ్మా. న ధమ్మా న అకుసలా ధమ్మా.

న కుసలా న కుసలా ధమ్మా. న ధమ్మా న అబ్యాకతా ధమ్మా.

న అకుసలా న అకుసలా ధమ్మా. న ధమ్మా న కుసలా ధమ్మా.

న అకుసలా న అకుసలా ధమ్మా. న ధమ్మా న అబ్యాకతా ధమ్మా.

న అబ్యాకతా న అబ్యాకతా ధమ్మా. న ధమ్మా న కుసలా ధమ్మా.

న అబ్యాకతా న అబ్యాకతా ధమ్మా. న ధమ్మా న అకుసలా ధమ్మా.

సుద్ధధమ్మవారో

అనులోమం

కుసలా ధమ్మా. ధమ్మా కుసలా.

అకుసలా ధమ్మా. ధమ్మా అకుసలా.

అబ్యాకతా ధమ్మా. ధమ్మా అబ్యాకతా.

పచ్చనీకం

న కుసలా న ధమ్మా. న ధమ్మా న కుసలా.

న అకుసలా న ధమ్మా. న ధమ్మా న అకుసలా.

న అబ్యాకతా న ధమ్మా. న ధమ్మా న అబ్యాకతా.

సుద్ధధమ్మమూలచక్కవారో

అనులోమం

కుసలా ధమ్మా. ధమ్మా అకుసలా.

కుసలా ధమ్మా. ధమ్మా అబ్యాకతా.

అకుసలా ధమ్మా. ధమ్మా కుసలా.

అకుసలా ధమ్మా. ధమ్మా అబ్యాకతా.

అబ్యాకతా ధమ్మా. ధమ్మా కుసలా.

అబ్యాకతా ధమ్మా. ధమ్మా అకుసలా.

పచ్చనీకం

న కుసలా న ధమ్మా. న ధమ్మా న అకుసలా.

న కుసలా న ధమ్మా. న ధమ్మా న అబ్యాకతా.

న అకుసలా న ధమ్మా. న ధమ్మా న కుసలా.

న అకుసలా న ధమ్మా. న ధమ్మా న అబ్యాకతా.

న అబ్యాకతా న ధమ్మా. న ధమ్మా న కుసలా.

న అబ్యాకతా న ధమ్మా. న ధమ్మా న అకుసలా.

ధమ్మయమకమాతికా నిట్ఠితా.

ఇన్ద్రియయమకం

పణ్ణత్తివారో

బావీసతిన్ద్రియాని (యమ॰ ౩.ఇన్ద్రియయమక.౧ ఆదయో) – చక్ఖున్ద్రియం సోతిన్ద్రియం ఘానిన్ద్రియం జివ్హిన్ద్రియం కాయిన్ద్రియం మనిన్ద్రియం ఇత్థిన్ద్రియం పురిసిన్ద్రియం జీవితిన్ద్రియం సుఖిన్ద్రియం దుక్ఖిన్ద్రియం సోమనస్సిన్ద్రియం దోమనస్సిన్ద్రియం ఉపేక్ఖిన్ద్రియం సద్ధిన్ద్రియం వీరియిన్ద్రియం సతిన్ద్రియం సమాధిన్ద్రియం పఞ్ఞిన్ద్రియం అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం అఞ్ఞిన్ద్రియం అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

పదసోధనవారో

అనులోమం

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, చక్ఖున్ద్రియం చక్ఖు.

సోతం సోతిన్ద్రియం, సోతిన్ద్రియం సోతం.

ఘానం ఘానిన్ద్రియం, ఘానిన్ద్రియం ఘానం.

జివ్హా జివ్హిన్ద్రియం, జివ్హిన్ద్రియం జివ్హా.

కాయో కాయిన్ద్రియం, కాయిన్ద్రియం కాయో.

మనో మనిన్ద్రియం, మనిన్ద్రియం మనో.

ఇత్థీ ఇత్థిన్ద్రియం, ఇత్థిన్ద్రియం ఇత్థీ.

పురిసో పురిసిన్ద్రియం, పురిసిన్ద్రియం పురిసో.

జీవితం జీవితిన్ద్రియం, జీవితిన్ద్రియం జీవితం.

సుఖం సుఖిన్ద్రియం, సుఖిన్ద్రియం సుఖం.

దుక్ఖం దుక్ఖిన్ద్రియం, దుక్ఖిన్ద్రియం దుక్ఖం.

సోమనస్సం సోమనస్సిన్ద్రియం, సోమనస్సిన్ద్రియం సోమనస్సం.

దోమనస్సం దోమనస్సిన్ద్రియం, దోమనస్సిన్ద్రియం దోమనస్సం.

ఉపేక్ఖా ఉపేక్ఖిన్ద్రియం, ఉపేక్ఖిన్ద్రియం ఉపేక్ఖా.

సద్ధా సద్ధిన్ద్రియం, సద్ధిన్ద్రియం సద్ధా.

వీరియం వీరియిన్ద్రియం, వీరియిన్ద్రియం వీరియం.

సతి సతిన్ద్రియం, సతిన్ద్రియం సతి.

సమాధి సమాధిన్ద్రియం, సమాధిన్ద్రియం సమాధి.

పఞ్ఞా పఞ్ఞిన్ద్రియం, పఞ్ఞిన్ద్రియం పఞ్ఞా.

అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతి అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం, అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతి.

అఞ్ఞం అఞ్ఞిన్ద్రియం, అఞ్ఞిన్ద్రియం అఞ్ఞం.

అఞ్ఞాతావీ అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం, అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం అఞ్ఞాతావీ.

పచ్చనీకం

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న చక్ఖున్ద్రియం న చక్ఖు.

న సోతం న సోతిన్ద్రియం, న సోతిన్ద్రియం న సోతం.

న ఘానం న ఘానిన్ద్రియం, న ఘానిన్ద్రియం న ఘానం.

న జివ్హా న జివ్హిన్ద్రియం, న జివ్హిన్ద్రియం న జివ్హా.

న కాయో న కాయిన్ద్రియం, న కాయిన్ద్రియం న కాయో.

న మనో న మనిన్ద్రియం, న మనిన్ద్రియం న మనో.

న ఇత్థీ న ఇత్థిన్ద్రియం, న ఇత్థిన్ద్రియం న ఇత్థీ.

న పురిసో న పురిసిన్ద్రియం, న పురిసిన్ద్రియం న పురిసో.

న జీవితం న జీవితిన్ద్రియం, న జీవితిన్ద్రియం న జీవితం.

న సుఖం న సుఖిన్ద్రియం, న సుఖిన్ద్రియం న సుఖం.

న దుక్ఖం న దుక్ఖిన్ద్రియం, న దుక్ఖిన్ద్రియం న దుక్ఖం.

న సోమనస్సం న సోమనస్సిన్ద్రియం, న సోమనస్సిన్ద్రియం న సోమనస్సం.

న దోమనస్సం న దోమనస్సిన్ద్రియం, న దోమనస్సిన్ద్రియం న దోమనస్సం.

న ఉపేక్ఖా న ఉపేక్ఖిన్ద్రియం, న ఉపేక్ఖిన్ద్రియం న ఉపేక్ఖా.

న సద్ధా న సద్ధిన్ద్రియం, న సద్ధిన్ద్రియం న సద్ధా.

న వీరియం న వీరియిన్ద్రియం, న వీరియిన్ద్రియం న వీరియం.

న సతి న సతిన్ద్రియం, న సతిన్ద్రియం న సతి.

న సమాధి న సమాధిన్ద్రియం, న సమాధిన్ద్రియం న సమాధి.

న పఞ్ఞా న పఞ్ఞిన్ద్రియం, న పఞ్ఞిన్ద్రియం న పఞ్ఞా.

న అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతి న అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం, న అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం న అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతి.

న అఞ్ఞం న అఞ్ఞిన్ద్రియం, న అఞ్ఞిన్ద్రియం న అఞ్ఞం.

న అఞ్ఞాతావీ న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం, న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం న అఞ్ఞాతావీ.

పదసోధనమూలచక్కవారో

అనులోమం

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సోతిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా ఘానిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా జివ్హిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా కాయిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా మనిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా ఇత్థిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా పురిసిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా జీవితిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సుఖిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా దుక్ఖిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సోమనస్సిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా దోమనస్సిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా ఉపేక్ఖిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సద్ధిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా వీరియిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సతిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సమాధిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా పఞ్ఞిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞిన్ద్రియం.

చక్ఖు చక్ఖున్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

సోతం సోతిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం...పేం....

సోతం సోతిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

ఘానం ఘానిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం...పేం....

ఘానం ఘానిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

జివ్హా జివ్హిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం...పేం....

జివ్హా జివ్హిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

కాయో కాయిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం...పేం....

కాయో కాయిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

మనో మనిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం…పే॰….

మనో మనిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

ఇత్థీ ఇత్థిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం…పే॰….

ఇత్థీ ఇత్థిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

పురిసో పురిసిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం…పే॰….

పురిసో పురిసిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

జీవితం జీవితిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం…పే॰….

జీవితం జీవితిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

సుఖం సుఖిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం…పే॰….

సుఖం సుఖిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

దుక్ఖం దుక్ఖిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం…పే॰….

దుక్ఖం దుక్ఖిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

సోమనస్సం సోమనస్సిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం…పే॰….

సోమనస్సం సోమనస్సిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

దోమనస్సం దోమనస్సిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం…పే॰….

దోమనస్సం దోమనస్సిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

ఉపేక్ఖా ఉపేక్ఖిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం…పే॰….

ఉపేక్ఖా ఉపేక్ఖిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

సద్ధా సద్ధిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం…పే॰….

సద్ధా సద్ధిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

వీరియం వీరియిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం...పే॰....

వీరియం వీరియిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

సతి సతిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం...పే॰....

సతి సతిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

సమాధి సమాధిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం...పే॰....

సమాధి సమాధిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

పఞ్ఞా పఞ్ఞిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం...పే॰....

పఞ్ఞా పఞ్ఞిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతి అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం...పే॰....

అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతి అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

అఞ్ఞం అఞ్ఞిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం...పే॰....

అఞ్ఞం అఞ్ఞిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

అఞ్ఞాతావీ అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖున్ద్రియం...పే॰....

అఞ్ఞాతావీ అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞిన్ద్రియం.

పచ్చనీకం

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సోతిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న ఘానిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న జివ్హిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న కాయిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న మనిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న ఇత్థిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న పురిసిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న జీవితిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సుఖిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న దుక్ఖిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సోమనస్సిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న దోమనస్సిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న ఉపేక్ఖిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సద్ధిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న వీరియిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సతిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సమాధిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న పఞ్ఞిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞిన్ద్రియం.

న చక్ఖు న చక్ఖున్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న సోతం న సోతిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న ఘానం న ఘానిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న జివ్హా న జివ్హిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న కాయో న కాయిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న మనో న మనిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే॰... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న ఇత్థీ న ఇత్థిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే॰... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న పురిసో న పురిసిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే॰... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న జీవితం న జీవితిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే॰... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న సుఖం న సుఖిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే॰... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న దుక్ఖం న దుక్ఖిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే॰... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న సోమనస్సం న సోమనస్సిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే॰... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న దోమనస్సం న దోమనస్సిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే॰... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న ఉపేక్ఖా న ఉపేక్ఖిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే॰... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న సద్ధా న సద్ధిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే॰... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న వీరియం న వీరియిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే॰... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న సతి న సతిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే॰... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న సమాధి న సమాధిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే॰... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న పఞ్ఞా న పఞ్ఞిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే॰... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతి న అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే॰... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న అఞ్ఞం న అఞ్ఞిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే॰... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

న అఞ్ఞాతావీ న అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖున్ద్రియం...పే॰... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞిన్ద్రియం.

సుద్ధిన్ద్రియవారో

అనులోమం

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు.

సోతం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సోతం.

ఘానం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా ఘానం.

జివ్హా ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా జివ్హా.

కాయో ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా కాయో.

మనో ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా మనో.

ఇత్థీ ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా ఇత్థీ.

పురిసో ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా పురిసో.

జీవితం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా జీవితం.

సుఖం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సుఖం.

దుక్ఖం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా దుక్ఖం.

సోమనస్సం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సోమనస్సం.

దోమనస్సం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా దోమనస్సం.

ఉపేక్ఖా ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా ఉపేక్ఖా.

సద్ధా ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సద్ధా.

వీరియం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా వీరియం.

సతి ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సతి.

సమాధి ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సమాధి.

పఞ్ఞా ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా పఞ్ఞా.

అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతి ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతి.

అఞ్ఞం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞం.

అఞ్ఞాతావీ ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

పచ్చనీకం

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు.

న సోతం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సోతం.

న ఘానం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న ఘానం.

న జివ్హా న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న జివ్హా.

న కాయో న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న కాయో.

న మనో న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న మనో.

న ఇత్థీ న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న ఇత్థీ.

న పురిసో న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న పురిసో.

న జీవితం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న జీవితం.

న సుఖం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సుఖం.

న దుక్ఖం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న దుక్ఖం.

న సోమనస్సం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సోమనస్సం.

న దోమనస్సం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న దోమనస్సం.

న ఉపేక్ఖా న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న ఉపేక్ఖా.

న సద్ధా న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సద్ధా.

న వీరియం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న వీరియం.

న సతి న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సతి.

న సమాధి న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సమాధి.

న పఞ్ఞా న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న పఞ్ఞా.

న అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతి న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతి.

న అఞ్ఞం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞం.

న అఞ్ఞాతావీ న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

సుద్ధిన్ద్రియమూలచక్కవారో

అనులోమం

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సోతం.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా ఘానం.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా జివ్హా.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా కాయో.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా మనో.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా ఇత్థీ.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా పురిసో.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా జీవితం.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సుఖం.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా దుక్ఖం.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సోమనస్సం.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా దోమనస్సం.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా ఉపేక్ఖా.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సద్ధా.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా వీరియం.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సతి.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా సమాధి.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా పఞ్ఞా.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతి.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞం.

చక్ఖు ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

సోతం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

ఘానం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

జివ్హా ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

కాయో ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

మనో ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

ఇత్థీ ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

పురిసో ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

జీవితం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

సుఖం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

దుక్ఖం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

సోమనస్సం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

దోమనస్సం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

ఉపేక్ఖా ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

సద్ధా ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

వీరియం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

సతి ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

సమాధి ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

పఞ్ఞా ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతి ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

అఞ్ఞం ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞాతావీ.

అఞ్ఞాతావీ ఇన్ద్రియం, ఇన్ద్రియా చక్ఖు...పే.... ఇన్ద్రియా అఞ్ఞం.

పచ్చనీకం

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సోతం.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న ఘానం.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న జివ్హా.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న కాయో.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న మనో.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న ఇత్థీ.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న పురిసో.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న జీవితం.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సుఖం.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న దుక్ఖం.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సోమనస్సం.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న దోమనస్సం.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న ఉపేక్ఖా.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సద్ధా.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న వీరియం.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సతి.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న సమాధి.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న పఞ్ఞా.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతి.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞం.

న చక్ఖు న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న సోతం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న ఘానం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న జివ్హా న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న కాయో న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న మనో న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న ఇత్థీ న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న పురిసో న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న జీవితం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న సుఖం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న దుక్ఖం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న సోమనస్సం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న దోమనస్సం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న ఉపేక్ఖా న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న సద్ధా న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న వీరియం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న సతి న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న సమాధి న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న పఞ్ఞా న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతి న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న అఞ్ఞం న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞాతావీ.

న అఞ్ఞాతావీ న ఇన్ద్రియం, న ఇన్ద్రియా న చక్ఖు...పే.... న ఇన్ద్రియా న అఞ్ఞం.

ఇన్ద్రియయమకమాతికా నిట్ఠితా.

యమకమాతికా నిట్ఠితా.

౭. పట్ఠానమాతికా

హేతుపచ్చయో ఆరమ్మణపచ్చయో అధిపతిపచ్చయో అనన్తరపచ్చయో సమనన్తరపచ్చయో సహజాతపచ్చయో అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో నిస్సయపచ్చయో ఉపనిస్సయపచ్చయో పురేజాతపచ్చయో పచ్ఛాజాతపచ్చయో ఆసేవనపచ్చయో కమ్మపచ్చయో విపాకపచ్చయో ఆహారపచ్చయో ఇన్ద్రియపచ్చయో ఝానపచ్చయో మగ్గపచ్చయో సమ్పయుత్తపచ్చయో విప్పయుత్తపచ్చయో అత్థిపచ్చయో నత్థిపచ్చయో విగతపచ్చయో అవిగతపచ్చయోతి (పట్ఠా॰ ౧.౧.పచ్చయుద్దేస).

పట్ఠానమాతికా నిట్ఠితా.

నిగమనం

సత్తప్పకరణనామతో , అభిధమ్మమదేసయి;
దేవాతిదేవో దేవానం, దేవలోకమ్హి తం పురే.

తస్సాయం **మాతికా** సబ్బా, సకలస్సాపి ఉద్ధరా;
చిరట్ఠితత్థం ధమ్మస్స, తం పగ్గణ్హన్తు సాధవో.

ద్వావీసతి తికా చేవ, తథేవ హేతుగోచ్ఛకం;
చూళన్తరదుకా సత్త, గోచ్ఛకా చ తతో పరం.

మహన్తరదుకా చాపి, తతో చుద్దస నిద్దిసే;
గోచ్ఛకాని దువే పిట్ఠి-దుకానిట్ఠారసేదిసా.

ద్వాచత్తాలీస సుత్తన్త-దుకా తేవన్తి పఞ్చధా;
సత్తప్పకరణికా భిన్నా, ధమ్మసఙ్గణిమాతికా.

అభిధమ్మమాతికాపాళి నిట్ఠితా.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

మోహవిచ్ఛేదనీ

గన్థారమ్భకథా

౧. కారుఞ్ఞభావితం యస్స, ఞాణచక్ఖు మహోదయం.
అన్ధభూతస్స లోకస్స, జాతం సామఞ్ఞలోచనం.

౨. తం బుద్ధం సుగతం ధీరం, ససద్ధమ్మం ససావకం.
వన్దిత్వానుస్సరిత్వా చ, థోమేత్వా చ వినాయకం.

౩. థేరే చ థిరసీలాది-గుణాలఙ్కారసోభితే.
సాసనుజ్జోతకే ధీరే, పుబ్బకే వంసపాలకే.

౪. విసుద్ధిదేవదేవో యం, దేవానం తిదసాలయే.
పఞ్ఞాయ దేసయీ తస్స, అభిధమ్మస్స మాతికా.

౫. యా తస్సా విపులత్థాయ, ధమ్మసఙ్గణిఆదిహి.
అనేకేహి పకారేహి, పాళిఅట్ఠకథాహి చ.

౬. అత్థో వినిచ్ఛయో చేవ,
విభత్తో సాగరూపమో;
అనన్తనయవోకిణ్ణో,
దుక్ఖోగాహో యతో తతో.

౭. సమాసేనాభిధమ్మత్థం, మాతికాముఖతో ఖిలం.
ఞాతుకామేహి సుద్ధేహి, అన్తేవాసీహి యాచితో.

౮. సఙ్కడ్ఢిత్వాన నయతో, పాళిఅట్ఠకథాగతం.
అత్థం వినిచ్ఛయఞ్చేవ, సమాసేన నిరాకులం.

౯. సామత్థియగతం అత్థం, నికాయన్తరనిస్సటం.
మహావిహారవాసీనం, కమాభతనయానుగం.

౧౦. దీపయన్తో నయఞ్ఞూనం, సదా సమ్మోదకారినిం.
మోహవిచ్ఛేదనిం నామ, కరిస్సామత్థవణ్ణనన్తి.

గన్థారమ్భకథా నిట్ఠితా.

౧. ధమ్మసఙ్గణీమాతికా

తికపదత్థవణ్ణనా

తత్థ **అభిధమ్మస్స మాతికా**తి ఏత్థ కేనట్ఠేన **అభిధమ్మో**? ధమ్మాతిరేకధమ్మవిసేసట్ఠేన. అతిరేకవిసేసత్థదీపకో హి ఏత్థ అభి-సద్దో "బాళ్హా మే దుక్ఖా వేదనా అభిక్కమన్తి, నో పటిక్కమన్తి (సం॰ ని॰ ౪.౮౭; ౫.౧౯౫, ౧౦౨౨; మ॰ ని॰ ౩.౩౮౪, ౩౮౯), అభిక్కన్తవణ్ణా"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౧; ఖు॰ పా॰ ౫.౧; సు॰ ని॰ మఙ్గలసుత్త; వి॰ వ॰ ౮౫౭) వియ, తస్మా యథా సముస్సితేసు బహూసు ఛత్తేసు చేవ ధజేసు చ యం అతిరేకప్పమాణం, విసేసవణ్ణసణ్ఠానఞ్చ ఛత్తం, తం అతిచ్ఛత్తం, యో అతిరేకప్పమాణో, విసేసవణ్ణసణ్ఠానో చ ధజో, సో అతిద్ధజోతి చ వుచ్చతి, ఏవమేవ అయమ్పి ధమ్మో ధమ్మాతిరేకధమ్మవిసేసట్ఠేన "అభిధమ్మో"తి వుచ్చతి. భగవతా హి సుత్తన్తం పత్వా ఖన్ధాయతనధాతుసచ్చఇన్ద్రియపచ్చయాకారాదయో ధమ్మా ఏకదేసేన విభత్తా, న నిప్పదేసేన, అభిధమ్మం పత్వా పన అనేకేహి నయవిసేసేహి నిప్పదేసతోవ విభత్తా. ఏవం ధమ్మాతిరేకధమ్మవిసేసట్ఠేన "అభిధమ్మో"తి వేదితబ్బో.

కేనట్ఠేన **మాతికా**? మాతుసమట్ఠేన. మాతా వియాతి హి మాతికా యథా పదుమికం ముఖన్తి. యథా హి మాతా నానావిధే పుత్తే పసవతి, తే పాలేతి, పోసేతి చ, ఏవమయమ్పి నానావిధే ధమ్మే, అత్థే చ పసవతి, తే చ అవినస్సమానే పాలేతి, పోసేతి చ, తస్మా "మాతికా"తి వుచ్చతి. మాతికం హి నిస్సాయ ధమ్మసఙ్గణీఆదిసత్తప్పకరణవసేన విత్థారియమానా అనన్తాపరిమాణా ధమ్మా, అత్థా చ తాయ పసుతా, పాలితా, పోసితా వియ చ హోన్తి. తథా హి **ధమ్మసఙ్గణిప్పకరణే** చతస్సో విభత్తియో చిత్తవిభత్తి రూపవిభత్తి నిక్ఖేపరాసి అత్థుద్ధారోతి . తత్థ నానానయేహి ఏకూననవుతిచిత్తవిభావినీ చిత్తవిభత్తి విత్థారియమానా అనన్తాపరిమాణభాణవారా హోతి, తదనన్తరం ఏకవిధాదినా రూపవిభావినీ రూపవిభత్తి విత్థారియమానా అనన్తాపరిమాణభాణవారా హోతి, తదనన్తరం మూలఖన్ధద్వారాదీని నిక్ఖిపిత్వా దేసితో నిక్ఖేపరాసి విత్థారియమానో అనన్తాపరిమాణభాణవారో హోతి, తదనన్తరం తేపిటకస్స బుద్ధవచనస్స అట్ఠకథాభూతో అత్థుద్ధారో విత్థారియమానో అనన్తాపరిమాణభాణవారో హోతి. ఏవమిదం ధమ్మసఙ్గణిప్పకరణం వాచనామగ్గతో అతిరేకతేరసమత్తభాణవారమ్పి సమానం విత్థారియమానం అనన్తాపరిమాణభాణవారం హోతి.

తథా **విభఙ్గప్పకరణే** ఖన్ధవిభఙ్గో ఆయతనధాతుసచ్చఇన్ద్రియపచ్చయాకారసతిపట్ఠానసమ్మప్పధానఇద్ధిపాదబోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గఝానఅప్పమఞ్ఞాసిక్ఖాపదపటిసమ్భిదాఞాణఖుద్దకవత్థుధమ్మహదయవిభఙ్గోతి అట్ఠారస విభఙ్గా విభత్తా, తే సుత్తన్తభాజనీయఅభిధమ్మభాజనీయాదినానానయేహి విత్థారియమానా పచ్చేకం అనన్తాపరిమాణభాణవారా హోన్తి. ఏవమిదం విభఙ్గప్పకరణం వాచనామగ్గతో పఞ్చతింసమత్తభాణవారమ్పి సమానం విత్థారియమానం అనన్తాపరిమాణభాణవారం హోతి.

తథా **ధాతుకథాపకరణం** "సఙ్గహో అసఙ్గహో"తిఆదినా చుద్దసవిధేన విభత్తం వాచనామగ్గతో అతిరేకఛభాణవారమత్తమ్పి సమానం విత్థారియమానం అనన్తాపరిమాణభాణవారం హోతి.

తథా **పుగ్గలపఞ్ఞత్తిప్పకరణం** ఖన్ధపఞ్ఞత్తి ఆయతనధాతుసచ్చఇన్ద్రియపుగ్గలపఞ్ఞత్తీతి ఛబ్బిధేన విభత్తం వాచనామగ్గతో అతిరేకపఞ్చభాణవారమత్తమ్పి విత్థారియమానం అనన్తాపరిమాణభాణవారం హోతి.

తథా **కథావత్థుప్పకరణం** సకవాదే పఞ్చ సుత్తసతాని, పరవాదే పఞ్చ సుత్తసతానీతి సుత్తసహస్సం సమోధానేత్వా విభత్తం వాచనామగ్గతో సఙ్గీతిఆరోపితనయేన దీఘనికాయప్పమాణమ్పి విత్థారియమానం అనన్తాపరిమాణభాణవారం హోతి.

తథా **యమకప్పకరణం** మూలయమకం ఖన్ధాయతనధాతుసచ్చసఙ్ఖారఅనుసయచిత్తధమ్మఇన్ద్రియయమకన్తి దసవిధేన విభత్తం వాచనామగ్గతో వీసభాణవారసతమ్పి విత్థారియమానం అనన్తాపరిమాణభాణవారం హోతి.

పట్ఠానప్పకరణం హేతుపచ్చయఆరమ్మణపచ్చయాదిచతువీసతిపచ్చయే గహేత్వా తికపట్ఠానాదిచతువీసతివిధేన విభత్తం పచ్చేకం కతిపయభాణవారమ్పి విత్థారియమానం అనన్తాపరిమాణభాణవారం హోతి. ఏవం అనన్తాపరిమాణానం ధమ్మానం, అత్థానఞ్చ పసవనతో, పాలనతో, పోసనతో చ "మాతా వియాతి మాతికా"తి వుచ్చతి. పాలనపోసనఞ్చేత్థ సమ్ముట్ఠానం, విరద్ధానఞ్చ పాళిఅత్థానం మాతికానుసారేన సల్లక్ఖేత్వా సమానయనతో, రక్ఖణతో చ వేదితబ్బం. సా పనాయం పరిచ్ఛేదతో ధమ్మసఙ్గణీమాతికా విభఙ్గమాతికా ధాతుకథామాతికా పుగ్గలపఞ్ఞత్తిమాతికా కథావత్థుమాతికా యమకమాతికా పట్ఠానమాతికాతి సత్తన్నం పకరణానం ఆదిమ్హి ఠపితా సత్తవిధా హోతి.

తత్థ ధమ్మసఙ్గణీమాతికా ఆది, సాపి తికమాతికా దుకమాతికాతి దువిధా. తత్థ ద్వావీసతి తికా **తికమాతికా** నామ. ద్వేచత్తాలీససతదుకా **దుకమాతికా** నామ, సా పున ఆహచ్చభాసితా సావకభాసితాతి దువిధా. తత్థ ద్వావీసతి తికా చేవ, "హేతూ ధమ్మా న హేతూ ధమ్మా…పే… సరణా ధమ్మా అరణా ధమ్మా"తి ఇమే చ సతం దుకాతి అయం **ఆహచ్చభాసితా** సమ్మాసమ్బుద్ధదేసితా సత్తన్నం పకరణానం మాతికా నామ, తదనన్తరా "విజ్జాభాగినో ధమ్మా అవిజ్జాభాగినో ధమ్మా…పే… ఖయేఞాణం అనుప్పాదేఞాణ"న్తి ఇమే ద్వాచత్తాలీస సుత్తన్తికదుకా ధమ్మసేనాపతిసారిపుత్తత్థేరేన ఠపితత్తా **సావకభాసితా** నామ. ఇమే ఠపేన్తో పన థేరో న

సాముక్కంసికేన అత్తనో ఞాణేన రపేసి, ఏకుత్తరియం పన ఏకకనిపాతదుకనిపాతసఙ్గీతిసుత్తదసుత్తరసుత్తేహి సమోధానేత్వా ఆభిధమ్మికత్థేరానం సుత్తన్తం పత్వా అకిలమనత్థం రపేసి.

సా పున సప్పదేసనిప్పదేసవసేన ద్వే కోట్ఠాసా హోన్తి. ఏత్థ హి నవ తికా, ఏకసత్తతి చ దుకా సప్పదేసానం సావసేసానం నామరూపానం పరిగ్గహితత్తా **సప్పదేసా** నామ, అవసేసా తేరస తికా, ఏకసత్తతి చ దుకా నిప్పదేసానం నిరవసేసానం నామరూపానం గహితత్తా **నిప్పదేసా** నామ. తేసం విభాగో తత్థ తత్థేవ ఆవి భవిస్సతి. తథా నామలాభవసేన ద్విధా. సబ్బేవ హి ఏతే తికదుకా ఆదిపదవసేన, సబ్బపదవసేన చాతి ద్విధా నామం లభన్తి. తత్థ "కుసలా ధమ్మా, అకుసలా ధమ్మా, అబ్యాకతా ధమ్మా"తి అయం తావ **ఆదిపదవసేన** లద్ధనామో కుసలత్తికో నామ. "సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తా ధమ్మా…పే॰… ధమ్మా"తి అయం **సబ్బపదవసేన** లద్ధనామో వేదనాత్తికో నామ. ఏవం సబ్బేసమ్పి తికదుకానం నామం వేదితబ్బం.

సా పనేసా పఞ్చదసహి పరిచ్ఛేదేహి వవత్థితా. తికానం హి ఏకో పరిచ్ఛేదో, దుకానం చుద్దస . "హేతూ ధమ్మా నహేతూ ధమ్మా"తిఆదయో హి ఛ దుకా గన్థతో చ అత్థతో చ అఞ్ఞమఞ్ఞసమ్బన్ధేన కణ్ణికా వియ, ఘటా వియ చ హుత్వా ఠితత్తా "హేతుగోచ్ఛకో"తి వుచ్చతి. తతో అపరే "సప్పచ్చయా ధమ్మా"తిఆదయో సత్త దుకా అఞ్ఞమఞ్ఞం అసమ్బన్ధా కేవలం దుకసామఞ్ఞేన ఉచ్చినిత్వా గోచ్ఛకన్తరే ఠపితత్తా, అఞ్ఞేహి చ అన్తరదుకేహి చూళకత్తా "చూళన్తరదుకా"తి వేదితబ్బా. తతో పరం ఆసవదుకాదీనం ఛన్నం దుకానం వసేన ఆసవగోచ్ఛకో నామ. తతో సంయోజనదుకాదీనం ఛన్నం వసేన సంయోజనగోచ్ఛకో నామ. తథా గన్థఓఘయోగనీవరణదుకాదీనం ఛన్నం ఛన్నం వసేన గన్థఓఘయోగనీవరణగోచ్ఛకా నామ. పరామాసదుకాదీనం పఞ్చన్నం వసేన పరామాసగోచ్ఛకో నామ. తతో పరం సారమ్మణదుకాదయో చతుద్దస దుకా మహన్తరదుకా నామ. తతో పరం ఉపాదానదుకాదయో ఛ దుకా ఉపాదానగోచ్ఛకో నామ. తతో కిలేసదుకాదయో అట్ఠదుకా కిలేసగోచ్ఛకో నామ. తతో పరం దస్సనేనపహాతబ్బదుకాదయో అట్ఠారస దుకా అభిధమ్మమాతికాయ పరియోసానే ఠపితత్తా పిట్ఠిదుకా నామ. విజ్జాభాగియదుకాదయో పన ద్వాచత్తాలీస దుకా సుత్తన్తికదుకా నామ. ఏవమేతిస్సా పఞ్చదసహి పరిచ్ఛేదేహి వవత్థితాయ తావ అయం అత్థవణ్ణనా భవిస్సతి.

కుసలత్తికవణ్ణనా

యస్మా పనేత్థ తికమాతికా ఆది, తత్థాపి కుసలత్తికో ఆది, తస్మా కుసలత్తికస్స తావ –

> అత్థతో భూమిభేదా చ, పచ్చేకం సమ్పయోగతో;
> ఉద్దేసతో చ ధమ్మానం, లక్ఖణాదివిభాగతో.
>
> సఙ్గహా సుఞ్ఞతో చేవ, విసయాదిప్పభేదతో;
> యథానురూపం సబ్బత్థ, వేదితబ్బో వినిచ్ఛయో.

తత్థ **అత్థతో** తావ **కుసలా ధమ్మా**తి ఏత్థ **కుసల**సద్దో ఆరోగ్యానవజ్జఛేకసుఖవిపాకేసు దిస్సతి. అయం హి "కచ్చి ను భోతో కుసలం, కచ్చి భోతో అనామయ"న్తిఆదీసు (జా॰ ౧.౧౫.౨౪౬; ౨.౨౦.౧౨౯) ఆరోగ్యే దిస్సతి. "కతమో పన, భన్తే, కాయసమాచారో కుసలో ? యో ఖో, మహారాజ, కాయసమాచారో అనవజ్జో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౨.౩౬౧) అనవజ్జే. "కుసలో త్వం రథస్స అఙ్గపచ్చఙ్గాన"న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౨.౮౭) ఛేకే. "కుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ४౩౧) సుఖవిపాకే. స్వాయమిధ ఆరోగ్యేపి అనవజ్జేపి సుఖవిపాకేపి వత్తతి. యథేవ హి రూపకాయే నిబ్యాధితాయ ఆరోగ్యట్ఠేన కుసలం వుత్తం, ఏవం అరూపధమ్మేపి కిలేసబ్యాధినో అభావేన ఆరోగ్యట్ఠేన కుసలం వేదితబ్బం. కిలేసవజ్జస్స పన అభావా అనవజ్జట్ఠేన కుసలం.

ధమ్మ-సద్దో పనాయం పరియత్తిహేతుగుణనిస్సత్తనిజ్జీవతాదీసు దిస్సతి. అయం హి "ధమ్మం పరియాపుణాతి సుత్తం గేయ్య"న్తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ४.౧౦౨) పరియత్తియం దిస్సతి. "హేతుమ్హి ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా"తిఆదీసు (విభ॰ ౭౨౦) హేతుమ్హి. "న హి ధమ్మో అధమ్మో చ, ఉభో సమవిపాకినో"తిఆదీసు (థేరగా॰ ౩౦४) గుణే. "ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సీ విహరతీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౩) నిస్సత్తనిజ్జీవతాయం, స్వాయమిధాపి నిస్సత్తనిజ్జీవతాయమేవ వట్టతి.

వచనత్థో పనేత్థ – కుచ్ఛితే పాపధమ్మే సలయన్తి చలయన్తి కమ్పేన్తి విద్ధంసేన్తీతి **కుసలా**. కుచ్ఛితేన వా ఆకారేన సయన్తీతి కుసా, తే కుసే లునన్తి ఛిన్దన్తీతి కుసలా. కుచ్ఛితానం వా సానతో తనుకరణతో ఞాణం కుసం నామ, తేన కుసేన లాతబ్బా పవత్తేతబ్బాతి కుసలా. అథ వా కోసల్లం వుచ్చతి పఞ్ఞా, తతో కోసల్లతో సమ్భూతత్తా కుసలా. ఇదం పన అనన్తరే వుత్తఞ్చాతి నిబ్బచనద్వయం కిఞ్చాపి నిప్పరియాయతో ఞాణసమ్పయుత్తానమేవ యుజ్జతి, రుళ్హీవసేన పన తంసదిసతాయ ఞాణవిప్పయుత్తానమ్పీతి గహేతబ్బం. యథా వా కుసా ఉభయభాగగతం హత్థప్పదేసం లునన్తి, ఏవమిమేపి ఉప్పన్నానుప్పన్నభావేన ఉభయభాగగతం సంకిలేసపక్ఖం లునన్తి, తస్మా కుసా వియ లునన్తీతి కుసలా. అత్తనో పన సభావం ధారేన్తీతి ధమ్మా, ధారీయన్తి వా పచ్చయేహి, ధారీయన్తి వా యథాసభావతో ఆధారీయన్తీతిపి ధమ్మా. న కుసలా **అకుసలా,** మిత్తపటిపక్ఖా అమిత్తా వియ కుసలపటిపక్ఖాతి అత్థో. న బ్యాకతాతి **అబ్యాకతా,** కుసలాకుసలభావేన అకథితాతి అత్థో. తేసు అనవజ్జసుఖవిపాకలక్ఖణా కుసలా, సావజ్జదుక్ఖవిపాకలక్ఖణా అకుసలా, అవిపాకలక్ఖణా అబ్యాకతా.

కిం పనేతాని కుసలాతి వా ధమ్మాతి వాతిఆదీని ఏకత్థాని, ఉదాహు నానత్థానీతి? కిఞ్చేత్థ యది తావ ఏకత్థాని, "కుసలా ధమ్మా"తి ఇదం "కుసలా కుసలా"తి వుత్తసదిసం హోతి. అథ నానత్థాని, తికదుకానం ఛక్కచతుక్కభావో ఆపజ్జతి, పదానఞ్చ అసమ్బన్ధో "కుసలా రూపం చక్ఖుమా"తిఆదీనం వియ. అథాపి యది ఏతాని ఏకత్థాని, కుసలాకుసలాబ్యాకతపదానం తిణ్ణమ్పి ధమ్మానం ధమ్మసభావేన ఏకత్తా కుసలాదీనమ్పి ఏకత్తం ఆపజ్జతి. అథ "కుసలపదతో అకుసలాదిపదస్స అఞ్ఞత్తం సియా"తి వదథ, న ఏతాని ఏకత్థాని. తదా ధమ్మో నామ భావో. భావతో చ అఞ్ఞో అభావోతి. ఏవం అఞ్ఞోఞ్ఞాపేక్ఖాయ అభావత్తమాపన్నేహి ధమ్మేహి అనఞ్ఞే కుసలాదయోపి అభావా ఏవ సియున్తి? సబ్బమేతం అకారణం, కస్మా? యథానుమతివోహారసిద్ధితో, న హి "కుసలా ధమ్మా"తిఆదీని పదాని యథా కుసలా కుసలాతి, ఏవం అత్థవిసేసాభావేన పణ్డితేహి అనుమతాని, నాపి కుసలా రూపం చక్ఖుమా-సద్దా వియ అఞ్ఞమఞ్ఞం అనోలోకితత్థభావేన, అథ ఖో అనవజ్జఇట్ఠవిపాకత్తాదిసఙ్ఖాతస్స అత్థవిసేసస్స, సభావసాధారణాదిఅత్థసామఞ్ఞస్స చ జోతకత్తేన యథాక్కమం అనుమతాని. కుసల-సద్దో హి ధమ్మ-సద్దస్స పురతో వుచ్చమానో కుసలాకుసలాదిసబ్బసాధారణసామఞ్ఞత్థదీపకం ధమ్మ-సద్దం అకుసలాదితో నివత్తేత్వా అత్తనో అత్తనో అత్థవిసేసవిసిట్ఠత్థదీపకం కరోతి. ఏవం పచ్చేకం భిన్నవిసయానమ్పి నేసం విసేసనవిసేసితబ్బభావేన పవత్తియం ఏకత్థతాయ పణ్డితానుమతతాయ యథావుత్తదోసారోపనే కారణం వుత్తం, సబ్బమేతం అకారణం. ఏవం తతో పరేసుపి సబ్బత్థ యథానురూపతో ఞాతబ్బం. అయం తావ పదత్థతో వినిచ్ఛయో.

కుసలపదత్థో

భూమిభేదాతి తేసు కుసలాకుసలాబ్యాకతేసు ధమ్మేసు కుసలా తావ ధమ్మా భూమిభేదతో చతుబ్బిధా హోన్తి – కామావచరా రూపావచరా అరూపావచరా లోకుత్తరాతి. అయం భూమిభేదతో వినిచ్ఛయో.

సమ్పయోగతోతి ఏవం భూమిభేదతో చతుబ్బిధానమ్పి నేసం పచ్చేకం సమ్పయోగతో వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో. తత్థ కామావచరా తావ సమ్పయోగతో అట్ఠవిధా హోన్తి. సేయ్యథిదం? సోమనస్ససహగతం ఞాణసమ్పయుత్తం అసఙ్ఖారం, తథా ససఙ్ఖారం. ఉపేక్ఖాసహగతం ఞాణసమ్పయుత్తం అసఙ్ఖారం, తథా ససఙ్ఖారం. సోమనస్ససహగతం ఞాణవిప్పయుత్తం అసఙ్ఖారం, తథా ససఙ్ఖారం. ఉపేక్ఖాసహగతం ఞాణవిప్పయుత్తం అసఙ్ఖారం, తథా ససఙ్ఖారన్తి. తత్థ ఇట్ఠారమ్మణతా, సద్ధాబాహుల్లతా, విసుద్ధదిట్ఠితా, ఆనిసంసదస్సావితా చ ఏకాదస పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గకారణాని చాతి ఇమేహి తావ కారణేహి సోమనస్ససహగతభావో వేదితబ్బో. ఞాణసమ్పత్తిం పన పత్థేత్వా కతకమ్మతో, బ్యాపజ్జాదిఉపపత్తితో, పఞ్ఞాదసకవసేన ఇన్ద్రియపరిపాకతో, విక్ఖమ్భనేన కిలేసదూరీభావతో చ సత్తవిధధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గకారణతో చ ఞాణసమ్పయుత్తతా వేదితబ్బా. అత్తనో వా పరేసం వా వసేన పవత్తో పుబ్బపయోగో సఙ్ఖారో నామ.

తేన ఉప్పన్నం ససఙ్ఖారం, తదభావా అసఙ్ఖారఞ్చ వేదితబ్బం. ఏతేసు హి యథావుత్తసోమనస్సఞాణహేతుం ఆగమ్మ పహట్ఠో "అత్థి దిన్న"న్తి ఆదినయప్పవత్తం సమ్మాదిట్ఠిం పురక్ఖత్వా అసంసీదన్తో, పరేహి చ అనుస్సాహితో దానాదీని పుఞ్ఞాని కరోతి, తదాస్స సోమనస్ససహగతం ఞాణసమ్పయుత్తం పఠమం కుసలం ఉప్పజ్జతి. యదా పన వుత్తనయేన హట్ఠతుట్ఠో సమ్మాదిట్ఠిం పురక్ఖత్వా అముత్తచాగితాదివసేన సంసీదమానో, అత్తనో పటిసఙ్ఖారేన వా పరేహి వా ఉస్సాహితో కరోతి, తదాస్స తదేవ ససఙ్ఖారం దుతియం కుసలం హోతి. యదా పన ఞాతిజనాదిపటిపత్తిదస్సనేన జాతపరిచయా బాలదారకాదయో భిక్ఖుఆదిదస్సనేన సోమనస్సజాతా సహసా దానవన్దనాదీని కరోన్తి, తదా ఞాణవిప్పయుత్తం తతియం కుసలం ఉప్పజ్జతి. యదా పన ఞాతిఆదీహి ఉస్సాహితా ఏవం పటిపజ్జన్తి, తదా తదేవ చతుత్థం ససఙ్ఖారచిత్తం హోతి. యదా పన సోమనస్సహేతునో అభావేన విసుం చతూసుపి వికప్పేసు సోమనస్సరహితా హోన్తి, తదా సేసాని చత్తారి ఉపేక్ఖాసహగతాని కుసలాని ఉప్పజ్జన్తి. ఏవం పచ్చేకం సమ్పయోగతో వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

ఉద్దేసతో చ ధమ్మానన్తి ఏవం సమ్పయోగతో అట్ఠవిధేసు కుసలేసు పచ్చేకం ధమ్మానం ఉద్దేసతోపి వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో. తత్థ పఠమకుసలే తావ పాళియా సరూపేన ఆగతా తింస ధమ్మా, యేవాపనకా నవాతి ఏకూనచత్తాలీస ధమ్మా హోన్తి. సేయ్యథిదం – ఫస్సో వేదనా సఞ్ఞా చేతనా చిత్తం వితక్కో విచారో పీతి వీరియం చిత్తేకగ్గతా జీవితం సద్ధా సతి హిరీ ఓత్తప్పం అలోభో అదోసో అమోహో కాయపస్సద్ధి చిత్తపస్సద్ధి కాయలహుతా చిత్తలహుతా కాయముదుతా చిత్తముదుతా కాయకమ్మఞ్ఞతా చిత్తకమ్మఞ్ఞతా కాయపాగుఞ్ఞతా చిత్తపాగుఞ్ఞతా కాయుజుకతా చిత్తుజుకతాతి ఇమే సరూపేన ఆగతా తింసధమ్మా. ఛన్దో అధిమోక్ఖో మనసికారో తత్రమజ్ఝత్తతా కరుణా ముదితా కాయదుచ్చరితవిరతి వచీదుచ్చరితవిరతి మిచ్ఛాజీవవిరతీతి ఇమే యేవాపనకా నవాతి.

పదభాజనీయే పన –

> "యస్మిం సమయే కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి…పే… తస్మిం సమయే ఫస్సో హోతి, వేదనా…పే… సఞ్ఞా చేతనా చిత్తం వితక్కో విచారో పీతి సుఖం చిత్తస్సేకగ్గతా సద్ధిన్ద్రియం వీరియిన్ద్రియం సతిన్ద్రియం సమాధిన్ద్రియం పఞ్ఞిన్ద్రియం మనిన్ద్రియం సోమనస్సిన్ద్రియం జీవితిన్ద్రియం సమ్మాదిట్ఠి సమ్మాసఙ్కప్పో సమ్మావాయామో సమ్మాసతి సమ్మాసమాధి సద్ధాబలం వీరియబలం సతిబలం సమాధిబలం పఞ్ఞాబలం హిరిబలం ఓత్తప్పబలం అలోభో అదోసో అమోహో అనభిజ్ఝా అబ్యాపాదో సమ్మాదిట్ఠి హిరీ ఓత్తప్పం కాయపస్సద్ధి చిత్తపస్సద్ధి కాయలహుతా చిత్తలహుతా కాయముదుతా చిత్తముదుతా కాయకమ్మఞ్ఞతా చిత్తకమ్మఞ్ఞతా కాయపాగుఞ్ఞతా చిత్తపాగుఞ్ఞతా కాయుజుకతా చిత్తుజుకతా సతి సమ్పజఞ్ఞం సమథో విపస్సనా పగ్గాహో అవిక్ఖేపో హోతీ"తి (ధ॰ స॰ ౧) –

ఏవం సరూపతో ఉద్దిట్ఠా ఛపఞ్ఞాస ధమ్మా "యే వా పన తస్మిం సమయే అఞ్ఞేపి అత్థి పటిచ్చసముప్పన్నా అరూపినో ధమ్మా"తి (ధ. స. ౧) ఏవం యేవాపనకవసేన సామఞ్ఞతో ఉద్దిట్ఠా, **అట్ఠకథాయం** చస్సా తేసు తేసు సుత్తప్పదేసేసు ఆగతే గహేత్వా సరూపతో నిద్దిట్ఠా ఛన్దాదయో నవాతి పఞ్చసట్ఠి ధమ్మా ఆగతా. యస్మా పన తేసు సరూపేన ఆగతా ఝానఙ్గఇన్ద్రియమగ్గఙ్గబలమూలాదీనం వసేన ఏకస్సేవ బహుకిచ్చతాదస్సనత్థం పునప్పునం గహేత్వా పరియాయేన ఛపఞ్ఞాసవిధేన దేసితాపి అగహితగ్గహణేన యథావుత్తా సమతింసేవ ధమ్మా హోన్తి, తే పన సవిభత్తికా అవిభత్తికాతి దువిధా. తత్థ ఫస్సాదయో అట్ఠారస ఏకకత్తా అవిభత్తికా. వేదనాదయో ద్వాదస ధమ్మా అట్ఠతింసప్పభేదేన యథాయోగం విభత్తత్తా సవిభత్తికా, యేవాపనకా పన అవిభత్తికా ఏవ. తస్మా తే సబ్బేపి నిప్పరియాయేన ఏకూనచత్తాలీస ధమ్మావ హోన్తి. హోన్తి చేత్థ –

> ఫస్సాదిపఞ్చకం పఞ్చఝానఙ్గానిన్ద్రియట్ఠకం;
> మగ్గఙ్గపఞ్చకం సత్తబలం మూలత్తికమ్పి చ.
>
> కమ్మపథత్తికఞ్చేవ , లోకపాలదుకం తథా;
> పస్సద్ధిఆదీ ఛ దుకా, తీణి పిట్ఠిదుకానితి.
>
> సత్తరసహి రాసీహి, ఛపఞ్ఞాసేవ పాళియం;
> వుత్తా సభావతో తింస, ధమ్మా అగహితగ్గహే.
>
> ఫస్సో జీవితసఞ్ఞా చ, చేతనా చారపీతియో;
> ఛ దుకా కాయపస్సద్ధి-పముఖాట్ఠారసేకకా.
>
> చిత్తం వితక్కో సద్ధా చ, హిరిఓత్తప్పియమ్పి చ;
> అలోభో చ అదోసో చ, సత్త ద్విధా విభావితా.
>
> వేదనా తివిధా వీరియం, సతి చ చతుధా మతా;
> ఛద్ధా ఏకగ్గతా పఞ్ఞా, సత్తధావ విభావితా.
>
> విరతీ అప్పమఞ్ఞాయో, మనక్కారో ఛన్దమజ్ఝత్తా;
> ధిమోక్ఖో యేవాపనకా, నవేతే పరమే మనే.
>
> పఞ్చసట్ఠివిధేనేవ, పరియాయేన దేసితా;
> నవాధికా చ తేత్తింస, ధమ్మావ పరమత్థతోతి.

ఏత్థ చ సరూపేన ఆగతా తింస ధమ్మా, యేవాపనకేసు చత్తారో చాతి చతుత్తింస ధమ్మా ఏకక్ఖణే నియతా లబ్భన్తి, సేసా పన కరుణాదయో పఞ్చ కరుణాపుబ్బభాగముదితాపుబ్బభాగవసేన, కాయదుచ్చరితవచీదుచ్చరితమిచ్ఛాజీవేహి విరమణవసేన చ చిత్తస్స పవత్తికాలేసు ఏవ ఉప్పజ్జిత్వా అఞ్ఞథానుప్పజ్జనతో అనియతా. తే చ యస్మా దుక్ఖితసుఖితసత్తవసేన, కాయదుచ్చరితాదిత్తయవసేన చ పచ్చేకం భిన్నవిసయత్తా ఏకతో న ఉప్పజ్జన్తి, తస్మా కరుణాపుబ్బభాగాదివసేన పవత్తేసు పఞ్చసు చిత్తక్ఖణేసు నియతా చతుత్తింస, కరుణాదీసు ఏకన్తి పఞ్చతింస ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, కేవలం పన దానాదివసేన పవత్తియం నియతా చతుత్తింసేవ ఉప్పజ్జన్తీతి వేదితబ్బం. అయం ధమ్ముద్దేసతో వినిచ్ఛయో.

లక్ఖణాదివిభాగతోతి ఏవం ఉద్దిట్ఠానం ధమ్మానం లక్ఖణరసాదితో వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో. ఫుసతీతి **ఫస్సో**. స్వాయం ఫుసనలక్ఖణో, సఙ్ఘట్టనరసో, సన్నిపాతపచ్చుపట్ఠానో, ఆపాథగతవిసయపదట్ఠానో. అయం హి అరూపధమ్మోపి సమానో ఆరమ్మణే ఫుసనాకారేన పవత్తతీతి ఫుసనలక్ఖణో, సా చస్స ఫుసనాకారప్పవత్తి అమ్బిలాదిదస్సనే ఖేళుప్పాదాదినా ఞాతబ్బా. ఏకదేసేన పన అనల్లీయమానోపి రూపం వియ చక్ఖుం, సద్దో వియ చ సోతం చిత్తమారమ్మణఞ్చ సఙ్ఘట్టేతీతి సఙ్ఘట్టనరసో. తికసన్నిపాతసఙ్ఖాతస్స పన అత్తనో కారణస్స వసేన పవేదితత్తా సన్నిపాతపచ్చుపట్ఠానో, ఫలట్ఠేన పచ్చుపట్ఠానేన పనేస వేదనాపచ్చుపట్ఠానో నామ హోతి. తజ్జాసమన్నాహారేన చేవ ఇన్ద్రియేన చ పరిక్ఖతే విసయే అనన్తరాయేన ఉప్పజ్జనతో ఆపాథగతవిసయపదట్ఠానోతి వుచ్చతి. వేదనాధిట్ఠానభావతో పనేస నిచ్చమ్మా గావీ వియ దట్ఠబ్బో. లక్ఖణాదీసు చ తేసం తేసం ధమ్మానం సభావో వా సామఞ్ఞం వా లక్ఖణం నామ, కిచ్చం వా సమ్పత్తి వా రసో నామ, ఉపట్ఠానాకారో వా ఫలం వా పచ్చుపట్ఠానం నామ, ఆసన్నకారణం పదట్ఠానం నామ. ఏవం ఉపరిపి సబ్బత్థ లక్ఖణాదీనం నానత్తం వేదితబ్బం.

వేదయతీతి **వేదనా**, సా వేదయితలక్ఖణా, సభావభేదతో పనేసా పఞ్చవిధా హోతి – సుఖం దుక్ఖం సోమనస్సం దోమనస్సం ఉపేక్ఖాతి. తత్థ ఇట్ఠఫోట్ఠబ్బానుభవనలక్ఖణం సుఖం, సమ్పయుత్తానం ఉపబ్రూహనరసం, కాయికఅస్సాదపచ్చుపట్ఠానం, కాయిన్ద్రియపదట్ఠానం. అనిట్ఠఫోట్ఠబ్బానుభవనలక్ఖణం దుక్ఖం, సమ్పయుత్తానం మిలాపనరసం, కాయికాబాధపచ్చుపట్ఠానం, కాయిన్ద్రియపదట్ఠానం. ఇట్ఠారమ్మణానుభవనలక్ఖణం సోమనస్సం, యథా తథా వా ఇట్ఠాకారసమ్భోగరసం, సమ్పయుత్తానం ఉపబ్రూహనరసం వా, చేతసికఅస్సాదపచ్చుపట్ఠానం, ఇట్ఠాకారదస్సనపదట్ఠానం. అనిట్ఠారమ్మణానుభవనలక్ఖణం

దోమనస్సం, యథా తథా వా అనిట్ఠాకారసమ్భోగరసం, సమ్పయుత్తానం మిలాపనరసం వా, చేతసికాబాధపచ్చుపట్ఠానం, ఏకన్తేన హదయవత్థుపదట్ఠానం. మజ్ఝత్తవేదయితలక్ఖణా ఉపేక్ఖా, సమ్పయుత్తానం నాతిఉపబ్రూహనమిలాపనరసా, సన్తభావపచ్చుపట్ఠానా, నిప్పీతికచిత్తపదట్ఠానా. ఏత్థ చ సుఖం, దుక్ఖఞ్చ ఏకన్తమబ్యాకతం, దోమనస్సమేకన్తమకుసలం, సోమనస్సుపేక్ఖా పన సియా కుసలా, సియా అకుసలా, సియా అబ్యాకతా. ఇధ పన కుసలా సోమనస్సవేదనా అధిప్పేతా.

నీలాదిభేదం ఆరమ్మణం సఞ్జానాతీతి **సఞ్ఞా**. సా సఞ్జాననలక్ఖణా, పచ్చాభిఞ్ఞాణరసా, పునసఞ్జాననపచ్చయనిమిత్తకరణరసా వా దారుఆదీసు తచ్ఛకాదయో వియ, యథాగహితనిమిత్తవసేన అభినివేసకరణపచ్చుపట్ఠానా హత్థిదస్సకఅన్ధా వియ, ఆరమ్మణే అనోగాళ్హవుత్తితాయ అచిరట్ఠానపచ్చుపట్ఠానా వా విజ్జు వియ, యథాఉపట్ఠితవిసయపదట్ఠానా తిణపురిసేసు మిగపోతకానం పురిసాతి ఉప్పన్నసఞ్ఞా వియ.

చేతేతీతి **చేతనా,** సద్ధిం అత్తనా సమ్పయుత్తధమ్మే ఆరమ్మణే అభిసన్దహతీతి అత్థో. సా చేతనాభావలక్ఖణా, ఆయూహనరసా, సా చ కుసలాకుసలేసు ఏవ హోతి. ఇతరేసు పన తంసదిసతాయ సంవిదహనపచ్చుపట్ఠానా సకిచ్చపరకిచ్చసాధకా జేట్ఠసిస్సమహావడ్ఢకిఆదయో వియ. అచ్చాయికకమ్మానుస్సరణాదీసు పనాయం సమ్పయుత్తేసు ఉస్సాహనభావేన పవత్తమానా పాకటా హోతి.

ఆరమ్మణం చిన్తేతీతి **చిత్తం,** విఞ్ఞాణం. విత్థారతో పనస్స వచనత్థో చిత్తదుకే ఆవి భవిస్సతి. తదేతం విజాననలక్ఖణం చిత్తం, పుబ్బఙ్గమరసం, నిరన్తరప్పవత్తితో సన్ధానపచ్చుపట్ఠానం, నామరూపపదట్ఠానం.

వితక్కేతి ఊహతి, వితక్కనమత్తమేవ వా సోతి **వితక్కో**. స్వాయమారమ్మణే చిత్తస్స అభిరోపనలక్ఖణో, ఆహననపరియాహననరసో, ఆరమ్మణే చిత్తస్స ఆనయనపచ్చుపట్ఠానో.

ఆరమ్మణే తేన చిత్తం విచరతి, విచరణమత్తమేవ వా సోతి **విచారో**. స్వాయమారమ్మణానుమజ్జనలక్ఖణో, తత్థ సహజాతానుయోజనరసో, చిత్తస్స అనుప్పబన్ధనపచ్చుపట్ఠానో. అభినిరోపనానుమజ్జనవసేన పనేసం యథాక్కమం ఓళారికసుఖుమతాయ ఘణ్టాభిఘాతో వియ చేతసో పఠమాభినిపాతో వితక్కో, ఘణ్టానురవో వియ అనుప్పబన్ధో విచారో. విప్ఫారవా చేత్థ వితక్కో ఆకాసే ఉప్పతితుకామపక్ఖినో పక్ఖవిక్ఖేపో వియ, సన్తవుత్తి విచారో ఆకాసే ఉప్పతితస్స పక్ఖినో పక్ఖపసారణం వియ. సో పన నేసం విసేసో పఠమదుతియజ్ఝానేసు పాకటో హోతి. ఉభోపి పనేతే సమ్పయుత్తధమ్మపదట్ఠానా.

పిణయతీతి **పీతి**. సా సమ్పియాయనలక్ఖణా, కాయచిత్తపీణనరసా, ఫరణరసా వా, ఓదగ్యపచ్చుపట్ఠానా, సోమనస్ససహగతచిత్తపదట్ఠానా.

వీరానం భావో, కమ్మం వా **వీరియం,** వివిధేన వా ఉపాయేన ఈరయితబ్బం పవత్తయితబ్బన్తి వీరియం. తఞ్చ ఉస్సాహలక్ఖణం, సహజాతానం ఉపత్థమ్భనరసం, అసంసీదనభావపచ్చుపట్ఠానం, "సంవిగ్గో యోనిసో పదహతీ"తి (అ. ని. ౪.౧౧౩) వచనతో సంవేగపదట్ఠానం, వీరియారమ్భవత్థుపదట్ఠానం వా. ఇదం పన కుసలపక్ఖే పదట్ఠానం, అకుసలాదిపక్ఖే పన సాధారణవసేన యథా తథా వా దుక్ఖవినోదనకామతాపదట్ఠానం, సమ్పయుత్తధమ్మపదట్ఠానం వా. తం సమారద్ధం సబ్బాసం సమ్పత్తీనం మూలం హోతీతి దట్ఠబ్బం.

ఏకో అగ్గో విసయో అస్సాతి ఏకగ్గం, చిత్తం, తస్స భావో ఏకగ్గతా, చిత్తస్స ఏకగ్గతా **చిత్తేకగ్గతా,** సమాధిస్సేతం నామం. సా అవిసారణలక్ఖణా, సహజాతానం సమ్పిణ్డనరసా నహానీయచుణ్ణానం ఉదకం వియ, ఉపసమపచ్చుపట్ఠానా, ఞాణపచ్చుపట్ఠానా వా, సుఖపదట్ఠానా, అకుసలాదిసాధారణవసేన పనేత్థాపి పచ్చుపట్ఠానపదట్ఠానాని వుత్తనయేన యోజేత్వా ఞాతబ్బాని. నివాతే దీపచ్చీనం ఠితి వియ చేతసో ఠితీతి దట్ఠబ్బా.

ఏత్థ చ కిఞ్చాపి ఆరమ్మణం భిన్దిత్వా అనుపవిసన్తా వియ కుసలపక్ఖే చత్తారో ధమ్మా ఆరమ్మణం ఓగాహన్తి సద్ధా సతి ఏకగ్గతా పఞ్ఞాతి, తేనేవ సద్ధా "ఓకప్పనా"తి వుత్తా, సతి చ "అపిలాపనా"తి, ఏకగ్గతా "అవట్ఠితీ"తి, పఞ్ఞా "పరియోగాహనా"తి చ వుత్తా. అకుసలపక్ఖే చ తయో తణ్హా దిట్ఠి అవిజ్జాతి. తేన తే ఏవ "ఓఘా"తి వుత్తా. తథాపి నేసం లక్ఖణాదితో నానత్తమ్పి సిద్ధమేవ. అకుసలపక్ఖే పన ఏకగ్గతా ఉద్ధచ్చసమాగతత్తా "ఓగాహనా"తి న వుత్తా. అకుసలధమ్మా హి ఏకవిసయే సమ్పిణ్డనకిచ్చేన సమాధినా యుత్తాపి ఉదకసిత్తరజట్ఠానం వియ తఙ్ఖణఞ్ఞేవ వికిరణసభావా హోన్తి. తేనేవ హేత్థ ఉపచారప్పనాప్పత్తి న హోతి, కుసలధమ్మా పన యస్మా ఉదకం ఆసిఞ్చిత్వా ఆసిఞ్చిత్వా ఆకోటనమజ్జనాదీని కత్వా ఉపలిత్తట్ఠానం వియ సకలమ్పి దివసం నిచ్చలపవత్తనసమత్థాతి ఉపచారప్పనాప్పత్తాపి హోతి, తస్మా తత్థ ఓగాహనాతి వుత్తాతి గహేతబ్బం.

జీవన్తి తేన, జీవనమత్తం వా తన్తి **జీవితం,** తం సహజాతానుపాలనలక్ఖణం, తేసం పవత్తనరసం, తేసఞ్ఞేవ ఠపనపచ్చుపట్ఠానం, యాపయితబ్బధమ్మపదట్ఠానం. అత్తనో ఠితిక్ఖణే ఏవ చేతం తే ధమ్మే అనుపాలేతి ఉదకం వియ ఉప్పలాదీని, న భఙ్గక్ఖణే. సయం భిజ్జమానత్తా సయం పవత్తితధమ్మసమ్బన్ధేనేవ పవత్తతి నియామకో వియాతి దట్ఠబ్బం.

సద్దహన్తి ఏతాయ, సయం వా సద్దహతి, సద్దహనమత్తం వా ఏసాతి **సద్ధా**. సా సద్దహనలక్ఖణా, ఓకప్పనలక్ఖణా వా, పసాదనరసా ఉదకప్పసాదకమణి వియ, పక్ఖన్దనరసా వా ఓఘుత్తారకవీరపురిసో వియ, అకాలుసియపచ్చుపట్ఠానా, అధిముత్తిపచ్చుపట్ఠానా వా, సద్ధేయ్యవత్థుపదట్ఠానా, సద్ధమ్మసవనాదిసోతాపత్తియఙ్గపదట్ఠానా వా, హత్థవిత్తబీజాని వియ దట్ఠబ్బా.

సరన్తి తాయ, సయం వా సరతి, సరణమత్తమేవ వా ఏసాతి **సతి**. సా అపిలాపనలక్ఖణా, అసమ్మోసనరసా, ఆరక్ఖపచ్చుపట్ఠానా, విసయాభిముఖభావపచ్చుపట్ఠానా వా, థిరసఞ్ఞాపదట్ఠానా, కాయాదిసతిపట్ఠానపదట్ఠానా వా. ఆరమ్మణే దళ్హపతిట్ఠితత్తా పన ఏసికా వియ, చక్ఖుద్వారాదిరక్ఖణతో దోవారికో వియ చ దట్ఠబ్బా.

కాయదుచ్చరితాదీహి హిరీయతీతి **హిరీ**, లజ్జాయేతం అధివచనం. తేహియేవ ఓత్తప్పతీతి **ఓత్తప్పం**, పాపతో ఉబ్బేగస్సేతం అధివచనం. తత్థ పాపతో జిగుచ్ఛనలక్ఖణా హిరీ, ఉత్తాసలక్ఖణం ఓత్తప్పం. లజ్జనాకారేన పాపకానం అకరణరసా హిరీ, ఉత్తాసాకారేన ఓత్తప్పం. అసుచిమక్ఖితస్స, అగ్గిసన్తత్తస్స చ అయోగుళస్స గహేతుం అవిసహనం వియ ఏతేసం యథాక్కమం జిగుచ్ఛనసన్తాసాకారేహి పాపాకరణం వేదితబ్బం. వుత్తాకారేనేవ చ పాపతో సంకోచనపచ్చుపట్ఠానాని ఏతాని, అత్తపరగారవపదట్ఠానాని కులవధూవేసియా భావో వియ, లోకపాలకాని చాతి దట్ఠబ్బాని. ఉభిన్నమ్పి పనేసం సముట్ఠానం అధిపతి సభావో లక్ఖణేన చాతి మాతికం ఠపేత్వా యథాక్కమం అజ్ఝత్తబహిద్ధాసముట్ఠానతా, అత్తలోకాధిపతితా, లజ్జాభయసభావసణ్ఠితతా, సప్పతిస్సవవజ్జభయదస్సావితాలక్ఖణతా చ **అట్ఠసాలినియం** (ధ. స. అట్ఠ. ౧ బలరాసివణ్ణనా) విత్థారతో విభత్తా, అత్థికేహి తం తత్థేవ గహేతబ్బం.

న లుబ్భతి ఏతేన, సయం వా న లుబ్భతి, అలుబ్భనమత్తమేవ వా తన్తి **అలోభో**. అదోసామోహేసుపి ఏసేవ నయో. తేసు అలోభో ఆరమ్మణే చిత్తస్స అగేధలక్ఖణో, అలగ్గభావలక్ఖణో వా కమలదలే జలబిన్దు వియ, అపరిగ్గహరసో ముత్తభిక్ఖు వియ, అనల్లీనభావపచ్చుపట్ఠానో అసుచిమ్హి పతితపురిసో వియ.

అదోసో అచణ్డిక్కలక్ఖణో, అవిరోధలక్ఖణో వా అనుకూలమిత్తో వియ, ఆఘాతవినయనరసో, పరిళాహవినయనరసో వా చన్దనం వియ, సోమ్మభావపచ్చుపట్ఠానో పుణ్ణచన్దో వియ.

అమోహో యథాసభావప్పటివేధలక్ఖణో, అక్ఖలితప్పటివేధలక్ఖణో వా కుసలిస్సాసక్ఖిత్తఉసుప్పటివేధో వియ, విసయోభాసనరసో అనుద్ధటో పదీపో వియ, అసమ్మోహపచ్చుపట్ఠానో అరఞ్ఞగతసుదేసకో వియ. తయోపి చేతే సబ్బకుసలానం మూలభూతాతి దట్ఠబ్బా.

అపిచ అలోభో చేత్థ దానహేతు, అదోసో సీలహేతు, అమోహో భావనాహేతు. తీహిపి చేతేహి యథాపటిపాటియా నేక్ఖమ్మసఞ్ఞా అబ్యాపాదసఞ్ఞా అవిహింసాసఞ్ఞా హోన్తి, తథా అధికఊనవిపరీతగ్గహణానం అభావో, తథా పియవిప్పయోగఅప్పియసమ్పయోగఇచ్ఛితాలాభదుక్ఖానం, జాతిజరామరణదుక్ఖానం, పేతనిరయతిరచ్ఛానగతిదుక్ఖానఞ్చ అభావో, తథా భోగమిత్తఅత్తసమ్పత్తిపచ్చయభావో, తథా కామసుఖపరిచ్చాగఅత్తకిలమథపరిచ్చాగమజ్ఝిమపటిపత్తీనం సమ్భవో, తథా అసుభఅప్పమాణధాతుసఞ్ఞానం, అనిచ్చదుక్ఖఅనత్తసఞ్ఞానం, దిబ్బబ్రహ్మఅరియవిహారానఞ్చ సమ్భవో హోతీతి ఏవమాదీహి నయేహి తేసం విత్థారో వేదితబ్బో.

ఏత్థ చ అమోహో నామ పఞ్ఞా, సా పజాననలక్ఖణా. విఞ్ఞాణం విజాననలక్ఖణం. సఞ్ఞా సఞ్జాననలక్ఖణా. కిం పనేతాసం సఞ్ఞావిఞ్ఞాణపఞ్ఞానం నానత్తన్తి? సఞ్జాననవిజాననపజాననమేవ. ఏతాసం హి సమానేపి జాననభావే సఞ్ఞాయ "నీలం పీత"న్తిఆదినా పున సఞ్జాననప్పాదకమత్తేన ఆకారేన సఞ్జాననమత్తమేవ హోతి, అజాతబుద్ధిదారకస్స వియ చిత్తపట్టాదిభావమత్తాకారేన కహాపణాదిదస్సనం, న తతో ఉద్ధం. విఞ్ఞాణస్స పన యథావుత్తేన చ తతో విసిట్ఠేన చ అనిచ్చాదినా ఆకారేన జాననం హోతి, గామికపురిసస్స వియ యథావుత్తేన చేవ ఉపభోగారహతాదినా చ ఆకారేన కహాపణాదిదస్సనం, న తతో ఉద్ధం. పఞ్ఞాయ పన తేహి చ యథావుత్తేహి నానప్పకారేహి చ మగ్గపాతుభావాదిహేతూహి సబ్బేహి ఆకారేహి పజాననం హోతి, హేరఞ్ఞికస్స వియ యథావుత్తేహి చేవ ఛేకకూటఅద్ధసారాదిసబ్బేహి ఆకారేహి చ కహాపణాదిదస్సనం. పఞ్ఞాయ హి అజానితబ్బం నామ నత్థి. ఏవం సఞ్జాననవిజాననపజాననాకారేహి ఏతాసం నానత్తం వేదితబ్బం. ఏత్థ చ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని వితక్కవీరియాదిసహజాతపచ్చయవిరహతో రూపాదీసు సఞ్ఞాకిచ్చతో అధికవిజాననకిచ్చం కాతుం న సక్కోన్తి, బలపరిణాయకాని వియ సేనఙ్గాని పఞ్ఞానువత్తకానేవ హోన్తీతి వేదితబ్బాని. తేనాహ భగవా "పఞ్చహి విఞ్ఞాణేహి న కఞ్చి ధమ్మం పటివిజానాతి అఞ్ఞత్ర అభినిపాతమత్తా"తిఆది (విభ. ౭౬౬).

కాయపస్సమ్భనం **కాయపస్సద్ధి**. చిత్తపస్సమ్భనం **చిత్తపస్సద్ధి**. కాయోతి పనేత్థ వేదనాదయో తయో ఖన్ధా. ఉభోపి పనేతా కాయచిత్తదరథవూపసమలక్ఖణా, కాయచిత్తదరథనిమ్మద్దనరసా, కాయచిత్తానం అపరిప్ఫన్దసీతిభావపచ్చుపట్ఠానా, కాయచిత్తపదట్ఠానా. కాయచిత్తానఞ్చ అవూపసమకరఉద్ధచ్చాదికిలేసపటిపక్ఖభూతాతి దట్ఠబ్బా.

కాయలహుభావో **కాయలహుతా**. చిత్తలహుభావో **చిత్తలహుతా**. ఏవం ఉపరిపి పదత్థో దట్ఠబ్బో. కాయచిత్తానం గరుభావవూపసమలక్ఖణా కాయలహుతా, చిత్తలహుతా చ, తేసం గరుభావనిమ్మద్దనరసా, తేసం అదన్ధతాపచ్చుపట్ఠానా, తేసం గరుభావకరథినమిద్ధాదికిలేసపటిపక్ఖభూతాతి దట్ఠబ్బా.

కాయచిత్తానం థద్ధభావవూపసమలక్ఖణా **కాయముదుతా, చిత్తముదుతా** చ, తేసం థద్ధభావనిమ్మద్దనరసా, అప్పటిఘాతపచ్చుపట్ఠానా, కాయచిత్తపదట్ఠానా, తేసం థద్ధభావకరదిట్ఠిమానాదికిలేసపటిపక్ఖభూతాతి దట్ఠబ్బా.

కాయచిత్తానం అకమ్మఞ్ఞభావవూపసమలక్ఖణా **కాయకమ్మఞ్ఞతా, చిత్తకమ్మఞ్ఞతా** చ, తేసం అకమ్మఞ్ఞభావనిమ్మద్దనరసా, కాయచిత్తానం ఆరమ్మణకరణసమ్పత్తిపచ్చుపట్ఠానా, తేసం అకమ్మఞ్ఞభావకరావసేసనీవరణపటిపక్ఖభూతాతి దట్ఠబ్బా. పసాదనీయవత్థూసు పసాదావహా, హితకిరియాసు వినియోగక్ఖమభావావహా సువణ్ణవిసుద్ధి వియాతి దట్ఠబ్బా.

కాయచిత్తానం అగేలఞ్ఞభావలక్ఖణా **కాయపాగుఞ్ఞతా, చిత్తపాగుఞ్ఞతా** చ, తేసం గేలఞ్ఞనిమ్మద్దనరసా, నిరాదీనవపచ్చుపట్ఠానా, తేసం గేలఞ్ఞకరఅస్సద్ధియాదికిలేసపటిపక్ఖభూతాతి దట్ఠబ్బా. కాయచిత్తానం అజ్జవలక్ఖణా **కాయుజుకతా, చిత్తుజుకతా** చ, తేసం కుటిలభావనిమ్మద్దనరసా, అజిమ్హతాపచ్చుపట్ఠానా, తేసం కుటిలభావకరమాయాసాఠేయ్యాదిపటిపక్ఖభూతాతి దట్ఠబ్బా. సబ్బేపేతే పస్సద్ధిఆదయో ధమ్మా కాయచిత్తపదట్ఠానాతి వేదితబ్బా.

కిం పనేత్థ పస్సద్ధాదయో ధమ్మా ఉద్ధచ్చాదిం వినోదేతుం న సక్కోన్తి, యేన ఇమే పస్సద్ధాదయో ధమ్మా న విసుం విభత్తాతి? నో న సక్కోన్తి, ఇమే పన సహితా ఏవ సక్కోన్తి, ఇతరథా తేసం ఉప్పత్తియా ఏవ అసమ్భవతో. యథా వా పస్సద్ధాదీసు విజ్జమానేసు మోహాహిరికాదీనం ఉజుపటిపక్ఖభావేన అమోహాహిరిఆదయో హోన్తి, ఏవమేతేపి ఉద్ధచ్చాదిఉజుపటిపక్ఖభావేన ఇచ్ఛితబ్బాతి గహేతబ్బా. యస్మా చేత్థ ద్వీహి ద్వీహి ఏవ యథాసకం పటిపక్ఖా హరితబ్బా, తస్మా తే ఏతే ఏవ ద్విధా విభత్తా, న అమోహాదయోతి ఞాతబ్బా.

యేవాపనకేసు **ఛన్దోతి** కత్తుకామతాయేతం అధివచనం, తస్మా సో కత్తుకామతాలక్ఖణో, ఆరమ్మణపరియేసనరసో, ఆరమ్మణేన అత్థికతాపచ్చుపట్ఠానో, తదేవస్స పదట్ఠానం. ఆరమ్మణగ్గహణే చాయం చేతసో హత్థప్పసారణం వియ దట్ఠబ్బో. అయఞ్చ యస్మా విరజ్జితబ్బాదీసుపి నేక్ఖమ్మాదినా సహ లోభవిసదిసేన కత్తుకామతాకారేన పవత్తతి, తస్మా అసేఖానమ్పి ఉప్పజ్జతి. లోభో పన సుభసుఖాదివిపల్లాసపుబ్బకేన అభిసఙ్గాకారేనేవ పవత్తతీతి అయమేతేసం విసేసో. ఏవం మేత్తాకరుణాదీనమ్పి లోభాదీహి విసేసో యథానురూపం ఞాతబ్బో.

అధిముచ్చనం **అధిమోక్ఖో**. సో సన్నిట్ఠానలక్ఖణో, అసంసప్పనరసో, నిచ్ఛయపచ్చుపట్ఠానో, సన్నిట్ఠాతబ్బధమ్మపదట్ఠానో, ఆరమ్మణే నిచ్చలభావేన ఇన్దఖీలో వియ దట్ఠబ్బో. నను చ సద్ధాపి అధిమోక్ఖోతి వుచ్చతి. తథా హి అధిమోక్ఖలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి సద్ధిన్ద్రియన్తి వుచ్చతీతి? సచ్చం, సా చ ఖో సమ్పసాదనభావేన అధిమోక్ఖో, అయం పన యథా తథా వా నిచ్ఛయభావేనాతి న కోచి విరోధో.

కిరియా కారో, మనస్మిం కారో **మనసికారో,** పురిమమనతో విసదిసం మనం కరోతీతిపి **మనసికారో,** స్వాయం ఆరమ్మణపటిపాదకో వీథిపటిపాదకో జవనపటిపాదకోతి తిప్పకారో, తత్థ **ఆరమ్మణపటిపాదకో** ఇధ మనసికారో. సో సారణలక్ఖణో, సమ్పయుత్తానం ఆరమ్మణేసు పయోజనరసో, ఆరమ్మణాభిముఖభావపచ్చుపట్ఠానో, ఆరమ్మణపదట్ఠానో, సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నో. ఆరమ్మణపటిపాదకత్తేన సమ్పయుత్తానం సారథి వియ దట్ఠబ్బో. **వీథిపటిపాదకోతి** పన పఞ్చద్వారావజ్జనస్సేతం అధివచనం. **జవనపటిపాదకోతి** మనోద్వారావజ్జనస్స, న తే ఇధ అధిప్పేతా. ఏత్థ చాయం మనసికారో సమన్నాహారమత్తాకారేన ఆరమ్మణే సమ్పయుత్తానం పయోజకో, **చేతనా** చేతోకిరియాభావేన, **వితక్కో** పన సఙ్కప్పాకారేన, ఉపనిజ్ఝాయనాకారేన చ అభినిరోపకో. తేనేవ హేత్థ పదభాజనీయే "తక్కో సఙ్కప్పోతి చ, ఝానఙ్గ"న్తి చ వుచ్చతీతి అయమేతేసం విసేసో.

తేసు తేసు ధమ్మేసు మజ్ఝత్తతా **తత్రమజ్ఝత్తతా**. సా చిత్తచేతసికానం సమవాహితలక్ఖణా, ఊనాధికతానివారణరసా, పక్ఖపాతుపచ్ఛేదనరసా వా, మజ్ఝత్తభావపచ్చుపట్ఠానా, సమప్పవత్తసమ్పయుత్తధమ్మపదట్ఠానా. సమ్పయుత్తధమ్మానం అజ్ఝుపేక్ఖణేన సమప్పవత్తానం ఆజానీయానం అజ్ఝుపేక్ఖకసారథి వియ దట్ఠబ్బా.

పరదుక్ఖే సతి సాధూనం హదయకమ్పనం కరోతీతి **కరుణా,** కిరతి వా పరదుక్ఖం హింసతి చ, కిరీయతి వా దుక్ఖితేసు పసారీయతీతి కరుణా. సా పరదుక్ఖాపనయనాకారప్పవత్తిలక్ఖణా, పరదుక్ఖాసహనరసా, అవిహింసాపచ్చుపట్ఠానా, దుక్ఖాభిభూతానం అనాథభావదస్సనపదట్ఠానా. మోదన్తి తాయ తంసమఙ్గినో, సయం వా మోదతి, మోదనమత్తమేవ వా తన్తి **ముదితా**. సా పమోదలక్ఖణా, అనిస్సాయనరసా, అరతివిఘాతపచ్చుపట్ఠానా, సత్తానం సమ్పత్తిదస్సనపదట్ఠానా.

కస్మా పనేత్థ మేత్తుపేక్ఖా న వుత్తాతి? పుబ్బే గహితత్తా. అదోసో ఏవ హి సత్తేసు హితఫరణవసేన పవత్తియం మేత్తా. తత్రమజ్ఝత్తతా ఏవ చ ఇట్ఠానిట్ఠసత్తేసు మజ్ఝత్తాకారేన పవత్తియం ఉపేక్ఖా. తే చ ధమ్మా నియతా, కేవలం పన నేసం సత్తేసు మేత్తుపేక్ఖాభావేన పవత్తి అనియతాతి. కాయదుచ్చరితతో విరతి **కాయదుచ్చరితవిరతి**. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. లక్ఖణాదితో పనేతా తిస్సోపి కాయదుచ్చరితాదివత్థూనం అవీతిక్కమలక్ఖణా, తతో సంకోచనరసా, తేసం అకిరియపచ్చుపట్ఠానా, సద్ధాహిరోత్తప్పఅప్పిచ్ఛతాదిగుణపదట్ఠానా, పాపకిరియతో చిత్తస్స విముఖభావభూతాతి దట్ఠబ్బా. ఏవం లక్ఖణాదితో వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

సఙ్గహోతి ఏవం యే ఇమే ఇమస్మిం కామావచరపఠమకుసలే విభత్తా ఏకూనచత్తాలీస ధమ్మా, సబ్బేతే ఖన్ధతో చతుబ్బిధా హోన్తి – వేదనాక్ఖన్ధో సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఙ్ఖారక్ఖన్ధో విఞ్ఞాణక్ఖన్ధోతి. తత్థ రాసట్ఠేన సోమనస్సవేదనా వేదనాక్ఖన్ధో, తథా సఞ్ఞా సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, చిత్తం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, అవసేసా ఫస్సాదయో ఛత్తింస ధమ్మా సఙ్ఖారక్ఖన్ధోతి వేదితబ్బా.

నను చ యది రాసట్ఠేన ఖన్ధో, ఫస్సాదీనం తావ అనేకత్తా సఙ్ఖారక్ఖన్ధతా యుత్తా, కథం పన వేదనాదీనం తిణ్ణం ఖన్ధతాతి? ఉపచారతో. పచ్చేకం హి అతీతాదిభేదభిన్నేసు వేదనాసఞ్ఞావిఞ్ఞాణేసు నిరుళ్హోపి ఖన్ధ-సద్దో తదేకదేసేసు ఏకేకవేదనాదీసుపి సముదాయోపచారేన వోహరీయతీతి తదేకదేసేపి తబ్బోహారో, యథా రుక్ఖస్స సాఖాయ ఛిజ్జమానాయ "రుక్ఖో ఛిజ్జతీ"తిఆదీసు వియాతి. ఏవం ఖన్ధతో చతుబ్బిధా హోన్తి.

తే పున ఆయతనతో దువిధా హోన్తి – మనాయతనం ధమ్మాయతనన్తి. సఞ్జాతిసమోసరణట్ఠానట్ఠేన హేత్థ చిత్తం **మనాయతనం,** సేసా పన అట్ఠతింస ధమ్మా **ధమ్మాయతనన్తి**. ఏవం ఆయతనతో దువిధా హోన్తి. తే పున ధాతువసేన దువిధా మనోవిఞ్ఞాణధాతు ధమ్మధాతూతి. నిస్సత్తనిజ్జీవట్ఠేన హేత్థ చిత్తం

మనోవిఞ్ఞాణధాతు, సేసా **ధమ్మధాతూ**తి. ఏవం ధాతువసేన దువిధా.

తథా ఆహారానాహారవసేన. తత్థ ఫస్సో చేతనా చిత్తన్తి ఇమే తయో ధమ్మా విసేసపచ్చయత్తేన యథాక్కమం "ఫస్సాహారో మనోసఞ్చేతనాహారో విఞ్ఞాణాహారో"తి వుచ్చన్తి, అవసేసా న ఆహారాతి. కిం పనేతే పచ్చయా న హోన్తి, యే న ఆహారాతి వుచ్చేయ్యున్తి? నో న హోన్తి, విసేసపచ్చయా పన న హోన్తి, ఫస్సాదయో పన తేసం ధమ్మానం విసేసపచ్చయా హోన్తి, విసేసతో వేదనాదయో చ ఆహరన్తి. ఫస్సాహారో హి తిస్సో వేదనాయో ఆహరతి, మనోసఞ్చేతనాహారో తయో భవే, విఞ్ఞాణాహారో పటిసన్ధినామరూపం. నను చ సో విపాకో, ఇదం పన కుసలవిఞ్ఞాణన్తి? కిఞ్చాపి ఏవం, తంసరిక్ఖతాయ పన విఞ్ఞాణాహారోత్వేవ వుత్తం. యస్మా వా ఇమే "అరూపినో ఆహారా సమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం ఆహారపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా. ౧.౧.౧౫) వచనతో కబళీకారాహారో వియ రూపకాయస్స ఉపత్థమ్భకట్ఠేన నామకాయస్స ఆహారపచ్చయా హోన్తి, తస్మా ఇమేవ "ఆహారా"తి వుత్తాతి వేదితబ్బం. ఏవం ఆహారానాహారవసేన దువిధా.

తథా ఇన్ద్రియానిన్ద్రియతో. తత్థ సద్ధా వీరియం సతి ఏకగ్గతా అమోహో చిత్తం సోమనస్సవేదనా జీవితన్తి ఇమే అట్ఠ ధమ్మా అధిపతియట్ఠేన యథాక్కమం "సద్ధిన్ద్రియం వీరియిన్ద్రియం సతిన్ద్రియం సమాధిన్ద్రియం పఞ్ఞిన్ద్రియం మనిన్ద్రియం సోమనస్సిన్ద్రియం జీవితిన్ద్రియ"న్తి వుచ్చన్తి, అవసేసా న "ఇన్ద్రియానీ"తి. ఏవం ఇన్ద్రియానిన్ద్రియతో దువిధా.

తథా ఝానఙ్గాఝానఙ్గవసేన. తత్థ వితక్కో విచారో పీతి సోమనస్సం ఏకగ్గతాతి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా ఉపనిజ్ఝాయనట్ఠేన "ఝానఙ్గానీ"తి వుచ్చన్తి, ఇతరే "అఝానఙ్గానీ"తి. ఏవం ఝానఙ్గాఝానఙ్గవసేన దువిధా.

తథా మగ్గఙ్గామగ్గఙ్గవసేన. తత్థ అమోహో వితక్కో విరతిత్తయం వీరియం సతి ఏకగ్గతాతి ఇమే అట్ఠ ధమ్మా నియ్యానట్ఠేన, విమోక్ఖట్ఠేన చ యథాక్కమం "సమ్మాదిట్ఠి సమ్మాసఙ్కప్పో సమ్మావాచా సమ్మాకమ్మన్తో సమ్మాఆజీవో సమ్మావాయామో సమ్మాసతి సమ్మాసమాధీ"తి నామేన "మగ్గఙ్గానీ"తి వుచ్చన్తి, ఇతరే "అమగ్గఙ్గానీ"తి. **పాళియం** పన లోకియచిత్తే విరతీనం అనియతత్తా, యేవాపనకత్తా చ తా వజ్జేత్వా "పఞ్చఙ్గికో మగ్గో హోతీ"తి (ధ. స. ౨౮, ౧౨౧) వుచ్చతి. ఏవం మగ్గఙ్గామగ్గఙ్గవసేన దువిధా.

తథా బలాబలవసేన. తత్థ సద్ధావీరియం సతి సమాధి పఞ్ఞా హిరీ ఓత్తప్పన్తి ఇమే సత్త ధమ్మా అకమ్పియట్ఠేన బలానీతి వుచ్చన్తి, ఇతరే అబలానీతి. ఏవం బలాబలవసేన దువిధా.

తథా హేతునహేతువసేన. తత్థ అలోభో అదోసో అమోహోతి ఇమే తయో ధమ్మా మూలట్ఠేన హేతూతి వుచ్చన్తి, ఇతరే నహేతూతి. ఏవం హేతునహేతువసేన దువిధా. ఏవం ఫస్సాఫస్సవేదనావేదనా సఞ్ఞాసఞ్ఞాచిత్తాచిత్తాదివసేనపి వుత్తనయానుసారేన యథాయోగం సఙ్గహవిభాగో వేదితబ్బో. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన పదభాజనీయసఙ్గహవారే (ధ. స. ౧౦౩ ఆదయో), **తదట్ఠకథాయఞ్చ** (ధ. స. అట్ఠ. ౨౮-౧౨౦) గహేతబ్బో. ఏవం సఙ్గహతో వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

సుఞ్ఞతో చేవాతి ఏవం ఖన్ధాదీహి సఙ్గహితేసు తేసు ధమ్మేసు తబ్బినిముత్తో కారకవేదకాదిసభావో అత్తా వా సస్సతో వా భావో న ఉపలబ్భతి. సుఞ్ఞా తే ధమ్మా అత్తేన వా అత్తనియేన వా, కేవలం పటిచ్చసముప్పన్నా, సలక్ఖణధారణతో ధమ్మమత్తా, నిచ్చసుఖాదిసారవిరహతో అసారా, పవత్తకనియామకాభావతో అపరిణాయకా అనిచ్చా, దుక్ఖా, అనత్తా, అనత్తనియా చ హుత్వా పవత్తన్తీతి అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన పదభాజనీయసుఞ్ఞతవారే, **తదట్ఠకథాయఞ్చ** గహేతబ్బోతి. ఏవం సుఞ్ఞతో వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

నిట్ఠితా పఠమకుసలస్స అత్థవణ్ణనా.

దుతియాదీసుపి పఠమకుసలే వుత్తనయేన ధమ్ముద్దేసాదినా సబ్బో వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో. న కేవలఞ్చ ఏత్థేవ, ఇతో పరేసుపి సబ్బత్థ హేట్ఠా వుత్తసదిసానం పదానం, ధమ్మానఞ్చ అత్థో, సబ్బో చ వినిచ్ఛయో ఏత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. ఇతో పరం పన అపుబ్బమేవ వణ్ణయిస్సామ. దుతియచిత్తే తావ ససఙ్ఖారభావమత్తమేవ పఠమచిత్తతో విసేసో, సేసం తాదిసమేవ. దుతియకుసలం.

తతియేపి ధమ్ముద్దేసే అమోహాభావా ఇన్ద్రియమగ్గఙ్గబలమూలసఙ్గహేసు పఞ్ఞిన్ద్రియసమ్మాదిట్ఠిమగ్గఙ్గపఞ్ఞాబలఅమోహమూలానం పరిహానియా సద్ధిన్ద్రియాదీనం భావోవ విసేసో, సేసం తాదిసమేవ. తథా చతుత్థే ససఙ్ఖారభావమత్తమేవ విసేసో. తతియచతుత్థాని.

పఞ్చమఛట్ఠసత్తమట్ఠమేసు పన సుఖసోమనస్సట్ఠానేసు ఉపేక్ఖాభావో, పీతియా చ అభావో. తేసేవ ఝానఙ్గసఙ్గహవారే చతురఙ్గజ్ఝానతావ విసేసో, సేసం పఠమదుతియతతియచతుత్థచిత్తసదిసమేవ. ఉపేక్ఖాసహగతేసు చేత్థ చతూసు కరుణాముదితా న ఉప్పజ్జన్తీతి కేచి వదన్తి, పరికమ్మభూతానం పనేత్థ తాసం ఉప్పత్తియా మహాఅట్ఠకథాయం అనుఞ్ఞాతత్తా ఉపచారప్పత్తా పన ఉప్పజ్జన్తి, న ఇతరాతి గహేతబ్బం. పఞ్చమఛట్ఠసత్తమట్ఠమాని.

విసయాదిప్పభేదతోతి ఏవం ధమ్ముద్దేసాదినా విభత్తాని అట్ఠ కామావచరకుసలాని ఆరమ్మణవిభాగతో పచ్చేకం ఛబ్బిధాని హోన్తి రూపారమ్మణం…పే… ధమ్మారమ్మణన్తి. తత్థ నీలాదిభేదభిన్నా, అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నఅజ్ఝత్తికబాహిరఓళారికసుఖుమాదిభేదభిన్నా చ వణ్ణధాతు **రూపారమ్మణం** నామ. ఏవం **సద్దారమ్మణా**దీసుపి యథానురూపం భేదో వేదితబ్బో.

ఏత్థ చ **ఫోట్ఠబ్బన్తి** ఆపోధాతువజ్జితభూతత్తయం, **ధమ్మారమ్మణన్తి** పఞ్చారమ్మణాని వజ్జేత్వా అవసేసా రూపారూపపఞ్ఞత్తియో వేదితబ్బా, సేసం తాదిసమేవ. కేచి పనేత్థ "చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనమాపాథగతాని ఏతానారమ్మణాని రూపారమ్మణాదివోహారం లభన్తి, అనాపాథగతాని పన అతీతానాగతదూరసుఖుమాదిభేదభిన్నాని ధమ్మారమ్మణాసేవా"తి వదన్తి, తం న యుత్తం దిబ్బచక్ఖాదీనం రూపారమ్మణతాదివచనతో.

అనాపాథగతా ఏవ హి తాని దిబ్బచక్ఖుఆదీనం ఆరమ్మణం, న చ తాని ధమ్మారమ్మణాని. రూపాదయో హి పఞ్చ పచ్చేకం ద్వీసు ద్వీసు ద్వారేసు ఏకస్మిం ఖణే ఆపాథమాగన్త్వా తంతంద్వారికజవనానం, తదనన్తరే మనోద్వారికానఞ్చ అపరభాగే చ దిట్ఠసుతాదివసేనానుస్సరన్తస్స సుద్ధమనోద్వారికానఞ్చ ఆరమ్మణాని హోన్తి. తథా హి నానావణ్ణవిచిత్తచేతియాదిదస్సనం కరోన్తస్స, ధమ్మం సుణన్తస్స, భేరిసద్దాదీహి వా పూజాదిం కరోన్తస్స చ గన్ధమాలాదీని ఘాయిత్వా, ఖాదనీయభోజనీయాదిఞ్చ సాయిత్వా, సుఖసమ్ఫస్సాని అత్థరణపావురణాదీని చ ఫుసిత్వా మనాపభావం ఞత్వా తేహి చేతియపూజం కరోన్తస్స, తత్థ తత్థ అకుసలం వా ఉప్పాదేన్తస్స, తస్మిం తస్మిం ఖణే గయ్హమానాని రూపాదిపఞ్చారమ్మణాని సాఖాయ అక్కమనం, పథవియం ఛాయాఫరణఞ్చ ఏకక్ఖణే కురుమానం రుక్ఖగ్గే నిలీయమానం పక్ఖినో సరీరం వియ యథాసకం పసాదఞ్చ ఘట్టేత్వా తస్మింయేవ ఖణే భవఙ్గచలనపచ్చయభావేన మనోద్వారేపి ఆపాథమాగన్త్వా తతో భవఙ్గం విచ్ఛిన్దిత్వా ఉప్పన్నానం ఆవజ్జనాదివోట్ఠబ్బనపరియోసానానం, వీథిచిత్తానం, తదనన్తరానఞ్చ కుసలాకుసలాదిజవనానం ఆరమ్మణం హుత్వా తదనన్తరాసు మనోద్వారవీథీసు చ అపరభాగే తథారూపం పచ్చయం ఆగమ్మ అత్తనా పూజాదికరణకాలేసు, దిట్ఠసుతఘాయితసాయితఫుట్ఠవసేనానుస్సరన్తస్స, పచ్చక్ఖతో అనుభుయ్యమానాని వియ మనోద్వారే చ ఆరమ్మణాని హోన్తి.

అథాపి పఞ్చహి ద్వారేహి అగహితపుబ్బాని బుద్ధరూపాదీని, దిబ్బరూపాదీని చ పఞ్చారమ్మణాని సవనవసేన సల్లక్ఖేత్వా జవనక్ఖణే వా అపరభాగే సుతవసేనేవ అనుస్సరిత్వా వా పసాదం, కమ్మఫలసద్ధాదిం, లోభాదిఞ్చ ఉప్పాదేన్తస్సాపి మనోద్వారే ఆపాథమాగచ్ఛన్తి. అభిఞ్ఞానం పన సుద్ధమనోద్వారే ఏవ, తస్మా ఏవం పఞ్చద్వారే, మనోద్వారే, సుద్ధమనోద్వారే చ ఆపాథగతాని అతీతాదిభేదభిన్నాని సబ్బానిపి పఞ్చారమ్మణాని కదాచిపి ధమ్మారమ్మణం న హోన్తి, తదితరా నామరూపపఞ్ఞత్తియో ధమ్మారమ్మణన్తి గహేతబ్బం. నను చేతాని ఇట్ఠకన్తమనాపాని ఆరమ్మణాని లోభస్స వత్థు, కథమేత్థ కుసలం ఉప్పజ్జతీతి? నియమాదికారణతో. చిత్తం హి "కుసలమేవ మయా కత్తబ్బ"న్తి పుబ్బే నియమితవసేన సబ్బత్థ అకుసలప్పవత్తిం నివత్తేత్వా కుసలే పరిణామనవసేన చ అభిణ్హం ఆసేవితకుసలసముదాచారవసేన చ సప్పురిసూపనిస్సయాదిఉపనిస్సయవసేన చ యోనిసోఆభుజితవసేన చాతి ఇమేహి కారణేహి కుసలం హుత్వా ఉప్పజ్జతీతి వేదితబ్బం. ఏవమిమేసు ఛసు ఆరమ్మణేసు ఉప్పజ్జనతో పచ్చేకం ఛబ్బిధాని హోన్తి. ఆరమ్మణవవత్థానకథా.

ఏవం ఆరమ్మణభేదభిన్నేసు రూపారమ్మణం తావ కుసలం దసపుఞ్ఞకిరియవత్థువసేన దసవిధం హోతి. తత్థ ఏకేకం పన కాయకమ్మం వచీకమ్మం మనోకమ్మన్తి తివిధం. తత్థ కాయద్వారే పవత్తం **కాయకమ్మం,** వచీద్వారే పవత్తం **వచీకమ్మం,** మనోద్వారే పవత్తం **మనోకమ్మం.** తత్థ కాయద్వారన్తి కాయవిఞ్ఞత్తి. వచీద్వారన్తి వచీవిఞ్ఞత్తి. తాసం విభాగో రూపవిభత్తియం ఆవి భవిస్సతి. మనోద్వారన్తి సబ్బం చేతనాసమ్పయుత్తం చిత్తం వుచ్చతి, విసేసతో కుసలాకుసలం. తం హి సహజాతానం చేతనానం, కాయఙ్గవాచఙ్గచోపనం అసమ్పాపుణిత్వా పవత్తానం సుద్ధమనోకమ్మానం పవత్తిఓకాసదానతో ద్వారన్తి వుచ్చతి, ఇమేసు పన తీసు ద్వారేసు పవత్తా చేతనా కాయకమ్మాదయో నామ. అపిచ పాణాతిపాతాదయో, పాణాతిపాతావేరమణిఆదయో చ కాయకమ్మం నామ, ముసావాదాదయో, ముసావాదావేరమణిఆదయో చ వచీకమ్మం నామ, అభిజ్ఝాదయో, అనభిజ్ఝాదయో చ మనోకమ్మం నామ.

కుసలపక్ఖే పన దానాదిదసపుఞ్ఞకిరియవత్థూని చ యథారహం కాయవచీమనోకమ్మాని హోన్తి. ఏవం యేభుయ్యవుత్తితో చేస కాయకమ్మాదిభావో వుత్తో పాణాతిపాతాదీనమ్పి వచీద్వారాదీసు పవత్తితో కేసఞ్చి పురిసానం వనచరకాదిభావో వియ, ద్వారానఞ్చ కాయకమ్మద్వారాదిభావో కేసఞ్చి గామానం బ్రాహ్మణగామాదిభావో వియ. అకుసలే తావ ఏత్థ పాణాతిపాతాదికాయకమ్మం కాయద్వారే, వచీద్వారే చ యథారహం సముట్ఠాతి, నో మనోద్వారే. తథా ముసావాదాదివచీకమ్మం. పాణాతిపాతాదినిప్ఫాదనత్థం హి మనోద్వారే ఏవ చిన్తేన్తస్స చేతనాబ్యాపాదాదీసు కమ్మపథప్పత్తేసు వా కమ్మపథం అప్పత్తేసు వా మనోకమ్మేసు ఏవ పవిసనతో కాయకమ్మాదిభావం న పాపుణాతి. నను విజ్జామయేనాపి కేవలం మనోకమ్మేన పాణాతిపాతాదిం కరోన్తీతి? న అలోణభోజనదబ్బసయనమన్తపరిజప్పనాదికాయవచీపయోగం వినా తస్సాసిజ్ఝనతో. అభిజ్ఝాదిమనోకమ్మం పన తీసుపి ద్వారేసు సముట్ఠాతి. అభిజ్ఝాయ హి కాయేన పరభణ్డగ్గాహాదీనం, బ్యాపాదేన దణ్డపరామసనాదీనం, మిచ్ఛాదిట్ఠియా తిత్థియవన్దనాదీనం కరణకాలే, వాచాయ పరసమ్పత్తిపత్థనాయ "హఞ్ఞన్తు బజ్ఝన్తూ"తి అనత్థపత్థనాయ చ తిత్థియత్థుతితదత్థదీపనాదీనఞ్చ యథాక్కమం పవత్తికాలే చ తస్స మనోకమ్మస్స కాయవాచాసు పవత్తి వేదితబ్బా.

కామావచరకుసలం పన పాణాతిపాతావేరమణిఆదికం కాయవచీమనోకమ్మం పచ్చేకం ద్వారత్తయేపి పవత్తతి. తత్థ పాణాతిపాతాదీహి సమ్ఫప్పలాపపరియోసానేహి సత్తహి విరమన్తస్స తావ హత్థముద్దాయ, వచీభేదేన చ సమాదియనకాలే, మనసా విరమణకాలే చ తేసం కాయవచీకమ్మానం తీసు ద్వారేసు పవత్తి వేదితబ్బా. అనభిజ్ఝాదీహి సహగతేన చేతసా తజ్జస్స కాయపయోగస్స, "పరవిత్తుపకరణం చిరట్ఠితికం హోతు, సబ్బే సత్తా అవేరా హోన్తు, సో భగవా అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో"తిఆదినా వచీపయోగస్స, కేవలం మనోపయోగస్స చ కరణకాలే మనోకమ్మస్స తీసుపి ద్వారేసు పవత్తి వేదితబ్బా. ఏత్థ చ పఞ్చద్వారే ఉప్పన్నాని జవనాని కాయవచీకమ్మాని న హోన్తి, మనోకమ్మాని ఏవ. తాని చ న కమ్మపథప్పత్తాని, కేవలం కుసలాదీని హోన్తి. మనోద్వారే పటుతరప్పవత్తాని ఏవ హి కమ్మపథప్పత్తాని మనోకమ్మాని హోన్తి, రూపారూపజవనాని పన ఏకన్తం భావనామయం మనోకమ్మమేవ మనోద్వారే ఏవ చ పవత్తన్తి.

కిఞ్చాపి అభిఞ్ఞాఞాణాని విఞ్ఞత్తిద్వయజనకాని, తథాపి కాయవచీకమ్మవోహారం న లభన్తి, లోకుత్తరకుసలం పన కాయవచీద్వారేసు అనుప్పజ్జమానమ్పి మిచ్ఛావాచాకమ్మన్తాజీవానం సముచ్ఛేదప్పహానకారీనం విరతీనం వసేన కాయవచీకమ్మమ్పి హోతి, తదితరమగ్గఙ్గవసేన మనోకమ్మమ్పీతి ఏకక్ఖణే తీణిపి కమ్మాని

హోన్తి, తఞ్చ భావనామయం, ద్వారం పనస్స మనోద్వారమేవ. యథా చ పాణాతిపాతావేరమణియాదీనం వసేన కుసలస్స ద్వారత్తయే పవత్తి వుత్తా, ఏవం దసపుఞ్ఞకిరియవత్థూనమ్పి వసేన వత్తబ్బా. అట్ఠకథాసు పన న విచారితా, తథాపి నయతో ఏవం వేదితబ్బా.

తేసు దానం కాయకమ్మమేవ, వచీకమ్మమ్పి వా. పత్తానుప్పదానం, అబ్భనుమోదనం, దేసనా వచీకమ్మమేవ. సీలం అపచితిసహగతం, వేయ్యావచ్చసహగతఞ్చ కాయకమ్మమ్పి అత్థి, వచీకమ్మమ్పి అత్థి. తత్థ సీలస్స కాయవచీకమ్మభావో సిద్ధో ఏవ. అపచితియా పన పుప్ఫపూజాదినా, వన్దనాదినా వా పవత్తికాలే కాయకమ్మభావో, థుతిమయపూజాదినా పవత్తికాలే వచీకమ్మభావో చ వేదితబ్బో. వేయ్యావచ్చస్సాపి సహత్థా కరణకాలే కాయకమ్మభావో, గిలానాదీనం చతుపచ్చయసమాదాపనాదివసేన, గరూహి ఆణత్తసద్దేన ఆరోచనపక్కోసనాదివసేన వచీకమ్మభావో చ వేదితబ్బో. భావనా, సవనం, దిట్ఠిజుకమ్మఞ్చ మనోకమ్మమేవ, అబ్భనుమోదనమ్పీతి కేచి. సవనమ్పి హి సోతద్వారానుసారేన మనోద్వారే ఏవ ధమ్మత్థసల్లక్ఖణవసేన పవత్తికాలే మనోకమ్మమేవ.

తత్థ దానం అపచితి వేయ్యావచ్చం పత్తానుప్పదానం దేసనాతి ఇమాని పఞ్చ కాయవచీద్వారేసు ఏవ పవత్తన్తి, న మనోద్వారే. ఏత్థ చ పత్తానుప్పదానదేసనానం కాయవికారేన పత్తిం దేన్తస్స, ధమ్మం దేసేన్తస్స చ కాయద్వారేపి పవత్తి వేదితబ్బా. సీలం భావనా అబ్భనుమోదనం సవనం దిట్ఠిజుకమ్మన్తి ఇమాని పన పఞ్చ తీసుపి ద్వారేసు పవత్తన్తి, "న పునేవం కరిస్సామీ"తి చేత్థ మనసావ దుచ్చరితతో విరమన్తస్స, అబ్భనుమోదన్తస్స చ వసేన సీలబ్భనుమోదనానం మనోద్వారేపి పవత్తి వేదితబ్బా. యం పన **అట్ఠసాలినియం** "దానమయం కాయవచీమనోకమ్మవసేన తివిధం హోతీ"తిఆది వుత్తం, తం పుబ్బచేతనావసేన మనోద్వారే పవత్తం గహేత్వా పరియాయతో వుత్తం, నిప్పరియాయతో కాయవచీద్వారప్పవత్తా సన్నిట్ఠానచేతనావ. తేనేవ హి తత్థేవ వుత్తం "వినయపరియాయం పత్వా హి 'దస్సామి కరిస్సామీ'తి వాచా భిన్నా హోతీతి. ఇమినా లక్ఖణేన దానం నామ హోతి, అభిధమ్మపరియాయం పత్వా పన విజ్జమానకవత్థుం ఆరబ్భ మనసా చిన్తితకాలతో పట్ఠాయ కుసలం హోతి. అపరభాగే కాయేన వా వాచాయ వా కత్తబ్బం కరిస్సతీ"తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧). ఇతరథా "దస్సామీ"తి చిన్తితమత్తేనాపి దానం నామ భవేయ్య, తథా చ తాదిసం వత్థుం యథాచిన్తితనియామేన అదేన్తస్స ధురనిక్ఖేపే అదిన్నాదానమ్పి సియా. ఏవం మనసా పాణాతిపాతాదయోపి సియుం, తఞ్చ న యుత్తం, తస్మా వుత్తనయేనేవ గహేతబ్బం. అథ వా "సబ్బం సాపతేయ్యం దిన్నఞ్ఞేవ హరతూ"తి పరిచ్చజనసమ్భవతో దానస్స మనోద్వారేపి పవత్తి వేదితబ్బా.

ఏత్థ చ దానసీలాదికాయకమ్మానం కాయద్వారే పవత్తియం కమ్మం కాయకమ్మమేవ, ద్వారమ్పి కాయద్వారమేవ. వచీద్వారే పవత్తియం కమ్మం కాయకమ్మమేవ, ద్వారం పన వచీద్వారం. మనోద్వారే పవత్తియమ్పి కమ్మం కాయకమ్మం, ద్వారం పన మనోద్వారం. దేసనాబ్భనుమోదనాదీనం వచీకమ్మానం వచీద్వారే పవత్తియం కమ్మమ్పి వచీకమ్మం, ద్వారమ్పి వచీద్వారమేవ. కాయద్వారే పవత్తియమ్పి కమ్మం వచీకమ్మమేవ, ద్వారం పన కాయద్వారం. మనోద్వారే పవత్తియమ్పి కమ్మం వచీకమ్మం, ద్వారం పన మనోద్వారం. భావనాదిమనోకమ్మానం మనోద్వారే పవత్తియం కమ్మమ్పి మనోకమ్మం, ద్వారమ్పి మనోద్వారమేవ. కాయద్వారే పవత్తియమ్పి కమ్మం మనోకమ్మమేవ, ద్వారం పన కాయద్వారం. వచీద్వారే పవత్తియమ్పి కమ్మం మనోకమ్మమేవ, ద్వారం పన వచీద్వారం. ఏవం పాణాతిపాతాదీనం, పాణాతిపాతావేరమణిఆదీనఞ్చ వుత్తానుసారేన కమ్మవవత్థానం, ద్వారవవత్థానఞ్చ యథానురూపం యోజేత్వా అసఙ్కరతో ఞాతబ్బం.

ద్వారకమ్మవవత్థానకథా నిట్ఠితా.

ఇదాని యస్మా దసవిధాని చేతాని పుఞ్ఞకిరియవత్థూని తీసు ఏవం సఙ్గయ్హన్తి దానమయే సీలమయే భావనామయేతి. పత్తానుప్పదానం హి దానమయే సఙ్గయ్హతి, "అబ్భనుమోదనమ్పీ"తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧౫౬-౧౫౯ పుఞ్ఞకిరియవత్థాదికథా) **అట్ఠకథాయం**. అపచితివేయ్యావచ్చాని సీలమయే. దేసనాసవనదిట్ఠిజుకమ్మాని భావనామయే, తస్మా రూపారమ్మణస్స కుసలస్స దానసీలభావనావసేన ద్వారత్తయప్పవత్తిం యోజేత్వా దస్సేస్సామ. తదనుసారేనేవ ఇతరేసం వసేనాపి సక్కా ఞాతున్తి. కుసలం హి వణ్ణారమ్మణం హుత్వా ఉప్పజ్జమానం దానసీలభావనావసేనేవ తీసు ద్వారేసు పవత్తతి. కథం? యదా హి నీలపీతాదివణ్ణవిచిత్తం పుప్ఫవత్థాదిదేయ్యధమ్మం లభిత్వా "వణ్ణదానం మే భవిస్సతీ"తి వణ్ణవసేన ఆభుజిత్వా చేతియాదీసు సహత్థేన పూజేతి, తదా రూపారమ్మణం దానమయం కాయద్వారే పవత్తతి, తఞ్చ పుబ్బచేతనా సన్నిట్ఠానచేతనా అపరచేతనాతి తివిధం హోతి. ఏవం ఉపరిపి సబ్బవారేసు తివిధతా వేదితబ్బా. యదా పన తదేవ యథావుత్తవత్థుం వాచాయ ఆణాపేత్వా పుత్తదారాదీహి దాపేతి, తదారూపారమ్మణం దానమయం వచీద్వారే పవత్తతి. యదా పన తదేవ విజ్జమానకవత్థుం "దస్సామీ"తి చిన్తేతి, పచ్చాసీసతి, యథాధిప్పాయం నిప్ఫాదేస్సతి, తదా పుబ్బచేతనావసేన పరియాయతో దానమయం మనోద్వారే పవత్తతి నామ. ఏవం రూపారమ్మణం దానమయం ద్వారవసేన తివిధం హోతి.

యదా పన వుత్తప్పకారవణ్ణం దేయ్యధమ్మం లభిత్వా "ఏవం మనాపవణ్ణానం పరిచ్చజనం నామ మయ్హం కులవంసాగతవత్తమేత"న్తి సహత్థా పూజేతి, తాదిసవణ్ణవన్తం వా పరపరిగ్గహితాదిభోగసమ్పత్తిం పరిచ్చజిత్వా సీలం రక్ఖతి, తదా రూపారమ్మణం సీలం కాయద్వారే చ పవత్తతి. యదా పన వుత్తప్పకారవణ్ణం దేయ్యధమ్మం కులవంసాదివసేన వాచాయ ఆణాపేత్వా పరేహి దాపేతి, తాదిసం వా పరపరిగ్గహితాదిం వాచాయ అపనేత్వా సీలం రక్ఖతి, తదా రూపారమ్మణం సీలం వచీద్వారే పవత్తతి. యదా పన తాదిసం విజ్జమానకవత్థుం కులవంసాదివసేన "దస్సామీ"తి, తాదిసం పరపరిగ్గహితాదికం అనామసిత్వా "సీలం రక్ఖిస్సామీ"తి వా చిన్తేతి, తదా రూపారమ్మణం సీలం మనోద్వారే పవత్తతి. ఏవం రూపారమ్మణం సీలమయం ద్వారవసేన తివిధం హోతి.

యదా పన వుత్తప్పకారం వణ్ణవన్తం దత్వా తదేవ వణ్ణం, సబ్బం వా రూపాయతనం చక్ఖుమన్తో అనిచ్చాదితో విపస్సతి, తదా రూపారమ్మణం భావనామయం కాయద్వారే పవత్తతి. తదేవ వచీభేదం కత్వా సమ్మసన్తస్స రూపారమ్మణం భావనామయం వచీద్వారే పవత్తతి. తదేవ కాయఙ్గవాచఙ్గం అచోపేత్వా సమ్మసన్తస్స రూపారమ్మణం భావనామయం మనోద్వారే పవత్తతి. ఏవం రూపారమ్మణం భావనామయం ద్వారవసేన తివిధం హోతి. ఇతి రూపారమ్మణస్స కుసలస్స

తివిధపుఞ్ఞకిరియవత్థువసేన నవసు కమ్మద్వారేసు పవత్తివిభాగో వేదితబ్బో. ఇమినావ నయేన రూపారమ్మణస్స కుసలస్స దసపుఞ్ఞకిరియవత్థువసేనాపి తింసాయ కమ్మద్వారేసు పవత్తివిభాగో యోజేత్వా ఞాతబ్బో. యథా చ రూపారమ్మణస్స, ఏవం సద్దారమ్మణాదీనమ్పి పఞ్చన్నం కుసలానం పుఞ్ఞకిరియవత్థుద్వారేహి విభాగో, యోజనానయో చ యథానురూపం ఞాతబ్బో.

అపిచ సద్దం నామ కన్దమూలం వియ హత్థేన గహేత్వా దాతుం న సక్కా. యదా పన "సద్దదానం మే"తి ఆభుజిత్వా భేరిఆదితూరియే తిణ్ణం రతనానం దేతి, తేహి ఉపహారం వా కరోతి, ధమ్మకథికాదీనం సరభేసజ్జాదిం దేతి, ధమ్మస్సవనం ఘోసేతి, సరభఞ్ఞధమ్మకథాదిం వా కరోతి, తదా కుసలం సద్దారమ్మణం హోతి. ఏవం గన్ధాదివత్థుపరిచ్చాగేపి గన్ధాదిఆరమ్మణం. ధమ్మారమ్మణం పన ఓజాజీవితిన్ద్రియతదాయత్తానం వసేన ఞాతబ్బం. యదా హి ఓజవన్తాని అన్నపానసప్పినవనీతాదీని "ఓజదానం మే భవిస్సతీ"తి దేతి, గిలానానం భేసజ్జం వా పేజ్జం వా ఉపనేత్వా, పాణోపరోధకం ఆవుధజాలకుమినాదిం వినాసేత్వా వా, వజ్ఝప్పత్తే పాణినో మోచేత్వా వా "జీవితదానం మే భవిస్సతి జీవితాయత్తవుత్తితాయ, పఞ్చపసాదసోళససుఖుమరూపచిత్తచేతసికానం వసేన పసాదాదిదానం మే భవిస్సతీ"తి చ మనసి కరోతి, తదా కుసలం ధమ్మారమ్మణం హోతి. సేసం తాదిసమేవ.

అయం నానావత్థూసు రితారమ్మణానం యోజనా. ఏకవత్థుస్మిమ్పి ఛారమ్మణం లబ్భతేవ. పిణ్డపాతస్మిం హి మనాపో వణ్ణో, ఖాదనకాలే మురుమురాయనసద్దో, గన్ధో, రసో, ఫోట్ఠబ్బం, ఓజా, తదాయత్తా వా జీవితపసాదాదయో, తబ్బిసయాని చ విఞ్ఞాణాదీనీతి ఛారమ్మణమ్పి వేదితబ్బం. ఏవం చీవరాదీసు చేవ వత్థాదీసు చ యథానురూపం ఞాతబ్బం. ఏత్థాపి దానసీలభావనామయతా, కాయవచీమనోకమ్మభావో చ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. యథా చ కుసలానం, ఏవం అకుసలానమ్పి ఆరమ్మణకమ్మద్వారవవత్థానం, అపుఞ్ఞకిరియవత్థూసు యోజనానయో చ వుత్తానుసారేన యథాయోగం ఞాతబ్బో.

ఏవం ఆరమ్మణతో, పుఞ్ఞకిరియవత్థుతో, కమ్మతో, ద్వారతో చ అనేకసహస్సప్పభేదేసు చేతేసు కుసలేసు ఉపడ్ఢాని పన ఞాణసమ్పయుత్తాని చతున్నం అధిపతీనం వసేన పచ్చేకం చతుబ్బిధాని, ఞాణవిప్పయుత్తాని పన ఉపడ్ఢాని వీమంసాధిపతివజ్జితాధిపతిత్తయవసేన పచ్చేకం తివిధాని, తదుభయాని పున హీనత్తికవసేన పచ్చేకం తివిధాని, తాని పున అపరిమాణేసు పన చక్కవాళేసు పచ్చేకం అపరిమాణేసు సత్తేసు ఏకేకస్మిం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నఓళారికసుఖుమతాదీహి అనన్తేహి పకారేహి ఉప్పజ్జనతో అనన్తాపరిమాణాని హోన్తి. తాని సబ్బాని సమ్బుద్ధో అనన్తేన బుద్ధఞాణేన మహాతులాయ తులయమానో వియ, మహాతుమ్బే పక్ఖిపిత్వా మినయమానో వియ సబ్బాకారతో పరిచ్ఛిన్దిత్వా మహాకరుణాయ కామావచరట్ఠేన సరిక్ఖతాయ ఏకత్తం ఉపనేత్వా, పున సోమనస్సుపేక్ఖాసహగతట్ఠేన, ఞాణసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తట్ఠేన, అసఙ్ఖారికససఙ్ఖారికట్ఠేన చ కోట్ఠాసే కత్వా దేసేసి, యథా తం లోకవిదూ సత్థా దేవమనుస్సానన్తి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన ఆదితో పట్ఠాయ **ధమ్మసఙ్గణియా** (ధ॰ స॰ ౧), తదట్ఠకథాయ చ **అట్ఠసాలినియా** (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧) సబ్బాకారతో ఞాతబ్బోతి. ఏవం విసయాదిప్పభేదతో వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

కామావచరకుసలధమ్మా నిట్ఠితా.

రూపావచరధమ్మా పన కుసలా ఝానఙ్గసమ్పయోగభేదతో పఞ్చవిధా హోన్తి. సేయ్యథిదం – వితక్కవిచారపీతిసుఖేకగ్గతాసమ్పయుత్తం పఠమజ్ఝానికం, తతో వూపసన్తం అతిక్కన్తవితక్కం విచారపీతిసుఖేకగ్గతాసమ్పయుత్తం దుతియజ్ఝానికం, తతో వూపసన్తం అతిక్కన్తవిచారం పీతిసుఖేకగ్గతాసమ్పయుత్తం తతియజ్ఝానికం, తతో వూపసన్తం విరత్తపీతికం సుఖేకగ్గతాసమ్పయుత్తం చతుత్థజ్ఝానికం, తతో వూపసన్తం అత్థఙ్గతసుఖం ఉపేక్ఖేకగ్గతాసమ్పయుత్తం పఞ్చమజ్ఝానికన్తి. ఏవం సమ్పయోగభేదతో వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

ధమ్ముద్దేసాదితో పన పఠమజ్ఝానే తావ కామావచరపఠమకుసలే వుత్తేసు ఠపేత్వా విరతిత్తయం సేసా ఛత్తింస ధమ్మా హోన్తి. తత్థ ఛన్దాదయో చత్తారో, కరుణా, ముదితా చాతి ఛ యేవాపనకా. సేసం సుఞ్ఞతవారపరియోసానం సబ్బం కామావచరపఠమకుసలే వుత్తసదిసమేవ. కేవలం హి విరతీనం అభావో, సఙ్గహవారే పఞ్చమగ్గఙ్గభావో, భూమన్తరవసేన రూపావచరభావో చ విసేసో, సేసం తాదిసమేవ. పఠమజ్ఝానం.

తథా దుతియజ్ఝానేపి కేవలం ధమ్ముద్దేసే వితక్కాభావో, సఙ్గహవారే చతుక్కజ్ఝానఙ్గమగ్గఙ్గభావో చ విసేసో, సేసం పఠమసదిసమేవ. దుతియం.

తథా తతియజ్ఝానేపి కేవలం ధమ్ముద్దేసే విచారాభావో, సఙ్గహవారే తివఙ్గికజ్ఝానతా చ విసేసో, సేసం దుతియసదిసమేవ. తతియం.

తథా చతుత్థే కేవలం ధమ్ముద్దేసే పీతియా అభావో, కోట్ఠాసవారే దువఙ్గికజ్ఝానభావో చ విసేసో, సేసం తతియసదిసమేవ. చతుత్థం.

తథా పఞ్చమే కేవలం ధమ్ముద్దేసే కరుణాముదితాదీనం అభావో, సోమనస్సట్ఠానే ఉపేక్ఖాభావో, కోట్ఠాసవారే ఝానిన్ద్రియేసు ఉపేక్ఖాయఝానఙ్గభావో, ఉపేక్ఖిన్ద్రియభావో చ విసేసో, సేసం చతుత్థసమమేవ. పఞ్చమం.

పదభాజనీయే పన వితక్కవిచారానం వూపసమా దుతియం, పీతియా చ విరాగా తతియం, సోమనస్సస్స చ అత్థఙ్గమా చతుత్థన్తి చతుక్కనయోపి ఆగతో, సో తిక్ఖపఞ్ఞానం ఏకప్పహారేనేవ వితక్కవిచారసమతిక్కమసమ్భవతో వుత్తో. తత్థ దుతియాదీనం సబ్బసో పఞ్చకనయే తతియాదిసమత్తా తత్థ వుత్తనయేనేవ సబ్బో వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో తత్థేవ అన్తోగధభావో చాతి. చతుక్కనయో.

విసయాదిప్పభేదతో పన వినిచ్ఛయం పఞ్చకనయేనేవ వక్ఖామ, తదనుసారతో ఏవ చతుక్కనయవసేనాపి సక్కా ఞాతున్తి. ఏవం ఉపరి లోకుత్తరేపి. పఞ్చవిధాపి చేతే రూపావచరకుసలధమ్మా కసిణారమ్మణభేదతో పచ్చేకం అట్ఠవిధా హోన్తి పథవీకసిణం ఆపోతేజోవాయోనీలపీతలోహితోదాతకసిణఞ్చాతి, ఆలోకాకాసకసిణేహి సద్ధిం దసవిధా హోన్తి. **పదభాజనీయే** (ధ॰ స॰ ౨౦౨) పన ఆలోకకసిణస్స ఓదాతకసిణేన సఙ్గహితత్తా అగ్గహణం దట్ఠబ్బం, ఆకాసకసిణస్స పన ఉగ్ఘాటనాసమ్భవతో అనారుప్పజ్ఝానికత్తా. తం హి పునప్పునం ఉగ్ఘాటియమానమ్పి ఆకాసమేవ హోతి, తస్మా తత్థుప్పన్నం రూపావచరపఞ్చమజ్ఝానం భవవిసేసాయ, దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారాయ చ సంవత్తతి, అభిఞ్ఞాయ, విపస్సనాయ చ పాదకమ్పి హోతి, అనారుప్పత్తా పన నిరోధపాదకం న హోతి. సేసాని పన నవ కసిణాని నిరోధపాదకానిపీతి అయమేతేసం విసేసో. ఆనాపానజ్ఝానస్సాపి పనేత్థ వాయోకసిణే సఙ్గహో దట్ఠబ్బోతి. కసిణకథా.

ఏవం కసిణవసేన అట్ఠవిధా చేతే అభిభాయతనవసేన పన పచ్చేకం అట్ఠవిధా హోన్తి. భగవతా హి –

> “అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ బహిద్ధా రూపాని పస్సతి పరిత్తాని, తాని అభిభుయ్య...పే॰... అప్పమాణాని. తాని అభిభుయ్య ...పే॰... పరిత్తాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని...పే॰... అప్పమాణాని సువణ్ణదుబ్బణ్ణాని సువిసుద్ధం నీలం పీతం లోహితం ఓదాత”న్తి (ధ॰ స॰ ౨౧౧ ఆదయో) –

అట్ఠ అభిభాయతనాని దేసితాని, తాని చ కసిణేస్వేవ అభిభవిత్వా సమాపజ్జనవసేన ఝానుప్పత్తివిసేసతో, అనారమ్మణవిసేసతో. తత్థ హి **అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ**తి అలాభితాయ వా అనత్థికతాయ వా అజ్ఝత్తరూపే కసిణవసేన పరికమ్మసఞ్ఞావిరహితోవ. **బహిద్ధా రూపాని పస్సతీ**తి బహిద్ధా అట్ఠ కసిణరూపాని పరికమ్మవసేన చేవ అప్పనావసేన చ పస్సతి. **పరిత్తానీ**తి ఖుద్దకపరిమాణాని, తాని అభిభుయ్య పస్సన్తో చ సమ్పన్నగహణికో కటచ్ఛుమత్తం భత్తం లభిత్వా “కిం ఏత్థ భుఞ్జితబ్బం అత్థీ”తి సఙ్కడ్ఢిత్వా సబ్బం ఏకకబళమేవ కరోతి, ఏవమేవ ఞాణుత్తరికో “కిమేత్థ పరిత్తకే ఆరమ్మణే సమాపజ్జితబ్బం అత్థి, నాయం మమ భారో”తి తాని అభిభవిత్వా సహ నిమిత్తుప్పాదేనేవ అప్పనం నిబ్బత్తేతి, తస్మా తం ఝానం “అభిభాయతన”న్తి వుచ్చతి. **అప్పమాణానీ**తి మహన్తాని. **తాని అభిభుయ్యా**తి మహగ్ఘసో ఏకం భత్తపాతిం లభిత్వా వియ ఞాణుత్తరో అప్పమాణం లభిత్వా “ఏతం వా హోతు అఞ్ఞం వా, కిమేత్థ సమాపజ్జితబ్బ”న్తి అప్పనం నిబ్బత్తేతి. **సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీ**తి పరిసుద్ధాపరిసుద్ధవణ్ణాని . పరిసుద్ధాని హి నీలాదీని, అపరిసుద్ధాని చ సువణ్ణదుబ్బణ్ణానీతి ఇధ అధిప్పేతాని, ఏతానిపి “సువణ్ణాని వా హోన్తు దుబ్బణ్ణాని వా, పరిత్తఅప్పమాణవసేనేవ అభిభాయతనానీ”తి **ఆగమట్ఠకథాసు** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౭౩; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౪౯; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౮.౬౫) వణ్ణితాని. వణ్ణాభోగస్స హి అత్థితాయ పురిమాని అభిభాయతనాని వణ్ణాభోగరహితసహితతాయ ఏత్థ కేవలతో విసేససబ్భావా చతుధా వుత్తాని, నీలాదీని పన చత్తారి సువిసుద్ధవణ్ణవసేన సుఖారోహతాయ ఞాణుత్తరికో అభిభవిత్వా అప్పనం నిబ్బత్తేతి, తస్మా ఆరమ్మణవిసేసాభావేపి ఝానుప్పత్తివిసేసతో ఇమేసం అట్ఠన్నం అభిభాయతనానం వసేన పచ్చేకం అట్ఠవిధా హోన్తీతి వేదితబ్బా. అభిభాయతనకథా.

తాని పున యథా చ అభిభాయతనవసేన, ఏవం విమోక్ఖవసేనాపి పచ్చేకం తివిధా హోన్తి. భగవతా హి “రూపీ రూపాని పస్సతి, అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ బహిద్ధా రూపాని పస్సతి, సుభన్త్వేవ అధిముత్తో హోతీ”తి (ధ॰ స॰ ౨౪౮ ఆదయో; దీ॰ ని॰ ౩.౩౩౮, ౩౫౮; అ॰ ని॰ ౮.౬౬) తయో విమోక్ఖా దేసితా. తే చ కసిణేస్వేవ అధిముచ్చనవసేన ఝానుప్పత్తివిసేసతో, భావనారమ్మణవిసేసతో కిమిదం అధిముచ్చనం నామ? పచ్చనీకధమ్మేహి సుట్ఠు విముచ్చనం, ఆరమ్మణేసు చ సుట్ఠు అభిరతి, పితు మాతు అఙ్కే విస్సట్ఠఙ్గపచ్చఙ్గస్స దారకస్స సయనం వియ అనిగ్గహితభావేన నిరాసఙ్కతాయ ఆరమ్మణే పవత్తీతి వుత్తం హోతి. తత్థ **రూపీ**తి అజ్ఝత్తం కేసాదీసు ఉప్పాదితం రూపజ్ఝానం రూపం నామ, తదస్స అత్థీతి **రూపీ**. అజ్ఝత్తమ్పి హి కేసాదీసు నీలం, మేదాదీసు పీతం, మంసాదీసు లోహితం, దన్తాదీసు ఓదాతఞ్చ వణ్ణకసిణవసేన ఆభుజిత్వా పరికమ్మం కరోన్తస్స రూపజ్ఝానాని, కసిణం ఉగ్ఘాటేత్వా చ అరూపజ్ఝానాని ఉప్పజ్జన్తేవ . **రూపాని పస్సతీ**తి బహిద్ధాపి నీలకసిణాదిరూపాని ఝానచక్ఖునా పస్సతి, ఇమినా అజ్ఝత్తబహిద్ధవత్థుకేసు కసిణేసు ఝానప్పటిలాభో దస్సితో. **అజ్ఝత్తం అరూపసఞ్ఞీ**తి అత్తనో కేసాదీసు అనుప్పాదితరూపావచరజ్ఝానో, ఇమినా బహిద్ధా పటిలద్ధజ్ఝానతా దస్సితా. **సుభన్త్వేవ అధిముత్తో హోతీ**తి ఇమినా సువిసుద్ధేసు నీలాదివణ్ణకసిణేసు “సుభ”న్తి అధిముత్తివసేన పటిలద్ధజ్ఝానతా దస్సితా. ఏవం ఆరమ్మణవిసేసాభావేపి అధిముత్తివసేన ఝానుప్పత్తివిసేసతో ఇమేసం తిణ్ణం విమోక్ఖానం వసేన పచ్చేకం తివిధా హోన్తీతి వేదితబ్బా. విమోక్ఖకథా.

యథా చ విమోక్ఖతో, ఏవం పటిపదాభేదతో పచ్చేకం చతుబ్బిధా హోన్తి దుక్ఖపటిపదం దన్ధాభిఞ్ఞం, దుక్ఖపటిపదం ఖిప్పాభిఞ్ఞం, సుఖపటిపదం దన్ధాభిఞ్ఞం, సుఖపటిపదం ఖిప్పాభిఞ్ఞన్తి. తత్థ పఠమసమన్నాహారతో పట్ఠాయ యావ ఉపచారం ఉప్పజ్జతి, తావ పవత్తా ఝానభావనా “పటిపదా”తి వుచ్చతి. సా ఏకచ్చస్స దుక్ఖా నీవరణాదిపచ్చనీకధమ్మసముదాచారగహనతాయ అసుఖసేవనా హోతి, ఏకచ్చస్స తదభావతో సుఖా. ఉపచారతో పన పట్ఠాయ యావ అప్పనా, తావ పవత్తా పఞ్ఞా “అభిఞ్ఞా”తి వుచ్చతి. సా ఏకచ్చస్స దన్ధా అసీఘప్పవత్తినీ, ఏకచ్చస్స ఖిప్పా. అసప్పాయసేవినో దుక్ఖా పటిపదా హోతి దన్ధా చ అభిఞ్ఞా, సప్పాయసేవినో సుఖా పటిపదా హోతి ఖిప్పా చ అభిఞ్ఞా. పుబ్బాపరకాలేసు సప్పాయాసప్పాయసేవనవసేన వోమిస్సతా చ వేదితబ్బా. తథా పలిబోధుపచ్ఛేదాదికం పుబ్బకిచ్చం అసమ్పాదేన్తస్స పటిపదా దుక్ఖా, సమ్పాదేన్తస్స సుఖా పటిపదా. అప్పనాకోసల్లం అసమ్పాదేన్తస్స దన్ధాభిఞ్ఞా, సమ్పాదేన్తస్స ఖిప్పా. కిలేసిన్ద్రియానం వా తిక్ఖముదుతాయ పఠమా, విపరియాయేన చతుత్థా, వోమిస్సతాయ మజ్ఝిమా ద్వేతి వేదితబ్బా. తణ్హావిజ్జాభిభవనానభిభవనవసేన వా సమథవిపస్సనాసు కతాధికారాకతాధికారతావసేన వాపి ఏతాసం పభేదో వేదితబ్బో. పఠమజ్ఝానాదిఆగమనవసేనాపి దుతియాదీనం పటిపదాభిఞ్ఞాభేదో హోతియేవాతి దట్ఠబ్బం. ఏవం పటిపదావసేన పచ్చేకం చతుబ్బిధా హోన్తీతి వేదితబ్బా. పటిపదాకథా.

యథా చ పటిపదాహి, ఏవం ఆరమ్మణభేదతోపి పచ్చేకం చతుబ్బిధా హోన్తి పరిత్తం పరిత్తారమ్మణం, పరిత్తం అప్పమాణారమ్మణం, అప్పమాణం పరిత్తారమ్మణం, అప్పమాణం అప్పమాణారమ్మణన్తి. తత్థ యం అప్పగుణం, ఉపరిజ్ఝానస్స పచ్చయో భవితుం న సక్కోతి, ఇదం **పరిత్తం**. యం పన అవడ్ఢితే ఆరమ్మణే పవత్తం, తం

పరిత్తం ఆరమ్మణం అస్సాతి **పరిత్తారమ్మణం**. విపరియాయతో **అప్పమాణం అప్పమాణారమ్మణం**. తదుభయవోమిస్సతాయ మజ్ఝే ఇతరద్వయం వేదితబ్బం. ఏవం ఆరమ్మణభేదతో చతుబ్బిధా హోన్తీతి వేదితబ్బా. ఆరమ్మణకథా.

యథా చ పటిపదారమ్మణేహి, ఏవం అధిపతీనం వసేన పచ్చేకం చతుబ్బిధతా, హీనత్తికవసేన పున తివిధతా చ యోజేత్వా వేదితబ్బా.

దసకసిణమూలవిభాగకథా నిట్ఠితా.

యథా కసిణమూలేసు, ఏవం బ్రహ్మవిహారమూలేసుపి యథాయోగం విభాగో వేదితబ్బో – మేత్తాకరుణాముదితావసేన హి ఆదితో చత్తారి ఝానాని పచ్చేకం తివిధా హోన్తి మేత్తాసహగతం, కరుణాసహగతం, ముదితాసహగతన్తి. పఞ్చమజ్ఝానం పన ఉపేక్ఖాబ్రహ్మవిహారవసేన ఏకవిధం ఉపేక్ఖాసహగతన్తి. పురిమేసు హి తీసు పఞ్చమజ్ఝానం నుప్పజ్జతి. కస్మా? సోమనస్సావిప్పయోగతో, సోమనస్ససముట్ఠితానం బ్యాపాదవిహింసారతీనం యథాక్కమం నిస్సరణత్తా, పచ్ఛిమే చ తికచతుక్కజ్ఝానం నుప్పజ్జతి. కస్మా? ఉపేక్ఖావేదనాసమ్పయోగతో, తస్సా చ పటిఘానునయనిస్సరణతో మజ్ఝత్తాకారేన పవత్తితో, తాని పున పటిపదారమ్మణాధిపతిహీనత్తికభేదేహి పుబ్బే వుత్తనయేన యోజేత్వా వేదితబ్బాని. ఏత్థ చ అప్పసత్తారమ్మణవసేన పరిత్తారమ్మణతా, బహుసత్తారమ్మణవసేన అప్పమాణారమ్మణతా చ ఏకస్మిం సత్తే అప్పనం పాపేత్వా అనుక్కమేన ఏకావాసఏకవీథిగామాదిగతసత్తేసు పాపనవసేన వడ్ఢనా చ వేదితబ్బా. ధమ్ముద్దేసే పనేత్థ కరుణాసహగతే ముదితావిరహితా పఞ్చతింస ధమ్మా, తేసు ఛన్దాదయో చత్తారో, కరుణా చాతి పఞ్చేవ యేవాపనకా, కరుణా చ నియతాతి వేదితబ్బా. ఏవం ముదితాసహగతేపి. కేవలం కరుణావిరహితా ముదితా నియతా పవత్తాతి అయమేత్థ విసేసో. అవసేసబ్రహ్మవిహారద్వయే, పన కసిణాసుభాదీసు చ సబ్బత్థ కరుణాముదితావిరహితా చ చతుత్తింస ధమ్మా, తత్థ చ ఛన్దాదయో చత్తారోవ యేవాపనకా వేదితబ్బాతి. బ్రహ్మవిహారమూలవిభాగకథా.

అసుభభేదతో పన పఠమజ్ఝానమేవేకం దసవిధం హోతి ఉద్ధుమాతకసఞ్ఞాసహగతం వినీలకవిపుబ్బకవిచ్ఛిద్దకవిక్ఖాయితకవిక్ఖిత్తకహతవిక్ఖిత్తకలోహితకపుళవకఅట్ఠికసఞ్ఞాసహగతన్తి, దసవిధేపి చేతస్మిం అసుభే పటికూలత్తా, దుబ్బలత్తా చ వితక్కబలేనేవ ఝానం తిట్ఠతి, న వినా వితక్కేన సీఘసోతాయ నదియా అరిత్తబలేనేవ నావా వియ, తస్మా పఠమజ్ఝానమేవేత్థ ఉప్పజ్జతి, సమథవిపస్సనాదిఆనిసంసదస్సావితాయ, పనేత్థ నీవరణప్పహానేన చ పీతిసోమనస్సం ఉప్పజ్జతి బహువేతనలాభదస్సనేన పుప్ఫఛడ్డకస్స గూథరాసిమ్హి వియ, ఉపసన్తబ్యాధిదుక్ఖస్స చ రోగినో వమనవిరేచనప్పవత్తియం వియాతి దట్ఠబ్బం. తం పన దసవిధమ్పి పఠమజ్ఝానం పటిపదారమ్మణాధిపతిహీనత్తికవసేన పచ్చేకం యోజేత్వా వేదితబ్బం. ఏత్థ చ అసుభారమ్మణస్స అవడ్ఢనీయతాయ ఖుద్దకే ఉద్ధుమాతకాదిట్ఠానే ఉప్పన్నం నిమిత్తం పరిత్తారమ్మణం, మహన్తే అప్పమాణారమ్మణం వేదితబ్బం. ఏతేసు పన దససు అసుభేసు సామఞ్ఞతో ద్వత్తింసాకారవసేన, నవసివథికపబ్బవసేన చ పవత్తా కాయగతాసతి సఙ్గహితా, వణ్ణకసిణేసు చ కేసాదీనం కోట్ఠాసానం నీలాదివణ్ణారమ్మణా, చతుక్కపఞ్చకజ్ఝానవసేన ఉప్పన్నా కాయగతాసతి చ సఙ్గహితా. పదభాజనీయే విసుం న వుత్తా, తస్మా తేసం వసేనాపి విభాగో వేదితబ్బో. అసుభమూలవిభాగకథా.

ఏవం ఆరమ్మణాదిభేదతో చ భిన్నానం రూపావచరకుసలధమ్మానం కాలదేసాదిభేదేన అనన్తతా, భగవతా చ ఏకత్తం ఉపనేత్వా దేసితభావో, విత్థారనయాతిదేసో చ కామావచరకుసలే వుత్తానుసారేన యథానురూపం ఞాతబ్బో. ఇతో పరం అరూపావచరాదీసుపి విసేసమత్తమేవ వక్ఖామ. ఏవం విసయాదిప్పభేదతో వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

రూపావచరకుసలధమ్మా నిట్ఠితా.

అరూపావచరా పన కుసలధమ్మా సమ్పయోగతో న భిన్నా, సబ్బేపి ఉపేక్ఖేకగ్గతాసమ్పయుత్తావ, ధమ్ముద్దేసాదితోపి సబ్బసో రూపావచరపఞ్చమజ్ఝానసదిసా. అరూపావచరభావో ఏవ హేత్థ విసేసో. **విసయాదిప్పభేదతో**తి ఏత్థ పన ఆరమ్మణతో తే చతుబ్బిధా హోన్తి. సేయ్యథిదం – ఆకాసానఞ్చాయతనం విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనన్తి. తత్థ హి కసిణుగ్ఘాటిమాకాసే "అనన్తో ఆకాసో"తి పవత్తం పఠమం, తస్మిం పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణే "అనన్తం విఞ్ఞాణ"న్తి పవత్తం దుతియం, తస్స పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణస్స అభావే "నత్థి కిఞ్చీ"తి పవత్తం తతియం, తస్మిం తతియే "సన్తమేతం పణీతమేత"న్తి పవత్తం చతుత్థం. పురిమపురిమేహి పచ్ఛిమపచ్ఛిమం సన్తసన్తతరసన్తతమన్తి చ వేదితబ్బం.

నను రూపావచరేసు వితక్కాదిఅఙ్గసమతిక్కమతో ఉపరూపరిఝానానం సన్తతరాదిభావో వుత్తో, అఙ్గాతిక్కమరహితేసు పన ఆరుప్పేసు కథన్తి? ఆరమ్మణాతిక్కమతో. ఏతేసు హి కసిణరూపసమతిక్కమతో పఠమం ఝానం రూపావచరపఞ్చమజ్ఝానతో సన్తం, తతోపి కసిణుగ్ఘాటిమాకాసాతిక్కమతో దుతియం, తతోపి ఆకాసే పవత్తవిఞ్ఞాణాతిక్కమతో తతియం, తతోపి ఆకాసే పవత్తవిఞ్ఞాణస్స సమతిక్కమతో చతుత్థన్తి. ఏవం అఙ్గసమత్తేపి థూలథూలాతిక్కమేన సుఖుమసుఖుమారమ్మణతాయ ఉపరూపరిజ్ఝానానం సన్తతరాదిభావో వేదితబ్బో సమాయామవిత్థారానమ్పి వత్థానం సుత్తసుఖుమతరాదిభావో వియ. నను అభావారమ్మణతాయ తతియారుప్పం సన్తపణీతతో మనసి కరోన్తస్స చతుత్థారుప్పస్స కథం తత్థ నికన్తిపరియాదానం, కథం చ సమతిక్కమో వా హోతీతి? అసమాపజ్జితుకామతాయ, సా చ అత్తనో సన్తపణీతతాయ. యథా హి రాజా దన్తకారాదిసిప్పికానం అతిసుఖుమమనాపసిప్పం దిస్వా "ఛేకా వతిమే ఆచరియా"తి తేసం ఛేకతాయ తుస్సన్తోపి న తం సిప్పికభావం పత్థేతి, తం సమతిక్కమ్మ రాజభావే ఏవ తిట్ఠతి, ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం. ఏవం ఆరమ్మణభేదతో చతుబ్బిధానమ్పేతేసం పున పటిపదారమ్మణాధిపతిహీనత్తికభేదేహి పుబ్బే వుత్తనయేనేవ పచ్చేకం భేదో వేదితబ్బో.

ఏత్థ చ రూపావచరచతుత్థజ్ఝానికన్తి పరియాదానదుక్ఖతాయ పఠమారుప్పస్స, పఠమారుప్పాదికన్తిపరియాదానదుక్ఖతాయ దుతియారుప్పాదీనఞ్చ దుక్ఖపటిపదతా, పరియాదిణ్ణికన్తికస్స తదప్పనాపరివాసదన్ధతాయ దన్ధాభిఞ్ఞతా, విపరియాయేన ఇతరా చ వేదితబ్బా. పరిత్తకసిణుగ్ఘాటిమాకాసమూలకానం పన చతున్నం పరిత్తారమ్మణతా, విపరియాయానం అప్పమాణారమ్మణతా వేదితబ్బా. రూపారూపావచరా పనేత్థ అధిపతిసహితావ ఉప్పజ్జన్తి, న వినా అధిపతీహి. కామావచరా తు అధిపతిరహితాపి ఉప్పజ్జన్తి , తే చ ఆరమ్మణాధిపతి సహజాతాధిపతీతి ద్వేపి లబ్భన్తి. రూపారూపావచరా పన సహజాతాధిపతిమేవ, నేతరం. తత్థ చ ఛన్దాధిపతినా సహజాతా ధమ్మా ఛన్దాధిపతేయ్యా, ఛన్దో పన అధిపతి ఏవ, న ఛన్దాధిపతేయ్యో. ఇతరే పన అధిపతేయ్యావ, నాధిపతయో అఞ్ఞస్స అత్తనా సహజాతస్స ఛన్దస్స, ఇతరేసఞ్చ అధిపతియత్థస్స అభావా. ఏకస్మిం హి చిత్తుప్పాదే ఛన్దాదీసు చతూసుపి విజ్జమానేసు యథాపచ్చయం సహజాతాధిపతి ఏకోవ లబ్భతి. ఏవం వీరియాధిపతియాదీసుపి యథానురూపం ఞాతబ్బం. ఏవం విసయాదిప్పభేదతో వినిచ్ఛయో ఞాతబ్బో.

అరూపావచరకుసలధమ్మా నిట్ఠితా.

లోకుత్తరా పన కుసలా మగ్గసమ్పయోగభేదతో చతుబ్బిధా. సేయ్యథిదం – సోతాపత్తిమగ్గసమ్పయుత్తం సకదాగామిమగ్గసమ్పయుత్తం అనాగామిమగ్గసమ్పయుత్తం అరహత్తమగ్గసమ్పయుత్తన్తి. నను చతూసుపి చేతేసు మగ్గసమ్పయోగో సమానో అట్ఠన్నమ్పి మగ్గఙ్గానం సబ్బత్థ ఉప్పత్తితో కథం తత్థ భేదోతి? అనుసయప్పహానసఙ్ఖాతస్స మగ్గకిచ్చస్స భేదతో. అనుసయే మారేన్తో గచ్ఛతీతి హి **మగ్గో**. మగ్గా హి యథాసకం అనుసయే పజహన్తి ఏవ, నిమిత్తా వుట్ఠహన్తి, పవత్తఞ్చ ఛిన్దన్తి నామాతి వుచ్చన్తి. నిమిత్తన్తి చ పఞ్చక్ఖన్ధా, పవత్తన్తిపి తే ఏవ. తం దువిధం ఉపాదిన్నకం, అనుపాదిన్నకఞ్చ.

తత్థపి సోతాపత్తిమగ్గో దిట్ఠానుసయం, విచికిచ్ఛానుసయం, తదేకట్ఠే చ కిలేసే, తంసహజాతాని దిట్ఠిసమ్పయుత్తాని, విచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తఞ్చాతి పఞ్చాకుసలచిత్తాని చ ఉప్పజ్జమానోవ సముగ్ఘాతేతి, సముగ్ఘాతేన్తో చ అపాయభవతో చేవ సుగతిభవతో చ ఠపేత్వా సత్త భవే తదవసేసతో వుట్ఠాతి . తత్థ యదేతం పఠమమగ్గానుప్పత్తియం ఉప్పజ్జమానారహం దిట్ఠివిచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తపఞ్చచిత్తసముట్ఠానం రూపం, తం రూపక్ఖన్ధో, తాని పఞ్చ చిత్తాని విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, తంసమ్పయుత్తా వేదనాదయో ఇతరే తయో ఖన్ధా. ఇమే అనుపాదిన్నపఞ్చక్ఖన్ధా అనుపాదిన్ననిమిత్తం, అనుపాదిన్నప్పవత్తం నామ. తతో పఠమమగ్గో వుట్ఠాతి, తం ఛిన్దతి నామ. యదేతం అపాయభవే, సుగతియఞ్చ ఠపేత్వా సత్త భవే తదవసేసే చ పఠమమగ్గానుప్పత్తియం ఆయతిం ఉప్పజ్జమానారహం కమ్మజక్ఖన్ధపఞ్చకం, తం ఉపాదిన్ననిమిత్తం, ఉపాదిన్నప్పవత్తం నామ. తతో పఠమమగ్గో వుట్ఠాతి, తఞ్చ ఛిన్దతి నామ. తతోవ పఠమమగ్గో అనుసయం పజహన్తోవ నిమిత్తా వుట్ఠహతి, పవత్తఞ్చ ఛిన్దతి నామాతి వేదితబ్బం. ఏవం ఇతరమగ్గేసుపి ఉపాదిన్నానుపాదిన్ననిమిత్తప్పవత్తం వుట్ఠానం ఛిన్దనం యథానురూపం ఞాతబ్బం.

సకదాగామిమగ్గో పన ఓళారికకామరాగానుసయం, పటిఘానుసయం, తదేకట్ఠే చ కిలేసే, తంసహజాతాని చ తథా పవత్తాని చత్తారి దిట్ఠివిప్పయుత్తాని, ద్వే చ దోమనస్ససహగతానీతి ఛ అకుసలచిత్తాని చ ఉప్పజ్జమానోవ సముగ్ఘాతేతి, సముగ్ఘాతేన్తో చ కామసుగతితో ఠపేత్వా ఏకభవం తదవసేసతో వుట్ఠాతి, పతనుభూతావ తంసమఙ్గినో కామరాగబ్యాపాదా అధిమత్తా, తే చ కదాచి విరళావ ఉప్పజ్జన్తీతి వేదితబ్బా.

అనాగామిమగ్గోపి తానేవ తనుసహగతకామరాగప్పటిఘానుసయవసేన ఉప్పన్నాని ఛ చిత్తాని ఉప్పజ్జమానోవ సముగ్ఘాతేతి, సముగ్ఘాతేన్తో చ కామభవతో వుట్ఠాతి. అరహత్తమగ్గో పన రూపరాగఅరూపరాగమానావిజ్జానుసయే, ఉద్ధచ్చం, తదేకట్ఠే సబ్బే కిలేసే చ తంసహజాతాని చత్తారి దిట్ఠివిప్పయుత్తాని, ఉద్ధచ్చసహగతఞ్చాతి పఞ్చాకుసలచిత్తాని చ ఉప్పజ్జమానోవ సముగ్ఘాతేతి, సముగ్ఘాతేన్తో చ రూపారూపతో, సబ్బభవతోపి వుట్ఠాతి. సేసం పఠమమగ్గే వుత్తానుసారతో వేదితబ్బం. ఏవం అనుసయప్పహానసఙ్ఖాతకిచ్చభేదతో చతున్నం మగ్గానం భేదో వేదితబ్బో.

తదేవం మగ్గసమ్పయోగభేదతో చతుబ్బిధం, పున ఝానఙ్గసమ్పయోగభేదతో పచ్చేకం పఞ్చవిధా హోన్తి. కథం? పఠమమగ్గసమ్పయుత్తం తావ వితక్కవిచారపీతిసుఖేకగ్గతాసమ్పయుత్తం పఠమజ్ఝానికం, విచారపీతిసుఖేకగ్గతాసమ్పయుత్తం దుతియజ్ఝానికం, పీతిసుఖేకగ్గతాసమ్పయుత్తం తతియజ్ఝానికం, సుఖేకగ్గతాసమ్పయుత్తం చతుత్థజ్ఝానికం, ఉపేక్ఖేకగ్గతాసమ్పయుత్తం పఞ్చమజ్ఝానికఞ్చాతి పఞ్చవిధం హోతి. ఏవం దుతియమగ్గాదిసమ్పయుత్తా చాతి వీసతివిధా హోన్తి, ఏత్థ చ చతుక్కనయవసేన సోళసవిధతాపి యోజేతబ్బా. కిం పనేత్థ ఏవం ఝానఙ్గయోగభేదస్స నియామకం కారణన్తి? సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం. తస్మిం హి వుట్ఠానగామినివిపస్సనాభూతే సోమనస్ససహగతే అరియమగ్గా పఞ్చమజ్ఝానికా న ఉప్పజ్జన్తి, సోమనస్ససహగతా చతుక్కజ్ఝానికావ ఉప్పజ్జన్తి, ఉపేక్ఖాసహగతే చ చతుక్కజ్ఝానికా న ఉప్పజ్జన్తి, ఉపేక్ఖాసహగతా పఞ్చమజ్ఝానికావ ఉప్పజ్జన్తి.

నను చేత్థ సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం సోమనస్సుపేక్ఖాసహగతత్తా చతుక్కపఞ్చమజ్ఝానికానం సోమనస్సుపేక్ఖాసహగతభావస్స నియామకహేతు, వితక్కాదిఅఙ్గసమతిక్కమతో పన సేసం దుతియాదిజ్ఝానభావస్స నియామకేన అఞ్ఞేన భవితబ్బం. న హి సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణం వితక్కాదివికలం ఉప్పజ్జతి. యేన తం నియామకం భవేయ్య, కిం తం నియామకకారణన్తి? పాదకజ్ఝానం, సమ్మసితజ్ఝానం వా. రూపారూపావచరేసు హి యం యం ఝానం సమాపజ్జిత్వా తతుట్ఠాయ యే కేచి పకిణ్ణకసఙ్ఖారే సమ్మసిత్వా యే మగ్గే ఉప్పాదేతి, తే సబ్బే తంతంఝానసదిసావ హోన్తి. యం యం వా పన ఝానం, తంసమ్పయుత్తే చ అనిచ్చాదితో విపస్సిత్వా యే యే మగ్గే ఉప్పాదేతి, తే చ తంతంఝానసదిసావ హోన్తి భూమివణ్ణసదిసవణ్ణా గోధా వియ. తత్థ చ సుక్ఖవిపస్సకస్స ఉప్పన్నమగ్గాపి, సమాపత్తిలాభినా ఝానం పాదకం అకత్వా అసమ్మసిత్వావ ఉప్పాదితమగ్గాపి పఠమజ్ఝానం పాదకం కత్వా తం తం వా సమ్మసిత్వా ఉప్పాదితమగ్గాపి సబ్బే ఏకసదిసా పఠమజ్ఝానికావ హోన్తి. న హి లోకుత్తరమగ్గో అప్పనం అప్పత్తో నామ అత్థి. దుతియతతియచతుత్థజ్ఝానాని పాదకాని కత్వా వా తత్థ గతే ధమ్మే సమ్మసిత్వా వా ఉప్పాదితమగ్గా యథాక్కమం చతురఙ్గికా, తివఙ్గికా, దువఙ్గికా చ హోన్తి. పఞ్చమజ్ఝానం, పన ఆరుప్పజ్ఝానాని చ పాదకం కత్వా వా తత్థ గతే ధమ్మే సమ్మసిత్వా వా ఉప్పాదితమగ్గా

ఉపేక్ఖేకగ్గతావసేన దువఙ్గికావ హోన్తి. ఏతేసఞ్చ పఞ్చన్నం ఝానికానమ్పి పుబ్బభాగే విపస్సనా సోమనస్ససహగతాపి హోతి ఉపేక్ఖాసహగతాపి, వుట్ఠానగామినీ పన విపస్సనా చతుక్కజ్ఝానికానం సోమనస్ససహగతా హోతి. పఞ్చమజ్ఝానికానం పన ఉపేక్ఖాసహగతావాతి తదేవ పాదకజ్ఝానం, సమ్మసితజ్ఝానం వా నియామకకారణన్తి వేదితబ్బం. ఏవం సమ్పయోగతో వినిచ్ఛయో.

ధమ్ముద్దేసాదితో పన పఠమజ్ఝానికేసు తావ చతూసు కామావచరపఠమకుసలే వుత్తధమ్మేసు ఠపేత్వా కరుణాముదితా సత్తతింస ధమ్మా హోన్తి. విరతియో పనేత్థ నియతా, **పాళియఞ్చ** (ధ॰ స॰ ౨౭౭) రూపేన నిద్దిట్ఠా, ఛన్దాదయో చ చత్తారో యేవాపనకాతి వేదితబ్బా.

సఙ్గహవారే పన బోధిపక్ఖియధమ్మేసు పుబ్బే సఙ్గహితావసేసానం సతిపట్ఠానసమ్మప్పధానఇద్ధిపాదబోజ్ఝఙ్గానం వసేన అతిరేకా చత్తారో సఙ్గహా వేదితబ్బా. పఠమజ్ఝానికమగ్గసమ్పయుత్తేసు హి ధమ్మేసు సతి ఉపట్ఠానట్ఠేన **సతిపట్ఠానం,** సా విసయభేదేన చతుబ్బిధా, ఇతరే అస్సతిపట్ఠానాతి సబ్బేవ తే ద్విధా హోన్తి. తథా వీరియం పదహనట్ఠేన **సమ్మప్పధానం,** తం కిచ్చభేదేన చతుబ్బిధం, ఇతరే అసమ్మప్పధానాతి. తథా ఛన్దో వీరియం చిత్తం అమోహోతి చత్తారో ధమ్మా ఇజ్ఝనకట్ఠేన యథాక్కమం “ఛన్దిద్ధిపాదో వీరియచిత్తవీమంసిద్ధిపాదో”తి నామేన **“ఇద్ధిపాదా”**తి వుచ్చన్తి, ఇతరే “అనిద్ధిపాదా”తి. తథా సతి అమోహో వీరియం పీతి పస్సద్ధి సమాధి తత్రమజ్ఝత్తతాతి ఇమే సత్త ధమ్మా బుజ్ఝనట్ఠేన యథాక్కమం “సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గో వీరియపీతిపస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గో”తి వుచ్చన్తి, ఇతరే అబోజ్ఝఙ్గాతి ఏవం చత్తారో సఙ్గహా.

సేసం సబ్బం లక్ఖణాదితో పట్ఠాయ సుఞ్ఞతవారపరియోసానం కామావచరపఠమకుసలే వుత్తసదిసమేవ , కేవలం పన మగ్గఙ్గసఙ్గహే “అట్ఠఙ్గికో మగ్గో హోతీ”తి (ధ॰ స॰ ౩౩౭) **పదభాజనీయే** సరూపేనేవ నిద్దిట్ఠం, ఇన్ద్రియసఙ్గహే పఞ్ఞిన్ద్రియట్ఠానే పఠమమగ్గస్స అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం గహేత్వా ఇతరమగ్గానం అఞ్ఞిన్ద్రియం గహేత్వావ అట్ఠిన్ద్రియన్తి అట్ఠిన్ద్రియతా, సబ్బత్థ లోకుత్తరతా చ విసేసో, సేసం తాదిసమేవ. పఠమజ్ఝానికా చత్తారో మగ్గా.

తథా దుతియజ్ఝానికేసుపి కేవలం ధమ్ముద్దేసే వితక్కాభావో, సఙ్గహవారే చతురఙ్గజ్ఝానతా, సత్తఙ్గమగ్గతా చ విసేసో, సేసం పఠమజ్ఝానికసదిసమేవ. దుతియజ్ఝానికమగ్గా.

తథా తతియజ్ఝానికేసుపి కేవలం ధమ్ముద్దేసే విచారాభావో, సఙ్గహవారే తివఙ్గికజ్ఝానతా చ విసేసో, సేసం దుతియజ్ఝానికసదిసమేవ. తతియజ్ఝానికమగ్గా.

తథా చతుత్థజ్ఝానికేసుపి కేవలం ధమ్ముద్దేసే పీతియా అభావో, కోట్ఠాసవారే దువఙ్గికజ్ఝానతా, ఛళఙ్గికబోజ్ఝఙ్గతా చ విసేసో, సేసం తతియజ్ఝానికసదిసమేవ. చతుత్థజ్ఝానికమగ్గా.

తథా పఞ్చమజ్ఝానికేసుపి కేవలం సబ్బత్థ వేదనాపరివత్తనమేవ విసేసో, సేసం చతుత్థజ్ఝానికసదిసమేవ. పఞ్చమజ్ఝానికమగ్గా. ఏవం ధమ్ముద్దేసాదితో వినిచ్ఛయో.

విసయాదిప్పభేదతో పన సబ్బేపి లోకుత్తరకుసలా ఆరమ్మణతో నిబ్బానారమ్మణావ, తస్మా న తతో నేసం భేదో, పటిపదాదిభేదతో పన పుబ్బే వుత్తనయేన పచ్చేకం భేదో వేదితబ్బో. ఏత్థ చ యో నామరూపపరిగ్గహతో పట్ఠాయ కిలమన్తో విపస్సనం ఆరభిత్వా దుక్ఖేన కసిరేన కిలేసే విక్ఖమ్భేతి, తస్స దుక్ఖా పటిపదా హోతి. యో పన విక్ఖమ్భితకిలేసో, సో విపస్సనాపరివాసం వాసేన్తో చిరేన మగ్గపాతుభావం పాపుణాతి, తస్స దన్ధాభిఞ్ఞా హోతి. ఇమినా నయేన ఇతరా తిస్సోపి పటిపదాభిఞ్ఞాయో వేదితబ్బా. యథా చ పటిపదాదిభేదతో, ఏవం విమోక్ఖభేదతోపి పచ్చేకం ద్విధా హోన్తి – సుఞ్ఞతవిమోక్ఖో అప్పణిహితవిమోక్ఖోతి.

తత్థ **సుఞ్ఞత**న్తి, **అప్పణిహిత**న్తి చ లోకుత్తరమగ్గస్స నామం. సో హి ఆగమనతో సగుణతో ఆరమ్మణతోతి తీహి కారణేహి నామం లభతి. కథం? ఇధ భిక్ఖు విపస్సనాకమ్మట్ఠానికో ఆదితో పట్ఠాయ “అనిచ్చం దుక్ఖమనత్తా”తి తివిధం అనుపస్సనం ఆరోపేత్వా సమ్మసన్తో విచరతి, సచస్స వుట్ఠానగామినివిపస్సనా తేభూమకే సఙ్ఖారే అనత్తతో విపస్సతి, అయం అత్తసుఞ్ఞతాదస్సనట్ఠేన సుఞ్ఞతా నామ హోతి. సచే దుక్ఖతో విపస్సతి, అయం తణ్హాపణిధిరహితట్ఠేన అప్పణిహితా నామ హోతి, తా ఉభోపి ఆగమనీయట్ఠానే ఠత్వా అత్తనో అత్తనో మగ్గస్స యథాక్కమం సుఞ్ఞతమగ్గో అప్పణిహితమగ్గోతి నామం దేన్తి. ఏవం ఆగమనతో నామలాభో వేదితబ్బో. నను సుత్తన్తేసు సచే వుట్ఠానగామినివిపస్సనా అనిచ్చతో పస్సతి, తస్సా వసేన మగ్గో అనిమిత్తవిమోక్ఖో హోతీతి కత్వా తయో విమోక్ఖా కథితాతి? సచ్చం, అపి చ ఖో పరియాయతో కథితా, నిప్పరియాయతో పన సయమ్పి సనిమిత్తా అత్తనో మగ్గస్స అనిమిత్తనామం దాతుం అసక్కుణేయ్యతాయ ద్వే ఏవ విమోక్ఖా హోన్తీతి. తిస్సోపి హి విపస్సనా నిచ్చనిమిత్తం, సుఖనిమిత్తఞ్చ ఉగ్ఘాటనేన అనిమిత్తవోహారం లభన్తి, తిస్సోపి నిమిత్తభూతేసు ఖన్ధేసు చరణతో సనిమిత్తావ, తస్మా సయం ఆగమనీయట్ఠానే ఠత్వా అత్తనో మగ్గస్స నిప్పరియాయతో అనిమిత్తనామం దాతుం న సక్కోన్తి. యస్మా పన మగ్గో సయం రాగాదీహి సుఞ్ఞో, రాగాదినిమిత్తపణిధిరహితో చ, తస్మా సగుణేనేవ సుఞ్ఞతనామం, అప్పణిహితనామఞ్చ లభతి. ఏవమస్స సగుణతో నామలాభో వేదితబ్బో. యస్మా పన నిబ్బానం రాగాదీహి, సఙ్ఖారేహి చ సుఞ్ఞత్తా, రాగాదినిమిత్తపణిధిరహితత్తా చ “సుఞ్ఞతం, అనిమిత్తం, అప్పణిహిత”న్తి చ వుచ్చతి, తస్మా తం ఆరమ్మణం కత్వా ఉప్పన్నమగ్గోపి “సుఞ్ఞతో, అనిమిత్తో, అప్పణిహితో”తి చ నామం లభతి. ఏవం ఆరమ్మణతో నామలాభో వేదితబ్బో.

తేసు ఇధ ఆగమనతోవ మగ్గో నామం లభతి, న సగుణతో, నాపి ఆరమ్మణతో, సగుణారమ్మణతో నామలాభస్స సుత్తన్తేసు పరియాయదేసితత్తా. తేనేవ హేత్థ మగ్గానం సగుణారమ్మణతోపి అనిమిత్తవిమోక్ఖతం అగ్గహేత్వా సుఞ్ఞతఅప్పణిహితవిమోక్ఖతావ ఆగమనతో వుత్తా, తఞ్చాగమనం దువిధం విపస్సనాగమనం,

మగ్గాగమనఞ్చ. తత్థ విపస్సనాగమనతో మగ్గో చ సుఞ్ఞతాదినామం లభతి, మగ్గాగమనతో చ లభతేవ, ఇధ పన మగ్గస్స అధిప్పేతత్తా విపస్సనాగమనతోవ వేదితబ్బం. ఏవం విమోక్ఖభేదతో పచ్చేకం ద్విధా హోన్తి. ఏవం విసయాదిప్పభేదతో వినిచ్ఛయో.

లోకుత్తరకుసలధమ్మా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితా చ మోహవిచ్ఛేదనియా నామ

అభిధమ్మమాతికత్థసంవణ్ణనాయ

"కుసలా ధమ్మా"తి పదస్స అత్థవణ్ణనా.

అకుసలపదత్థో

లోభమూలవణ్ణనా

అకుసలా పన ధమ్మా భూమితో ఏకవిధా కామావచరావ, సమ్పయోగతో పన మూలవసేన తివిధా హోన్తి లోభమూలా దోసమూలా మోహమూలాతి. తత్థ లోభమూలా అట్ఠవిధా సోమనస్ససహగతం దిట్ఠిగతసమ్పయుత్తం అసఙ్ఖారం, తథా ససఙ్ఖారం, సోమనస్ససహగతం దిట్ఠిగతవిప్పయుత్తం అసఙ్ఖారం, తథా ససఙ్ఖారం, ఉపేక్ఖాసహగతం దిట్ఠిగతసమ్పయుత్తం అసఙ్ఖారం, తథా ససఙ్ఖారం, ఉపేక్ఖాసహగతం దిట్ఠిగతవిప్పయుత్తం అసఙ్ఖారం, తథా ససఙ్ఖారన్తి.

తత్థ ఇట్ఠారమ్మణే లోభబహులతాదీహి కారణేహి సోమనస్ససహగతతా, అసద్ధమ్మసవనఅకల్యాణమిత్తతాదీహి దిట్ఠిసమ్పయుత్తతా చ వేదితబ్బా. యదా హి "నత్థి కామేసు ఆదీనవో"తిఆదినా నయేన మిచ్ఛాదిట్ఠిం పురక్ఖత్వా హట్ఠతుట్ఠో కామే వా పరిభుఞ్జతి, దిట్ఠమఙ్గలాదీని వా సారతో పచ్చేతి సభావతిక్ఖేనేవ అనుస్సాహితేన చిత్తేన, తదా పఠమం అకుసలచిత్తం ఉప్పజ్జతి. యదా మన్దేన సముస్సాహితేన, తదా దుతియం. యదా మిచ్ఛాదిట్ఠిం అపురక్ఖత్వా కేవలం హట్ఠతుట్ఠో మేథునం వా సేవతి, పరసమ్పత్తిం వా అభిజ్ఝాయతి, పరభణ్డం వా హరతి సభావతిక్ఖేనానుస్సాహితేన, తదా తతియం. యదా సముస్సాహితేన, తదా చతుత్థం. యదా పన కామానం వా అసమ్పత్తిం ఆగమ్మ, అఞ్ఞేసం వా సోమనస్సహేతూనం అభావేన చతూసుపి వికప్పేసు సోమనస్సరహితతా హోతి, తదా సేసాని చత్తారి ఉపేక్ఖాసహగతాని ఉప్పజ్జన్తీతి అయం సమ్పయోగతో వినిచ్ఛయో.

ధమ్ముద్దేసతో పన పఠమాకుసలే తావ నియతా **పాళియం** సరూపేనాగతా సోళస, యేవాపనకవసేన చత్తారోతి వీసతి ధమ్మా హోన్తి. కథం? ఫస్సో వేదనా సఞ్ఞా చేతనా చిత్తం వితక్కో విచారో పీతి వీరియం ఏకగ్గతా జీవితం అహిరికం అనోత్తప్పం లోభో మోహో మిచ్ఛాదిట్ఠీతి ఇమే సరూపేనాగతా సోళస ధమ్మా, ఛన్దో అధిమోక్ఖో మనసికారో ఉద్ధచ్చన్తి ఇమే యేవాపనకా చత్తారోతి. పదభాజనీయే పన పుబ్బే వుత్తనయేనేవ "ఫస్సపఞ్చకం ఝానఙ్గపఞ్చకం వీరియసమాధిమనోసోమనస్సజీవితవసేన ఇన్ద్రియాని పఞ్చ, మిచ్ఛాదిట్ఠిసఙ్కప్పవాయామసమాధివసేన మగ్గఙ్గాని చత్తారి, వీరియసమాధిఅహిరికానోత్తప్పవసేన బలాని చత్తారి, లోభో మోహోతి ద్వే మూలాని, అభిజ్ఝా మిచ్ఛాదిట్ఠీతి ద్వే కమ్మపథాని, అహిరికం అనోత్తప్పన్తి లోకనాసదుకం, సమథో పగ్గాహో అవిక్ఖేపో చాతి ఏవం సరూపేనాగతానం ద్వత్తింసధమ్మానం సోళససు ఏవ సమవరోధో, సవిభత్తికావిభత్తికభేదో చ కామావచరపఠమకుసలే వుత్తానుసారతో ఞాతబ్బో. అయం ధమ్ముద్దేసతో వినిచ్ఛయో.

లక్ఖణాదివిభాగతో పన న హిరీయతీతి అహిరికో, అహిరికస్స భావో **అహిరిక్కం,** న ఓత్తప్పం **అనోత్తప్పం**. తేసు అహిరిక్కం కాయదుచ్చరితాదీహి అజిగుచ్ఛనలక్ఖణం, అలజ్జాలక్ఖణం వా, అనోత్తప్పం తేహేవ అసారజ్జనలక్ఖణం, అనుత్తాసలక్ఖణం వా, సేసం హిరిఓత్తప్పానం వుత్తప్పటిపక్ఖవసేన వేదితబ్బం.

లుబ్భతి తేన, సయం వా లుబ్భతి, లుబ్భనమత్తమేవ వా తన్తి **లోభో**. సో ఆరమ్మణగహణలక్ఖణో మక్కటాలేపో వియ, అభిసఙ్గరసో తత్తకపాలే ఖిత్తమంసపేసి వియ, అపరిచ్చాగపచ్చుపట్ఠానో తేలఞ్జనరాగో వియ, సఞ్ఞోజనీయధమ్మేసు అస్సాదదస్సనపదట్ఠానో. తణ్హానదిభావేన వడ్ఢమానో సీఘసోతా నదీ వియ మహాసముద్దం అపాయమేవ గహేత్వా గచ్ఛతీతి దట్ఠబ్బో.

ముయ్హన్తి తేన, సయం వా ముయ్హతి, ముయ్హనమత్తమేవ వా తన్తి **మోహో**. సో చిత్తస్స అన్ధకారలక్ఖణో, అఞ్ఞాణలక్ఖణో వా, అసమ్పటివేధరసో, ఆరమ్మణసభావచ్ఛాదనరసో వా, అసమ్మాపటిపత్తిపచ్చుపట్ఠానో, అన్ధకారపచ్చుపట్ఠానో వా, అయోనిసోమనసికారపదట్ఠానో, సబ్బాకుసలానం మూలన్తి దట్ఠబ్బో.

మిచ్ఛా పస్సన్తి తాయ, సయం వా మిచ్ఛా పస్సతి, మిచ్ఛాదస్సనమత్తమేవ వా ఏసాతి **మిచ్ఛాదిట్ఠి**. సా అయోనిసో అభినివేసలక్ఖణా, పరామాసరసా, మిచ్ఛాభినివేసపచ్చుపట్ఠానా, అరియానం అదస్సనకామతాదిపదట్ఠానా, పరమం వజ్జన్తి దట్ఠబ్బా.

ఉద్ధతభావో **ఉద్ధచ్చం**. తం అవూపసమలక్ఖణం, అనవట్ఠానరసం, భన్తతాపచ్చుపట్ఠానం, అయోనిసోమనసికారపదట్ఠానం, చిత్తవిక్ఖేపోతి దట్ఠబ్బో. సేసో పనేత్థ సుఞ్ఞతవారపరియోసానో సబ్బోపి వినిచ్ఛయో కుసలాధికారే వుత్తానుసారతో వేదితబ్బో. కేవలం సఙ్గహవారే **పాళియం** ఆగతవసేన పఞ్చిన్ద్రియతా, చతురఙ్గమగ్గతా, చతుబ్బిధబలతా, ద్వేహేతుతా, సబ్బత్థ అకుసలభావో చ విసేసో, సేసం తాదిసమేవ. పఠమాకుసలం నిట్ఠితం.

యథా చ పఠమే, ఏవం దుతియేపి ససఙ్ఖారతా, యేవాపనకేసు థినమిద్ధానం సమ్భవో, నియతతా చ విసేసో. తత్థ థిననతా **థినం**, మిద్ధనతా **మిద్ధం**, అనుస్సాహనసంసీదనతా, సత్తివిఘాతో చాతి అత్థో. తత్థ థినం అనుస్సాహలక్ఖణం, వీరియవినోదనరసం, సంసీదనపచ్చుపట్ఠానం. మిద్ధం అకమ్మఞ్ఞతాలక్ఖణం, ఓనహనరసం, లీనతాపచ్చుపట్ఠానం, పచలాయికానిద్దాపచ్చుపట్ఠానం వా, ఉభయమ్పి అరతితన్దివిజమ్భికాదీసు అయోనిసోమనసికారపదట్ఠానం. దుతియం.

తతియే సబ్బోపి వినిచ్ఛయో పఠమాకుసలే వుత్తనయోవ. కేవలం దిట్ఠియా అభావో, యేవాపనకేసు మానస్స సమ్భవో, అనియతతా చ, సఙ్గహవారే తివఙ్గికమగ్గతా చ విసేసో, సేసం తాదిసమేవ. తత్థ మఞ్ఞతీతి **మానో**. సో ఉణ్ణతిలక్ఖణో, సమ్పగ్గహరసో, కేతుకమ్యతాపచ్చుపట్ఠానో, దిట్ఠివిప్పయుత్తలోభపదట్ఠానో, ఉమ్మాదో వియ దట్ఠబ్బో. తతియం.

యథా చ తతియే, ఏవం చతుత్థేపి. థినమిద్ధఞ్చేత్థ ససఙ్ఖారతా చ అధికా, సేసం తాదిసమేవ. చతుత్థం.

పఞ్చమఛట్ఠసత్తమట్ఠమేసు సోమనస్సట్ఠానే ఉపేక్ఖాసమ్భవో, పీతియా చ అభావో, తతో ఏవ సఙ్గహవారే చతురఙ్గఝానతా చ విసేసో, సేసం సబ్బం పఠమదుతియతతియచతుత్థచిత్తసదిసమేవ.

లోభమూలా నిట్ఠితా.

దోసమూలవణ్ణనా

దోసమూలా పన ద్విధా దోమనస్ససహగతం పటిఘసమ్పయుత్తం అసఙ్ఖారం, తథా ససఙ్ఖారం. ఏవం సమ్పయోగతో. ధమ్ముద్దేసాదితో పన పఠమే తావ పఠమాకుసలే వుత్తేసు పీతిలోభదిట్ఠియో వజ్జేత్వా దోసం , యేవాపనకేసు అనియతాని ఇస్సామచ్ఛరియకుక్కుచ్చాని, సోమనస్సట్ఠానే దోమనస్సఞ్చ పక్ఖిపిత్వా ఏకవీసతి ధమ్మా హోన్తి. యేవాపనకా చేత్థ సత్త. తత్థ దుస్సన్తి తేన, సయం వా దుస్సతి, దుస్సనమత్తమేవ వా తన్తి **దోసో**. సో చణ్డిక్కలక్ఖణో పహటాసీవిసో వియ, విసప్పనరసో విసనిపాతో వియ, అత్తనో నిస్సయదహనరసో వా దావగ్గి వియ, దుస్సనపచ్చుపట్ఠానో లద్ధోకాసో వియ సపత్తో, ఆఘాతవత్థుపదట్ఠానో, విససంసట్ఠపూతిముత్తం వియ దట్ఠబ్బో. ఇస్సాయనా **ఇస్సా**. సా పరసమ్పత్తీనం ఉసూయనలక్ఖణా, తత్థేవ అనభిరతిరసా, తతో విముఖభావపచ్చుపట్ఠానా, పరసమ్పత్తిపదట్ఠానా, సఞ్ఞోజనన్తి దట్ఠబ్బా. మచ్ఛేరభావో **మచ్ఛరియం**. తం లద్ధానం వా లభితబ్బానం వా అత్తనో సమ్పత్తీనం నిగూహనలక్ఖణం, తాసఞ్ఞేవ పరేహి సాధారణభావఅక్ఖమనరసం, సఙ్కోచనపచ్చుపట్ఠానం, కటుకఞ్చుకతాపచ్చుపట్ఠానం వా, అత్తసమ్పత్తిపదట్ఠానం, చేతసో విరూపభావోతి దట్ఠబ్బం. కుచ్ఛితం కతం కుకతం, తస్స భావో **కుక్కుచ్చం**. తం పచ్ఛానుతాపలక్ఖణం, కతాకతానుసోచనరసం, విప్పటిసారపచ్చుపట్ఠానం, కతాకతపదట్ఠానం, దాసబ్యమివ దట్ఠబ్బం. సఙ్గహవారే దుక్ఖేన సద్ధిం చతురఙ్గఝానతా, దోమనస్సేన పఞ్చిన్ద్రియతా, తివఙ్గికమగ్గతా, దోసమోహవసేన ద్విహేతుకతా చ వేదితబ్బా. సేసో పన సబ్బో వినిచ్ఛయో పఠమాకుసలే వుత్తసదిసో ఏవ. యథా చ పఠమే, ఏవం దుతియేపి, ససఙ్ఖారతా పన థినమిద్ధేహి సద్ధిం నవయేవాపనకతా చ విసేసో, సేసం తాదిసమేవ.

దోసమూలా నిట్ఠితా.

మోహమూలవణ్ణనా

మోహమూలాపి ద్విధా ఉపేక్ఖాసహగతం విచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తం, తథా ఉద్ధచ్చసమ్పయుత్తన్తి. తత్థ పఠమే ధమ్ముద్దేసతో తావ ఫస్సపఞ్చకం వితక్కో విచారో వీరియం ఏకగ్గతా జీవితం అహిరికం అనోత్తప్పం మోహో విచికిచ్ఛాతి సరూపేనాగతా చుద్దస , ఉద్ధచ్చం మనసికారోతి యేవాపనకా ద్వే చాతి సోళస ధమ్మా హోన్తి, ఏకగ్గతా చేత్థ చిత్తట్ఠితిమత్తా, ఇన్ద్రియమగ్గబలభావం న సమ్పాపుణాతి. తతో ఏవ సఙ్గహవారే సమాధిం వజ్జేత్వా ఉపేక్ఖాయ సద్ధిం చత్తారి ఇన్ద్రియాని, ద్వే మగ్గఙ్గాని, తీణి బలాని హోన్తి. మోహో పనేత్థ ఏకోవ హేతు. సేసో పనేత్థ సబ్బో వినిచ్ఛయో వుత్తనయో ఏవ.

తత్థ విగతా చికిచ్ఛా ఏతిస్సాతి **విచికిచ్ఛా**. సా సంసయలక్ఖణా, కమ్పనరసా, అనిచ్ఛయపచ్చుపట్ఠానా, అనేకంసభావపచ్చుపట్ఠానా వా, అయోనిసోమనసికారపదట్ఠానా, పటిపత్తిఅన్తరాయకరాతి దట్ఠబ్బా. యథా చ విచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తే, ఏవం ఉద్ధచ్చసమ్పయుత్తేపి. కేవలం విచికిచ్ఛాయ అభావో, అధిమోక్ఖస్స చ భావో, తతో ఏవ బలవతరసమాధితా, తేనేవ సఙ్గహవారే సమాధినా సద్ధిం పఞ్చిన్ద్రియతా, తివఙ్గికమగ్గతా, చతుబ్బలతా చ హోతి. ఉద్ధచ్చఞ్చేత్థ సరూపేనేవ నిద్దిట్ఠం, అధిమోక్ఖమనసికారా ద్వే యేవాపనకవసేనాతి అయం విసేసో, సేసం తాదిసమేవ. ఇమాని పన ద్వే చిత్తాని నానావిసయే, ఏకవిసయే చ అసణ్ఠహనతో పవట్టనకాని. ఉద్ధచ్చసహగతం హి లద్ధాధిమోక్ఖతాయ లద్ధపతిట్ఠం ఏకారమ్మణేయేవ పతిట్ఠాయ పతిట్ఠాయ పవట్టతి చతురస్సమణి వియ, ఇతరం నానారమ్మణేసు వట్టమణి వియాతి దట్ఠబ్బం. ఉద్ధచ్చసహగతఞ్చ ఠపేత్వా సేసా ఏకాదస పటిసన్ధిం జనేన్తీతి వేదితబ్బం.

విసయాదిప్పభేదతో పనేతే ద్వాదసపి వత్థారమ్మణవసేన తావ ఛబ్బిధా హోన్తి. తేసు లోభమోహమూలా పన దస పఞ్చద్వారే హదయవత్థుం నిస్సాయేవ, మనోద్వారే నిస్సాయ వా అనిస్సాయ వా జవనకిచ్చం సాధయమానా ఛబ్బిధా. తథా దోసమూలా నిస్సాయేవ పన పవత్తన్తి. లోభమూలా పన అదిన్నాదానకామమిచ్ఛాచారముసావాదపేసుఞ్ఞసమ్ఫప్పలాపాభిజ్ఝాసఙ్ఖాతానం ఛన్నం కమ్మపథానం వసేన ఛబ్బిధా. దిట్ఠిసమ్పయుత్తా పనేత్థ మిచ్ఛాదిట్ఠివసేనాపీతి సత్తవిధా హోన్తి. దోసమూలా పన పాణాతిపాతాదిన్నాదానముసావాదపేసుఞ్ఞఫరుససమ్ఫప్పలాపబ్యాపాదవసేన సత్తవిధా హోన్తి. దసన్నమ్పి పనేసం ద్వారకమ్మవసేన చేవ వీమంసావజ్జితాధిపతిత్తయవసేన చ కుసలే వుత్తనయేన విభాగో వేదితబ్బో. ఏకన్తహీనత్తా హీనత్తికభేదో నత్థి. ఆరమ్మణాధిపతి పనేత్థ

లోభమూలేసు ఏవ, న ఇతరేసు, మోహమూలేసు పన సహజాతాధిపతిపి నత్థి, తథా కమ్మపథభేదోపి. న హి పవట్టమానం కఙ్ఖం అధిపతిం కరోతి. దోసో వా సవిసయం, విచికిచ్ఛాచిత్తఞ్చ పటిపత్తిమన్తరాయకరత్తేన దుచ్చరితహేతుభూతమ్పి పాణాతిపాతాదీనం దోసలోభమూలచిత్తేహేవ సన్నిట్ఠాపనియతో కమ్మపథభేదం న గచ్ఛతి, పుబ్బభాగే ఏవ పన హేతు హోతి. తేనేవస్స అపాయహేతుతా పఠమమగ్గవజ్ఝతాతి దట్ఠబ్బం. అతీతాదిభేదతో పన ద్వాదసన్నం పచ్చేకమనన్తతా, సేసో చ వినిచ్ఛయో కుసలాధికారే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బోతి.

అకుసలా ధమ్మా నిట్ఠితా.

అబ్యాకతపదత్థో

అహేతుకకుసలవిపాకవణ్ణనా

అబ్యాకతా పన ధమ్మా జాతితో చతుబ్బిధా విపాకకిరియరూపనిబ్బానవసేన. తత్థ విపాకాబ్యాకతా ధమ్మా జాతితో చ ద్విధా హోన్తి కుసలాకుసలవిపాకవసేన. తత్థ కుసలవిపాకా భూమితో చతుబ్బిధా కామరూపారూపావచరలోకుత్తరవిపాకవసేన. తత్థ **కామావచరవిపాకా** అహేతుకా సహేతుకాతి దువిధా. తత్థ అలోభాదిసహజాతహేతువిరహితా అహేతుకా. తే సమ్పయోగవత్థారమ్మణాదిభేదతో అట్ఠవిధా. సేయ్యథిదం – ఉపేక్ఖాసహగతం చక్ఖువిఞ్ఞాణం, తథా సోతఘానజివ్హావిఞ్ఞాణం, సుఖసహగతం కాయవిఞ్ఞాణం, ఉపేక్ఖాసహగతా మనోధాతు, సోమనస్ససహగతా మనోవిఞ్ఞాణధాతు, తథా ఉపేక్ఖాసహగతా చాతి. చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని హి చత్తారి చక్ఖుపసాదాదీసు చతూసు ఉపాదాయరూపేసు ఉపాదాయరూపానం ఘట్టనానిఘంసస్స పిచుపిణ్డే పిచుపిణ్డస్సేవాతిదుబ్బలతాయ ఉపేక్ఖావేదనాసమ్పయుత్తానేవ హోన్తి. కాయవిఞ్ఞాణం పన కాయిన్ద్రియే ఫోట్ఠబ్బభూతత్తయఘట్టనానిఘంసస్స అధికరణిమత్థకే ఠపితపిచుపిణ్డే కూటపహారస్సేవ బలవతాయ పసాదనిస్సయేసుపి భూతేసు పటిఘాతసమ్భవతో సుఖసహగతం హోతి, మనోధాతు అత్తనో గహణదుబ్బలతాయ అతిఇట్ఠేపి ఉపేక్ఖాసహగతావ, మనోవిఞ్ఞాణధాతు పన అతిఇట్ఠే సోమనస్ససహగతా, ఇట్ఠమజ్ఝత్తే ఉపేక్ఖాసహగతాతి అయం సమ్పయోగతో వినిచ్ఛయో.

ధమ్ముద్దేసాదితో పన చక్ఖువిఞ్ఞాణే తావ ఫస్సపఞ్చకం, ఏకగ్గతా, జీవితన్తి సరూపేనాగతా సత్త, యేవాపనకవసేన మనసికారో ఏకో చాతి అట్ఠ ధమ్మా హోన్తి. సఙ్గహతో పనేత్థ ఖన్ధాయతనధాతుఆహారిన్ద్రియవసేన పఞ్చేవసఙ్గహా. తత్థ చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుధమ్మధాతువసేన ధాతుసఙ్గహో, మనో ఉపేక్ఖాజీవితిన్ద్రియవసేన ఇన్ద్రియసఙ్గహో చ వేదితబ్బో. సేసం వుత్తనయమేవ. ఏత్థ చ విజ్జమానాపి వేదనా ఝానఙ్గతం న గచ్ఛతి, ఇన్ద్రియం పన హోతి. ఏకగ్గతా ఇన్ద్రియమగ్గఙ్గబలభావమ్పి న గచ్ఛతి అతిదుబ్బలత్తా. వితక్కపచ్ఛిమకం హి ఝానం, హేతుపచ్ఛిమకో మగ్గో, బలఞ్చ. యథా చేత్థ, ఏవం సోతఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణేసుపి. కేవలం పన సఙ్గహవారే సోతవిఞ్ఞాణధాతుఆదివసేన ధాతుసఙ్గహో, కాయవిఞ్ఞాణే వేదనాపరివత్తనఞ్చ విసేసో. యథా చేత్థ, ఏవం మనోధాతుయాపి. కేవలం పన వితక్కవిచారా ద్వే యేవాపనకా చ అధిమోక్ఖోతి తయో ధమ్మా అధికా. సఙ్గహవారే మనోధాతుధమ్మధాతువసేన ధాతుసఙ్గహో, వితక్కవిచారుపేక్ఖేకగ్గతాహి చతూహి ఝానఙ్గసఙ్గహో చ విసేసో. పాళియం పనేత్థ కిఞ్చాపి ఝానఙ్గసఙ్గహో న ఉద్ధటో, తథాపి సవితక్కేసు నియమేన ఝానఙ్గతాసమ్భవతో గహేతబ్బోవ. యథా చేత్థ, ఏవం మనోవిఞ్ఞాణధాతుద్వయేపి. సోమనస్ససహగతతాయ పనేత్థ పీతి అధికా, సఙ్గహవారే చ పఞ్చఙ్గజ్ఝానతా, వేదనాపరివత్తనం, ఉభయత్థాపి మనోవిఞ్ఞాణధాతుధమ్మధాతువసేన ధాతుసఙ్గహో చ విసేసో, సేసం తాదిసమేవ.

విసయాదిప్పభేదతో పన చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని పఞ్చ యథాక్కమం చక్ఖాదిఏకేకమేవ వత్థుం నిస్సాయ పచ్చుప్పన్నే, ఇట్ఠే చ రూపాదిఏకేకారమ్మణే ఏవ కిరియమనోధాతుఅనన్తరం ఆలోకాకాసవాయుజలపథవీసహకారీని పసాదకాదీని దస్సనసవనఘాయనసాయనఫుసనకిచ్చాని సాధయమానాని చక్ఖుద్వారాదీసు ఏకేకస్మిం ఏవ విపచ్చన్తి. ఏవమేతేసం వత్థుద్వారారమ్మణకిచ్చాని విసుం నియతాని. ఠానం పన తేసం పఞ్చన్నమ్పి ఏకమేవ, తేన నేసం న భేదో. మనోధాతు పన హదయవత్థుం నిస్సాయేవ పచ్చుప్పన్నేసు రూపాదీసు పఞ్చసుపి ఆరమ్మణేసు పఞ్చవిఞ్ఞాణానన్తరం సమ్పటిచ్ఛనకిచ్చం సాధయమానా పఞ్చసుపి ద్వారేసు పవత్తతి, సోమనస్ససహగతా మనోవిఞ్ఞాణధాతు పన హదయవత్థుం నిస్సాయేవ అతిఇట్ఠే పచ్చుప్పన్నే పఞ్చారమ్మణే విపాకమనోధాతుఅనన్తరం సన్తీరణకిచ్చం, ఛసుపి ద్వారేసు ఛసు బలవకామావచరారమ్మణేసు అతీతాదీసు జవనానన్తరం తదారమ్మణకిచ్చఞ్చ సాధయమానా విపచ్చతి. ఏవమేతిస్సా ద్వారారమ్మణకిచ్చట్ఠానాని అనిబద్ధాని, తతో తేహి భేదో హోతి, వత్థు పన తత్థేవ నిబద్ధం, తతో న భేదో, ఏవముపేక్ఖాసహగతాయపి. కేవలం పనేసా ద్వారవినిముత్తాపి హుత్వా సుగతియం జచ్చన్ధబధిరజచ్చుమ్మత్తకాదీనం పటిసన్ధికాలే పురిమచుతిచిత్తానన్తరం కమ్మబలేనోపట్ఠితం కమ్మకమ్మనిమిత్తగతినిమిత్తేసు అఞ్ఞతరం అతీతాదిభేదం ఛబ్బిధమ్పి కామావచరారమ్మణమారబ్భ పటిసన్ధికిచ్చం, తదనన్తరతో పట్ఠాయ యావతాయుకం భవఙ్గకిచ్చం, అన్తే చుతికిచ్చఞ్చ, వుత్తనయేన సన్తీరణతదారమ్మణకిచ్చాని చ సాధయమానా ఇమేసు పఞ్చసు ఠానేసు విపచ్చతీతి అయం విసేసో, సేసం తాదిసమేవ.

ఏత్థ చ వధబన్ధాదివసప్పవత్తే అనిట్ఠారమ్మణే ఖన్తిపటిసఙ్ఖానాదివసేన కుసలుప్పత్తితో తన్నిబ్బత్తానం పటిసన్ధిఆదివిఞ్ఞాణానం కమ్మనిమిత్తఞ్చే ఆరమ్మణం హోతి, అనిట్ఠేనేవ తేన భవితబ్బం. ఏవం ఇట్ఠవిసయే ఉప్పన్నానం కుసలవిపాకానం అనిట్ఠారమ్మణేసు అనుప్పత్తితో కమ్మగతినిమిత్తమేవ తేసం ఆరమ్మణం హోతీతి విఞ్ఞాయతి. విచారేత్వా యథా అవిరోధో హోతి, తథా గహేతబ్బం. ఏవం ఇట్ఠవిసయే ఉప్పన్నకుసలతో నిబ్బత్తానమ్పి పటిసన్ధిఆదివిఞ్ఞాణానం కమ్మనిమిత్తారమ్మణతాయ అవిరోధో ఞాతబ్బో. అతీతాదిభేదతో పన అట్ఠన్నమ్పి పచ్చేకమనన్తరతా హేట్ఠా వుత్తనయేన గహేతబ్బా.

అహేతుకకుసలవిపాకా నిట్ఠితా.

సహేతుకకుసలవిపాకవణ్ణనా

అలోభాదివిపాకహేతుసమ్పయుత్తా పన సహేతుకా, తే సమ్పయోగతో కామావచరకుసలా వియ అట్ఠవిధా. సోమనస్సఞాణాదిసమ్పయోగో పనేత్థ ఆగమనాదితో వేదితబ్బో. తిహేతుకం హి కామావచరకుసలం తిహేతుకద్విహేతుకపటిసన్ధియో దత్వా పవత్తే ఛసు ద్వారేసు సోళస విపాకాని దేతి, దుహేతుకం పన కుసలం దుహేతుకాహేతుకపటిసన్ధియో దత్వా పవత్తే ఛసు ద్వారేసు తిహేతుకరహితాని ద్వాదస విపాకాని దేతి. అసఙ్ఖారికససఙ్ఖారికభావో పనేత్థ పచ్చయవిసేసతోపి హోతి. బలవపచ్చయేనాపి హి ఉప్పన్నం అసఙ్ఖారికం హోతి, దుబ్బలేనాపి ఇతరం. కేచి పన అసఙ్ఖారికేన ససఙ్ఖారవిపాకానం, ససఙ్ఖారికేన చ అసఙ్ఖారికానం ఉప్పత్తిం న ఇచ్ఛన్తి. యస్మా పనేతాని పటిసన్ధిదాయకతో అఞ్ఞేనాపి కమ్మేన పవత్తే అకుసలవిపాకాని పవత్తన్తి, **పట్ఠానే** చ "సహేతుకం భవఙ్గం అహేతుకస్స భవఙ్గస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా॰ ౩.౧.౧౦౨) వుత్తం, తస్మా అహేతుకపటిసన్ధికస్స పుగ్గలస్స సుగతియం పవత్తే సహేతుకానిపి విపాకాని పవత్తన్తి. దుగ్గతియం, పన రూపావచరభూమియఞ్చ అహేతుకానేవ పవత్తన్తి. తేసుపి అతిఇట్ఠే ఆరమ్మణే సోమనస్ససహగతాని, ఇట్ఠమజ్ఝత్తే ఉపేక్ఖాసహగతానీతి ఏవం ఆగమనాదితో సమ్పయోగభేదో వేదితబ్బో.

ధమ్ముద్దేసాదితో పన యావ సుఞ్ఞతవారపరియోసానా కామావచరకుసలసదిసోవ సబ్బో వినిచ్ఛయో, కేవలఞ్చేత్థ యేవాపనకేసు కరుణాముదితా న సన్తి సత్తారమ్మణత్తా. ఏకన్తపరిత్తారమ్మణా హి కామావచరవిపాకా. విరతియోపేత్థ లోకియేసు ఏకన్తకుసలసభావత్తా న సన్తి. "పఞ్చసిక్ఖాపదా కుసలా ఏవా"తి (విభ॰ ౭౧౫ ఆదయో) హి వుత్తం. ఫస్సాదయో చేత్థ విపాకత్తా ఆదాసే ముఖనిమిత్తం వియ నిరుస్సాహసన్తా, కుసలా పన ముఖం వియ సఉస్సాహా. సఙ్గహవారే చ పఞ్చఙ్గికో మగ్గో హోతి, అయం విసేసో. సేసం తాదిసమేవ.

విసయాదిప్పభేదతో పన య్వాయం కుసలేసు కమ్మద్వారపుఞ్ఞకిరియాధిపతీహి భేదో వుత్తో, సో ఇధ నత్థి అవిఞ్ఞత్తిజనకతో, అవిపాకధమ్మతో, తథా అప్పవత్తితో చ. హీనత్తికభేదో పన అత్థి హీనమజ్ఝిమప్పణీతానం కుసలానం విపాకత్తా , తథా ద్వారారమ్మణాదిభేదో. ఏతే హి హదయవత్థుం నిస్సాయ ద్వారవినిముత్తా హుత్వా దేవమనుస్సేసు ద్విహేతుకతిహేతుకానం హేట్ఠా వుత్తనయేన పటిసన్ధిభవఙ్గచుతికిచ్చాని, ఛద్వారే ఛసు ఆరమ్మణేసు తదారమ్మణకిచ్చఞ్చ సాధయమానా ఏవం చతూసు ఠానేసు విపచ్చన్తి. ఏవమేతేసం ద్వారారమ్మణకిచ్చట్ఠానాని అనిబద్ధాని, తతో తేహి భేదో హోతి. వత్థు పన తత్థేవ నిబద్ధం, తతో న భేదో. అతీతాదిభేదతో పనేత్థాపి అనన్తతా వుత్తనయా ఏవాతి.

కామావచరసహేతుకకుసలవిపాకా నిట్ఠితా.

రూపావచరవిపాకవణ్ణనా

రూపావచరవిపాకాపి సమ్పయోగభేదతో అత్తనో కుసలా వియ పఞ్చవిధా హోన్తి. సబ్బో చేత్థ వినిచ్ఛయభేదో కుసలే వుత్తనయో ఏవ. విపాకభావతో పనేత్థ యథా హత్థిఆదీనం ఛాయా తంసదిసా, ఏవం కుసలాగమనతో చ ఝానఙ్గాదిసమ్పయుత్తధమ్మసమాయోగో, పటిపదాదిభేదో చ హోతి. అపిచేత్థ తివిధాయ పఠమజ్ఝానభూమియా పఠమజ్ఝానవిపాకా, తథా దుతియజ్ఝానభూమియా దుతియజ్ఝానవిపాకా తతియజ్ఝానవిపాకా చ, తతియజ్ఝానభూమియా చతుత్థజ్ఝానవిపాకా, వేహప్ఫలపఞ్చసుద్ధావాసవసేన ఛబ్బిధాయ చతుత్థజ్ఝానభూమియా పఞ్చమజ్ఝానవిపాకా చ వుత్తనయేన పటిసన్ధిభవఙ్గచుతికిచ్చాని సాధయమానా హదయవత్థుం నిస్సాయ ద్వారవినిముత్తావ కమ్మనిమిత్తసఙ్ఖాతపఞ్ఞత్తారమ్మణా హుత్వా విపచ్చన్తీతి అయం విసేసో, సేసం తాదిసమేవ.

రూపావచరవిపాకా నిట్ఠితా.

అరూపావచరవిపాకవణ్ణనా

ఏవం అరూపావచరవిపాకాపి ఆరమ్మణభేదతో అత్తనో కుసలా వియ చతుబ్బిధా హోన్తి. వినిచ్ఛయో చ సబ్బో కుసలే వుత్తనయోవ. కుసలతో చేత్థ విసేసో రూపావచరవిపాకే వుత్తనయేన వేదితబ్బో. కేవలం పనేత్థ కమ్మనిమిత్తభూతపఞ్ఞత్తారమ్మణో ఆకాసానఞ్చాయతనవిపాకో పఠమారుప్పభూమియం, తథా మహగ్గతారమ్మణో విఞ్ఞాణఞ్చాయతనవిపాకో దుతియారుప్పభూమియం, కమ్మనిమిత్తభూతపఞ్ఞత్తారమ్మణో ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనవిపాకో తతియారుప్పభూమియం, మహగ్గతారమ్మణో నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనవిపాకో చతుత్థారుప్పభూమియఞ్చ అవత్థుకా వుత్తనయేన పటిసన్ధిభవఙ్గచుతికిచ్చాని సాధయమానావ పవత్తన్తీతి అయమేవ విసేసో.

అరూపావచరవిపాకా నిట్ఠితా.

లోకుత్తరవిపాకవణ్ణనా

తథా లోకుత్తరవిపాకాపి అత్తనో కుసలా వియ తంతంమగ్గఫలత్తా చతుబ్బిధా, ఝానఙ్గయోగభేదతో పచ్చేకం పఞ్చ పఞ్చ కత్వా వీసతివిధావ హోన్తి. వినిచ్ఛయో చేత్థ కుసలే వుత్తనయోవ. కేవలం సఙ్గహవారే సోతాపత్తిమగ్గఫలం సకదాగామిమగ్గఫలం అనాగామిమగ్గఫలన్తి ఇమేసం తిణ్ణం అఞ్ఞిన్ద్రియం, అరహత్తఫలస్స చ అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం పఞ్ఞిన్ద్రియట్ఠానే గహేత్వా అట్ఠిన్ద్రియతా, బోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గాదిబోధిపక్ఖియధమ్మా, పటిపదాదిభేదో చ మగ్గాగమనవసేనేవ హోతీతి వేదితబ్బో.

అధిపతిభేదోపేత్థ లబ్భతి. లోకుత్తరకుసలా హి అత్తనో ఫలానం అనన్తరుప్పత్తితో, జవనవుత్తితో చ అధిపతిం విధాతుం సక్కోన్తి, లోకియా పన విపరీతతో న సక్కోన్తి. తేనాహు పోరాణా "విపాకే అధిపతీ నత్థి ఠపేత్వా లోకుత్తర"న్తి (ధ. స. అట్ఠ. ౨౦౩). విమోక్ఖభేదతో పనేతే మగ్గాగమనతో తివిధా హోన్తి సుఞ్ఞతఅనిమిత్తఅప్పణిహితవిమోక్ఖవసేన. మగ్గా హి విపస్సనాగమనతో "సుఞ్ఞతో అప్పణిహితో"తి ద్వే నామాని లభిత్వా సగుణారమ్మణతో పరియాయేన అనిమిత్తాతిపి వుచ్చన్తి, తస్మా సయం ఆగమనీయట్ఠానే ఠత్వా అత్తనో అత్తనో అనన్తరఫలానం నిప్పరియాయతో తీణిపి నామాని దేన్తి. అపరభాగే పన ఫలసమాపత్తిభూతానం న దేన్తి. తత్థ విపస్సనాగమనతోవ మగ్గే వుత్తనయేన దువిధో నామలాభో వేదితబ్బో. తే చ న మగ్గా వియ ఏకచిత్తక్ఖణికా, మగ్గవీథియం పన ద్వత్తిక్ఖత్తుం, ఫలసమాపత్తివీథియం సకలమ్పి దివసం అప్పనాజవనవసేనేవ నిరన్తరం మహగ్గతజవనాని వియ పవత్తన్తీతి అయం విసేసో.

లోకుత్తరవిపాకా నిట్ఠితా.

అకుసలవిపాకా పన కామావచరావ, లోభాదిసమ్పయుత్తహేతు అభావతో అహేతుకా ఏవ చ హోన్తి. తే సమ్పయోగతో ఉపేక్ఖాసహగతం చక్ఖువిఞ్ఞాణం, తథా సోతఘానజివ్హావిఞ్ఞాణాని, తథా దుక్ఖసహగతం కాయవిఞ్ఞాణం, ఉపేక్ఖాసహగతా మనోధాతు, తథా మనోవిఞ్ఞాణధాతూతి సత్తవిధా. వినిచ్ఛయో పనేసం సబ్బత్థ తాదిసాహేతుకకుసలవిపాకేసు వుత్తనయో ఏవ. కేవలం పనానిట్ఠారమ్మణతా, కాయవిఞ్ఞాణస్స దుక్ఖసహగతతా, ఉపేక్ఖాసహగతమనోవిఞ్ఞాణధాతుయా ఉద్ధచ్చవజ్జితాకుసలపచ్చయా చతూసు అపాయేసు పటిసన్ధిభవఙ్గచుతికిచ్చాని, సుగతియఞ్చ సన్తీరణతదారమ్మణకిచ్చాని చ సాధనవసేన పవత్తి చ విసేసో, సేసం తాదిసమేవ.

అకుసలవిపాకా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితా చ విపాకాబ్యాకతా.

అహేతుకకిరియావణ్ణనా

కిరియాబ్యాకతా పన కామరూపారూపావచరవసేన తివిధా. తత్థ కామావచరకిరియా అహేతుకా సహేతుకాతి దువిధా. తత్థ సహజాతహేతువిరహితా అహేతుకా. తా సమ్పయోగాదితో తివిధా ఉపేక్ఖాసహగతా మనోధాతు, సోమనస్ససహగతా మనోవిఞ్ఞాణధాతు, తథా ఉపేక్ఖాసహగతాతి. **కిరియా**తి కరణమత్తం, కిచ్చమత్తన్తి అత్థో. సబ్బేసుయేవ హి కిరియచిత్తేసు యం ఆవజ్జనకిచ్చద్వయం, తం అజవనవుత్తితో మోఘపుప్ఫం వియ. యం జవనవుత్తికం, తం నిరానుసయసన్తానప్పవత్తితో ఛిన్నమూలరుక్ఖపుప్ఫం వియ అఫలం హోతి. తంతంఆవజ్జనజవనకిచ్చసాధనవసేన పవత్తత్తా పన కిచ్చమత్తతం ఉపాదాయ "కిరియా"తి వుత్తం. తత్థ మనోధాతుయా విపాకమనోధాతుయం వుత్తనయేన సబ్బో వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో. కేవలం పన పఞ్చద్వారే ఇట్ఠేసు వా అనిట్ఠేసు వా పఞ్చారమ్మణేసు పఞ్చపసాదే ఘట్టితేసు ఉప్పన్నభవఙ్గుపచ్ఛేదానన్తరం తమేవ పఞ్చారమ్మణమారబ్భ హదయవత్థుం నిస్సాయేవావజ్జనకిచ్చం సాధయమానా పఞ్చసుపి ద్వారేసు పవత్తతీతి అయం విసేసో.

మనోవిఞ్ఞాణధాతుద్వయమ్పి యథాక్కమం కుసలవిపాకాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతుద్వయసదిసం, వీరియం పనేత్థ అధికం, వీరియూపత్థమ్భోవ సమాధి బలవా హోతి. తతో ఏవేత్థ సఙ్గహవారే వీరియసమాధిమనోసోమనస్సజీవితిన్ద్రియానం పఞ్చన్నం వసేన ఇన్ద్రియసఙ్గహో హోతి, ఇధాపి బలసఙ్గహో నత్థేవ. యం పనేత్థ **పదభాజనీయే** సమాధివీరియానం నిద్దేసే "సమాధిబలం వీరియబల"న్తి (ధ. స. ౫౭౦-౫౭౩) బలవేవచనం వుత్తం, తం ఇతరాహేతుకచిత్తసమ్పయుత్తేహి ఇమేసం బలవతరతాదస్సనత్థం పరియాయతో వుత్తం. తతో ఏవ హి సఙ్గహవారే "ద్వే బలాని హోన్తీ"తి న వుత్తం, తస్మా అహేతుకేసు నిప్పరియాయతో బలం నత్థి ఏవాతి గహేతబ్బం.

విసయాదిప్పభేదతో పనేత్థ సోమనస్ససహగతా తావ హదయవత్థుఞ్ఞేవ నిస్సాయ పఞ్చద్వారే వోట్ఠబ్బనకిచ్చాయ చ, మనోద్వారే అనుళారేసు ఛసు కామావచరారమ్మణేసు ఆవజ్జనకిచ్చాయ చ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా అనన్తరం జవనకిచ్చం సాధయమానా ఖీణాసవానఞ్ఞేవ హసితం ఉప్పాదేన్తీ పవత్తతి. హసితం హి సోమనస్ససహగతకామావచరేహేవ జవనేహి, తేసు అసేఖానం పఞ్చహి కిరియాజవనేహి, సేఖానం పన కుసలేహి చేవ దిట్ఠివిప్పయుత్తలోభమూలేహి చాతి ఛహి, పుథుజ్జనానం దిట్ఠిసమ్పయుత్తేహి చాతి అట్ఠహీతి తేరసహి చిత్తేహి ఉప్పజ్జతి. ఉపేక్ఖాసహగతా పన పఞ్చద్వారే హదయవత్థుఞ్ఞేవ నిస్సాయ సన్తీరణకిచ్చాయ విపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయా అనన్తరం వోట్ఠబ్బనకిచ్చం, మనోద్వారే సబ్బేసు ఛసుపి ఆరమ్మణేసు సవత్థుకా, అవత్థుకా వా భవఙ్గచలనానన్తరం ఆవజ్జనకిచ్చం సాధయమానా పవత్తతి. అయం హి తీసు భవేసు కస్సచి సచిత్తకపుగ్గలస్స న కిస్మిఞ్చి విసయే న ఉప్పజ్జతి, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసదిసం మహాగమనం నామేతం చిత్తన్తి అయం విసేసో, సేసం తాదిసమేవ.

అహేతుకకిరియా నిట్ఠితా.

సహేతుకకామావచరకిరియావణ్ణనా

అలోభాదికిరియాహేతుసమ్పయుత్తా పన సహేతుకా, తే సమ్పయోగతో కుసలా వియ అట్ఠవిధా. సబ్బోపేత్థ వినిచ్ఛయో కుసలేసు వుత్తనయో ఏవ. కేవలం పనేత్థ విరతియో న సన్తి, కుసలా చ సేఖపుథుజ్జనానం వుత్తనయేన ఛసు ద్వారేసు వత్థుం నిస్సాయ వా అనిస్సాయ వా జవనకిచ్చం సాధయమానా పవత్తన్తి, ఇమే

పన అసేఖానన్తి అయం విసేసో. కామావచరకిరియా.

రూపావచరకిరియావణ్ణనా

రూపావచరకిరియా చ కుసలా వియ పఞ్చవిధా. వినిచ్ఛయో చ తత్థ వుత్తనయో ఏవ. కేవలం హి కుసలా సేఖపుథుజ్జనానం పఞ్ఞత్తారమ్మణా , అభిఞ్ఞావసేన పవత్తం పఞ్చమజ్ఝానం సబ్బారమ్మణఞ్చ హుత్వా మనోద్వారే హదయవత్థుఞ్ఞేవ నిస్సాయ జవనకిచ్చం సాధయమానా పవత్తన్తి, ఇమే పన అసేఖానన్తి అయమేవ విసేసో. రూపావచరకిరియా.

అరూపావచరకిరియావణ్ణనా

అరూపావచరకిరియా చ కుసలా వియ చతుబ్బిధా. వినిచ్ఛయో చ తత్థ వుత్తనయో ఏవ. కేవలం హి కుసలా సేఖపుథుజ్జనానం సవత్థుకా, అవత్థుకా వా హేట్ఠా వుత్తనయేన యథాయోగం పఞ్ఞత్తిమహగ్గతారమ్మణా మనోద్వారే జవనకిచ్చం సాయేమానా పవత్తన్తి, ఇమే పన అసేఖానన్తి అయం విసేసో. అరూపావచరకిరియా.

కిరియాబ్యాకతా నిట్ఠితా.

పకిణ్ణకకథావణ్ణనా

ఏత్థ ఠత్వా సబ్బే చిత్తచేతసికధమ్మే జాతిసఙ్గహాదితో సమోధానేత్వా పకిణ్ణకకథా వత్తబ్బా. యథావుత్తాని హి చిత్తాని కుసలాని ఏకవీసతి, అకుసలాని ద్వాదస, విపాకాని ఛత్తింస, కిరియాని వీసతి చాతి సబ్బానిపి ఏకూననవుతివిధాని, లోకుత్తరానం ఝానఙ్గయోగభేదతో చత్తాలీసవిధత్తా ఏకవీససతం వా హోన్తి. తేసు కామావచరాని చతుపఞ్ఞాస, రూపావచరాని పన్నరస, అరూపావచరాని ద్వాదస, లోకుత్తరాని అట్ఠ, చత్తాలీసం వా. కామావచరేసు చ కుసలాని అట్ఠ, విపాకాని తేవీసతి, కిరియాని ఏకాదస, అహేతుకాని అట్ఠారస. సేసాని పన చతుభూమకానిపి సహేతుకాని. తేసు చ జాతితో చిత్తగణనా పుబ్బే వుత్తావ . చేతసికా పన సద్ధా సతి హిరీఓత్తప్పం అలోభో అదోసో కాయపస్సద్ధాదయో ద్వాదస, తత్రమజ్ఝత్తతా అమోహో అప్పమఞ్ఞాద్వయం, విరతిత్తయఞ్చ మోహో అహిరికం అనోత్తప్పం ఉద్ధచ్చఞ్చ లోభో దిట్ఠి దోసో విచికిచ్ఛా చ మానో ఇస్సా మచ్ఛరియం కుక్కుచ్చం థినం మిద్ధఞ్చ ఫస్సో వేదనా సఞ్ఞా చేతనా ఏకగ్గతా జీవితిన్ద్రియఞ్చ మనసికారో చ వితక్కో విచారో పీతి వీరియం ఛన్దో అధిమోక్ఖో చాతి ద్వేపఞ్ఞాస హోన్తి.

తత్థ తత్రమజ్ఝత్తతా, అప్పమఞ్ఞాద్వయం, మానాదీని ఛ, మనసికారో ఛన్దో అధిమోక్ఖో చాతి ద్వాదస ధమ్మా యథాసానే యేవాపనకా ఏవ, విరతిత్తయం, ఉద్ధచ్చఞ్చ కత్థచి యేవాపనకా. తేసు చ తత్రమజ్ఝత్తతా మనసికారో ఛన్దో అధిమోక్ఖో ఉద్ధచ్చం విరతియోతి ఇమే ఠపేత్వా సేసా అట్ఠ యథాసానే అనియతా ఏవ, విరతియో పన కత్థచి అనియతా, ఇమే పన ఏకాదస ఠపేత్వా సేసా ఏకచత్తాలీస ధమ్మా నియతా ఏవ. తత్థ సద్ధాదయో పఞ్చవీసతి ధమ్మా కుసలాబ్యాకతాయేవ, మోహాదయో చుద్దస అకుసలా ఏవ, ఫస్సాదయో తేరస కుసలాకుసలాబ్యాకతా తిజాతికా. ఏకన్తతో హి కుసలా వా అబ్యాకతా వా ధమ్మా నత్థి, కుసలచిత్తసమ్పయుత్తసమయే పన కుసలా, అబ్యాకతచిత్తసమ్పయుత్తసమయే అబ్యాకతా చ హోన్తి. మోహాదయో పన సరూపేనేవ అకుసలా, ఇతరే చ తంసమ్పయోగేన సబ్బేపి చేతే అత్థనా సమ్పయుత్తచిత్తభేదేన భేదవన్తోవ హోన్తీతి వేదితబ్బా.

తేసు హి సద్ధాదయో ఏకూనవీసతి సబ్బేసు కుసలేసు చేవ సహేతుకాబ్యాకతేసు చాతి ఏకూనసట్ఠిచిత్తేసు ఉప్పజ్జన్తి, తతో పచ్చేకం ఏకూనసట్ఠిప్పభేదా చ హోన్తి. ఏవమఞ్ఞేపి ఞాతబ్బా . అమోహో తేసు ఞాణవిప్పయుత్తాని ద్వాదస ఠపేత్వా సేసేసు, అప్పమఞ్ఞా పన కామావచరేసు సహేతుకకిరియకుసలేసు చేవ పఞ్చమజ్ఝానవజ్జితరూపావచరేసు చాతి అట్ఠవీసతిచిత్తేసు, విరతియో పన కామావచరకుసలేసు, లోకుత్తరేసు చాతి సోళససు. ఏవమేతే పఞ్చవీసతి ధమ్మా కుసలాబ్యాకతేసు ఉప్పజ్జనతో కుసలాబ్యాకతా నామ జాతా. అకుసలేసు పన మోహాదయో చత్తారో ద్వాదససుపి అకుసలచిత్తేసు ఉప్పజ్జన్తి, లోభో అట్ఠసు లోభమూలేసు, దిట్ఠి తత్థ దిట్ఠిసమ్పయుత్తేసు, మానో దిట్ఠివిప్పయుత్తేసు, దోసో ఇస్సా మచ్ఛరియం కుక్కుచ్చం పటిఘసమ్పయుత్తేసు, థినమిద్ధం పఞ్చసు ససఙ్ఖారికేసు, విచికిచ్ఛా విచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తే ఏవాతి. ఏవమేతే చుద్దసపి సయం అకుసలత్తా, అకుసలేస్వేవ ఉప్పజ్జనతో చ అకుసలా నామ.

ఇతరేసు చ ఫస్సాదయో సత్త ధమ్మా సబ్బచిత్తేసు, న హి తం చిత్తమత్థి, యం ఇమేసు ఏకేనాపి వినా ఉప్పజ్జతి. సబ్బత్థికా హి ఏతే. వితక్కాదయో పన యథాయోగికా. తేసు హి వితక్కో తావ ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణవజ్జితకామావచరేసు చేవ ఏకాదససు పఠమజ్ఝానికరూపావచరలోకుత్తరేసు చాతి పఞ్చపఞ్ఞాసచిత్తేసు ఉప్పజ్జతి. విచారో పన తేసు చేవ తథా దుతియజ్ఝానికచిత్తేసు చాతి ఛసట్ఠిచిత్తేసు. పీతి చతుత్థజ్ఝానికవజ్జితసోమనస్ససహగతేసు. వీరియం ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణమనోధాతుసన్తీరణత్తికవజ్జితేసు. ఛన్దో అహేతుకమోమూహవజ్జితేసు. అధిమోక్ఖో ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణవిచికిచ్ఛాయుత్తవజ్జితేసు. ఏవమేతే తేరస కుసలాకుసలాబ్యాకతేసు ఉప్పజ్జనతో తిజాతికా నామ జాతా. సమ్పయుత్తచిత్తభేదేన చేసం పచ్చేకం గణనాభేదోపి వేదితబ్బో. యథా హి చిత్తం సలక్ఖణతో ఏకవిధమ్పి సమ్పయోగావత్థాదిభేదేనేవ భిన్నం, తథా చేతసికాపి పచ్చేకన్తి ఞాతబ్బా, విసేసం పన నేసం వక్ఖామ.

వత్థుసఙ్గహే పన నేసం చిత్తేసు తావ కామావచరవిపాకమనోధాతుహసితాని, దోససమ్పయుత్తపటిఘరూపావచరపఠమమగ్గాని చాతి తేచత్తాలీస చిత్తాని హేట్ఠా వుత్తనయేన యథాసకం వత్థూని నిస్సాయేవ ఉప్పజ్జన్తి, అరూపావచరవిపాకాని పన అనిస్సాయేవ, సేసాని ద్వేచత్తాలీస నిస్సాయపి, ఆరుప్పేసుపి ఉప్పజ్జనతో అనిస్సాయపి. అరూపీనం హి ఛపి వత్థూని న సన్తి, రూపీనం పన ఘానాదీని తీణి, సబ్బత్థ చ తంతంవత్థురహితానం సబ్బత్థ నియతవిఞ్ఞాణానిపి, అసఞ్ఞీనం పన

సబ్బానిపి వత్థువిఞ్ఞాణాని న సన్తి. తేసం హి జీవితనవకమేవ రూపం పటిసన్ధి, పవత్తియం భవఙ్గం, మరణకాలే చుతి చ హుత్వా పవత్తతి. యథా చేత్థ చిత్తానం, ఏవం తంసమ్పయుత్తచేతసికానమ్పి వత్థుతో సఙ్గహభేదో వేదితబ్బో. అయం పన విసేసో – తేసు హి దోసో ఇస్సా మచ్ఛరియం కుక్కుచ్చఞ్చ హదయవత్థుం నిస్సాయ కామలోకే ఏవ ఉప్పజ్జతి. కరుణాముదితా పన రూపలోకేపి, న అరూపే. తత్థ హి రూపావచరపుబ్బభాగానిపి న ఉప్పజ్జన్తి, సేసా పన సబ్బే నిస్సాయపి అనిస్సాయపి తీసుపి భవేసు ఉప్పజ్జన్తి. తత్థ హి ఘస్సాదయో సత్త ఛపి వత్థూని, ఇతరే పన హదయమేవాతి, సేసం చిత్తసమం.

కిచ్చద్వారసఙ్గహే పన సేసం చిత్తం యథా చ చుద్దసహి కిచ్చేహి ఛద్వారికద్వారవినిముత్తభావేన, ఏవం పవత్తిక్కమో వేదితబ్బో. యదా హి కుసలాకుసలబలేన తీసు భూమీసు సత్తా నిబ్బత్తన్తి, తదా తేసం మరణకాలే యేభుయ్యేన ఛన్నం ద్వారానమఞ్ఞతరస్మిం పచ్చుపట్ఠితం కమ్మకమ్మనిమిత్తగతినిమిత్తానమఞ్ఞతరం గహేత్వా ఉపేక్ఖాసహగతవిపాకాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతుద్వయఞ్చేవ అట్ఠ మహావిపాకాని, నవ రూపారూపవిపాకాని చేతి ఏకూనవీసతి చిత్తాని హేట్ఠా వుత్తనయేన యథాసకభూమీసు పటిసన్ధి హుత్వా ఉప్పజ్జన్తి, తానేవ భవఙ్గచుతివసేన ద్వారవినిముత్తాని నామ హోన్తి. మరణకాలే హి సత్తానం అసఞ్ఞిసత్తవిరహితానం భవన్తరే పటిసన్ధిజనకం అతీతం కమ్మం వా తంకమ్మకరణకాలే విసయోపకరణాదిభూతం రూపాదిఛబ్బిధమ్పి అతీతాదిభేదం కాలవినిముత్తఞ్చ కమ్మనిమిత్తం వా ఉపపజ్జమానభవానురూపం కప్పరుక్ఖమాతుకుచ్ఛినిరయగ్గిజాలాదిగతినిమిత్తం వా కమ్మబలేన యథారహం ఛన్నం ద్వారానమఞ్ఞతరస్మిం సాయన్హే పబ్బతచ్ఛాయా పథవియం వియ చిత్తసన్తానే అల్లీయమానం ఉపట్ఠాతి. ఏవం ఉపట్ఠితే చ తస్మిం ఆరమ్మణే కమ్మబలేన నిరన్తరం పవత్తమానచిత్తసన్తానస్స ఆయుక్ఖయకమ్మక్ఖయఉభయక్ఖయఉపచ్ఛేదకకమ్మానమఞ్ఞతరేన పచ్చాసన్నమరణస్స తస్స తస్స వీథిచిత్తభవఙ్గానన్తరం చుతిచిత్తం హోతి, తదనన్తరం కమ్మకమ్మనిమిత్తాదీసు యథాగహితం ఆరబ్భ యథారహం తీసు భవేసు యం కిఞ్చి పటిసన్ధిచిత్తం భవన్తరే పఠమచిత్తం హుత్వా ఉప్పజ్జతి.

తత్థ చ దుహేతుకాహేతుకచుతియానన్తరం దస కామావచరపటిసన్ధియోవ హోన్తి, న ఇతరా, కామావచరతిహేతుకాయ చుతియా సబ్బాపి హోన్తి, రూపావచరాయ పన చుతియాపి అహేతుకపటిసన్ధిరహితా, అరూపావచరాయ చుతియా హేట్ఠిమవజ్జితారుప్పపటిసన్ధియో చేవ కామావచరతిహేతుకపటిసన్ధియో చ, అసఞ్ఞీనం పన రూపచుతితో భవన్తరే గహితపుబ్బం కమ్మాదిమేవారబ్భ అహేతుకరహితా కామావచరపటిసన్ధియోవ హోన్తి, న ఇతరా. పుథుజ్జనానం, పన సోతాపన్నసకదాగామీనఞ్చ చుతియా సుద్ధావాసేసు పటిసన్ధి న హోతి, సేఖానం ద్విహేతుకాహేతుకాసఞ్ఞిపటిసన్ధియో, అసేఖానం పన సబ్బాపి పటిసన్ధియో న హోన్తి. తే హి చుతితో నిరుపధిసేసనిబ్బానేన అనుపాదాపరినిబ్బానప్పత్తా నామ హోన్తి. ఏవం గహితపటిసన్ధినిరోధతో పరం తదేవ చిత్తం తస్మిఞ్ఞేవారమ్మణే భవఙ్గం హుత్వా చుతిపరియోసానం అసతి వీథిచిత్తుప్పాదే సుపినమ్పి అదిస్వా నిద్దోక్కమనకాలాదీసు అపరిమాణసఙ్ఖమ్పి నదీసోతం వియ నిరన్తరం పవత్తతి. ఏవం ఏకూనవీసతివిఞ్ఞాణానం పటిసన్ధిభవఙ్గచుతివసేన పవత్తిక్కమో వేదితబ్బో.

ఏవం పన వత్తమానే భవఙ్గసన్తానే యదా ఇన్ద్రియపరిపాకమాగమ్మ సభాగపచ్చయన్తరసహితం అతిమహన్తం రూపారమ్మణం చక్ఖుద్వారే ఘట్టేతి, తదా ఘట్టనానుభావేన ద్విక్ఖత్తుం తత్థ భవఙ్గచలనం హోతి, తదనన్తరం భవఙ్గం వోచ్ఛిన్దిత్వా తస్మిం రూపారమ్మణే కిరియమనోధాతు ఆవజ్జనకిచ్చం సాధయమానా ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝతి, తథా తదనన్తరం చక్ఖువిఞ్ఞాణద్వయే యథారహమేకం దస్సనకిచ్చం, తదనన్తరం విపాకమనోధాతుద్వయా అఞ్ఞతరం సమ్పటిచ్ఛనకిచ్చం, తదనన్తరం విపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతుత్తయా అఞ్ఞతరం సన్తీరణకిచ్చం, తదనన్తరం ఉపేక్ఖాసహగతకిరియాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతు వోట్ఠబ్బనకిచ్చం, తదనన్తరం ఏకూనతింసకామావచరజవనేసు యం కిఞ్చి యథారహం సత్తక్ఖత్తుం, ఛక్ఖత్తుం, మరణకాలాదీసు పఞ్చక్ఖత్తుమేవ వా జవనకిచ్చం సాధయమానం, తదనన్తరం ఏకాదససు తదారమ్మణకిచ్చేసు మహావిపాకసన్తీరణేసు యథారహమేకం సకిం, ద్విక్ఖత్తుం వా తదారమ్మణకిచ్చం సాధయమానం ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝతి, తదనన్తరం భవఙ్గసన్తతి ఏవ పవత్తతి. ఏవం చక్ఖుద్వారే సత్తకిచ్చాని ఛచత్తాలీస చిత్తాని సమ్భవన్తి.

యదా పన వుత్తనయేన సద్దారమ్మణాదీని సోతద్వారాదీసు ఘట్టేన్తి, తదాపి చక్ఖుద్వారే వియ పచ్చేకఞ్చ ఛచత్తాలీసేవ భవన్తి. కేవలం హేత్థ ఆవజ్జనానన్తరం చక్ఖువిఞ్ఞాణట్ఠానే సోతవిఞ్ఞాణాదిద్వయాని యథాక్కమం సవనాదికిచ్చాని సాధయమానాని ఉప్పజ్జన్తీతి. ఏవం పఞ్చద్వారే అతిమహన్తే పఞ్చారమ్మణే చతుపఞ్ఞాస కామావచరచిత్తానేవ సమ్భవన్తి. కేచి పనేత్థ "ససఙ్ఖారికజవనాని పఞ్చద్వారే న ఉప్పజ్జన్తి పుబ్బప్పయోగాసమ్భవా, మనోద్వారేయేవేతాని ఉప్పజ్జన్తీ"తి వదన్తి.

మహన్తే పన తదారమ్మణవజ్జితాని. విసయస్స జవనసమకాలమేవ అతీతత్తా జవనావసానే భవఙ్గం హోతి. పరిత్తే పన జవనమ్పి నత్థి. వోట్ఠబ్బనం హేత్థ జవనట్ఠానే ఠత్వా ద్వత్తిక్ఖత్తుం పవత్తిత్వా నిరుజ్ఝతి, తతో పరం భవఙ్గం హోతి. అయం పన వారో "దిట్ఠం వియ మే , సుతం వియ మే"తిఆదికథనకాలే లబ్భతి. అతిపరిత్తే పన వోట్ఠబ్బనప్పాదా అసఙ్ఘట్టనతో భవఙ్గచలనమత్తమేవ, న ఆవజ్జనాదీని. ఆవజ్జనేన హి భవఙ్గే ఆవట్టితే వోట్ఠబ్బనం అప్పత్వా అన్తరా చక్ఖువిఞ్ఞాణానన్తరం చిత్తం భవఙ్గం ఓతరిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి, నాపి అప్పవత్తమానే విసయే పఞ్చద్వారికవీథిచిత్తాని పవత్తన్తీతి. అయం పఞ్చద్వారే విసయప్పవత్తిభేదేన చిత్తప్పవత్తినియమో.

మనోద్వారే పన ఛసు ఆరమ్మణేసు ఆపాథగతేసు వుత్తనయేన భవఙ్గచలనమనోద్వారావజ్జనానన్తరం కుసలాకుసలఫలనావజ్జనకిరియచిత్తేసు పఞ్చపఞ్ఞాసజవనకిచ్చేసు యం కిఞ్చి కామావచరారమ్మణమారబ్భ పవత్తతి, తతో పభుతి కామావచరారమ్మణే తదారమ్మణం హోతి. అప్పనాజవనే అయం పవత్తిక్కమో – సమథవిపస్సనాకమ్మట్ఠానికానం హి యథాసకవిసయే ఉప్పాదితపుబ్బభాగభావనానం "ఇదాని అప్పనా ఉప్పజ్జిస్సతీ"తి భవఙ్గచలనావజ్జనావసానే ఞాణసమ్పయుత్తకామావచరజవనేసు అఞ్ఞతరస్మిం యథారహం పరికమ్మోపచారానులోమగోత్రభునామేన చతుక్ఖత్తుం, తిక్ఖత్తుమేవ వా ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధే చతుత్థం, పఞ్చమం వా మహగ్గతజవనేసు యం కిఞ్చి పఠమకప్పనాభిఞ్ఞాభూతం ఏకవారమేవ, ఝానసమాపత్తిభూతం అనన్తవారమ్పి జవతి. లోకుత్తరజవనేసు పన కుసలాని ఏకసన్తానే ఏకవారమేవ జవన్తి, తదనన్తరం యథాసకం ఫలచిత్తఞ్చ ద్వత్తివారం, ఫలసమాపత్తివీథియం ఫలమేవ అనన్తవారమ్పి జవతి,

నిరోధసమాపత్తియం పన అనుపుబ్బనిరోధవసేన పఠమజ్ఝానతో యావాకిఞ్చఞ్ఞాయతనా యథాక్కమం ఆవజ్జనపరికమ్మాదివసేనేవ సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠితస్స గోత్రభుతో అనన్తరం చతుత్థారుప్పజవనే ద్విక్ఖత్తుం జవిత్వా నిరుద్ధే యథాపరిచ్ఛిన్నకాలఞ్చ చిత్తం న ఉప్పజ్జతి, వుట్ఠానకాలే చ ఆవజ్జనపరికమ్మచిత్తనియామేన అనాగామిఫలం, అరహత్తఫలం వా యథారహమేకవారమేవ ఉప్పజ్జతి. తత్థ చ కుసలగోత్రభుతో అనన్తరం కుసలఞ్చేవ ఆదితో ఫలత్తయఞ్చ అప్పేతి, కిరియాగోత్రభుతో కిరియం, అరహత్తఫలఞ్చ. తత్థాపి సోమనస్ససహగతతో సోమనస్ససహగతమేవ, ఉపేక్ఖాసహగతతో చ ఉపేక్ఖాసహగతమేవ అప్పేతి. అసేఖానమేవ చేత్థ అరహత్తఫలకిరియాజవనాని, యథాసకం సేఖానమేవ సేసలోకుత్తరాని, సేఖపుథుజ్జనానమేవ కుసలాకుసలాని, తిహేతుకానమేవ అప్పనా హోన్తి, అయం జవననియమో.

అప్పనాజవనతో పరం పన తదారమ్మణం నత్థి. జవనారమ్మణేసు హి కామావచరభూతేస్వేవ కామావచరపటిసన్ధికానమేవ అతిమహన్తే, విభూతే చ విసయే తదారమ్మణముప్పజ్జతి. అతిఇట్ఠే పనారమ్మణే సన్తీరణకిరియాజవనతదారమ్మణాని సోమనస్ససహగతాని, ఇట్ఠమజ్ఝత్తే, అనిట్ఠే చ ఉపేక్ఖాసహగతాని హోన్తి. యదా పన దోమనస్సానన్తరం సోమనస్సస్స **పట్ఠానే** పటిక్ఖిత్తత్తా సోమనస్సపటిసన్ధికస్స అతిఇట్ఠాదీసు పటిఘే జవితే తదారమ్మణభవఙ్గాని న ఉప్పజ్జన్తి, తదా అఞ్ఞం పరిచితపుబ్బం పరిత్తారమ్మణమారబ్భ అనావజ్జనమ్పి నిరోధతో వుట్ఠహన్తస్స సామఞ్ఞఫలం వియ అన్తరా ఉపేక్ఖాసహగతసన్తీరణం ఉప్పజ్జతి, తమనన్తరిత్వా భవఙ్గం హోతీతి అయం తదారమ్మణనియమో.

ఏవం పన భవఙ్గానన్తరం ఛద్వారే ఆవజ్జనాదీని వీథిచిత్తాని. ఇతి యావతాయుకం ఇమినావ కమేన చిత్తనియామతో విఞ్ఞాణాని పవత్తన్తి. వీథిచిత్తానన్తరం, పన భవఙ్గానన్తరం వా సబ్బపచ్ఛిమం తం ఏకూనవీసతివిధం భవఙ్గమేవ తస్మిఞ్ఞేవారమ్మణే చుతికిచ్చఞ్చ సాధయమానం పవత్తతి, తస్మిం నిరుద్ధే సత్తో చుతో నామ హోతి. తతోపి చుతితో పున పటిసన్ధిభవఙ్గవీథిచుతియోతి ఏవం పునప్పునం చిత్తసన్తానం యన్తయుత్తగోణో వియ భవాదీసు యావానుపాదాయ ఆసవేహి న విముచ్చతి, తావావిచ్ఛిన్నం పవత్తతి ఏవ. ఏవం పవత్తమానే చ చిత్తసన్తానే “త్వం భవఙ్గం నామ హోతి, త్వం తదనన్తరం ఆవజ్జనం...పే.... త్వం తదనన్తరం తదారమ్మణం నామ హోతి, త్వం పన భవఙ్గ”న్తిఆదినా నియామకో కత్తా నామ నత్థి, చిత్తనియామేనేవేతం పవత్తతి.

పఞ్చవిధో హి నియామో – బీజనియామో ఉతునియామో కమ్మనియామో ధమ్మనియామో చిత్తనియామోతి, తత్థ అఙ్కురపణ్ణదణ్డపుప్ఫఫలాదిక్కమేన తేసం తేసం బీజానం అఞ్ఞోఞ్ఞవిసదిసరుక్ఖతిణగచ్ఛలతాదిసన్తానే అత్తనా సదిసఫలదానం **బీజనియామో** నామ. తస్మిం తస్మిం సమయే తేసం తేసం రుక్ఖానం ఏకప్పహారేన పుప్ఫఫలపల్లవానం గహణం **ఉతునియామో** నామ. తస్స తస్స వా కుసలాకుసలకమ్మస్స తంతంసదిసాసదిసరూపారూపవిపాకదానం, కమ్మసరిక్ఖకవిపాకదానఞ్చ **కమ్మనియామో** నామ. బోధిసత్తానం పటిసన్ధిగ్గహణే, మాతుకుచ్ఛితో అభినిక్ఖమనే, అభిసమ్బోధిధమ్మచక్కప్పవత్తనాదీసు చ ద్వత్తింస పుబ్బనిమిత్తాని **ధమ్మనియామో** నామ. యథావుత్తేన భవఙ్గావజ్జనాదికిచ్చక్కమేనేవ చిత్తప్పవత్తి **చిత్తనియామో** నామ. ఇమినా పన చిత్తనియామేన యథాక్కమం కిచ్చవన్తేసు చేతేసు చిత్తేసు ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణమనోధాతుజవనాని యథాసమ్భవం ఏకకిచ్చట్ఠానాని, సేసాని పన ద్వితిచతుపఞ్చకిచ్చట్ఠానాని, తాని చ పుబ్బే వుత్తాని, సువిఞ్ఞేయ్యాని చ. ఏవం ఏకద్వారికాదీని చ. యథా చ చిత్తానం, ఏవం తంసమ్పయుత్తచేతసికానమ్పి కిచ్చద్వారవసేన సఙ్గహో వేదితబ్బో. అయం పన విసేసో – కిచ్చతో హి సబ్బత్థకా తావ సత్త చిత్తం వియ చుద్దస కిచ్చాని కరోన్తి. వితక్కవిచారాధిమోక్ఖా పన తయో దస్సనాదిపఞ్చకిచ్చాని వజ్జేత్వా నవ, వీరియం తతో సమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణాని వజ్జేత్వా సత్త, పీతి వోట్ఠబ్బనావజ్జనానిపి వజ్జేత్వా సన్తీరణేన సద్ధిం ఛ, విరతిఅప్పమఞ్ఞావజ్జితా పన వీసతి కుసలాబ్యాకతా చేవ ఛన్దో చ సన్తీరణమ్పి వజ్జేత్వా పఞ్చ, తతో అప్పమఞ్ఞా తదారమ్మణమ్పి వజ్జేత్వా చత్తారి, విరతియో పన కుసలా జవనకిచ్చమేవ కరోన్తి. ద్వారతో చ విరతియో మనోద్వారికా ఏవ, తథా కరుణాముదితా, ద్వారవినిముత్తా చ పన హోన్తి. మనోద్వారే ఏవ హి దుచ్చరితవిరమణం సత్తపఞ్ఞత్తిగ్గహణఞ్చ హోతి. అకుసలా పన ఛద్వారికా, తత్థాపి మానఇస్సామచ్ఛరియకుక్కుచ్చాని మనోద్వారికానేవాతి కేచి. అవసేసా ఛద్వారికా చేవ ద్వారవినిముత్తా చ. సేసం చిత్తసదిసమేవ. ఆరమ్మణసఙ్గహో పన నేసం పరిత్తారమ్మణత్తికే ఆవి భవిస్సతీతి. అయం పకిణ్ణకకథా.

చిత్తుప్పాదకణ్డవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అబ్యాకతపదం పన నేవ తావ నిట్ఠితం. అబ్యాకతేసు హి విపాకాబ్యాకతం, కిరియాబ్యాకతఞ్చ విభత్తం, రూపాబ్యాకతం, పన నిబ్బానాబ్యాకతఞ్చ అవసిట్ఠం. తత్థ రూపాబ్యాకతం తావ భూమితో కామావచరమేవ, న భిన్నం, తథా సమ్పయోగతోపి అసమ్భవో ఏవ. సారమ్మణధమ్మానమేవ, హి అఞ్ఞమఞ్ఞసమ్పయోగో, న ఇతరేసన్తి. ధమ్ముద్దేసతో పనేతం అట్ఠవీసతివిధం హోతి. సేయ్యథిదం – పథవీధాతు ఆపోధాతు తేజోధాతు వాయోధాతు చక్ఖు సోతం ఘానం జివ్హా కాయో రూపం సద్దో గన్ధో రసో ఇత్థిన్ద్రియం పురిసిన్ద్రియం జీవితిన్ద్రియం హదయవత్థు కాయవిఞ్ఞత్తి వచీవిఞ్ఞత్తి ఆకాసో రూపస్స లహుతా ముదుతా కమ్మఞ్ఞతా రూపస్స ఉపచయో సన్తతి జరతా అనిచ్చతా కబళీకారో ఆహారోతి. పదభాజనీయే పనేత్థ కిఞ్చాపి హదయవత్థు న ఆగతం, ఉపరి పన పట్ఠానపాళియం “యం రూపం నిస్సాయ మనోధాతు చ మనోవిఞ్ఞాణధాతు చ వత్తన్తీ”తిఆదినా (పట్ఠా. ౧.౧.౮) సరూపేనేవ ఆగమిస్సతీతి తం ఇధ గహితం. కేచి పన మిద్ధరూపం బలరూపం సమ్భవరూపం జాతిరూపం రోగరూపన్తి ఇమానిపి పఞ్చ గహేత్వా “తేత్తింస రూపాని హోన్తీ”తి వదన్తి, తే తేసం అభావం, అన్తోగధభావఞ్చ వత్వా పటిక్ఖిపితబ్బా. ఇమేసు హి మిద్ధం రూపమేవ న హోతి అరూపధమ్మత్తా నీవరణానం. మిద్ధేనేవ హి పచలాయికాకారేన రూపప్పవత్తి హోతి, బలరూపం పన వాయోధాతుయా అన్తోగధం తంసభావత్తా, సమ్భవరూపం ఆపోధాతుయా, జాతిరూపం ఉపచయసన్తతీసు, రోగరూపఞ్చ జరతాఅనిచ్చతాసు పవిసతి సప్పచ్చయసముట్ఠితరూపవికారభేదేసు రోగబ్యపదేసతోతి సబ్బం రూపం అట్ఠవీసతివిధమేవ హోతి. అయం ధమ్ముద్దేసతో వినిచ్ఛయో.

లక్ఖణాదితో పనేత్థ కక్ఖళత్తలక్ఖణా **పథవీధాతు,** పతిట్ఠానరసా, సమ్పటిచ్ఛనపచ్చుపట్ఠానా. పగ్ఘరణలక్ఖణా **ఆపోధాతు,** బ్రూహనరసా, సఙ్గహపచ్చుపట్ఠానా. ఉణ్హత్తలక్ఖణా **తేజోధాతు,** పరిపాచనరసా, మద్దవానుప్పదానపచ్చుపట్ఠానా. విత్థమ్భనలక్ఖణా **వాయోధాతు,** సముదీరణరసా, అభినీహారపచ్చుపట్ఠానా. చతస్సోపి చేతా సేసభూతత్తయపదట్ఠానా. రూపాభిఘాతారహభూతప్పసాదలక్ఖణం, దట్ఠుకామతానిదానకమ్మసముట్ఠానభూతప్పసాదలక్ఖణం వా **చక్ఖు,** రూపేసు ఆవిఞ్ఛనరసం, చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స ఆధారభావపచ్చుపట్ఠానం, దట్ఠుకామతానిదానకమ్మజభూతపదట్ఠానం. ఇదం పన యదేతం అక్ఖికూపకే పతిట్ఠితం నహారుసుత్తకేన మత్థలుఙ్గేన ఆబద్ధమంసయుత్తం, యత్థ సేతమ్పి అత్థి కణ్హమ్పి లోహితమ్పి చత్తారిపి మహాభూతాని, యఞ్చ సేమ్హుస్సదత్తా సేతం, పిత్తుస్సదత్తా కణ్హం, రుహిరుస్సదత్తా లోహితకం, పథవుస్సదత్తా పత్థిణ్ణం హోతి, ఆపుస్సదత్తా పగ్ఘరతి, తేజుస్సదత్తా పరిదయ్హతి, వాయుస్సదత్తా పరిబ్భమతి, యఞ్చ లోకే నీలపఖుమసమాకిణ్ణం కణ్హసుక్కమణ్డలవిచిత్తం నీలుప్పలదలసన్నిభం దీఘం పుథులం చక్ఖూతి వుచ్చతి, తస్స ససమ్భారచక్ఖునో సేతమణ్డలపరిక్ఖిత్తస్స కణ్హమణ్డలస్స మజ్ఝే అభిముఖే ఠితానం సరీరసణ్ఠానుప్పత్తిదేసే సత్తసు పిచుపటలేసు ఆసిత్తతేలం పిచుపటలాని వియ సత్త అక్ఖిపటలాని బ్యాపేత్వా ధారణనహాపనమణ్డనబీజనకిచ్చాహి చతూహి ధాతీహి ఖత్తియకుమారో వియ సన్ధారణాబన్ధనపరిపాచనసముదీరణకిచ్చాహి చతూహి ధాతూహి కతూపకారం ఆయునా అనుపాలియమానం వణ్ణగన్ధరసాదీహి పరివుతం ఉతుచిత్తాహారేహి ఉపత్థమ్భియమానం పమాణతో ఊకాసిరమత్తం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం యథారహం వత్థుద్వారభావం సాధయమానం తిట్ఠతి. వుత్తమ్పి చేతం ధమ్మసేనాపతినా –

> “యేన చక్ఖుపసాదేన, రూపాని మనుపస్సతి;
> పరిత్తం సుఖుమం ఏతం, ఊకాసిరసమూపమ”న్తి.

సద్దాభిఘాతారహభూతప్పసాదలక్ఖణం, సోతుకామతానిదానకమ్మసముట్ఠానభూతప్పసాదలక్ఖణం వా **సోతం,** సద్దేసు ఆవిఞ్ఛనరసం, సోతవిఞ్ఞాణస్స ఆధారభావపచ్చుపట్ఠానం, సోతుకామతానిదానకమ్మజభూతపదట్ఠానం . ఇదం పన ససమ్భారసోతబిలస్స అన్తో తనుతమ్బలోమాచితే అఙ్గులివేధకసణ్ఠానే పదేసే వుత్తప్పకారాహి ధాతుఆదీహి కతూపకారానుపాలనపరివారోపత్థమ్భం సోతవిఞ్ఞాణాదీనం యథారహం వత్థుద్వారభావం సాధయమానం తిట్ఠతి.

గన్ధాభిఘాతారహభూతప్పసాదలక్ఖణం, ఘాయితుకామతానిదానకమ్మసముట్ఠానభూతప్పసాదలక్ఖణం వా **ఘానం,** గన్ధేసు ఆవిఞ్ఛనరసం, ఘానవిఞ్ఞాణస్స ఆధారభావపచ్చుపట్ఠానం, ఘాయితుకామతానిదానకమ్మజభూతపదట్ఠానం . ఇదఞ్చ ససమ్భారఘానబిలస్స అన్తో అజపదసణ్ఠానే పదేసే వుత్తప్పకారోపకారానుపాలనపరివారోపత్థమ్భం ఘానవిఞ్ఞాణాదీనం యథారహం వత్థుద్వారభావం సాధయమానం తిట్ఠతి.

రసాభిఘాతారహభూతప్పసాదలక్ఖణా, సాయితుకామతానిదానకమ్మసముట్ఠానభూతప్పసాదలక్ఖణా వా **జివ్హా,** రసేసు ఆవిఞ్ఛనరసా, జివ్హావిఞ్ఞాణస్స ఆధారభావపచ్చుపట్ఠానా, సాయితుకామతానిదానకమ్మజభూతపదట్ఠానా. ఏసా చ ససమ్భారజివ్హామజ్ఝస్స ఉపరి ఉప్పలదలగ్గసణ్ఠానే పదేసే వుత్తప్పకారోపకారానుపాలనపరివారోపత్థమ్భా జివ్హావిఞ్ఞాణాదీనం యథారహం వత్థుద్వారభావం సాధయమానా తిట్ఠతి.

ఫోట్ఠబ్బాభిఘాతారహభూతప్పసాదలక్ఖణో, ఫుసితుకామతానిదానకమ్మసముట్ఠానభూతప్పసాదలక్ఖణో వా **కాయో,** ఫోట్ఠబ్బేసు ఆవిఞ్ఛనరసో, కాయవిఞ్ఞాణస్స ఆధారభావపచ్చుపట్ఠానో, ఫుసితుకామతానిదానకమ్మజభూతపదట్ఠానో. అయం పన ఇమస్మిం కాయే యావతా ఉపాదిన్నా పథవీఆపోకోట్ఠాసా హోన్తి, తత్థ సబ్బత్థ కప్పాసపటలే స్నేహో వియ అనుగతో వుత్తప్పకారోపకారానుపాలనపరివారోపత్థమ్భో కాయవిఞ్ఞాణాదీనం యథారహం వత్థుద్వారభావం సాధయమానో తిట్ఠతి. కేచి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౬౦౦) పన “తేజాధికానం భూతానం పసాదో చక్ఖు, వివరవాయుఆపపథవిఅధికానం సోతఘానజివ్హాకాయా”తి వదన్తి. అపరే (ధ॰ స॰ అ॰ ౬౦౦) “తేజోసభావం చక్ఖు, ఆకాసపథవిఆపవాయుసభావా సోతఘానజివ్హాకాయా”తి వదన్తి. “తేజాదిసహకారిత్తా, తేజాదిగుణరూపాదివిసయత్తా చా”తి కారణఞ్చ యథాక్కమం వదన్తి. తే చ వత్తబ్బా – కో పనేవమాహ “సహకారిసభావేహేవ ఇన్ద్రియేహి భవితబ్బ”న్తి, “రూపాదయో వా తేజాదీనం గుణా”తి. అవినిబ్భోగేసు హి భూతేసు “అయం ఇమస్స గుణో, అయం ఇమస్స గుణో”తి న లబ్భా వత్తున్తి. అథాపి వదేయ్యుం “తేజాదిఅధికేసు సమ్భారేసు రూపాదీనం అధికభావదస్సనతో ఇచ్ఛితబ్బమేతం ‘రూపాదయో తేజాదీనం గుణా’”తి, తే వత్తబ్బా ఇచ్ఛేయ్యామ, యది ఆపాధికస్స ఆసవస్స గన్ధతో పథవిఅధికే కప్పాసే గన్ధో అధికతరో సియా, తేజాధికస్స చ ఉణ్హోదకస్స వణ్ణతోపి సీతూదకస్స వణ్ణో పరిహాయేథ. యస్మా పనేతం ఉభయమ్పి నత్థి, తస్మా పహాయేథ తమేతేసం నిస్సయభూతానం విసేసకప్పనం. యథా అవిసేసేపి ఏకకలాపే భూతానం రూపరసాదయో అఞ్ఞమఞ్ఞం విసదిసా హోన్తి, ఏవం చక్ఖుపసాదాదయోపీతి గహేతబ్బమేతం. కిం పనేసం విసేసకారణం నత్థీతి? నో నత్థి. కిం పన తన్తి? కమ్మమేవ నేసం అసాధారణం కారణం జనకతణ్హాజనితానం భూతానం విసేసతో. భూతవిసేసే హి సతి పసాదోవ నుప్పజ్జతి. సమానానం హి భూతానం పసాదో, న విసమానానన్తి పోరాణా. ఏవం కమ్మవిసేసతో విసేసవన్తేసు చేతేసు చక్ఖుసోతాని అసమ్పత్తవిసయగ్గాహకాని అత్తనో నిస్సయం అనల్లీననిస్సయేవ విసయే విఞ్ఞాణహేతుత్తా. ఘానజివ్హాకాయా పన సమ్పత్తవిసయగ్గాహకా నిస్సయవసేన చేవ సయఞ్చ అత్తనో నిస్సయం అల్లీనే ఏవ విసయే విఞ్ఞాణహేతుత్తా.

కేచి పన “చక్ఖుసోతానిపి సమ్పత్తవిసయగ్గాహకానేవ, దూరే ఠితేసుపి చన్దరూపాదీసు సీఘయాయినయనరంసిసఙ్ఖోగేన, సద్దానఞ్చ పరమ్పరాయాగన్త్వా సోతబిలే ఘట్టనేన విఞ్ఞాణుప్పత్తితో. తేనేవ హి కుట్టాదిఅన్తరితేసు, విచ్ఛిద్దపబ్బతలేణాదిగతేసు చ రూపసద్దేసు విఞ్ఞాణం న ఉప్పజ్జతీ”తి వదన్తి. తేసమ్పి హి చక్ఖునో దూరాసన్నేసు చన్దరుక్ఖాదీసు అనుపలక్ఖితకాలభేదేన రంసిసమాయోజనసామత్థియం, సద్దానమ్పి దూరాసన్నానం అవిదితతాభేదం ఆగన్త్వా సోతబిలఘట్టనసామత్థియం విఞ్ఞాణుప్పత్తిహేతుభూతం ఉపగన్తబ్బం. తతో పరం తత్థేవ ఠితానఙ్ఖోవ విఞ్ఞాణుప్పాదనసామత్థియోపగమనం. కుట్టలేణాదిఅన్తరితానఞ్చ

రూపసద్దానం సహకారిపచ్చయవిరహతో అనాపాథగమనం. ఇతరథా తేసమ్పి తాదిసేసు ఇన్ద్రియసఙ్ఘోగం న ధావితబ్బం. గమననివారణమ్పి ఉప్పత్తినివారణమేవ, తథేవ సహకారిపచ్చయవిరహతో యాదిసేవ తేసం ఇన్ద్రియసఙ్ఘోగో హోతి, తాదిసే విఞ్ఞాణుప్పత్తి హోతీతి గహేతబ్బం.

చక్ఖు తావ దూరే ఠితానం చన్దాదీనమ్పి గహణతో అసమ్పత్తగ్గాహకం హోతు, సోతం పన దూరే రుక్ఖం ఛిన్దన్తానం, వత్థం ధోవన్తానఞ్చ దూరతోవ పఞ్ఞాయమానకాయవికారాదినా సద్ధిం సద్దం గహేతుం అసమత్థతాయ కథం సణికం వవత్థాపయమానం తం అసమ్పత్తగ్గాహకం హోతీతి? తత్థాపి చ కుఠారివత్థాదీనం పఠమనిపాతసద్దానం మన్దతాయ యథా హత్థఛిజ్జమానసాఖాపలాసచలనాదిసముట్ఠితమన్దసద్దానం పరమ్పరాయాగమనం నత్థి, తథా అనాపాథగమనమ్పి, పచ్ఛా పన ఘట్టనానిఘంసస్స బలవతాయ ఉప్పన్నమహాసద్దానం ఆగమనం వియ తత్థేవ ఠితానఞ్ఞేవ ఆపాథగమనం హోతి, ఇతరథా దూరాసన్నాదివవత్థానాని న సియుం గన్ధాదీనం వియ, తస్మా అసమ్పత్తగోచరానేవేతాని, ఘానాదీని చ సమ్పత్తగోచరానీతి వేదితబ్బాని.

అహిసుంసుమారపక్ఖికుక్కురసిఙ్గాలసదిసాని చేతాని. యథా హి అహి నామ బహిసిత్తసమ్మట్ఠట్ఠానే నాభిరమతి, తం విహాయ తిణపణ్ణగహనవమ్మికాదివిసమజ్ఝాసయోవ హోతి, ఏవం చక్ఖుపి సమ్మట్ఠభిత్తిఆదిం విహాయ ఇత్థిపురిసపుప్ఫలతాచిత్తాదివిసమజ్ఝాసయం హోతి. యథా చ సుంసుమారోపి బహి చరణం విహాయ ఉదకే బిలజ్ఝాసయో హోతి, ఏవం సోతమ్పి వాతపానచ్ఛిద్దాదిబిలజ్ఝాసయం హోతి. యథా హి గిజ్ఝాదిపక్ఖీపి భూమిరుక్ఖాదిం విహాయ ఆకాసే పక్ఖన్దనజ్ఝాసయో హోతి, ఏవం ఘానమ్పి ఉద్ధగ్గం హుత్వా గన్ధపవేసకవాతాకడ్ఢనత్థం ఆకాసజ్ఝాసయం హోతి. యథా కుక్కురో బహిగామచారం విహాయ ఆమిసగవేసీ గామజ్ఝాసయో మహానసాదినిన్నచిత్తో హోతి, ఏవం జివ్హాపి ఆపజ్ఝాసయా హోతి. యథా చ సిఙ్గాలో బహిసుసానచారం విహాయ మంసగవేసీ సుసానజ్ఝాసయో హోతి, ఏవం కాయోపి అనుపాదిన్నం సుఖసమ్ఫస్ససయనాదిం లభిత్వాపి ఉపాదిన్నజ్ఝాసయో హోతి. అఞ్ఞం హి ఉపాదిన్నకం అలభమానా సత్తా అత్తనో జణ్ణుకాని ఉరన్తరం పవేసేత్వా హత్థతలే సీసం కత్వాపి నిపజ్జన్తి. ఆలోకవివరవాయుజలపథవిపచ్చయాని చేతాని విఞ్ఞాణుప్పాదకాని. ఏవమేతేసం పఞ్చన్నం పసాదానం లక్ఖణరసపచ్చుపట్ఠానపదేసనిస్సయగోచరజ్ఝాసయప్పచ్చయభేదేన వవత్థానం వేదితబ్బం.

చక్ఖుపటిహననలక్ఖణం **రూపం**, చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స విసయభావరసం, తస్సేవ గోచరభావపచ్చుపట్ఠానం, చతుమహాభూతపదట్ఠానం, యథా చేతస్స, ఏవం సబ్బేసమ్పి ఉపాదారూపానం పదట్ఠానం వేదితబ్బం, విసేసం పన వక్ఖామ. తయిదం రూపం నీలపీతలోహితోదాతకాళమఞ్జిట్ఠసామఛాయాతపఆలోకన్ధకారాదివసేన అనేకవిధం. కేచి పన "అన్ధకారో నామ ఆలోకాభావమత్తో ఏవ, తతో ఏవ తత్థ గతరూపాని న దిస్సన్తీ"తి వదన్తి, తం న యుత్తం. యథా హి నీలమేఘమణిఆదీనం ఛాయా ఆలోకవిసదిసా వణ్ణాయతనభూతా హోతి, ఏవం భిత్తిచ్ఛదనభూమిపబ్బతాదిచ్ఛాయా చ ఘనీభూతా ఘటరూపాదిచ్ఛాదనతో ఆలోకవిసదిసో అన్ధకారోతి దట్ఠబ్బో, సోతపటిహననలక్ఖణో **సద్దో**, సోతవిఞ్ఞాణస్స విసయభావరసో, తస్సేవ గోచరభావపచ్చుపట్ఠానో. సో గీతభేరిసద్దాదివసేన అనేకవిధో. ఘానపటిహననలక్ఖణో **గన్ధో**, ఘానవిఞ్ఞాణస్స విసయభావరసో, తస్సేవ గోచరభావపచ్చుపట్ఠానో. సో మూలగన్ధసారగన్ధాదివసేన అనేకవిధో . జివ్హాపటిహననలక్ఖణో **రసో**, జివ్హావిఞ్ఞాణస్స విసయభావరసో, తస్సేవ గోచరభావపచ్చుపట్ఠానో. సో మూలరసతచరసాదీనం వసేన అనేకవిధో.

ఇత్థిభావలక్ఖణం **ఇత్థిన్ద్రియం**, ఇత్థీతి పకాసనరసం, ఇత్థిలిఙ్గనిమిత్తకుత్తాకప్పానం కారణభావపచ్చుపట్ఠానం. పురిసభావలక్ఖణం **పురిసిన్ద్రియం**, పురిసోతి పకాసనరసం, పురిసలిఙ్గనిమిత్తకుత్తాకప్పానం కారణభావపచ్చుపట్ఠానం. ఉభిన్నమ్పేసం ఇత్థిపురిసలిఙ్గాదీనం కారణభావో న సరసతో అత్థి కేనచి పచ్చయేన నేసం పచ్చయభావస్స పట్ఠానే అనాగతత్తా, అత్తనో పన జనకపచ్చయభూతఆగమనతోవ. ఇత్థిపురిసానం పటినియతలిఙ్గనిమిత్తకుత్తాకప్పభావానుగుణరూపానమ్పి నియమేన ఉప్పజ్జనతో, లిఙ్గనిమిత్తాదివోహారానఞ్చ తప్పధానతో పచ్చయభావో, ఇన్ద్రియభావో చ పరియాయతో వుత్తో. తేనేవ హి ఇత్థిఉభతోబ్యఞ్జనకస్స పురిసిన్ద్రియాభావేపి పురిసలిఙ్గనిమిత్తాదిబ్యఞ్జనం, పురిసఉభతోబ్యఞ్జనకస్స ఇత్థిన్ద్రియాభావేపి ఇత్థిలిఙ్గనిమిత్తాదిబ్యఞ్జనఞ్చ పురిమకమ్మతో ఏవ ఉప్పజ్జతి. యది హి నేసం తంతంఇన్ద్రియేనేవ పటినియతబ్యఞ్జనాని ఉప్పజ్జేయ్యుం, దుతియబ్యఞ్జనస్స అభావో ఆపజ్జతి. న హి తేసం భావద్వయం అత్థి. యది సియా, సబ్బదాపి బ్యఞ్జనద్వయస్స భావప్పసఙ్గో సియా. ఇత్థిఉభతోబ్యఞ్జనకస్స హి ఇత్థిన్ద్రియమేవ విజ్జతి, న ఇతరం. తస్స పన యదా ఇత్థియం రాగచిత్తం ఉప్పజ్జతి, తదా పురిసబ్యఞ్జనం పాతుభవతి, ఇత్థిబ్యఞ్జనం పటిచ్ఛన్నం హోతి. తథా ఇతరస్స ఇతరం. యస్మా పనేసం ఏకమేవ ఇన్ద్రియం నియతం , తస్మా ఇత్థిఉభతోబ్యఞ్జనకో సయమ్పి గబ్భం గణ్హాతి, పరమ్పి గణ్హాపేతి. పురిసఉభతోబ్యఞ్జనకో పరం గణ్హాపేతి, సయం పన న గణ్హాతి. యథా తేసం ఉభతోబ్యఞ్జనకానం కమ్మసహాయం రాగచిత్తమేవ బ్యఞ్జనకారణం, న భావో, ఏవం పకతిత్థిపురిసానమ్పి భావద్వయజనకకమ్మాదిపచ్చయో ఏవ తంతంలిఙ్గనిమిత్తాదికారణన్తి గహేతబ్బం. ఉభయమ్పి చేతం పఠమకప్పికానం పవత్తే సముట్ఠాతి, తతో అపరభాగే పటిసన్ధియమేవ, సబ్బేసం పన పవత్తే ఏవ పరివత్తతి. ఇమేసు చ పురిసలిఙ్గం ఉత్తమం, ఇత్థిలిఙ్గం హీనం, తస్మా పురిసలిఙ్గం బలవఅకుసలేన అన్తరధాయతి, ఇత్థిలిఙ్గం దుబ్బలకుసలేన పతిట్ఠాతి. ఇత్థిలిఙ్గం పన అన్తరధాయన్తం దుబ్బలాకుసలేన అన్తరధాయతి, ఇతరం బలవకుసలేన పతిట్ఠాతి. ఏవం ఉభయమ్పి సుగతియం అకుసలేనేవ అన్తరధాయతి, కుసలేనేవ పతిట్ఠాతి. కాయప్పసాదో వియ చ సకలసరీరబ్యాపకమేవ, న చ కాయప్పసాదాదీనం ఠితోకాసే తిట్ఠతి.

యది ఏవం న సబ్బత్థ కాయభావిన్ద్రియానీతి? నేవం పరమత్థతో సబ్బత్థ, వినిబ్భుజిత్వా పనేసం ఓకాసభేదం పఞ్ఞాపేతుం న సక్కా రూపరసాదీనం వియ. న హి పరమత్థతో రూపే రసో అత్థి. యది సియా, రూపగ్గహణేనేవ గహణం గచ్ఛేయ్య. ఏవం కాయభావిన్ద్రియాని పరమత్థతో న సబ్బత్థ, న చ సబ్బత్థ నత్థి వివేచేతుం అసక్కుణేయ్యతాయ హేట్ఠా వుత్తలక్ఖణాదివవత్థానతోపి చేసం అసమ్మిస్సతా దేసతో న వివేకాభావేపి. న కేవలఞ్చ ఇమానేవ, సబ్బానిపి రూపాని అసమ్మిస్సానేవ హోన్తి. యథా హి పఞ్చవణ్ణేన కప్పాసేన వట్టిం కత్వా దీపే జలితే కిఞ్చాపి జాలా ఏకాబద్ధా వియ హోన్తి, తస్స తస్స పన అంసునో పాటియేక్కం జాలా అఞ్ఞమఞ్ఞం అసమ్మిస్సావ. ఏవం కాయభావిన్ద్రియాదీని ఏకస్మిం ఠానే సమోసటానిపి భిన్నట్ఠానేసు హేట్ఠుపరియాదివసేన నత్థి, తానిపి అసమ్మిస్సానేవ హోన్తి.

సహజరూపానం అనుపాలనలక్ఖణం **జీవితిన్ద్రియం,** తేసం పవత్తనరసం, తేసంయేవ ఠపనపచ్చుపట్ఠానం, యాపయితబ్బధమ్మపదట్ఠానం. అత్థిక్ఖణే ఏవ చేతం సహజరూపాని అనుపాలేతి ఉదకం వియ ఉప్పలాదీని, న భఙ్గక్ఖణే సయం భిజ్జమానత్తా, యథాసకం పచ్చయుప్పన్నేపి చ ధమ్మే పాలేతి ధాతీ వియ కుమారం, సయంపవత్తితధమ్మసమ్బన్ధేనేవ చ పవత్తతి నియామకో వియాతి దట్ఠబ్బం.

మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూనం నిస్సయలక్ఖణం **హదయవత్థు,** తాసఞ్ఞేవ ధాతూనం ధారణరసం, ఉబ్బహనపచ్చుపట్ఠానం. ఇదం పన హదయవత్థు యదేతం అన్తోసరీరే ద్విన్నం థనానం మజ్ఝే బాహిరపత్తాని అపనేత్వా అధోముఖట్ఠపితరత్తపదుమమకులసణ్ఠానం బహి మట్ఠం, అన్తో కోసాతకీఫలస్స అబ్భన్తరసదిసం, పఞ్ఞవన్తానం థోకం వికసితం, మన్దపఞ్ఞానం మకులితం, హదయమంసయమకం పరిక్ఖిపిత్వా వక్కయకనకిలోమకపిహకాదయో తిట్ఠన్తి. తస్స ససమ్భారహదయమంసస్స అన్తో పున్నాగట్ఠిపతిట్ఠానమత్తే ఆవాటకే సణ్ఠితం అద్ధపసతమత్తలోహితం సన్దాతి. తఞ్చ రాగచరితస్స రత్తం, దోసచరితస్స కాళకం, మోహచరితస్స మంసధోవనఉదకసదిసం, వితక్కచరితస్స కులత్థయూసవణ్ణం, సద్ధాచరితస్స కణికారపుప్ఫవణ్ణం, బుద్ధిచరితస్స అచ్ఛం విప్పసన్నం అనావిలం పణ్డరం పరిసుద్ధం నిద్ధోతజాతిమణి వియ జుతిమన్తం హోతి, బ్యాపేత్వా సన్ధారణాదికిచ్చేహి భూతేహి కతూపకారం ఆయునా అనుపాలియమానం వణ్ణాదిపరివుతం ఉతుచిత్తాహారేహి ఉపత్థమ్భియమానం మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూనఞ్చేవ తంసమ్పయుత్తానఞ్చ వత్థుభావం సాధయమానం తిట్ఠతి.

అభిక్కమాదిప్పవత్తకచిత్తసముట్ఠానవాయోధాతుయా సహజరూపకాయసన్థమ్భనసన్ధారణచలనస్స పచ్చయాకారవికారలక్ఖణా **కాయవిఞ్ఞత్తి,** అధిప్పాయప్పకాసనరసా, కాయవిప్ఫన్దనహేతుభావపచ్చుపట్ఠానా , చిత్తసముట్ఠానవాయోధాతుపదట్ఠానా. వచీభేదప్పవత్తకచిత్తసముట్ఠానపథవీధాతుయా ఉపాదిన్నఘట్టనస్స పచ్చయాకారవికారలక్ఖణా **వచీవిఞ్ఞత్తి,** అధిప్పాయప్పకాసనరసా, వచీఘోసస్స హేతుభావపచ్చుపట్ఠానా, చిత్తసముట్ఠానపథవీధాతుపదట్ఠానా. ఉభోపేతా కాయవిప్ఫన్దనవచీఘోసేహి సయం విఞ్ఞేయ్యత్తా, అధిప్పాయవిఞ్ఞాపనతో చ "కాయవచీవిఞ్ఞత్తియో"తి వుచ్చన్తి. చక్ఖుసోతపథస్మిం హి ఠత్వా కేనచి హత్థవికారసీసుక్ఖిపనాదికాయవికారే, సద్దే వా కతే తథాపవత్తరూపసద్దాయతనాని చక్ఖుసోతవిఞ్ఞేయ్యాని, న తాని విఞ్ఞత్తియో, చిత్తసముట్ఠితకలాపగతాయ పన వాయోధాతుయా సహజాతరూపకాయసన్ధారణచలనాదీనం పచ్చయభూతో వికారో కాయవిఞ్ఞత్తి, తథా చిత్తసముట్ఠితపథవీధాతుయా ఉపాదిన్నఘట్టనస్స పచ్చయభూతో ఆకారవికారో వచీవిఞ్ఞత్తి. న చ తా చక్ఖుసోతవిఞ్ఞేయ్యా, తా పన మనోద్వారికజవనేహి తాలపణ్ణాదిసఞ్ఞాయ ఉదపానాదీని వియ యథాగహితకాయవికారవచీఘోసానుసారేన తిరచ్ఛానానమ్పి విఞ్ఞేయ్యా, తదనుసారేనేవ "ఇదఞ్చిదఞ్చ ఏస కారేతి, వదతి చా"తి అధిప్పాయో చ విఞ్ఞేయ్యో హోతి, తస్మా సయం విఞ్ఞేయ్యతో, అధిప్పాయవిఞ్ఞాపనతో చ "విఞ్ఞత్తియో"తి వుచ్చన్తి.

తత్థ చ మనోద్వారికజవనవీథియం సత్తసు కామావచరజవనేసు కాయవిఞ్ఞత్తిజనకేసు పురిమేహి ఛహి జవనేహి సముట్ఠితవాయోధాతుయో ఉపత్థమ్భనసన్ధారణకిచ్చమేవ కాతుం సక్కోన్తి, అభిక్కమాదిం పన నిప్ఫాదేతుం న సక్కోన్తి. సత్తమజవనసముట్ఠితా పన హేట్ఠా ఛహి జవనేహి సముట్ఠితవాయోధాతుయోపత్థమ్భం లభిత్వా సత్తహి యుగేహి ఆకడ్ఢితబ్బభారం సకటం సత్తమయుగయుత్తగోణో వియ ఇతరఛయుగయుత్తగోణోపత్థమ్భం లభిత్వా రూపకాయస్స అభిక్కమపటిక్కమాదిం కారేతుం సక్కోతి, ఏవం వచీవిఞ్ఞత్తిజనకేపి సత్తమజవనేహి సముట్ఠితాయ పథవీధాతుయాపి ఉపాదిన్నఘట్టనస్స పచ్చయభావో వేదితబ్బో. ఇధ పన పురిమజవనసముట్ఠితాయ ఉపత్థమ్భకత్తం, సత్తమజవనసముట్ఠితాయ చలనపచ్చయత్తఞ్చ నత్థి తేసం వాయోధాతుకిచ్చత్తా, పురిమసహగతా పన పచ్ఛిమా పథవీధాతు ఉపాదిన్నఘట్టనసమత్థా హోతి, సేసం తాదిసమేవ. చిత్తసముట్ఠితకాయే పన వాయోధాతుయా చలన్తే తదుపత్థమ్భితతేసముట్ఠానికానమ్పి చలనతో సకలకాయస్స అభిక్కమాదయో హోన్తి ఉదకే గచ్ఛన్తే తత్థ పతితతిణపణ్ణాని వియాతి దట్ఠబ్బం.

రూపపరిచ్ఛేదలక్ఖణా **ఆకాసధాతు,** రూపపరియన్తప్పకాసనరసా, రూపమరియాదపచ్చుపట్ఠానా, అసమ్ఫుట్ఠభావపచ్చుపట్ఠానా, ఛిద్దవివరభావపచ్చుపట్ఠానా వా, పరిచ్ఛిన్నరూపపదట్ఠానా, యాయ పరిచ్ఛిన్నేసు రూపేసు "ఇదమితో ఉద్ధం, అధో, తిరియ"న్తి చ హోతి.

అదన్ధతాలక్ఖణా **రూపస్సలహుతా,** రూపానం గరుభావవినోదనరసా, లహుపరివత్తితాపచ్చుపట్ఠానా, లహురూపపదట్ఠానా. అథద్ధతాలక్ఖణా **రూపస్సముదుతా,** రూపానం థద్ధభావవినోదనరసా, సబ్బకిరియాసు అవిరోధితాపచ్చుపట్ఠానా, ముదురూపపదట్ఠానా. సరీరకిరియానుకూలకమ్మఞ్ఞభావలక్ఖణా **రూపస్సకమ్మఞ్ఞతా,** అకమ్మఞ్ఞతావినోదనరసా, అదుబ్బలభావపచ్చుపట్ఠానా, కమ్మఞ్ఞతారూపపదట్ఠానా. ఏతా పన తిస్సోపి అఞ్ఞమఞ్ఞం న విజహన్తి, గరుథద్ధఅకమ్మఞ్ఞరూపపటిపక్ఖభావేన చ సముట్ఠితానం ఉతుచిత్తాహారజానం లహుముదుకమ్మఞ్ఞభూతానం రూపానం వికారతాయ చ పరియాయతో గరుథద్ధాకమ్మఞ్ఞభావవినోదనకిచ్చా వుత్తా, న పన సభావతో సయం అవిజ్జమానత్తా.

ఆచయలక్ఖణో **రూపస్సఉపచయో,** పుబ్బన్తతో రూపానం ఉమ్ముజ్జాపనరసో, నియ్యాతనపచ్చుపట్ఠానో, పరిపుణ్ణభావపచ్చుపట్ఠానో వా, ఉపచితరూపపదట్ఠానో. పవత్తిలక్ఖణా **రూపస్ససన్తతి,** అనుప్పబన్ధనరసా, అనుపచ్ఛేదపచ్చుపట్ఠానా, అనుప్పబన్ధకరూపపదట్ఠానా . ఉభయమ్పేతం జాతిరూపస్సేవాధివచనం. సమ్పిణ్డితానం హి చతుసముట్ఠానికరూపానం పఠముప్పత్తి ఉపచయో నామ, ఉపరూపరుప్పత్తి సన్తతి నామ. తేనేవ తాసం **పదభాజనీయే** "యో రూపస్స ఉపచయో, సా రూపస్స సన్తతీ"తి (ధ॰ స॰ ౬౪౨) వుత్తం, ఆకారనానత్తతో పన విసుం ఉద్దిట్ఠా.

రూపపరిపాకలక్ఖణా **రూపస్సజరతా,** ఉపనయనరసా, సభావానపగమేపి నవభావాపగమపచ్చుపట్ఠానా వీహిపురాణభావో వియ, పరిపచ్చమానరూపపదట్ఠానా. ఖణే ఖణే భిజ్జమానాపి చేసా ఉపాదిన్నేసు ఖణ్డదన్తాదితో, అనుపాదిన్నేసు రుక్ఖలతాదీసు వణ్ణవికారాదితో చ అన్తరన్తరా చ సువిఞ్ఞేయ్యవికారత్తా "పాకటజరా, సవీచిజరా"తి చ వుచ్చతి, మణికనకచన్దసూరియాదీసు దువిఞ్ఞేయ్యత్తా, నిరన్తరత్తా చ "అపాకటజరా, అవీచిజరా"తి వుచ్చతి. ఈదిసేసు హి కప్పవినాసాదికాలే

వికారతో జరా పఞ్ఞాయేయ్య. సబ్బదాపి పన అపఞ్ఞాయమానవికారత్తా అరూపధమ్మేసు జరా పటిచ్ఛన్నజరా నామ. న చ తత్థ వణ్ణవికారాదయో జరా తేసం చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యతో. న హి జరా చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యా, మనోవిఞ్ఞేయ్యా పన హోతి. యథా ఓఘేన పరిభిన్నభూమిఆదిదస్సనేన అదిట్ఠోపి ఓఘో సువిఞ్ఞేయ్యో హోతి, ఏవం వికారదస్సనేన జరాతి గహేతబ్బం.

పరిభేదలక్ఖణా **రూపస్సఅనిచ్చతా,** సంసీదనరసా, ఖయవయపచ్చుపట్ఠానా, పరిభిజ్జమానరూపపదట్ఠానా. న కేవలఞ్చేతాని ఉపచయాదిచతూహి గహితాని జాతిజరామరణాని రూపధమ్మానమేవ , అరూపధమ్మానమ్పి హోన్తియేవ. ఏతాని చ ఇమేసం సత్తానం అరఞ్ఞప్పవేసకపవిట్ఠపరిపాతకపతితఘాతకచోరేహి యథాక్కమం సదిసానీతి దట్ఠబ్బాని.

ఓజాలక్ఖణో **కబళీకారో ఆహారో,** రూపాహరణరసో, ఉపత్థమ్భనపచ్చుపట్ఠానో, కబళం కత్వా ఆహరితబ్బవత్థుపదట్ఠానో. అయం లక్ఖణాదితో వినిచ్ఛయో.

సఙ్గహతో పన సబ్బమ్పేతం రూపం ఖన్ధతో ఏకవిధం రూపక్ఖన్ధోవ హోతి, తథా అహేతుకం సప్పచ్చయం సఙ్ఖతం లోకియం సాసవం సఞ్ఞోజనీయం ఓఘనీయం యోగనీయం నీవరణీయం పరామట్ఠం సంకిలేసికం అనారమ్మణం అప్పహాతబ్బన్తిఆదినా చ ఏకవిధం, తం పున భూతోపాదాయవసేన దువిధం, తథా నిప్ఫన్నానిప్ఫన్నాదివసేన చ. తత్థ పథవీఆదీని చత్తారి మహాభూతాని **భూతరూపం** నామ, సేసం **ఉపాదారూపం** నామ. పథవీఆదయో సత్తరస, కబళీకారో ఆహారో చేతి అట్ఠారసవిధమ్పి పరమత్థతో విజ్జమానత్తా **నిప్ఫన్నరూపం** నామ, ఇతరం **అనిప్ఫన్నరూపం** నామ. చక్ఖాదయో పఞ్చ పసాదా, భావద్వయం, జీవితిన్ద్రియన్తి అట్ఠవిధమ్పి **ఇన్ద్రియరూపం** నామ, ఇతరం **అనిన్ద్రియం.** తాని ఇన్ద్రియాని చేవ హదయఞ్చాతి నవవిధమ్పి **ఉపాదిన్నం,** ఇతరం **అనుపాదిన్నం,** పఞ్చ పసాదా, చత్తారో రూపసద్దగన్ధరసా, ఆపోధాతువివజ్జితభూతత్తయఞ్చాతి ద్వాదసవిధమ్పి **ఓళారికరూపం, సన్తికేరూపం, సప్పటిఘరూపఞ్చ,** సేసం **సుఖుమరూపం, దూరేరూపం, అప్పటిఘరూపఞ్చ.** పసాదా, హదయఞ్చ **వత్థురూపం,** ఇతరం **అవత్థురూపం.** పసాదా, విఞ్ఞత్తిద్వయఞ్చ **ద్వారరూపం,** ఇతరం **అద్వారం.** పసాదా **అజ్ఝత్తికరూపం, గోచరగ్గాహికరూపఞ్చ,** ఇతరం **బాహిరం, అగోచరగ్గాహికరూపఞ్చ.** చత్తారి భూతరూపాని, రూపగన్ధరసఓజా చాతి ఇదం సుద్ధట్ఠకం **అవినిబ్భోగరూపం** నామ, ఇతరం **వినిబ్భోగరూపం.**

చక్ఖు నచక్ఖూతి ఏవమాదివసేన చ దువిధం హోతి. పున తం సనిదస్సనత్తికవసేన తివిధం హోతి. తత్థ రూపాయతనం **సనిదస్సనసప్పటిఘం,** సేసమోళారికరూపం **అనిదస్సనసప్పటిఘం,** సబ్బమ్పి సుఖుమరూపం **అనిదస్సనఅప్పటిఘం.** తథా కమ్మజాదిత్తికవసేన. తత్థ నవవిధం ఉపాదిన్నరూపం, సుద్ధట్ఠకం, ఆకాసో చ **కమ్మజం** నామ, విఞ్ఞత్తిద్వయం, లహుతాదిత్తయఞ్చ సద్దో చ **అకమ్మజం** నామ, ఉపచయాదిచతుబ్బిధం లక్ఖణరూపం **అజం** నామ. సుద్ధట్ఠకం, ఆకాసో, విఞ్ఞత్తిద్వయం, లహుతాదిత్తయం, సద్దో చ **చిత్తజం** నామ, తదవసేసం లక్ఖణరూపవిరహితం **అచిత్తజం** నామ, లక్ఖణరూపం **అజం** నామ. సుద్ధట్ఠకం, ఆకాసో, లహుతాదిత్తయఞ్చ **ఆహారజం** నామ, సేసం లక్ఖణవజ్జితం **అనాహారజం** నామ, లక్ఖణం **అజం** నామ. సుద్ధట్ఠకం, ఆకాసో, లహుతాదిత్తయం, సద్దో చ **ఉతుజం** నామ, సేసం లక్ఖణవిరహితం **అనుతుజం** నామ, లక్ఖణం **అజం** నామ. లక్ఖణాని హి జాయమానజీయమానపరిభిజ్జమానధమ్మానం సభావత్తాయ కుతోచి జాతివోహారం న లభన్తి భేసమ్పి జాతిఆదిప్పసఙ్గతో. న హి "జాతి జాయతి, జరా జీరతి, మరణం మీయతీ"తి వోహరితుం యుత్తం అనవట్ఠానతో. తదవసేసానం పన ఆకాసవిఞ్ఞత్తాదిఅనిప్ఫన్నానం యదిపి పరమత్థతో అవిజ్జమానతాయ న కుతోచి ఉప్పత్తి అత్థి, తథాపి తథా తథా పవత్తరూపం ఉపాదాయ సేసం విజ్జమానవోహారస్సేవ హేతుసముప్పన్నవోహారస్సాపి విరోధాభావతో సహేతుకతా వుత్తా. యం పన **పాళియం** "రూపాయతనం...పే.... రూపస్స ఉపచయో రూపస్స సన్తతి కబళీకారో ఆహారో. ఇమే ధమ్మా చిత్తసముట్ఠానా"తిఆదీసు (ధ. స. ౧౨౦౨) జాతియాపి కుతోచి జాతత్తం వుత్తం, తం రూపజనకపచ్చయానం కిచ్చానుభావలక్ఖణే దిట్ఠత్తా రూపుప్పత్తిక్ఖణే విజ్జమానతం సన్ధాయ వుత్తం, జరామరణానం పన రూపుప్పత్తిక్ఖణే అభావతో న వుత్తం. "జరామరణం, భిక్ఖవే, అనిచ్చం సఙ్ఖతం పటిచ్చసముప్పన్న"న్తి (సం. ని. ౨.౨౦) ఇదం పన జరామరణసీసేన తథాపవత్తవిఞ్ఞాణనామరూపాదీనమేవ గహితత్తా వుత్తన్తి వేదితబ్బం. యం తం రూపం అజ్ఝత్తికం, తం ఉపాదా, యం తం రూపం బాహిరం, తం అత్థి ఉపాదా, అత్థి నో ఉపాదాతి ఏవమాదినా నయేనాపి తివిధం హోతి.

పున తం సబ్బం దిట్ఠసుతముతవిఞ్ఞాతవసేన చతుబ్బిధం హోతి. తత్థ రూపాయతనం **దిట్ఠం** నామ, సద్దో **సుతం** నామ, గన్ధరసఫోట్ఠబ్బాని పత్వావ గహేతబ్బతో **ముతం** నామ, సేసం మనసా విఞ్ఞాతబ్బతో **విఞ్ఞాతం** నామ. తథా రూపరూపచతుక్కాదివసేన చతుబ్బిధం, తత్థ అట్ఠారసవిధం నిప్ఫన్నం **రూపరూపం** నామ, ఆకాసో **పరిచ్ఛేదరూపం** నామ, విఞ్ఞత్తిద్వయం, లహుతాదిత్తయఞ్చ **వికారరూపం** నామ, ఉపచయాదిచతుబ్బిధం **లక్ఖణరూపం** నామ. తథా హదయవత్థు వత్థు, న ద్వారం నామ, విఞ్ఞత్తిద్వయం ద్వారం, న వత్థు నామ, చక్ఖాదయో పఞ్చ పసాదా వత్థు చేవ ద్వారఞ్చ నామ, సేసం నేవ వత్థు న ద్వారం నామాతి ఏవమాదినా నయేన చతుబ్బిధం.

తం పున ఏకజాదివసేన పఞ్చవిధం. నవవిధం హి ఉపాదిన్నరూపం కమ్మేనేవ, విఞ్ఞత్తిద్వయఞ్చ చిత్తేనేవ ఉప్పజ్జనతో **ఏకజం** నామ, సద్దో ఉతుచిత్తేహి ఉప్పజ్జనతో **ద్విజం** నామ, లహుతాదిత్తయం ఉతుచిత్తాహారేహి ఉప్పజ్జనతో **తిజం** నామ, సుద్ధట్ఠకం, ఆకాసో చ చతూహిపి ఉప్పజ్జనతో **చతుజ్జం** నామ, లక్ఖణాని **అజం** నామ. ఏవమాదినా పఞ్చవిధం హోతి.

తం పున చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయమనఇన్ద్రియవిఞ్ఞేయ్యవసేన ఛబ్బిధం. సత్తవిఞ్ఞాణధాతువిఞ్ఞేయ్యవసేన సత్తవిధం. తదేవ మనోవిఞ్ఞాణధాతువిఞ్ఞేయ్యం భూతోపాదాయవసేన ద్విధా కత్వా అట్ఠవిధం హోతి. తత్థ హి ఆపోధాతు మనోవిఞ్ఞాణేనేవ విఞ్ఞేయ్యం భూతరూపం నామ, ఇతరం పసాదసహితసుఖుమరూపం

మనోవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యోపాదాయరూపం నామ. తదేవ పున మనోవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యోపాదాయరూపం ఇన్ద్రియానిన్ద్రియవసేన ద్విధా కత్వా నవవిధం హోతి. తం పున పసాదవిసయఆపోధాతుభావహదయజీవితపరిచ్ఛేదవికారలక్ఖణఆహారవసేన దసవిధం హోతి.

తదేవ పున చక్ఖాయతనం సోతాయతనం ఘానాయతనం జివ్హాయతనం కాయాయతనం రూపాయతనం సద్దాయతనం గన్ధాయతనం రసాయతనం ఫోట్ఠబ్బాయతనం ధమ్మాయతనన్తి ఏవం ఆయతనతో ఏకాదసవిధం హోతి, తథా ధాతువసేన. తత్థ ఆపోధాతువివజ్జితభూతత్తయం ఫోట్ఠబ్బాయతనం ఫోట్ఠబ్బధాతు "కాయవిఞ్ఞేయ్యం, కాయవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్య"న్తి చ వుచ్చతి, సుఖుమరూపం ధమ్మాయతనం ధమ్మధాతూతి, తదేవ పసాదసహితం "మనోవిఞ్ఞేయ్యం, మనోవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్య"న్తి చ వుత్తం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

కస్మా పనేత్థ ఆపోధాతువివజ్జితానఞ్ఞేవ భూతానం ఫోట్ఠబ్బతా వుత్తా, నను ఆపోధాతుపి సీతవసేన ఫుసిత్వా వేదితబ్బాతి? న సీతస్సాపి తేజోధాతుత్తా. ఉణ్హమేవ హి సీతన్తి బ్యపదిస్సతి. కరినాకరినతం ఉపాదాయ రుక్ఖాదివిరళచ్ఛాయా వియ, తం వా ఉపాదాయ సన్దచ్ఛాయాది, అఞ్ఞథా కస్సేతం సీతత్తం సభావం సియా. "ఆపోధాతుయా" ఇతి చే. యది ఏవం ఉణ్హోదకాదీసు ఆపత్తం న సియా ఆపోతేజానఞ్చ సహపవత్తానం విరుద్ధలక్ఖణత్తా, న చ సా తేజోసన్నిధానే సీతత్తం విహాయ తిట్ఠతి. న హి సభావా కేనచి సహభావేన తంసభావం జహన్తి అభావాపత్తితో, నాపిస్సా సీతభావం ముఞ్చిత్వా అపరసభావో అత్థి, యేన సహభావో యుజ్జేయ్య. యది సియా "ఆపో సీతత్త"న్తి, భావద్వయం సియా అఞ్ఞోఞ్ఞవిలక్ఖణసభావత్తా భావస్స, అథాపి న సీతత్తం, ఆపోధాతుయా సరూపం సీతగుణో, సో చ ఉణ్హసన్నిధానే విగచ్ఛతి, గుణీరూపమేవ తిట్ఠతీతి చే? తదా తహిం సయం అఫోట్ఠబ్బావ ఆపోధాతు, న నియతఫస్సవతీతి చ సియా, యో చ సీతఫస్సో గుణోతి సువుత్తో, సో అప్పేహి తేజోధాతువిసేసోతి.

అయమేవ విసేసోతి చే, నను సీతత్తం, ఉణ్హత్తఞ్చ అఞ్ఞోఞ్ఞవిరుద్ధం, కథం తేజోధాతుయా సభావం సియాతి? నాయం దోసో ఏకకలాపే తేసం సమ్భవాభావతో, భిన్నకలాపేసు పన పవత్తియం ఆలోకన్ధకారనీలపీతాదీనం వణ్ణాయతనతా వియ తేజోధాతుత్తం న విరుజ్ఝతీతి. యది ఆపోధాతుయా న సీతత్తం సరూపం, కిం పనస్సా సరూపన్తి? ద్రవతా. యది ఏవం ద్రవతాపి ఫుసిత్వా ఞాతబ్బతో ఫోట్ఠబ్బం సియాతి? న సీతాదిం ఫుసిత్వా మనసావ వణ్ణం దిస్వా ఞాతబ్బతో. అన్ధకారే సయన్తా హి అతిసీతలతాయ పత్తాదిం ఫుసిత్వా "ఉదకం ఏత్థా"తి ఆసఙ్కితా హోన్తి, ఉదకం వా ఫుసిత్వా సప్పాదిసఞ్ఞినో, తస్మా అఫోట్ఠబ్బమేవ ఆపోధాతు, ఇతరభూతత్తయమేవ ఫోట్ఠబ్బన్తి గహేతబ్బం.

కిం పనేతం భూతత్తయం ఏకతో ఆరమ్మణం కత్వా కాయవిఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జితుం సక్కోతి, న సక్కోతీతి? న సక్కోతి. కస్మా? ఆభుజితవసేన వా ఉస్సదవసేన వా తేసు ఏకమేవారమ్మణం కత్వా ఉప్పజ్జనతో. ఆభుజితవసేన హి ఓదనథాలియం సిత్థం గహేత్వా థద్ధముదుభావం వీమంసన్తస్స, ఉణ్హోదకభాజనే వా హత్థం ఓతారేత్వా ఉణ్హభావం వీమంసన్తస్స, ఉణ్హసమయే వా వాతపానం వివరిత్వా వాతేన సరీరం పహరాపేన్తస్స చ తత్థ తత్థ కిఞ్చాపి ఇతరం భూతత్తయమ్పి అత్థి, యథాభుజితం పన తంతంపథవీతేజోవాయోధాతుమేవ యథాక్కమం ఆరబ్భ కాయవిఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జతి. ఏవం **ఆభుజితవసేన** ఆరమ్మణం కరోతి నామ. ఉస్సదవసేన పన భుఞ్జనసమయే సక్ఖరం డంసన్తస్స, మగ్గే వా అగ్గిం అక్కమన్తస్స, బలవవాతేన వా కణ్ణసక్ఖలియమ్పి పహరన్తస్స చ తత్థ తత్థ కిఞ్చాపి ఇతరభూతత్తయమ్పి అత్థి, యథాఉస్సదం పన తంతంపథవీతేజోవాయోధాతుమేవారబ్భ యథాక్కమం కాయవిఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జతి. అగ్గిమ్హి వా నిముగ్గసకలసరీరస్స యదిపి ఏకప్పహారేన అగ్గినా కాయో ఘట్టీయతి, యస్మిం యస్మిం పన ఠానే కాయప్పసాదో ఉస్సన్నో హోతి, యత్థ యత్థ వా పన విసయఘట్టనానిఘంసో బలవా హోతి, తత్థ తత్థేవ పఠమం కాయవిఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జతి, పచ్ఛా ఇతరట్ఠానేసు. ఖణపరిత్తతాయ పన సహసా పరివత్తిత్వా ఉప్పజ్జనవసేన ఏకప్పహారేన సకలసరీరం డయ్హమానం వియ ఖాయతి. న హి ఏకస్మిం ఖణే బహూని విఞ్ఞాణాని ఉప్పజ్జన్తి, బ్యాపేత్వా వా ఏకం. ఏకేకస్మిం పన అవినిబ్భోగే కాయదసకే ఏకమేవ కాయవిఞ్ఞాణం ఉస్సదవసేన ఉప్పజ్జతి, ఏవం ఇతరవత్థూసుపి విఞ్ఞాణానం అవినిబ్భోగే పదేసే ఏకేకానమేవ ఉప్పత్తి వేదితబ్బా. ఏవం **ఉస్సదవసేన** ఆరమ్మణం కరోతి నామ.

కేన పన చిత్తస్స ఆరమ్మణసఙ్కన్తి హోతీతి? అజ్ఝాసయతో, విసయాధిమత్తతో వా. నానాఠానేసు హి చిత్తపటిమాదీని పస్సితుకామస్స పఠమం ఏకట్ఠానే దిస్వా తతో ఇతరట్ఠానేసు చ రూపాని పస్సితుం సరసేనావజ్జనం ఉప్పజ్జతి. ఏవం అజ్ఝాసయతో సఙ్కన్తి హోతి. రూపారమ్మణం పన మహన్తమ్పి పస్సన్తస్స సబ్బతూరియనిగ్ఘోసే ఉట్ఠితే తం వా సుణన్తస్స మనుఞ్ఞామనుఞ్ఞే అధిమత్తగన్ధరసఫోట్ఠబ్బే ఇన్ద్రియేసు ఘట్టితే ఇతరితరే చిత్తం సఙ్కమతి, ఏవం విసయాధిమత్తతో సఙ్కన్తి హోతీతి అయమేత్థ సఙ్గహతో వినిచ్ఛయో. సుఞ్ఞతో, పన అతీతాదివసేన పచ్చేకం అనన్తప్పభేదతో చ వినిచ్ఛయో చిత్తవిభత్తియం వుత్తనయానుసారేన యథానురూపం వేదితబ్బో.

సముట్ఠానతో, పనేత్థ భవయోనీసు పవత్తిక్కమతో చ పకిణ్ణకకథా వేదితబ్బా – చతుసముట్ఠానికాని హి రూపాని ఉప్పజ్జమానాని ద్వీసు భవేసు చతూసు యోనీసు దసకాదికలాపవసేనేవ పటిసన్ధిప్పవత్తీసు యథాసమ్భవం సముప్పజ్జన్తి. తత్థ కమ్మజేసు తావ వీసతియా కామావచరకుసలాకుసలేహి కామలోకేయేవ సంసేదజానం, ఓపపాతికానఞ్చ ఛ వత్థూని, భావద్వయే అఞ్ఞతరం, జీవితఞ్చాతి అట్ఠ రూపాని యథాసమ్భవం పటిసన్ధితో పట్ఠాయ పాతుభవన్తి. తాని చ సుద్ధట్ఠకం, జీవితఞ్చ జీవితనవకం, తదేవ నవకం చక్ఖునా సహ చక్ఖుదసకం, సోతేన సోతదసకం, ఘానేన ఘానదసకం, జివ్హాయ జివ్హాదసకం, కాయేన కాయదసకం, హదయవత్థునా వత్థుదసకం, భావఞ్ఞతరేన భావదసకఞ్చాతి నవ కలాపా హుత్వా ఉప్పజ్జన్తి. నపుంసకానం పనేత్థ భావదసకం నత్థి, తథా జచ్చన్ధాదీనం చక్ఖుసోతఘానదసకాని. ఏవం అణ్డజజలాబుజానమ్పి, తేసం పన పటిసన్ధిచిత్తేన సహ కాయవత్థుభావదసకానేవ ఉప్పజ్జన్తి, తతో పవత్తికాలే జీవితనవకచక్ఖుదసకాదీని యథానురూపం ఉప్పజ్జన్తి. రూపభవే పన ఘానదసకాదిత్తయం, భావదసకద్వయం, ఉదరగ్గినవకఞ్చ నత్థి, సేసాని పఞ్చహి రూపావచరకుసలకమ్మేహి పటిసన్ధితో పభుతి ఉప్పజ్జన్తి. అఞ్ఞసఞ్ఞీనం పన పఞ్చమజ్ఝానకుసలేన జీవితనవకమేవ. ఏవం కామరూపావచరకమ్మసముట్ఠితా నవ

రూపకలాపా ద్వీసు భవేసు చతూసు యోనీసు యథాసమ్భవం పటిసన్ధితో పట్ఠాయ యావ చుతిచిత్తోపరిసత్తరసమచిత్తస్స ఠితి, తావ చిత్తస్స ఉప్పాదఠితిభఙ్గసఙ్ఖాతేసు తీసు ఖణేసు నిరన్తరం అజ్ఝత్తసన్తానే ఏవ ఉప్పజ్జన్తి, తతో పభుతి అనుప్పజ్జిత్వా చుతిచిత్తేన సహ నిరుజ్ఝన్తి.

చిత్తజాని పన పఞ్చవోకారభవే ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణఆరుప్పవిపాకవజ్జితపఞ్చసత్తతిచిత్తేహి అత్తనో అత్తనో ఉప్పత్తిక్ఖణే ఏవ సముట్ఠాపితాని పఠమభవఙ్గముపాదాయ చుతిచిత్తపరియోసానం అజ్ఝత్తసన్తానే ఏవ సుద్ధట్ఠకం, తదేవ కాయవిఞ్ఞత్తియా సహ కాయవిఞ్ఞత్తినవకం, వచీవిఞ్ఞత్తిసద్దేహి వచీవిఞ్ఞత్తిదసకం, లహుతాదిత్తయేన లహుతాదేకాదసకం, కాయవిఞ్ఞత్తిలహుతాదీహి ద్వాదసకం, వచీవిఞ్ఞత్తిసద్దలహుతాదీహి తేరసకఞ్చాతి ఛ కలాపా హుత్వా యథాయోగం పవత్తన్తి. రూపజనకచిత్తేసు చేత్థ సోమనస్ససహగతకామావచరజవనాని ఇరియాపథవిఞ్ఞత్తిహసనసహితం సబ్బం చిత్తజరూపం సముట్ఠాపేన్తి, సేసకామావచరజవనాభిఞ్ఞావోట్ఠబ్బనాని హసనవజ్జం, అప్పనాజవనాని చ ఇరియాపథాదివిరహితమేవ, యథాపవత్తం పన ఇరియాపథం అవినస్సమానం ఉపత్థమ్భేన్తి. సేసాని పన రూపావచరవిపాకమనోధాతుతదారమ్మణాని ఏకూనవీసతి తమ్పి న కరోన్తి, సుద్ధట్ఠకం, సద్దనవకం, లహుతాదేకాదసకం, సద్దలహుతాదిద్వాదసకఞ్చాతి చత్తారో కలాపే ఉప్పాదేన్తి, తత్థాపి సబ్బేసమ్పి పటిసన్ధిచిత్తాని, అరహన్తానం చుతిచిత్తాని, అరూపభవూపపన్నాని చ న కిఞ్చి రూపం సముట్ఠాపేన్తి, ఆరుప్పవిపాకద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణాని సబ్బథా న ఉప్పాదేన్తీతి.

ఆహారజాని పన కామభవే ఏవ అజ్ఝోహటాహారే ఠితేన ఠితిప్పత్తేన ఓజాసఙ్ఖాతేన ఆహారేన సముట్ఠితాని అజ్ఝత్తసన్తానే ఏవ సుద్ధట్ఠకం, లహుతాదేకాదసకఞ్చాతి ద్వే కలాపా హుత్వా యావతాయుకం పవత్తన్తి, న రూపభూమియం. ఉతుజాని అజ్ఝత్తికబాహిరేన తేజోధాతుసఙ్ఖాతేన ఠితిప్పత్తేన ఉతునా అజ్ఝత్తసన్తానే సముట్ఠితాని సుద్ధట్ఠకం, సద్దనవకం, లహుతాదేకాదసకం, సద్దలహుతాదేకాదసకం, సద్దలహుతాదిద్వాదసకఞ్చాతి చత్తారో కలాపా హుత్వా యావతాయుకం, బహిద్ధా పన పథవీపబ్బతదేవబ్రహ్మవిమానాదీసు సుద్ధట్ఠకం, సముద్దఘోసాదిసద్దనవకఞ్చాతి ద్వే కలాపావ హుత్వా పవత్తన్తి. ఆకాసలక్ఖణాని చేత్థ సబ్బకలాపేసు విజ్జమానానిపి కలాపసఙ్గహే వోహారాభావా న గణీయన్తి. పటిసన్ధిక్ఖణే చేత్థ ఉతుచిత్తాహారజాని న హోన్తి, న సబ్బత్థాపి ఉప్పత్తిక్ఖణే జరామరణానీతి ఏవం చతుసముట్ఠానికరూపస్స భవయోనీసు, పటిసన్ధిప్పవత్తీసు చ పవత్తిక్కమో వేదితబ్బో.

అపిచ ద్వాచత్తాలీసాయ కోట్ఠాసానం వసేనాపి చేత్థ తస్స అజ్ఝత్తం, మహాభూతాదివసేన బహిద్ధా చ పవత్తి ఏవం వేదితబ్బా – అజ్ఝత్తికా హి కేసా లోమా…పే… కరీసం మత్థలుఙ్గన్తి ఇమే వీసతి పథవాధికకోట్ఠాసా, పిత్తం…పే… ముత్తన్తి ఇమే ద్వాదస ఆపాధికకోట్ఠాసా, యేన చ సన్తప్పతి, యేన చ జీరతి, యేన చ పరిడయ్హతి, యేన చ అసితపీతఖాయితసాయితం సమ్మాపరిణామం గచ్ఛతీతి ఇమే చత్తారో తేజాధికకోట్ఠాసా, ఉద్ధంగమో అధోగమో కుచ్ఛిసయో కోట్ఠాసయో అఙ్గమఙ్గానుసారీ అస్సాసపస్సాసో చాతి ఇమే ఛ వాయుఅధికకోట్ఠాసాతి ద్వేచత్తాలీస కోట్ఠాసా హోన్తి. తేసు ఉదరియం కరీసం పుబ్బో ముత్తన్తి ఇమే చత్తారో కోట్ఠాసా ఉతుజా. ఏవమేతేసు ఏకేకం ఉతుజట్ఠకమేవ హోతి, సేదో అస్సు ఖేళో సిఙ్ఘాణికాతి ఇమే చత్తారో ఉతుచిత్తజా, తేసు ఏకేకస్మిం ద్వే ద్వే అట్ఠకా హోన్తి. అసితాదిపరిపాచకో తేజో కమ్మజోవ, తత్థ జీవితనవకమేవ. అస్సాసపస్సాసో పన చిత్తజోవ, తత్థ చిత్తజసద్దనవకమేవ. ఇమే దస కోట్ఠాసే ఠపేత్వా సేసా ద్వత్తింస చతుజా.

తత్థ అట్ఠసు తేజోవాయోకోట్ఠాసేసు ఏకేకస్మిం జీవితనవకఞ్చేవ తీణి చ ఉతుచిత్తాహారజట్ఠకాని హోన్తి, వాయోకోట్ఠాసేసు చేత్థ ఉతుచిత్తజసద్దనవకమ్పి హోతి, సేసేసు చతువీసతియా కోట్ఠాసేసు కేసలోమనఖదన్తానం మంసవినిముత్తట్ఠానం ఠపేత్వా సబ్బత్థ ద్వే కాయభావదసకాని, తీణి చ అట్ఠకాని, మంసముత్తేసు పన కేసాదీసు ఉతుజట్ఠకమేవ హోతి. తాని చ యథావుత్తదసకనవకట్ఠకాని సకలసరీరబ్యాపీసు తచమంసరుహిరాదీసు, అబ్యాపీసు చ కేసాదీసు కోట్ఠాసేసు అవినిబ్భోగే ఏకస్మిం అణుపదేసే హోన్తీతి పచ్చేకం అనన్తాపరిమాణా, అనన్తధాతుపచ్చయత్తా తేసం సరీరస్మిం హి పరమాణుభేదసఞ్చుణ్ణాని అనన్తాని చత్తారి మహాభూతాని చేవ సఉపాదారూపాని చ అఞ్ఞోఞ్ఞపచ్చయభూతాని అజ్ఝత్తం ద్వాచత్తాలీసకోట్ఠాససరీరారోహపరిణాహసణ్ఠానాదినా, బహిద్ధా చ పథవీపబ్బతాదినా చ ఆకారేన యథాపచ్చయం సముప్పన్నాని. మాయాకారాదయో వియ న బాలజనప్పబోధకాని హోన్తి.

పథవీధాతు చేత్థ సుఖుమసఞ్చుణ్ణా రజభూతా ఏవ ఆపోధాతుయా సఙ్గహితా, తేజోధాతుయా అనుపాలితా, వాయోధాతుయా విత్థమ్భితా, వణ్ణాదీహి పరివారితా న వికిరియమానా అజ్ఝత్తం ఇత్థిపురిసమిగపక్ఖిదేవబ్రహ్మాదిసరీరభావం, బహిద్ధా చ పథవీపబ్బతరుక్ఖదేవబ్రహ్మలోకచన్దసూరియనక్ఖత్తమణికనకాదిభావఞ్చ ఉపగచ్ఛతి, యూసగతా బన్ధనభూతా పనేత్థ ఆపోధాతు పథవీపతిట్ఠితా. అవసేసానుపాలనవిత్థమ్భనపరిపాచనపరివారితా న పగ్ఘరతి, అపగ్ఘరమానా పీణితభావం దస్సేతి, ఉసుమత్తగతా తేజోధాతు సేసధాతుపతిట్ఠానసఙ్గహవిత్థమ్భనపరివారితా ఇమం కాయం పరిపాచేతి, వణ్ణసమ్పత్తిఞ్చస్స అపూతిభావఞ్చ సాధేతి, వాయోధాతు విత్థమ్భనసముదీరణసభావా సేసధాతుపతిట్ఠానసఙ్గహానుపాలనపరివారితా విత్థమ్భేతి చాలేతి, సరీరవిమానాదీనం గమనాదిపదవీతిహరణాదీనం ఠితిఞ్చ సమ్పాదేతి. చతస్సోపి చేతా సమ్భుయ్య పథవీఅధికతాయ కేసాదిభావం, పథవీపబ్బతాదిభావఞ్చ, ఆపాధికతాయ పిత్తాదిభావం, సముద్దజలాదిభావఞ్చ, వాయుఅధికతాయ ఉద్ధఙ్గమవాతాదిభావం, పథవీసన్ధారకవాతాదిభావఞ్చ, తేజాధికతాయ పరిపాచకగ్గిఆదిభావం, నరకగ్గిఆదిభావఞ్చ సాధేన్తి, యాసం పకోపేన రోగజరామరణఞ్చేవ కప్పవినాసాదయో చ హోన్తి. ఏవమేతాసం చుణ్ణవిచుణ్ణానం ధాతూనం సఞ్చయత్తా పచ్చేకం అనన్తాపరిమాణా కలాపా ఏవ అజ్ఝత్తికకోట్ఠాసా హోన్తి, తథా బాహిరాని రూపాని. తాని చ తేన తేన పచ్చయేన తథాతథాకారేన సముదితావ ఉప్పజ్జన్తి చేవ ఉప్పజ్జిస్సన్తి చ.

యది పరమం ధాతుయో అణురూపేన ఠత్వా పచ్ఛా సంయుజ్జన్తి, తథా రాసే వినియోగాభావతో అపరేనాపి పరియాయేన చేత్థ కమ్మజం కమ్మపచ్చయం కమ్మపచ్చయఉతుసముట్ఠానం, ఆహారజం ఆహారపచ్చయం ఆహారపచ్చయఉతుసముట్ఠానం, ఉతుజం ఉతుపచ్చయం ఉతుపచ్చయఉతుసముట్ఠానం, చిత్తజం చిత్తపచ్చయం చిత్తపచ్చయఉతుసముట్ఠానన్తి ఏవం సముట్ఠానభేదో వేదితబ్బో. తత్థ ఉపాదిన్నరూపం **కమ్మజం** నామ, మంసముత్తకేసలోమదన్తసిఙ్ఘాణికాది **కమ్మపచ్చయం** నామ, సమ్పత్తికరమహామేఘపథవీపబ్బతాది, చక్కరతనదేవవిమానాది చ **కమ్మపచ్చయఉతుసముట్ఠానం** నామ. ఆహారతో సముట్ఠితం సుద్ధట్ఠకం

ఆహారజం నామ, కబళీకారో ఆహారో ఆహారజస్స జనకో హుత్వా కమ్మజస్స అనుపాలకో హోతీతి తదనుపాలితం కమ్మజరూపం **ఆహారపచ్చయం** నామ, విసభాగాహారం సేవిత్వా ఆతపే గచ్ఛన్తస్స కాళకుట్ఠాదీని ఉప్పజ్జన్తి, ఇదం **ఆహారపచ్చయఉతుసముట్ఠానం** నామ. కమ్మజఉతుతో సముట్ఠితం సుద్ధట్ఠకం **ఉతుజం** నామ, తస్మిం ఉతు అఞ్ఞం అట్ఠకం సముట్ఠాపేతి, ఇదం **ఉతుపచ్చయం** నామ, తస్మిమ్పి ఉతు అఞ్ఞం అట్ఠకం సముట్ఠాపేతి, ఇదం **ఉతుపచ్చయఉతుసముట్ఠానం** నామ. ఏవం ఉపాదిన్నకే తిస్సో ఏవ సన్తతియో ఘట్టేతుం సక్కోన్తి, అనుపాదిన్నకే పన వలాహకో **ఉతుజం** నామ, వుట్ఠిధారా **ఉతుపచ్చయం** నామ, దేవే పన వుట్ఠే పథవీ గన్ధం ముఞ్చతి, బీజాని విరుహన్తీతి ఏవం యం అనన్తం సన్తతివసేన పవత్తం, ఏతం **ఉతుపచ్చయఉతుసముట్ఠానం** నామ. చిత్తతో సముట్ఠితం సుద్ధట్ఠకాది **చిత్తజం** నామ, చిత్తేన పచ్ఛాజాతపచ్చయభావేన ఉపత్థమ్భితో కాయో **చిత్తపచ్చయం** నామ, అభిఞ్ఞాచిత్తేన బహిద్ధా సముట్ఠాపితహత్థిఅస్సాదికం **చిత్తపచ్చయఉతుసముట్ఠానం** నామ. పకిణ్ణకకథా.

రూపాబ్యాకతం నిట్ఠితం.

నిబ్బానాబ్యాకతవణ్ణనా

నిబ్బానాబ్యాకతం పన భూమితో లోకుత్తరమేవ, ధమ్మతోపి చ ఏకమేవ, భేదో నత్థి, లక్ఖణాదితో పన సన్తిలక్ఖణం నిబ్బానం, నివత్తిలక్ఖణం, అసఙ్ఖతలక్ఖణం వా, అచ్చుతిరసం , అనిమిత్తపచ్చుపట్ఠానం, అసఙ్ఖతతాయ పనస్స కారకహేతువిరహతో పదట్ఠానం నత్థి, పాపకహేతువసేన పనేతం "దుక్ఖనిరోధగామినిపటిపదా"తిఆదివచనతో (విభ. ౨౦౬) "అరియమగ్గపదట్ఠాన"న్తి వత్తుం వట్టతి. సఙ్గహతో పన భేదాభావా ఖన్ధేసు సఙ్గహం న గచ్ఛతి, ఆయతనాదీసు ధమ్మాయతనధమ్మధాతూసు సఙ్గహం గచ్ఛతి. సుఞ్ఞతో పన అత్తసుఞ్ఞం, సలక్ఖణధారణతో అనత్తకం ధమ్మమత్తం, అసఙ్ఖతతాయ వా అచ్చన్తత్తా చ అనిచ్చతాసుఞ్ఞం, దుక్ఖతాసుఞ్ఞం, రాగాదిసుఞ్ఞం, నిమిత్తసుఞ్ఞన్తి పవత్తం సుఞ్ఞన్తి గహేతబ్బం.

భేదతో పన సన్తిలక్ఖణాదిసభావతో ఏకవిధమ్పి కారణపరియాయతో సఉపాదిసేసనిబ్బానధాతు, అనుపాదిసేసనిబ్బానధాతు చేతి దువిధం హోతి. సరసవసేన పన పరికప్పితాకారభేదతో సుఞ్ఞతం అనిమిత్తం అప్పణిహితన్తి తివిధం హోతి. సఙ్ఖతధమ్మభేదముపాదాయ పటిక్ఖిపితబ్బాకారతో న చిత్తం, న చేతసికం, న రూపం, న అతీతం, న అనాగతం, న పచ్చుప్పన్నం, న మగ్గో, న ఫలన్తిఆదినా అనన్తప్పకారం హోతి.

నిబ్బానాబ్యాకతం నిట్ఠితం.

ఏవం ఇమస్మిం కుసలత్తికే అవుత్తో సభావధమ్మో నామ నత్థి. అసభావధమ్మేసు పనేత్థ కిఞ్చాపి రూపధమ్మానం పరిచ్ఛేదాకాసలక్ఖణాని ఏవ వుత్తాని, కసిణాదిపటిభాగనిమిత్తాని పన కసిణుగ్ఘాటిమాకాసో, విఞ్ఞాణాభావో, నిరోధసమాపత్తి, తిస్సో నామపుగ్గలఉపాదాపఞ్ఞత్తియో, అరూపధమ్మానం అనిచ్చతాదిలక్ఖణాదయో చ న వుత్తా, తథాపి తేసమ్పి సభావధమ్మబ్యతిరేకాభావతో గహణం హోతి, తస్మా అయం తికో నిప్పదేసత్తికోతి వేదితబ్బో . యథా చేత్థ, ఏవం ఇతో పరేసుపి తికదుకేసు పఞ్ఞత్తిగ్గహణాభావేపి నిరవసేసపరమత్థగ్గహణేనేవ నిప్పదేసతా, విపరియాయతో సప్పదేసతా చ వేదితబ్బా. యత్థ పన సమ్ముతిగ్గహణం అత్థి, తత్థ వక్ఖామ.

రూపనిబ్బానకణ్డో నిట్ఠితో.

ఇతి మోహవిచ్ఛేదనియా

అభిధమ్మమాతికత్థసంవణ్ణనాయ

కుసలత్తికసంవణ్ణనా నిట్ఠితా.

వేదనాత్తికాదివణ్ణనా

ఇదాని కుసలత్తికానన్తరం వేదనాత్తికాదీనం అత్థవణ్ణనా అనుప్పత్తా, యస్మా పన య్వాయం కుసలత్తికస్స –

> "అత్థతో భూమిభేదా చ, పచ్చేకం సమ్పయోగతో;
> ఉద్దేసతో చ ధమ్మానం, లక్ఖణాదివిభాగతో"తి. –

ఆదినా మాతికం నిక్ఖిపిత్వా "కుసలా తావ ధమ్మా భూమితో చతుబ్బిధా హోన్తి కామావచరా…పే… లోకుత్తరా"తిఏవమాదినా వినిచ్ఛయనయో వుత్తో, సో ఏవ సేసత్తికదుకానమ్పి యథాయోగం హోతి. యథా హి ఏత్థ, ఏవం "సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తా తావ ధమ్మా భూమితో తివిధా హోన్తి కామావచరా రూపావచరా లోకుత్తరా"తిఆదినా అనుక్కమేన సబ్బత్తికదుకానమ్పి పణ్డితేహి సక్కా వినిచ్ఛయనయం సల్లక్ఖేతుం, తస్మా తం విత్థారనయం వజ్జేత్వా నిక్ఖేపకణ్డే, అత్థుద్ధారకణ్డే చ వుత్తానుసారతో నాతిసఙ్ఖేపవిత్థారనయేన వేదనాత్తికాదీనం తికదుకానం –

పదత్థా తంసరూపా చ, నవత్తబ్బవిభాగతో;

వినిచ్ఛయో విజానీయో, తత్థ తత్థ యథారహం.

తత్థ వేదనాత్తికే పదత్థతో తావ "సుఖాయ వేదనాయా"తిఆదీసు సుఖ-సద్దో సుఖవేదనాసుఖమూలసుఖారమ్మణసుఖహేతుసుఖపచ్చయట్ఠానఅబ్యాబజ్ఝనిబ్బానాదీసు దిస్సతి. అయం హి "సుఖస్స చ పహానా"తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౨౩౨; ధ. స. ౧౬౫; విభ. ౫౯౪) సుఖవేదనాయ దిస్సతి. "సుఖో బుద్ధానముప్పాదో"తిఆదీసు (ధ. ప. ౧౯౪) సుఖమూలే. "యస్మా చ ఖో, మహాలి, రూపం సుఖం సుఖానుపతితం సుఖావక్కన్త"న్తిఆదీసు (సం. ని. ౩.౬౦) సుఖారమ్మణే. "సుఖస్సేతం, భిక్ఖవే, అధివచనం, యదిదం పుఞ్ఞానీ"తిఆదీసు (అ. ని. ౭.౬౨; ఇతివు. ౨౨) సుఖహేతుమ్హి. "యావఞ్చిదం, భిక్ఖవే, న సుకరం అక్ఖానేన పాపుణితుం, యావ సుఖా సగ్గా (మ. ని. ౩.౨౫౫). న తే సుఖం పజానన్తి, యే న పస్సన్తి నన్దన"న్తి (సం. ని. ౧.౧౧) ఆదీసు సుఖపచ్చయట్ఠానే. "దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారా ఏతే ధమ్మా"తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౮౨) అబ్యాబజ్ఝే. "నిబ్బానం పరమం సుఖ"న్తిఆదీసు (ధ. ప. ౨౦౩-౨౦౪; మ. ని. ౨.౧౫, ౨౧౭) నిబ్బానే. ఇధ పనాయం సుఖవేదనాయమేవ దట్ఠబ్బో.

వేదనా-సద్దో "విదితా వేదనా ఉప్పజ్జన్తీ"తిఆదీసు (మ. ని. ౩.౨౦౮) వేదయితస్మిం యేవ వత్తతి. దుక్ఖ-సద్దో దుక్ఖవేదనాదుక్ఖవత్థుదుక్ఖారమ్మణదుక్ఖపచ్చయదుక్ఖపచ్చయట్ఠానాదీసు దిస్సతి. అయం హి "దుక్ఖస్స చ పహానా"తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౨౩౨; ధ. స. ౧౬౫; విభ. ౫౯౪) దుక్ఖవేదనాయం దిస్సతి. "జాతిపి దుక్ఖా"తిఆదీసు (దీ. ని. ౨.౩౮౭; విభ. ౧౯౦) దుక్ఖవత్థుస్మిం. "యస్మా చ ఖో, మహాలి, రూపం దుక్ఖం దుక్ఖానుపతితం దుక్ఖావక్కన్త"న్తిఆదీసు (సం. ని. ౩.౬౦) దుక్ఖారమ్మణే. "దుక్ఖో పాపస్స ఉచ్చయో"తిఆదీసు (ధ. ప. ౧౧౭) దుక్ఖపచ్చయే. "యావఞ్చిదం, భిక్ఖవే, న సుకరం అక్ఖానేన పాపుణితుం, యావ దుక్ఖా నిరయా"తిఆదీసు (మ. ని. ౩.౨౫౦) దుక్ఖపచ్చయట్ఠానే. ఇధ పనాయం దుక్ఖవేదనాయమేవ దట్ఠబ్బో.

వచనత్థో పనేత్థ – సుఖయతి సత్తం, సుట్ఠు వా ఖాదతి, ఖనతి చ కాయచిత్తాబాధన్తి **సుఖా,** కాయికచేతసికానం సుఖసోమనస్సానమేతం అధివచనం. దుక్ఖయతీతి **దుక్ఖా,** కాయికచేతసికానం దుక్ఖదోమనస్సానమేతం అధివచనం. న దుక్ఖా న సుఖాతి **అదుక్ఖమసుఖా,** ఉపేక్ఖాయేతం అధివచనం. మ-కారో పదసన్ధికరో. ఏవం తీహి పదేహి పఞ్చవిధాపి వేదనా గహితా. సబ్బాపి ఆరమ్మణరసం వేదయన్తి అనుభవన్తీతి **వేదనా**. యో పనాయం తీసుపి పదేసు సమ్పయుత్త-సద్దో, తస్సత్థో – సమం పకారేహి యుత్తాతి **సమ్పయుత్తా,** కతరేహి పకారేహీతి? "అత్థి కేచి ధమ్మా కేహిచి ధమ్మేహి సహగతా సహజాతా సంసట్ఠా ఏకుప్పాదా ఏకనిరోధా ఏకవత్థుకా ఏకారమ్మణా"తి (కథా. ౪౭౩) ఏవం వుత్తేహి ఇమేహి ఏకుప్పాదతాదీహి చతూహి పకారేహి. ఉక్కట్ఠనిద్దేసో చేస. ఆరుప్పే హి వినాపి ఏకవత్థుకభావం సమ్పయోగో లబ్భతీతి. సేసం వుత్తత్థమేవ. అయం తావేత్థ **పదత్థతో** వినిచ్ఛయో.

తంసరూపాతి తస్స పదత్థస్స సరూపమత్తదస్సనతో. తత్థ సుఖసహగతం కాయవిఞ్ఞాణం, సోమనస్ససహగతాని అట్ఠారస కామావచరచిత్తాని, పఠమదుతియతతియచతుత్థజ్ఝానికాని చతుచత్తాలీస రూపావచరలోకుత్తరచిత్తాని చాతి తేసట్ఠి చిత్తాని సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తా నామ . తథా దుక్ఖసహగతం కాయవిఞ్ఞాణం, ద్వే దోమనస్ససహగతాని చాతి తీణి చిత్తాని దుక్ఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తా నామ. సేసాని ఉపేక్ఖాసహగతాని పఞ్చపఞ్ఞాస చిత్తాని అదుక్ఖమసుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తా నామ. యథా చ చిత్తానం సుఖాదిసమ్పయోగో, ఏవం తంచిత్తసమ్పయుత్తానం చేతసికానమ్పి. న కేవలఞ్చ ఏత్థేవ, ఇతో పరేసుపి తికదుకేసు చిత్తవసేనేవ తంసమ్పయుత్తచేతసికానమ్పి సఙ్గహో వేదితబ్బో . యత్థ పన విసేసో హోతి, తత్థ వక్ఖామ. ఇధ పన చేతసికేసు సప్పీతికాని వేదనావజ్జితాని ఛ చేతసికాని ఏవ పఞ్చహిపి వేదనాహి సమ్పయుత్తాని, ఇతరాని పన కాయికసుఖదుక్ఖవజ్జితాహి తీహేవ. తేసు చ పీతివజ్జితా పఞ్చ యథాయోగికా చేవ మోహో అహిరికం అనోత్తప్పం ఉద్ధచ్చం థినం మిద్ధఞ్చాతి ఇమే ఏకాదస యథాయోగం తీహిపి. తత్థాపి వితక్కవిచారా మహగ్గతలోకుత్తరభూతాయ సుఖాయ ఏవ, పీతి పన సబ్బత్థ సుఖాయ ఏవ, దోసఇస్సామచ్ఛేరకుక్కుచ్చాని దుక్ఖాయ ఏవ, విచికిచ్ఛా ఉపేక్ఖాయ ఏవ, సేసాని అట్ఠవీసతిసోమనస్సుపేక్ఖాహి ఏవ వేదనాహి సమ్పయుత్తాని, తత్థాపి కరుణాముదితా మహగ్గతభూతాయ సుఖాయ ఏవాతి అయం విసేసో. సేసం చిత్తసమ్పయోగసదిసం. అయం సరూపతో వినిచ్ఛయో.

నవత్తబ్బవిభాగతోతి ఇమస్మిం తికే సబ్బా వేదనా సబ్బం రూపం నిబ్బానం సమ్ముతియోతి ఇమే ధమ్మా "సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తా"తి వా "దుక్ఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తా"తి వా "అదుక్ఖమసుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తా"తి వా న వత్తబ్బా. న హి వేదనా వేదనాయ సమ్పయుత్తా హోతి రూపాదయో వా, తస్మా ఇమే ఇమస్మిం తికే న లబ్భన్తి. అయఞ్చ సప్పదేసత్తికో హోతి. యథా చేత్థ, ఏవం ఇతో పరేసుపి తికదుకేసు నవత్తబ్బయోజనా. యం యస్మిఞ్చ న వుత్తం అత్థి, తస్స సప్పదేసతా వేదితబ్బా. ఇతో పరం పన యత్థ అసఙ్గహితా ధమ్మా హోన్తి, తత్థ తేసం విభాగం దస్సేత్వా "ఇమే నవత్తబ్బా"తి ఏత్తకమేవ వక్ఖామ, తేనస్స సప్పదేసతాపి ఞాతబ్బా. యత్థ పన అసఙ్గహితా నత్థి, తం నిప్పదేసన్తి వక్ఖామ. తేన తత్థ నవత్తబ్బాభావోపి విఞ్ఞాతబ్బో. సబ్బత్థ పన మాతికం అనుద్ధరిత్వావ పదత్థం, తంసరూపవిభాగఞ్చ వక్ఖామ. అయం నవత్తబ్బవిభాగతో వినిచ్ఛయో.

వేదనాత్తికం నిట్ఠితం.

విపాకత్తికే అఞ్ఞమఞ్ఞవిసిట్ఠానం కుసలాకుసలానం పాకాతి **విపాకా,** విపక్కభావమాపన్నానం అరూపధమ్మానమేతం అధివచనం. కిఞ్చాపి అరూపధమ్మా వియ రూపధమ్మాపి కమ్మసముట్ఠానా అత్థి, అనారమ్మణత్తా పన తే కమ్మసరిక్ఖకా న హోన్తీతి సారమ్మణా అరూపధమ్మావ కమ్మసరిక్ఖత్తా విపాకాతి వుత్తా బీజసరిక్ఖకం ఫలం వియ. యథా హి సాలిబీజతో నిబ్బత్తసీసమేవ సాలిఫలన్తి వుచ్చతి, న అఙ్కురాదీని, తాని పన "సాలిజాతాని, సాలినిబ్బత్తాని చా"తి వుచ్చన్తి, ఏవం కమ్మసదిసా

అరూపధమ్మావ “విపాకా”తి వుచ్చన్తి, రూపధమ్మా పన కమ్మజా “ఉపాదిన్నా”తి వుచ్చన్తి. **విపాకధమ్మధమ్మా**తి విపాకసభావా ధమ్మా. యథా హి జాతిజరాసభావా సత్తా “జాతిధమ్మా జరాధమ్మా”తి వుచ్చన్తి, ఏవం విపాకజనకట్ఠేన విపాకసభావా విపాకపకతికా ధమ్మాతి అత్థో. తతియపదం ఉభయసభావపటిక్ఖేపవసేన వుత్తం, అయం పదత్థో.

తత్థ చతూసు భూమీసు ఛత్తింస విపాకచిత్తాని విపాకా నామ, తథా ఏకవీసతి కుసలాని, ద్వాదస అకుసలాని చాతి తేత్తింస విపాకధమ్మధమ్మా నామ, తీసు భూమీసు వీసతి కిరియచిత్తాని, సబ్బఞ్చ రూపం, నిబ్బానఞ్చాతి ఇమే నేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మా నామ. చేతసికేసు పన చుద్దస అకుసలా విపాకధమ్మధమ్మా ఏవ, విరతియో సియా విపాకా, సియా విపాకధమ్మధమ్మా, తదవసేసా పన సియా విపాకా, సియా విపాకధమ్మధమ్మా, సియా నేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మాతి చిత్తం వియ తివిధా హోన్తీతి అయం విసేసో, సేసం చిత్తసమం, ఇదఞ్చ నిప్పదేసత్తికన్తి వేదితబ్బం.

విపాకత్తికం నిట్ఠితం.

ఆరమ్మణకరణవసేన తణ్హాదిట్ఠీహి ఉపేతేన కమ్మునా ఆదిన్నా ఫలభావేన గహితాతి ఉపాదిన్నా, ఆరమ్మణభావం ఉపగన్త్వా ఉపాదానసమ్బన్ధేన ఉపాదానానం హితాతి ఉపాదానియా, ఉపాదానస్స ఆరమ్మణపచ్చయభూతానమేతం అధివచనం. ఉపాదిన్నా చ తే ఉపాదానియా చాతి **ఉపాదిన్నుపాదానియా,** సాసవకమ్మనిబ్బత్తానం రూపారూపధమ్మానమేతం అధివచనం. ఇమినా నయేన సేసపదద్వయేపి పటిసేధసహితో అత్థో వేదితబ్బో.

తత్థ ద్వత్తింస లోకియవిపాకచిత్తాని, నవ కమ్మజకలాపా చ ఉపాదిన్నుపాదానియా నామ. అవసేసలోకియచిత్తాని చేవ అకమ్మజరూపకలాపా చ అనుపాదిన్నుపాదానియా నామ. లోకుత్తరచిత్తనిబ్బానాని అనుపాదిన్నఅనుపాదానియా నామ. కిఞ్చాపి ఖీణాసవానం ఉపాదానక్ఖన్ధా “అమ్హాకం మాతులత్థేరో”తిఆదినా వదన్తానం పరేసం ఉపాదానస్స ఆరమ్మణపచ్చయా హోన్తి, మగ్గఫలనిబ్బానాని పన దివసం సన్తత్తఅయోగుళో వియ మక్ఖికాహి తేజుస్సదత్తా ఉపాదానేహి అనుపాదిన్నానేవ. అసంకిలిట్ఠఅసంకిలేసికేసుపి ఏసేవ నయో. చేతసికేసు పన కుసలా అనుపాదిన్నుపాదానియా ఏవ, కరుణాముదితా సియా ఉపాదిన్నుపాదానియా, సియా అనుపాదిన్నుపాదానియా విరతియో పన సియా అనుపాదిన్నుపాదానియా, సియా అనుపాదిన్నఅనుపాదానియా, సేసా చిత్తం వియ తివిధా హోన్తి, ఇదఞ్చ నిప్పదేసత్తికన్తి వేదితబ్బం. ఉపాదిన్నుపాదానియత్తికం.

సంకిలేసేతీతి సంకిలేసో, విబాధతి ఉపతాపేతీతి అత్థో. సంకిలేసేన సమ్పయుత్తా సంకిలిట్ఠా, సంకిలేససహగతాతి అత్థో. అత్తానం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తనేన సంకిలేసం అరహన్తి, సంకిలేసే వా నియుత్తా తస్స ఆరమ్మణభావం అనతిక్కమనతోతి సంకిలేసికా, సంకిలేసస్స ఆరమ్మణపచ్చయభూతానమేతం అధివచనం. సంకిలిట్ఠా చ తే సంకిలేసికా చాతి **సంకిలిట్ఠసంకిలేసికా.** సేసపదద్వయం పురిమత్తికే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

తత్థ ద్వాదస అకుసలచిత్తుప్పాదా సంకిలిట్ఠసంకిలేసికా నామ. సేసలోకియచిత్తాని చేవ సబ్బం రూపఞ్చ అసంకిలిట్ఠసంకిలేసికా నామ. లోకుత్తరచిత్తాని, నిబ్బానఞ్చ అసంకిలిట్ఠఅసంకిలేసికా నామ. చేతసికేసు పన అకుసలా సంకిలిట్ఠసంకిలేసికావ, కరుణాముదితా అసంకిలిట్ఠఅసంకిలేసికావ, సేసకుసలాబ్యాకతా సియా సంకిలిట్ఠసంకిలేసికా, సియా అసంకిలిట్ఠసంకిలేసికా, సియా అసంకిలిట్ఠఅసంకిలేసికాతి తిధాపి హోన్తి, ఇదఞ్చ నిప్పదేసత్తికం. సంకిలిట్ఠసంకిలేసికత్తికం.

సమ్పయోగవసేన వత్తమానేన సహ వితక్కేన సవితక్కా, తథా సహ విచారేన సవిచారా, సవితక్కా చ తే సవిచారా చాతి **సవితక్కసవిచారా**. ఉభయరహితా **అవితక్కఅవిచారా**. వితక్కవిచారేసు విచారోవ మత్తా పమాణమేతేసన్తి విచారమత్తా, విచారతో ఉత్తరిం వితక్కేన సద్ధిం సమ్పయోగం న గచ్ఛన్తీతి అత్థో. అవితక్కా చ తే విచారమత్తా చాతి **అవితక్కవిచారమత్తా**.

తత్థ ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణవజ్జితకామావచరచిత్తాని చేవ ఏకాదస మహగ్గతలోకుత్తరపఠమజ్ఝానికచిత్తాని చ తంసమ్పయుత్తేసు వితక్కవిచారే ఠపేత్వా సేసా చ సవితక్కసవిచారా నామ. తేసు వితక్కో ఏకాదస దుతియజ్ఝానికమహగ్గతలోకుత్తరాని చ తంసమ్పయుత్తేసు విచారం ఠపేత్వా సేసా చ అవితక్కవిచారమత్తా నామ. దుతియజ్ఝానికేసు విచారో, సేసా పఞ్చచత్తాలీస మహగ్గతలోకుత్తరచిత్తాని, ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణాని, తంసమ్పయుత్తా చ సబ్బఞ్చ రూపం, నిబ్బానఞ్చ అవితక్కఅవిచారా నామ. అపిచ కుసలచేతసికా సవితక్కసవిచారావ, వితక్కో అవితక్కవిచారమత్తోవ, విచారో పన దుతియజ్ఝానికేసు సియా అవితక్కఅవిచారో, సవితక్కచిత్తేసు సియా న వత్తబ్బో, అవసేసా పన సబ్బే చేతసికా ధమ్మా తిధాపి హోన్తి. ఇమస్మిం పన తికే వితక్కసహజాతో విచారోవ న వత్తబ్బో. వితక్కత్తికం.

పీతియా సహ ఏకుప్పాదాదిభావం గతాతి **పీతిసహగతా,** పీతిసమ్పయుత్తాతి అత్థో. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. **ఉపేక్ఖా**తి చేత్థ అదుక్ఖమసుఖా వేదనా వుత్తా. సా హి సుఖదుక్ఖాకారప్పవత్తిం ఉపేక్ఖతి మజ్ఝత్తాకారసణ్ఠితత్తా తేనాకారేన పవత్తతీతి ఉపేక్ఖా. ఇతి వేదనాత్తికతో పదద్వయమేవ గహేత్వా నిప్పీతికసుఖస్స సప్పీతికసుఖతో విసేసదస్సనవసేన అయం తికో వుత్తో.

తత్థ పీతి పఞ్చవిధా ఖుద్దికా ఖణికా ఓక్కన్తికా ఉబ్బేగా ఫరణాతి. తత్థ **ఖుద్దికా** పీతి సరీరే లోమహంసనమత్తమేవ కాతుం సక్కోతి. **ఖణికా** పీతి ఖణే ఖణే విజ్జుప్పాదసదిసా హోతి. **ఓక్కన్తికా** పీతి సముద్దతీరం వీచి వియ కాయం ఓక్కమిత్వా ఓక్కమిత్వా భిజ్జతి. **ఉబ్బేగా** పీతి బలవతీ హోతి కాయం ఉద్ధగ్గం కత్వా ఆకాసే లఙ్ఘాపనప్పమాణప్పత్తా. **ఫరణాయ** పీతియా పన ఉప్పన్నాయ సకలసరీరం ధమిత్వా పూరితవత్థి వియ, మహతా ఉదకోఘేన పక్ఖన్దపబ్బతకుచ్ఛి వియ చ అనుపరిప్ఫుటం హోతి. తత్థ ఫరణా రూపావచరలోకుత్తరావ, సేసా కామావచరావ.

సుఖం పన కాయికం, చేతసికఞ్చేతి దువిధం హోతి. సతిపి చ నేసం కత్థచి అవిప్పయోగే ఇట్ఠారమ్మణపటిలాభతుట్ఠి పీతి, పటిలద్ధరసానుభవనం సుఖం. యత్థ పీతి, తత్థ సుఖం. యత్థ సుఖం, తత్థ న నియమతో పీతి. సఙ్ఖారక్ఖన్ధసఙ్గహితా పీతి, వేదనాక్ఖన్ధసఙ్గహితం సుఖం. కన్తారఖిన్నస్స వనన్తోదకదస్సనసవనేసు వియ పీతి, వనచ్ఛాయాపవేసనఉదకపరిభోగేసు వియ సుఖం. తస్మిం తస్మిం సమయే పాకటభావతో చేతం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

తత్థ సుఖసహగతా, ఉపేక్ఖాసహగతా చ వేదనాత్తికే వుత్తావ, సుఖసహగతం పన కాయవిఞ్ఞాణం, మహగ్గతలోకుత్తరచతుత్థజ్ఝానికచిత్తే చ వజ్జేత్వా సేసా పీతిసహగతా నామ, తత్థ పీతి న పీతిసహగతా, సుఖసహగతావ హోతి , సుఖం పన పీతిసహగతం నామ సియా న పీతిసుఖసహగతా. ఇమస్మిం తికే ద్వే దోమనస్ససహగతచిత్తుప్పాదా, దుక్ఖసహగతం కాయవిఞ్ఞాణం, రూపం, నిబ్బానఞ్చ నవత్తబ్బా. చేతసికేసు పన పీతి సుఖసహగతావ, విచికిచ్ఛా ఉపేక్ఖాసహగతావ, లోభదిట్ఠిమానా, పఞ్చవీసతి కుసలాబ్యాకతా చ తిధాపి హోన్తి, చేతసికసుఖం సియా పీతిసహగతం, పఠమదుతియతతియజ్ఝానికేసు చతుత్థజ్ఝానికేసు సియా నవత్తబ్బం, కాయికం పన సుఖం దుక్ఖం దోమనస్సం సబ్బా చ ఉపేక్ఖా దోసో ఇస్సా మచ్ఛరియం కుక్కుచ్చఞ్చ నవత్తబ్బావ, సేసా సత్తరస ధమ్మా సియా తిధాపి హోన్తి నవత్తబ్బాపి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. పీతిత్తికం.

దస్సనేనాతి సోతాపత్తిమగ్గేన. సో హి పఠమం నిబ్బానదస్సనతో “దస్సన”న్తి వుత్తో. గోత్రభు పన కిఞ్చాపి పఠమతరం పస్సతి, యథా పన రఞ్ఞో సన్తికం కేనచిదేవ కరణీయేన ఆగతో పురిసో దూరతోవ రథికాయ చరన్తం హత్థిక్ఖన్ధగతం రాజానం దిస్వాపి “దిట్ఠో తే రాజా”తి పుట్ఠో దిస్వాపి కాతబ్బకిచ్చస్స అకతత్తా “న పస్సామీ”తి వదతి, ఏవమేవ నిబ్బానం దిస్వా కత్తబ్బస్స కిలేసప్పహానస్స అభావా “దస్సన”న్తి న వుచ్చతి. తం హి ఞాణం మగ్గస్స ఆవజ్జనట్ఠానే తిట్ఠతి. **భావనాయా**తి సేసమగ్గత్తయేన. సేసమగ్గత్తయం హి పఠమమగ్గేన దిట్ఠస్మింయేవ ధమ్మే భావనావసేన ఉప్పజ్జతి, అదిట్ఠపుబ్బం కఞ్చి న పస్సతి, తస్మా “భావనా”తి వుచ్చతి. తతియపదం ఉభయపటిక్ఖేపవసేన వుత్తం.

తత్థ చత్తారో దిట్ఠిగతసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదా, విచికిచ్ఛాసహగతో చాతి పఞ్చ దస్సనేన పహాతబ్బావ, ఉద్ధచ్చసహగతో భావనాయ ఏవ పహాతబ్బో, అవసేసా ఛ అకుసలచిత్తుప్పాదా అపాయహేతుభావేన పవత్తితో, అప్పవత్తితో చ సియా దస్సనేనపహాతబ్బా, సియా భావనాయపహాతబ్బా, అకుసలవజ్జితా పన సబ్బే చిత్తుప్పాదా, రూపం, నిబ్బానఞ్చ నేవదస్సనేననభావనాయపహాతబ్బా. చేతసికేసు పన దిట్ఠి విచికిచ్ఛా ఇస్సా మచ్ఛరియం కుక్కుచ్చం దస్సనేనపహాతబ్బావ, సేసా అకుసలా సియా దస్సనేనపహాతబ్బా, సియా భావనాయపహాతబ్బాతి తిజాతికా తేరసవిధా హోన్తి, వుత్తావసేసా నేవదస్సనేననభావనాయపహాతబ్బావ. యం పన “సోతాపత్తిమగ్గఞాణేన అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణస్స నిరోధేన సత్త భవే ఠపేత్వా అనమతగ్గే సంసారే యే ఉప్పజ్జేయ్యుం నామఞ్చ రూపఞ్చ, ఏత్థేతే నిరుజ్ఝన్తీ”తిఆదినా (చూళని॰ అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౬) నయేన కుసలాబ్యాకతానమ్పి పహానం అనుఞ్ఞాతం, తం తేసం మగ్గానం అభావితత్తా యే ఉప్పజ్జేయ్యుం, తే ఉపనిస్సయపచ్చయానం కిలేసానం పహీనత్తా పహీనాతి ఇమం పరియాయం సన్ధాయ వుత్తం, ఇదఞ్చ నిప్పదేసత్తికం. దస్సనేనపహాతబ్బత్తికం.

దస్సనేన పహాతబ్బో హేతు ఏతేసన్తి **దస్సనేనపహాతబ్బహేతుకా**. దుతియపదేపి ఏసేవ నయో. తతియపదే పన నేవదస్సనేననభావనాయపహాతబ్బో హేతు ఏతేసన్తి ఏవమత్థం అగ్గహేత్వా నేవదస్సనేననభావనాయ పహాతబ్బో హేతు ఏతేసం అత్థీతి ఏవమత్థో గహేతబ్బో. ఇతరథా హి అహేతుకానం అగ్గహణం భవేయ్య. హేతు ఏవ హి తేసం నత్థి, యో దస్సనభావనాహి పహాతబ్బో సియా. సహేతుకేసుపి హేతువజ్జానం పహానం ఆపజ్జతి, న హేతూనం. హేతుయేవ హి ఏతేసం నేవదస్సనేననభావనాయపహాతబ్బోతి వుత్తో, న తే ధమ్మా. ఉభయమ్పి చేతం అనధిప్పేతం, తస్మా వుత్తనయేన అత్థో గహేతబ్బో. ఇతో పరం సబ్బో వినిచ్ఛయో అనన్తరత్తికసదిసోవ. కేవలం చేతసికేసు విచికిచ్ఛుద్ధచ్చసమ్పయుత్తో మోహో దస్సనభావనాహి పహాతబ్బహేతుకేసు న పవిసతి సహజాతస్స అఞ్ఞస్స హేతునో అభావా, నేవదస్సనేననభావనాయపహాతబ్బహేతుకేసు పన పవిసతి. లోభదోసమూలచిత్తేసు పన హేతూసు మోహో లోభేన చేవ దోసేన చ సహేతుకో, లోభదోసా చ మోహేనేవాతి ఇమే పహాతబ్బహేతుకపదే పవిట్ఠాతి అయం విసేసో, సేసం తాదిసమేవాతి. దస్సనేనపహాతబ్బహేతుకత్తికం.

కమ్మకిలేసేహి ఆచీయతీతి ఆచయో, పటిసన్ధిచుతిగతిపవత్తిసఙ్ఖాతానం ఉపాదిన్నక్ఖన్ధానమేతం అధివచనం. తస్స కారణం హుత్వా నిప్ఫాదనభావేన తం ఆచయం గచ్ఛన్తి, యస్స వా పవత్తన్తి, తం పుగ్గలం యథావుత్తమేవ ఆచయం గమేన్తీతి **ఆచయగామినో**. తతో ఏవ ఆచయసఙ్ఖాతా చయా అపేతత్తా నిబ్బానం అపేతం చయాతి అపచయో, తం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తనతో అపచయం గచ్ఛన్తీతి **అపచయగామినో**. అపిచ పాకారం ఇట్ఠకవడ్ఢకీ వియ పవత్తం ఆచినన్తా గచ్ఛన్తీతి **ఆచయగామినో**. తేనేవ వడ్ఢకినా చితం చితం విద్ధంసయమానో పురిసో వియ తదేవ పవత్తం అపచినన్తా గచ్ఛన్తీతి **అపచయగామినో**. తతియపదం ఉభయపటిక్ఖేపేన వుత్తం.

తత్థ లోకియకుసలాకుసలాని ఆచయగామినో నామ, చత్తారి మగ్గాని అపచయగామినో నామ , సబ్బాని విపాకఫలకిరియాని, రూపం, నిబ్బానఞ్చ నేవఆచయగామినో న అపచయగామినో నామ. చేతసికేసు పన అకుసలా ఆచయగామినో ఏవ, కరుణా ముదితా సియా ఆచయగామినో, సియా నేవాచయగామినో న అపచయగామినో నామ, సేసా తిధాపి హోన్తి, ఇదఞ్చ నిప్పదేసత్తికం. ఆచయగామిత్తికం.

తీసు సిక్ఖాసు జాతా, సత్తన్నం వా సేఖానం ఏతేతిపి **సేఖా**, అపరియోసితసిక్ఖత్తా సయమేవ సిక్ఖన్తీతిపి **సేఖా**. ఉపరి సిక్ఖితబ్బాభావతో న సేఖాతి అసేఖా, వుద్ధిప్పత్తా వా సేఖాతిపి **అసేఖా**. తతియపదం ఉభయపటిక్ఖేపేన వుత్తం.

తత్థ చత్తారి లోకుత్తరకుసలాని, హేట్ఠిమాని చ తీణి సామఞ్ఞఫలానీతి సత్త సేఖా నామ, అరహత్తఫలం అసేఖా నామ, లోకియచిత్తాని, రూపం, నిబ్బానఞ్చ నేవసేఖా నాసేఖా నామ. చేతసికేసు పన అకుసలా చ అప్పమఞ్ఞా చ నేవసేఖా నాసేఖా ఏవ, సేసా తిధాపి హోన్తి, ఇదఞ్చ నిప్పదేసత్తికం. సేఖత్తికం.

సమన్తతో ఖణ్డితత్తా అప్పమత్తకం పరిత్తన్తి వుచ్చతి "పరిత్తం గోమయపిణ్డ"న్తి (సం॰ ని॰ ౩.౯౬) ఆదీసు వియ. కామావచరధమ్మా హి అప్పానుభావతాయ పరిత్తా వియాతి **పరిత్తా**. కిలేసవిక్ఖమ్భనసమత్థతాయ, మహన్తవిపులఫలతాయ, దీఘసన్తానతాయ చ మహన్తభావం గతా, మహన్తేహి వా ఉళారచ్ఛన్దవీరియచిత్తపఞ్ఞేహి గతా పటిపన్నాతిపి **మహగ్గతా**. పమాణకరా ధమ్మా రాగాదయో పమాణం నామ, ఆరమ్మణతో వా సమ్పయోగతో వా నత్థి ఏతేసం పమాణం, పమాణస్స చ పటిపక్ఖాతి **అప్పమాణా**.

తత్థ చతుపఞ్ఞాస కామావచరచిత్తాని, రూపఞ్చ పరిత్తా నామ, సత్తవీసతి రూపారూపావచరచిత్తాని మహగ్గతా నామ, లోకుత్తరచిత్తాని, నిబ్బానఞ్చ అప్పమాణా నామ. చేతసికేసు పన అకుసలా పరిత్తా ఏవ, అప్పమఞ్ఞా పరిత్తమహగ్గతా ఏవ, విరతియో పరిత్తఅప్పమాణా ఏవ, సేసా తిధాపి హోన్తి, ఇదఞ్చ నిప్పదేసత్తికం. పరిత్తత్తికం.

పరిత్తం ఆరమ్మణం ఏతేసన్తి **పరిత్తారమ్మణా**. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. సయం పరిత్తా వా హోన్తు మహగ్గతా వా, పరిత్తాదిధమ్మే ఆరబ్భ పవత్తా తదారమ్మణాతి వుచ్చన్తి.

తత్థ తేవీసతి కామావచరవిపాకా, కిరియామనోధాతుఅహేతుకజవనఞ్చ పరిత్తారమ్మణావ, విఞ్ఞాణఞ్చాయతననేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనకుసలవిపాకకిరియాని మహగ్గతారమ్మణావ, అట్ఠ లోకుత్తరచిత్తాని అప్పమాణారమ్మణావ, అకుసలచిత్తాని చ అట్ఠ ఞాణవిప్పయుత్తజవనాని చ సియా పరిత్తారమ్మణా, సియా మహగ్గతారమ్మణా, సియా నవత్తబ్బారమ్మణతాయ న వత్తబ్బా, న కదాచి అప్పమాణారమ్మణా, అట్ఠ ఞాణసమ్పయుత్తకామావచరజవనాని, అభిఞ్ఞా, మనోద్వారావజ్జనఞ్చాతి ఏకాదస తిధాపి హోన్తి నవత్తబ్బాపి. తేసు చ కుసలాని పఞ్చ అరహత్తమగ్గఫలవజ్జితసబ్బారమ్మణాని. తత్థాపి తంతంసేఖానమేవ యథాసకం మగ్గఫలాని ఆరమ్మణాని హోన్తి, కిరియాని చ సబ్బథాపి సబ్బారమ్మణాని, అభిఞ్ఞావజ్జితరూపావచరాని చేవ చ ఆకాసానఞ్చాయతనఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనచిత్తాని చ నియమేన పఞ్ఞత్తారమ్మణతాయ, రూపనిబ్బానానఞ్చ అనారమ్మణతాయ సబ్బథా నవత్తబ్బాతి. చేతసికేసు పన అకుసలా అకుసలచిత్తసదిసావ, విరతియో సియా పరిత్తారమ్మణా, సియా అప్పమాణారమ్మణా, కరుణాముదితా నవత్తబ్బావ, సేసా తిధాపి హోన్తి సియా నవత్తబ్బాతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. పరిత్తారమ్మణత్తికం.

హీనాతి లామకా, అకుసలా ధమ్మా. హీనపణీతానం మజ్ఝే భవాతి **మజ్ఝిమా,** అవసేసా తేభూమకా రూపారూపధమ్మావ. ఉత్తమట్ఠేన, అతప్పకట్ఠేన చ **పణీతా,** లోకుత్తరచిత్తనిబ్బానాని. చేతసికేసు పన అకుసలా హీనావ, కరుణాముదితా మజ్ఝిమావ, సేసకుసలాబ్యాకతా మజ్ఝిమపణీతావ, సేసా తిధాపి హోన్తి, ఇదఞ్చ నిప్పదేసత్తికం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. హీనత్తికం.

"హితసుఖావహా మే భవిస్సన్తీ"తి ఏవం ఆసీసితాపి తథా అభావతో, అసుభాదీసుయేవ సుభన్తిఆదివిపరీతప్పవత్తితో చ మిచ్ఛా సభావాతి మిచ్ఛత్తా, విపాకదానే సతి ఖన్ధభేదానన్తరమేవ విపాకదానతో నియతా, మిచ్ఛత్తా చ తే నియతా చాతి **మిచ్ఛత్తనియతా**. వుత్తవిపరీతేన అత్థేన సమ్మా సభావాతి సమ్మత్తా, సమ్మత్తా చ తే నియతా చాతి **సమ్మత్తనియతా**. ఉభయథాపి న నియతాతి **అనియతా**.

ఆనన్తరికభావేన పవత్తియం సియా మిచ్ఛత్తనియతా, అఞ్ఞథా పవత్తియం సియా అనియతా. అహేతుకఅకిరియనత్థికదిట్ఠీసు హి అఞ్ఞతరా దిట్ఠి యస్స నియతా, తం బుద్ధసతమ్పి విబోధేతుం న సక్కోతి. యేన చ అనన్తరే ఏవ అత్తభావే ఫలదానతో ఆనన్తరికేసు మాతుఘాతకపితుఘాతకఅరహన్తఘాతకసఙ్ఘభేదకలోహితుప్పాదకసఙ్ఖాతేసు పఞ్చసు కమ్మేసు ఏకమ్పి కమ్మం పటిఘచిత్తేన కతం హోతి, సో సినేరుప్పమాణేపి సువణ్ణథూపే కత్వా సకలచక్కవాళం పూరేత్వా నిసిన్నసమ్బుద్ధప్పముఖం సఙ్ఘం యావజీవం చతూహి పచ్చయేహి ఉపట్ఠహిత్వాపి తేన కుసలేన ఆనన్తరికస్స విపాకం పటిబాహితుం న సక్కోతి, ఆనన్తరికేన పన అధికేన ఆనన్తరికం పటిబాహతి, తస్మా నియతమిచ్ఛాదిట్ఠి ఆనన్తరికా చ మగ్గఫలానం, మహగ్గతానఞ్చ పటిబాహకతాయ అనన్తరమేవ నిరయే విపాకదానతో మిచ్ఛత్తనియతా చ జాతా, చత్తారో పన మగ్గా సమ్మత్తనియతా నామ, సేసచిత్తరూపనిబ్బానాని అనియతా నామ. చేతసికేసు పన మోహో అహిరికం అనోత్తప్పం ఉద్ధచ్చం లోభో దిట్ఠి దోసో థినం మిద్ధన్తి ఇమే నవ సియా మిచ్ఛత్తనియతా, సియా అనియతా, సేసఅకుసలా, కరుణా, ముదితా చ అనియతా ఏవ, సేసకుసలాబ్యాకతా సియా సమ్మత్తనియతా, సియా అనియతా, తిజాతికా పన తిధాపి హోన్తి, ఇదఞ్చ నిప్పదేసత్తికన్తి. మిచ్ఛత్తత్తికం.

నిబ్బానం మగ్గతి, కిలేసే వా మారేన్తో గచ్ఛతీతి మగ్గో, అరియమగ్గో, సో ఆరమ్మణమేతేసన్తి **మగ్గారమ్మణా**. లోకియో అట్ఠఙ్గికోపి మగ్గో పచ్చయట్ఠేన ఏతేసం హేతూతి **మగ్గహేతుకా,** మగ్గసమ్పయుత్తా ధమ్మా. మగ్గే వా హేతూతి మగ్గహేతూ, అలోభాదయో. తే ఏతేసం హేతూతి **మగ్గహేతుకా**. సమ్మాదిట్ఠి సయం మగ్గో చేవ హేతు చ, ఇతి మగ్గభూతో హేతు ఏతేసన్తి **మగ్గహేతుకా,** లోకుత్తరావ . అభిభవిత్వా పవత్తనట్ఠేన మగ్గో అధిపతి ఆరమ్మణభూతో, సహజాతో వా ఏతేసన్తి **మగ్గాధిపతినో,** తదుభయం.

తత్థ రూపావచరచతుత్థజ్ఝానకుసలకిరియా చ అభిఞ్ఞాభూతా, మనోద్వారావజ్జనఞ్చ సియా మగ్గారమ్మణా, సియా నవత్తబ్బా, అరియానం హి చేతోపరియఅనాగతంసఞాణాని పరేసఞ్ఞేవ మగ్గచిత్తస్స జాననకాలే మగ్గారమ్మణాని, పుబ్బేనివాసఞాణమనోద్వారావజ్జనాని పన అత్తనో, పరేసఞ్చాపి

తదఞ్ఞారమ్మణకాలే పన నవత్తబ్బాని, చేతోపరియఞాణస్స పన నియమేన పరచిత్తవిసయత్తా తేన అత్తనా అధిగతమగ్గం అరియా ఆలమ్బితుం న సక్కోన్తి, అనాగతంసఞాణేన పన అత్తనో అనాగతే ఉప్పజ్జనకస్స ఉపరిమగ్గస్స అవిసయత్తా న సక్కోన్తి. అరియా హి యథాసకం, హేట్ఠిమఞ్చ మగ్గఫలం జానితుం సక్కోన్తి, న ఉపరిమం. తాని పన అభిఞ్ఞాజవనాని మగ్గేన అసహజాతత్తా న మగ్గహేతుకాని. మగ్గం గరుంకత్వా అప్పవత్తనతో న మగ్గాధిపతీని. న హి తాని కిఞ్చి ఆరమ్మణం అధిపతిం కరోన్తి, అన్తమసో లోకుత్తరమపి. కస్మా? అత్తనో మహగ్గతతాయ రాజానం దిస్వా తస్స మాతాపితరో వియ, మనోద్వారావజ్జనం పన అత్తనో అహేతుకతాయ రాజానం దిస్వా ఖుజ్జచేటకాదయో వియ. చత్తారి మగ్గట్ఠచిత్తాని సబ్బదా మగ్గహేతుకా ఏవ, తానేవ చ వీమంసావీరియానం అధిపతిభావేన పవత్తియం సియా మగ్గాధిపతినో, ఇతరేసం ఛన్దచిత్తానం అధిపతిభావేన పవత్తియం సియా నవత్తబ్బా, అట్ఠ ఞాణసమ్పయుత్తకామావచరజవనాని సియా మగ్గారమ్మణా, సియా మగ్గాధిపతినో, సియా నవత్తబ్బా. తాని హి అత్తనా, పరేహి చ పటివిద్ధమగ్గపచ్చవేక్ఖణకాలే మగ్గారమ్మణా, అత్తనో మగ్గం గరుంకత్వా పచ్చవేక్ఖణకాలే మగ్గాధిపతినో చ తథాఅప్పవత్తియం నవత్తబ్బా చ హోన్తి. అరియా హి పరేసం మగ్గఫలాని పచ్చవేక్ఖన్తా గరుం కరోన్తాపి అత్తనో మగ్గఫలాని వియ గరుం న కరోన్తి, అపి సమ్మాసమ్బుద్ధానం. తేసు సోతాపన్నో సోతాపన్నానమేవ మగ్గఫలాని జానితుం సక్కోతి, నాఞ్ఞేసం, సకదాగామీ పన సకదాగామీనమ్పి, న అనాగామిఅరహన్తానం, అనాగామీ పన అనాగామీనమ్పి, న అరహన్తానం, అరహా పన సబ్బేసమ్పి మగ్గఫలాని జానాతి, సోభనలోకియచిత్తరూపనిబ్బానాని నవత్తబ్బానేవ. చేతసికేసు పన విరతియో లోకుత్తరకుసలే మగ్గసదిసావ, అఞ్ఞత్థ నవత్తబ్బా, కరుణా, ముదితా, అకుసలా చ నవత్తబ్బా, సేసా తిధాపి హోన్తి నవత్తబ్బా చ. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి. మగ్గారమ్మణత్తికం.

ఉప్పన్నాతి ఏత్థ వత్తమానభూతాపగతఓకాసకతభూమిలద్ధవసేన ఉప్పన్నా అనేకప్పభేదా హోన్తి. తత్థ సబ్బమ్పి ఉప్పాదజరాభఙ్గసమఙ్గీసఙ్ఖాతం సఙ్ఖతం **వత్తమానుప్పన్నం** నామ, ఆరమ్మణరసం అనుభవిత్వా నిరుద్ధం అనుభూతాపగతసఙ్ఖాతం కుసలాకుసలఞ్చ ఉప్పాదాదిత్తయం అనుప్పత్వా నిరుద్ధం భూతాపగతసఙ్ఖాతం, సేససఙ్ఖతఞ్చ **భూతాపగతుప్పన్నం** నామ, "యానిస్స తాని పుబ్బేకతాని కమ్మానీ"తి ఏవమాదినా నయేన వుత్తం కమ్మం అతీతమ్పి సమానం అఞ్ఞం విపాకం పటిబాహిత్వా అత్తనో విపాకస్సోకాసం కత్వా ఠితత్తా, తథాకతోకాసఞ్చ విపాకం అనుప్పన్నమ్పి ఏకంసేన ఉప్పజ్జనకతో **ఓకాసకతుప్పన్నం** నామ, తాసు తాసు భూమీసు అసమూహతం అకుసలం **భూమిలద్ధుప్పన్నం** నామ. ఏత్థ చ విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతా తేభూమకా పఞ్చక్ఖన్ధా **భూమి** నామ, తేసు ఖన్ధేసు ఉప్పత్తారహకిలేసజాతా **భూమిలద్ధం** నామ, తేహి కిలేసేహి సా భూమి లద్ధా హోతీతి ఏవమేతేసు ఉప్పన్నేసు ఇధ వత్తమానుప్పన్నా అధిప్పేతా.

తత్రాయం వచనత్థో – పుబ్బన్తతో ఉప్పాదతో పట్ఠాయ యావ భఙ్గా పన్నా గతా పవత్తాతి **ఉప్పన్నా**, పచ్చుప్పన్నాతి అత్థో . న ఉప్పన్నాతి **అనుప్పన్నా**. పరినిట్ఠితకారణేకదేసత్తా అవస్సం ఉప్పజ్జిస్సన్తీతి **ఉప్పాదినో**, ఉభయేనాపి అనాగతావ దస్సితా. అయం హి తికో ద్విన్నం అద్ధానం వసేన పూరేత్వా దస్సితో. లద్ధోకాసస్స హి కమ్మస్స విపాకో ఉప్పాదీ నామ. యది పన ఆయూహితకుసలాకుసలం కమ్మం సబ్బం విపాకం దదేయ్య, అస్స ఓకాసో న భవేయ్య. తం పన దువిధం హోతి ధువవిపాకం, అద్ధువవిపాకఞ్చ. తత్థ పఞ్చానన్తరికఅట్ఠసమాపత్తిచతుత్థమగ్గాది **ధువవిపాకం** నామ. తం పన కమ్మం ఖణప్పత్తమ్పి అత్థి అప్పత్తమ్పి. తత్థ ఖణప్పత్తం ఉప్పన్నం నామ, అప్పత్తం అనుప్పన్నం నామ. తస్స దువిధస్స చ విపాకో దువిధో హోతి ఖణప్పత్తో చ అప్పత్తో చ. తత్థ ఖణప్పత్తో ఉప్పన్నో నామ, అప్పత్తో చిత్తానన్తరే వా ఉప్పజ్జతు, కప్పసతసహస్సాతిక్కమే వా ధువపచ్చయట్ఠేన ఉప్పాదీ నామ హోతి. మేత్తేయ్యస్స బోధిసత్తస్స మగ్గో అనుప్పన్నో నామ హోతి, ఫలం ఉప్పాదీ నామ. తత్థ చతూసు భూమీసు విపాకో, కమ్మజరూపఞ్చ వత్తమానుప్పన్నా నామ, ఉప్పజ్జనారహా ఉప్పాదినో నామ, న పన వత్తబ్బా "అనుప్పన్నా"తి. కుసలాకుసలకిరియా, కమ్మజరూపఞ్చ సియా ఉప్పన్నా, సియా అనుప్పన్నా, న పన వత్తబ్బా "ఉప్పాదినో"తి. చేతసికేసు పన అకుసలా అకుసలచిత్తసదిసావ, సేసా దువిధాపి హోన్తి, అతీతా, పనేత్థ నిబ్బానఞ్చ నవత్తబ్బా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి. ఉప్పన్నత్తికం.

అత్తనో సభావం, ఉప్పాదాదిక్ఖణం వా పత్వా తం అతిక్కమిత్వా ఇతా గతా పత్తాతి **అతీతా**. తదుభయమ్పి న ఆగతాతి **అనాగతా**. తం తం కారణం పటిచ్చ ఉప్పన్నాతి **పచ్చుప్పన్నా**, సబ్బే సఙ్ఖతా నామరూపధమ్మా. న సఙ్ఖతధమ్మేసు తేకాలికభావం అప్పత్తో నామ అత్థి, సబ్బేపి తే తిధా హోన్తి. నిబ్బానం పనేత్థ నవత్తబ్బన్తి. అతీతత్తికం.

అతీతం ఆరమ్మణం ఏతేసన్తి **అతీతారమ్మణా**. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో.

తత్థ కుసలవిపాకకిరియావసేన ఛబ్బిధాని విఞ్ఞాణఞ్చాయతననేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనాని హేట్ఠా అతీతసమాపత్తిం ఆరబ్భ పవత్తితో అతీతారమ్మణాని, ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణమనోధాతుయో పచ్చుప్పన్నారమ్మణావ, సేసా ఏకాదస కామావచరవిపాకా, అహేతుకహసనచిత్తఞ్చ తిధాపి హోన్తి, సేసకామావచరకిరియకుసలాకుసలా చ అభిఞ్ఞాభూతరూపావచరచతుత్థజ్ఝానకుసలకిరియా చ తిధాపి హోన్తి నవత్తబ్బా చ. తేసు కామావచరానం అతీతాదీసు ఛసు ఆరమ్మణేసు పవత్తివిభాగో హేట్ఠా వుత్తోవ. నవత్తబ్బతా పన తేసు ఞాణవిప్పయుత్తజవనకుసలానం పణ్ణత్తారమ్మణవసేనేవ, న నిబ్బానారమ్మణవసేన, తేసుపి తిహేతుకజవనావజ్జనానం మగ్గఫలరూపారూపజ్ఝానానం, పురేచారికభావేనాపి నిబ్బానచతుక్కజ్ఝానవిసయానఞ్చ పచ్చవేక్ఖణభావేనాపి నవత్తబ్బతా వేదితబ్బా, అభిఞ్ఞానం పన ఇద్ధివిధఞాణస్స తావ కాయవసేన చిత్తం పరిణామేత్వా కాయసన్నిస్సితం కత్వా దిస్సమానేన కాయేన గచ్ఛన్తస్స అతీతం పాదకజ్ఝానచిత్తం ఆరబ్భ పవత్తనతో అతీతారమ్మణం, "అనాగతేసు రూపాని ఏవం హోన్తూ"తి అధిట్ఠహన్తస్స అనాగతారమ్మణం, కాయం పన చిత్తసన్నిస్సితం కత్వా అదిస్సమానేన కాయేన గమనకాలే, అజ్ఝత్తం కుమారవణ్ణాదీనం, బహిద్ధాపాసాదకూటాగారాదీనఞ్చ పచ్చుప్పన్నానం నిమ్మానకాలే చ పచ్చుప్పన్నారమ్మణఞ్చ తావ హోతీతి ఏవం ఇద్ధివిధస్స ఛబ్బిధమ్పి అజ్ఝత్తికం, బాహిరఞ్చ తేకాలికం ఆరమ్మణం హోతీతి వేదితబ్బం.

దిబ్బసోతస్స కుచ్ఛిగతం అజ్ఝత్తికం, బాహిరఞ్చ పచ్చుప్పన్నం సద్దాయతనమేవారమ్మణం. చేతోపరియఞాణస్స అతీతే సత్తదివసబ్భన్తరే, అనాగతే సత్తదివసబ్భన్తరే చ పరేసఞ్ఞేవ చిత్తం అతీతఞ్చ అనాగతఞ్చారమ్మణం హోతి. సత్తదివసాతిక్కమే పనేతం పరచిత్తం జానితుం న సక్కోతి. అతీతంసఅనాగతంసఞాణానం హి ఏస విసయో, న ఏతస్స. పచ్చుప్పన్నచిత్తజాననకాలే పనస్స పచ్చుప్పన్నమారమ్మణం హోతి.

పచ్చుప్పన్నఞ్చ నామేతం తివిధం ఖణపచ్చుప్పన్నం సన్తతిపచ్చుప్పన్నం అద్ధాపచ్చుప్పన్నఞ్చాతి. తత్థ ఉప్పాదట్ఠితిభఙ్గప్పత్తం **ఖణపచ్చుప్పన్నం** నామ. సన్తతిపచ్చుప్పన్నం పన దువిధం రూపారూపవసేన. తత్థ ఆతపట్ఠానా ఆగన్త్వా గబ్భం పవిట్ఠస్స యావ అన్ధకారభావో న విగచ్ఛతి, అన్తోగబ్భే వా వసిత్వా దివా ఆతపట్ఠానం ఓలోకేన్తస్స యావ అక్ఖీనం ఫన్దనభావో న వూపసమ్మతి, అయం **రూపసన్తతి** నామ. ద్వే తయో జవనవారా **అరూపసన్తతి** నామ, తదుభయం **సన్తతిపచ్చుప్పన్న**న్తి వేదితబ్బం. ఏకభవపరిచ్ఛిన్నం **అద్ధాపచ్చుప్పన్నం** నామ. ఇమస్మిం పన చేతోపరియఞాణవిసయే కతిపయజవనవారా అద్ధాపచ్చుప్పన్నం నామ. తత్థ ఖణపచ్చుప్పన్నం చిత్తం చేతోపరియఞాణస్స ఆరమ్మణం న హోతి ఆవజ్జనేన సద్ధిం నిరుజ్ఝనతో. న హి ఆవజ్జనజవనానం ఏత్థ భిన్నారమ్మణతా యుత్తా. రూపసన్తతిపచ్చుప్పన్నం పన కతిపయజవనవారపరిచ్ఛిన్నం అద్ధాపచ్చుప్పన్నం అస్స ఆరమ్మణం హోతి. ఇద్ధిమా హి పరస్స చిత్తం జానితుకామో ఆవజ్జేతి, తం ఆవజ్జితక్ఖణే పచ్చుప్పన్నచిత్తమారమ్మణం కత్వా తేనేవ సహ నిరుజ్ఝతి. తతో తదేవ నిరుద్ధం చిత్తమాలమ్బిత్వా చత్తారి, పఞ్చ వా జవనాని ఉప్పజ్జన్తి, తేసం పచ్ఛిమం ఇద్ధిచిత్తం, సేసాని కామావచరజవనాని . తేసఞ్చ ఏకారమ్మణత్తేపి ఇద్ధిచిత్తమేవ పరస్స చిత్తం జానాతి, న ఇతరాని. యథా చక్ఖుద్వారవీథియం చక్ఖువిఞ్ఞాణమేవ రూపం పస్సతి, న ఇతరాని, తేసు చ ఆవజ్జనమేవ నిప్పరియాయతో పచ్చుప్పన్నారమ్మణం, ఇతరాని పన అద్ధాసన్తతివసేన పరియాయతోతి గహేతబ్బం, ఏవమేతస్స అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం చిత్తమేవారమ్మణం హోతి, తఞ్చ ఖో పరస్సేవ, న అత్తనో.

పుబ్బేనివాసఞాణం పన నామగోత్తకసిణపణ్ణత్తాదిఅనుస్సరణే, నిబ్బానానుస్సరణే చ నవత్తబ్బారమ్మణం, సఙ్ఖతధమ్మానుస్సరణే అతీతారమ్మణమేవ. తస్స హి అతీతేసు సాసవానాసవేసు, అజ్ఝత్తికబాహిరేసు చ ధమ్మేసు అనారమ్మణం నామ నత్థి, బుద్ధానం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసమగతికం హోతి. యథాకమ్మూపగఞాణస్స అజ్ఝత్తికం, బాహిరఞ్చ అతీతం కుసలాకుసలచేతనామత్తమేవ. “చేతోపరియఞాణస్స చిత్తమేవారమ్మణం హోతి, న తంసమ్పయుత్తధమ్మా”తి **అట్ఠకథాసు** వుత్తం, **పట్ఠానే** పన “కుసలా ఖన్ధా ఇద్ధివిధఞాణస్స చేతోపరియఞాణస్స పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణస్స యథాకమ్మూపగఞాణస్స అనాగతంసఞాణస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౦౪) వుత్తత్తా చేతోపరియఞాణయథాకమ్మూపగఞాణానం చిత్తసమ్పయుత్తాపి చేతనాసమ్పయుత్తాపి చత్తారో ఖన్ధా ఆరమ్మణం హోన్తి ఏవాతి దట్ఠబ్బం.

దిబ్బచక్ఖుఞాణస్స పన అజ్ఝత్తికం, బాహిరఞ్చ పచ్చుప్పన్నం వణ్ణాయతనమేవారమ్మణం. అనాగతంసఞాణస్స ఛబ్బిధమ్పి అనాగతమేవ అజ్ఝత్తఞ్చ బాహిరఞ్చారమ్మణం, ఇదమ్పి పుబ్బేనివాసఞాణం వియ అనాగతే సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసదిసన్తి. ఏవం అభిఞ్ఞానం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నేసు, నవత్తబ్బేసు చ అజ్ఝత్తికబాహిరేసు ఛసు ఆరమ్మణేసు యథాయోగం పవత్తి వేదితబ్బా. సేసాని పన్నరస రూపావచరచిత్తాని, ఆకాసానఞ్చాయతనఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనకుసలవిపాకకిరియాని, అట్ఠ లోకుత్తరచిత్తాని, రూపనిబ్బానాని చ నవత్తబ్బాని. చేతసికేసు పన అప్పమఞ్ఞా నవత్తబ్బావ. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. అతీతారమ్మణత్తికం.

“ఏవం పవత్తమానా మయం అత్తాతి గహణం గమిస్సామా”తి ఇమినా వియ అధిప్పాయేన అత్తానం అధికారం కత్వా పవత్తాతి **అజ్ఝత్తా**. అజ్ఝత్త-సద్దో పనాయం గోచరజ్ఝత్తే నియకజ్ఝత్తే అజ్ఝత్తజ్ఝత్తే విసయజ్ఝత్తేతి చతూసు అత్థేసు దిస్సతి. “అజ్ఝత్తరతో సమాహితో”తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౩౬౨) హి అయం గోచరజ్ఝత్తే దిస్సతి. “అజ్ఝత్తం వా ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సీ విహరతీ”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౩) నియకజ్ఝత్తే. “ఛ అజ్ఝత్తికాని ఆయతనానీ”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౩౦౪) అజ్ఝత్తజ్ఝత్తే. “అజ్ఝత్తం సుఞ్ఞతం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౧౮౭) విసయజ్ఝత్తే, ఇస్సరియట్ఠానేతి అత్థో. ఫలసమాపత్తి హి బుద్ధానం ఇస్సరియట్ఠానం నామ. ఇధ పనాయం నియకజ్ఝత్తే వత్తతి, తస్మా అత్తనో సన్తానే పవత్తా పాటిపుగ్గలికా రూపారూపధమ్మా ఇధ అజ్ఝత్తాతి వేదితబ్బా. తతో బహిభూతా ఇన్ద్రియబద్ధా వా అనిన్ద్రియబద్ధా వా రూపారూపపణ్ణత్తియో బహిద్ధా నామ, తతియపదం తదుభయవసేన వుత్తం.

తత్థ సబ్బాని చిత్తచేతసికాని ఇన్ద్రియబద్ధరూపం తిధా హోన్తి, అనిన్ద్రియబద్ధరూపం, నిబ్బానపణ్ణత్తియో చ బహిద్ధావ. ఇమస్మిం హి తికే కుసలత్తికే అలబ్భమానా పణ్ణత్తియోపి లబ్భన్తి ఠపేత్వా ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనారమ్మణం, తదేవ ఇధ నవత్తబ్బం. తేనేవ హి భగవతా అనన్తరత్తికే “కసిణాదిపణ్ణత్తారమ్మణాని కామరూపావచరాదిచిత్తాని బహిద్ధారమ్మణాని, ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనఞ్చ నవత్తబ్బ”న్తి వుత్తం, ఇదఞ్చ నిప్పదేసత్తికం. అజ్ఝత్తత్తికం.

యథావుత్తే అజ్ఝత్తాదికే ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తానం వసేన అయం తికో వుత్తో. తత్థ ఛబ్బిధాని విఞ్ఞాణఞ్చాయతననేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనచిత్తాని అజ్ఝత్తారమ్మణానేవ, ఆకాసానఞ్చాయతనత్తయం, రూపావచరలోకుత్తరచిత్తాని చ బహిద్ధారమ్మణానేవ, వోట్ఠబ్బనవజ్జితా అహేతుకమహావిపాకా తిధాపి హోన్తి, అవసేసా పన ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనవజ్జితాని ఆవజ్జనజవనాని, అభిఞ్ఞా చ సియా తిధాపి హోన్తి, ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనారమ్మణస్స ఆవజ్జనపరికమ్మపచ్చవేక్ఖణాదిభావప్పవత్తియం సియా నవత్తబ్బాతి. తేసం అజ్ఝత్తాదిఆరమ్మణతా అనన్తరత్తికే, హేట్ఠా చ వుత్తనయానుసారేన ఞాతబ్బా, ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనత్తయం, పన రూపనిబ్బానాని చ నవత్తబ్బావ. చేతసికేసు పన అప్పమఞ్ఞావిరతీ బహిద్ధారమ్మణావ, సేసా తిధాపి హోన్తి నవత్తబ్బా చ. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. అజ్ఝత్తారమ్మణత్తికం.

దట్ఠబ్బభావసఙ్ఖాతేన సహ నిదస్సనేనాతి సనిదస్సనా, పటిహననభావసఙ్ఖాతేన సహ పటిఘేనాతి సప్పటిఘా, సనిదస్సనా చ తే సప్పటిఘా చాతి **సనిదస్సనసప్పటిఘా,** రూపాయతనమేవ. నీలాదిభేదముపాదాయ పన బహువచననిద్దేసో. నత్థి ఏతేసం దట్ఠబ్బభావసఙ్ఖాతం నిదస్సనన్తి అనిదస్సనా, అనిదస్సనా చ తే వుత్తనయేన సప్పటిఘా చాతి **అనిదస్సనసప్పటిఘా,** సేసాని ఓళారికరూపాని. తతియపదం ఉభయపటిక్ఖేపేన వుత్తం, సుఖుమరూపచిత్తచేతసికనిబ్బానాని **అనిదస్సనఅప్పటిఘా** నామ, ఇదఞ్చ నిప్పదేసత్తికన్తి వేదితబ్బం. సనిదస్సనత్తికం.

తికమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అభిధమ్మదుకమాతికత్థవణ్ణనా

దుకమాతికాయ పన హేట్ఠా అనాగతపదత్థవణ్ణనంయేవ కరిస్సామ. హేతుగోచ్ఛకే తావ హేతూ ధమ్మాతి ఏత్థ హేతుహేతు పచ్చయహేతు ఉత్తమహేతు సాధారణహేతూతి చతుబ్బిధా హేతూ. తత్థ అలోభాదయో ఛ ధమ్మా **హేతుహేతూ** నామ, ఉపాదారూపాదీనం మహాభూతాదయో **పచ్చయహేతూ** నామ, విపాకుప్పత్తియం కుసలాకుసలం, ఇట్ఠానిట్ఠారమ్మణఞ్చ **ఉత్తమహేతూ** నామ, సఙ్ఖారాదీనం అవిజ్జాదయో **సాధారణహేతూ** నామ. ఇధ పన హేతుహేతు అధిప్పేతో. **హేతూ ధమ్మా**తి మూలట్ఠేన హేతుసఙ్ఖాతా ధమ్మా, "హేతుధమ్మా"తిపి పాఠో, సోయేవత్థో. **న హేతూ**తి తేసఞ్ఞేవ పటిక్ఖేపవచనం.

తత్థ అలోభో అదోసో అమోహోతి కుసలాబ్యాకతా తయో, లోభో దోసో మోహోతి అకుసలా తయో చాతి ఇమే ఛ ధమ్మా హేతూ నామ. ఇమే ఠపేత్వా అవసేసా చేతసికా, సబ్బాని చ చిత్తాని, రూపనిబ్బానాని చాతి ఇమే ధమ్మా న హేతూ నామ, ఇదఞ్చ నిప్పదేసదుకన్తి వేదితబ్బం. హేతుదుకం పఠమం.

సమ్పయోగతో పవత్తేన సహ హేతునాతి **సహేతుకా**. తథేవ పవత్తో నత్థి ఏతేసం హేతూతి **అహేతుకా**.

తత్థ అహేతుకచిత్తవజ్జితాని ఏకసత్తతి చిత్తాని సహేతుకా నామ. తేసు ద్వే మోహమూలాని మోహేనేవ సహేతుకాని, అట్ఠ లోభమూలాని లోభమోహేహి ద్వీహి, ద్వే దోసమూలాని దోసమోహేహి, ద్వాదస ఞాణవిప్పయుత్తకుసలాబ్యాకతాని అలోభాదోసేహి, సేసాని సత్తచత్తాలీస అలోభాదీహి తీహిపి సహేతుకానీతి, మోహమూలేసు పన మోహో, ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణం, మనోధాతు, సన్తీరణత్తయం, వోట్ఠబ్బనం, హసితుప్పాదకాని అట్ఠారస చిత్తాని, రూపనిబ్బానాని చాతి ఇమే ధమ్మా అహేతుకా నామ. చేతసికేసు పన లోభదోసా, విచికిచ్ఛా చ మోహేనేవ సహేతుకా, దిట్ఠిమానో లోభమోహేహి ద్వీహి, ఇస్సామచ్ఛరియకుక్కుచ్చాని దోసమోహేహి, మోహో పన సియా లోభేన, సియా దోసేనాతి ద్వీహి సహేతుకోపి మోహమూలేసు అహేతుకోపి, థినమిద్ధాని సియా లోభమోహేహి, సియా దోసమోహేహీతి తీహిపి సహేతుకాని, అహిరికానోత్తప్పఉద్ధచ్చాని తథా చ కేవలమోహేన చ, అమోహో పన అలోభాదోసేహేవ ద్వీహి, అలోభో సియా అదోసామోహేహి, సియా అదోసేనాతి ద్వీహి, అదోసో సియా అలోభామోహేహి, సియా అలోభేనాతి ద్వీహి, సేసా పన ద్వావీసతి కుసలాబ్యాకతా సియా తీహి, సియా ద్వీహిపి హేతూహి సహేతుకా, ఛన్దో పన యథాయోగం తీహి, పీతిదోసవజ్జితేహి పఞ్చహి సియా సహేతుకాపి అహేతుకాపి, సేసా ఏకాదస తిజాతికా ఛహి హేతూహి సహేతుకాపి అహేతుకాపి, వేదనా చేత్థ దోమనస్సభూతా ద్విహేతుకావ, సోమనస్సఉపేక్ఖా యథాయోగం దోసవజ్జితేహి పఞ్చహి సహేతుకాపి అహేతుకాపి, సుఖదుక్ఖభూతా అహేతుకావ, ఇదఞ్చ నిప్పదేసదుకన్తి. దుతియం.

ఏకుప్పాదాదితాయ హేతునా సమ్పయుత్తాతి **హేతుసమ్పయుత్తా**. హేతునా విప్పయుత్తాతి **హేతువిప్పయుత్తా**. అయం హేతుసమ్పయుత్తదుకో అనన్తరే వుత్తసహేతుకదుకేన అత్థతో నిన్నానాకరణో. సహేతుకదుకో ఏవ హి భగవతా దేసనావిలాసేన, తథా బుజ్ఝనకపుగ్గలానం వా అజ్ఝాసయవసేన హేతుసమ్పయుత్తదుకభావేనాపి వుత్తో. ఏవం ఉపరిపి సమానత్థదుకానం వచనే కారణం వేదితబ్బం. తతియం.

చతుత్థాదయో పన యస్మా పఠమదుకదుతియతతియదుకేసు పఠమపదేన యోజేత్వా ద్వే దుకా, పఠమదుకే చ పచ్ఛిమపదం దుతియదుకేన యోజేత్వా ఏకం దుకన్తి తయో దుకా దేసితా, తస్మా తేసం పదత్థో వుత్తనయోవ.

తత్థ చ యథేవ "హేతూ చేవ ధమ్మా సహేతుకా చ, సహేతుకా చేవ ధమ్మా న చ హేతూ"తి అయం దుకో సమ్భవతి, తథా "హేతూ చేవ ధమ్మా అహేతుకా చ, అహేతుకా చేవ ధమ్మా న చ హేతూ"తి అయమ్పి సమ్భవతి. ఇమినా నయేన హేతుసమ్పయుత్తదుకేన యోజనాయపి ఏకో లబ్భతి. యథా చ "న హేతూ ఖో పన ధమ్మా సహేతుకాపి, అహేతుకాపీ"తి అయం లబ్భతి, తథా "హేతూ ఖో పన ధమ్మా సహేతుకాపి, అహేతుకాపీ"తి అయమ్పి. యథా చేత్థ సహేతుకదుకే ద్వే దుకా, ఏవం హేతుసమ్పయుత్తదుకేపి "న హేతూ ఖో పన ధమ్మా హేతుసమ్పయుత్తాపి, హేతువిప్పయుత్తాపీ"తి చ "హేతూ ఖో పన ధమ్మా హేతుసమ్పయుత్తాపి, హేతువిప్పయుత్తాపీ"తి చ ద్వే దుకా లబ్భన్తీతి అపరేపి పఞ్చ దుకా హేతుగోచ్ఛకే యోజేతుం సక్కా. తే పన భగవతా వుత్తానుసారేనేవ సక్కా ఞాతున్తి ఛసు ఏవ సఙ్గహితాతి వేదితబ్బా. తత్థ యే తావ ఏకస్మిం చిత్తే ద్వే తయో హేతూ ఏకతో ఉప్పజ్జన్తి, తే హేతూ చేవ అఞ్ఞోఞ్ఞాపేక్ఖాయ సహేతుకా చ నామ. సహేతుకచిత్తేసు పన హేతుం ఠపేత్వా సేసా చిత్తచేతసికా ధమ్మా సహేతుకా చేవ న చ హేతూ నామ. ఇమస్మిం దుకే సబ్బే అహేతుకధమ్మా న వత్తబ్బా. చేతసికేసు పన హేతువజ్జితా అకుసలా చేవ కుసలాబ్యాకతా చ, ఛన్దో చ సహేతుకో చేవ న హేతు ఏవ, సేసా తిజాతికా, తథా నవత్తబ్బా చ, మోహో పన హేతు చేవ సహేతుకో చ నవత్తబ్బో చ. చతుత్థం.

అనన్తరదుకోపి ఇమినా దుకేన సబ్బథాపి సదిసోవాతి. పఞ్చమం.

సహేతుకచిత్తేసు హేతువజ్జితా చిత్తచేతసికా ధమ్మా **నహేతూ సహేతూ** నామ, అహేతుకచిత్తరూపనిబ్బానాని **నహేతూ అహేతుకా** నామ. ఇమస్మిం పన దుకే ఛ హేతూ న వత్తబ్బా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి. ఛట్ఠం.

హేతుగోచ్ఛకం నిట్ఠితం.

సత్తసు చూళన్తరదుకేసు అత్తనో నిప్ఫాదకేన సహ పచ్చయేనాతి **సప్పచ్చయా,** చిత్తచేతసికరూపాని. నత్థి ఏతేసం ఉప్పాదే వా ఠితియం వా పచ్చయో అహుత్వా భవనస్సేవాభావాతి **అప్పచ్చయా,** నిబ్బానమేవ. దేసనాయ పనేత్థ పరమతాయ సోతపతితవసేన బహువచననిద్దేసో కతో. ఏవం సనిదస్సనాదీసుపి. ఇదఞ్చ ఇతో పరాని ఛ చ నిప్పదేసదుకానీతి వేదితబ్బాని. తతో పరఞ్చ యత్థ "ఇమే న వత్తబ్బా"తి న వక్ఖామ, తం నిప్పదేసన్తి గహేతబ్బం. సప్పచ్చయదుకం.

పచ్చయేహి సమాగన్త్వా కతాతి **సఙ్ఖతా**. న సఙ్ఖతాతి **అసఙ్ఖతా**. ఇదఞ్చ సబ్బథా సప్పచ్చయదుకసదిసమేవ. సప్పచ్చయసఙ్ఖతఉభయదుకం సబ్బథా సదిసమేవ. సఙ్ఖతదుకం.

రూపాయతనం **సనిదస్సనం** నామ. సేసరూపచిత్తచేతసికనిబ్బానాని **అనిదస్సనా** నామ. సనిదస్సనదుకం.

పసాదవిసయరూపాని ద్వాదస **సప్పటిఘా** నామ. సేసరూపచిత్తచేతసికనిబ్బానాని **అప్పటిఘా** నామ. సప్పటిఘదుకం.

అవినిబ్భోగవసేన రూపం ఏతేసం అత్థీతి **రూపినో,** రుప్పనలక్ఖణం వా రూపం, తం ఏతేసం అత్థీతి **రూపినో,** భూతోపాదాయరూపమేవ. న రూపినో **అరూపినో,** చిత్తచేతసికనిబ్బానాని. రూపిదుకం.

లోకో వుచ్చతి లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన వట్టం, తస్మిం పరియాపన్నభావేన లోకే నియుత్తాతి **లోకియా,** పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా. తతో లోకతో తత్థ అపరియాపన్నభావేన ఉత్తిణ్ణాతి **లోకుత్తరా,** అరియమగ్గఫలనిబ్బానాని. చేతసికేసు పనేత్థ యం వత్తబ్బం, తం అసేఖత్తికే వుత్తనయేన వేదితబ్బం. లోకియదుకం.

కేనచి విఞ్ఞేయ్యాతి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీసు కేనచి ఏకేన చక్ఖువిఞ్ఞాణేన వా సోతవిఞ్ఞాణాదినా వా విజానితబ్బా. **కేనచి న విఞ్ఞేయ్యా**తి తేనేవ చక్ఖువిఞ్ఞాణేన వా సోతవిఞ్ఞాణాదినా వా న కేనచి విజానితబ్బాని. ఏవం హి సతి ద్విన్నమ్పి పదానం అత్థనానత్తతో దుకో హోతి. **పదభాజనీయస్మిమ్పి** "యే తే ధమ్మా చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యా, న తే ధమ్మా సోతవిఞ్ఞేయ్యా"తి (ధ॰ స॰ ౧౧౦౧) ఏత్తకం ఏకదుకన్తి అగ్గహేత్వా "యే తే ధమ్మా చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యా, న తే ధమ్మా సోతవిఞ్ఞేయ్యా, యే వా పన తే ధమ్మా సోతవిఞ్ఞేయ్యా, న తే ధమ్మా చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యా"తి (ధ॰ స॰ ౧౧౦౧) అయమేకో దుకోతి వేదితబ్బో. తస్స పన రూపం చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యం, సద్దో న చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యోతి అయమత్థో. ఏవం సేసేసుపి దుకపరిచ్ఛేదో ఞాతబ్బో. తత్థ రూపాయతనం చక్ఖునా వా చక్ఖువిఞ్ఞాణేన వా విఞ్ఞేయ్యం నామ. సేసరూపారూపధమ్మా తేనేవ చక్ఖునా వా చక్ఖువిఞ్ఞాణేన వా కేనచి నవిఞ్ఞేయ్యా. ఏవం సోతఘానజివ్హాకాయతబ్బిఞ్ఞాణమూలికాసుపి చతూసు యోజనాసు విభాగో యథానురూపం ఞాతబ్బో. రూపాదయో పన పఞ్చవిసయా మనోధాతుత్తయేన కేనచి విఞ్ఞేయ్యా. సేసరూపారూపధమ్మా తేనేవ మనోధాతుత్తయేన కేనచి నవిఞ్ఞేయ్యా. కిఞ్చాపి సామఞ్ఞతో మనోవిఞ్ఞాణేన అవిఞ్ఞేయ్యస్స అభావతో పాళియం మనోవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యవసేన దుకో న వుత్తో, తథాపి విసేసతో వత్తబ్బోవ. తథా హి ఛబ్బిధాపి కామావచరధమ్మా కామావచరవిపాకాదినా మనోవిఞ్ఞాణేన కేనచి విఞ్ఞేయ్యా, రూపారూపావచరలోకుత్తరపణ్ణత్తియో తేనేవ కేనచి నవిఞ్ఞేయ్యా. తథా కామరూపారూపావచరపణ్ణత్తియో అకుసలాదినా కేనచి విఞ్ఞేయ్యా, లోకుత్తరా తేనేవ కేనచి నవిఞ్ఞేయ్యా. తథా నిబ్బానం లోకుత్తరేన కేనచి విఞ్ఞేయ్యం , సేసలోకియలోకుత్తరా తేనేవ కేనచి నవిఞ్ఞేయ్యాతి ఇమినా నయేన రూపారూపావచరాదిభేదేన మనోవిఞ్ఞాణేన కేనచి విఞ్ఞేయ్యావిఞ్ఞేయ్యధమ్మా యథాయోగం యోజేతబ్బా. ఏవం సబ్బే ధమ్మా కేనచి విఞ్ఞేయ్యా, కేనచి న విఞ్ఞేయ్యా నామ. ఇమస్మిఞ్చ దుకే పణ్ణత్తియోపి లబ్భన్తీతి వేదితబ్బాతి. కేనచివిఞ్ఞేయ్యదుకం.

చూళన్తరదుకా నిట్ఠితా.

ఆసవగోచ్ఛకే ఆసమన్తతో సవన్తీతి **ఆసవా,** చక్ఖుతోపి...పే.... మనతోపి సవన్తి, పవత్తన్తీతి వుత్తం హోతి. ధమ్మతో యావగోత్రభుం, ఓకాసతో యావభవగ్గా సవన్తీతి వా **ఆసవా,** ఏతే ధమ్మే, ఏతఞ్చ ఓకాసం అన్తోకరిత్వా పవత్తన్తీతి అత్థో. అన్తోకరణత్థో హి అయం **ఆ**-కారో. చిరపారివాసియట్ఠేన మదిరాదిఆసవా వియాతిపి **ఆసవా**. యది చ చిరపారివాసియట్ఠేన ఆసవా, ఏతే ఏవ భవితుం అరహన్తి. అనాదిత్తా ఆయతం వా సంసారదుక్ఖం సవన్తి పసవన్తీతిపి **ఆసవా**. తతో అఞ్ఞే **నో ఆసవా** నామ.

తత్థ కామాసవో భవాసవో దిట్ఠాసవో అవిజ్జాసవోతి ఇమే చత్తారో ఆసవా నామ. తత్థ అట్ఠసు లోభసహగతచిత్తేసు ఉప్పన్నో సబ్బోపి లోభో **కామాసవో** నామ. **అట్ఠసాలినియం** పన "పఞ్చకామగుణికో రాగో కామాసవో"తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧౧౦౨) చ, "దిట్ఠిసహజాతో రాగో కామాసవో న హోతి, దిట్ఠిరాగో నామ హోతీ"తి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧౧౦౨) చ, "యో బ్రహ్మానం విమానకప్పరుక్ఖాభరణేసు ఛన్దరాగో ఉప్పజ్జతి, సో కామాసవో న హోతి పఞ్చకామగుణికస్స రాగస్స ఇధేవ పహీనత్తా"తి చ వుత్తం. **పాళియం** పన "కామాసవో అట్ఠసు లోభసహగతేసు చిత్తుప్పాదేసు ఉప్పజ్జతీ"తి (ధ॰ స॰ ౧౪౬౭) చ, "కామాసవం పటిచ్చ దిట్ఠాసవో అవిజ్జాసవో"తి (పట్ఠా॰ ౩.౩.౧) చ వుత్తత్తా భవాసవం ఠపేత్వా అవసేసో సబ్బోపి లోభో కామాసవోతి పఞ్ఞాయతి దిట్ఠిసమ్పయుత్తరాగస్స, బ్రహ్మానం వత్థాభరణాదీసు రాగస్స చ భవాసవత్తాభావా. దిట్ఠివిప్పయుత్తరాగో ఏవ హి రూపారూపభవపత్థనావసేన పవత్తియం భవాసవో హోతి "రూపధాతుయా అరూపధాతుయా ఏత్థ భవరాగానుసయో అనుసేతీ"తిఆదివచనతో (యమ॰ ౨.అనుసయయమక.౨), న చ కామాసవభవాసవవినిముత్తో లోభో అత్థి. యది సియా, "లోభో సియా ఆసవో, సియా నో ఆసవో"తి

పాళియం వత్తబ్బో భవేయ్య, “దిట్ఠివిప్పయుత్తలోభేన సమ్పయుత్తో అవిజ్జాసవో సియా ఆసవసమ్పయుత్తో, సియా ఆసవవిప్పయుత్తో”తి చ వత్తబ్బో సియా. **పదభాజనీయే** చ కామాసవనిద్దేసే ఆగతస్స “కామేసు కామచ్ఛన్దో”తి (ధ. స. ౧౧౦౩) ఇమస్స పదస్స **అట్ఠసాలినియం** “పఞ్చకామగుణేసు కామచ్ఛన్దో”తి (ధ. స. అ. ౧౧౦౩) అత్థో వుత్తో, తస్స పన పదస్స వత్థుకామేసు కిలేసకామోతిపి అత్థయోజనా సక్కా కాతుం తేభుమకస్స ధమ్మస్స వత్థుకామత్తా, తత్థ సబ్బత్థ రాగస్స చ కిలేసకామత్తా. వుత్తం హేతం ధమ్మసేనాపతినా **మహానిద్దేసే** –

> “కతమే వత్థుకామా? మనాపికా రూపా…పే… సబ్బేపి కామావచరా ధమ్మా, సబ్బేపి రూపావచరా ధమ్మా, సబ్బేపి అరూపావచరా ధమ్మా…పే… ఇమే వుచ్చన్తి వత్థుకామా.
>
> “కతమే కిలేసకామా? ఛన్దో కామో రాగో కామో…పే… యో కామేసు కామచ్ఛన్దో కామరాగో కామనన్దీ కామతణ్హా కామస్నేహో కామపరిళాహో కామముచ్ఛా కామజ్ఝోసానం కామోఘో కామయోగో కాముపాదానం కామచ్ఛన్దనీవరణం…పే… ఇమే వుచ్చన్తి కిలేసకామా”తి (మహాని. ౧).

అపిచేత్థ “కామోఘో కామయోగో”తిఆదినా కిలేసకామస్స కామోఘాదిభావం వదతా ధమ్మసేనాపతినా వత్థుకామత్తవిసయస్స రాగస్స ఆసవాదిభావో అనుఞ్ఞాతో, న పఞ్చకామగుణికస్సేవ రాగస్స. న చ ఓఘాసవేసు కోచి విసేసో అత్థి. **అట్ఠసాలినియమ్పి** హి ఉపాదానగోచ్ఛకస్స **పదభాజనీయే** “కామేసు కామచ్ఛన్దో”తి (ధ. స. ౧౨౨౦) ఇమస్స “వత్థుకామేసు కామచ్ఛన్దో”తి (ధ. స. అ. ౧౨౨౦) అయమేవత్థో వుత్తో. తతో అఞ్ఞేసు హేతుగన్థకిలేసగోచ్ఛకేసు లోభస్సేవ అనవసేసపరియాదానం వుత్తం, న ఇతరగోచ్ఛకేసు. తేసు చ లోభస్స పాళిఅనుసారతో ఓలోకియమానే కిలేసకామమత్తకో. అనవసేసలోభపరియాదానం పఞ్ఞాయతి. వీమంసిత్వా గహేతబ్బం.

చతూసు పన దిట్ఠిగతవిప్పయుత్తచిత్తేసు ఉప్పన్నో రూపారూపభవేసు ఛన్దరాగభావేన, కామజ్ఝోసాననికన్తిభావేన చ పవత్తో లోభో **భవాసవో** నామ. **అట్ఠసాలినియం** పన “సస్సతదిట్ఠిసహజాతో రాగో భవాసవో”తి (ధ. స. అట్ఠ. ౧౧౦౨) వుత్తం. **పాళియం** పన “భవాసవో చతూసు దిట్ఠిగతవిప్పయుత్తలోభసహగతేసూ”తి (ధ. స. ౧౪౬౩) నియమితత్తా న సక్కా గహేతుం, అధిప్పాయో పన గవేసితబ్బో. ద్వాసట్ఠిపభేదా సబ్బాపి దిట్ఠి **దిట్ఠాసవో** నామ. అట్ఠవత్థుకో సబ్బోపి మోహో **అవిజ్జాసవో** నామ. తేసు దిట్ఠాసవో పఠమేన మగ్గేన పహీయతి, కామాసవో చతూహిపీతి వత్తుం యుత్తం, “తతియేనా”తి పన వుత్తం. భవాసవో, అవిజ్జాసవో చ చతుత్థేన పహీయతి. ఇమేసఞ్చ కామాసవభవాసవానం లోభసభావత్తా సభావతో తయో ధమ్మా విభాగతో చత్తారో ఆసవా నామ జాతా. ఇమే ఠపేత్వా సేసా లోకియలోకుత్తరా సబ్బే ధమ్మా నో ఆసవా నామ. ఆసవదుకం పఠమం.

అత్తానం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తేహి సహ ఆసవేహీతి **సాసవా,** సబ్బే లోకియధమ్మా. ఏవం పవత్తమానా నత్థి ఏతేసం ఆసవాతి **అనాసవా,** నవ లోకుత్తరధమ్మావ. చేతసికా పనేత్థ లోకియదుకే వుత్తసదిసావ. సాసవదుకం దుతియం.

తతియాదీనం చతున్నం దుకానం పదత్థో వుత్తనయోవ. సేసమేత్థ హేతుగోచ్ఛకే వుత్తనయేన వేదితబ్బం. అయం పన విసేసో – యథా తత్థ “న హేతూ ఖో పన ధమ్మా సహేతుకాపి, అహేతుకాపీ”తి అయం ఓసానదుకో పఠమదుకే దుతియపదం దుతియదుకేన యోజేత్వా వుత్తో, ఏవమిధ “నో ఆసవా ఖో పన ధమ్మా సాసవాపి, అనాసవాపీ”తి న వుత్తో. అయఞ్చ తత్థ తత్థ వుత్తనయేన ఇహ సఙ్గహితోతి వేదితబ్బో. యథా చేత్థ, ఏవం సఞ్ఞోజనగోచ్ఛకాదీసుపి యథానురూపం ఞాతబ్బం.

తత్థ ద్వాదస అకుసలచిత్తుప్పాదా **ఆసవసమ్పయుత్తా** నామ. దోసమోహమూలచిత్తేసు మోహో, కుసలాబ్యాకతచిత్తరూపనిబ్బానాని చ **ఆసవవిప్పయుత్తా** నామ. చేతసికేసు పన మోహం ఠపేత్వా సేసా అకుసలా ఆసవసమ్పయుత్తావ, మోహో పన తిజాతికో చ ద్విధాపి హోతి, సేసా ఆసవవిప్పయుత్తా ఏవాతి. తతియం.

చత్తారో ఆసవా **ఆసవా చేవ సాసవా చ** నామ. తదవసేసా లోకియధమ్మా **సాసవా చేవ నో చ ఆసవా** నామ. ఇధ పన లోకుత్తరా న వత్తబ్బా. చేతసికేసు పన ఆసవాతి వుత్తేహి సేసా అకుసలా, కరుణాముదితా చ సాసవా చేవ నో చ ఆసవా ఏవ, సేసా తథా చ న వత్తబ్బా చ. చతుత్థం.

యే పన లోభమూలేసు లోభమోహా, లోభదిట్ఠిమోహా చాతి ద్వే తయో ఏకతో కత్వా ఉప్పజ్జన్తి, తే **ఆసవా చేవ ఆసవసమ్పయుత్తా చ** నామ. ద్వాదస అకుసలచిత్తాని చేవ ఆసవవజ్జితా తంసమ్పయుత్తా చ **ఆసవసమ్పయుత్తా చేవ నో చ ఆసవా** నామ. ఇధ పన ఆసవవిప్పయుత్తా న వత్తబ్బా. చేతసికేసు పన ఆసవవజ్జితా అకుసలా ఆసవసమ్పయుత్తా చేవ నో చ ఆసవా ఏవ, మోహో సియా ఆసవో చేవ ఆసవసమ్పయుత్తో చ, సియా న వత్తబ్బో, తిజాతికా సియా ఆసవసమ్పయుత్తా చేవ నో చ ఆసవా, సియా న వత్తబ్బా, కుసలాబ్యాకతా న వత్తబ్బావ. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. పఞ్చమం.

లోకుత్తరవజ్జితా **ఆసవవిప్పయుత్తా సాసవా** నామ. లోకుత్తరా **ఆసవవిప్పయుత్తా అనాసవా** నామ. ఇధ పన ఆసవసమ్పయుత్తా న వత్తబ్బావ. చేతసికేసు పన కరుణాముదితా ఆసవవిప్పయుత్తా సాసవా ఏవ, మోహో తథా చ న వత్తబ్బో చ, సేసకుసలాబ్యాకతా ద్విధాపి హోన్తి, తిజాతికా ద్విధాపి న వత్తబ్బావ, మోహవజ్జితా పన అకుసలా న వత్తబ్బావ. ఛట్ఠం.

ఆసవగోచ్ఛకం నిట్ఠితం.

సంయోజనగోచ్ఛకే యస్స సంవిజ్జన్తి, తం పుగ్గలం వట్టస్మిం సంయోజేన్తి బన్ధన్తీతి **సంయోజనా**. తతో అఞ్ఞే **నో సంయోజనా**.

తత్థ కామరాగసంయోజనం భవరాగపటిఘమానదిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాసఇస్సామచ్ఛరియఅవిజ్జాసంయోజనన్తి ఇమే దస ధమ్మా సంయోజనా నామ. తేసు కామభవదిట్ఠిఅవిజ్జాసంయోజనాని ఆసవగోచ్ఛకే వుత్తనయానేవ. "అనత్థం మే అచరి, చరతి, చరిస్సతి, పియస్స మే అనత్థం అచరి, చరతి, చరిస్సతి, అప్పియస్స మే అత్థం అచరి, చరతి, చరిస్సతీ"తి (ధ. స. ౧౦౬౬) ఏవం వుత్తేహి నవహి ఆకారేహి సత్తేసు, అట్ఠానకోపవసేన సఙ్ఖారేసు చ ఉప్పజ్జమానో సబ్బోపి దోసో పటిఘసంయోజనం నామ.

"సేయ్యోహమస్మి , సదిసోహమస్మి, హీనోహమస్మీ"తి ఏవం తీహి ఆకారేహి పవత్తో సబ్బో మానో మానసంయోజనం నామ. తత్థ సేయ్యస్సేవ సతో పుగ్గలస్స "సేయ్యోహమస్మి, సదిసో, హీనో"తి చ తిధా మానో ఉప్పజ్జతి, తథా సదిసహీనానమ్పి. తత్థ సేయ్యస్స సేయ్యమానోవ యాథావమానో. తథా సదిసస్స సదిసమానో, హీనస్స హీనమానో చ. తిణ్ణమ్పి ఇతరే ద్వే ద్వే మానా అయాథావమానాతి ఞాతబ్బా.

సత్థుధమ్మసఙ్ఘసిక్ఖాసు, పుబ్బన్తాపరన్తతదుభయపటిచ్చసముప్పన్నేసు చ కఙ్ఖతావసేన పవత్తా సబ్బాపి విచికిచ్ఛా విచికిచ్ఛాసంయోజనం నామ.

గోసీలగోవతాదీహి సుద్ధీతి గహణాకారప్పవత్తా దిట్ఠి ఏవ సీలబ్బతపరామాససంయోజనం నామ.

తదవసేసా దిట్ఠి దిట్ఠిసంయోజనన్తి గహేతబ్బం.

పరలాభసక్కారగరుకారమాననవన్దనపూజనాదీసు అసహనాకారేన పవత్తా ఇస్సా ఇస్సాసంయోజనం నామ. ఆవాసమచ్ఛరియం కులలాభవణ్ణధమ్మమచ్ఛరియన్తి పఞ్చవిధం మచ్ఛరియం మచ్ఛరియసంయోజనం నామ. సకలారామేపి హి పరివేణోవరకాదీసు వా వసన్తో తత్థ అఞ్ఞస్స వత్తసమ్పన్నస్స పేసలస్స భిక్ఖునో ఆగమనం న ఇచ్ఛతి, ఆగతస్సాపి ఖిప్పం గమనఞ్ఞేవ ఇచ్ఛతి, ఇదం **ఆవాసమచ్ఛరియం** నామ. భణ్డనకారకాదీనం పన తత్థ వాసం అనిచ్ఛతో ఆవాసమచ్ఛరియం నామ న హోతి.

అత్తనో పన ఉపట్ఠాకకులే వా ఞాతికులే వా అఞ్ఞస్స పేసలస్స ఉపసఙ్కమనం అనిచ్ఛతో **కులమచ్ఛరియం** హోతి, పాపపుగ్గలస్స అనిచ్ఛతో పన న హోతి. సో హి తేసం పసాదభేదాయ పటిపజ్జతీతి.

అత్తనా లభనట్ఠానే చతుపచ్చయం లభన్తే సీలవన్తే దిస్వా "మా లభన్తూ"తి చిన్తేన్తస్స **లాభమచ్ఛరియం** హోతి. యో పన సద్ధాదేయ్యం వినిపాతేతి, పూతిభావమ్పి గచ్ఛన్తం అఞ్ఞస్స న దేతి , తం లభన్తం దిస్వా "సచే ఇమం అఞ్ఞో సీలవా లభేయ్య, పరిభోగం గచ్ఛేయ్యా"తి చిన్తేన్తస్స మచ్ఛరియం నామ నత్థి.

వణ్ణో నామ అత్తనా సదిసో సరీరవణ్ణోపి గుణవణ్ణోపి. తత్థ "రూపవా పాసాదికో"తి పరస్స సరీరవణ్ణం, "సీలవా, ధుతవా"తిఆదినా గుణవణ్ణఞ్చ అత్తనో వణ్ణభణనట్ఠానే వుచ్చమానం అసహన్తస్స దువిధం **వణ్ణమచ్ఛరియం** నామ హోతి, అపేసలం పన విపన్నం పసంసిత్వా పరిసాసు ఉపత్థమ్భేన్తం దిస్వా పాపగరహితాయ అసహన్తస్స న హోతి.

ధమ్మోతి పరియత్తియేవ, న పటివేధో అరియానం తత్థ మచ్ఛరియాభావా. పరియత్తిం పన గుళ్హగన్థం అఞ్ఞేసం అకథేతుకామస్స **ధమ్మమచ్ఛరియం** నామ హోతి, ధమ్మానుగ్గహేన పన లోలస్స , కాలేన సమణో, కాలేన నిగణ్ఠాది చ హుత్వా విచరన్తస్స పవేణిఆగతం తన్తిం "సణ్హసుఖుమం ధమ్మన్తరం భిన్దిత్వా ఆలుళిస్సతి, అమ్హాకం సమయం భిన్దిస్సతీ"తి చ న దేన్తస్స, పుగ్గలానుగ్గహేన వా పకతియా సఠస్స మాయావినో "సణ్హసుఖుమధమ్మం ఉగ్గణ్హిత్వా అఞ్ఞం బ్యాకరిత్వా నస్సిస్సతీ"తి న దేన్తస్స చ ధమ్మమచ్ఛరియం న హోతి. యథా చ భిక్ఖూనం, ఏవం గహట్ఠానమ్పి పఞ్చవిధం మచ్ఛరియం యథానురూపం ఞాతబ్బం. సఙ్ఖేపతో పన గహట్ఠపబ్బజితానం అత్తసమ్పత్తినిగూహనలక్ఖణం మచ్ఛరియం నామాతి గహేతబ్బం.

ఇమేసు చ సంయోజనేసు దిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాసఇస్సామచ్ఛరియాని సోతాపత్తిమగ్గేన పహీయన్తి, పటిఘో అనాగామిమగ్గేన, కామరాగో చతూహిపీతి వత్తబ్బం, "తతియేనా"తి పన వుత్తం. మానభవరాగఅవిజ్జా అరహత్తమగ్గేన. తత్థ చ అయాథావమానో పఠమమగ్గేన పహీయతీతి దట్ఠబ్బో, ఇమేసం కామరాగభవరాగానం లోభసభావత్తా దిట్ఠిసీలబ్బతపరామాసానం మిచ్ఛాదిట్ఠిసభావత్తా సభావతో అట్ఠేవ ధమ్మా దస సంయోజనా నామ జాతా. ఇమే దస ఠపేత్వా సేసా లోకియలోకుత్తరధమ్మా నో సంయోజనా నామ. సేసం ఆసవదుకసదిసం. సంయోజనదుకం పఠమం.

ఆరమ్మణభావం ఉపగన్త్వా సంయోజనసంవడ్ఢనేన సంయోజనానం హితాతి **సంయోజనియా**, సాసవధమ్మా ఏవ. తథా నీవరణియాతి ఏత్థాపి. న సంయోజనియా **అసంయోజనియా**, అనాసవా. సేసం సాసవదుకసదిసమేవ. దుతియం.

తతియాదయోపి ఆసవగోచ్ఛకే తతియాదిసదిసా ఏవ, విసేసమత్తమేవేత్థ వక్ఖామ. తత్థ హి ద్వాదసాకుసలచిత్తాని **సంయోజనసమ్పయుత్తా** నామ, ఉద్ధచ్చసహగతో మోహో, సేసచిత్తరూపనిబ్బానాని **సంయోజనవిప్పయుత్తా** నామ. సేసం సమమేవ. తతియం.

దస సంయోజనాని **సంయోజనా చేవ సంయోజనియా చ** నామ. తదవసేసలోకియధమ్మా **సంయోజనియా చేవ నో చ సంయోజనా** నామ. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. చతుత్థం.

యే పన ఉద్ధచ్చవిరహితేసు ఏకాదససు అకుసలచిత్తేసు విచికిచ్ఛామోహా దోసమోహా దోసఇస్సామోహా దోసమచ్ఛరియమోహా లోభమానమోహా లోభదిట్ఠిమోహా చాతి ద్వే తయో ఏకతో ఉప్పజ్జన్తి, తే **సంయోజనా చేవ సంయోజనసమ్పయుత్తా చ** నామ. ద్వాదసాకుసలచిత్తాని చేవ సంయోజనవజ్జితతంసమ్పయుత్తా చ **సంయోజనసమ్పయుత్తా చేవ నో చ సంయోజనా** నామ. సేసమిధ అనన్తరదుకఞ్చ ఆసవగోచ్ఛకే పఞ్చమఛట్ఠదుకసదిసమేవ. కేవలం ఆసవపదట్ఠానే సంయోజనపదమేవ విసేసో. పఞ్చమఛట్ఠదుకాని.

సంయోజనగోచ్ఛకం నిట్ఠితం.

గన్థగోచ్ఛకే యస్స సంవిజ్జన్తి, తం చుతిపటిసన్ధివసేన వట్టస్మిం గన్థేన్తి ఘటేన్తీతి **గన్థా**. తతో అఞ్ఞే **నో గన్థా**.

తత్థ అభిజ్ఝాకాయగన్థో, బ్యాపాదో, సీలబ్బతపరామాసో, ఇదంసచ్చాభినివేసో కాయగన్థోతి ఇమే చత్తారో ధమ్మా గన్థా నామ. తత్థ అభిజ్ఝా ఏవ నామకాయం వుత్తనయేన గన్థేతీతి **అభిజ్ఝాకాయగన్థో**. ఏవం సేసేసుపి. సబ్బఞ్ఞుభాసితమ్పి పటిక్ఖిపిత్వా “సస్సతో లోకో, ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞ”న్తి ఇమినా ఆకారేన అభినివిసనతో సీలబ్బతపరామాసవిరహితా సబ్బాపి దిట్ఠి **ఇదంసచ్చాభినివేసో** నామ. సేసా వుత్తత్థావ. ఇమేసు చ పచ్ఛిమా ద్వే గన్థా పఠమేన మగ్గేన పహీయన్తి, బ్యాపాదో తతియేన, అభిజ్ఝా చతుత్థేన. ఇమే చ సభావతో తయో ధమ్మా చత్తారో గన్థా నామ జాతా. ఇమే పన ఠపేత్వా సేసా సబ్బే ధమ్మా నో గన్థా నామ. గన్థదుకం పఠమం.

ఆరమ్మణకరణవసేన గన్థేహి గన్థితబ్బాతి **గన్థనియా**. న గన్థనియా **అగన్థనియా**. సేసం సాసవదుకసదిసమేవ. దుతియం.

మోహమూలవజ్జితాని దస అకుసలచిత్తాని, దిట్ఠివిప్పయుత్తచిత్తేసు లోభం, దోసమూలేసు చ దోసం ఠపేత్వా తంసమ్పయుత్తా చ **గన్థసమ్పయుత్తా** నామ. యథావుత్తో లోభో, దోసో, మోహమూలాని, కుసలాబ్యాకతాని చిత్తాని, రూపనిబ్బానాని చ **గన్థవిప్పయుత్తా** నామ. చేతసికేసు పన దిట్ఠిమానఇస్సామచ్ఛరియకుక్కుచ్చథినమిద్ధాని గన్థసమ్పయుత్తా ఏవ. దోసవిచికిచ్ఛా, కుసలాబ్యాకతా చ గన్థవిప్పయుత్తా ఏవ, సేసా ద్విధాపి హోన్తి. తతియం.

చత్తారో గన్థా **గన్థా చేవ గన్థనియా చ** నామ. తదవసేసా లోకియా **గన్థనియా చేవ నో చ గన్థా** నామ. తథా చేతసికేసు గన్థవజ్జితా అకుసలా, అప్పమఞ్ఞా చ, సేసా చేతసికా పన తథా చ న వత్తబ్బా చ, ఇధ పన లోకుత్తరా న వత్తబ్బా. చతుత్థం.

దిట్ఠి **గన్థాచేవ గన్థసమ్పయుత్తా చ** నామ. లోభో తథా చ న వత్తబ్బో చ, గన్థసమ్పయుత్తేసు గన్థే ఠపేత్వా సేసా **గన్థసమ్పయుత్తా చేవ నో చ గన్థా** నామ. ఇధ పన గన్థవిప్పయుత్తా న వత్తబ్బా. చేతసికేసు పన మానఇస్సామచ్ఛరియకుక్కుచ్చథినమిద్ధాని గన్థసమ్పయుత్తా చేవ నో చ గన్థా ఏవ, మోహాహిరికానోత్తప్పఉద్ధచ్చాని తిజాతికా చ సియా, తథా నవత్తబ్బా చ, సేసా న వత్తబ్బా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. పఞ్చమం.

లోకుత్తరవజ్జితా **గన్థవిప్పయుత్తా గన్థనియా** నామ. లోకుత్తరా పన **గన్థవిప్పయుత్తా అగన్థనియా** నామ. ఇధ పన గన్థసమ్పయుత్తా న వత్తబ్బా. చేతసికేసు పన దోసో విచికిచ్ఛా కరుణా ముదితా గన్థవిప్పయుత్తా గన్థనియా ఏవ, మోహాహిరికానోత్తప్పఉద్ధచ్చలోభా తథా న వత్తబ్బా చ, సేసా కుసలాబ్యాకతా ద్విధాపి హోన్తి, తిజాతికా పన ద్విధాపి న వత్తబ్బా చ, సేసా అకుసలాపి న వత్తబ్బా చ. ఛట్ఠం.

గన్థగోచ్ఛకం నిట్ఠితం.

ఓఘయోగగోచ్ఛకాని సబ్బథా ఆసవగోచ్ఛకసదిసాని. పదత్థమత్తమేవ, హేత్థ నామమత్తఞ్చ విసేసో . తత్థ యస్స సంవిజ్జన్తి, తం వట్టస్మిం ఓహనన్తి ఓసీదాపేన్తీతి **ఓఘా**. ఆరమ్మణం కత్వా అతిక్కమనీయతో ఓఘేహి అతిక్కమితబ్బాతి **ఓఘనియా**. తథా **యోగనియా**తి ఏత్థాపి. వట్టస్మిం యోజేన్తీతి **యోగా**. సేసం తాదిసమేవ.

ఓఘయోగగోచ్ఛకాని నిట్ఠితాని.

నీవరణగోచ్ఛకే చిత్తం నీవరన్తి పరియోనన్ధన్తీతి **నీవరణా**. తత్థ కామచ్ఛన్దనీవరణం బ్యాపాదనీవరణం థినమిద్ధనీవరణం ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చనీవరణం విచికిచ్ఛానీవరణం అవిజ్జానీవరణన్తి ఇమే ఛ నీవరణా నామ. తత్థ థినన్తి సప్పిపిణ్డో వియ అవిప్ఫారికతాయ చిత్తస్స ఘనభావో, థద్ధతాతి అత్థో. మేధతీతి మిద్ధం, అకమ్మఞ్ఞభావో, పచలాయికభావకరోతి అత్థో. ఇదఞ్చ సేఖపుథుజ్జనానం నిద్దాయ పుబ్బభాగే, అపరభాగే చ పచలాయనహేతుకం ఉప్పజ్జతి, న నిద్దోక్కమనకాలే. ఖీణాసవానమ్పి హి కరజకాయస్స దుబ్బలభావేన అసమ్మిస్సభవఙ్గసన్తతివసేన నిద్దోక్కమనం హోతి, తం పన తేసం థినమిద్ధహేతుకం న హోతి, ఇతరేసమేవ హోతి.

కేచి పన రూపమేవ “మిద్ధ”న్తి వదన్తి, తం న యుత్తం, “థినమిద్ధనీవరణం అవిజ్జానీవరణేన నీవరణఞ్చేవ నీవరణసమ్పయుత్తఞ్చా”తి అరూపధమ్మేహి సమ్పయోగవచనతో అరూపమేవ. అకుసలఞ్చ “థినమిద్ధనీవరణస్స పహీనత్తా”తిఆదిపహానవచనతో. అకుసలా ఏవ హి పహాతబ్బా, తస్మా ఆరుప్పేపి చేతం ఉప్పజ్జతి. “నీవరణం ధమ్మం పటిచ్చ నీవరణో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి న పురేజాతపచ్చయా”తి (పట్ఠా. ౩.౮.౮) ఏతస్స **విభఙ్గే** “ఆరుప్పే కామచ్ఛన్దనీవరణం పటిచ్చ

థినమిద్ధఉద్ధచ్చఅవిజ్జానీవరణ"న్తి (పట్ఠా. ౩.౮.౮) సబ్బం విత్థారేతబ్బం. "సోప్పం పచలాయికా"తి (ధ. స. ౧౧౬౩) **పదభాజనీయే** పనస్స ఫలూపచారేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం. థినం మిద్ధఞ్చాతి ఇదం ద్వయం నీవరణట్ఠానే ఏకనీవరణం వుత్తం, తథా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చఞ్చాతి ఇదం ద్వయం. తత్థ కుక్కుచ్చన్తి "అకతం వత మే కల్యాణం, కతం పాప"న్తిఆదినా ఉప్పజ్జమానో విప్పటిసారో. తేనేవస్స **పదభాజనీయే** "చేతసో విప్పటిసారో మనోవిలేఖో"తి చ వుత్తం. "అకప్పియే కప్పియసఞ్ఞితా"తిఆది పన కుక్కుచ్చమూలదస్సనత్థం. ఏవంసఞ్ఞితాయ హి కతే వీతిక్కమే పచ్ఛా "దుట్ఠు మయా కత"న్తి సుదిన్నాదీనం వియ విప్పటిసారో ఉప్పజ్జతి. యం పన **వినయే** "అథ ఖో ఆయస్మా సారిపుత్తో…పే.… కుక్కుచ్చాయన్తో న పటిగ్గహేసీ"తి (పాచి. ౨౦౮) కుక్కుచ్చం ఆగతం, తం నీవరణకుక్కుచ్చం . న హి అరహతో నీవరణం అత్థి, నీవరణపతిరూపకం పన "కప్పతి, న కప్పతీ"తి వీమంసనసఙ్ఖాతం వినయకుక్కుచ్చం నామేతన్తి వేదితబ్బం. సేసనీవరణాని వుత్తత్థాని ఏవ. ఇమేసు చ కుక్కుచ్చవిచికిచ్ఛా పఠమేన మగ్గేన పహీయన్తి, బ్యాపాదో తతియేన, థినమిద్ధుద్ధచ్చావిజ్జా చతుత్థేన, కామచ్ఛన్దో చతూహిపీతి వత్తబ్బం, "తతియేనా"తి పన వుత్తం. ఇమే చ సభావతో అట్ఠ ధమ్మా ఛ నీవరణా నామ జాతా, ఇమే పన ఠపేత్వా సేసా నో నీవరణా నామ. నీవరణదుకం పఠమం.

దుతియం సాసవదుకసదిసమేవ. ద్వాదస అకుసలచిత్తాని **నీవరణసమ్పయుత్తా** నామ. సేసచిత్తరూపనిబ్బానాని **నీవరణవిప్పయుత్తా** నామ. చేతసికేసు అకుసలా నీవరణసమ్పయుత్తావ, కుసలాబ్యాకతా నీవరణవిప్పయుత్తావ, సేసా ద్విధాపి హోన్తి. తతియం.

ఛ నీవరణా **నీవరణా చేవ నీవరణియా చ** నామ. సేసా లోకియా **నీవరణియా చేవ నో చ నీవరణా** నామ. లోకుత్తరా న వత్తబ్బా. సేసం ఆసవగోచ్ఛకే చతుత్థసదిసమేవ. చతుత్థం.

ఛ నీవరణా **నీవరణా చేవ నీవరణసమ్పయుత్తా చ** నామ. తదఞ్ఞే నీవరణసమ్పయుత్తా పన **నీవరణసమ్పయుత్తా చేవ నో చ నీవరణా** నామ. తథా చేతసికేసు నీవరణవిరహితా అకుసలా, తిజాతికా పన తథా చ న వత్తబ్బా చ, కుసలాబ్యాకతా న వత్తబ్బావ. ఇధ పన నీవరణవిప్పయుత్తా సబ్బే న వత్తబ్బా. పఞ్చమం.

లోకుత్తరవజ్జితా **నీవరణవిప్పయుత్తా నీవరణియా** నామ. లోకుత్తరా **నీవరణవిప్పయుత్తా అనీవరణియా** నామ. ఇధ పన నీవరణసమ్పయుత్తా న వత్తబ్బా. చేతసికేసు పన కరుణాముదితా నీవరణవిప్పయుత్తా నీవరణియావ, కుసలాబ్యాకతా ద్విధాపి హోన్తి, తిజాతికా తథా చ న వత్తబ్బా చ, అకుసలా పన న వత్తబ్బావ. ఛట్ఠం.

నీవరణగోచ్ఛకం నిట్ఠితం.

పరామాసగోచ్ఛకే ధమ్మానం యథాభూతం అనిచ్చాదిఆకారం అతిక్కమిత్వా "నిచ్చ"న్తిఆదివసేన పవత్తమానా పరతో ఆమసన్తీతి **పరామాసా**. మిచ్ఛాదిట్ఠి. బహువచననిద్దేసే కారణం వుత్తమేవ. తదఞ్ఞే సబ్బే ధమ్మా **నో పరామాసా** నామ. పరామాసదుకం పఠమం.

పరామాసేహి ఆరమ్మణకరణవసేన పరామట్ఠత్తా **పరామట్ఠా**. సేసం ఆసవదుకసదిసమేవ. దుతియం.

దిట్ఠిసమ్పయుత్తచిత్తేసు దిట్ఠివిరహితా ధమ్మా **పరామాససమ్పయుత్తా** నామ. సేసచిత్తరూపనిబ్బానాని **పరామాసవిప్పయుత్తా** నామ. ఇధ పన దిట్ఠి న వత్తబ్బా, సేసచేతసికేసు పన మానదోసఇస్సామచ్ఛరియకుక్కుచ్చవిచికిచ్ఛా, కుసలాబ్యాకతా చ పరామాసవిప్పయుత్తా ఏవ, సేసా ద్విధాపి హోన్తి. తతియం.

దిట్ఠి ఏవ **పరామాసా చేవ పరామట్ఠా చ** నామ. సేసలోకియా **పరామట్ఠా చేవ నో చ పరామాసా** నామ. ఇధ పన లోకుత్తరా న వత్తబ్బా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. చతుత్థం.

ఇమస్మిం పన గోచ్ఛకే "పరామాసా చేవ ధమ్మా పరామాససమ్పయుత్తా చా"తి అయం దుకో న లబ్భతి. న హి దిట్ఠి దిట్ఠియా సమ్పయుజ్జతి. పచ్ఛిమదుకే లోకుత్తరవజ్జితా **పరామాసవిప్పయుత్తా పరామట్ఠా** నామ. లోకుత్తరా **పరామాసవిప్పయుత్తా అపరామట్ఠా** నామ. ఇధ పన పరామాసో, తంసమ్పయుత్తా చ న వత్తబ్బా. సేసం వుత్తనయమేవ.

పరామాసగోచ్ఛకం నిట్ఠితం.

మహన్తరదుకేసు ఆరమ్మణం అగ్గహేత్వా అప్పవత్తితో సహ ఆరమ్మణేనాతి **సారమ్మణా**, చిత్తచేతసికా. నత్థి ఆరమ్మణమేతేసన్తి **అనారమ్మణా**, రూపనిబ్బానాని. సారమ్మణదుకం.

చిన్తనట్ఠేన చిత్తం, చిత్తతాయ వా చిత్తం. తం హి వత్థుద్వారారమ్మణకిచ్చాదిభేదతో, అతీతాదిభేదతో చ అత్తనో విచిత్తతాయ చిత్తన్తి వుచ్చతి చిత్తకరణతాయ వా. లోకస్మిం హి చిత్తకమ్మతో ఉత్తరితరం చిత్తం నామ నత్థి, తస్మిమ్పి చరణం నామ చిత్తం అతిచిత్తం హోతి. యం వా పనఞ్ఞమ్పి లోకే సిప్పజాతం, సబ్బం తం చిత్తేనేవ కరీయతి. ఏవం తస్స తస్స చిత్తస్స నిప్ఫాదకం చిత్తమ్పి తథేవ చిత్తం హోతి. యథా చిన్తితస్స వా అనవసేసస్స అనిప్ఫజ్జనతో తతోపి చిత్తమేవ చిత్తతరం, తథా యదేతం దేవమనుస్సనిరయతిరచ్ఛానభేదాసు గతీసు కుసలాకుసలకమ్మనానత్తం, తేన తాసు గతీసు అపదద్విపదాదిఉచ్చత్తనీచత్తాదినానత్తం, తస్మిం తస్మిం అత్తభావే దీఘరస్సథూలాథూలసువణ్ణదుబ్బణ్ణాదిలాభాలాభాది చాతి ఏవమాది అజ్ఝత్తం చిత్తం, బహిద్ధా చ

పథవీపబ్బతతిణరుక్ఖలతాదిదేవబ్రహ్మవిమానకప్పరుక్ఖాదిభూతం కమ్మపచ్చయం చిత్తం, తమ్పి చిత్తేనేవ కతం, తతో చిత్తమేవ చిత్తతరం చిన్తితనియామేన సబ్బాకారస్స అసమ్భవతో. ఏవం చిన్తనట్ఠేన, చిత్తవిచిత్తట్ఠేన, చిత్తకరణట్ఠేన చ "చిత్త"న్తి విఞ్ఞాణం వేదితబ్బం, తదేవ విఞ్ఞాణం **చిత్తం** నామ. చేతసికరూపనిబ్బానాని **నో చిత్తా** నామ. చిత్తదుకం.

అవిప్పయోగవసేన చేతసి నియుత్తా **చేతసికా,** ఫస్సాదయో ద్విపఞ్ఞాస ధమ్మా. చిత్తరూపనిబ్బానాని **అచేతసికా** నామ. చేతసికదుకం.

చేతసికా ఏవ **చిత్తసమ్పయుత్తా** నామ. రూపనిబ్బానాని **చిత్తవిప్పయుత్తా** నామ, ఇధ పన చిత్తం న వత్తబ్బం. చిత్తసమ్పయుత్తదుకం.

నిరన్తరభావూపగమనతాయ ఉప్పాదతో యావ భఙ్గాచిత్తేన సంసట్ఠాతి **చిత్తసంసట్ఠా**. ఏకతో వత్తమానాపి నిరన్తరభావం అనుపగమనతాయ చిత్తేన విసంసట్ఠాతి **చిత్తవిసంసట్ఠా**. సేసం అనన్తరదుకసదిసమేవ. చిత్తసంసట్ఠదుకం.

సముట్ఠహన్తి ఏతేనాతి సముట్ఠానం, చిత్తం సముట్ఠానం ఏతేసన్తి **చిత్తసముట్ఠానా,** చేతసికాని చేవ చిత్తజరూపకలాపా చ . చిత్తం, పన అచిత్తజరూపకలాపా, నిబ్బానఞ్చ **నో చిత్తసముట్ఠానా** నామ. చిత్తసముట్ఠానదుకం.

సహ భవన్తీతి సహభునో, చిత్తేన సహభునో **చిత్తసహభునో,** చేతసికాని చేవ కాయవచీవిఞ్ఞత్తియో చ. చిత్తం, పన విఞ్ఞత్తివజ్జితరూపనిబ్బానాని చ **నో చిత్తసహభునో** నామ. చిత్తసహభుదుకం.

అనుపరివత్తన్తీతి అనుపరివత్తినో, కిం అనుపరివత్తన్తి? చిత్తం, చిత్తస్స అనుపరివత్తినో **చిత్తానుపరివత్తినో**. సేసం అనన్తరదుకసదిసమేవ. చిత్తానుపరివత్తిదుకం.

ఇతో పరే పన తయో దుకా చేతసికదుకసదిసావ, కేవలం పదత్థమత్తమేవ విసేసో. తత్థ చిత్తసంసట్ఠా చ తే చిత్తసముట్ఠానా ఏవ చాతి **చిత్తసంసట్ఠసముట్ఠానా**. చిత్తసంసట్ఠా చ తే చిత్తసముట్ఠానా చ చిత్తసహభునో ఏవ చాతి **చిత్తసంసట్ఠసముట్ఠానసహభునో,** చిత్తసంసట్ఠా చ తే చిత్తసముట్ఠానా చ చిత్తానుపరివత్తినో ఏవ చాతి **చిత్తసంసట్ఠసముట్ఠానానుపరివత్తినో**. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

తదనన్తరే పన అజ్ఝత్తికదుకే అజ్ఝత్తజ్ఝత్తం అజ్ఝత్తత్తికే వుత్తవసేన అజ్ఝత్తావ **అజ్ఝత్తికా**. పసాదరూపచిత్తసఙ్ఖాతాని ఛ అజ్ఝత్తికాని ఆయతనాని. తతో బహిభూతా **బాహిరా**. సేసరూపచేతసికనిబ్బానపణ్ణత్తిసఙ్ఖాతాని ఛ బాహిరాయతనాని, ఇధ పన పణ్ణత్తియోపి లబ్భన్తి. అజ్ఝత్తికదుకం.

ఉపాదియన్తేవ భూతాని, న భూతా వియ ఉపాదియన్తీతి **ఉపాదా,** చతువీసతి ఉపాదారూపాని ఏవ. న ఉపాదియన్తీతి **నో ఉపాదా,** చతుమహాభూతచిత్తచేతసికనిబ్బానాని. ఉపాదాదుకం.

ద్వత్తింస లోకియవిపాకచిత్తాని, కమ్మజరూపఞ్చ **ఉపాదిన్నా** నామ. సేసలోకియలోకుత్తరాని, నిబ్బానఞ్చ **అనుపాదిన్నా** నామ . సేసం ఉపాదిన్నుపాదానియత్తికే వుత్తానుసారేన ఞాతబ్బం. ఉపాదిన్నదుకం.

మహన్తరదుకా నిట్ఠితా.

ఉపాదానగోచ్ఛకేభుసం ఆదియన్తీతి **ఉపాదానా,** దళ్హగ్గాహం గణ్హన్తీతి అత్థో. దళ్హత్థో హి ఏత్థ ఉప-సద్దో "ఉపాయాసో"తిఆదీసు వియ. తతో అఞ్ఞే **నో ఉపాదానా**. తత్థ కాముపాదానం దిట్ఠుపాదానం సీలబ్బతుపాదానం అత్తవాదుపాదానన్తి ఇమే ఉపాదానా నామ. తత్థ వత్థుకామేసు ఉప్పన్నో కిలేసకామోవ వుత్తనయేన ఉపాదానన్తి **కాముపాదానం**. ఏవం సేసేసుపి. తత్థ వీసతివత్థుకా సక్కాయదిట్ఠి **అత్తవాదుపాదానం** నామ. సేసాని పుబ్బే వుత్తానేవ. పచ్ఛిమాని పనేత్థ తీణి ఉపాదానాని తథాపవత్తదిట్ఠి ఏవ. తాని చ పఠమేన మగ్గేన పహీయన్తి, కాముపాదానం చతూహిపి . ఇమే చ సభావతో ద్వే ధమ్మా విభాగతో చతురుపాదానా నామ జాతా. ఇమే పన ఠపేత్వా సేసా సబ్బే ధమ్మా **నో ఉపాదానా** నామ. ఉపాదానదుకం పఠమం.

ఉపాదానియదుకో సంయోజనియదుకసదిసోవ. దుతియం.

అట్ఠలోభసహగతచిత్తాని, తంసమ్పయుత్తేసు దిట్ఠివిప్పయుత్తలోభం ఠపేత్వా సేసా చ **ఉపాదానసమ్పయుత్తా** నామ. దిట్ఠివిప్పయుత్తలోభదోసమోహమూలాని, కుసలాబ్యాకతాని చ చిత్తాని, రూపనిబ్బానాని చ **ఉపాదానవిప్పయుత్తా** నామ. చేతసికేసు పన దిట్ఠిమానా ఉపాదానసమ్పయుత్తావ, దోసఇస్సామచ్ఛరియకుక్కుచ్చవిచికిచ్ఛా, కుసలాబ్యాకతా చ ఉపాదానవిప్పయుత్తా ఏవ. సేసా దువిధాపి హోన్తి. తతియం.

చత్తారి ఉపాదానాని **ఉపాదానా చేవ ఉపాదానియా చ** నామ. తదవసేసా లోకియా **ఉపాదానియా చేవ నో చ ఉపాదానా** నామ. ఇధ పన లోకుత్తరా న వత్తబ్బా. సేసం వుత్తనయమేవ. చతుత్థం.

పఞ్చమఛట్ఠదుకా పారతో గన్థగోచ్ఛకే పఞ్చమఛట్ఠదుకసదిసావ, కేవలం పఞ్చమదుకే "చేతసికేసు మానో ఉపాదానసమ్పయుత్తో చేవ నో చ ఉపాదానో ఏవ, మోహాహిరికానోత్తప్పఉద్ధచ్చథినమిద్ధాని తిజాతికాని తథా చ న వత్తబ్బా చా"తి ఇదఞ్చ, ఛట్ఠదుకే "చేతసికేసు దోసఇస్సామచ్ఛరియకుక్కుచ్చవిచికిచ్ఛా అప్పమఞ్ఞా

ఉపాదానవిప్పయుత్తా ఉపాదానియా ఏవ, మోహాహిరికానోత్తప్పఉద్ధచ్చలోభథినమిద్ధాని తథా చ న వత్తబ్బాని చా"తి ఏత్తకమేవ పాఠతో విసేసో, అత్థతో పన నామమత్తకోవ విసేసో. సేసో సువిఞ్ఞేయ్యోవ. పఞ్చమఛట్ఠాని.

ఉపాదానగోచ్ఛకం నిట్ఠితం.

కిలేసగోచ్ఛకే సంకిలిట్ఠత్తికే వుత్తనయేన పదత్థో వేదితబ్బో. లోభో దోసో మోహో మానో దిట్ఠి విచికిచ్ఛా థినం ఉద్ధచ్చం అహిరికం అనోత్తప్పన్తి ఇమే దస ధమ్మా **కిలేసా** నామ. ఇమే చ వుత్తత్థా ఏవ, ఇధ పన లోభో, హేతుగన్థనీవరణఉపాదానగోచ్ఛకేసు లోభో చ నిప్పదేసతో చతుమగ్గవజ్ఝోపి ఏకేనేవ కోట్ఠాసేన ఠితో, సేసగోచ్ఛకేసు నో సబ్బోపి లోభో "కామాసవో భవాసవో"తిఆదినా ద్వే ద్వే కోట్ఠాసా హుత్వా ఠితో, ఇమినా పన అట్ఠకథావచనేనాపి భవాసవాదివ్యతిరిత్తో సబ్బో చతుమగ్గవజ్ఝోపి రాగో కామాసవాదీసు సఙ్గహితో. కామచ్ఛన్దనీవరణం పన భవరాగోపి న పఞ్చకామగుణికరాగమత్తోవాతి పఞ్ఞాయతి, "అరుప్పే కామచ్ఛన్దనీవరణం పటిచ్చ థినమిద్ధనీవరణ"న్తిఆదిపాళితో (పట్ఠా. ౩.౮.౮) చేతం దట్ఠబ్బం పఞ్చకామగుణికరాగస్స రూపారూపభూమీసు అనుప్పజ్జనతో. ఇమేసు చ కిలేసేసు దిట్ఠివిచికిచ్ఛా పఠమేన మగ్గేన పహీయన్తి, దోసో తతియేన, లోభాదయో చతూహిపి. ఇమే పన దస ధమ్మే ఠపేత్వా సేసా **నో కిలేసా** నామ. కిలేసదుకం పఠమం.

సంకిలేసికదుకో సాసవదుకసదిసోవ. దుతియం.

సంకిలిట్ఠదుకో, కిలేససమ్పయుత్తదుకో చాతి ద్వేపి సమానత్థావ. తే చ నీవరణగోచ్ఛకే తతియదుకసదిసావ. తతియచతుత్థాని.

దస కిలేసా **కిలేసా చేవ సంకిలేసికా చ** నామ. సేసా లోకియధమ్మా **సంకిలేసికా చేవ నో చ కిలేసా** నామ. ఇధ పన లోకుత్తరా న వత్తబ్బా. సేసం నీవరణగోచ్ఛకే చతుత్థదుకసదిసమేవ. పఞ్చమం.

ఛట్ఠసత్తమదుకానిపి అఞ్ఞమఞ్ఞం సమానత్థానేవ. తాని ఛట్ఠసత్తమాని నీవరణగోచ్ఛకే యథాక్కమం పాఠతో పఞ్చమఛట్ఠదుకసదిసాని, అత్థతో పన నామమత్తకోవ విసేసో. సేసో సువిఞ్ఞేయ్యో. ఛట్ఠసత్తమఅట్ఠమాని.

కిలేసగోచ్ఛకం నిట్ఠితం.

పిట్ఠిదుకేసు ఆదితో చత్తారో దుకా దస్సనేనపహాతబ్బత్తికే, దస్సనేనపహాతబ్బహేతుకే చ వుత్తనయేన వేదితబ్బా. కేవలం పన తత్థ పఠమత్తికే వుత్తేసు దస్సనేనపహాతబ్బే ధమ్మే ఠపేత్వా సేసా ఇధ పఠమదుకస్స దుతియపదే దస్సనేనపహాతబ్బేసు పవిసన్తి, భావనాయపహాతబ్బే ఠపేత్వా సేసా ఇధ దుతియదుకే నభావనాయపహాతబ్బేసు పవిసన్తి. తత్థ చ దుతియత్తికే వుత్తేసు దస్సనేనపహాతబ్బహేతుకే ఠపేత్వా సేసా ఇధ తతియదుకే నదస్సనేనపహాతబ్బహేతుకే, భావనాయపహాతబ్బహేతుకే చ ఠపేత్వా సేసా ఇధ చతుత్థదుకే నభావనాయపహాతబ్బహేతుకేసు పవిసన్తి.

పదత్థో చ దస్సనేన పహాతబ్బో హేతు ఏతేసం అత్థీతి **దస్సనేనపహాతబ్బహేతుకా**. ఏవం భావనాయపహాతబ్బహేతుకాతి ఏత్థాపి అత్థో వేదితబ్బో. ఏవం హి సతి అహేతుకానం అగ్గహణం సియాతి ఏత్తకమేవ విసేసో. తికద్వయమేవ హి భగవా దేసనావిలాసేన చత్తారో దుకే కత్వా దేసేసి. సేసం తాదిసమేవ. చత్తారో దుకా నిట్ఠితా.

పఞ్చపఞ్ఞాససవితక్కచిత్తేసు వితక్కవిరహితా చిత్తచేతసికా ధమ్మా **సవితక్కా** నామ. వితక్కో, పన సేసచిత్తరూపనిబ్బానాని చ **అవితక్కా** నామ. పఞ్చమం.

ఛసట్ఠియా సవిచారచిత్తేసు విచారవిరహితా ధమ్మా **సవిచారా** నామ. విచారో, పన సేసచిత్తరూపనిబ్బానాని చ **అవిచారా** నామ. సేసం ఇధ, అనన్తరే వుత్తదుకే చ వితక్కత్తికే వుత్తానుసారేన ఞాతబ్బం. ఛట్ఠం.

ఇతో పరేసు సప్పీతికదుకో, పీతిసహగతదుకో చ సమానత్థావ, తే చ సుఖసహగతఉపేక్ఖాసహగతదుకా చాతి చత్తారోపి దుకా పీతిత్తికే వుత్తనయావ. కేవలం పనేతేసం దుకానం పఠమం పదం తత్థ పవిసతి, పీతిత్తికే ఇతరీతరపదద్వయసఙ్గహితా, అసఙ్గహితా చ సబ్బే అత్థా హేట్ఠా వుత్తనయేనేత్థ దుకానం దుతియపదేసు అత్థతో సఙ్గహితా, ఇమే చ నిప్పదేసదుకాతి అయమేవ విసేసో. సత్తమఅట్ఠమనవమదసమా.

తదనన్తరేసు **కామావచరాతి** ఏత్థ "హేట్ఠతో అవీచినిరయం పరియన్తం కరిత్వా ఉపరితో పరనిమ్మితవసవత్తీ దేవే అన్తో కరిత్వా యం తస్మిం అన్తరే ఏత్థావచరా ఏత్థ పరియాపన్నా"తి ఏవం (ధ. స. ౧౨౮౭) **పాళియం** పరిచ్ఛిన్నానం చతున్నం అపాయానం, మనుస్సానం, ఛన్నం దేవలోకానఞ్చ వసేన ఓకాసతో ఏకాదసవిధో కామభవో "కామో"తి వుచ్చతి ఉత్తరపదలోపేన యథా "రూపూపపత్తియా"తిఆదీసు రూపభవో "రూప"న్తి. తస్మిం కామే అవచరన్తి పవత్తన్తీతి **కామావచరా**. యేభుయ్యతో చేతం వుత్తం రూపారూపేసు చేతేసఞ్చ ఇధ పవత్తితో "థలచరా"తిఆదీసు వియ. కామభవసఙ్ఖాతే వా కామే పటిసన్ధిం అవచారేన్తీతిపి **కామావచరా,** కుసలాకుసలాని . ఉద్ధచ్చసహగతచిత్తం పన అబ్యాకతచిత్తసదిసం. తదాయత్తతాయ, ఆరమ్మణకరణవసేన వా కిలేసకామో ఏత్థ అవచరతీతిపి కామావచరం. కామఞ్చేస రూపారూపావచరధమ్మేసుపి అవచరతి, రుళ్హితో పన "వదతీతి వచ్ఛో"తిఆదీసు వియ ఇమే ఏవ "కామావచరా"తి వుచ్చన్తి. అపిచ కామతణ్హా రూపతణ్హా అరూపతణ్హాతి ఏత్థ వుత్తకామతణ్హాసఙ్ఖాతో కామో ఏత్థ అవచరతీతిపి **కామావచరా**. ఏవం బ్రహ్మానం విమానాభరణాదీసు ఛన్దరాగస్సాపి కామతణ్హాభావో సిద్ధో, రూపతణ్హావిసయానమ్పి చ బ్రహ్మానం కమ్మజరూపాదీనం కామతణ్హాయపి విసయతాయ కామావచరతా సిద్ధా హోతి. న రూపారూపావచరానం తదభావతో తదఞ్ఞే **న**

కామావచరా. ఇమినా నయేన రూపావచరాదిదుకానమ్పి పదత్థో యథారహం ఞాతబ్బో. తత్థ చతుపఞ్ఞాస కామావచరచిత్తాని, సబ్బఞ్చ రూపం కామావచరా నామ. సేసచిత్తనిబ్బానాని న కామావచరా నామ. చేతసికేసు వత్తబ్బం పరియాపన్నదుకే ఏవ ఆవి భవిస్సతి. ఏకాదసమం.

పన్నరస రూపావచరచిత్తాని **రూపావచరా** నామ. సేసచిత్తరూపనిబ్బానాని **న రూపావచరా** నామ. ద్వాదసమం.

ద్వాదస అరూపావచరచిత్తాని **అరూపావచరా** నామ. సేసచిత్తరూపనిబ్బానాని **న అరూపావచరా** నామ. తేరసమం.

తేభూమకవట్టే పరియాపన్నా అన్తోగధాతి **పరియాపన్నా,** లోకియధమ్మావ. తత్థ న పరియాపన్నాతి **అపరియాపన్నా,** లోకుత్తరా. చేతసికేసు పన కామావచరాదిదుకానం చతున్నమ్పి సాధారణో వినిచ్ఛయో ఏవం వేదితబ్బో – అకుసలచేతసికా కామావచరావ, అప్పమఞ్ఞా కామరూపావచరా, విరతియో పన కామావచరపరియాపన్నా, వితక్కవిచారపీతియో పన కామరూపావచరపరియాపన్నా, సేసా చతుభూమకాతి. చుద్దసమం.

వట్టమూలం ఛిన్దన్తా నిబ్బానం ఆరమ్మణం కత్వా వట్టతో నీయన్తీతి **నియ్యానికా,** చత్తారి లోకుత్తరమగ్గచిత్తాని. ఇమినా లక్ఖణేన న నియ్యన్తీతి **అనియ్యానికా,** సేసచిత్తరూపనిబ్బానాని. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. పఞ్చదసమం.

చుతియా వా అత్తనో వా పవత్తియా అనన్తరం ఫలదానే నియతత్తా **నియతా,** మిచ్ఛత్తనియతా, సమ్మత్తనియతా చ. తథా అనియతత్తా **అనియతా,** సేసధమ్మా. సేసం వుత్తనయమేవ. సోళసమం.

అఞ్ఞే ధమ్మే ఉత్తరన్తి అతిక్కమన్తీతి ఉత్తరా, అత్తానం ఉత్తరితుం సమత్థేహి సహ ఉత్తరేహీతి **సఉత్తరా,** లోకియావ. నత్థి ఏతేసం ఉత్తరాతి **అనుత్తరా,** లోకుత్తరా. సత్తరసమం.

రణన్తి కన్దన్తి ఏతేహీతి రణా, యేహి అభిభూతా సత్తా నానప్పకారతో పరిదేవన్తి, తేసం అకుసలమూలానం ఏతం అధివచనం, తేహి సమ్పయోగవసేన, పహానేకట్ఠతావసేన చ సహ రణేహీతి **సరణా**. ఏతేనాకారేన నత్థి ఏతేసం రణాతి **అరణా**.

తత్థ ద్వాదస అకుసలచిత్తాని సరణా నామ. సరణధమ్మేసు చేత్థ లోభదోసమోహా రణా చేవ సరణా చ, తేసు లోభదోసా మోహేనేవ సమ్పయోగతో సరణా, తథా విచికిచ్ఛుద్ధచ్చసహగతచిత్తం, తంసమ్పయుత్తా చ. మోహో పన తేసు సమ్పయోగతో సరణో, దిట్ఠిసమ్పయుత్తరాగేన, పన భవరాగేన చ రణభూతేన పహానేకట్ఠతావసేనేవ సరణో . లోభదోసమోహమూలసమ్పయుత్తేసు పన మోహో లోభేన చేవ దోసేన చ, సేసా లోభమోహేన చేవ దోసమోహేన చ సమ్పయోగతో సరణాతి వేదితబ్బా. సబ్బాని కుసలాబ్యాకతచిత్తాని, రూపనిబ్బానాని చ అరణా నామ. చేతసికేసు పన అకుసలా సరణావ, కుసలాబ్యాకతా అరణావ, తిజాతికా పన ద్విధాపి హోన్తీతి. అట్ఠారసమం.

పిట్ఠిదుకా నిట్ఠితా.

అభిధమ్మదుకమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సుత్తన్తికదుకమాతికత్థవణ్ణనా

సుత్తన్తికదుకేసు వేదేతి, వివిధేన వా ఆకారేన జానాతీతి విజ్జా, విపస్సనాఞాణమనోమయిద్ధిఛళభిఞ్ఞావసప్పవత్తా పఞ్ఞా, తస్మిం విజ్జాభాగే విజ్జాకోట్ఠాసే విజ్జాసభావే వత్తన్తీతి **విజ్జాభాగినో**. తా ఏవ విజ్జా, తం వా విజ్జం సమ్పయోగవసేన భజన్తీతిపి **విజ్జాభాగినో,** అట్ఠవిధవిజ్జాసమ్పయుత్తధమ్మా. తాసు యా కాచి ఏకా విజ్జా విజ్జా, సేసా విజ్జాభాగినోతి ఏవం విజ్జాపి విజ్జాసమ్పయుత్తధమ్మాపి విజ్జాభాగినోత్వేవ వేదితబ్బా, ఇధ పన విజ్జాసమ్పయుత్తా ధమ్మావ అధిప్పేతా. న విజానాతీతి అవిజ్జా, చతుసచ్చచ్ఛాదకవసేన చతుబ్బిధో మోహో, తస్మిం అవిజ్జాభాగే అవిజ్జాకోట్ఠాసే అవిజ్జాసభావే వత్తన్తీతి **అవిజ్జాభాగినో**. తా ఏవ అవిజ్జా, తం వా అవిజ్జం సమ్పయోగవసేన భజన్తీతిపి **అవిజ్జాభాగినో,** అవిజ్జాసమ్పయుత్తధమ్మా. ఏవం అవిజ్జాపి అవిజ్జాసమ్పయుత్తధమ్మాపి అవిజ్జాభాగినోత్వేవ వేదితబ్బా, ఇధ పన అవిజ్జాసమ్పయుత్తధమ్మావ అధిప్పేతా.

తత్థ అరహత్తమగ్గచిత్తం, పఞ్ఞావిరహితతంసమ్పయుత్తా చ విజ్జాభాగినో చ ఞాణసమ్పయుత్తకామావచరజవనాని, ఞాణవిరహితతంసమ్పయుత్తా చ విపస్సనాభావేన పవత్తియం విజ్జాభాగినో, అఞ్ఞదా న వత్తబ్బా. రూపావచరచతుత్థజ్ఝానికజవనచిత్తాని, పఞ్ఞావిరహితతంసమ్పయుత్తా చ మనోమయిద్ధిభావేన చ పఞ్చాభిఞ్ఞాభావేన చ పవత్తియం విజ్జాభాగినో, అఞ్ఞదా న వత్తబ్బా. తత్థ ద్వాదసాకుసలచిత్తాని, అవిజ్జావిరహితతంసమ్పయుత్తా చ అవిజ్జాభాగినోవ, ఇధ పన అవిజ్జా, సేసచిత్తరూపనిబ్బానాని చ న వత్తబ్బావ. చేతసికేసు పన మోహఅప్పమఞ్ఞా న వత్తబ్బావ, సేసా కుసలాబ్యాకతా సియా విజ్జాభాగినో, సియా న వత్తబ్బా, తిజాతికా ద్విధాపి న వత్తబ్బా చ. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. పఠమం.

పున అనజ్ఝోత్థరణవసేన కిలేసన్ధకారం విద్ధంసేతుం అసమత్థతాయ విజ్జు ఉపమా ఏతేసన్తి **విజ్జూపమా,** ఆదితో తీసు మగ్గేసు ఞాణంవ. నిస్సేసం విద్ధంసనసమత్థతాయ వజిరం ఉపమా ఏతేసన్తి **వజిరూపమా,** అరహత్తమగ్గే ఞాణం. యథా హి మేఘన్ధకారే మగ్గపటిపన్నస్స పటిచ్ఛాదనఅన్ధకారం విధమిత్వా

విజ్జుయా ఉప్పన్నక్ఖణే చాతుదిసా మగ్గా పాకటా హోన్తి, విజ్జుయా నిరుద్ధాయ పున అన్ధకారో ఓత్థరిత్వా మగ్గం పటిచ్ఛాదేతి, ఏవం విపస్సనాయానికస్స యథాసకం సచ్చచ్ఛాదకకిలేసన్ధకారం విధమిత్వా తీసు మగ్గేసు యథాక్కమం ఉప్పన్నేసు చత్తారి సచ్చాని పాకటాని హోన్తి, తేసు నిరుద్ధేసు పున అవసిట్ఠకిలేసన్ధకారో చతుసచ్చం పటిచ్ఛాదేతి, తస్మా తీసు మగ్గేసు పఞ్ఞా విజ్జూపమా వుత్తా. యథా పన వజిరస్స అభేజ్జో పాసాణో నామ నత్థి, తఞ్చ నిస్సేసతో వజిరం ఖేపేతి, వజిరేన చ గతమగ్గే పాసాణస్స పున పాకతికభావో నత్థి, ఏవం అరహత్తమగ్గఞాణస్స అవజ్ఝకిలేసో నామ నత్థి, తఞ్చ నిస్సేసతో అరహత్తమగ్గఞాణం ఖేపేతి, తేన చ ఖేపితే కిలేసే అవసిట్ఠకిలేసాభావతో తస్స పున పచ్చుదావత్తనం నామ నత్థి, తస్మా చతుత్థమగ్గే పఞ్ఞా వజిరూపమా వుత్తా. పఞ్ఞా ఏవ హేత్థ సియా విజ్జూపమా, సియా న వత్తబ్బా చ హోతి. సేసచేతసికచిత్తరూపనిబ్బానాని పన సబ్బాని న వత్తబ్బానేవ. దుతియం.

బాలేసు ఠితత్తా, యత్థ ఠితా తదుపచారేన **బాలా,** బాలకరత్తా వా **బాలా,** ద్వాదసాకుసలచిత్తాని. ఇధ పన అహిరికఞ్చ అనోత్తప్పఞ్చ బాలా నామ. పణ్డితేసు ఠితత్తా **పణ్డితా,** పణ్డితకరత్తా వా **పణ్డితా,** ఏకవీసతి కుసలచిత్తాని. ఇధ పన హిరీ చ ఓత్తప్పఞ్చ పణ్డితా నామ. సేసచిత్తరూపనిబ్బానాని న వత్తబ్బాని. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. తతియం.

కణ్హాతి కాళకా, చిత్తస్స అపభస్సరభావకరణా. **సుక్కాతి** ఓదాతా, పభస్సరభావకరణా. సేసం సబ్బం బాలదుకసదిసమేవ. చతుత్థం.

ఇధ చేవ సమ్పరాయే చ తపేన్తీతి **తపనీయా**. న తపనీయా **అతపనీయా**. సేసం బాలదుకసదిసమేవ. పఞ్చమం.

“సిరివడ్ఢకో ధనవడ్ఢకో”తిఆదయో వియ వచనమత్తమేవ అధికారం కత్వా పవత్తా **అధివచనా** నామ. నామధేయ్యన్తి తేసం తేసం ధమ్మానం నామాని. తాని చతుబ్బిధాని సామఞ్ఞనామం గుణనామం కిత్తిమనామం ఓపపాతికనామన్తి. తత్థ పఠమకప్పికేసు మహాజనేన సమ్మన్నిత్వా ఠపితత్తా “మహాసమ్మతో”తి రఞ్ఞో నామన్తి ఏవరూపం **సామఞ్ఞనామం** నామ. “ధమ్మకథికో పంసుకూలికో కాళో రస్సో”తి ఏవరూపం గుణతో ఆగతం, “భగవా అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో”తిఆదీనిపి తథాగతస్స అనేకాని నామసతాని **గుణనామం** నామ. యం పన జాతస్స కుమారస్స ఞాతకా కప్పేత్వా పకప్పేత్వా “అయం అసుకో నామా”తి నామం కరోన్తి, ఇదం **కిత్తిమనామం** నామ. యా పన పురిమపఞ్ఞత్తి అపరపఞ్ఞత్తియం నిపతతి, సేయ్యథిదం – పురిమకప్పేపి చన్దో చన్దో ఏవ, ఏతరహిపి అనాగతేపి చన్దో ఏవ. తథా “సూరియో సముద్దో పథవీ రూపం వేదనా సఞ్ఞా సఙ్ఖారా విఞ్ఞాణం నిబ్బాన”న్తిఏవమాది **ఓపపాతికనామం** నామ. తాని పున విజ్జమానపఞ్ఞత్తి అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి విజ్జమానేనఅవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి అవిజ్జమానేనవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి విజ్జమానేనవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి అవిజ్జమానేనఅవిజ్జమానపఞ్ఞత్తీతి ఏవం నామపఞ్ఞత్తివసేన ఛబ్బిధాని హోన్తి.

తత్థ పరమత్థతో ఉపలబ్భమానా యథావుత్తద్వాసత్తతివిధా నామరూపధమ్మా విజ్జమానా నామ, తేసం పకారేహి ఞాపనతో పఞ్ఞత్తి **విజ్జమానపఞ్ఞత్తి** నామ, “చిత్తం ఫస్సో పథవీ రూపం నిబ్బాన”న్తిఆదయో పరమత్థవాచకా సద్దా. ఉపాదిన్ననామరూపధమ్మే పన ఉపాదాయ పఞ్ఞత్తా సత్తపుగ్గలఇత్థిపురిసదేవమనుస్సతిరచ్ఛానాదిభేదా, అనుపాదిన్నరూపధమ్మే ఉపాదాయ పఞ్ఞత్తా భూమిపబ్బతరుక్ఖసకటచన్దసూరియనక్ఖత్తదిసాకాలకసిణాదిభేదా చ పరమత్థతో అనుపలబ్భమానా అవిజ్జమానా నామ, తేసం పఞ్ఞత్తి **అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి** నామ. తథా “అత్తా భూమీ”తిఆదయో అత్థపఞ్ఞత్తివాచకా సద్దా చ చిత్తసన్తతివణ్ణుపగన్తిఆది విజ్జమానత్థవాచకా సద్దా **విజ్జమానేనఅవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి** నామ. “పురిసస్స చిత్తం, మేఘవణ్ణో”తిఆదీసు **అవిజ్జమానేనవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి** నామ. “చిత్తలహుతా పథవీగన్ధో”తిఆది **విజ్జమానేనవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి** నామ. “మనుస్ససరీరం రుక్ఖసాఖా”తిఆది **అవిజ్జమానేనఅవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి** నామ. ఏవం ఛబ్బిధాపి చేతా అధిప్పాయం విఞ్ఞాపేతుకామతాచిత్తసముట్ఠాపితసవిఞ్ఞత్తిసద్దానుసారేన ఞాతసఙ్కేతస్స సోతవిఞ్ఞాణవీథిఅనన్తరం ఉప్పన్నేహి మనోద్వారికవిఞ్ఞాణేహి “ఇమస్సేదం నామ”న్తి అనేకసద్దేసు ఏకత్తమారోపేత్వా వవత్థాపితా అత్థాభిముఖం నమనతో పకారేహి అత్థస్స ఞాపనతో “నామపఞ్ఞత్తీ”తి వుచ్చన్తి, తేసం అధివచనానం పథా అత్థా **అధివచనపథా,** సమ్ముతిపరమత్థభేదా సబ్బే ధమ్మా సద్దవచనీయసభావా. ఛట్ఠం.

ఇతో పరం ద్వే దుకా అధివచనదుకసదిసావ, కేవలం పదత్థమత్తమేవ విసేసో. తత్థ అభిసఙ్ఖరోన్తీతి సఙ్ఖారాతి ఏవం నిద్ధారేత్వా సహేతుకం కత్వా వుచ్చమానా **నిరుత్తి** నామ, “తక్కో వితక్కో సఙ్కప్పో”తి ఏవం తేన తేన పకారేన ఞాపనతో పఞ్ఞత్తి నామ, యథావుత్తనామపఞ్ఞత్తియోవ. న హి అధివచననిరుత్తిపఞ్ఞత్తీసు అత్థతో కోచిపి భేదో అత్థి, నిబ్బత్తినిమిత్తభేదదస్సనత్థం పన నేసం విభాగేన పదత్థో దస్సితో. ఇమేసు చ తీసు దుకేసు పఞ్ఞత్తిసహితా సబ్బే ధమ్మా లబ్భన్తి, అనన్తరే నామరూపదుకే పఞ్ఞత్తిరహితాతి ఇమే చత్తారో దుకా ఇమేసు సుత్తన్తికదుకేసు నిప్పదేసా, సేసా పన అట్ఠతింసాపి సప్పదేసాతి వేదితబ్బా. సత్తమట్ఠమాని.

నామకరణట్ఠేన, నమనట్ఠేన, నామనట్ఠేన చ **నామం,** అరూపక్ఖన్ధనిబ్బానాని. తాని హి సబ్బదాపి వేదనా సఞ్ఞా సఙ్ఖారా విఞ్ఞాణం నిబ్బానన్తి ఓపపాతికనామవసేన అత్తనో నామం కరోన్తావ పవత్తన్తి చన్దసూరియాదయో వియ. న హి తేసం సామఞ్ఞగుణకిత్తిమవసేన నామకరణకిచ్చం అత్థీతి. ఏవం నామకరణట్ఠేన నామం వేదితబ్బం. ఆరమ్మణాభిముఖం పన నమనట్ఠేన, అఞ్ఞమఞ్ఞం తత్థ నామనట్ఠేన చ చత్తారో అరూపక్ఖన్ధావ **నామం.** నిబ్బానం పన ఆరమ్మణాధిపతిపచ్చయతాయ అత్తని అనవజ్జధమ్మానం నామనట్ఠేనేవ నామం వేదితబ్బం. రుప్పనట్ఠేన **రూపం,** రూపక్ఖన్ధో. నవమం.

అవిజ్జాతి దుక్ఖాదిపటిచ్ఛాదకో సబ్బో మోహో. **భవతణ్హాతి** భవపత్థనావసేన పవత్తో లోభో. తథా అప్పవత్తో పనేత్థ లోభో, సేసచేతసికచిత్తరూపనిబ్బానాని చ న వత్తబ్బాని. ఇతో పరం పన ఏవం నవత్తబ్బవిభాగం అదస్సేత్వా పదత్థసరూపమత్తమేవ దస్సయిస్సామ, దస్సితావసేసా న వత్తబ్బాతి గహేతబ్బా. దసమం.

భవో వుచ్చతి సస్సతం. “భవిస్సతి అత్తా చ లోకో చా”తి సస్సతవసేన ఉప్పజ్జనకదిట్ఠి **భవదిట్ఠి** నామ. విభవో వుచ్చతి ఉచ్ఛేదో. “న భవిస్సతి అత్తా చ లోకో చా”తి ఉచ్ఛేదవసేన ఉప్పజ్జనకదిట్ఠి **విభవదిట్ఠి** నామ. ఉభయేనాపి మిచ్ఛాదిట్ఠి గహితా. తథా అనన్తరేసుపి తీసు దుకేసు. ఏకాదసమం.

ఖన్ధపఞ్చకం "అత్తా చ లోకో చా"తి గహేత్వా "సస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తి పవత్తా దిట్ఠి **సస్సతదిట్ఠి** నామ. తథా "ఉచ్ఛిజ్జిస్సతీ"తి పవత్తా దిట్ఠి **ఉచ్ఛేదదిట్ఠి** నామ. "అన్తవా"తి పవత్తా **అన్తవాదిట్ఠి** నామ. "అనన్తవా"తి పవత్తా **అనన్తవాదిట్ఠి** నామ. పుబ్బన్తం అనుగతా **బ్రహ్మజాలే** వుత్తనయేన అతీతకోట్ఠాసం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తా అట్ఠారసవిధా **పుబ్బన్తానుదిట్ఠి** నామ. అపరన్తం అనుగతా తత్థేవ ఆగతనయేన అనాగతకోట్ఠాసం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తా చతుచత్తాలీసవిధా **అపరన్తానుదిట్ఠి** నామ. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **బ్రహ్మజాలే** (దీ॰ ని॰ ౧.౨౮), **తదట్ఠకథాయ** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౮) చ వేదితబ్బో. ద్వాదసమతేరసమచుద్దసమాని.

అహిరికదుకం, హిరిదుకఞ్చ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. పఞ్చదసమసోళసమాని.

దుక్ఖం వచో ఏతస్మిం విప్పటికూలగాహిమ్హి విపచ్చనీకసాతే అనాదరే పుగ్గలేతి దుబ్బచో, సహధమ్మికం దస్సేత్వా ఓవదియమానే అనాదరకారకో పుగ్గలో, తస్స కమ్మం దోవచస్సం, తస్స భావో **దోవచస్సతా,** అనాదరవసేన పవత్తా ద్వే పటిఘచిత్తా, తంసమ్పయుత్తా చ. పాపా అస్సద్ధాదయో పుగ్గలా ఏతస్స మిత్తాతి పాపమిత్తో, తస్స భావో **పాపమిత్తతా,** పాపపుగ్గలేసు దళ్హభత్తివసేన, కాయచిత్తేహి తంసేవనాతన్నిన్నతావసేన చ పవత్తాని అట్ఠ లోభచిత్తాని. సత్తరసమం.

సోవచస్సతా , **కల్యాణమిత్తతా** చ వుత్తపటిపక్ఖవసేన వేదితబ్బా. అత్థతో పన తథాపవత్తాని సహేతుకకామావచరకుసలకిరియచిత్తాని. అట్ఠారసమం.

పఞ్చసు, సత్తసు వా ఆపత్తీసు కుసలభావో **ఆపత్తికుసలతా,** సహ వత్థునా తాసం ఆపత్తీనం ఆపజ్జనపరిచ్ఛేదజాననవసేన పవత్తా కామావచరజవనపఞ్ఞా. ఆపత్తీహి వుట్ఠానే కుసలభావో **ఆపత్తివుట్ఠానకుసలతా,** వుట్ఠానవిధానేన సద్ధిం ఆపత్తివుట్ఠానపరిచ్ఛేదజాననవసేన పవత్తా యథావుత్తచిత్తసమ్పయుత్తపఞ్ఞావ. ఏకూనవీసతిమం.

సమాపజ్జితబ్బతో సమాపత్తి, తాసు లోకియలోకుత్తరాసు సవితక్కసవిచారాదీసు సమాపత్తీసు కుసలతా **సమాపత్తికుసలతా,** సహ పరికమ్మేన అప్పనాపరిచ్ఛేదజాననవసేన పవత్తా పఞ్ఞా. సమాపత్తీహి వుట్ఠానే కుసలభావో **సమాపత్తివుట్ఠానకుసలతా,** యథాపరిచ్ఛిన్నకాలేయేవ తాహి వుట్ఠానకపఞ్ఞా కామావచరజవనపఞ్ఞావ. వీసతిమం.

అట్ఠారససు ధాతూసు కుసలభావో **ధాతుకుసలతా,** సవనధారణపటివేధపచ్చవేక్ఖణపఞ్ఞా. తాసఞ్ఞేవ ధాతూనం మనసికారే కుసలభావో **మనసికారకుసలతా,** తాసం సమ్మసనపటివేధపచ్చవేక్ఖణపఞ్ఞా. ఏస నయో **ఆయతనకుసలతాయపి**. తత్థ హి సవనధారణపచ్చవేక్ఖణా కామావచరావ, పటివేధో లోకుత్తరోవ, సమ్మసనం కామావచరలోకుత్తరం. అఞ్ఞమఞ్ఞం పటిచ్చ సహితం ఫలం ఉప్పాదేతీతి పటిచ్చసముప్పాదో, అవిజ్జాదీహి నిద్దిట్ఠో పచ్చయసమూహో, తస్మిం ద్వాదసఙ్గే అనులోమపటిచ్చసముప్పాదే కుసలభావో **పటిచ్చసముప్పాదకుసలతా,** "ఇమినా పచ్చయేన ఇదం హోతీ"తి జాననవసేన పవత్తా లోకియజవనపఞ్ఞావ. ఏకవీసతిమద్వావీసతిమాని.

తిట్ఠతి ఏత్థ ఫలం తదాయత్తవుత్తితాయాతి ఠానం, కారణం, తస్మిం ఠానే కుసలతా **ఠానకుసలతా**. న ఠానే కుసలతా **అట్ఠానకుసలతా**. తేవీసతిమం.

ఉజుభావో **అజ్జవో**. ముదుభావో **మద్దవో**. కాయచిత్తుజుకతాముదుకతాద్వయం. చతువీసతిమం.

అధివాసనసఙ్ఖాతా ఖమనం **ఖన్తి,** తథాపవత్తకామావచరజవనాని. పాపతో సుట్ఠు ఓరతో విరతోతి సోరతో, తస్స భావో **సోరచ్చం**. కాయవచీమనోసంవరసీలసఙ్ఖాతాని లోకియలోకుత్తరజవనాని. పఞ్చవీసతిమం.

సమ్మోదకపియవాదితాసఙ్ఖాతో సఖిలభావో **సాఖల్యం,** యథా పరేహి సద్ధిం అత్తనో ఛిద్దం వివరం న హోతి, ఏవం ధమ్మామిసేహి పటిసన్థరణం పటిచ్ఛాదనం **పటిసన్థారో**. ఆగన్తుకస్స హి పచ్చుగ్గమనపత్తచీవరపటిగ్గహణఆసనదానబీజనపాదధోవనమక్ఖనాదినా, పానీయేన ఆపుచ్ఛనేన, కాలే ఆగతస్స యాగుఆదీనం, వికాలే పానకాదీనఞ్చ దానేన, పునదివసే పిణ్డాయ చరణట్ఠానదస్సనపవేసననిక్ఖమనకాలారోచనాదినా చ పబ్బజితా, గహట్ఠానఞ్చ **వినయే** ఆగతనయేన యథానురూపం ఆమిసపటిసన్థారో కాతబ్బో. ఆగన్తుకం పన ఉపసఙ్కమిత్వా "తుమ్హే కతరభాణకా"తి అపుచ్ఛిత్వా "ఆచరియుపజ్ఝాయా వో కతరం గన్థం వళఞ్జేన్తీ"తి పుచ్ఛిత్వా తస్స విసయే పఞ్హాపుచ్ఛనేన సచే న సక్కోతి, సయం కథేత్వా దానేన, ధమ్మకథనపఞ్హావిస్సజ్జనకమ్మట్ఠానకథనకుక్కుచ్చదిట్ఠివినోదనాదినా, పరివాసాదివినయకమ్మకరణేన, పబ్బాజనఉపసమ్పాదాదినా చ ధమ్మపటిసన్థారో కాతబ్బో. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారతో పనాయం సద్ధిం ఆనిసంసదీపకవత్థూహి **అట్ఠసాలినియం** (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧౩౦౧) ఞాతబ్బో. ఏతస్మిం దువిధే పటిసన్థారే కుసలభావో పటిసన్థారకుసలతా, తథాపవత్తకామావచరజవనాని ఏవ. ఛబ్బీసతిమం.

ఇన్ద్రియేసు మనచ్ఛట్ఠేసు ఆపాథగతరూపాదీసు ఆరమ్మణేసు నిమిత్తగహణాదినా ఇన్ద్రియసంవరభేదసఙ్ఖాతో అగుత్తద్వారభావో **ఇన్ద్రియేసు అగుత్తద్వారతా**. పటిగ్గహణపరిభోగవసేన భోజనే మత్తం అజాననభావో **భోజనే అమత్తఞ్ఞుతా,** తథాపవత్తఅకుసలచిత్తాని. సత్తవీసతిమం.

అనన్తరదుకేపి వుత్తపటిపక్ఖవసేన కామావచరసహేతుకకుసలకిరియచిత్తాని వేదితబ్బాని. అట్ఠవీసతిమం.

సతివిప్పవాససఙ్ఖాతో ముట్ఠసతిభావో **ముట్ఠస్సచ్చం,** సబ్బే అకుసలా ధమ్మా, అసమ్పజాననభావో **అసమ్పజఞ్ఞం,** మోహో. ఏకూనతింసతిమం.

అనన్తరదుకే చతుభూమికా సతిపఞ్ఞావ వుత్తా. తింసతిమం.

అప్పటిసఙ్ఖానే అప్పటివానసఙ్ఖాతే అకమ్పియట్ఠేన యోనిసోదస్సనసఙ్ఖాతం పటిసఙ్ఖానమేవ బలన్తి **పటిసఙ్ఖానబలం,** కామావచరపఞ్ఞావ. సత్తబోజ్ఝఙ్గాదిభావనావసేన పవత్తా చతుభూమకధమ్మా **భావనాబలం**. ఏకతింసతిమం.

పచ్చనీకధమ్మే సమేతీతి **సమథో,** సో తివిధో చిత్తసమథో అధికరణసమథో సబ్బసఙ్ఖారసమథోతి. తత్థ చ పుబ్బభాగాసు అట్ఠసమాపత్తీసు ఏకగ్గతా **చిత్తసమథో** నామ, సమ్ముఖావినయాది సత్తవిధో **అధికరణసమథో** నామ, నిబ్బానం **సబ్బసఙ్ఖారసమథో** నామ. ఇధ పన చతుభూమకో సమాధి అధిప్పేతో. అనిచ్చాదివసేన వివిధేనాకారేన పస్సతీతి **విపస్సనా,** లోకియలోకుత్తరా విపస్సనాపఞ్ఞావ. బాత్తింసతిమం.

సమథోవ తం ఆకారం గహేత్వా పున పవత్తేతబ్బస్స సమథస్స నిమిత్తన్తి **సమథనిమిత్తం. పగ్గాహనిమిత్తేపి** ఏసేవ నయో. చతుభూమకసమాధివీరియాని ఏవ. తేత్తింసతిమం.

అనన్తరదుకేపి వీరియసమాధీ ఏవ వుత్తా. చతుత్తింసతిమం.

సీలవినాసికా అసంవరసఙ్ఖాతా సీలస్స విపత్తీతి **సీలవిపత్తి,** తథాపవత్తా అకుసలధమ్మా. సమ్మాదిట్ఠియా విపత్తి **దిట్ఠివిపత్తి,** మిచ్ఛాదిట్ఠి ఏవ. పఞ్చతింసతిమం.

సోరచ్చమేవ సీలస్స సమ్పాదనతో సీలపరిపూరణతో సీలస్స సమ్పదాతి **సీలసమ్పదా**. దిట్ఠిపారిపూరిభూతం ఞాణమేవ దిట్ఠియా సమ్పదాతి **దిట్ఠిసమ్పదా**. చతుభూమకా సీలపఞ్ఞావ. తథా అనన్తరదుకేపి. ఛత్తింసతిమం.

విసుద్ధిభావం సమ్పత్తా సీలసఙ్ఖాతా సీలస్స విసుద్ధి **సీలవిసుద్ధి**. నిబ్బానసఙ్ఖాతం విసుద్ధిం పాపేతుం సమత్థా దస్సనసఙ్ఖాతా దిట్ఠియా విసుద్ధి **దిట్ఠివిసుద్ధి**. సత్తత్తింసతిమం.

కమ్మస్సకతాసచ్చానులోమికమగ్గఫలసమ్పయుత్తపఞ్ఞా **దిట్ఠి విసుద్ధి** నామ. యథాదిట్ఠిస్స తదనురూపం పధానం **యథాదిట్ఠిస్స చ పధానం** నామ. అట్ఠతింసతిమం.

సంవేగజనకాని జాతిజరాబ్యాధిమరణసఙ్ఖాతాని కారణాని **సంవేజనీయట్ఠానాని** నామ, తేసు జాతిఆదిపటిచ్చసముప్పన్నభయసఙ్ఖాతం సంవిజనం **సంవేగో** నామ, తథాపవత్తకుసలాది ఏవ. ఏవం సంవేగజాతస్స యోనిసో ఉపాయేన పధానం **సంవిగ్గస్స యోనిసో పధానం,** లోకియలోకుత్తరవీరియమేవ. ఏకూనచత్తాలీసతిమం.

కుసలధమ్మపూరణే అసన్తుట్ఠిభావో అసన్తుట్ఠితా. యో పన దానం దత్వా తతో తేన అసన్తుట్ఠో హుత్వా సరణగమనం ఆకఙ్ఖతి, తతో పఞ్చసీలాదిం, పబ్బజ్జం, బుద్ధవచనానం ఉగ్గణ్హనం, సమథవిపస్సనం, తతో తేనాపి అసన్తుట్ఠో అనుక్కమేన అరహత్తం గణ్హాతి, అయం **అసన్తుట్ఠితా కుసలేసు ధమ్మేసు**. అధికుసలధమ్మానం భావనాయ ఉక్కణ్ఠమానో పధానం పటివాపేతి నివత్తాపేతీతి పటివాని, న పటివాని అప్పటివాని, తస్స భావో **అప్పటివానితా**. అరహత్తం అప్పత్వా పధానస్మిం అనివత్తనతా అనోసక్కనతా, తథాపవత్తలోకియలోకుత్తరకుసలా ధమ్మా. చత్తాలీసతిమం.

విజాననతో **విజ్జా,** పుబ్బేనివాసచుతూపపాతఆసవక్ఖయఞాణాని. విముచ్చనతో **విముత్తి,** అట్ఠ సమాపత్తియో, నిబ్బానఞ్చ. అట్ఠ సమాపత్తియో హి ఆరమ్మణే అధిముచ్చనతో, సయం విక్ఖమ్భితకిలేసేహి విముచ్చనట్ఠేన చ విముత్తీతి వుత్తా, నిబ్బానం పన సబ్బకిలేసేహి అచ్చన్తవిముచ్చనట్ఠేన. ఏకచత్తాలీసతిమం.

కిలేసక్ఖయకరేసు చతూసు అరియమగ్గేసు ఞాణం **ఖయే ఞాణం** నామ. పటిసన్ధివసేన అనుప్పాదభూతే తంతంమగ్గవజ్ఝకిలేసానం అనుప్పాదపరియోసానే ఉప్పన్నఅరియఫలే ఞాణం **అనుప్పాదే ఞాణం** నామ. సేసం సబ్బత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. ద్వాచత్తాలీసతిమం.

సుత్తన్తికదుకమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మోహవిచ్ఛేదనియా అభిధమ్మమాతికత్థవణ్ణనాయ

ధమ్మసఙ్గణీమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. విభఙ్గమాతికా

ఇదాని ధమ్మసఙ్గణీమాతికానన్తరం విభఙ్గమాతికాయ అత్థవణ్ణనా అనుప్పత్తా. తస్సా పన –

> అత్థతో ధమ్మభేదేన, విభఙ్గనయదస్సనా;
> పాళిముత్తనయా చాపి, హోతి సంవణ్ణనానయో.

సా పనేసా అట్ఠారసన్నం విభఙ్గానం ఆదిమ్హి ఠపితా అట్ఠారసవిధా హోతి – ఖన్ధవిభఙ్గమాతికా-ఆయతన-ధాతు-సచ్చ-ఇన్ద్రియ-పచ్చయాకార-సతిపట్ఠాన-సమ్మప్పధాన-ఇద్ధిపాదబోజ్ఝఙ్గ-మగ్గఙ్గఝాన-అప్పమఞ్ఞా-సిక్ఖాపద-పటిసమ్భిదా-ఞాణ-ఖుద్దకవత్థు-ధమ్మహదయవిభఙ్గమాతి

ఖన్ధవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

తత్థ ఆదిభూతాయ ఖన్ధవిభఙ్గమాతికాయ **అత్థతో** తావ – **పఞ్చక్ఖన్ధా**తి ఏత్థ **పఞ్చా**తి గణనపరిచ్ఛేదో, తేన న తతో హేట్ఠా, న ఉద్ధన్తి దస్సేతి. **ఖన్ధా**తి పరిచ్ఛిన్నధమ్మనిదస్సనం. తత్రాయం **ఖన్ధ**-సద్దో సమ్బహులేసు ఠానేసు నిపతతి రాసిమ్హి గుణే పణ్ణత్తియం రుళ్హియన్తి. తత్థ "మహాఉదకక్ఖన్ధో"తిఆదీసు (సం. ని. ౫.౧౦౩౭; అ. ని. ౪.౫౧; ౫.౪౫; ౬.౩౭) హి రాసితో ఖన్ధో నామ. "సీలక్ఖన్ధో సమాధిక్ఖన్ధో"తిఆదీసు (దీ. ని. ౩.౩౫౫) గుణతో. "అద్దసా ఖో భగవా మహన్తం దారుక్ఖన్ధ"న్తిఆదీసు (సం. ని. ౪.౨౪౧) పణ్ణత్తితో. "విఞ్ఞాణం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో"తిఆదీసు (ధ. స. ౬౩) ఏకమ్పి చిత్తం రుళ్హితో ఖన్ధో నామ, స్వాయమిధ రాసితో అధిప్పేతో. రాసట్ఠో హి ఖన్ధ-సద్దో, కోట్ఠాసట్ఠోతిపి వత్తుం వట్టతి. లోకస్మిం హి ఇణం గహేత్వా చోదియమానా "ద్వీహి ఖన్ధేహి దస్సామ , తీహి ఖన్ధేహి దస్సామా"తి వదన్తి, తస్మా ఖన్ధోతి కోట్ఠాసోతి వుత్తం హోతి. **రూపక్ఖన్ధో**తి ఏత్థ రుప్పతీతి రూపం, సీతుణ్హాదీహి పసిద్ధాకారేన రుప్పతి ఘట్టీయతి, పీళియతీతి అత్థో. వుత్తం హేతం భగవతా –

> "రుప్పతీతి ఖో, భిక్ఖవే, తస్మా రూపన్తి వుచ్చతి. కేన రుప్పతి? సీతేనపి రుప్పతి, ఉణ్హేనపి రుప్పతి, జిఘచ్ఛాయపి రుప్పతి, పిపాసాయపి రుప్పతీ"తిఆది (సం. ని. ౩.౭౯).

రూపఞ్చ తం ఖన్ధో చాతి **రూపక్ఖన్ధో,** రూపరాసి రూపకోట్ఠాసోతి అత్థో. **వేదనాక్ఖన్ధా**దీసుపి ఏసేవ నయోతి అయం తావేత్థ అత్థతో సంవణ్ణనానయో.

ధమ్మభేదతో పనేత్థ హేట్ఠా కుసలత్తికే విభత్తా అతీతాదిభేదభిన్నా సబ్బే రూపధమ్మా **రూపక్ఖన్ధో** నామ. తథా చతుభూమకా వేదనాసఞ్ఞాయో **వేదనాక్ఖన్ధో** నామ, **సఞ్ఞాక్ఖన్ధో** నామ. వేదనాసఞ్ఞా పన ఠపేత్వా సేసా ఫస్సాదయో పఞ్ఞాస చేతసికా **సఙ్ఖారక్ఖన్ధో** నామ. పఞ్చసు ఖన్ధేసు నిబ్బానమేవ అసఙ్గహితం, ఉపాదానక్ఖన్ధేసు పన సబ్బే లోకుత్తరధమ్మా. అయమేవ హి ఖన్ధేహి ఉపాదానక్ఖన్ధానం విసేసో. ఖన్ధా అవిసేసతో వుత్తా, ఉపాదానక్ఖన్ధా సాసవోపాదానియభావేన విసేసేత్వా. ఇధ పన అవిసేసేన వుత్తత్తా నిబ్బానం ఠపేత్వా అవసేసా సబ్బే ధమ్మా సఙ్గహం గచ్ఛన్తీతి అయం ధమ్మభేదతో సంవణ్ణనానయో.

విభఙ్గనయదస్సనాతి విభఙ్గపాళియా ఆగతఅత్థనయదస్సనతో. **విభఙ్గపాళియం** హి సుత్తన్తభాజనీయం అభిధమ్మభాజనీయం పఞ్హాపుచ్ఛకన్తి తీహి నయేహి ఖన్ధవిభఙ్గో విభత్తో. తథా ఆయతనవిభఙ్గాదయో. కేవలం హి ఇన్ద్రియవిభఙ్గే, సిక్ఖాపదవిభఙ్గే చ సుత్తన్తభాజనీయం నత్థి. పచ్చయాకారవిభఙ్గే పఞ్హాపుచ్ఛకం నత్థి. ఞాణవిభఙ్గాదీసు పన తీసు తయోపి నయా న సన్తి. తేసు హి ఞాణవిభఙ్గో ఏకవిధతో పట్ఠాయ యావ దసవిధా విభత్తో, ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గో ఏకవిధతో పట్ఠాయ యావ ద్వాసట్ఠిపభేదా విభత్తో, ధమ్మహదయవిభఙ్గో పన సబ్బసఙ్గహాదీహి దసహి వారేహి విభత్తో, తస్మా తేసం తేసం నయానం ముఖమత్తదస్సనవసేన తత్థ తత్థ సంవణ్ణనా భవిస్సన్తి. తత్రిదం ఖన్ధవిభఙ్గే తిణ్ణం నయానం ముఖమత్తదస్సనం. సేయ్యథిదం – **సుత్తన్తభాజనీయే** తావ రూపక్ఖన్ధో –

“తత్థ కతమో రూపక్ఖన్ధో? యం కిఞ్చి రూపం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం అజ్ఝత్తం వా బహిద్ధా వా ఓళారికం వా సుఖుమం వా హీనం వా పణీతం వా యం దూరే సన్తికే వా, తదేకజ్ఝం అభిసఞ్ఞూహిత్వా అభిసఙ్ఖిపిత్వా అయం వుచ్చతి రూపక్ఖన్ధో”తి (విభ॰ ౨) –

ఏవం ఉద్దిసిత్వా విత్థారతో విభత్తో, తథా వేదనాక్ఖన్ధాదయోపి. తత్థ నియకజ్ఝత్తం నామ అజ్ఝత్తరూపం **అజ్ఝత్తం** నామ, తతో అఞ్ఞం పరపుగ్గలగతం, అవిఞ్ఞాణఞ్చ **బహిద్ధా** నామ, తథా వేదనాదయోపి. పసాదవిసయరూపం పన **ఓళారికం** నామ, సేసం **సుఖుమం** నామ. అనిట్ఠరూపం **హీనం** నామ, ఇట్ఠరూపం **పణీతం** నామ.

నను ఇట్ఠానిట్ఠం నామ పాటేక్కం పటివిభత్తం నామ నత్థి, ఏకం ఏకచ్చస్స ఇట్ఠం హోతి మనాపం, తదేవ అఞ్ఞస్స చ అనిట్ఠం హోతి. వత్థాదీని హి సూకరాదీనం నప్పియాని హోన్తి, న మనుస్సాదీనం, తేసఞ్చ వత్థాభరణాదీని పియాని, న సూకరాదీనన్తి, తస్మా రుచివసేనేవ ఇట్ఠానిట్ఠతా గహేతబ్బా? న, ఇట్ఠానిట్ఠానం పాటేక్కం విభత్తత్తా. కుసలకమ్మజం హి కుసలవిపాకవిసయోవ ఇట్ఠం నామ, అకుసలకమ్మజం అకుసలవిపాకవిసయోవ అనిట్ఠం నామ, సఞ్ఞావిపల్లాసేన పన కోచి ఇట్ఠమేవ బుద్ధరూపాదిం జవనక్ఖణే అనిట్ఠతో మనసి కరోతి, అనిట్ఠఞ్చ నిరయగ్గిసత్థవిసాదిం ఇట్ఠతో మనసి కరోతి. జవనేహి ఏవ విపల్లాసభావో, న విపాకేహీతి విపాకవసేన ఇట్ఠానిట్ఠం నియతం వేదితబ్బం.

సమ్మోహవినోదనియా పన విభఙ్గట్ఠకథాయ –

“సుఖసమ్ఫస్సం హి గూథకలలం చక్ఖుద్వారఘానద్వారేసు అనిట్ఠం, కాయద్వారే ఇట్ఠం హోతి. చక్కవత్తినో మణిరతనేన పోథియమానస్స, సువణ్ణసూలే ఉత్తాసియమానస్స చ మణిరతనసువణ్ణసూలాని చక్ఖుద్వారే ఇట్ఠాని హోన్తి, కాయద్వారే అనిట్ఠానీ”తి (విభ॰ అట్ఠ॰ ౬) –

ఏవం ద్వారవసేన ఏకస్సేవ వత్థునో ఇట్ఠతా, అనిట్ఠతా చ వుత్తా. సా చ ఏకక్ఖణే న యుత్తా ఏకకలాపగతభూతోపాదాయరూపానం ఏకసామగ్గియముప్పత్తితో. న హి భూతేసు అకుసలవసేన అనిట్ఠేసు ఉప్పజ్జన్తేసు తదుపాదాయరూపాదికుసలేన ఇట్ఠాని ఉప్పజ్జన్తి, భిన్నక్ఖణే పన ఇట్ఠాని మణిరతనాదీని తేహి పోథియమానస్స అకుసలపచ్చయేన ఉతునా అనిట్ఠాని విపరిణమన్తి, కుసలపచ్చయేన అనిట్ఠాని గూథకలలాదీని ఇట్ఠానీతి, అయం నో అత్తనోమతి. ఏవం విభత్తేసు చ ఇట్ఠానిట్ఠేసు తం తం రూపం ఉపాదాయుపాదాయ హీనం, పణీతఞ్చ దట్ఠబ్బం. సుఖుమం పన రూపం **దూరేరూపం** నామ, ఓళారికం **సన్తికేరూపం** నామ. తం తం వా పన రూపం ఉపాదాయుపాదాయ రూపం దూరే సన్తికే దట్ఠబ్బం. సేసం వుత్తనయమేవ.

వేదనాదీసు పన అకుసలా వేదనా **ఓళారికా,** ఇతరా **సుఖుమా**. కుసలాకుసలా ఓళారికా, అబ్యాకతా సుఖుమా. దుక్ఖా వేదనా ఓళారికా, ఇతరా సుఖుమా. సుఖదుక్ఖా వా ఓళారికా, ఇతరా సుఖుమా. అసమాపన్నస్స వా వేదనా ఓళారికా, సమాపన్నస్స సుఖుమా. సాసవా ఓళారికా , అనాసవా సుఖుమా. తం తం వా పన వేదనం ఉపాదాయుపాదాయ ఓళారికసుఖుమతా దట్ఠబ్బా. అకుసలా వేదనా కుసలాబ్యాకతాహి దూరే, తా చ తాయ దూరేతి ఏవం జాతిసభావపుగ్గలభూమిభేదతో వుత్తనయేన **దూరేవేదనా** దట్ఠబ్బా, కుసలా వేదనా కుసలాయ సన్తికేతి ఏవం జాతిఆదిసామఞ్ఞతో **సన్తికేవేదనా** దట్ఠబ్బా. తం తం వా పన వేదనం ఉపాదాయుపాదాయ వేదనా దూరేసన్తికే దట్ఠబ్బా. ఏవం సఞ్ఞాక్ఖన్ధాదీసుపి యథానురూపం ఓళారికసుఖుమతాదయో వేదితబ్బాతి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **విభఙ్గపాళిఅట్ఠకథాసు** (విభ॰ ౨ ఆదయో; విభ॰ అట్ఠ॰ ౨ ఆదయో) గహేతబ్బోతి అయం సుత్తన్తభాజనీయనయో.

అభిధమ్మభాజనీయనయే రూపక్ఖన్ధస్స తావ ఏకవిధాదితో యావ ఏకాదసవిధా రూపకణ్డే వుత్తనయేన వేదితబ్బా. వేదనాక్ఖన్ధో పన ఏకవిధో ఫస్ససమ్పయుత్తో, దువిధో సహేతుకదుకవసేన, తివిధో కుసలత్తికవసేన, చతుబ్బిధో చతుభూమకవసేన, పఞ్చవిధో సభావభేదేన, ఛబ్బిధో ఛద్వారికవసేన, సత్తవిధో సత్తవిఞ్ఞాణసమ్పయోగవసేన, అట్ఠవిధో తేసు కాయవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తం సుఖదుక్ఖవసేన ద్విధా భిన్దిత్వా, నవవిధో తేసు మనోవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తం కుసలత్తికవసేన తిధా భిన్దిత్వా, దసవిధో తేసు కాయవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తం

దువిధా, మనోవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తఞ్చ తిధా భిన్దిత్వాతి ఏవం సహేతుకదుకమూలం పఠమవారం వత్వా పున కుసలత్తికట్ఠానే వేదనాత్తికపీతిత్తికసనిదస్సనత్తికవజ్జితే సబ్బత్తికే యోజేత్వా యావ దసవిధా, అపరేపి అట్ఠారస వారా వుత్తా. యథా చేత్థ సహేతుకదుకమూలికా సబ్బత్తికయోజనా, ఏవం హేతుసమ్పయుత్తదుకాదీసు అనురూపదుకమూలికాపి సరణదుకపరియోసానా పచ్చేకం సబ్బత్తికయోజనాపి వేదితబ్బాతి అయం దుకమూలకో యోజననయో. యథా చ ఏకేకదుకేన సబ్బత్తికయోజనావసేన దుకమూలకో నయో వుత్తో, ఏవం ఏకేకత్తికేన యథానురూపం సబ్బదుకయోజనావసేన తికమూలకో, తదుభయమిస్సకవసేన ఉభతోవడ్ఢనకో చ నయో వేదితబ్బో. యథా చేత్థ వేదనాక్ఖన్ధే, ఏవం సఞ్ఞాక్ఖన్ధాదీసుపి యథారహం దుకమూలకాదినయా వేదితబ్బాతి అయం అభిధమ్మభాజనీయనయో.

పఞ్హాపుచ్ఛకనయే పన పఞ్చన్నం ఖన్ధానం కతి కుసలా, కతి అకుసలా, కతి అబ్యాకతా, కతి సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తా... పే.... కతి సరణా, కతి అరణాతి? రూపక్ఖన్ధో అబ్యాకతో, చత్తారో ఖన్ధా సియా కుసలా, సియా అకుసలా, సియా అబ్యాకతా, రూపం, వేదనా చ వేదనాత్తికే న వత్తబ్బా, సేసా తిధాపి హోన్తి, రూపం నేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మం, సియా ఉపాదిన్నుపాదానియం, సియా అనుపాదిన్నుపాదానియం, అసంకిలిట్ఠసంకిలేసికం, సేసా చత్తారో ఖన్ధా తీహి తికేహి తిధాపి హోన్తి. రూపం అవితక్కఅవిచారం, తయో ఖన్ధా తిధాపి హోన్తి, సఙ్ఖారక్ఖన్ధో తిధా చ న వత్తబ్బో చ. రూపం న వత్తబ్బం, వేదనా సియా పీతిసహగతా, న వత్తబ్బా, తయో తిధా చ న వత్తబ్బా చ. రూపం నేవదస్సనేననభావనాయపహాతబ్బం, నదస్సనేననభావనాయపహాతబ్బహేతుకం, నేవాచయగామినఅపచయగామి, నేవసేఖనాసేఖం, పరిత్తం, సేసా తిధాపి హోన్తి. పరిత్తారమ్మణత్తికే రూపం అనారమ్మణం, సేసా తిధా చ న వత్తబ్బా చ. రూపం మజ్ఝిమం, అనియతం, సేసా తిధాపి. మగ్గారమ్మణత్తికే చ రూపం అనారమ్మణం, సేసా తిధాపి వా న వత్తబ్బా. ఉప్పన్నాతీతత్తికేసు పఞ్చపి తిధా హోన్తి. అతీతారమ్మణత్తికే రూపం అనారమ్మణం, సేసా తిధా చ న వత్తబ్బా చ. అజ్ఝత్తత్తికే పఞ్చపి తిధా హోన్తి. అజ్ఝత్తారమ్మణత్తికే రూపం అనారమ్మణం, సేసా తిధాపి న వత్తబ్బా చ. చత్తారో ఖన్ధా అనిదస్సనఅప్పటిఘా, రూపక్ఖన్ధో తిధాపి హోతి.

చత్తారో ఖన్ధా నహేతూ, సఙ్ఖారక్ఖన్ధో సియా హేతు, సియా న హేతు. రూపం అహేతుకం, హేతువిప్పయుత్తం, సేసా ద్విధాపి. తయో ఖన్ధా సియా సహేతుకా చేవ న చ హేతూ, సియా న వత్తబ్బా చ, సఙ్ఖారక్ఖన్ధో ద్విధా చ న వత్తబ్బో చ, రూపం న వత్తబ్బమేవ. తథా అనన్తరదుకేపి. రూపం నహేతుఅహేతుకం, తయో ద్విధాపి, సఙ్ఖారక్ఖన్ధో ద్విధా చ న వత్తబ్బో చ. పఞ్చపి సప్పచ్చయా, సఙ్ఖతా, చత్తారో అనిదస్సనా, అప్పటిఘా, రూపం ద్విధాపి. రూపం రూపీ, సేసా అరూపినో. రూపం లోకియం, సేసా ద్విధాపి. పఞ్చపి కేనచి విఞ్ఞేయ్యా, న చ కేనచి విఞ్ఞేయ్యా చ. చత్తారో నో ఆసవా, సఙ్ఖారా ద్విధాపి, న వత్తబ్బా చ. రూపం సాసవో, ఆసవవిప్పయుత్తో , సేసా ద్విధాపి. రూపం సాసవా చేవ నో చ ఆసవా, తయో తథా చ న వత్తబ్బా చ. సఙ్ఖారో ద్విధా చ న వత్తబ్బో చ. రూపం న వత్తబ్బమేవ, తయో సియా ఆసవసమ్పయుత్తా చేవ నో చ ఆసవా, సియా న వత్తబ్బా, సఙ్ఖారో ద్విధా చ న వత్తబ్బో చ. రూపం ఆసవవిప్పయుత్తం సాసవఞ్చ, సేసా ద్విధా చ న వత్తబ్బా చ. ఇమినా నయేన సంయోజనగోచ్ఛకాదీసుపి యోజనా వేదితబ్బా. కేవలం హి పరామాససమ్పయుత్తదుకే రూపం పరామాసవిప్పయుత్తం, తయో ద్విధాపి, సఙ్ఖారో ద్విధాపి, దిట్ఠివసేన న వత్తబ్బో చ. తతియే ఏత్తకమేవ విసేసో. రూపం అనారమ్మణం, సేసా సారమ్మణా. విఞ్ఞాణం చిత్తం, సేసా నో చిత్తా. తయో చేతసికా, ద్వే అచేతసికా. తయో చిత్తసమ్పయుత్తా, రూపం చిత్తవిప్పయుత్తం. విఞ్ఞాణం న వత్తబ్బం. తథా చిత్తసంసట్ఠదుకేపి. తయో చిత్తసముట్ఠానా, విఞ్ఞాణం నో చిత్తసముట్ఠానం. రూపం ద్విధాపి. తథా అనన్తరదుకద్వయేపి. తయో చిత్తసంసట్ఠసముట్ఠానా, ద్వే నో చిత్తసంసట్ఠసముట్ఠానా. తథా అనన్తరదుకద్వయేపి. విఞ్ఞాణం అజ్ఝత్తికం, తయో బాహిరా, రూపం ద్విధాపి. చత్తారో నో ఉపాదా. రూపం ద్విధాపి. పఞ్చపి సియా ఉపాదిన్నా, సియా అనుపాదిన్నా, నో ఉపాదానా.

కిలేసగోచ్ఛకో వుత్తనయోవ. రూపం నేవదస్సనేననభావనాయ పహాతబ్బం, సేసా ద్విధాపి. ఏవం యావపీతిదుకా యోజనా వేదితబ్బా.

రూపం న వేదనా, న సుఖా, న సుఖసహగతా, సేసా ద్విధాపి. తథా అనన్తరదుకేపి. రూపం కామావచరం, సేసా ద్విధాపి. ఏవం యావ సరణదుకా యోజనా వేదితబ్బా. అయం పఞ్హాపుచ్ఛకనయో.

ఇమే పన నయా విత్థారతో పాళిఅట్ఠకథాహి ఞాతబ్బా. అత్థవినిచ్ఛయో చ నేసం ధమ్మసఙ్గణీమాతికత్థసంవణ్ణనాయ వుత్తానుసారేన ఞాతబ్బో. ఇతో పరం అతిరేకం అవత్వా అపుబ్బమేవ వణ్ణయిస్సామాతి అయం విభఙ్గనయదస్సనతో సంవణ్ణనానయో.

ఇదాని పనేత్థ –

కమతోనూనాధికతో, దట్ఠబ్బసమభేదతో;
పాళిముత్తనయో ఞేయ్యో, ఖన్ధకోసల్లమిచ్ఛతా.

తత్థ **కమతో**తి ఏత్థ ఉప్పత్తిక్కమో పహానక్కమో పటిపత్తిక్కమో భూమిక్కమో దేసనాక్కమోతి బహువిధేసు కమేసు ఖన్ధానం దేసనాక్కమోవ యుజ్జతి, న ఇతరే, అసమ్భవా. అభేదేన హి పఞ్చసు ఖన్ధేసు అత్తగ్గాహపతితం వేనేయ్యజనం సమూహఘనవినిబ్భోగదస్సనేన అత్తగ్గాహతో మోచేతుకామో భగవా హితకామో తస్స తస్స జనస్స సుఖగ్గహణత్థం చక్ఖుఆదీనం విసయభూతం ఓళారికం పఠమం రూపక్ఖన్ధం దేసేసి, తతో ఇట్ఠానిట్ఠవిసయసంవేదకం ఓళారికం వేదనం, యం వేదేతి, తం సఞ్జానాతీతి ఏవం వేదనావిసయస్స ఆకారగ్గాహికం సఞ్ఞం, సఞ్ఞావసేనాభిసఙ్ఖారకే సఙ్ఖారే, తేసం వేదనాదీనం నిస్సయాధిపతిభూతం విఞ్ఞాణన్తి అయం తావేత్థ కమో.

అనూనాధికతోతి కస్మా పన భగవతా పఞ్చేవ ఖన్ధా వుత్తా అనూనా అనధికాతి? సబ్బసఙ్ఖతసభాగేకసఙ్గహతో, అత్తత్తనియగ్గాహవత్థుస్స ఏతప్పరమతో, అఞ్ఞేసఞ్చ తదవరోధతో. అనేకప్పభేదేసు హి సఙ్ఖతధమ్మేసు సభాగవసేన సఙ్గయ్హమానేసు రూపం రూపసభాగేకసఙ్గహవసేన ఏకో ఖన్ధో హోతి, వేదనా వేదనాసభాగేకసఙ్గహవసేన ఏకో ఖన్ధో హోతి. ఏస నయో సఞ్ఞాదీసుపి, తస్మా సబ్బసఙ్ఖతసభాగేకసఙ్గహతో పఞ్చేవ వుత్తా. ఏతపరమఞ్చేతం అత్తత్తనియగ్గాహవత్థు, యదిదం రూపాదయో పఞ్చ, తస్మా అత్తత్తనియగ్గాహవత్థుస్స ఏతపరమతోపి పఞ్చేవ వుత్తా. యేపి చఞ్ఞే సీలాదయో పఞ్చ ధమ్మక్ఖన్ధా వుత్తా, తేపి సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నత్తా ఏత్థేవ అవరోధం గచ్ఛన్తి, తస్మా అఞ్ఞేసం తదవరోధతోపి పఞ్చేవ వుత్తాతి అయం అనూనాధికతో.

దట్ఠబ్బసమభేదతోతి దట్ఠబ్బభేదతో, ఉపమాభేదతో చ. తత్థ దట్ఠబ్బభేదతో తావ పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా సామఞ్ఞతో ఉక్ఖిత్తాసికపచ్చత్థికతో, భారతో, ఖాదకతో, అనిచ్చదుక్ఖఅనత్తసఙ్ఖతవధకతో చ దట్ఠబ్బా. విసేసతో పన ఫేణపిణ్డం వియ రూపం దట్ఠబ్బం, ఉదకబుబ్బుళమరీచికకదలిక్ఖన్ధమాయా వియ యథాక్కమం వేదనాదయో దట్ఠబ్బా. యథా హి ఫేణపిణ్డో విమద్దాసహో, సో చ పత్తథాలకాదిఅత్థం గహితోపి తమత్థం న సాధేతి, భిజ్జతి, ఏవం రూపమ్పి విమద్దాసహం, తఞ్చ సుభాదివసేన గహితమ్పి న తథా తిట్ఠతి, అసుభాదియేవ హోతి.

యథా వా ఫేణపిణ్డో అనేకసన్ధిఘటితో బహూనం ఉదకసప్పాదిపాణకానం ఆవాసో, ఆదితో చేస బదరపక్కమత్తో హుత్వా అనుపుబ్బవడ్ఢనకో ఉట్ఠితమత్తోపి చేస భిజ్జతి, థోకం గన్త్వాపి, సముద్దం పత్వా పన అవస్సమేవ భిజ్జతి , ఏవం రూపమ్పి ఛిద్దావఛిద్దం అనేకసన్ధిఘటితం అసీతికిమికులవోకిణ్ణం, ఆదితో చేతం కలలమత్తం హుత్వా అనుపుబ్బవడ్ఢనకం, కలలమత్తేపి చేతం భిజ్జతి, అబ్బుదాదిభావేపి ఆయుక్ఖయం పత్వా అవస్సమేవ భిజ్జతి. ఏవం ఫేణపిణ్డసదిసం దట్ఠబ్బం.

యథా పన బుబ్బుళో ముహుత్తరమణీయో అగయ్హుపగో న చిరట్ఠితికోవ, ఏవం వేదనాపి. యథా చ బుబ్బుళో ఉదకతలం, ఉదకబిన్దుం, ఉదకజల్లకం సఙ్కడ్ఢిత్వా పుటం కత్వా గహణవాతఞ్చాతి చత్తారి కారణాని పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి, ఏవం వేదనాపి వత్థుం, ఆరమ్మణం, కిలేసజల్లం, ఫస్ససఙ్ఘట్టనఞ్చాతి చత్తారి కారణాని పటిచ్చ ఉప్పజ్జతీతి సా బుబ్బుళసదిసా దట్ఠబ్బా.

యథా పన మరీచికా జలాసయాదిభావేన విప్పలమ్భికా, ఏవం సఞ్ఞాపి నిచ్చాదిభావేనాతి మరీచిసదిసా దట్ఠబ్బా. యథా పన కదలిక్ఖన్ధో అగయ్హుపగో బహువట్టిసమోధానో, ఏవం సఙ్ఖారక్ఖన్ధోపి అగయ్హుపగోనిచ్చాదిసారవిరహితో, ఫస్సాదిబహుధమ్మసమోధానో చ హోతీతి సో కదలిక్ఖన్ధసదిసో దట్ఠబ్బో. యథా పన మాయా అసువణ్ణరజతాదిరూపానిపి తథా గాహాపేత్వా మహాజనం వఞ్చేతి, ఏవం

విఞ్ఞాణమ్పి అనిచ్చాదిరూపం తేనేవ చిత్తేన ఆగచ్ఛన్తం వియ నిచ్చాదితో చ గాహాపేత్వా వఞ్చేతీతి తం మాయాసదిసం దట్ఠబ్బం. వుత్తఞ్చ –

> “ఫేణపిణ్డూపమం రూపం, వేదనా బుబ్బుళూపమా;
>
> మరీచికూపమా సఞ్ఞా, సఙ్ఖారా కదలూపమా;
>
> మాయూపమఞ్చ విఞ్ఞాణం, దేసితాదిచ్చబన్ధునా”తి. (సం॰ ని॰ ౩.౯౫);

అయమేత్థ దట్ఠబ్బభేదో.

ఉపమాభేదతో చ పన గిలానసాలూపమో రూపుపాదానక్ఖన్ధో, గేలఞ్ఞూపమో వేదనుపాదానక్ఖన్ధో, గేలఞ్ఞసముట్ఠానూపమో సఞ్ఞుపాదానక్ఖన్ధో, అసప్పాయసేవనూపమో సఙ్ఖారుపాదానక్ఖన్ధో , గిలానూపమో విఞ్ఞాణుపాదానక్ఖన్ధో. అపిచ చారకకారణఅపరాధకారణకారకఅపరాధికూపమా ఏతే భాజనభోజనబ్యఞ్జనపరివేసకభుఞ్జకూపమా చాతి అయమేత్థ ఉపమాభేదో. ఏవం **పాళిముత్తకవినిచ్ఛయనయో** ఞేయ్యో.

ఖన్ధవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆయతనవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

ఆయతనవిభఙ్గమాతికాయ పన **అత్థతో** తావ – **ద్వాదసాయతనానీ**తి ఏత్థ ఆయతనతో, ఆయానం తననతో, ఆయతస్స చ నయనతో **ఆయతనాని**. చక్ఖురూపాదీసు హి తంతంద్వారారమ్మణా చిత్తచేతసికా ధమ్మా సేన సేన అనుభవనాదినా కిచ్చేన ఆయతన్తి ఉట్ఠహన్తి ఘటేన్తి వాయమన్తి, తే చ పన ఆయభూతే ధమ్మే ఏతాని తనోన్తి విత్థారేన్తి, ఇదఞ్చ అతీవ ఆయతం సంసారదుక్ఖం నయన్తేవ, పవత్తయన్తీతి వుత్తం హోతి, తస్మా “ఆయతనానీ”తి వుచ్చన్తి.

అపిచ నివాసట్ఠానట్ఠేన, ఆకరట్ఠేన, సమోసరణట్ఠానట్ఠేన, సఞ్జాతిదేసట్ఠేన, కారణట్ఠేన చ సాసనే, లోకే చ “ఆయతన”న్తి వుచ్చన్తి. చక్ఖుఆదీసు హి తే తే చిత్తచేతసికా ధమ్మా తదాయత్తవుత్తితాయ నివసన్తి, తేసు చ ఆకరభూతేసు ఆకిణ్ణా వత్థారమ్మణవసేన చ సమోసరన్తి, చక్ఖాదయోవ నేసం సఞ్జాతిదేసో, కారణఞ్చ, తస్మా నివాసట్ఠానాదినా అత్థేన చక్ఖాదీని ఆయతనానీతి వేదితబ్బాని.

చక్ఖాయతనన్తిఆదీసు చక్ఖతీతి **చక్ఖు**, రూపం అస్సాదేతి, విభావేతి చాతి అత్థో. రూపయతీతి **రూపం**. వణ్ణవికారం ఆపజ్జమానం హదయఙ్గతభావం పకాసేతీతి అత్థో. సుణాతీతి **సోతం**. సప్పతీతి **సద్దో**, ఉదాహరీయతీతి అత్థో. ఘాయతీతి **ఘానం**. గన్ధయతీతి **గన్ధో**, అత్తనో వత్థుం సూచయతీతి అత్థో. జీవితం అవ్హాయతీతి **జివ్హా**. రసన్తి తం సత్తాతి **రసో**, అస్సాదేన్తీతి అత్థో. కుచ్ఛితానం సాసవధమ్మానం ఆయోతి **కాయో**, ఉప్పత్తిదేసో. ఫుసీయతీతి **ఫోట్ఠబ్బం**. మనతీతి **మనో**. అత్తనో లక్ఖణం ధారేన్తీతి **ధమ్మా**. చక్ఖు చ తం యథావుత్తేనత్థేన ఆయతనఞ్చాతి **చక్ఖాయతనం**…పే॰… ధమ్మా చ తే ఆయతనఞ్చాతి **ధమ్మాయతన**న్తి అయం తావేత్థ పదత్థో.

ధమ్మభేదతో పనేత్థ సబ్బమ్పి విఞ్ఞాణం మనాయతనం నామ. చేతసికసుఖుమరూపనిబ్బానాని ధమ్మాయతనం నామ. సేసాని సువిఞ్ఞేయ్యాని. ఇమేసు చ ఆయతనేసు అతీతాదిభేదభిన్నా, కాలవినిముత్తా చ లోకియలోకుత్తరా సబ్బే నామరూపధమ్మా, పఞ్ఞత్తియో చ సఙ్గహితాతి వేదితబ్బా. “జాతి ద్వీహి ఖన్ధేహి ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా సఙ్గహితా”తిఆదివచనతో (ధాతు॰ ౭౧) హి రూపారూపలక్ఖణానం జాతిజరాభఙ్గానం సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మాయతనధమ్మధాతూసు సఙ్గహితత్తా ఇతరాసమ్పి పఞ్ఞత్తీనం యథారహం తత్థ సఙ్గహితభావో వేదితబ్బోతి అయమేత్థ ధమ్మభేదో.

విభఙ్గనయతో పనేత్థ **సుత్తన్తభాజనీయే** తావ “చక్ఖుం అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా విపరిణామధమ్మం. రూపా అనిచ్చా దుక్ఖా అనత్తా విపరిణామధమ్మా…పే॰… ధమ్మా అనిచ్చా దుక్ఖా అనత్తా విపరిణామధమ్మా”తి (విభ॰ ౧౫౪) ఏవం విసయివిసయాయతనవసేన

ఆయతనాని వుత్తానీతి అయం సుత్తన్తభాజనీయనయో.

అభిధమ్మభాజనీయే పన పసాదవిసయాయతనాని తావ "తత్థ కతమం చక్ఖాయతనం? యం చక్ఖు చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయ పసాదో"తిఆదినా (విభ॰ ౧౫౬) **రూపకణ్డే** (ధ॰ స॰ ౫౯౬) వుత్తనయేన విభత్తాని. మనాయతనం పన ఏకవిధతో పట్ఠాయ యావదసవిధా వేదనాక్ఖన్ధే వుత్తనయేన విభత్తం. ధమ్మాయతనం పన "తత్థ కతమం ధమ్మాయతనం? వేదనాక్ఖన్ధో సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, యఞ్చ రూపం అనిదస్సనఅప్పటిఘం ధమ్మాయతనపరియాపన్నం అసఙ్ఖతా చ ధాతూ"తి (విభ॰ ౧౬౭) ఉద్దిసిత్వా "తత్థ కతమో వేదనాక్ఖన్ధో"తిఆదినా (విభ॰ ౧౬౭) వేదనాక్ఖన్ధాదీసు వుత్తనయేన విభత్తం. సుఖుమరూపనిబ్బానాని రూపకణ్డే వుత్తనయాసేవాతి అయం అభిధమ్మభాజనీయనయో.

పఞ్హాపుచ్ఛకనయం పన ఇతో పరం విత్థారతో అదస్సేత్వా తికదుకానం ఆదిఅన్తేహి చేవ విసేసత్థదీపకేహి చ తికదుకేహి యోజేత్వా దస్సయిస్సామ, సేసేహిపి తికదుకేహి యోజనానయో ఖన్ధే వుత్తనయేన సక్కా ఞాతున్తి. కథం ద్వాదసన్నం ఆయతనానం కతి కుసలా… పే॰… కతి అరణాతి? దసాయతనా అబ్యాకతా, ద్వాయతనా సియా కుసలా, సియా అకుసలా, సియా అబ్యాకతా. వేదనాత్తికే దసాయతనాని న వత్తబ్బాని, మనాయతనం తిధాపి, ధమ్మాయతనం తిధా న వత్తబ్బఞ్చ…పే॰… రూపాయతనం సనిదస్సనసప్పటిఘం, నవాయతనాని అనిదస్సనసప్పటిఘాని, మనాయతనధమ్మాయతనాని అనిదస్సనఅప్పటిఘాని, ఏకాదసాయతనాని న హేతూ, ధమ్మాయతనం సియా హేతు, సియా న హేతు…పే॰… ఏకాదసాయతనాని సప్పచ్చయాని, ధమ్మాయతనం సియా సప్పచ్చయం, సియా అప్పచ్చయం…పే॰… దసాయతనాని రూపం, మనాయతనం అరూపం, ధమ్మాయతనం ద్విధాపి…పే॰… దసాయతనాని అరణాని, ద్వాయతనాని సియా సరణాని, సియా అరణానీతి అయం పఞ్హాపుచ్ఛకనయో.

ఇదాని పన –

> కమతో తావత్తతో చ, తేసం దట్ఠబ్బభేదతో;
> పాళిముత్తనయేనేత్థ, విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

తత్థ **కమతో**తి ఇధాపి దేసనాక్కమోవ యుజ్జతి. అజ్ఝత్తికేసు హి ఆయతనేసు సనిదస్సనసప్పటిఘవిసయత్తా చక్ఖాయతనం పాకటన్తి పఠమం దేసితం, తతో అనిదస్సనసప్పటిఘవిసయాని సోతాయతనాదీని. అథ వా దస్సనానుత్తరియసవనానుత్తరియహేతుభావతో బహూపకారత్తా చక్ఖుసోతాయతనాని పఠమం దేసితాని, తతో ఘానాయతనాదీని తీణి, పఞ్చన్నమ్పి పన గోచరవిసయత్తా అన్తే మనాయతనం, చక్ఖాయతనాదీనం గోచరత్తా తేసం అనన్తరం రూపాయతనాదీని. అపిచ విఞ్ఞాణుప్పత్తికారణవవత్థానతోపి అయమేతేసం కమో వేదితబ్బో. వుత్తం హేతం "చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణం…పే॰… మనఞ్చ పటిచ్చ ధమ్మే చ ఉప్పజ్జతి మనోవిఞ్ఞాణ"న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౪౨౧; సం॰ ని॰ ౪.౬౦, ౧౧౩; మహాని॰ ౧౦౭) అయం తావేత్థ కమో.

తావత్తతోతి తావభావతో. ఇదం వుత్తం హోతి – చక్ఖాదయోపి హి ధమ్మా ఏవ, ఏవం సతి ధమ్మాయతనమిచ్చేవ అవత్వా కస్మా ద్వాదసాయతనాని వుత్తానీతి చే? ఛవిఞ్ఞాణకాయుప్పత్తియా ద్వారారమ్మణవవత్థానతో అయమేతేసం భేదో హోతీతి ద్వాదస వుత్తాని. చక్ఖువిఞ్ఞాణవీథిపరియాపన్నస్స హి విఞ్ఞాణకాయస్స చక్ఖాయతనమేవ ఉప్పత్తిద్వారం, రూపాయతనమేవారమ్మణం. తథా ఇతరాని ఇతరేసం. ఛట్ఠస్స పన భవఙ్గమనసఙ్ఖాతో మనాయతనేకదేసోవ ఉప్పత్తిద్వారం, అసాధారణఞ్చ ధమ్మాయతనం ఆరమ్మణన్తి. ఇతి ఛన్నం విఞ్ఞాణకాయానం ఉప్పత్తిద్వారారమ్మణవవత్థానతో ద్వాదస వుత్తానీతి అయమేత్థ తావత్తతా.

దట్ఠబ్బభేదతోతి ఏత్థ పన సబ్బాని చేతాని ఆయతనాని అనాగమనతో, అనిగ్గమనతో చ దట్ఠబ్బాని. న హి తాని పుబ్బే ఉదయా కుతోచి ఆగచ్ఛన్తి, నపి ఉద్ధం వయా కుహిఞ్చి గచ్ఛన్తి , అథ ఖో పుబ్బే ఉదయా అప్పటిలద్ధసభావాని ఉద్ధం వయా పరిభిన్నసభావాని, పుబ్బన్తాపరన్తవేమజ్ఝే పచ్చయాయత్తవుత్తితాయ అవసాని పవత్తన్తి, తస్మా అనాగమనతో, అనిగ్గమనతో చ దట్ఠబ్బాని. తథా నిరీహతో,

అబ్యాపారతో చ. న హి చక్ఖురూపాదీనం ఏవం హోతి “అహో వత అమ్హాకం సామగ్గియం విఞ్ఞాణం నామ ఉప్పజ్జేయ్యా”తి, న చ తాని విఞ్ఞాణుప్పాదనత్థం ద్వారభావేన, వత్థుభావేన, ఆరమ్మణభావేన వా బ్యాపారమాపజ్జన్తి, అథ ఖో ధమ్మతావేసా యం చక్ఖురూపాదిసామగ్గియం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని సమ్భవన్తి, తస్మా నిరీహతో, అబ్యాపారతో చ దట్ఠబ్బాని. అపిచ అజ్ఝత్తికాని సుఞ్ఞో గామో వియ దట్ఠబ్బాని ధువసుభసుఖత్తభావవిరహితత్తా, బాహిరాని గామఘాతకచోరా వియ. తథా అజ్ఝత్తికాని ఛపాణకా వియ దట్ఠబ్బాని, బాహిరాని తేసం గోచరా వియాతి అయమేత్థ దట్ఠబ్బభేదో. ఏవం పాళిముత్తనయేనేత్థ విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఆయతనవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ధాతువిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

ధాతువిభఙ్గమాతికాయ పన **అత్థతో** తావ – **అట్ఠారస ధాతుయో**తి ఏత్థ విదహతి, ధీయతే, విధానం, విధీయతే ఏతాయ, ఏత్థ వా ధీయతీతి **ధాతు**. లోకియా హి ధాతుయో కారణభావేన వవత్థితా. అనేకప్పకారం సంసారదుక్ఖం విదహన్తి నిప్ఫాదేన్తి, సత్తేహి చ ధీయన్తే ధారీయన్తి, దుక్ఖవిధానమత్తమేవ చేతా, ఏతాహి చ కారణభూతాహి సంసారదుక్ఖం సత్తేహి అనువిధీయతి, యథావిహితఞ్చ దుక్ఖం ఏతాస్వేవ ధీయతి ఠపీయతీతి ఏతేహి అత్థేహి యథాసమ్భవం “ధాతుయో”తి వుచ్చన్తి.

యథా వా సరీరసఙ్ఖాతస్స సముదాయస్స అవయవభూతేసు రససోణితాదీసు అఞ్ఞమఞ్ఞం విసభాగలక్ఖణపరిచ్ఛిన్నేసు ధాతుసమఞ్ఞా, ఏవమేతేసుపి పఞ్చక్ఖన్ధసఙ్ఖాతస్స అత్తభావస్స చక్ఖాదీసు ధాతుసమఞ్ఞా వేదితబ్బా. లోకియలోకుత్తరసాధారణత్థవసేన పన అత్తనో సభావం ధారేన్తీతి ధాతుయో. నిజ్జీవమత్తానమేతం అధివచనం, తస్మా యథావుత్తేనత్థేన చక్ఖు చ తం ధాతు చాతి **చక్ఖుధాతు**. ఏవం సేసేసుపీతి అయం తావేత్థ పదత్థో.

ధమ్మభేదతో పనేత్థ ఆయతనేసు వుత్తనయేన వేదితబ్బో. అపిచ పఞ్చద్వారావజ్జనసమ్పటిచ్ఛనద్వయవిఞ్ఞాణం మనోధాతు నామ. పఞ్చవిఞ్ఞాణమనోధాతువజ్జితం పన సబ్బమ్పి విఞ్ఞాణం మనోవిఞ్ఞాణధాతు నామ. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

విభఙ్గనయతో పనేత్థ **సుత్తన్తభాజనీయే** తావ – “పథవీధాతు ఆపో తేజో వాయో ఆకాసవిఞ్ఞాణధాతూ”తి ఛ ధాతుయో ఉద్దిసిత్వా ఆదితో పఞ్చ అజ్ఝత్తికబాహిరవసేన, పచ్ఛిమా చ ఛ విఞ్ఞాణవసేన విభత్తా, అపరాపి “సుఖధాతు దుక్ఖసోమనస్సదోమనస్సుపేక్ఖాఅవిజ్జాధాతూ”తి ఛ ధాతుయో ఉద్దిసిత్వా తథా తథా విభత్తా, పున అపరాపి “కామధాతు బ్యాపాదవిహింసానేక్ఖమ్మఅబ్యాపాదఅవిహింసాధాతూ”తి ఛ ధాతుయో ఉద్దిసిత్వా, ఏవం తీహి ఛక్కేహి పచ్చేకం తేభూమకా అట్ఠారస ధాతుయో సరూపతో, లక్ఖణాహారతో, నిస్సయవిసయపయోగవినాభావాదితో చ వుత్తాతి వేదితబ్బాతి అయం సుత్తన్తభాజనీయనయో.

అభిధమ్మభాజనీయే పన సరూపేనేవ అట్ఠారస ధాతుయో ఉద్దిసిత్వా పసాదవిసయధాతుయో ఆయతనే వుత్తనయేన విభత్తా, సత్త విఞ్ఞాణధాతుయో పన –

> “తత్థ కతమా చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు? చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చిత్తం…పే.… చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు. అయం వుచ్చతి చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు…పే.… కాయవిఞ్ఞాణధాతు.
>
> “తత్థ కతమా మనోధాతు? చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా…పే.… కాయవిఞ్ఞాణధాతుయా…పే.… నిరుద్ధసమనన్తరా ఉప్పజ్జతి చిత్తం…పే.… సబ్బధమ్మేసు వా పన పఠమసమన్నాహారో ఉప్పజ్జతి చిత్తం…పే.… అయం వుచ్చతి మనోధాతు.
>
> “తత్థ కతమా ధమ్మధాతు? వేదనాక్ఖన్ధో సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, యఞ్చ రూపం అనిదస్సనం అప్పటిఘం ధమ్మాయతనపరియాపన్నం, అసఙ్ఖతా చ ధాతు…పే.… అయం వుచ్చతి ధమ్మధాతు.

“తత్థ కతమా మనోవిఞ్ఞాణధాతు...పే.... మనోధాతుయాపి ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధసమనన్తరా ఉప్పజ్జతి చిత్తం...పే.... మనఞ్చ పటిచ్చ ధమ్మే చ ఉప్పజ్జతి చిత్తం...పే.... అయం వుచ్చతి మనోవిఞ్ఞాణధాతూ”తి (విభ. ౧౮౪) –

ఏవం విభత్తా. తత్థ **సబ్బధమ్మేసు వా పన పఠమసమన్నాహారో**తి ఏత్థ పఞ్చవిఞ్ఞాణవిసయేసు సబ్బధమ్మేసూతి ఏవం అత్థో గహేతబ్బో. **మనోధాతుయాపి ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధసమనన్తరా**తి ఏత్థ పన పి-కారో సమ్పిణ్డనత్థో, తస్మా మనోధాతుయాపి సన్తీరణవోట్ఠబ్బనాదిమనోవిఞ్ఞాణధాతుయాపీతి ఏవమత్థో గహేతబ్బో. **మనఞ్చ పటిచ్చా**తిఆదీసు మనోద్వారే భవఙ్గమనఞ్చేవ చతుభూమకధమ్మారమ్మణఞ్చ పటిచ్చ సహావజ్జనకజవనం నిబ్బత్తతీతి అత్థో. అయం అభిధమ్మభాజనీయనయో.

పఞ్హాపుచ్ఛకనయే పన అట్ఠారసన్నం ధాతూనం కతి కుసలా...పే.... కతి అరణాతి? సోళస ధాతుయో అబ్యాకతా, ద్వే ధాతుయో తిధాపి హోన్తి...పే.... దస ధాతుయో నేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మా, పఞ్చ ధాతుయో విపాకా, మనోధాతు సియా విపాకా, సియా నేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మా, ద్వే ధాతుయో తిధాపి హోన్తి. దస ధాతుయో ఉపాదిన్నుపాదానియా, సద్దధాతుయో అనుపాదిన్నుపాదానియా, పఞ్చ ధాతుయో సియా ఉపాదిన్నుపాదానియా, సియా అనుపాదిన్నుపాదానియా, ద్వే ధాతుయో తిధాపి...పే.... దస ధాతుయో సియా ఉప్పన్నా, సియా ఉప్పాదినో, సద్దధాతు సియా ఉప్పన్నా, సియా అనుప్పన్నా, సియా న వత్తబ్బా ఉప్పాదినోతి, ఛ ధాతుయో తిధాపి. ధమ్మధాతు తిధావ...పే.... రూపధాతు సనిదస్సనసప్పటిఘా, నవ ధాతుయో అనిదస్సనసప్పటిఘా, అట్ఠ ధాతుయో అనిదస్సనఅప్పటిఘా. సత్తరస ధాతుయో న హేతూ, ధమ్మధాతు ద్విధావ...పే.... సోళస ధాతుయో అరణా, ద్వే ధాతుయో ద్విధాపీతి అయం పఞ్హాపుచ్ఛకనయో.

ఇదాని పనేతాసం –

కమతావత్తతో దట్ఠబ్బా, పచ్చయానం విభాగతో;
ధాతూనమిధ విఞ్ఞేయ్యో, పాళిముత్తవినిచ్ఛయో.

తత్థ **కమతో** తావ ఇధాపి దేసనాక్కమోవ యుజ్జతి. సో చ పనాయం హేతుఫలానుపుబ్బవవత్థానవసేన వుత్తో. చక్ఖుధాతు రూపధాతూతి ఇదం హి ద్వయం హేతు, చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతూతి ఇదం ఫలం. ఏవం సబ్బత్థ. అయం తావేత్థ కమో.

తావత్తతో పన యా ఇధ **సుత్తన్తభాజనీయే** తీహి ఛక్కేహి వుత్తా ధాతుయో చేవ, తేసు తేసు సుత్తాభిధమ్మపదేసేసు “ఆభాధాతు...పే.... అనేకధాతునానాధాతులోకో”తిఆదినా ఆగతా చాతి అఞ్ఞాపి బహుధాతుయో దిస్సన్తి, తాసమ్పి వసేన పరిచ్ఛేదం అవత్వా కస్మా అట్ఠారసేవ వుత్తాతి? తాసమ్పి తదన్తోగధత్తా.

అపిచ విజాననసభావే విఞ్ఞాణే జీవసఞ్ఞీనం తస్సా చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిభేదేన అనేకతం, చక్ఖురూపాదిపచ్చయాయత్తవుత్తితాయ అనిచ్చతఞ్చ పకాసేత్వా తస్మిం దీఘరత్తానుసయితజీవసఞ్ఞాసమూహననత్థఞ్చ అట్ఠారసేవ వుత్తా. కిఞ్చ భియ్యో – వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేన చ. వేనేయ్యా హి అరూపమూళ్హా రూపమూళ్హా ఉభయమూళ్హాతి తివిధా హోన్తి. తేసం తిణ్ణమ్పి యథాక్కమం నాతిసఙ్ఖేపవిత్థారతో అరూపభేదవిభావినీ ఖన్ధదేసనా, రూపభేదవిభావినీ ఆయతనదేసనా, తదుభయభేదవిభావినీ ధాతుదేసనా సప్పాయాతి వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేన అట్ఠారసేవ వుత్తాతి. వుత్తఞ్చ –

“సఙ్ఖేపవిత్థారనయేన తథా తథా హి,
ధమ్మం పకాసయతి ఏస యథా యథాస్స;
సద్ధమ్మతేజవిహతం విలయం ఖణేన,
వేనేయ్యసత్తహదయేసు తమో పయాతీ”తి. (విభ. అట్ఠ. ౧౮౩);

అయమేత్థ తావత్తతా.

దట్ఠబ్బతో పనేతా సబ్బాపి సఙ్ఖతా ధాతుయో పుబ్బన్తాపరన్తవివిత్తతో, ధువసుభసుఖత్తభావసుఞ్ఞతో, పచ్చయాయత్తవుత్తితో చ దట్ఠబ్బా. విసేసతో పనేత్థ భేరితలం వియ చక్ఖుధాతు దట్ఠబ్బా, దణ్డో వియ రూపధాతు, సద్దో వియ చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు. తథా తిస్సోపి చేతా యథాక్కమం ఆదాసతలముఖముఖనిమిత్తాని వియ. తథా తిలయన్తచక్కతేలాని వియ, అధరారణీఉత్తరారణీఅగ్గీ వియ చ దట్ఠబ్బా. ఏస నయో సోతధాతుఆదీసుపి. మనోధాతు పన యథాసమ్భవతో చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుఆదీనం పురేచరానుచరా వియ దట్ఠబ్బా. ధమ్మధాతుయం పన వేదనా సల్లసూలమివ , సఞ్ఞా రిత్తముట్ఠి వియ, సఙ్ఖారా విసరుక్ఖమివ, సుఖుమరూపం ఖురచక్కం వియ, అసఙ్ఖతా ధాతు ఖేమన్తభూమి వియ చ దట్ఠబ్బా, మనోవిఞ్ఞాణధాతు పన మక్కటో వియ, అస్సఖళుఙ్కో వియ, యత్థకామనిపాతితో వేహాసక్ఖిత్తదణ్డో వియ, రఙ్గనటో వియ చ దట్ఠబ్బా. అయమేత్థ దట్ఠబ్బతా.

పచ్చయానం విభాగతో పనేత్థ చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా చక్ఖు నిస్సయపచ్చయో, రూపం ఆరమ్మణపచ్చయో, కిరియామనోధాతు అనన్తరపచ్చయో, తయో అరూపినో ఖన్ధా సహజాతపచ్చయో. ఏవం సోతవిఞ్ఞాణాదీసుపి. మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా పన మనోధాతు అనన్తరపచ్చయో, ధమ్మధాతు ఆరమ్మణపచ్చయో, సమ్పయుత్తనిస్సయసహజాతాదిపచ్చయోతి అయం పచ్చయవిభాగో. ఏవం విఞ్ఞేయ్యో పాళిముత్తవినిచ్ఛయో.

ధాతువిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సచ్చవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

సచ్చవిభఙ్గమాతికాయ పన **అత్థతో** తావ – **చత్తారి అరియసచ్చానీ**తి ఏత్థాయం **సచ్చ**-సద్దో అనేకేసు అత్థేసు దిస్సతి. సేయ్యథిదం – ‘‘సచ్చం భణే న కుజ్ఝేయ్యా’’తిఆదీసు (ధ. ప. ౨౨౪) వాచాసచ్చే. ‘‘సచ్చే ఠితా సమణబ్రాహ్మణా’’తిఆదీసు (జా. ౨.౨౧.౪౩౩) విరతిసచ్చే. ‘‘కస్మా ను సచ్చాని వదన్తి నానా, పవాదియాసే కుసలావదానా’’తిఆదీసు (సు. ని. ౮౯౧) దిట్ఠిసచ్చే. ‘‘ఏకం హి సచ్చం, న దుతియమత్థీ’’తిఆదీసు (సు. ని. ౮౯౦) పరమత్థసచ్చే, నిబ్బానే చేవ మగ్గే చ. ‘‘చతున్నం అరియసచ్చానం కతి కుసలా’’తిఆదీసు (విభ. ౨౧౬) అరియసచ్చే. స్వాయమిధాపి అరియసచ్చే వత్తతి. కేనట్ఠేన సచ్చాని? తథట్ఠేన. కోయం తథట్ఠో నామ? యో పఞ్ఞాచక్ఖునా ఉపపరిక్ఖమానానం మాయావ విపరీతో, మరీచీవ విసంవాదకో, తిత్థియానం అత్తా వియ అనుపలబ్భమానసభావో చ న హోతి, అథ ఖో బాధనప్పభవసన్తినియ్యానభూతేన తచ్ఛావిపరీతభూతభావేన అరియఞాణస్స గోచరో హోతి. అయం తథట్ఠో సచ్చట్ఠోతి వేదితబ్బో. వుత్తఞ్చ –

> ‘‘ఇతి తచ్ఛావిపల్లాసభూతభావం చతూసుపి;
>
> దుక్ఖాదీస్వవిసేసేన, సచ్చట్ఠం ఆహు పణ్డితా’’తి (విభ. అట్ఠ. ౧౮౯; సారత్థ. టీ. మహావగ్గ ౩.౧౪).

అరియాని చ తాని సచ్చాని చాతి **అరియసచ్చాని**. అరియానీతి ఉత్తమాని, అవిసంవాదకానీతి అత్థో. అరియేహి బుద్ధాదీహి పటివిజ్ఝితబ్బాని సచ్చాని, అరియస్స వా సమ్మాసమ్బుద్ధస్స సన్తకాని సచ్చాని తేన ఉప్పాదితత్తా, పకాసితత్తా చ, అరియభావకరాని వా సచ్చాని తేసం అభిసమ్బుద్ధత్తా అరియభావసిద్ధితోతి **అరియసచ్చాని**. ‘‘దుక్ఖం అరియసచ్చ’’న్తిఆదీసు పన **దు**-ఇతి అయం సద్దో కుచ్ఛితే దిస్సతి. కుచ్ఛితం హి పుత్తం ‘‘దుపుత్తో’’తి వదన్తి. **ఖం**-సద్దో పన తుచ్ఛే. తుచ్ఛం హి ఆకాసం ‘‘ఖ’’న్తి వుచ్చతి. ఇదఞ్చ పఠమసచ్చం కుచ్ఛితం అనేకోపద్దవాధిట్ఠానతో, తుచ్ఛం బాలజనపరికప్పితధువసుభసుఖత్తభావవిరహితతో, తస్మా కుచ్ఛితత్తా, తుచ్ఛత్తా చ ‘‘దుక్ఖ’’న్తి వుచ్చతి. **సం**-ఇతి చ అయం సద్దో ‘‘సమాగమో, సమేత’’న్తిఆదీసు సంయోగం దీపేతి. **ఉ**-ఇతి అయం సద్దో ‘‘ఉప్పన్నం ఉదిత’’న్తిఆదీసు ఉప్పత్తిం. **అయ**-సద్దో పన కారణం దీపేతి. ఇదఞ్చ దుతియసచ్చం అవసేసపచ్చయసమాయోగే సతి దుక్ఖస్సుప్పత్తికారణన్తి ‘‘దుక్ఖసముదయో’’తి వుచ్చతి.

తతియసచ్చం పన యస్మా **ని**-సద్దో అభావం, **రోధ**-సద్దో చారకం దీపేతి, తస్మా అభావో ఏత్థ, ఏతస్మిం వా అధిగతే సంసారచారకసఙ్ఖాతస్స దుక్ఖనిరోధస్స సబ్బగతిసుఞ్ఞత్తా, తప్పటిపక్ఖత్తా చాతి "దుక్ఖనిరోధ"న్తి వుచ్చతి, దుక్ఖస్స వా అనుప్పాదనిరోధపచ్చయత్తా. చతుత్థం పన యస్మా ఏతం దుక్ఖనిరోధం గచ్ఛతి, సత్తం వా తం గమయతి ఆరమ్మణవసేన తదభిముఖత్తా, పటిపదా చ హోతి దుక్ఖనిరోధప్పత్తియా, తస్మా "దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా"తి వుచ్చతి.

అపిచ దుక్ఖాదీనం చత్తారో చత్తారో అత్థా విభత్తా తథా అవితథా అనఞ్ఞథా, యే దుక్ఖాదీని అభిసమేన్తేహి అభిసమేతబ్బా. యథాహ –

> "దుక్ఖస్స పీళనట్ఠో సఙ్ఖతట్ఠో సన్తాపట్ఠో విపరిణామట్ఠో, ఇమే చత్తారో దుక్ఖస్స దుక్ఖట్ఠా తథా అవితథా అనఞ్ఞథా. సముదయస్స ఆయూహనట్ఠో నిదానట్ఠో సంయోగట్ఠో పలిబోధట్ఠో …పే… నిరోధస్స నిస్సరణట్ఠో వివేకట్ఠో అసఙ్ఖతట్ఠో అమతట్ఠో… పే… మగ్గస్స నియ్యానట్ఠో హేతుట్ఠో దస్సనట్ఠో ఆధిపతేయ్యట్ఠో…పే… అనఞ్ఞథా"తి (పటి. మ. ౨.౮).

ఏవం విభత్తానం చతున్నం చతున్నం అత్థానం వసేన దుక్ఖాదీని వేదితబ్బాని. అయం తావేత్థ పదత్థో.

ధమ్మభేదతో పన తణ్హావజ్జితా సబ్బలోకియధమ్మా, సంకిలేసికవజ్జితా వా **దుక్ఖసచ్చం** నామ, తణ్హా పన సబ్బా అకుసలా వా లోకియకుసలా వా ధమ్మా **సముదయసచ్చం** నామ, నిబ్బానం **నిరోధసచ్చం** నామ, లోకుత్తరకుసలచిత్తసమ్పయుత్తాని అట్ఠమగ్గఙ్గాని **దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా అరియసచ్చం** నామ. ఇమేహి పన మగ్గఙ్గేహి సమ్పయుత్తా చిత్తచేతసికా ధమ్మా చేవ సామఞ్ఞఫలాని చేత్థ అసఙ్గహితానీతి వేదితబ్బాని. తాని హి "యదనిచ్చం తం దుక్ఖ"న్తి (సం. ని. ౩.౧౫) వచనతో సఙ్ఖారదుక్ఖసఙ్గహితానిపి. యాయ పరిఞ్ఞాయ భగవతి బ్రహ్మచరియం వుస్సతి తథత్తేన న హోన్తి, దుక్ఖం అరియసచ్చన్తి న వుచ్చన్తి, తాని ఠపేత్వా సబ్బే లోకియలోకుత్తరధమ్మా సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బా. అయం ధమ్మభేదో.

విభఙ్గనయతో పనేత్థ **సుత్తన్తభాజనీయే** దుక్ఖసచ్చం తావ –

> "తత్థ కతమం దుక్ఖం అరియసచ్చం? జాతిపి దుక్ఖా, జరాపి దుక్ఖా, మరణమ్పి దుక్ఖం, సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసాపి దుక్ఖా, అప్పియేహి సమ్పయోగో దుక్ఖో, పియేహి విప్పయోగో దుక్ఖో, యమ్పిచ్ఛం న లభతి, తమ్పి దుక్ఖం, సంఖిత్తేన పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖా"తి (విభ. ౧౯౦) –

ఉద్దిసిత్వా విభత్తం. తత్థ దుక్ఖం తివిధం హోతి దుక్ఖదుక్ఖం విపరిణామదుక్ఖం సఙ్ఖారదుక్ఖన్తి. తత్థ దుక్ఖదుక్ఖం దువిధం పరియాయదుక్ఖం నిప్పరియాయదుక్ఖన్తి. తత్థ కాయికచేతసికదుక్ఖదోమనస్సవేదనా **నిప్పరియాయదుక్ఖం** నామ, తదవసేసా పన దుక్ఖదుక్ఖస్స వత్థుభూతా పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా **పరియాయదుక్ఖం** నామ. సుఖసోమనస్సవేదనా **విపరిణామదుక్ఖం** నామ. సబ్బే పన పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా, సబ్బసఙ్ఖతా వా **సఙ్ఖారదుక్ఖం** నామ. ఇమేసం తిణ్ణం దుక్ఖానం వసేన యథాయోగం తీసు భవేసు జాతిఆదీనం దుక్ఖదుక్ఖతా వేదితబ్బా. కామభవస్మిం హి జాతి తావ సయం న దుక్ఖా, అపాయగతిమనుస్సగతిఆదీసు పన నిరయగ్గిసన్తాపాదిమూలకం, గబ్భోక్కన్తికాదిమూలకం, జిఘచ్ఛాపిపాసాదిమూలకఞ్చ దుక్ఖం తస్స సబ్బస్స కాయికచేతసికదుక్ఖస్స వత్థుభావేన పరియాయతో దుక్ఖన్తి. తథా జరామరణాదయోపి. కేవలం జరా కాయదుబ్బలతామూలస్స, పుత్తదారాదిపరిభవమూలస్స చ, మరణం పన మారణన్తికవేదనాభూతస్స, నిరయాదిగతినిమిత్తదస్సనమూలస్స చ దుక్ఖస్స వత్థుభావతో, సోకాదయో సోకాదిమూలస్స కాయికచేతసికదుక్ఖస్స వత్థుభావత్తా చేవ సయం దుక్ఖత్తా చ దుక్ఖాతి వేదితబ్బా. విపరిణామదుక్ఖసఙ్ఖారదుక్ఖతా చేసం పసిద్ధాయేవ. ఏవం కామభవే జాతిఆదీనం తీహిపి దుక్ఖేహి దుక్ఖతా వేదితబ్బా. రూపారూపభవేసు పన యస్మా సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసా న సన్తి, తస్మా తత్థ జాతిఆదీనం విపరిణామదుక్ఖసఙ్ఖారదుక్ఖవసేన చ దుక్ఖతా వేదితబ్బా, న దుక్ఖదుక్ఖవసేనాతి అయం దుక్ఖసచ్చే నయో.

సముదయసచ్చం పన “కామతణ్హా భవతణ్హా విభవతణ్హా”తి (విభ. ౨౦౩) తత్తకమేవ ఉద్దిసిత్వా “సా ఖో పనేసా తణ్హా కత్థ ఉప్పజ్జమానా ఉప్పజ్జతీ”తి (విభ. ౨౦౩) పుచ్ఛిత్వా ఛన్నం ఛన్నం ఇన్ద్రియవిసయవిఞ్ఞాణఫస్సవేదనాసఞ్ఞాచేతనాతణ్హావితక్కవిచారానం విసయభూతానం వసేన తణ్హాయ “ఏత్థేసా తణ్హా ఉప్పజ్జమానా ఉప్పజ్జతీ”తి ఏవం ఉప్పత్తిం పకాసేత్వా విత్థారతో విభత్తం.

నిరోధసచ్చం పన “తస్సా ఏవ తణ్హాయ అసేసవిరాగనిరోధో చాగో పటినిస్సగ్గో ముత్తి అనాలయో”తి (విభ. ౨౦౪) వత్వా పున “సా ఖో పనేసా తణ్హా కత్థ నిరుజ్ఝమానా నిరుజ్ఝతీ”తి (విభ. ౨౦౪) పుచ్ఛిత్వా సముదయసచ్చే వుత్తఇన్ద్రియాదీనం వసేన పటిలోమతో తణ్హాయ నిరోధం పకాసేత్వా విత్థారతో విభత్తం. తత్థ **అసేసవిరాగనిరోధో**తిఆదీని పదాని నిబ్బానవేవచనాని. నిబ్బానం హి ఆగమ్మ తణ్హా అసేసా విరజ్జతి, నిరుజ్ఝతి, చజీయతి, పటినిస్సజ్జీయతి, ముచ్చతి, న అల్లీయతి, తస్మా “అసేసవిరాగనిరోధో చాగో పటినిస్సగ్గో ముత్తి అనాలయో”తి వుచ్చతి. ఏకమేవ హి నిబ్బానం, నామాని పనస్స సబ్బసఙ్ఖతానం నామపటిపక్ఖవసేన అనేకాని హోన్తి.

నను పాటేక్కం నిబ్బానం నామ నత్థి, కిలేసక్ఖయమత్తమేవ నిబ్బానం, తేనేవ చ తాసు తాసు సుత్తాభిధమ్మదేసనాసు “రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో”తిఆదినా (సం. ని. ౪.౩౧౪) వుత్తన్తి చే? న, అరహత్తనిబ్బానానం ఏకతాపజ్జనతో. అరహత్తమ్పి హి “యో ఖో, ఆవుసో, రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో మోహక్ఖయో, ఇదం వుచ్చతి అరహత్త”న్తి (సం. ని. ౪.౩౧౪) రాగాదీనం పరిక్ఖయన్తే ఉప్పన్నత్తా ఉపచారేన అరహత్తం రాగక్ఖయాదిభావేన వుచ్చతి, తథా రాగాదీనం ఖయహేతుత్తా నిబ్బానమ్పి రాగక్ఖయాదిభావేన వుత్తన్తి గహేతబ్బం. ఇతరథా నిబ్బానస్స బహుత్తం ఆపజ్జతి రాగాదీనం బహున్నం ఖయస్సాపి బహుత్తా. సబ్బకిలేసానమ్పి ఖయస్స ఏకత్తేన పఠమమగ్గేన దిట్ఠిఆదీనం ఖయే సబ్బకిలేసక్ఖయో ఆపజ్జతి, ఓళారికత్తఞ్చస్స సియా తిరచ్ఛానానమ్పి ఉప్పన్నరాగక్ఖయస్స పాకటత్తేన నిబ్బానప్పత్తితో, గోత్రభుక్ఖణేపి చ రాగాదిక్ఖయో హోతి గోత్రభునో నిబ్బానవిసయత్తా, మగ్గస్స పన నిబ్బానారమ్మణతాఅప్పసఙ్గో. న హి అత్తనా ఖేపియమానకిలేసక్ఖయమారబ్భ మగ్గో ఉప్పజ్జతి, అభావో చస్స ఆపజ్జతి రాగాదిక్ఖయభూతస్స పన అభావస్స పక్ఖవసేన తుచ్ఛరూపత్తా, తస్సాపి భావత్తాభావావ వివేకలక్ఖణం న సియా, సఙ్ఖతతా చస్స సియా. న హి కదాచి ఉపలబ్భమానం అసఙ్ఖతం భవితుమరహతి సబ్బేసమ్పి అహేతుకత్తాపత్తితో, సఙ్ఖతత్తేపి చస్స న నిబ్బానత్తం ఉప్పత్తిజరాభఙ్గసమఙ్గితాయ దుక్ఖత్తా, తథా చ అభావస్సాపి అభావో, అనవట్ఠానఞ్చ ఖీణానమ్పి రాగాదీనం పున ఉప్పజ్జనం యేసం తేసమేవ అభావో అభావస్స వినట్ఠత్తా.

అపిచ కారణన్తరేన వా భావే ఉప్పన్నే రాగాదీనం న కాచి హాని హోతి. న హి అఞ్ఞస్సుప్పత్తియం అఞ్ఞం విగచ్ఛతి. అభావో భావస్స విరోధీ, విరోధిసన్నిధానే చ ఇతరం విగచ్ఛతీతి చే? కిమిదం విగమనం నామ. యది తమ్పి భావరూపం, సమానదోసతా చస్స సియా అనవట్ఠానఞ్చ, న చ అత్థసిద్ధి. యది తుచ్ఛరూపం, కిం పఠమమేవస్స తుచ్ఛరూపతాయ ఉపగతాయ దూరమ్పి గన్త్వా ఉపగన్తబ్బాతి సిద్ధా, రాగాదిక్ఖయభూతస్స నిబ్బానస్స తుచ్ఛరూపతాయ అభావో, న చ అభావో ఏవ నిబ్బానం. అతీతానాగతదోసానమభావే నిబ్బానప్పత్తియా అభావతో వత్తమానానఞ్చ అభావో నామ. అభావో నామ న కిలేసవిగమమత్తో, అపి తు అనుప్పత్తిభావేన. అచ్చన్తవిగమో నిబ్బానేనాపి సమ్పాదీయతీతి చే? న, తస్స కారణభావా. విపస్సనా కారణమితి చే? న, అత్తాదివికప్పజనకసఙ్ఖతధమ్మదస్సనేన వినా అనత్తాదివికప్పభూతాయ విపస్సనాయ అనుప్పత్తితో. యది హి ఉప్పజ్జేయ్య, తాయ సబ్బేపి సత్తా విముత్తా ఏవ సియుం, నో చ కదాచి న పుచ్ఛేయ్య విరుద్ధధమ్మదస్సనాభావా. న హి దస్సనం వినా వికప్పో సమ్భవతి, న చ అత్తాతి వికప్పజనకరూపాదిదస్సనమేవ తబ్బిరుద్ధవికప్పజనకం హోతి. బుద్ధానఞ్చ పరమ్పరోపదేసేన రూపాదీసు విపస్సనావికప్పో ఉప్పజ్జతీతి చే? న, తేసమ్పి విరుద్ధదస్సనాభావేన విపస్సనావికప్పానుప్పత్తితో. న హి యాదిసాయ కారణసామగ్గియా యాదిసం కారియం ఉప్పజ్జతి, తాదిసాయ ఏవ తబ్బిరుద్ధం ఉప్పజ్జతి అహేతుకత్తప్పసఙ్గతో. న చ విరుద్ధదస్సనాభావేన ఏకస్స విపస్సనావికప్పజనకసామత్థియాభావతో తాదిసానం పరమ్పరాయపి తబ్భావో, తదుపదేసో చ సమ్భవతి. తిలక్ఖణూపదేసనానన్తరికతాయ పన బుద్ధానం నిబ్బానసచ్ఛికిరియా సిద్ధి, తేనేవస్స కిలేసానమచ్చన్తప్పహానస్స, విపస్సనోపదేససామత్థియస్స చ సిద్ధీతి నిబ్బానమేవ తదుభయకారణం, నాఞ్ఞన్తి గహేతబ్బం.

కస్మా పన నిబ్బానదస్సనేన రాగాదీనం అచ్చన్తప్పహానం, తిలక్ఖణఞ్చ హోతి. న హి అఞ్ఞస్స దస్సనేన ఇతరరాగప్పహానం, తిలక్ఖణఞాణఞ్చ యుత్తన్తి? న, అసఙ్ఖతదస్సనేన సఙ్ఖతస్స వా దోసస్స వా పాకటత్తా. దిట్ఠఅచ్చన్తసుఖానం హి వట్టసుఖే, తన్నిస్సయారమ్మణాదీసు చ సుఖాభిమానో, వట్టాభిరతి చ పహీయతి దిట్ఠపరతీరస్స నావికస్స నావాయేకదేసే సుఖాభిమానాభిరతియో వియ. అపిచ సఙ్ఖతధమ్మేసు అల్లీనా రాగాదయో అసఙ్ఖతధమ్మే సణ్ఠాతుం న సక్కోన్తి అగ్గిక్ఖన్ధే వియ మక్ఖికా, థలే వియ చ జలచరా, నిబ్బానదస్సనేన పహీనదోసస్స చిత్తస్స యాథావతో తేసు సఙ్ఖతేసు తిలక్ఖణదస్సనం సమ్భవతి భేసజ్జాలేపేన విహతకాచతిమిరాదిదోసస్స చక్ఖునో ఘటాదిరూపదస్సనం వియ, దిట్ఠదోసేసు చస్స సఙ్ఖారేసు న పున రాగాదీనముప్పత్తి ఞాతా సుచిభావే వియ వచ్చకూపేతి వేదితబ్బం.

కస్మా పన కేసఞ్చి సత్తానం ఏవ నిబ్బానసచ్ఛికిరియాసమ్భవో, న సబ్బేసన్తి? అనాదిబుద్ధపరమ్పరోపదేససాపేక్ఖత్తా, తేసఞ్చ ఉపదేసకానం సబ్బత్థ సబ్బదా అభావతో, సోతూనఞ్చ ఖణసమ్పత్తియా అచ్చన్తదుల్లభత్తా, చక్కవాళానఞ్చ అనన్తత్తా, తస్మా కేచి ఏవ బుద్ధుప్పాదకాలే తిలక్ఖణోపదేసలాభేన నిబ్బానం సచ్ఛికరోన్తి, న సబ్బేతి గహేతబ్బం.

కథం పనేత్థ రాగాదీనం అచ్చన్తవిగమో నిబ్బానేన సాధీయతీతి? న తావ సో, అతీతానాగతానం తేసమిదాని అభావా, పుబ్బే చ తస్స విజ్జమానత్తా, వత్తమానానం సరసనిరోధతో. కథఞ్చస్స తుచ్ఛరూపస్స నిబ్బానస్స హేతుత్తే యథావుత్తదోసానమవసరోతి చే? న, తస్స భావరూపత్తా. పుబ్బభాగపటిపత్తియా హి నిబ్బానమారబ్భ అనుసయాజననభావేన ఉప్పన్నమగ్గా ఏవ కిలేసానమనుప్పాదనిరోధో తదుప్పత్తియా ఆయతిం ఉప్పజ్జనారహానం అనుప్పత్తితో అగ్గిసన్నిధానే అఙ్కురాజనకభావేన ఉప్పన్నసాలిక్ఖన్ధస్స బీజతాభావరూపతా వియ. న హి అభావో నామ కోచి పరమత్థతో అత్థి, యో కారణేన జనీయతి తబ్బిరుద్ధక్ఖణుప్పాదనభావోవుప్పాదనం అనేకక్ఖణుప్పాదనేన ఖన్ధకారాభావుప్పాదనం వియ, తస్మా కిలేసానం అనుప్పత్తినిరోధసఙ్ఖాతస్స అరియమగ్గస్స ఉపనిస్సయత్తా ఉపనిస్సయోపచారేన నిబ్బానం “అసేసవిరాగనిరోధో”తిఆదినా వుత్తం. సరూపేనేవ కస్మా న వుత్తన్తి చే? అభిసుఖుమత్తా, అనుపలద్ధపుబ్బత్తా చ, సుఖుమతా చస్స భగవతో అప్పోస్సుక్కతావచనతో, అరియేన చక్ఖునా పస్సితబ్బతో చ వేదితబ్బా.

ఏత్థ పన పరవాదీ ఆహ – “నత్థేవ నిబ్బానం అనుపలబ్భనీయతో”తి. న అనుపలబ్భనీయం తస్స సిద్ధత్తా. ఉపలబ్భతి హి తం తదనురూపపటిపత్తియా అరియేహి. అపిచ నిబ్బానం నత్థీతి న వత్తబ్బం సబ్బసత్తానం విరుద్ధధమ్మానం భావేన అపవగ్గాభావప్పసఙ్గతో. న చ తం యుత్తం ఉణ్హాదిపటిపక్ఖస్స సీతాదినో వియ భవపటిపక్ఖస్స నిబ్బానస్సపి అవస్సంభావా. వుత్తఞ్చ –

> “యథాపి ఉణ్హే విజ్జన్తే, అపరం విజ్జతి సీతలం;
>
> ఏవం తివిధగ్గి విజ్జన్తే, నిబ్బానం ఇచ్ఛితబ్బక”న్తి. (బు॰ వం॰ ౨.౧౧) –

ఆది. అచ్చన్తనిరోధహేతునో విపస్సనోపదేసస్స దస్సనతో చ అత్థేవ నిబ్బానం తం వినా తస్సాసమ్భవతోతి వుత్తోవాయమత్థో. తదేతం పురిమాయ కోటియా అభావతో అప్పభవం, తతోవ అజరామరణం, నిచ్చఞ్చ హోతీతి అణుఆదీనమ్పి నిచ్చభావపత్తి నిబ్బానస్సేవ నిచ్చత్తాతి చే? న, భిన్నాధికరణత్తేన హేతులక్ఖణస్సానుపపత్తితో. అణుఆదీనమ్పి అసఙ్ఖతతా ఇతి చే? న, అసఙ్ఖతతాసిద్ధితో అసఙ్ఖతానఞ్చానేకత్తానుపపత్తితో. యది హి అసఙ్ఖతం నామ భవేయ్య, ఏకేనేవ భవితబ్బం దేసకాలసభావభేదస్స కారణభేదకత్తా, భిన్నసభావానమ్పి అహేతుకత్తే అతిప్పసఙ్గతో.

సఙ్ఖతేహి సభావభిన్నస్స నిబ్బానస్స కథం అహేతుకతాతి చే? అసఙ్ఖతసభావేన సఙ్ఖతసభావేహి భిన్నస్స కారణానపేక్ఖత్తా. అసఙ్ఖతత్తే హి సమానే భవసభావభేదో కారణభేదం సూచయతి , తస్మా ఏకమేవ నిచ్చం భవితుమరహతి, తఞ్చ యథావుత్తయుత్తితో, సబ్బఞ్ఞువచనతో చ పరమత్థతో విజ్జమానం నిబ్బానమేవ. వుత్తం హేతం భగవతా “అత్థి, భిక్ఖవే, అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖత”న్తి (ఇతివు॰ ౪౩). అయం దుక్ఖనిరోధసచ్చే నయో.

ఇతరం పన "సమ్మాదిట్ఠి...పే.... సమ్మాసమాధీ"తి ఉద్దిసిత్వా విత్థారతో విభత్తం. వినిచ్ఛయో పనేత్థ మగ్గఙ్గవిభఙ్గే ఆవి భవిస్సతీతి అయం సుత్తన్తభాజనీయనయో.

అభిధమ్మభాజనీయే పన –

> "చత్తారి సచ్చాని దుక్ఖం దుక్ఖసముదయో దుక్ఖనిరోధో దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా. తత్థ తణ్హా దుక్ఖసముదయో. అవసేసా సాసవధమ్మా...పే.... దుక్ఖం. తణ్హాయ పహానం దుక్ఖనిరోధో. అట్ఠఙ్గికో మగ్గో దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా"తి (విభ. ౨౦౬) –

వత్వా అట్ఠ మగ్గఙ్గాని విత్థారతో నిద్దిసిత్వా "అవసేసా ధమ్మా దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ సమ్పయుత్తా"తి (విభ. ౨౦౬ ఆదయో) ఏవం పఠమవారే చత్తారి సచ్చాని విభత్తాని. తాని పున అపరేహిపి "తణ్హా, అవసేసా చ కిలేసా సముదయో, తథా తణ్హా, అవసేసా చ కిలేసా, అవసేసా చ అకుసలా సముదయో, తథా తణ్హా, అవసేసా చ కిలేసా, అవసేసా చ అకుసలా, తీణి చ కుసలమూలాని, సాసవాని సముదయో, తథా తణ్హా, అవసేసా చ కిలేసా, అవసేసా చ అకుసలా, తీణి చ కుసలమూలాని, సాసవాని, అవసేసా చ సాసవకుసలధమ్మా సముదయో. అవసేసా సాసవధమ్మా దుక్ఖం, తస్స తస్స సముదయస్స పహానం నిరోధో, అట్ఠఙ్గికో మగ్గో పటిపదా"తి ఇమేహి వారేహి విభత్తాని. తత్థ "అరియసచ్చానీ"తి అవత్వా నిప్పదేసతో పచ్చయసఙ్ఖాతం సముదయం దస్సేతుం "సచ్చానీ"తి వుత్తం. అరియసచ్చేసు హి తణ్హావ సముదయో, న ఇతరే. న చ కేవలం తణ్హావ దుక్ఖం సముదానేతి, అవసేసా కుసలాకుసలాపి పచ్చయం సముదానేన్తియేవాతి తేపి సముదయతో దస్సేతుం "సచ్చాని"త్వేవ వుత్తం. తతో పరం యస్మా అట్ఠఙ్గికో మగ్గోవ పటిపదాతి. సమ్పయుత్తా పన ఫస్సాదయో సబ్బేపి ధమ్మా పటిపదా ఏవ, తస్మా తం నయం దస్సేతుం సబ్బసఙ్గాహికవారేపి సబ్బాని విభత్తాని . ఏత్థ హి అరియధనానేవ సఙ్గహితాని. సేసం సదిసమేవాతి అయం అభిధమ్మభాజనీయనయో.

పఞ్హాపుచ్ఛకనయే పన చతున్నం అరియసచ్చానం కతి కుసలా...పే.... కతి అరణా? సముదయసచ్చం అకుసలం, నిరోధసచ్చం అబ్యాకతం, దుక్ఖసచ్చం తిధాపి. సముదయో సవితక్కసవిచారో, నిరోధో అవితక్కఅవిచారో, మగ్గో తిధాపి, దుక్ఖం తిధాపి, న వత్తబ్బం చ. తీణి సచ్చాని అనిదస్సనఅప్పటిఘాని, దుక్ఖం తిధాపి. సముదయో హేతు, నిరోధో న హేతు, సేసా ద్విధాపి. ద్వే సచ్చాని లోకియాని, మగ్గనిరోధా లోకుత్తరా. సముదయసచ్చం సరణం, ద్వే సచ్చాని అరణాని, దుక్ఖం దువిధాపి. అయం పఞ్హాపుచ్ఛకనయో. ఇదాని పనేత్థ –

> కమతోనూనాధికతో, లక్ఖణాదీహి సుఞ్ఞతో;
> ఞాణకిచ్చోపమా ఞేయ్యో, పాళిముత్తవినిచ్ఛయో.

తత్థ **కమతో** తావ ఇధాపి దేసనాక్కమోవ యుజ్జతి. ఏత్థ ఓళారికత్తా, సబ్బసత్తసాధారణత్తా చ సువిఞ్ఞేయ్యన్తి దుక్ఖసచ్చం పఠమం వుత్తం, తతో తస్సేవ హేతుదస్సనత్థం సముదయసచ్చం, తతో "హేతునిరోధా భవనిరోధో"తి ఞాపనత్థం నిరోధసచ్చం, తదధిగముపాయదస్సనత్థం అన్తే మగ్గసచ్చం. భవసుఖస్సాదగధితానం సంవేగజననత్థం పఠమం దుక్ఖమాహ, తతో "భవం నేవ అహేతుకం ఆగచ్ఛతి, న ఇస్సరనిమ్మానాదినా హోతి, ఇతో పన హోతీ"తి ఞాపనత్థం సముదయసచ్చం, తతో సహేతుకేన దుక్ఖేన అభిభూతత్తా సంవిగ్గమానసానం తన్నిస్సరణదస్సనేన అస్సాసజననత్థం నిరోధం, తతో నిరోధసమ్పాపకం మగ్గన్తి అయమేత్థ కమో.

అనూనాధికతో పన కస్మా చత్తారి ఏవ సచ్చానీతి చే? తతో అఞ్ఞస్స అసమ్భవతో, అఞ్ఞతరస్స చ అనపనేయ్యతో. అపిచ పవత్తిమాచిక్ఖన్తో భగవా సహేతుకం ఆచిక్ఖతి, నివత్తిఞ్చ సఉపాయం. ఇతి పవత్తినివత్తితదుభయహేతూనం ఏతపరమతో చత్తారి ఏవ వుత్తానీతి అయమేత్థానూనాధికతో.

లక్ఖణాదీహి పనేత్థ లక్ఖణతో బాధనలక్ఖణం దుక్ఖసచ్చం, సన్తాపనరసం, పవత్తిపచ్చుపట్ఠానం. పభవలక్ఖణం సముదయసచ్చం, అనుపచ్ఛేదకరణరసం, పలిబోధపచ్చుపట్ఠానం. సన్తిలక్ఖణం నిరోధసచ్చం, అచ్చుతిరసం, అనిమిత్తపచ్చుపట్ఠానం. నియ్యానలక్ఖణం

మగ్గసచ్చం, కిలేసపహానకరణరసం, వుట్ఠానపచ్చుపట్ఠానం. అపిచ పవత్తిపవత్తకనివత్తినివత్తకలక్ఖణాని పటిపాటియా, తథా సఙ్ఖతతణ్హాఅసఙ్ఖతదస్సనలక్ఖణాని చాతి ఇమానేత్థ లక్ఖణాని.

సుఞ్ఞతో పనేతాని యథాక్కమం వేదకకారకనిబ్బుతగమకాభావతో సుఞ్ఞాని. వుత్తఞ్చ –

"దుక్ఖమేవ హి, న కోచి దుక్ఖితో,

కారకో న, కిరియావ విజ్జతి;

అత్థి నిబ్బుతి, న నిబ్బుతో పుమా,

మగ్గమత్థి, గమకో న విజ్జతీ"తి. (విభ॰ అట్ఠ॰ ౧౮౯);

అథ వా –

ధువసుభసుఖత్తసుఞ్ఞం,

పురిమద్వయమత్తసుఞ్ఞమమతపదం;

ధువసుభసుఖఅత్తవిరహితో,

మగ్గో ఇతి సుఞ్ఞతో తేసు. (విభ॰ అట్ఠ॰ ౧౮౯);

నిరోధసుఞ్ఞాని వా తీణి. నిరోధో చ సేసత్తయసుఞ్ఞో. ఫలసుఞ్ఞో వా హేత్థ హేతు సముదయమగ్గేసు దుక్ఖనిరోధానం అభావా పకతివాదీనం పకతి వియ. హేతుసుఞ్ఞఞ్చ ఫలం దుక్ఖసముదయానం, నిరోధమగ్గానఞ్చ అసమవాయా, న హేతుసమవేతం హేతుఫలం. హేతుఫలసమవాయవాదీనం ద్విఅణుకాదీని వియాతి అయమేత్థ సుఞ్ఞతా.

ఞాణకిచ్చతోతి ఏత్థ దువిధం సచ్చఞాణం అనుబోధఞాణం, పటివేధఞాణఞ్చ. తత్థ **అనుబోధఞాణం** లోకియం, తం అనుస్సవాదివసేన నిరోధే, మగ్గే చ పవత్తతి. **పటివేధఞాణం** లోకుత్తరం, తం సచ్చావబోధపటిపక్ఖకిలేసే ఖేపేన్తం నిరోధమారమ్మణం కత్వా కిచ్చతో చత్తారిపి సచ్చాని పటివిజ్ఝతి. యం పనేతం లోకియం, తత్థ దుక్ఖఞాణం పరియుట్ఠానాభిభవనవసేన పవత్తమానం సక్కాయదిట్ఠిం నివత్తేతి, సముదయఞాణం ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం, నిరోధఞాణం సస్సతదిట్ఠిం, మగ్గఞాణం అకిరియదిట్ఠిం. దుక్ఖఞాణం వా తేసు ధువసుభసుఖత్తభావరహితేసు ఖన్ధేసు ధువసుభసుఖత్తభావసఞ్ఞాసఙ్ఖాతం ఫలే విప్పటిపత్తిం, సముదయఞాణం "ఇస్సరపధానకాలసభావాదీహి లోకో పవత్తతీ"తి అకారణే కారణాభిమానప్పవత్తం హేతుమ్హి విప్పటిపత్తిం, నిరోధఞాణం అరూపలోకాదీసు అపవగ్గగ్గాహభూతం నిరోధే విప్పటిపత్తిం, మగ్గఞాణం కామసుఖల్లికఅత్తకిలమథానుయోగప్పభేదే అవిసుద్ధిమగ్గే విసుద్ధిమగ్గగ్గాహవసేన పవత్తం ఉపాయే విప్పటిపత్తిం నివత్తేతి. ఇదమేత్థ ఞాణకిచ్చం.

ఉపమాతో పనేత్థ భారో వియ హి దుక్ఖసచ్చం దట్ఠబ్బం, భారాదానమివ సముదయసచ్చం, భారనిక్ఖేపనమివ నిరోధసచ్చం, భారనిక్ఖేపనుపాయో వియ మగ్గసచ్చం. అపిచ రోగతన్నిదానతదుపసమభేసజ్జేహి, ఓరిమతీరమహోఘపారిమతీరతంసమ్పాపకోపాయేహి చాతి ఏవమాదీహి యథాక్కమం యోజేత్వాపి ఏతాని ఉపమాతో వేదితబ్బాని. అయమేత్థ ఉపమా. ఏవం ఞేయ్యో పాళిముత్తవినిచ్ఛయో.

సచ్చవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇన్ద్రియవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

ఇన్ద్రియవిభఙ్గమాతికాయ పన **అత్థతో** తావ – **ద్వావీసతి ఇన్ద్రియానీ**తి ఏత్థ ఇన్ద్రియట్ఠసమ్భవతో **ఇన్ద్రియాని**. కో పనేస ఇన్ద్రియట్ఠో నామాతి? ఇన్దలిఙ్గట్ఠో, ఇన్దదేసితట్ఠో, ఇన్దదిట్ఠట్ఠో, ఇన్దసిట్ఠట్ఠో, ఇన్దజుట్ఠట్ఠో చ, సో సబ్బోపి ఇధ యథాయోగం యుజ్జతి. కుసలాకుసలం కమ్మం ఇన్దో నామ కమ్మేసు కస్సచి ఇస్సరియాభావతో, తేనేవేత్థ కమ్మసఞ్జనితాని తావ ఇన్ద్రియాని అత్తనో జనకకమ్మం ఉల్లిఙ్గేన్తి, తేన చ

సిట్ఠానీతి ఇన్దలిఙ్గట్ఠేన, ఇన్దసిట్ఠట్ఠేన చ **ఇన్ద్రియాని**. సమ్మాసమ్బుద్ధో పన పరమిస్సరియభావతో ఇన్దో, తతో సబ్బానిపేతాని ఇన్ద్రియాని భగవతా యథాభూతతో పకాసితాని, అభిసమ్బుద్ధాని చాతి ఇన్దదేసితట్ఠేన, ఇన్దదిట్ఠట్ఠేన చ **ఇన్ద్రియాని**. తేనేవ భగవతా కానిచి గోచరాసేవనాయ, కానిచి భావనాసేవనాయ సేవితానీతి ఇన్దజుట్ఠట్ఠేనపి **ఇన్ద్రియాని**. అపిచ ఆధిపచ్చసఙ్ఖాతేన ఇస్సరియట్ఠేనాపి ఏతాని **ఇన్ద్రియాని**.

చక్ఖున్ద్రియన్తిఆదీసు చక్ఖాదీనం పదత్థో హేట్ఠా పకాసితో. పచ్ఛిమేసు పన తీసు పుబ్బభాగే అనఞ్ఞాతం అమతం పదం, చతుసచ్చధమ్మం వా జానిస్సామీతి ఏవం పటిపన్నస్స ఉప్పజ్జనతో , ఇన్ద్రియట్ఠసమ్భవతో చ **అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం**. ఆజాననతో అఞ్ఞా ఏవ ఇన్ద్రియన్తి **అఞ్ఞిన్ద్రియం**. అఞ్ఞాతావినో చతూసు సచ్చేసు నిట్ఠితఞాణకిచ్చస్స ఖీణాసవస్స ఇన్ద్రియన్తి **అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం**. తత్థ చ పసాదిన్ద్రియానన్తరం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదివీథిచిత్తప్పవత్తియం రూపాదీనం నియతభావస్స, అత్తనో తిక్ఖమన్దతానువిధానస్స చ ఆపాదనతో ఆధిపచ్చం వేదితబ్బం. మనిన్ద్రియాదీనం పన అత్తనో అత్తనో విజాననాదిలక్ఖణే ఆధిపచ్చం వేదితబ్బం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. అయం తావేత్థ పదత్థో.

ధమ్మభేదతో పనేత్థ జీవితిన్ద్రియం రూపారూపవసేన ద్విధా. సుఖిన్ద్రియాదీని పఞ్చ వేదనాభావతో ఏకధమ్మో, తథా పఞ్ఞిన్ద్రియాదీని చత్తారి అమోహభావతో. సేసాని పన ఇన్ద్రియాని ఏకేకధమ్మా ఏవాతి ఏవం పరమత్థతో సోళస ధమ్మావ ద్వావీసతిన్ద్రియభావేన దేసితాని. సేసాని పనేత్థ చేతసికరూపనిబ్బానాని అసఙ్గహితానీతి అయం ధమ్మభేదో.

విభఙ్గనయతో పనేత్థ సుత్తన్తభాజనీయం నామ న గహితం. కస్మా? సుత్తన్తే ఇమాయ పటిపాటియా ద్వావీసతియా ఇన్ద్రియానం అనాగతత్తా. సుత్తన్తస్మిం హి కత్థచి ద్వే ఇన్ద్రియాని కథితాని, కత్థచి తీణి, కత్థచి పఞ్చ, ఏవం పన నిరన్తరం ద్వావీసతి ఆగతాని నామ నత్థి. **అభిధమ్మభాజనీయేపి** విసేసో నత్థి.

పఞ్హాపుచ్ఛకనయే పన ద్వావీసతియా ఇన్ద్రియానం కతి కుసలా…పే… కతి అరణాతి? అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం కుసలం, దోమనస్సిన్ద్రియం అకుసలం, సద్ధాసతిపఞ్ఞాఅఞ్ఞిన్ద్రియాని చత్తారి కుసలాబ్యాకతాని, మనజీవితసోమనస్సఉపేక్ఖావీరియసమాధిన్ద్రియాని ఛ తిధాపి, సేసాని దస అబ్యాకతాని. ఛ ఇన్ద్రియాని సియా సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తా, సియా అదుక్ఖమసుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తాతి, తీణి తిధాపి, జీవితం తిధా చ న వత్తబ్బఞ్చ, ద్వాదసిన్ద్రియాని న వత్తబ్బాని ఏవ. తీణి విపాకాని, ద్వే విపాకధమ్మధమ్మాని, రూపిన్ద్రియాని సత్త నేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మాని, అఞ్ఞిన్ద్రియం సియా విపాకం, సియా విపాకధమ్మధమ్మం, నవిన్ద్రియాని తిధాపి. నవిన్ద్రియాని ఉపాదిన్నుపాదానియాని, దోమనస్సిన్ద్రియం అనుపాదిన్నుపాదానియం, తీణి అనుపాదిన్నఅనుపాదానియాని, నవ తిధాపి. దోమనస్సిన్ద్రియం సవితక్కసవిచారం, ఉపేక్ఖిన్ద్రియం తథా చ అవితక్కఅవిచారఞ్చ, నవ అవితక్కఅవిచారాని, ఏకాదస తిధాపి. సత్త రూపిన్ద్రియాని చేవ సుఖదుక్ఖదోమనస్సిన్ద్రియాని చాతి దస పరిత్తాని, పచ్ఛిమాని తీణి అప్పమాణాని, సేసాని నవ తిధావ. తత్థ చ సోమనస్సిన్ద్రియం రూపావచరవసేనేవ మహగ్గతం, తదవసేసాని అరూపావచరవసేనాపీతి వేదితబ్బం. పఞ్చిన్ద్రియాని అనిదస్సనసప్పటిఘాని, సత్తరస అనిదస్సనఅప్పటిఘానేవ.

పఞ్ఞిన్ద్రియాదీని చత్తారి హేతూ, సేసా న హేతూ…పే… దోమనస్సిన్ద్రియం సరణం, మనజీవితసోమనస్సఉపేక్ఖావీరియసమాధిన్ద్రియాని ద్విధాపి, సేసాని పన్నరస అరణానేవాతి అయం పఞ్హాపుచ్ఛకనయో.

> ఇన్ద్రియేసు పనేతేసు, పాళిముత్తవినిచ్ఛయో;
> కమతో దాని విఞ్ఞేయ్యో, తత్థ కోసల్లమిచ్ఛతా.

కమతోతి అయమ్పి దేసనాక్కమోవ. తత్థ అజ్ఝత్తధమ్మే పరిఞ్ఞాయ అరియభూమిపటిలాభో హోతీతి అత్తభావపరియాపన్నాని చక్ఖున్ద్రియాదీని పఠమం దేసితాని. సో మనుస్సత్తభావో యం ధమ్మం ఉపాదాయ “ఇత్థీ”తి వా “పురిసో”తి వా సఙ్ఖం గచ్ఛతి, “అయం సో”తి నిదస్సనత్థం తతో ఇత్థిన్ద్రియం, పురిసిన్ద్రియఞ్చ. సో దువిధోపి జీవితిన్ద్రియపటిబద్ధవుత్తీతి ఞాపనత్థం తతో జీవితిన్ద్రియం. యావ తస్స

పవత్తి, తావ ఏతేసం వేదయితానం అనివత్తి. యఞ్చ కిఞ్చి వేదయితం, సబ్బం తం సుఖం దుక్ఖన్తి ఞాపనత్థం తతో సుఖిన్ద్రియాదీని. తన్నిరోధత్థం పన ఏతే ధమ్మా భావేతబ్బాతి పటిపత్తిదస్సనత్థం తతో సద్ధాదీని. "ఇమాయ పటిపత్తియా ఏస ధమ్మో పఠమం అత్తని పాతుభవతీ"తి పటిపత్తియా అమోఘభావదస్సనత్థం తతో అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం. తస్సేవ ఫలత్తా, తతో అనన్తరం భావేతబ్బత్తా చ తతో అఞ్ఞిన్ద్రియం. ఇతో పరం భావనాయ ఇమస్స అధిగమో, అధిగతే చ పన ఇమస్మిం నత్థి కిఞ్చి ఉత్తరి కరణీయన్తి ఞాపనత్థం అన్తే పరమస్సాసభూతం అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం దేసితన్తి ఏవం కమతో పాళిముత్తవినిచ్ఛయనయో విఞ్ఞేయ్యో.

ఇన్ద్రియవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పచ్చయాకారవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

పచ్చయాకారవిభఙ్గమాతికాయ పన **అత్థతో** తావ – **అవిజ్జాపచ్చయా**తిఆదీసు అవిన్దియం కాయదుచ్చరితాదిం విన్దతి పటిలభతి, విన్దియం వా కాయసుచరితాదిం న విన్దతి, ధమ్మానం వా యథాసభావం అవిదితం కరోతి, అన్తవిరహితే వా సంసారే సత్తే జవాపేతి, అవిజ్జమానేసు వా జవతి, విజ్జమానేసు వా న జవతీతి అవిజ్జా. పటిచ్చ ఫలమేతి ఏతస్మాతి పచ్చయో, ధమ్మానం ఉప్పత్తియా, ఠితియా చ ఉపకారకో ధమ్మో. అవిజ్జా చ సా పచ్చయో చాతి అవిజ్జాపచ్చయో, తస్మా **అవిజ్జాపచ్చయా**. సఙ్ఖతమభిసఙ్ఖరోన్తీతి సఙ్ఖారా.

ఇతో పరం **సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణ**న్తిఆదీసు వుత్తం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. అవుత్తేసు పన విజానాతీతి **విఞ్ఞాణం**. నమతీతి నామం, రుప్పతీతి రూపం, నామఞ్చ రూపఞ్చ నామరూపఞ్చ **నామరూప**న్తి ఏకదేససరూపేకసేసనయేన వేదితబ్బం. ఆయే తనోతి, ఆయతఞ్చ నయతీతి ఆయతనం, ఛట్ఠాయతనఞ్చ సళాయతనఞ్చ **సళాయతన**న్తి ఏకసేసనయేన వేదితబ్బం. ఫుసతీతి **ఫస్సో**. వేదయతీతి **వేదనా**. పరితస్సతీతి **తణ్హా**. ఉపాదియతీతి **ఉపాదానం**. భవతి, భావయతి చాతి **భవో**. జననం **జాతి**. జీరణం **జరా**. మరన్తి ఏతేనాతి **మరణం**. సోచనం **సోకో**. పరిదేవనం **పరిదేవో**. దుక్ఖయతి, ఉప్పాదట్ఠితివసేన ద్విధా ఖణతీతిపి **దుక్ఖం**. దుమ్మనస్స భావో **దోమనస్సం**. భుసో ఆయాసో **ఉపాయాసో. సమ్భవన్తీ**తి నిబ్బత్తన్తి. న కేవలఞ్చ సోకాదీహేవ, అథ ఖో అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా సమ్భవన్తీతిఆదినా సబ్బపదేహిపి సమ్భవన్తి-సద్దస్స యోజనా కాతబ్బా. ఏవం హి పచ్చయపచ్చయుప్పన్నవవత్థానం కతం హోతి.

ఏవన్తి నిద్దిట్ఠనయనిదస్సనం, తేన అవిజ్జాదీహేవ కారణేహి, న ఇస్సరనిమ్మానాదీహీతి దస్సేతి. **ఏతస్సా**తి యథావుత్తస్స. **కేవలస్సా**తి అసమ్మిస్సస్స, సకలస్స వా, **దుక్ఖక్ఖన్ధస్సా**తి దుక్ఖసమూహస్స, న సత్తస్స, న సుఖసుభాదీనం. **సముదయో**తి నిబ్బత్తి, **హోతీ**తి సమ్భవతి. అయం తావేత్థ పదత్థో.

ధమ్మభేదతో పనేత్థ **అవిజ్జా**తి సుత్తన్తపరియాయేన దుక్ఖాదీసు చతూసు, అభిధమ్మపరియాయేన పుబ్బన్తాదీహి సద్ధిం అట్ఠసు వా ఠానేసు అఞ్ఞాణం. **సఙ్ఖారా** పన పుఞ్ఞాపుఞ్ఞానేఞ్జాభిసఙ్ఖారా తయో, కాయవచీచిత్తసఙ్ఖారా తయో చాతి ఛబ్బిధా. తత్థ అట్ఠ కామావచరకుసలచేతనా, పఞ్చ రూపావచరకుసలచేతనా చేతి తేరస చేతనా **పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో** నామ. ద్వాదస అకుసలచేతనా **అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో** నామ. చతస్సో అరూపావచరకుసలచేతనా **ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో** నామ. ఇమేసం పన తిణ్ణం సఙ్ఖారానం ఏవ ద్వారతో పవత్తిదస్సనత్థం అయం సఙ్ఖారాదిత్తికో వుత్తో.

అట్ఠ కామావచరకుసలచేతనా చేవ ద్వాదసాకుసలచేతనా చ కాయద్వారే పవత్తియం **కాయసఙ్ఖారో**, వచీద్వారే పవత్తియం **వచీసఙ్ఖారో**, ఏతా చేవ మనోద్వారే పవత్తియం, మనోద్వారే ఏవ పవత్తనకా రూపారూపకుసలచేతనా చ **చిత్తసఙ్ఖారో**తి వుచ్చన్తి. అభిఞ్ఞాచేతనా, పనేత్థ ఉద్ధచ్చచేతనా చ పరతో పటిసన్ధివిఞ్ఞాణపచ్చయభావే అపనేతబ్బాపి అవిజ్జాపచ్చయా సమ్భవతో ఇధ గహేతబ్బావాతి అయం తికో పురిమత్తికమేవ పవిసతీతి అత్థతో లోకియకుసలాకుసలచేతనావ అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతి వేదితబ్బం. ఇదఞ్చ సుత్తన్తభాజనీయనయేన, అభిధమ్మభాజనీయనయేన పన లోకియలోకుత్తరే ఏకేకచిత్తక్ఖణే ద్వాదసఙ్గస్స పటిచ్చసముప్పాదస్స గహణతో సబ్బాపి చేతనా **సఙ్ఖారా**తి వేదితబ్బం. ఏవం విఞ్ఞాణనామరూపాదీసుపి సబ్బచిత్తసమ్పయుత్తవసేన చ ధమ్మభేదో వేదితబ్బో. సుత్తన్తభాజనీయనయేనేవ పన దస్సయిస్సామ.

సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణఞ్చ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిఛబ్బిధం బాత్తింసలోకియవిపాకవిఞ్ఞాణమేవ హోతి, లోకుత్తరాని పన వట్టకథాయ న యుజ్జన్తీతి న గహితాని. విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపం పన సబ్బలోకియవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తా తయో అరూపినో ఖన్ధా. రూపం సబ్బాని భూతుపాదాయరూపాని. సళాయతనం మనచ్ఛట్ఠాని ఇన్ద్రియాని. ఫస్సో చక్ఖుసమ్ఫస్సాదికో ఛవిపాకఫస్సో, తథా వేదనాపి. తణ్హా రూపతణ్హాదిభేదతో ఛబ్బిధో లోభో. ఉపాదానం కాముపాదానాదితో చతుబ్బిధా లోభదిట్ఠియోవ. భవో పన దువిధో కమ్మభవో, ఉపపత్తిభవోతి. తత్థ **కమ్మభవో** తేభూమకకుసలాకుసలచేతనా చ తంసమ్పయుత్తా అభిజ్ఝాదయో చ. **ఉపపత్తిభవో** పన కమ్మాభినిబ్బత్తా పఞ్చపి ఖన్ధా. సో పభేదతో కామరూపారూపభవా తయో, సఞ్ఞీ అసఞ్ఞీ నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీ భవా తయో, ఏకచతుపఞ్చవోకారభవా తయోతి నవవిధో నిద్దిట్ఠో. జాతిఆదీని పుబ్బే వుత్తాని. తేసు జాతిగ్గహణేన విఞ్ఞాణనామరూపసళాయతనఫస్సవేదనావ గహితా తదవినాభావతో. తథా జరామరణగ్గహణేనాపి తేసఞ్ఞేవ పాకభేదత్తా. సోకాదయో పన జరామరణేన ద్వాదసమేన అఙ్గేన ఏకసఙ్ఖేపం కత్వా వుత్తా, న విసుం అఙ్గభావేన. కిమత్థన్తి చే? భవచక్కస్స అవిచ్ఛేదదస్సనత్థం. సోకాదితో హి అవిజ్జా సిద్ధా హోతి అవిజ్జావిప్పయోగతో , అవిజ్జాసముప్పత్తితో చ. జరామరణబ్భాహతస్స హి బాలస్సేవ తే సమ్భవన్తి, తేహి చ అవిజ్జాయ సిద్ధాయ పున అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతి ఏవం హేతుఫలపరమ్పరాయ భవచక్కం అవిచ్ఛిన్నం, అనాదికం, అపరియన్తం, అపరియోసానఞ్చ హోతి.

యది ఏవం, కస్మా అవిజ్జా ఆదితో వుత్తాతి? పధానదస్సనత్థం పన ఆదితో వుత్తా. తిణ్ణం హి వట్టానం అవిజ్జా పధానో హేతు తస్సా భావే భావతో, నిరోధేన చ నిరుజ్ఝనతో. ఏవం అవిజ్జాదీహి ద్వాదసహి అఙ్గేహి సుత్తన్తభాజనీయనయేన సబ్బే లోకియధమ్మావ పచ్చయపచ్చయుప్పన్నభావేన వుత్తాతి వేదితబ్బా. అభిధమ్మపరియాయేన పన లోకుత్తరాపీతి అయమేత్థ ధమ్మభేదో.

విభఙ్గనయతో పనేత్థ పఞ్హాపుచ్ఛకనయో నత్థి, సుత్తన్తభాజనీయనయాపి ధమ్మభేదే వుత్తనయేనేవ విత్థారతో విభత్తాతి వేదితబ్బో. **అభిధమ్మభాజనీయే** పన –

> “అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారో, సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణం, విఞ్ఞాణపచ్చయా నామం, నామపచ్చయా ఛట్ఠాయతనం, ఛట్ఠాయతనపచ్చయా ఫస్సో, ఫస్సపచ్చయా వేదనా, వేదనాపచ్చయా తణ్హా, తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానం, ఉపాదానపచ్చయా భవో, భవపచ్చయా జాతి, జాతిపచ్చయా జరామరణం, ఏవమేతస్స కేవలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స సముదయో హోతి.
>
> “అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారో…పే.… విఞ్ఞాణపచ్చయా నామం, నామపచ్చయా ఫస్సో…పే.… సముదయో హోతి.
>
> “అవిజ్జాపచ్చయా…పే.… విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపం, నామరూపపచ్చయా ఛట్ఠాయతనం, ఛట్ఠాయతనపచ్చయా ఫస్సో…పే.… సముదయో హోతి.
>
> “అవిజ్జాపచ్చయా …పే.… విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపం, నామరూపపచ్చయా సళాయతనం, ఛట్ఠాయతనపచ్చయా ఫస్సో…పే.… సముదయో హోతీ”తి (విభ. ౨౪౩) –

ఏవం పచ్చయచతుక్కం, పున “అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారో అవిజ్జాహేతుకో”తిఆదినా (విభ. ౨౪౪) వుత్తనయేనేవ హేతుచతుక్కం, పున “అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారో అవిజ్జాసమ్పయుత్తో”తిఆదినా (విభ. ౨౪౫) సమ్పయుత్తచతుక్కం, పున “అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారో, సఙ్ఖారపచ్చయాపి అవిజ్జా”తిఆదినా (విభ. ౨౪౬) అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయచతుక్కన్తి ఏవం అవిజ్జామూలకాని చత్తారి చతుక్కాని వుత్తాని. ఏవం “సఙ్ఖారపచ్చయా అవిజ్జా”తిఆదినా సఙ్ఖారాదిమూలకాదిఉపాదానమూలకపరియోసానాని అట్ఠసు పదేసు చత్తారి చత్తారి చతుక్కానీతి బాత్తింస చతుక్కాని మాతికం కత్వా నిక్ఖిపిత్వా పున అకుసలకుసలవిపాకకిరియచిత్తేసు లోకియలోకుత్తరేసు ఏకేకస్మిం చిత్తే యథానిక్ఖిత్తేహి ఛత్తింసబాత్తింసమాతికాచతుక్కేహి విత్థారతో యథానురూపం పచ్చయాకారో విభత్తో. ఇదఞ్చ యస్మా న కేవలం అయం పచ్చయాకారో నానాచిత్తేసు ఏవ హోతి, ఏకచిత్తేపి హోతియేవ. నాపి వట్టచిత్తే ఏవ హోతి, తణ్హాభావతో వివట్టచిత్తేపి, తస్మా తం నిప్పదేసతో ఏకచిత్తక్ఖణికం పచ్చయాకారం దస్సేతుం వుత్తం. తేనేవ హేత్థ “అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా”తి అవత్వా “అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారో”తి

ఏకవచనేన వుత్తం ఏకచిత్తక్ఖణే బహుచేతనాభావా. తత్థ యదేతం పఠమచతుక్కం, తత్థ పఠమవారో నామరూపట్ఠానే నామం, సళాయతనట్ఠానే ఛట్ఠాయతనఞ్చ గహేత్వా రూపారూపాదిసబ్బభవసాధారణవసేన, ఏకచిత్తక్ఖణపరియాపన్నధమ్మగ్గహణవసేన చ రూపం ఛడ్డేత్వా వుత్తో రూపస్స సబ్బభవాసాధారణత్తా, బహుచిత్తక్ఖణికత్తా చ. దుతియో నామరూపట్ఠానే నామం, "నామపచ్చయా ఫస్సో"తి సళాయతనట్ఠానే ఫస్సమేవ గహేత్వా ఫస్సస్స సళాయతనం వినాపి పచ్చయవిసేససమ్భవదస్సనవసేన చేవ **మహానిదానసుత్త**నయదస్సనవసేన (దీ. ని. ౨.౯౫ ఆదయో) చ వుత్తో. తతియో సళాయతనట్ఠానే ఛట్ఠాయతనమేవ గహేత్వా గబ్భసేయ్యకానం అపరిపుణ్ణాయతనానం, రూపభవికాదీనఞ్చ వసేన వుత్తో. చతుత్థో "నామపచ్చయా సళాయతనం, సళాయతనపచ్చయా ఫస్సో"తి ఏవం ఇతరాయతనేహిపి సళాయతనస్స విసేసతో ఫస్సపచ్చయతంవ దస్సేత్వా ఓపపాతికానం, పరిపుణ్ణాయతనానం కామభవికానఞ్చ వసేన వుత్తో. ఏవం దుతియచతుక్కాదీసుపి.

సబ్బత్థాపి చేత్థ యస్మా సోకాదయో సబ్బే ఏకచిత్తక్ఖణే న సమ్భవన్తి, సబ్బస్మిఞ్చ చిత్తే, భవే చ నప్పవత్తన్తి, తస్మా న గహితా. జాతిజరామరణాని పనేత్థ అరూపధమ్మానం లక్ఖణమత్తాని, తాని చ అచిత్తక్ఖణమత్తానిపి సమానాని చిత్తక్ఖణే అన్తోగధత్తా పరియాయతో పచ్చయుప్పన్నే కత్వా అఙ్గపరిపూరణత్థం గహితాని. భవోతి చేత్థ ఉపాదానాదిపచ్చయవిరహితా చత్తారో అరూపినో ఖన్ధా, తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానన్తి ఏత్థ కాముపాదానం వజ్జేత్వా తీణి ఉపాదానాని ఏవ గహేతబ్బాని . ద్విన్నమ్పి ఏకలక్ఖణానం ధమ్మానం ఏకక్ఖణే అసమ్భవా లోభమూలవిరహితేసు దోసమోహమూలేసు చేవ కుసలాబ్యాకతేసు చ చిత్తేసు వేదనాపచ్చయా పటిఘం విచికిచ్ఛా ఉద్ధచ్చన్తి ఏవం తణ్హారానే యథాయోగం పటిఘాదయో తయో. తేసు విచికిచ్ఛావజ్జితేసు చేవ దిట్ఠివిప్పయుత్తేసు చ ఉపాదానట్ఠానే అధిమోక్ఖో గహితో. విచికిచ్ఛాయ పన సద్ధిం అధిమోక్ఖస్సాపి అసమ్భవా విచికిచ్ఛాపచ్చయా భవోతి చ గహితో. ఉపాదానట్ఠానే చ అధిమోక్ఖో చ గహితో. లోకియానఞ్చేత్థ కుసలాబ్యాకతానం ఉపనిస్సయవసేన అవిజ్జాపచ్చయతా వుత్తా. లోకుత్తరానం పన యస్మా అప్పహీనావిజ్జో అవిజ్జాయ పహానత్థం, పటిప్పస్సమ్భనత్థఞ్చ లోకుత్తరం భావేతి, తస్మా సమతిక్కమనవసేన అవిజ్జాపచ్చయతా వుత్తా, న సహజాతవసేన. తేనేవ తేసం **నిద్దేసవారేసు** "తత్థ కతమా అవిజ్జా"తి అవిభజిత్వా "తత్థ కతమో అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారో"తి (విభ. ౨౮౦) విభత్తం. కిరియధమ్మానం పన కేనచి పరియాయేన అవిజ్జామూలకత్తం నత్థీతి "సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణ"న్తిఆదినా సఙ్ఖారమూలకాదికో నయో వుత్తో, న అవిజ్జామూలకో. అపిచ లోకియకుసలాదీసు తేసం ధమ్మానం దుక్ఖసచ్చపరియాపన్నత్తా "ఏవమేతస్స కేవలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స సముదయో హోతీ"తి (విభ. ౨౨౫) ఏవం అప్పనా కతా, లోకుత్తరకుసలాదీసు "ఏవమేతేసం ధమ్మాన"న్తి. అయం లోకియతో లోకుత్తరానం దేసనాయ విసేసోతి అయం అభిధమ్మభాజనీయే నయో.

ఇదాని పచ్చయనయా, కారకాదీహి సుఞ్ఞతో;
మూలద్ధసన్ధిసఙ్ఖేపాకారవట్టవిభాగతో.

వారణోపమతోపేత్థ, గమ్భీరనయభేదతో;
యథారహం విజానీయో, పాళిముత్తవినిచ్ఛయో.

తత్థ **పచ్చయనయో** సామఞ్ఞతో, విసేసతో చాతి దువిధో హోతి. తత్థ తబ్భావభావిమత్తతాపకాసకో **సామఞ్ఞతో** పచ్చయనయో. **విసేసతో** పన పట్ఠానే ఆగతేసు హేతుపచ్చయాదిచతువీసతియా పచ్చయేసు యథానురూపం పచ్చయవిసేసుప్పన్నమత్తతాపకాసకో. సా చ నేసం చతువీసతియా పచ్చయానం విభాగతా పట్ఠానమాతికత్థసంవణ్ణనాయ ఆవి భవిస్సతి. తత్థ సామఞ్ఞతో సఙ్ఖారాదయో అవిజ్జాదిపచ్చయభావే ఏవ భావినోతి వేదితబ్బా. యస్స హి చతూసు సచ్చేసు, పుబ్బన్తాదీసు చ అవిజ్జా అప్పహీనా హోతి, సో దుక్ఖే తావ పుబ్బన్తాదీసు చ అఞ్ఞాణేన తీసు భవేసు జాతిజరారోగమరణాదిఅనేకాదీనవవోకిణ్ణం పుఞ్ఞఫలసఙ్ఖాతం సఙ్ఖారవిపరిణామదుక్ఖం దుక్ఖతో అజానన్తో సుఖసఞ్ఞాయ పత్థేత్వా తీహి ద్వారేహి పుఞ్ఞానేఞ్జాభిసఙ్ఖారే ఆరభతి. సముదయే అఞ్ఞాణేన దుక్ఖహేతుభూతేసుపి తణ్హాపరిక్ఖారేసు దుక్ఖహేతుకం ఆపాయికాదిదుక్ఖం, దుక్ఖహేతుభూతేసు కామూపసేవనాదీసు చ ఆదీనవం అపస్సన్తో సుఖహేతుసఞ్ఞాయ చేవ కిలేసాభిభూతతాయ చ తివిధేపి సఙ్ఖారే ఆరభతి. నిరోధే, పన మగ్గే చ అఞ్ఞాణేన అనిరోధభూతే గతివిసేసే నిరోధసఞ్ఞీ, నిరోధస్స చ వా

అమగ్గభూతేసుపి యఞ్ఞామరతపాదీసుపి నిరోధమగ్గసఞ్ఞీ హుత్వా తివిధేపి సఙ్ఖారే ఆరభతి. ఇదప్పచ్చయతాపటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు అఞ్ఞాణేన "అహేతూ అప్పచ్చయా సత్తా ఉప్పజ్జన్తి, న హోన్తి పరం మరణా"తి వా "అత్తావ జానాతి వా న జానాతి వా, సోవ సఙ్ఖారే సఙ్ఖరోతి, సోవ పటిసన్ధియం ఉప్పజ్జతి, తస్స అణుఇస్సరాదయో కలలాదిభావేన సరీరం సణ్ఠపేన్తా ఇన్ద్రియాని సమ్పాదేన్తి, సోవ ఇన్ద్రియసమ్పన్నో ఫుసతి, వేదయతి, తణ్హియతి, ఉపాదానాదీని చ కరోతీ"తి వా "సబ్బే సత్తా నియతిసఙ్గతిభవపరిణతా"తి వా వికప్పేతి. సో ఏవం అవిజ్జాయ అన్ధీకతో –

> "యథాపి నామ జచ్చన్ధో, నరో అపరిణాయకో;
> ఏకదా యాతి మగ్గేన, ఉమ్మగ్గేనాపి ఏకదా.

> "సంసారే సంసరం బాలో, తథా అపరిణాయకో;
> కరోతి ఏకదా పుఞ్ఞం, అపుఞ్ఞమపి ఏకదా"తి. (విభ॰ అట్ఠ॰ ౨౨౬ సఙ్ఖారపదనిద్దేస) –

వుత్తనయేన తివిధే సఙ్ఖారే అభిసఙ్ఖరోతీతి. కిం పనేత్థ ఏకావ అవిజ్జా సఙ్ఖారానం పచ్చయో హోతి, నను ఏకస్మా కారణా ఏకంవ కారియం ఉప్పజ్జతి, అనేకం కారియం న ఉప్పజ్జతి, అనేకస్మా వా ఏకన్తి, అనేకస్మా కారణా అనేకం కారియం ఉప్పజ్జతీతి? సచ్చం, పధానత్తపాకటత్తఅసాధారణత్తదీపనత్థం పనేత్థ అనేకేసు కారణేసుపి ఏకా అవిజ్జా ఏవ పచ్చయభావేన నిద్దిట్ఠా "ఫస్సపచ్చయా వేదనా (ఉదా॰ ౩), సేమ్హసముట్ఠానా ఆబాధా"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౧౦.౬౦; మహాని॰ ౫; చూళని॰ ఖగ్గవిసాణసుత్తనిద్దేస ౧౨౮) వియ. అవిజ్జా హి పధానో హేతు, సఙ్ఖారానం పాకటో, అసాధారణో చ తణ్హాదిహేతూనమ్పి హేతుత్తా, న వత్థారమ్మణాదీని ఖీణాసవస్స తేసం సమ్భవేపి సఙ్ఖారానం అభావాతి. ఏవం తావేత్థ వట్టసఙ్ఖారానం అవిజ్జాయ ఏవ భావే భావో వేదితబ్బో. తథా విఞ్ఞాణస్సాపి ఉపచితకమ్మాభావే అభావతో, సబ్బత్థ సబ్బేసఞ్చ సబ్బవిపాకవిఞ్ఞాణుప్పత్తిప్పసఙ్గతో చ సఙ్ఖారానం ఏవ భావే భావో వేదితబ్బో. యథా చేత్థ, ఏవం ఉపరిపి నామరూపాదీనం విఞ్ఞాణాదిభావే భావో యథానురూపం అనుభవయుత్తీహి ఞాతబ్బోతి అయం సామఞ్ఞతో పచ్చయనయో.

విసేసతో పన అవిజ్జా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారానం తావ ఆరమ్మణపచ్చయేన, ఉపనిస్సయపచ్చయేన చాతి ద్విధా పచ్చయో హోతి. సా హి అవిజ్జం ఆరబ్భ సమ్మసనాదివసేన ఉప్పత్తియం కామావచరానం, అభిఞ్ఞాచిత్తేన సమోహచిత్తస్స జాననకాలే రూపావచరానఞ్చ పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారానం తావ ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో హోతి, అవిజ్జాసమతిక్కమనత్థాయ పన అవిజ్జాసమ్మూళ్హతాయ కామరూపభవసమ్పత్తియో పత్థేత్వావ కామరూపావచరపుఞ్ఞాని కరోన్తస్స ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో హోతి. అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారానం పనేసా అవిజ్జం ఆరబ్భ రాగాదీనం ఉప్పజ్జనకాలే ఆరమ్మణాదిపచ్చయేన అవిజ్జాసమ్మూళ్హతాయ పాణాతిపాతాదీని కరోన్తస్స నిస్సయపచ్చయేన, దుతియజవనాదీనం అనన్తరూపనిస్సయాసేవననత్థివిగతపచ్చయేహి యం కిఞ్చి అకుసలం కరోన్తస్స హేతుసహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహీతి ఏవం అనేకధా పచ్చయో హోతి, ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారానం పన ఏకేన ఉపనిస్సయపచ్చయేనేవ పచ్చయో హోతి.

సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణపదే పన తయోపి సఙ్ఖారా విఞ్ఞాణస్స యథారహం తీసు భవేసు పటిసన్ధిపవత్తీసు కమ్మపచ్చయేన చేవ ఉపనిస్సయపచ్చయేన చాతి ద్విధా పచ్చయా హోన్తి. అభిధమ్మభాజనీయనయేన సహజాతస్స విఞ్ఞాణస్స సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తకమ్మత్థిఅవిగతాదిపచ్చయేహి పచ్చయా హోన్తి.

విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపపదే పన విఞ్ఞాణం విపాకభూతం, అవిపాకభూతఞ్చ నామస్స కేవలస్స వా రూపమిస్సకస్స వా పటిసన్ధిపవత్తీసు సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తవిపాకఆహారఇన్ద్రియఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి యథారహం నవధా, అట్ఠధా వా పచ్చయో హోతి. పటిసన్ధియం విపాకవిఞ్ఞాణం వత్థురూపస్స సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకఆహారఇన్ద్రియవిప్పయుత్తఅత్థి అవిగతపచ్చయేహి నవధా పచ్చయో హోతి. ఠపేత్వా పన వత్థురూపం సేసరూపస్స తేహేవ అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయరహితేహి అట్ఠహి పచ్చయో హోతి. అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణం పన ఏకవోకారపఞ్చవోకారభవేసు కమ్మజరూపస్స సుత్తన్తికపరియాయేన ఉపనిస్సయవసేన పచ్చయో హోతి.

పవత్తియం పన సబ్బమ్పి విఞ్ఞాణం తస్స తస్స నామరూపస్స యథారహం పచ్చయో హోతి. తత్థ అరూపభవే విఞ్ఞాణం నామస్సేవ, అసఞ్ఞిభవే రూపస్సేవ, పఞ్చవోకారభవే నామరూపస్స పచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బం. తేనేవ నామఞ్చ రూపఞ్చ నామరూపఞ్చ నామరూపన్తి నిబ్బచనం కతన్తి.

నామరూపపచ్చయా సళాయతనపదే పన నామం విపాకభూతం, అవిపాకభూతఞ్చ అరూపభవే ఛట్ఠాయతనస్స అవకంసతో సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తవిపాకఅత్థిఅవిగతవసేన యథారహం సత్తధా పచ్చయో హోతి. ఇతరేసం పనేతం పఞ్చన్నం చక్ఖాయతనాదీనం పఞ్చవోకారభవే పటిసన్ధియం చతుమహాభూతసహాయం హుత్వా సహజాతనిస్సయవిపాకవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన ఛధా పచ్చయో హోతి. కిఞ్చి పనేత్థ హేతుపచ్చయేన, కిఞ్చి ఆహారపచ్చయేన చాతి తేసం వసేన సబ్బవారేసు ఉక్కంసావకంసో వేదితబ్బో. పవత్తే పన చక్ఖాదీనం పఞ్చన్నం విపాకమవిపాకమ్పి నామం పచ్ఛాజాతవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన చతుధా పచ్చయో హోతీతి. ఏవం తావ నామమేవ సళాయతనస్స పచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బం.

రూపం పన వత్థుభూతం పటిసన్ధియం ఛట్ఠాయతనస్స సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన ఛధా పచ్చయో హోతి. చతుమహాభూతరూపం చక్ఖాదీనం పఞ్చన్నం పటిసన్ధియం, పవత్తే చ సహజాతనిస్సయఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి చతుధా పచ్చయో హోతి. రూపజీవితిన్ద్రియం పన ఇన్ద్రియఅత్థిఅవిగతవసేన తివిధా. తథా ఆహారో ఆహారత్థిఅవిగతవసేన. సో చ ఆహారూపజీవీనం పవత్తేయేవ, నో పటిసన్ధియం. తాని పన పఞ్చ చక్ఖాయతనాదీని పఞ్చవిఞ్ఞాణసఙ్ఖాతస్స ఛట్ఠస్స మనాయతనస్స నిస్సయపురేజాతఇన్ద్రియవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన ఛధా పచ్చయా హోన్తి పవత్తేయేవ, నో పటిసన్ధియం. తథా పఞ్చవిఞ్ఞాణవిరహితమనాయతనస్స వత్థురూపం నిస్సయపురేజాతవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన పఞ్చధా పచ్చయో హోతీతి. ఏవం రూపమేవ ఛట్ఠాయతనస్స, సళాయతనస్స చ పచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బం. ఖన్ధత్తయవత్థురూపసఙ్ఖాతం పన నామరూపం ఛట్ఠాయతనస్స పటిసన్ధియం సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తవిపాకఅత్థిఅవిగతాదివసేన యథారహం పచ్చయో హోతీతి. ఏవం నామఞ్చ రూపఞ్చ నామరూపఞ్చ యథారహం ఛట్ఠాయతనస్స, సళాయతనస్స చ పచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బం.

సళాయతనపచ్చయా ఫస్సపదే పన ఛట్ఠాయతనం విపాకం, అవిపాకఞ్చ సబ్బత్థ సమ్పయుత్తఫస్సస్స సహజాతాదివసేన నవధా, అట్ఠధా వా పచ్చయో హోతి. చక్ఖాయతనాదీని పఞ్చ యథాక్కమం పవత్తే చక్ఖుసమ్ఫస్సాదీనం పఞ్చన్నం నిస్సయపురేజాతఇన్ద్రియవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన ఛధా, రూపాయతనాదీని పఞ్చ తేసం ఆరమ్మణపురేజాతఅత్థిఅవిగతవసేన తిధా. మనోసమ్ఫస్సస్స పన తాని, ధమ్మారమ్మణఞ్చ తథా చ ఆరమ్మణాధిపతిమత్తేన చాతి బహుధా పచ్చయా హోన్తి. ఏవం ఛట్ఠాయతనఞ్చ సళాయతనఞ్చ ఛబ్బిధస్సాపి ఫస్సస్స పచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బం.

ఫస్సపచ్చయా వేదనాపదే సబ్బోపి ఫస్సో సహజాతానం వేదనానం సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకఆహారసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన అట్ఠధా, సత్తధా వా పచ్చయో హోతి, అసహజాతానం ఉపనిస్సయవసేనేవాతి.

వేదనాపచ్చయా తణ్హాపదే విపాకవేదనా అనుసయపతితాయ తణ్హాయ ఉపనిస్సయవసేన, సహజాతాదివసేన చ పచ్చయో హోతి. యస్మా పన –

> దుక్ఖీ సుఖం పత్థయతి, సుఖీ భియ్యోపి ఇచ్ఛతి;
> ఉపేక్ఖా పన సన్తత్తా, సుఖమిచ్చేవ భాసితా;
> తణ్హాయ పచ్చయా తస్మా, హోన్తి తిస్సోపి వేదనాతి. (విసుద్ధి॰ ౨.౬౪౪);

తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానపదే తణ్హా అసహజాతా చతున్నమ్పి ఉపాదానానం ఉపనిస్సయవసేన చేవ అనన్తరాదివసేన చ, సహజాతా పన కాముపాదానవజ్జితానం తిణ్ణం హేతుసహజాత అఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన సత్తధా పచ్చయో హోతి.

ఉపాదానపచ్చయా భవపదే చతుబ్బిధమ్పి ఉపాదానం అసహజాతస్స సబ్బకమ్మభవస్స చేవ ఉపపత్తిభవస్స చ ఉపనిస్సయవసేనేవ పచ్చయో హోతి, సహజాతస్స పన కమ్మభవస్స హేతుసహజాతాదివసేన పచ్చయో హోతి.

భవపచ్చయా జాతిపదే భవోతి కమ్మభవోవ అధిప్పేతో, సో చ జాతియా కమ్మపచ్చయఉపనిస్సయపచ్చయవసేన ద్విధా పచ్చయో హోతి.

జాతిపచ్చయా జరామరణాదిపదే జాతి పన జరామరణానం, సోకాదీనఞ్చ తబ్భావభావీభావమత్తతో సుత్తన్తికనయేన ఉపనిస్సయకోటియావ పచ్చయో హోతీతి అయం తావేత్థ పచ్చయనయో.

కారకాదీహి సుఞ్ఞతో పనేతే అవిజ్జాదయో ద్వాదస ధమ్మా యస్మా ఏవం పచ్చయపచ్చయుప్పన్నభావేన అఞ్ఞమఞ్ఞం పటిబద్ధా అఞ్ఞనిరపేక్ఖా హుత్వా అవిచ్ఛిన్నా అనాదికా పవత్తన్తి, తస్మా తతో అఞ్ఞేన బ్రహ్మాదినా కారకేన, పకతిఅణుకాలాదిహేతునా వా కారకవేదకరూపేన పరపరికప్పితేన అత్తనా వా రహితా. న చేతే అత్తా, న అత్తని, న అత్తవన్తో, సుఞ్ఞా ఏతే అత్తేన వా అత్తనియేన వా ధువభావేన వా సుభభావేన వా సుఖభావేన వాతి అయం కారకాదీహి సుఞ్ఞతా.

మూలద్ధసన్ధిసఙ్ఖేపాకారవట్టవిభాగతోతి ఏత్థ మూలతో తావ అవిజ్జా, తణ్హా చాతి ద్వే ధమ్మా **మూల**న్తి వేదితబ్బా. అద్ధతో పనేత్థ అవిజ్జా, సఙ్ఖారాతి ద్వే అఙ్గాని అతీతో **అద్ధా,** విఞ్ఞాణాదీని భవావసానాని అట్ఠ పచ్చుప్పన్నో అద్ధా, జాతి చేవ జరామరణఞ్చాతి ద్వే అనాగతో అద్ధాతి తయో అద్ధా వేదితబ్బా. సన్ధితో పన సఙ్ఖారానం, పటిసన్ధివిఞ్ఞాణస్స చ అన్తరా ఏకో హేతుఫలసన్ధి, వేదనాయ చ తణ్హాయ చ అన్తరా ఏకో ఫలహేతుసన్ధి, భవస్స చ జాతియా చ అన్తరా ఏకో హేతుఫలసన్ధి చాతి తయో **సన్ధీ** వేదితబ్బా. సఙ్ఖేపతో పన సన్ధీనం ఆదిపరియోసానవవత్థితా చత్తారో సఙ్ఖేపా హోన్తి. సేయ్యథిదం – అవిజ్జాసఙ్ఖారా ఏకో సఙ్ఖేపో, విఞ్ఞాణనామరూపసళాయతనఫస్సవేదనా దుతియో, తణ్హుపాదానభవా తతియో, జాతిజరామరణాని చతుత్థోతి ఏవం చత్తారో **సఙ్ఖేపా** వేదితబ్బా.

ఆకారతో పనేత్థ –

> అతీతే హేతుయో పఞ్చ, ఇదాని ఫలపఞ్చకం;
> ఇదాని హేతుయో పఞ్చ, ఆయతిం ఫలపఞ్చకన్తి. –

ఏవం వీసతి ఆకారా హోన్తి.

ఏత్థ హి సరూపతో వుత్తా అవిజ్జాసఙ్ఖారా, తేసం గహణేన తదవినాభావతో గహితా తణ్హుపాదానభవాతి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా **అతీతే హేతుయో** నామ, సరూపతో వుత్తా విఞ్ఞాణాదయో పఞ్చ ధమ్మా **ఇదాని ఫలపఞ్చకం** నామ, సరూపతో పన వుత్తా తణ్హుపాదానభవా, తేసం గహణేన తదవినాభావతో గహితా అవిజ్జాసఙ్ఖారాతి ఇమే పఞ్చ **ఇదాని హేతుయో** నామ. జాతిఆదిఅపదేసేన వుత్తా విఞ్ఞాణాదయో పఞ్చ ధమ్మా **ఆయతిం ఫలపఞ్చకం** నామాతి ఏవం వీసతి **ఆకారా** వేదితబ్బా. వట్టతో పనేత్థ సఙ్ఖారభవా కమ్మవట్టం, అవిజ్జాతణ్హుపాదానా కిలేసవట్టం, సేసాని విపాకవట్టన్తి తీణి **వట్టాని** హోన్తి. యావ చ తేసు కిలేసవట్టం అరియమగ్గేన న ఉపచ్ఛిజ్జతి, తావ ఇదం భవచక్కం అనుపచ్ఛిన్నం పవత్తతీతి అయమేత్థ మూలద్ధసన్ధిసఙ్ఖేపాకారవట్టవిభాగో.

వారణోపమతోతి ఏత్థ వారణతో తావ – "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా"తి ఇదమహేతుకవిసమహేతుకదస్సననివారణం, "సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణ"న్తి ఉచ్ఛేదఅత్తసఙ్కన్తిదస్సననివారణం, "విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప"న్తి అత్తాతి పరికప్పితవత్థుభేదదస్సనతో ఘనసఞ్ఞానివారణం, "నామరూపపచ్చయా సళాయతన"న్తిఆది అత్తా పస్సతి…పే… విజానాతి ఫుసతి, వేదయతి, తణ్హీయతి, ఉపాదియతి, భవతి, జాయతి, జీయతి, మీయతీతి ఏవమాదిదస్సననివారణన్తి ఇదమేత్థ మిచ్ఛాదస్సననివారణం.

ఉపమాతో పనేత్థ అన్ధో వియ అవిజ్జా, తస్స ఉపక్ఖలనం వియ సఙ్ఖారా, పతనం వియ విఞ్ఞాణం, తేన గణ్డపాతుభావో వియ నామరూపం, తస్స గణ్డభేదపీళకా వియ సళాయతనం, తస్స సఙ్ఘట్టనం వియ ఫస్సో, తజ్జనితదుక్ఖం వియ వేదనా, దుక్ఖస్స పటికారాభిలాసో వియ తణ్హా, అసప్పాయగ్గహణం వియ ఉపాదానం, అసప్పాయాలేపనం వియ భవో, తేన గణ్డవికారపాతుభావో వియ జాతి, తబ్బికారభేదో వియ జరామరణం. యథాసభావదస్సననివారణాదితో వా ఏతే అవిజ్జాదయో అక్ఖిపటలాది ఉపమాహిపి వేదితబ్బాతి అయమేత్థ ఉపమా.

గమ్భీరనయభేదతోతి ఏత్థ గమ్భీరభేదో తావ ఇమేసం అవిజ్జాదీనం పచ్చేకం ధమ్మత్థదేసనాపటివేధగమ్భీరతా వేదితబ్బా. ఇమే హి అవిజ్జాదయో ధమ్మా యేనాకారేన యదవత్థా చ సఙ్ఖారాదీనం ఫలానం పచ్చయా హోన్తి, సో నేసం పచ్చయట్ఠో దురవబోధతో గమ్భీరోతి అయమేత్థ **ధమ్మగమ్భీరతా**. ధమ్మోతి హేతు "హేతుమ్హి ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా"తి (విభ॰ ౭౨౦) వచనతో. జరామరణాదీనం ఫలానం జాతిఆదీహి పచ్చయేహి సమ్భూతసముదాగతట్ఠో దురవబోధతో గమ్భీరోతి అయం **అత్థగమ్భీరతా**. అత్థోతి ఫలం "హేతుఫలే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా"తి (విభ॰ ౭౨౦) వచనతో. తేసం పన హేతూనం, ఫలానఞ్చ తేన తేనాకారేన అవిపరీతతో దేసనాపి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్సేవ గోచరతో గమ్భీరాతి అయం **దేసనాగమ్భీరతా**. యో పనేసం అవిజ్జాసఙ్ఖారాదీనం అదస్సనాయూహనాదిసభావో, సో మన్దపఞ్ఞేహి దుప్పరియోగాహత్తా గమ్భీరోతి అయం **పటివేధగమ్భీరతా**తి అయమేత్థ గమ్భీరభేదో.

నయభేదో పనేత్థ ఏకత్తనయో నానత్తనయో అబ్యాపారనయో ఏవంధమ్మతానయోతి ఇమేసం చతున్నం అత్థనయానం వసేన వేదితబ్బో. తత్థ హి "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా, సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణ"న్తి ఏవం బీజస్స అఙ్కురాదిభావేన రుక్ఖభావప్పత్తి వియ సన్తానానుపచ్ఛేదో **ఏకత్తనయో** నామ. యం సమ్మా పస్సన్తో హేతుఫలసమ్బన్ధేన సన్తానానుపచ్ఛేదావబోధతో ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం పజహతి, మిచ్ఛా పస్సన్తో హేతుఫలసమ్బన్ధేన పవత్తమానస్స సన్తానానుపచ్ఛేదస్స ఏకత్తగ్గహణతో సస్సతదిట్ఠిం ఉపాదియతి.

అవిజ్జాదీనం పన యథాసకం లక్ఖణవవత్థానం **నానత్తనయో** నామ. యం సమ్మా పస్సన్తో నవనవానం ఉప్పాదదస్సనతో సస్సతదిట్ఠిం పజహతి, మిచ్ఛా పస్సన్తో ఏకసన్తానపతితస్స భిన్నసన్తానస్సేవ నానత్తగ్గహణతో ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం ఉపాదియతి.

అవిజ్జాయ పన "సఙ్ఖారా మయా ఉప్పాదేతబ్బా, సఙ్ఖారానం వా విఞ్ఞాణం అమ్హేహీ"తి ఏవమాదిబ్యాపారాభావో **అబ్యాపారనయో** నామ. యం సమ్మా పస్సన్తోకారకస్స అభావావబోధతో అత్తదిట్ఠిం పజహతి, మిచ్ఛా పస్సన్తో యో అసతిపి బ్యాపారే అవిజ్జాదీనం సభావనియమసిద్ధో హేతుభావో, తస్స అగ్గహణతో అకిరియదిట్ఠిం ఉపాదియతి.

అవిజ్జాదీహి పన కారణేహి సఙ్ఖారాదీనంయేవ సమ్భవో ఖీరాదీహి దధిఆదీనం వియ, న అఞ్ఞేసన్తి అయం **ఏవంధమ్మతానయో** నామ. యం సమ్మా పస్సన్తో పచ్చయానురూపతో ఫలావబోధతో అహేతుకదిట్ఠిం, అకిరియదిట్ఠిఞ్చ పజహతి, మిచ్ఛా పస్సన్తో పచ్చయానురూపం ఫలప్పవత్తిం అగ్గహేత్వా యతో కుతోచి యస్స కస్సచి అసమ్భవగ్గహణతో అహేతుకదిట్ఠిం చేవ నియతవాదఞ్చ ఉపాదియతీతి అయమేత్థ నయభేదోతి ఏవం విజానియో పాళిముత్తవినిచ్ఛయో.

పచ్చయాకారవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సతిపట్ఠానవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

సతిపట్ఠానవిభఙ్గమాతికాయ పన **అత్థతో** తావ – **చత్తారో**తి గణనపరిచ్ఛేదో, తేన న తతో హేట్ఠా, న ఉద్ధన్తి దీపేతి. **సతిపట్ఠానా**తి ఏత్థ ద్వే సతిపట్ఠానా సతిగోచరోపి సతిపి. "చతున్నం, భిక్ఖవే, సతిపట్ఠానానం సముదయఞ్చ అత్థఙ్గమఞ్చ దేసెస్సామీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౫.౪౦౮) హి సతిగోచరో "సతిపట్ఠాన"న్తి వుచ్చతి, తస్సత్థో పతిట్ఠాతి తస్మిన్తి పట్ఠానం, కా పతిట్ఠాతి? సతి. సతియా పట్ఠానం **సతిపట్ఠానం**. పధానం ఠానన్తి వా పట్ఠానం, సతియా పట్ఠానం **సతిపట్ఠానం**. "చత్తారో సతిపట్ఠానా భావితా బహులీకతా సత్త బోజ్ఝఙ్గే పరిపూరేన్తీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౧౪౭) పన సతి. తస్సత్థో పతిట్ఠాతీతి పట్ఠానం, ఉపట్ఠాతి ఓక్కన్తిత్వా పక్ఖన్దిత్వా పవత్తతీతి అత్థో. సతియేవ పట్ఠానన్తేన

సతిపట్ఠానం. అథ వా సరణట్ఠేన సతి, సా చ ఉపట్ఠానట్ఠేన పట్ఠానన్తి **సతిపట్ఠానం**, ఇదమిధ అధిప్పేతం. యది ఏవం, కస్మా సతిపట్ఠానాతి బహువచనం కతం? సతియా బహుత్తా. ఆరమ్మణభేదేన హి బహుకా తా సతియో.

ఇధాతి ఇమస్మిం సాసనే, తేన అజ్ఝత్తాదివసేన సబ్బప్పకారచతుచత్తాలీసవిధసతిపట్ఠాననిబ్బత్తకస్స పుగ్గలస్స నిస్సయభూతం సాసనమేవ, నాఞ్ఞం సాసనన్తి దీపేతి. వుత్తం హేతం "ఇధేవ, భిక్ఖవే, సమణో…పే… సుఞ్ఞా పరప్పవాదా సమణేహి అఞ్ఞేహీ"తి (దీ. ని. ౨.౨౧౪; మ. ని. ౧.౧౩౯; అం. ని. ౪.౨౪౧).

భిక్ఖూతి సంసారే భయం ఇక్ఖనకో. తేన కిఞ్చాపి భగవతో దేవలోకే నిసీదిత్వా సతిపట్ఠానం దేసేన్తస్స సన్తికే దేవగణం ముఞ్చిత్వా ఏకభిక్ఖుపి నిసిన్నో నామ నత్థి, తథాపి దేవో వా హోతు మనుస్సో వా గహట్ఠో వా పబ్బజితో వా, సంసారే భయన్తి సమ్మా ఇక్ఖమానో యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానోవ భిక్ఖు నామ హోతి, నాఞ్ఞోతి దస్సేతి. యథాహ "అలఙ్కతో చేపీ"తి (ధ. ప. ౧౪౨).

అజ్ఝత్తన్తి నియకజ్ఝత్తం. **కాయే**తి ఏత్థ ఆయన్తి తతోతి ఆయో. కే ఆయన్తి? కుచ్ఛితా కేసాదయో, ఇతి కుచ్ఛితానం ఆయోతి కాయో. అథ వా అఙ్గపచ్చఙ్గానం, కేసాదీనఞ్చ సమూహట్ఠేనపి కాయో, రూపకాయో, తస్మిం అత్తనో కాయేతి అత్థో. **కాయానుపస్సీ**తి కాయం అనుపస్సనసీలో. "కాయే"తి చ వత్వా పున "కాయానుపస్సీ"తి దుతియకాయ-గ్గహణం "ఏవం న కాయే అఙ్గపచ్చఙ్గవినిముత్తఏకధమ్మానుపస్సీ, నాపి కేసలోమాదివినిముత్తఇత్థిపురిసానుపస్సీ, న చ భూతుపాదాయవినిముత్తఏకధమ్మానుపస్సీ, అథ ఖో రథసమ్భారనగరావయవకదలిక్ఖన్ధవిభాగానుపస్సకో వియ యథాక్కమం అఙ్గపచ్చఙ్గకేసాదిభూతుపాదాయసమూహానుపస్సీ ఏవా"తి దస్సనత్థం కతం. తథా హేత్థ యథావుత్తధమ్మసమూహవినిముత్తో ఇత్థిపురిసాదికో, అఞ్ఞో వా కోచి ధమ్మో న దిస్సతి, యథావుత్తధమ్మసమూహమత్తేయేవ పన బాలా తథా తథా సుభాదితో చ మిచ్ఛాభినివేసం కరోన్తి, అయం పన యోగీ తత్థ కాయానుపస్సీ ఏవ అనిచ్చదుక్ఖఅనత్తాసుభానుపస్సీ ఏవాతి వుత్తం హోతి. అథ వా య్వాయం మహాసతిపట్ఠానే అస్సాసపస్సాసాదికో చుద్దసవిధో కాయో వుత్తో, తస్స సబ్బస్స ఇమస్మింయేవ కాయే అనుపస్సనతో "కాయే కాయానుపస్సీ"తి ఏవమాదినాపి అత్థో దట్ఠబ్బో.

విహరతీతి ఇరియతి, చతూసు ఇరియాపథేసు ఏకేనాగతం సరీరబాధనం అఞ్ఞేన ఇరియాపథేన విచ్ఛిన్దిత్వా అపతమానం అత్తభావం హరతి, పవత్తేతీతి అత్థో. **బహిద్ధా కాయే**తి పరస్స కాయే. **అజ్ఝత్తబహిద్ధా కాయే**తి కాలేన అత్తనో, కాలేన పరస్స కాయే. కాలేన హి అజ్ఝత్తబహిద్ధాకాయేసుపి ఏకస్మిం ఖణే కాయానుపస్సనా ఉప్పజ్జతి, పగుణకమ్మట్ఠానస్స పన అపరాపరం సఞ్చరణకాలో ఏత్థ కథితో. **ఆతాపీ**తి కాయపరిగ్గాహకవీరియేన వీరియవా. సో హి యస్మా కిలేసానం ఆతాపనతో ఆతాపో వుచ్చతి వీరియం, సో చస్స అత్థి, తస్మా ఆతాపీతి వుచ్చతి. **సమ్పజానో**తి కాయపరిగ్గాహకేన సమ్పజఞ్ఞేన సమన్నాగతో. **సతిమా**తి కాయపరిగ్గాహికాయ సతియా సమన్నాగతో. అయం పన యస్మా సతియా ఆరమ్మణం పరిగ్గహేత్వా పఞ్ఞాయ అనుపస్సతి, వీరియేన చ అన్తరా వోసానం నాపజ్జతి, తస్మా యేసం ధమ్మానం ఆనుభావేన తం సతిపట్ఠానం సమ్పజ్జతి, తేసం దస్సనత్థం "ఆతాపీ సమ్పజానో సతిమా"తి ఇదం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

ఇతి కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానం, సమ్పయోగఙ్గఞ్చ దస్సేత్వా ఇదాని పహానఙ్గం దస్సేతుం "**వినేయ్య లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్స**"న్తి వుత్తం. తత్థ **వినేయ్యా**తి తదఙ్గవినయేన వా విక్ఖమ్భనవినయేన వా వినయిత్వా. **లోకే**తి య్వాయం అజ్ఝత్తాదిభేదో కాయో వుత్తో, స్వేవ ఇధ లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన లోకో నామ. **విభఙ్గే** పన యస్మా రూపకాయే పహీనఅభిజ్ఝాదయో వేదనాదీసుపి పహీయన్తి ఏవ, తస్మా పఞ్చపి ఉపాదానక్ఖన్ధా "లోకో"తి వుత్తం. తస్మిం లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్ససఙ్ఖాతం కామచ్ఛన్దబ్యాపాదం వినేయ్యాతి సమ్బన్ధో. ఇమస్స చ నీవరణేసు బలవధమ్మద్వయస్స పహానదస్సనేన సేసనీవరణానమ్పి పహానం వుత్తంయేవాతి వేదితబ్బం. విసేసేన చేత్థ అభిజ్ఝాదోమనస్సవినయేన యథాక్కమం కాయసమ్పత్తివిపత్తిమూలానం అనురోధవిరోధానం, అత్తఅభిరతితదసుభాకారాదిభావనానభిరతీనం, అభూతగుణపక్ఖేపభూతదోసాపనయనానఞ్చ పహానం వుత్తం, తేన యోగావచరస్స యోగానుభావనిబ్బత్తఫలం, యోగసమత్థతా చ దీపితా హోతి.

అజ్ఝత్తం వేదనాసూతిఆదీసుపి అజ్ఝత్తాదీని వుత్తనయేన వేదితబ్బాని. ఏత్థ పన **వేదనాతి** తిస్సో వేదనా లోకియా, తథా **చిత్తం, ధమ్మా** చ, తేసం విభాగో విభఙ్గనయే ఆవి భవిస్సతి. కేవలం పనేత్థ యథా వేదనాదయో అనుపస్సన్తో వేదనాదిఅనుపస్సీ నామ హోతి, సో నయో దస్సేతబ్బో. సేయ్యథిదం – వేదనాసు తావ సుఖా వేదనా దుక్ఖతో, దుక్ఖా సల్లతో, ఇతరా చ అనిచ్చతో అనుపస్సితబ్బా. యథాహ –

> "యో సుఖం దుక్ఖతో అద్ద, దుక్ఖమద్దక్ఖి సల్లతో;
>
> అదుక్ఖమసుఖం సన్తం, అద్దక్ఖి నం అనిచ్చతో"తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౫౩; ఇతివు॰ ౫౩).

సబ్బా ఏవ ఏతా దుక్ఖతో అనుపస్సితబ్బా "యం కిఞ్చి వేదయితం, తం దుక్ఖస్మిన్తి వదామీ"తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౫౯) వచనతో. ఏవం అనుపస్సన్తో పన అనిచ్చాదిసత్తానుపస్సనావసేన వా అనుపస్సన్తోపి "ఇమం వేదనం కో వేదయతి, కస్సాయం వేదనా, కిం కారణాయం వేదనా"తి ఉపపరిక్ఖిత్వా "న కోచి సత్తాదికో వేదయతి, న కేసఞ్చి సత్తాదీనం వేదనా, వత్థారమ్మణాదికారణా పనాయం వేదనా ఉప్పజ్జతీ"తి అనుపస్సన్తోపి **వేదనానుపస్సీ** నామ హోతి. అథ వా సుఖాదీనం ఉప్పత్తిక్ఖణే దుక్ఖాదీనం అసమ్భవా అనిచ్చా అద్ధువా విపరిణామధమ్మాతి ఏవం వా అనుపస్సన్తో **వేదనానుపస్సీ** నామ హోతి. ఇమినావ నయేన పాళినయానుసారేన సేసచిత్తధమ్మానమ్పి అనుపస్సనాకారో వేదితబ్బో. విసేసతో పనేత్థ చిత్తేసు అనిచ్చతావసేన, ధమ్మేసు అనత్తతావసేన చ అనుపస్సన్తో **చిత్తానుపస్సీ, ధమ్మానుపస్సీ** చ నామ హోతీతి వేదితబ్బం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. అయం తావేత్థ పదత్థో.

ధమ్మభేదో పనేత్థ నత్థి, సరణవసేన చ ఏకావ సతి ఆరమ్మణవసేన "చత్తారో సతిపట్ఠానా"తి వుత్తాతి.

విభఙ్గనయతో పనేత్థ **సుత్తన్తభాజనీయే** తావ అజ్ఝత్తబహిద్ధాతదుభయకాయే కేసాదికోట్ఠాసభావనావసేన పఠమం సతిపట్ఠానం విత్థారితం. తథా అజ్ఝత్తాదీసు పచ్చేకం సామిసనిరామిసవసేన దువిధానం సుఖదుక్ఖఅదుక్ఖమసుఖవేదనానం వసేన దుతియం, సరాగవీతరాగసదోసవీతదోససమోహవీతమోహసంఖిత్తవిక్ఖిత్తమహగ్గతఅమహగ్గతసఉత్తరానుత్తరసమాహితాసమాహితవిముత్తావిముత్తభేదతో సోళసవిధేహి చిత్తపజాననవసేన తతియం, పఞ్చనీవరణానం, సత్తబోజ్ఝఙ్గానఞ్చ సమ్భవాసమ్భవఉప్పాదపహానపహీనానుప్పత్తిభావనాపారిపూరిహేతుజ్జానవసేన చతుత్థం సతిపట్ఠానం విత్థారితం. అయం సుత్తన్తభాజనీయనయో.

అభిధమ్మభాజనీయే పన తావ "చత్తారో సతిపట్ఠానా. ఇధ భిక్ఖు కాయే కాయానుపస్సీ విహరతి వేదనాసు...పే॰... ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సీ విహరతీ"తి (విభ॰ ౩౮౦) ఏవం మాతికం ఠపేత్వా ధమ్మసఙ్గణియం వుత్తనయస్స విత్థారేసు అట్ఠసు లోకుత్తరచిత్తేసు సమ్పయుత్తసతివసేనేవ విత్థారతో విభత్తా.

పఞ్హాపుచ్ఛకనయేపి చతున్నం సతిపట్ఠానానం కతి కుసలా...పే॰... కతి అరణా? సియా కుసలా, సియా అబ్యాకతా...పే॰... అనుపాదిన్నఅనుపాదానియావ, అసంకిలిట్ఠఅసంకిలేసికావ...పే॰... అనిదస్సనఅప్పటిఘావ. న హేతూ అహేతుకావ...పే॰... అనుత్తరా అరణావాతి లోకుత్తరవసేనేవ విభత్తా. సమ్మాసమ్బుద్ధేన హి సుత్తన్తభాజనీయస్మిఞ్ఞేవ లోకియలోకుత్తరమిస్సకా సతిపట్ఠానా కథితా, అభిధమ్మభాజనీయపఞ్హాపుచ్ఛకేసు పన లోకుత్తరాయేవ. తేసు చ లోకియా నానాచిత్తేసు ఏవ లబ్భన్తి. అఞ్ఞేనేవ హి చిత్తేన కాయం పగ్గణ్హన్తి, అఞ్ఞేన వేదనాదయోతి. లోకుత్తరా పన చత్తారోపి మగ్గక్ఖణే ఏకచిత్తేయేవ లబ్భన్తి. ఏకస్మిఞ్హి మగ్గచిత్తక్ఖణే ఆరమ్మణతో నిబ్బానారమ్మణా ఏకావ సతి కాయాదీసు సుభసుఖనిచ్చఅత్తవిపల్లాససముచ్ఛేదకతాయ చతుకిచ్చసాధనట్ఠేన చత్తారిపి నామాని లభతీతి అయమేత్థ విభఙ్గనయో.

> కమతో సతిపట్ఠానే, అనూనాధికతోపి చ;
>
> పాళిముత్తనయో ఞేయ్యో, తత్థ కోసల్లమిచ్ఛతా.

తత్థ **కమతో** తావ అయమ్పి దేసనాక్కమోవ, సోపి పాకటాపాకటవసేన వుత్తో. ఇమాసు హి రూపకమ్మట్ఠానం పాకటన్తి పఠమం కాయానుపస్సనా వుత్తా. తతో అరూపకమ్మట్ఠానం. తత్థాపి ఆరమ్మణం అనుభవన్తీ ఉప్పజ్జమానా వేదనా పాకటాతి అనన్తరా వేదనానుపస్సనా, తతో ఆరమ్మణం విజానన్తం విఞ్ఞాణం పాకటన్తి చిత్తానుపస్సనా, చిత్తే పాకటే తన్నిస్సితా సుఖుమాపి ధమ్మా పాకటా హోన్తీతి అన్తే ధమ్మానుపస్సనా వుత్తా. అయం తావేత్థ కమో.

అనూనాధికతోతి ఏత్థ పన కస్మా భగవతా చత్తారోవ సతిపట్ఠానా వుత్తా, అనూనా అనధికాతి? తణ్హాచరితదిట్ఠిచరితసమథయానికవిపస్సనాయానికానం మన్దతిక్ఖవసేన ద్విధా పవత్తానం విసుద్ధిమగ్గవసేన. మన్దస్స హి తణ్హాచరితస్స ఓళారికం కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానం విసుద్ధిమగ్గో, తిక్ఖస్స సుఖుమం వేదనానుపస్సనాసతిపట్ఠానం, దిట్ఠిచరితస్సాపి మన్దస్స నాతిప్పభేదగతం చిత్తానుపస్సనాసతిపట్ఠానం, తిక్ఖస్స అతిప్పభేదగతం ధమ్మానుపస్సనాసతిపట్ఠానం విసుద్ధిమగ్గో. సమథయానికస్స చ మన్దస్స అకిచ్ఛేన అధిగన్తబ్బనిమిత్తం పఠమం సతిపట్ఠానం విసుద్ధిమగ్గో, తిక్ఖస్స దుతియం, విపస్సనాయానికస్సాపి మన్దస్స తతియం, తిక్ఖస్స చతుత్థం విసుద్ధిమగ్గోతి వేనేయ్యజ్ఝాసయతో చత్తారో వుత్తా. సుభసుఖనిచ్చఅత్తభావవిపల్లాసప్పహానత్థం వా చతురోఘయోగాసవగన్థఉపాదానఅగతిప్పహానత్థమ్పి చతుబ్బిధాహారపరిఞ్ఞత్థఞ్చ చత్తారోవ వుత్తా, అనూనా అనధికాతి అయమేత్థ అనూనాధికతా. ఏవం పాళిముత్తనయో ఞేయ్యో.

సతిపట్ఠానవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సమ్మప్పధానవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

సమ్మప్పధానవిభఙ్గమాతికాయ పన **అత్థతో** తావ – **సమ్మప్పధానా**తి కారణప్పధానా ఉపాయప్పధానా. యోనిసో పదహనతో పరమం ధానం పధానం, పధానవీరియానీతి అత్థో. **ఇధ భిక్ఖూ**తి ఇమస్మిం సాసనే పటిపన్నకో భిక్ఖు. **అనుప్పన్నాన**న్తి అనిబ్బత్తానం. **పాపకాన**న్తి లామకానం. **అకుసలానం ధమ్మాన**న్తి అకోసల్లసమ్భూతానం ధమ్మానం. **అనుప్పాదాయా**తి న ఉప్పాదనత్థాయ. **ఛన్దం జనేతీ**తి కత్తుకమ్యతాసఙ్ఖాతం కుసలచ్ఛన్దం జనేతి ఉప్పాదేతి. **వాయమతీ**తి పయోగం పరక్కమం కరోతి. **వీరియం ఆరభతీ**తి కాయికచేతసికవీరియం కరోతి. **చిత్తం పగ్గణ్హాతీ**తి తేనేవ సహజాతవీరియేన చిత్తం ఉక్ఖిపతి. **పదహతీ**తి పధానవీరియం కరోతి. పటిపాటియా పనేతాని చత్తారిపి పదాని వీరియస్సేవ ఆసేవనాభావనాబహులీకమ్మసాతచ్చకిరియాహి యోజేతబ్బాని.

ఉప్పన్నానన్తి అనుప్పన్నాతి అవత్తబ్బతం ఆపన్నానం. **పహానాయా**తి పజహనత్థాయ. **అనుప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మాన**న్తి అనిబ్బత్తానం కోసల్లసమ్భూతానం ధమ్మానం. **ఉప్పాదాయా**తి ఉప్పాదనత్థాయ. **ఉప్పన్నాన**న్తి నిబ్బత్తానం. **ఠితియా**తి ఠితత్థాయ. **అసమ్మోసాయా**తి అనస్సనత్థం. **భియ్యోభావాయా**తి పునప్పునం భవనాయ. **వేపుల్లాయా**తి విపులభావాయ. **భావనాయా**తి వడ్ఢియా. **పారిపూరియా**తి పరిపూరణత్థాయ. సేసం పదతో ఉత్తానమేవ.

అత్థతో పనేత్థ "అనుప్పన్నానం పాపకాన"న్తిఆదీసు అసముదాచారవసేన వా అననుభూతారమ్మణవసేన వా కిలేసానం అనుప్పత్తి వేదితబ్బా. అఞ్ఞథా హి అనమతగ్గే సంసారే అనుప్పన్నా అకుసలధమ్మా నామ నత్థి. కుసలధమ్మేసు పన రతనత్తయప్పసాదవిపస్సనాదివివట్టూపనిస్సయకుసలాదివసేన అనుప్పన్నాపి అత్థి. తేసమ్పి ఉప్పన్నపుబ్బత్తే సతి సబ్బసత్తానం ఇతో పుబ్బే చ ఆసవక్ఖయప్పసఙ్గతో. ఏకన్తప్పవత్తసాధకా తేసం. తత్థ ఏకచ్చస్స వత్తగన్థధుతఙ్గసమాధివిపస్సనానవకమ్మేసు అఞ్ఞతరస్మిం నిచ్చప్పయుత్తస్స, ఘటతో, వాయమతో చ బ్రహ్మలోకా ఆగతత్తా భవవసేన కిలేసేసు అలద్ధాసేవనస్స సత్తస్స కిలేసా న సముదాచరన్తి, అపరభాగే పనస్స వత్తాదీని విస్సజ్జేత్వా కుసీతస్స చరతో చేవ అకల్యాణమిత్తాదితో కిలేసేసు లద్ధాసేవనస్స చ అయోనిసోమనసికారం, సతివోస్సగ్గఞ్చ ఆగమ్మ ఉప్పజ్జన్తి. ఏవం తావ అసముదాచారవసేన కిలేసానం అనుప్పత్తి వేదితబ్బా.

ఏకచ్చస్స పన తస్మిం అత్తభావే అననుభూతపుబ్బం దిబ్బాదిభేదం మనాపియం ఆరమ్మణం లభిత్వా తత్థ అయోనిసోమనసికారసతివోస్సగ్గే ఆగమ్మ కిలేసా ఉప్పజ్జన్తి, అలభిత్వా ఏవం అననుభూతారమ్మణవసేన కిలేసానం అనుప్పత్తి వేదితబ్బా.

“ఉప్పన్నానం పాపకాన”న్తి ఏత్థ పన చతుబ్బిధం ఉప్పన్నం వత్తమానభూతాపగతఓకాసకతభూమిలద్ధవసేన, తేసం విభాగో ఉప్పన్నత్తికే వుత్తోవ. అపరమ్పి చతుబ్బిధం ఉప్పన్నం సముదాచారఆరమ్మణాధిగ్గహితఅవిక్ఖమ్భితఅసమూహతవసేన. తత్థ సమ్పతి వత్తమానంయేవ **సముదాచారుప్పన్నం** నామ. సేసం పాకటమేవ. యస్మా పనేత్థ ఇమేసు ఉప్పన్నేసు వత్తమానభూతాపగతఓకాసకతసముదాచారసఙ్ఖాతం చతుబ్బిధం ఉప్పన్నం న మగ్గాదివజ్ఝం, తస్మా భూమిలద్ధఆరమ్మణాధిగ్గహితఅసముగ్ఘాతితసఙ్ఖాతం చతుబ్బిధం ఉప్పన్నం సన్ధాయేత్థ “ఉప్పన్నానం పాపకానం పహానాయా”తి వుత్తం.

కథం పన మగ్గక్ఖణే అనుప్పన్నానం కుసలానం ఉప్పాదాయ వాయామో హోతి, కథఞ్చ ఉప్పన్నానం ఠితియాతి? మగ్గప్పవత్తియా ఏవ. మగ్గో హి పవత్తమానో పుబ్బే అనుప్పన్నపుబ్బత్తా **అనుప్పన్నో** నామ వుచ్చతి. యా చస్స పవత్తి, అయమేవ **ఠితి** నామాతి అయం తావేత్థ పదత్థో.

ధమ్మభేదో పనేత్థాపి ఏకస్సేవ వీరియస్స కిచ్చభేదతో చతుధా వుత్తాతి అయమేత్థ పాళిముత్తవినిచ్ఛయో.

విభఙ్గనయతో పన సుత్తన్తభాజనీయే తావ చత్తారో సమ్మప్పధానా లోకియలోకుత్తరకుసలచిత్తసమ్పయుత్తవీరియవసేన అకుసలాదిపదేహి సద్ధిం విత్థారతో విభత్తా. అభిధమ్మభాజనీయపఞ్హాపుచ్ఛకేసు పనేతే లోకుత్తరకుసలచిత్తసమ్పయుత్తవసేనేవ విభత్తా, ఫలచిత్తసమ్పయుత్తా పన న గహితా. తేనేవ పఞ్హాపుచ్ఛకే “కుసలా ఏవ, విపాకధమ్మధమ్మా ఏవ, అపచయగామినోవ, సేఖావా”తిఆదినా వుత్తా. సేసో పనేత్థ వినిచ్ఛయో సతిపట్ఠానే వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బో.

సమ్మప్పధానవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇద్ధిపాదవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

ఇద్ధిపాదవిభఙ్గమాతికాయ పన **చత్తారో ఇద్ధిపాదాతి** ఏత్థ ఇజ్ఝతీతి ఇద్ధి, సమిజ్ఝతి నిప్ఫజ్జతీతి అత్థో, ఇద్ధి ఏవ పాదో **ఇద్ధిపాదో,** ఇద్ధికోట్ఠాసోతి అత్థో. ఇజ్ఝన్తి వా ఏతాయ సత్తా ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తీతిపి ఇద్ధి, పజ్జన్తి ఏతేనాతి పాదో, పతిట్ఠా అధిగమూపాయోతి అత్థో, ఇద్ధియా పాదో **ఇద్ధిపాదో. ఛన్దసమాధిపధానసఙ్ఖారసమన్నాగత**న్తి ఏత్థ ఛన్దహేతుకో, ఛన్దాధికో వా సమాధి **ఛన్దసమాధి,** కత్తుకమ్యతాఛన్దం అధిపతిం కరిత్వా పటిలద్ధసమాధిస్సేతం అధివచనం. పధానభూతా సఙ్ఖారా **పధానసఙ్ఖారా,** చతుకిచ్చసాధకస్స సమ్మప్పధానవీరియస్సేతం అధివచనం. **సమన్నాగత**న్తి తేన ఛన్దసమాధినా, పధానసఙ్ఖారేన చ ఉపేతం. **ఇద్ధిపాద**న్తి యథావుత్తత్థేన “ఇద్ధీ”తి సఙ్ఖ్యం గతానం ఉపచారజ్ఝానాదికుసలచిత్తసమ్పయుత్తానం ఛన్దసమాధిపధానసఙ్ఖారానం అధిట్ఠానట్ఠేన పాదభూతసేసచిత్తచేతసికరాసిం. **భావేతీ**తి వడ్ఢేతి, అత్తనో సన్తానే పునప్పునం జనేతీతి అత్థో. ఇమినా నయేన సేసేసుపి అత్థో వేదితబ్బో. తత్థ **వీమంసా**తి పఞ్ఞా. సేసం పదతో సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అత్థతో పనేత్థ తేన కిం కథితం? చతున్నం భిక్ఖూనం మత్థకప్పత్తం కమ్మట్ఠానం కథితం. యథా హి చతూసు అమచ్చపుత్తేసు ఠానన్తరం పత్థేత్వా విచరన్తేసు ఏకో ఉపట్ఠానేన, ఏకో సూరభావేన, ఏకో జాతిసమ్పత్తియా, ఏకో మన్తబలేనాతి ఏవం తే పచ్చేకకారణేన రాజానం ఆరాధేత్వా ఠానన్తరం పాపుణన్తి, ఏవం భిక్ఖూపి ఛన్దవీరియచిత్తవీమంసాసు ఏకేకం జేట్ఠం ధురం పుబ్బఙ్గమం కత్వా లోకుత్తరధమ్మనిబ్బత్తకా హోన్తి. ఏత్థ చ ఛన్దో సమాధి పధానసఙ్ఖారోతి తయో ధమ్మా ఇద్ధీపి హోన్తి ఇద్ధిపాదాపి, సేసా పన సమ్పయుత్తా చత్తారో ఖన్ధా ఇద్ధిపాదా ఏవ. ఏవం సేసాధిపతియుత్తచిత్తేసుపి ఇద్ధిపాదాతి వేదితబ్బా.

అపిచ ఝానవిపస్సనాసు పుబ్బభాగో ఇద్ధిపాదో. యో పటిలాభో, సా ఇద్ధి. పఠమజ్ఝానాదీనం హి పుబ్బభాగపరికమ్మాని ఇద్ధిపాదో నామ, పఠమజ్ఝానాదయో ఇద్ధి నామ. పఠమమగ్గాదీనం పుబ్బభాగవిపస్సనా ఇద్ధిపాదో నామ, పఠమమగ్గాదయో ఇద్ధి నామ. పటిలాభవసేనాపి దీపేతుం వట్టతి. పఠమజ్ఝానాదయో హి పఠమమగ్గాదయో చ ఇద్ధిపాదో నామ, దుతియజ్ఝానాదయో, దుతియమగ్గాదయో చ ఇద్ధి నామాతి అయం తావేత్థ పదత్థో.

ధమ్మభేదో పనేత్థ విభఙ్గనయేనేవ పాకటో భవిస్సతి. తత్థ హి **సుత్తన్తభాజనీయే** తావ ఛన్దాదీనం పదానం విభఙ్గం వత్వా అన్తే “ఇద్ధిపాదోతి తథాభూతస్స వేదనాక్ఖన్ధో…పే॰… విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో. ఇద్ధిపాదం భావేతీతి తే ధమ్మే ఆసేవతి భావేతి బహులీకరోతి, తేన వుచ్చతి ఇద్ధిపాదం భావేతీ”తి (విభ॰ ౪౩౪) ఏవం సబ్బే లోకియలోకుత్తరధమ్మా ఇద్ధిపాదోతి వుత్తా.

అభిధమ్మభాజనీయే పన ఛన్దాదీని పదాని విభజిత్వా అన్తే “ఇద్ధిపాదోతి తథాభూతస్స ఫస్సో…పే॰… పగ్గాహో అవిక్ఖేపో”తి (విభ॰ ౪౪౭) ఏవం సబ్బే లోకుత్తరకుసలధమ్మా ఇద్ధిపాదాతి వత్వా పున “ఛన్దిద్ధిపాదో వీరియిద్ధిపాదో చిత్తిద్ధిపాదో వీమంసిద్ధిపాదో”తి (విభ॰ ౪౫౭) మాతికం ఠపేత్వా “తత్థ కతమో ఛన్దిద్ధిపాదో? ఇధ భిక్ఖు యస్మిం సమయే లోకుత్తరం ఝానం భావేతి…పే॰… యో తస్మిం సమయే ఛన్దో ఛన్దికతా…పే॰… అయం వుచ్చతి ఛన్దిద్ధిపాదో”తిఆదినా లోకుత్తరకుసలచిత్తసమ్పయుత్తఛన్దవీరియచిత్తవీమంసా ఏవ ఇద్ధిపాదాతి వుత్తా. తథా **పఞ్హాపుచ్ఛకేపి** కుసలా ఏవ, అనిదస్సనఅప్పటిఘా ఏవ, వీమంసిద్ధిపాదో హేతు, సేసా న హేతూ…పే॰… చిత్తిద్ధిపాదో న వత్తబ్బో, సేసా చిత్తసమ్పయుత్తా…పే॰… అనుత్తరావ, అరణావాతి. సేసమేత్థ సతిపట్ఠానే వుత్తసదిసమేవ. పాళిముత్తకనయో పనేత్థాపి న ఉద్ధటోతి.

ఇద్ధిపాదవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

బోజ్ఝఙ్గవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

బోజ్ఝఙ్గవిభఙ్గమాతికాయ పన **అత్థతో** తావ – **సత్త బోజ్ఝఙ్గాతి** ఏత్థ బోధియా, బోధిస్స వా అఙ్గాతి **బోజ్ఝఙ్గా**. ఇదం వుత్తం హోతి – యాయ ఏవ ధమ్మసామగ్గియా మగ్గక్ఖణే ఉప్పజ్జమానాయ లీనుద్ధచ్చాదిఅనేకేసం ఉపద్దవానం పటిపక్ఖభూతాయ సతిధమ్మవిచయాదిసత్తవిధాయ ధమ్మసామగ్గియా అరియసావకో బుజ్ఝతి, కిలేసనిద్దాయ ఉట్ఠహతి, సచ్చాని వా పటివిజ్ఝతి, తస్సా ధమ్మసామగ్గిసఙ్ఖాతాయ బోధియా అఙ్గాతి **బోజ్ఝఙ్గా** ఝానఙ్గమగ్గఙ్గాని వియ. యో పనేస యథావుత్తప్పకారాయ ఏతాయ ధమ్మసామగ్గియా బుజ్ఝతీతి కత్వా అరియసావకో “బోధీ”తి వుచ్చతి, తస్స బోధిస్స అఙ్గాతి **బోజ్ఝఙ్గా** సేనఙ్గరథఙ్గాదయో వియ. అపిచ “బోధాయ సంవత్తన్తీతి బోజ్ఝఙ్గా”తిఆదినా పటిసమ్భిదానయేనాపి బోజ్ఝఙ్గత్థో వేదితబ్బో. పసత్థో, సున్దరో వా బోజ్ఝఙ్గో సమ్బోజ్ఝఙ్గో, సతియేవ సమ్బోజ్ఝఙ్గో **సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో**. ఏవం సేసేసుపి. తత్థ ధమ్మే విచినాతి అనిచ్చాదితో పరివీమంసతి జానాతి, ధమ్మే వా ఏతేన సత్తా విచినన్తీతి **ధమ్మవిచయో,** పఞ్ఞా. ఉపేక్ఖతి సమరసానం ధమ్మానం హాపనవడ్ఢనే అవావటతాయ పటిసఙ్ఖానాకారేన మజ్ఝత్తా హోతీతి **ఉపేక్ఖా,** తత్రమజ్ఝత్తతా. పటిసఙ్ఖానలక్ఖణో హి ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గోతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. అయం తావేత్థ పదత్థో. **ధమ్మభేదో**పేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యోవ.

విభఙ్గనయతో పనేత్థ **సుత్తన్తభాజనీయే** తావ లోకియలోకుత్తరవసేన సేసేసు లోకుత్తరకుసలవిపాకవసేన విభత్తా. **పఞ్హాపుచ్ఛకే** పన సియా కుసలా, సియా అబ్యాకతా, పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తోవ, సేసా ద్వీహి…పే॰… పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో సుఖసహగతోవ, సేసా తిధాపి, అనిదస్సనఅప్పటిఘా, ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గో హేతు, సేసా న హేతూ…పే॰… రూపావచరావ, అరణావాతి. సేసం సతిపట్ఠానే వుత్తనయమేవ. అయమేత్థ విభఙ్గనయో.

ఇదాని పన –

> కమతో తావత్తతో చ, హేతుభూమివిభాగతో;
> వివేకతో చ విఞ్ఞేయ్యో, పాళిముత్తవినిచ్ఛయో.

తత్థ **కమతో** తావ అయమ్పి దేసనాక్కమోవ. సబ్బేసం హి బోజ్ఝఙ్గానం ఉపకారత్తా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో పఠమం వుత్తో, తతో యస్మా ఉపట్ఠితసతికో ధమ్మే పఞ్ఞాయ పవిచినాతి, పవిచితధమ్మో వీరియం ఆరభతి, ఆరద్ధవీరియస్స పీతి ఉప్పజ్జతి, పీతిమనస్స కాయోపి చిత్తమ్పి పస్సమ్భతి, పస్సద్ధకాయస్స సుఖినో చిత్తం సమాధియతి, సమాహితచిత్తో తం చిత్తం సాధుకం అజ్ఝుపేక్ఖితా హోతి, తస్మా ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గాదయో యథాక్కమం వుత్తాతి అయం తావేత్థ కమో.

తావత్తతో పన కస్మా తే సత్తేవ వుత్తా, అనూనా అనధికాతి? లీనుద్ధచ్చపటిపక్ఖతో, సబ్బత్థికతో చ. ఏత్థ హి తయో బోజ్ఝఙ్గా లీనస్స పటిపక్ఖా. యథాహ – "యస్మిం చ ఖో, భిక్ఖవే, సమయే లీనం చిత్తం హోతి, కాలో తస్మిం సమయే ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో వీరియ...పే.... పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪). తయో ఉద్ధచ్చస్స పటిపక్ఖా. యథాహ – "యస్మిం చ ఖో, భిక్ఖవే, సమయే ఉద్ధతం చిత్తం హోతి, కాలో తస్మిం సమయే పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో సమాధి...పే.... ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪). ఏకో పనేత్థ లోణధూపనం వియ సబ్బబ్యఞ్జనేసు సబ్బబోజ్ఝఙ్గేసు ఇచ్ఛితబ్బో. యథాహ – "సతిఞ్చ ఖ్వాహం, భిక్ఖవే, సబ్బత్థికం వదామీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪). ఏవం లీనుద్ధచ్చపటిపక్ఖతో చ సబ్బత్థికతో చ సత్తేవ వుత్తాతి అయం తావత్తతో.

హేతుభూమివిభాగతోతి ఏత్థ హేతువిభాగతో తావ – చత్తారో సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ సంవత్తన్తి సతిసమ్పజఞ్ఞం ముట్ఠస్సతిపుగ్గలపరివజ్జనతా ఉపట్ఠితస్సతిపుగ్గలసేవనతా తదధిముత్తతాతి. తథా సత్త ధమ్మా దుతియస్స పరిపుచ్ఛకతా వత్థువిసదకిరియా ఇన్ద్రియసమత్తపటిపాదనా దుప్పఞ్ఞపుగ్గలపరివజ్జనా పఞ్ఞవన్తపుగ్గలసేవనా గమ్భీరఞాణచరియపచ్చవేక్ఖణతా తదధిముత్తతాతి. తత్థ అజ్ఝత్తికబాహిరానం సరీరపరిక్ఖారభూతానం వత్థూనం విసదభావకరణం **వత్థువిసదకిరియా** నామ. తథా ఏకాదస ధమ్మా తతియస్స అపాయభయగమనవీథిదాయజ్జమహత్తసత్థుమహత్తజాతిమహత్తసబ్రహ్మచారిమహత్తానం పచ్చవేక్ఖణతా ఆనిసంసదస్సావితా పిణ్డపాతాపచాయనతా కుసీతపుగ్గలపరివజ్జనతా ఆరద్ధవీరియపుగ్గలసేవనతా తదధిముత్తతాతి. తత్థ "బుద్ధాదీహి గతమగ్గో మయా గన్తబ్బో"తి పచ్చవేక్ఖణా **వీథిపచ్చవేక్ఖణా** నామ. "దాయకేహి దిన్నపిణ్డపాతస్స మహప్ఫలతం సమ్పాదేస్సామీ"తి అత్తానం దమనం **పిణ్డపాతాపచాయనం** నామ. తథా ఏకాదస ధమ్మా చతుత్థస్స బుద్ధధమ్మసఙ్ఘసీలచాగదేవతోపసమానుస్సతియో సత్త, లూఖపుగ్గలపరివజ్జనతా సినిద్ధపుగ్గలసేవనతా పసాదనీయసుత్తన్తపచ్చవేక్ఖణతా తదధిముత్తతాతి. తథా సత్త ధమ్మా పఞ్చమస్స పణీతభోజనసేవనతా, ఉతుసుఖఇరియాపథసుఖసేవనతా ద్వే మజ్ఝత్తప్పయోగతా సారద్ధకాయపుగ్గలపరివజ్జనతా పస్సద్ధకాయపుగ్గలసేవనతా తదధిముత్తతాతి. ఏకాదస ధమ్మా ఛట్ఠస్స వత్థువిసదకిరియా ఇన్ద్రియసమత్తపటిపాదనా నిమిత్తకుసలతా సమయే చిత్తస్స పగ్గహనిగ్గహసమ్పహంసనజ్ఝుపేక్ఖనా చతస్సో , అసమాహితసమాహితపుగ్గలానం పరివజ్జనసేవనతా ద్వే, ఝానవిమోక్ఖపచ్చవేక్ఖణతా తదధిముత్తతాతి. తత్థ కసిణాదినిమిత్తానం ఉగ్గహణకుసలతా **నిమిత్తకుసలతా** నామ. పఞ్చ ధమ్మా సత్తమస్స సత్తసఙ్ఖారకేలాయనమజ్ఝత్తపుగ్గలానం పరివజ్జనసేవనతా ద్వే ద్వే, తదధిముత్తతాతి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **సమ్మోహవినోదనియా** విభఙ్గట్ఠకథాయ గహేతబ్బోతి అయమేత్థ హేతువిభాగో.

భూమివిభాగతో పనేతే కామావచరా, లోకుత్తరా వా హోన్తి, కామావచరేసు బలవవిపస్సనాదీసు ఏవ బోజ్ఝఙ్గా లబ్భన్తి, న ఇతరేసు. లోకుత్తరేసు పన సబ్బత్థ లబ్భన్తి, రూపావచరారూపావచరచిత్తేసు సబ్బథా న లబ్భన్తి అబోధిపక్ఖికత్తా. కేచి పన థేరా విపస్సనాపాదకేసు కసిణాసుభబ్రహ్మవిహారఝానేసుపి బోజ్ఝఙ్గే ఉద్ధరన్తి, న చ తే పటిసిద్ధా అట్ఠకథాచరియేహి, తస్మా తేసం మతేన రూపావచరాపి హోన్తి, న కేనచి పరియాయేన అరూపావచరాతి అయమేత్థ భూమివిభాగో.

వివేకతోతి ఏత్థ వివేకోతి వివిత్తతా, స్వాయం పఞ్చవిధో తదఙ్గవిక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదపటిపస్సద్ధినిస్సరణవివేకవసేన. **తదఙ్గవివేకో**తి విపస్సనా, **విక్ఖమ్భనవివేకో**తి అట్ఠ సమాపత్తియో, **సముచ్ఛేదవివేకో**తి మగ్గో, **పటిపస్సద్ధివివేకో**తి ఫలం, **నిస్సరణవివేకో**తి సబ్బనిమిత్తనిస్సటం నిబ్బానం. తత్రిమే తదఙ్గసముచ్ఛేదపటిపస్సద్ధినిస్సరణవివేకనిస్సితా హోన్తి. తథా హేతే విపస్సనాక్ఖణే కిచ్చతో తదఙ్గవివేకనిస్సితా, అజ్ఝాసయతో నిస్సరణవివేకనిస్సితా. మగ్గకాలే పన కిచ్చతో సముచ్ఛేదవివేకనిస్సితా, ఆరమ్మణతో నిస్సరణవివేకనిస్సితా, ఫలక్ఖణే కిచ్చతో పటిపస్సద్ధివివేకనిస్సితా. ఆరమ్మణతో నిస్సరణవివేకనిస్సితా చ హోన్తి. కేసఞ్చి థేరానం మతే విపస్సనాపాదకరూపావచరజ్ఝానక్ఖణే విక్ఖమ్భనవివేకనిస్సితావాతి పఞ్చవివేకనిస్సితాపి హోన్తీతి అయమేత్థ వివేకో. ఏవం విఞ్ఞేయ్యో పాళిముత్తవినిచ్ఛయో.

బోజ్ఝఙ్గవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మగ్గఙ్గవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

మగ్గఙ్గవిభఙ్గమాతికాయ పన **అత్థతో** తావ – **అరియోతి** తంతంమగ్గవజ్ఝకిలేసేహి ఆరకత్తా , అరియభావకరత్తా చ **అరియో, అట్ఠ** అఙ్గాని అస్సాతి **అట్ఠఙ్గికో**, నిబ్బానత్థికేహి మగ్గీయతి, నిబ్బానం వా మగ్గతి, కిలేసే వా మారేన్తో గచ్ఛతీతి **మగ్గో. సేయ్యథిదన్తి** సో కతమోతి చే, ఇదాని స్వాయం మగ్గో చతురఙ్గినీ వియ సేనా అఙ్గమత్తమేవ హోతి, అఙ్గవినిముత్తో నత్థీతి దస్సేన్తో **"సమ్మాదిట్ఠి...పే.... సమ్మాసమాధీ**"తి ఆహ. తత్థ సమ్మా పస్సతీతి **సమ్మాదిట్ఠి,** పఞ్ఞా. సమ్మా సఙ్కప్పేతి తక్కేతీతి **సమ్మాసఙ్కప్పో**, వితక్కో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. తతో **ధమ్మభేదోపి విభఙ్గనయోపి** బోజ్ఝఙ్గేసు వుత్తసదిసో.

అభిధమ్మభాజనీయే పన విరతిత్తయవజ్జితో పఞ్చఙ్గికోపి మగ్గో విభత్తో, తఞ్చ పఞ్చన్నం అఙ్గానం కిచ్చాధికతం, విరతీనఞ్చ అవుత్తసిద్ధతం సన్ధాయ, విరతివజ్జితస్స పన లోకుత్తరమగ్గస్స అభావా సోపి అట్ఠఙ్గికోవాతి వేదితబ్బో.

పఞ్హాపుచ్ఛకేపి సమ్మాసఙ్కప్పో సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తోవ, సేసా ద్వీహి. సమ్మాసఙ్కప్పో అవితక్కవిచారమత్తో, పీతిసహగతో సుఖసహగతోవ, న ఉపేక్ఖాసహగతో, సేసా తిధాపి. సమ్మాదిట్ఠి హేతు, సేసా నహేతూతి అయం విసేసో. సేసం సమమేవ. ఇదాని పన –

> కమతో కిచ్చభేదతో, భూమిభేదవివేకతో;
> మగ్గఙ్గేసు విజానీయో, పాళిముత్తవినిచ్ఛయో.

తత్థ **కమతో** తావ అయమ్పి దేసనాక్కమోవ. భగవతా హి నిబ్బానాధిగమాయ పటిపన్నస్స పఞ్ఞాపజ్జోతపఞ్ఞాసత్థతాయ అవిజ్జన్ధకారవిధమనతో బహూపకారత్తా పఠమం సమ్మాదిట్ఠి దేసితా. తతో హేరఞ్ఞికస్స కహాపణపరివత్తకహత్థో వియ యథాసభావదస్సనస్స సమ్మాదిట్ఠియా బహూపకారత్తా సమ్మాసఙ్కప్పో. స్వాయం యథా సమ్మాదిట్ఠియా, ఏవం సమ్మావాచాయపి ఉపకారకో. యథాహ "పుబ్బే ఖో, గహపతి, తక్కేత్వా విచారేత్వా పచ్ఛా వాచం భిన్దతీ"తి (మ. ని. ౧.౪౬౩), తస్మా తదనన్తరం సమ్మావాచా. యస్మా పన వాచాయ సంవిదహిత్వా లోకే కమ్మన్తే పయోజేన్తి, తస్మా తదనన్తరం సమ్మాకమ్మన్తో. కాయవచీదుచ్చరితం పహాయ ఉభయసుచరితం పూరేన్తస్సేవ యస్మా ఆజీవట్ఠమకం సీలం పూరతి, న ఇతరస్స, తస్మా తదుభయానన్తరం సమ్మాఆజీవో వుత్తో. ఏవం "విసుద్ధదిట్ఠిసీలేనాపి ఏత్తావతా పరితోసం అకత్వా ఇదం వీరియం ఆరభితబ్బ"న్తి దస్సేతుం తదనన్తరం సమ్మావాయామో. ఆరద్ధవీరియేనాపి కాయాదీసు సతి సూపట్ఠితా కాతబ్బాతి దస్సనత్థం తదనన్తరం సమ్మాసతి. సూపట్ఠితాయ సతియా ఏకత్తారమ్మణే చిత్తం సమాధాతుం సక్కాతి తదనన్తరం సమ్మాసమాధి వుత్తోతి అయం తావేత్థ కమో.

కిచ్చతో పనేసం ఏకేకస్స తీణి తీణి కిచ్చాని, సేయ్యథిదం – సమ్మాదిట్ఠి తావ అఞ్ఞేహిపి అత్తనో పచ్చనీకకిలేసేహి సద్ధిం మిచ్ఛాదిట్ఠిం పజహతి, ఆరమ్మణతో నిరోధసచ్చం సచ్ఛికరోతి, అసమ్మోహతో సేససచ్చాని పటివిజ్ఝతి. ఏవం సమ్మాసఙ్కప్పాదీనం మిచ్ఛాసఙ్కప్పపజహనాదివసేన యథానురూపన్తి కిచ్చతా వేదితబ్బా. విసేసతో పనేత్థ సమ్మాసఙ్కప్పో సహజాతధమ్మే అభినిరోపేతి, సమ్మావాచా పరిగ్గణ్హాతి , సమ్మాకమ్మన్తో సముట్ఠాపేతి, సమ్మాఆజీవో వోదాపేతి, సమ్మావాయామో పగ్గణ్హాతి, సమ్మాసతి ఉపట్ఠాపేతి, సమ్మాసమాధి సమాదహతీతి ఇదమేత్థ కిచ్చం.

భేదతో పన పుబ్బభాగే సమ్మాదిట్ఠి "దుక్ఖే ఞాణ"న్తిఆదినా చతూసు సచ్చేసు ఞాణవసేన నానక్ఖణా నానారమ్మణా నానానామా హోతి, దుతియో పన నేక్ఖమ్మఅబ్యాపాదఅవిహింసాసఙ్కప్పవసేన, విరతియో చతుబ్బిధవచీదుచ్చరితతివిధకాయదుచ్చరితమిచ్ఛాజీవవిరమణసఙ్ఖాతచేతనావసేనపి విరతివసేనపి, ఛట్ఠసత్తమా చతుబ్బిధసమ్మప్పధానసతిపట్ఠానవసేన నానక్ఖణా నానారమ్మణా నానానామా హోన్తి. మగ్గకాలే పనేతే సమ్మాదిట్ఠిఆదయో ఏకక్ఖణా ఏకారమ్మణా. కిచ్చతో పన తాని పుబ్బభాగే నానానామాని లభన్తి, సమ్మాసమాధి పన పుబ్బభాగేపి మగ్గక్ఖణేపి చతుక్కపఞ్చకజ్ఝానవసేన నానక్ఖణో నానానామో, మగ్గక్ఖణే పన ఏకారమ్మణో హోతి. ఏకస్స హి పఠమమగ్గో పాదకజ్ఝానాదినియమతో పఠమజ్ఝానాదికో వా

దుతియజ్ఝానాదీసు అఞ్ఞతరజ్ఝానికో వా, దుతియమగ్గాదయోపిస్స పఠమమగ్గసదిసజ్ఝానికా వా విసదిసజ్ఝానికా వాతి నో మగ్గకాలేపి నానక్ఖణో నానానామో వాతి అయమేత్థ భేదో.

భూమితో చ **వివేకతో** చ వినిచ్ఛయో బోజ్ఝఙ్గేసు వుత్తానుసారేన వేదితబ్బోతి ఏవం విజానీయో పాళిముత్తవినిచ్ఛయో.

మగ్గఙ్గవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఝానవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

ఝానవిభఙ్గమాతికాయ పన **అత్థతో** తావ – **పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో**తిఆదీసు పాతిమోక్ఖన్తి సిక్ఖాపదసీలం. తం హి యో నం పాతి రక్ఖతి, తం మోక్ఖేతి మోచేతి ఆపాయికాదీహి దుక్ఖేహి, తస్మా "పాతిమోక్ఖ"న్తి వుచ్చతి. సంవరణం, సంవరన్తి వా తేనాతి సంవరో, పాతిమోక్ఖమేవ సంవరో పాతిమోక్ఖసంవరో, కమ్మవాచాపరియోసానే ఇజ్ఝనకస్స అత్థతో చేతనాదిరూపస్స పాతిమోక్ఖసంవరసీలస్సేతం అధివచనం. తేన సంవుతో పిహితకాయవచీపయోగోతి **పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో**. **విహరతీ**తి ఇరియతి పవత్తేతి. **ఆచారగోచరసమ్పన్నో**తి ఏత్థ ఆచరితబ్బతో ఆచారో, గావో చరన్తి ఏత్థాతి గోచరో, గున్నం చరణట్ఠానం. తంసదిసతాయ పన సబ్బోపి పవత్తివిసయో గోచరోతి వేదితబ్బో. తేసం విభాగో నిద్దేసే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

నిద్దేసే హి –

> "ఆచారగోచరసమ్పన్నోతి అత్థి ఆచారో, అత్థి అనాచారో. తత్థ కతమో అనాచారో? కాయికో వీతిక్కమో, వాచసికో వీతిక్కమో, కాయికవాచసికో వీతిక్కమో, అయం వుచ్చతి అనాచారో, సబ్బమ్పి దుస్సీల్యం అనాచారో, ఇధేకచ్చో వేళుదానేన వా పత్త...పే.... పుప్ఫఫలసినానదన్తకట్ఠదానేన వా చాటుకమ్యతాయ వా ముగ్గసుప్యతాయ వా పారిభటుతాయ వా జఙ్ఘపేసనికేన వా అఞ్ఞతరఞ్ఞతరేన వా బుద్ధపటికుట్ఠేన మిచ్ఛాఆజీవేన జీవికం కప్పేతి, అయం వుచ్చతి అనాచారో.
>
> "తత్థ కతమో ఆచారో? కాయికో అవీతిక్కమో"తిఆదినా (విభ. ౫౧౩) –

వుత్తవిపరియాయేన ఆచారో నిద్దిట్ఠో.

> "గోచరోతి అత్థి గోచరో, అత్థి అగోచరో. తత్థ కతమో అగోచరో? ఇధేకచ్చో వేసియాగోచరో వా హోతి, విధవా...పే.... థుల్లకుమారీపణ్డకభిక్ఖునీపానాగారగోచరో వా, సంసట్ఠో విహరతి రాజూహి రాజమహామత్తేహి తిత్థియేహి తిత్థియసావకేహి అననులోమికేన సంసగ్గేన, యాని వా పన తాని కులాని అస్సద్ధాని అప్పసన్నాని...పే.... తథారూపాని కులాని సేవతి భజతి పయిరుపాసతి, అయం వుచ్చతి అగోచరో.
>
> "తత్థ కతమో గోచరో? ఇధేకచ్చో న వేసియాగోచరో హోతీ"తిఆదినా (విభ. ౫౧౪) –

వుత్తవిపరియాయేన గోచరో నిద్దిట్ఠో.

అపిచేత్థ థేరానం భిక్ఖూనం పురతో గమననిసీదనచఙ్కమనఘట్టనాభిభవనాదికాయికాచిత్తీకారకిరియానఞ్చేవ థేరే భిక్ఖూ అనాపుచ్ఛా ధమ్మకథనఖుంసనాదివాచసికాచిత్తీకారకిరియానఞ్చ అనాచారానం పటిపక్ఖవసేన కాయికవాచసికో ఆచారో వేదితబ్బో. అపిచ భిక్ఖు సగారవో సప్పతిస్సో హిరోత్తప్పసమ్పన్నో సునివత్థో సుపారుతో పాసాదికేన అభిక్కన్తాదినా ఓక్ఖిత్తచక్ఖు ఇరియాపథసమ్పన్నో ఆభిసమాచారికేసు సక్కచ్చకారీ గరుచిత్తీకారబహులో విహరతి, అయం వుచ్చతి ఆచారో. గోచరో పన తివిధో ఉపనిస్సయగోచరో ఆరక్ఖగోచరో ఉపనిబన్ధగోచరోతి. తత్థ దసకథావత్థుగుణసమన్నాగతో కల్యాణమిత్తో **ఉపనిస్సయగోచరో** నామ. అన్తరఘరాదీసు

ఓక్ఖిత్తచక్ఖుతాదీహి దిసా విదిసా అనోలోకేత్వా గమనం **ఆరక్ఖగోచరో** నామ. చత్తారో పన సతిపట్ఠానా **ఉపనిబన్ధగోచరో** నామ. యత్థ చిత్తం ఉపనిబన్ధతి, అయం తివిధోపేత్థ గోచరోతి వేదితబ్బో. **ఇమినాతి** ఇమినా ఆచారేన, గోచరేన చ సమన్నాగతో **ఆచారగోచరసమ్పన్నో** నామ.

అణుమత్తేసు వజ్జేసూతి అణుప్పమాణేసు దోసేసు. **భయదస్సావీతి** భయదస్సనసీలో, అణుమత్తం రేణుం సినేరుసదిసం పస్సన్తో వియ సబ్బలహుకమ్పి దుక్కటదుబ్భాసితమత్తం పారాజికసదిసం కత్వా వజ్జతో భయతో దస్సనసీలోతి అత్థో. **సమాదాయ సిక్ఖతి సిక్ఖాపదేసూతి** యం కిఞ్చి సిక్ఖాపదేసు సిక్ఖితబ్బం, తం సుట్ఠు ఆదాయ గహేత్వా సిక్ఖతి.

ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారోతి మనచ్ఛట్ఠేసు ఇన్ద్రియేసు రూపాదిఆరమ్మణనిమిత్తాదీనం అగ్గహణసఙ్ఖాతసతిసంవరేన పిహితద్వారో. **భోజనే మత్తఞ్ఞూ**తి పిణ్డపాతే పటిగ్గహణపరిభోగేసు పచ్చవేక్ఖణఞాణవసేన చేవ అప్పిచ్ఛతాదీహి చ మత్తజాననకో, పిణ్డపాతవసేన చేత్థ చతున్నం పచ్చయానం గహణం వేదితబ్బం. అథ వా భుఞ్జితబ్బతో భోజనన్తి చతున్నం పచ్చయానం గహణం వేదితబ్బం. **పుబ్బరత్తాపరరత్తన్తి** ఏత్థ అడ్ఢరత్తిసఙ్ఖాతాయ రత్తియా పుబ్బే పుబ్బరత్తం, ఇమినా పఠమయామఞ్చేవ పచ్ఛాభత్తఞ్చ గణ్హాతి. రత్తియా పచ్ఛా అపరరత్తం, ఇమినా పచ్ఛిమయామఞ్చేవ పురేభత్తఞ్చ గణ్హాతి. పచ్ఛిమయామో పనస్స భిక్ఖునో నిద్దాకిలమథవినోదనోకాసోతి న గహితో.

జాగరియానుయోగమనుయుత్తోతి అసుభభావనాసఙ్ఖాతస్స భావనారామస్స అనుయోగసఙ్ఖాతం ఆసేవనభావనం అనుయుత్తో చఙ్కమననిసజ్జాహి యోనిసోమనసికారేన ఆవరణీయేహి ధమ్మేహి చిత్తపరిసోధనే యుత్తప్పయుత్తోతి అత్థో. **సాతచ్చం నేపక్కన్తి** సతతం పవత్తయితబ్బతో సాతచ్చసఙ్ఖాతం వీరియం, పరిపాకగతత్తా నేపక్కసఙ్ఖాతఞ్చ పఞ్ఞం అనుయుత్తోతి సమ్బన్ధో. ఇమినా వీరియపఞ్ఞాహి యుత్తస్సేవ జాగరియానుయోగసిద్ధీతి దస్సేతి.

ఇదాని తం జాగరియానుయోగం సరూపతో దస్సేన్తో ‘‘**బోధిపక్ఖికానం ధమ్మాన**’’న్తిఆదిమాహ. **బోధిపక్ఖికానం ధమ్మానన్తి** చతుసచ్చావబోధసఙ్ఖాతస్స మగ్గఞాణస్స పక్ఖే భవానం చతుసచ్చసతిపట్ఠానాదిసత్తతింసధమ్మానం. నిద్దేసే పనస్స లోకియభావనాయ విసేసబోధిపక్ఖియధమ్మే ఏకారమ్మణే పవత్తనసమత్థతాయ సత్త బోజ్ఝఙ్గా ఏవ నిద్దిట్ఠా. తేసం గహణేన పన సేసానమ్పి తత్థ గహణం వేదితబ్బం. **సో అభిక్కన్తే పటిక్కన్తే**తిఆదీసు **అభిక్కన్తం** వుచ్చతి పురతో గమనం, **పటిక్కన్తం** నివత్తనం, తదుభయఞ్చ ఠాననిసజ్జాసయనేసుపి పురతో, పచ్ఛతో చ కాయస్స అభిగమనఅపగమనవసేన లబ్భతి. **సమ్పజానకారీ హోతీతి** సమ్పజఞ్ఞేన సబ్బకిచ్చకారీ, సమ్పజఞ్ఞస్సేవ వా కారీ, సమ్పజఞ్ఞ-గ్గహణేన చేత్థ అవిప్పయోగతో సతిపి గహితావ హోతి. తేనేవస్స నిద్దేసే “సతో సమ్పజానో అభిక్కమతీ”తిఆది వుత్తం.

ఆలోకితేతిఆదీసు **ఆలోకితం** నామ పురతో పేక్ఖనం. **విలోకితం** నామ అనుదిసాపేక్ఖనం. ఇమేసం పన ద్విన్నం గహణేన హేట్ఠా ఉపరి పచ్ఛతో పేక్ఖనసఙ్ఖాతాని ఓలోకితుల్లోకితాపలోకితానిపి గహితానీతి వేదితబ్బాని.

సమిఞ్జితే పసారితేతి పబ్బానం సమిఞ్జనే, పసారణే చ. **సఙ్ఘాటిపత్తచీవరధారణే**తి ఏత్థ సఙ్ఘాటిచీవరానం నివాసనపారుపనవసేన, పత్తస్స భిక్ఖాపటిగ్గహణాదివసేన చ పరిభోగో ధారణం నామ. **అసితే**తి పిణ్డపాతాదిభోజనే. **పీతే**తి యాగుఆదిపానే. **ఖాయితే**తి పిట్ఠఖజ్జాదిఖాదనే. **సాయితే**తి మధుఫాణితాదిసాయితే. **ఉచ్చారపస్సావకమ్మే**తి ఉచ్చారస్స చ పస్సావస్స చ కరణే. **గతే**తి గమనే. **ఠితే**తి ఠానే. **నిసిన్నే**తి నిసజ్జాయ. **సుత్తే**తి సయనే. **జాగరితే**తి జాగరణే. ఏత్థ చ భిక్ఖాచారగమనాదివసేన “అభిక్కన్తే”తి వుత్తం. విహారే పన చఙ్కమనాదిఇరియాపథవసేనేవ “గతే”తిఆది వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **భాసితే**తి కథనే. **తుణ్హీభావే**తి అకథనే.

సబ్బేసు పన తేసు అభిక్కన్తాదీసు పచ్చేకం సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం గోచరసమ్పజఞ్ఞం అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞన్తి చతుబ్బిధం సమ్పజఞ్ఞం వేదితబ్బం. తత్థ అభిక్కమితుకామతాదిచిత్తే ఉప్పన్నే చిత్తవసేనేవ గమనాదిం అకత్వా “కిం ను మే తత్థ గతేన అత్థో”తి పరిగ్గణ్హిత్వా చేతియదస్సనాదినో తస్స తస్స అత్థస్స పరిగ్గణ్హనం **సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం** నామ. సాత్థకేసు పనేతేసు గమనాదీసు జీవితబ్రహ్మచరియన్తరాయానఞ్చేవ సల్లేఖపటిపత్తివిఘాతకరానం కాయికచేతసికపరిక్కిలేసానఞ్చ సబ్బేసానం సబ్భావాభావం పరిగ్గహేత్వా సప్పాయపరిగ్గణ్హనం **సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం** నామ. ఏవం పరిగ్గహితసాత్థకసప్పాయస్స పన అట్ఠతింసాయ కమ్మట్ఠానేసు,

విపస్సనాయ వా అత్తనో అభిరుచితం కమ్మట్ఠానసఙ్ఖాతం గోచరం అవిస్సజ్జేత్వావ అభిక్కమాదీనం కరణం **గోచరసమ్పజఞ్ఞం** నామ. అభిక్కమాదీసు పన అన్ధబాలపుథుజ్జనా "అత్తా అభిక్కమాదీని కరోతి, అహం కరోమీ"తి వా సమ్ముయ్హన్తి, తథా అసమ్ముయ్హిత్వా "అభిక్కమితుకామతాదిచిత్తకిరియవాయోధాతు విప్ఫారాదికారణసామగ్గియా అయం కాయసఙ్ఖాతో అట్ఠిసఙ్ఘాటో అభిక్కమాదీని కరోతి, తతో అఞ్ఞో అబ్భన్తరే అత్తా వా సత్తో వా అభిక్కమన్తో వా పటిక్కమన్తో వా...పే.... తుణ్హీ భవన్తో వా నత్థీ"తి ఏవమాదినా యాథావతో జాననవసేన పఞ్ఞాయ పవత్తనం **అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం** నామ. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **సమ్మోహవినోదనియం** (విభ॰ అట్ఠ॰ ౫౨౩) గహేతబ్బో.

ఇదాని యస్మా యస్స అబ్భన్తరే యథావుత్తా ఏత్తకా గుణా నత్థి, తస్స అరఞ్ఞవాసో పన మక్కటాదీనం వియ అనుచ్ఛవికో న హోతి, ఉపచారమత్తమ్పిస్స ఝానం న ఉప్పజ్జతి. యస్స పన సన్తి, తస్స అరఞ్ఞవాసో అనుచ్ఛవికో హోతి. సో హి తత్థ సబ్బప్పకారఞ్ఞానం నిబ్బత్తేతుం సక్కోతి, అరఞ్ఞవాసఞ్చేవ ఆరఞ్ఞకే చ ఉపసోభేతి, సకలఞ్చ సాసనం పసాదేతి, తస్మా ఏవరూపస్స భిక్ఖునో ఉపాసనట్ఠానయోగపథం సప్పాయసేనాసనం దస్సేన్తో **"సో వివిత్తం సేనాసనం భజతీ"**తిఆదిమాహ. తత్థ **వివిత్త**న్తి సుఞ్ఞం. సేతి చేవ ఆసతి చ ఏత్థాతి **సేనాసనం,** మఞ్చాది, విహారాది చ. తేనేవస్స నిద్దేసే "మఞ్చో పీఠ"న్తిఆది వుత్తం.

ఇదాని అఞ్ఞమ్పిస్స పభేదం దస్సేతుం **"అరఞ్ఞ"**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **అరఞ్ఞ**న్తి వినయపరియాయేన తావ ఠపేత్వా గామఞ్చ గామూపచారఞ్చ అవసేసం, సుత్తన్తపరియాయేన చ ఆరఞ్ఞకం భిక్ఖుం సన్ధాయ పఞ్చధనుసతికం పచ్ఛిమం అరఞ్ఞన్తి వుత్తం, అభిధమ్మపరియాయేన పన గామద్వారస్స ఇన్దఖీలతో బహి సబ్బం "అరఞ్ఞ"న్తి గహేతబ్బం. "నిక్ఖమిత్వా బహి ఇన్దఖీలా"తి (విభ॰ ౫౨౯) హి వుత్తం. **కన్దర**న్తి కం వుచ్చతి ఉదకం, తేన దరితం ఉదకేన భిన్నం పబ్బతపదేసం, యం "నితుమ్బ"న్తిపి "నదీకుఞ్జ"న్తిపి వదన్తి. తత్థ హి రజతపట్టసదిసవాలికాపులినే మణివితానసదిసే సన్దచ్ఛాయే వనగహనే నిసీదిత్వా మణిక్ఖన్ధసదిసే ఉదకే సన్దమానే సీతేన వాతేన బీజియమానస్స సమణధమ్మం కరోతో చిత్తం ఏకగ్గం హోతి. **గిరిగుహ**న్తి ద్విన్నం పబ్బతానమన్తరం, ఏకస్మింయేవ వా ఉమఙ్గసదిసం మహావివరం. **వనపత్థ**న్తి గామన్తం అతిక్కమిత్వా మనుస్సానం అనుపచారట్ఠానం, యత్థ న కసన్తి న వపన్తి. తేనేవస్స నిద్దేసే "వనపత్థన్తి దూరానమేతం సేనాసనానం అధివచన"న్తిఆది వుత్తం.

అబ్భోకాసన్తి అచ్ఛన్నం. ఆకఙ్ఖమానో పనేత్థ చీవరకుటిం కత్వా వసతి. **పలాలపుఞ్జ**న్తి పలాలరాసిం. మహాపలాలపుఞ్జతో హి పలాలం నిక్కడ్ఢిత్వా పబ్భారలేణసదిసే ఆలయే కరోన్తి, గచ్ఛగుమ్బాదీనమ్పి ఉపరి పలాలం పక్ఖిపిత్వా హేట్ఠా నిసీదన్తి, తం సన్ధాయేతం వుత్తం. **అప్పసద్ద**న్తిఆదీసు వచనసద్దేన విరహితత్తా అప్పసద్దం. నగరనిగ్ఘోససద్దేన చేవ మిగపక్ఖినిగ్ఘోసేన చ రహితత్తా **అప్పనిగ్ఘోసం. విజనవాత**న్తి అనుసఞ్చరకజనస్స సరీరవాతేన విరహితత్తా విజనవాతం, "విజనవాద"న్తిపి పాఠో. సేనాసనస్స అన్తో జనవాదసద్దేన రహితన్తి అత్థో. మనుస్సానం రహస్స కిరియారహత్తా **మనుస్సరాహస్సేయ్యకం,** తతో తతో పటినివత్తిత్వా సమ్మదేవ కమ్మట్ఠానే చిత్తస్స లీయనతో పటిసల్లానసఙ్ఖాతస్స వివేకస్స భావనారామస్స అనురూపత్తా **పటిసల్లానసారుప్పం**. భజతీతి సమ్బన్ధో. **అరఞ్ఞగతో**తిఆదీసు అరఞ్ఞం, రుక్ఖమూలఞ్చ ఠపేత్వా అవసేసం సబ్బమ్పి సేనాసనం సుఞ్ఞాగారేన సఙ్గహితం.

పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వాతి సమన్తతో ఊరుబద్ధాసనం బన్ధిత్వా. **ఉజుం కాయం పణిధాయా**తి ఉపరిమకాయం ఉజుం ఠపేత్వా, అట్ఠారస పిట్ఠికణ్టకే కోటియా కోటిం పటిపాదేత్వా. ఏవం నిసిన్నస్స హి చమ్మమంసనహారూని న పణమన్తి, అథస్స తేసం అపణమనపచ్చయా ఖణే ఖణే వేదనా న ఉప్పజ్జన్తి, తతో చిత్తం ఏకగ్గం హోతి, కమ్మట్ఠానం వుద్ధిం ఉపగచ్ఛతి. **పరిముఖం సతిం ఉపట్ఠపేత్వా**తి కమ్మట్ఠానాభిముఖం సతిం పట్ఠపేత్వా, ముఖసమీపే వా కత్వా. తేనేవస్స **నిద్దేసే** "అయం సతి ఉపట్ఠితా హోతి సూపట్ఠితా, నాసికగ్గే వా ముఖనిమిత్తే వా"తి (విభ॰ ౫౩౭) వుత్తం. **ముఖనిమిత్త**న్తి చేత్థ ఉత్తరోట్ఠస్స వేమజ్ఝపదేసో, యత్థ నాసికావాతో పటిహఞ్ఞతి. అథ వా "పరీతి పరిగ్గహట్ఠో, ముఖన్తి నియ్యానట్ఠో, సతీతి ఉపట్ఠానట్ఠో, తేన వుచ్చతి పరిముఖం సతి"న్తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౬౪) ఏవం **పటిసమ్భిదాయం** వుత్తనయేనపేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. తత్రాయం సఙ్ఖేపత్థో "పరిగ్గహితనియ్యానం సతిం కత్వా"తి.

అభిజ్ఝం లోకేతిఆదీసు అభిముఖం ఝాయతి చిన్తేతీతి **అభిజ్ఝా**, రాగో. లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన **లోకో**, పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా. తేసు కామచ్ఛన్దం విక్ఖమ్భేత్వాతి అత్థో. విక్ఖమ్భనవసేనేవ విగతాభిజ్ఝేన, న చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిసదిసేనాతి అత్థో. **చేతసాతి** చిత్తేన, ఇత్థమ్భూతో విహరతీతి అత్థో. **అభిజ్ఝాయాతి** అభిజ్ఝాతో. **చిత్తం పరిసోధేతీ**తి యథా నం సా ముఞ్చిత్వా న పున గణ్హాతి, ఏవం పరిమోచేతీతి అత్థో. బ్యాపజ్జతి ఇమినా చిత్తం పూతికుమ్మాసాదయో వియ పకతిం జహాతీతి **బ్యాపాదో**. వికారప్పత్తియా పదుస్సతి, పరం వా పదూసేతి వినాసేతీతి **పదోసో**, ఉభయమ్పేతం కోధస్సేవాధివచనం. యస్మా చేతం సబ్బకమ్మట్ఠానసాధారణవసేన దేసీయతి, తస్మా "సబ్బపాణభూతహితానుకమ్పీ"తి ఏవం మేత్తావసేన అవత్వా "అబ్యాపన్నచిత్తో"తి ఏత్తకమేవ వుత్తం.

థినం చిత్తస్స గేలఞ్ఞం, **మిద్ధం** చేతసికానం. **ఆలోకసఞ్ఞీ**తి రత్తియమ్పి దివాపి దిట్ఠఆలోకసఞ్జాననసఞ్ఞాయ సమన్నాగతో, తాయ పన ఆలోకసఞ్ఞాయ థినమిద్ధవినోదనస్స విసేసతో సతిసమ్పజఞ్ఞం ఇచ్ఛితబ్బన్తి ఆహ "**సతో సమ్పజానో**"తి.

అనుద్ధతోతి అవిక్ఖిత్తో తథా ఏవ అజ్ఝత్తం వూపసన్తచిత్తో. **తిణ్ణవిచికిచ్ఛో**తి విచికిచ్ఛం అతిక్కమిత్వా ఠితో. **అకథంకథీ కుసలేసు ధమ్మేసూతి** అనవజ్జధమ్మేసు "కథం ఇమే, కథం ఇమే"తి ఏవం పవత్తనతో కథంకథీసఙ్ఖాతాయ విచికిచ్ఛాయ విరహితో. ఏవం పఞ్చనీవరణప్పహానం దస్సేత్వా ఇదాని యస్మా అప్పహీననీవరణస్స ఝానం న ఉప్పజ్జతి, న హి కామచ్ఛన్దాదీహి నానావిసయవిక్ఖిత్తచిత్తం ఏకత్తారమ్మణే సమాధియతి, న కామధాతుసమతిక్కమనాయ వా పటిపజ్జతి, తస్మా "**సో ఇమే పఞ్చ నీవరణే పహాయా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **సో**తి యో యథావుత్తసీలాదిగుణే పతిట్ఠాయ అరఞ్ఞాదిఅనురూపసేనాసనగతో అత్తనో చరియానుకులకమ్మట్ఠానే ఠీనుద్ధచ్చరహితాయ సాతచ్చకిరియాయ ఉప్పాదితుపచారజ్ఝానేన పహీనపఞ్చనీవరణో పఠమజ్ఝానాధిగమాయ వాయమతి, సోతి అత్థో.

చేతసో ఉపక్కిలేసేతి చిత్తస్స అప్పభస్సరభావకరణే. **పఞ్ఞాయ దుబ్బలీకరణే**తి యస్మా ఇమే నీవరణా ఉప్పజ్జమానా అనుప్పన్నాయ లోకియలోకుత్తరాయ పఞ్ఞాయ ఉప్పజ్జితుం న దేన్తి, ఉప్పన్నాయ పన లోకియఅట్ఠసమాపత్తియా, అభిఞ్ఞాభూతాయ వా మూలం ఉపచ్ఛిన్దిత్వా పాతేన్తి, తస్మా "పఞ్ఞాయ దుబ్బలీకరణా"తి వుచ్చన్తి. **వివిచ్చేవ కామేహీ**తిఆదీసు **కామేహీ**తి వత్థుకామకిలేసకామేహి. **వివిచ్చేవా**తి వివిచ్చిత్వా వినా హుత్వా, అపక్కమిత్వాతి అత్థో. నియమత్థేన పనేత్థ **ఏవ**-కారేన ఝానపటిపక్ఖభూతానం కామానం పరిచ్చాగేనేవ పఠమజ్ఝానాధిగమో, అన్ధకారపరిచ్చాగేనేవ దీపప్పవత్తి వియాతి దస్సేతి. ఉత్తరపదేపి చేస ఏవ-కారో ఆనేత్వా "వివిచ్చేవ అకుసలేహి ధమ్మేహీ"తి సమ్బన్ధితబ్బో. న హి సక్కా కామతో అఞ్ఞేహి నీవరణసఙ్ఖాతేహి అకుసలధమ్మేహి అవివిచ్చాపి ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరితుం. పదద్వయేపి పన "వివిచ్చా"తి ఇమినా కాయవివేకాదీసు, తదఙ్గవివేకాదీసు చ తదఙ్గనిస్సరణవివేకవజ్జితా సబ్బేపి వివేకా ఇధ అధిప్పేతా. వత్థుకామవివేకవచనతో హి కాయవివేకో వుత్తో, కిలేసకామేహి పన సేసాకుసలేహి చ వివేకవచనతో చిత్తఉపధివివేకా, విక్ఖమ్భనాదివివేకా చ వుత్తా. లోకుత్తరజ్ఝానమ్పి సఙ్గహితత్తా దట్ఠబ్బం. ఏవమేతేన పదద్వయేన యథాక్కమం కామచ్ఛన్దనీవరణసేసనీవరణవిక్ఖమ్భనాదికో వుత్తో. ఏవం ఓఘాదీసుపి యథారహం యోజేతబ్బం.

ఏత్తావతా చ పఠమస్స ఝానస్స పహానఙ్గం దస్సేత్వా ఇదాని సమ్పయోగఙ్గం దస్సేతుం "**సవితక్కం సవిచార**"న్తిఆది వుత్తం . తత్థ వితక్కేన చ విచారేన చ సహ వత్తతి రుక్ఖో వియ పుప్ఫేన, ఫలేన చాతి ఇదం ఝానం "**సవితక్కం సవిచార**"న్తి వుచ్చతి. **వివేకజ**న్తి ఏత్థ వివిత్తి వివేకో, నీవరణవిగమోతి అత్థో. వివిత్తోతి వా వివేకో, నీవరణవివిత్తో ఝానసమ్పయుత్తధమ్మరాసీతి అత్థో, తస్మా వివేకతో, తస్మిం వా వివేకే జాతన్తి వివేకజం. **పీతిసుఖ**న్తి ఏత్థ పీతీతి అప్పనాప్పత్తా ఫరణాపీతి, సుఖఞ్చ తంసమ్పయుత్తం, ఇతి అయఞ్చ పీతి ఇదఞ్చ సుఖం అస్స ఝానస్స, అస్మిం వా అత్థీతి ఇదం ఝానం "**పీతిసుఖ**"న్తి వుచ్చతి. అథ వా పీతి చ సుఖఞ్చ పీతిసుఖం, వివేకజం పీతిసుఖం అస్స, అస్మిం వాతి **వివేకజం పీతిసుఖం,** ఏవం ఏకపదవసేన "వివేకజపీతిసుఖ"న్తి వత్తబ్బే నిగ్గహితాగమం కత్వా "వివేకజం పీతిసుఖ"న్తిపి వత్తుం యుజ్జతి. యథేవ హి ఝానం, ఏవం పీతిసుఖమ్పి వివేకజమేవ హోతీతి. **పఠమం ఝాన**న్తి గణనానుపుబ్బతో పఠమం, పఠమం ఉప్పత్తితోపి పఠమం. ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానతో, పచ్చనీకఝాపనతో వా ఝానం, ఇమినా నయేన ఉపరి "దుతియం ఝాన"న్తిఆదీసు అత్థో వేదితబ్బో. **ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ**తి ఏవం పఞ్చఙ్గవిప్పహీనం పఞ్చఙ్గసమన్నాగతం తివిధకల్యాణం దసలక్ఖణసమ్పన్నం పఠమం ఝానం

అధిగన్త్వా తదనురూపేన ఇరియాపథవిహారేన పవత్తతీతి అత్థో. ఏత్థ చ చిత్తేకగ్గతా కిఞ్చాపి "సవితక్కసవిచార"న్తి ఇమస్మిం పాఠే న నిద్దిట్ఠా, తథాపి **విభఙ్గే** "ఝానన్తి వితక్కో విచారో పీతి సుఖం చిత్తస్సేకగ్గతా"తి (విభ. ౫౬౯) వుత్తత్తా అఙ్గమేవ.

ఏవం పఠమజ్ఝానాధిగమం దస్సేత్వా ఇదాని తదనన్తరం అధిగతపఠమజ్ఝానస్స తం ఆవజ్జనసమాపజ్జనవుట్ఠానాధిట్ఠానపచ్చవేక్ఖణసఙ్ఖాతాహి పఞ్చహి వసీహి వసీభూతం కత్వా తతో వుట్ఠాయ తత్థ ఆసన్ననీవరణపచ్చత్థికతాయ చేవ ఓళారికవితక్కవిచారక్ఖోభసమఙ్గితాయ చ దోసం దిస్వా నికన్తిం పరియాదాయ వితక్కాదిభేదోళారికఙ్గప్పహానాయ, పీతిఆదిసన్తఙ్గపటిలాభాయ చ తదేవ కమ్మట్ఠానం పునప్పునం మనసికరోతో దుతియం ఝానం ఉప్పజ్జతి, తప్పాదకఞ్చ లోకుత్తరజ్ఝానం పుగ్గలాధిట్ఠానేన దస్సేతుం **"వితక్కవిచారానం వూపసమా"**తిఆదిమాహ. తత్థ **వూపసమాతి** సమతిక్కమా, దుతియజ్ఝానక్ఖణే అపాతుభావాతి వుత్తం హోతి. **అజ్ఝత్తన్తి** అత్తని జాతం, అత్తసన్తానే నిబ్బత్తన్తి అత్థో. **సమ్పసాదనన్తి** సద్ధాసఙ్ఖాతసమ్పసాదనయోగతో ఝానమ్పి సమ్పసాదనం నీలవణ్ణయోగతో నీలవత్థం వియ. **ఏకోదిభావన్తి** ఏత్థ వితక్కవిచారేహి అనజ్ఝారుళ్హత్తా ఏకో అగ్గో సేట్ఠో ఉదేతీతి ఏకోది, సమాధి. తం భావేతి వడ్ఢేతీతి దుతియజ్ఝానం **ఏకోదిభావం**. సో పనాయం ఏకోది యస్మా చేతసో, న సత్తస్స, న జీవస్స, తస్మా ఏతం "చేతసో ఏకోదిభావ"న్తి వుత్తం.

నను చాయం సద్ధా పఠమజ్ఝానేపి అత్థి, అయఞ్చ ఏకోదినామకో సమాధి, అథ కస్మా ఇదమేవ ఏవం వుత్తన్తి? వుచ్చతే – ఇమస్మిఞ్హి ఝానే వితక్కవిచారక్ఖోభాభావేన బలవతీ సద్ధా, సమాధి చ, తస్మా ఇదమేవ ఏవం వుత్తన్తి. **అవితక్కం అవిచారన్తి** భావనాయ పహీనత్తా నత్థి ఏతస్మిం, ఏతస్స వా వితక్కో విచారో, న తతియజ్ఝానాది వియ, చక్ఖువిఞ్ఞాణాది వియ చ అభావప్పత్తితో, తస్మా ఇమస్స "వితక్కవిచారానం వూపసమా"తి ఇదం కారణవచనన్తి దట్ఠబ్బం. **సమాధిజన్తి** పఠమజ్ఝానసమాధితో, సమ్పయుత్తసమాధితో వా జాతం, వితక్కాదిక్ఖోభాభావేన చేతస్స వణ్ణభణనత్థం ఇదమేవ "సమాధిజ"న్తి వుత్తం. **ఉపసమ్పజ్జ విహరతీతి** ఏవం దువఙ్గవిప్పహీనం తివఙ్గసమన్నాగతం తివిధకల్యాణాదియుత్తం దుతియం ఝానం అధిగన్త్వా వుత్తనయేన వత్తతీతి అత్థో.

ఏవం దుతియజ్ఝానాధిగమం దస్సేత్వా ఇదాని తదనన్తరం అధిగతదుతియజ్ఝానస్స తం వుత్తనయేనేవ వసీభూతం కత్వా తత్థ ఆసన్నవితక్కవిచారపచ్చత్థికతాయ చేవ ఓళారికపీతఙ్గసమఙ్గితాయ చ దోసం దిస్వా నికన్తిం పరియాదాయ తదోళారికఙ్గప్పహానాయ సేససన్తఙ్గపటిలాభాయ తదేవారమ్మణం పునప్పునం మనసికరోతో తతియం ఝానం ఉప్పజ్జతి, తప్పాదకఞ్చ లోకుత్తరం, తం దస్సేతుం **"పీతియా చ విరాగా"**తిఆదిమాహ. తత్థ విరజ్జనం విరాగో, సమతిక్కమో, తస్మా **విరాగా. చ**-కారేన వితక్కవిచారానం వూపసమం సమ్పిణ్డేతి "పీతియా చ విరాగా, వితక్కవిచారానఞ్చ వూపసమా"తి. ఇదఞ్చేతస్స ఆగమనమగ్గపరిదీపనత్థం, వణ్ణభణనత్థఞ్చ వుత్తం. **ఉపేక్ఖకో విహరతీతి** ఏత్థ ఉపపత్తితో ఇక్ఖతి అపక్ఖపతితా హుత్వా పస్సతీతి ఉపేక్ఖా, తత్రమజ్ఝత్తతా. తాయ విసదాయ పీతివిరాగపదట్ఠానాయ థామగతాయ సమన్నాగతత్తా తతియజ్ఝానసమఙ్గీ "ఉపేక్ఖకో"తి వుచ్చతి, వితక్కాదిక్ఖోభాభావేన పనేసా ఏత్థేవ పరిబ్యత్తకిచ్చా జాతా, న పఠమజ్ఝానాదీసూతి. **సతో చ సమ్పజానోతి** పుగ్గలాధిట్ఠానేన సతి చ సమ్పజఞ్ఞఞ్చ వుత్తం, ఇదఞ్చ సతిసమ్పజఞ్ఞబలేనేవ రితం తంపీతిసహచరితం సుఖం, తతో అపనీతం వచ్ఛో వియ బన్ధనబలేన ధేనుం పీతిం న ఉపగచ్ఛతి, ఇమస్మిఞ్చ సతి అతిమధురే సుఖే యోగినో న సారజ్జన్తి, నో అఞ్ఞథాతి ఇమమ్పి అత్థవిసేసం దస్సేతుం ఇధేవ వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **సుఖఞ్చ కాయేన పటిసంవేదేతీతి** ఏత్థ కిఞ్చాపి తతియజ్ఝానసమఙ్గినో సుఖపటిసంవేదనాభోగో నత్థి, ఏవం సన్తేపి యస్మా తస్స నామకాయేన సమ్పయుత్తం అతిపణీతం సుఖం, తంసముట్ఠితేన తస్స అతిపణీతేన రూపేన రూపకాయో ఫుట్ఠో, యస్స ఫుట్ఠత్తా ఝానా వుట్ఠితోపి కాయికసుఖం పటిసంవేదేయ్య, తస్మా ఏతమత్థం దస్సేన్తో "సుఖఞ్చ కాయేన పటిసంవేదేతీ"తి ఆహ. **యం తన్తిఆదీసు యన్తి** యస్మా, యం ఝానహేతూతి అత్థో. **తన్తి** తం తతియజ్ఝానసమఙ్గిపుగ్గలం బుద్ధాదయో **అరియా ఆచిక్ఖన్తి** పసంసన్తి. కిన్తి? **"ఉపేక్ఖకో సతిమా సుఖవిహారీ"**తి. ఏవం ఏకఙ్గవిప్పహీనం దువఙ్గసమన్నాగతం తివిధకల్యాణాదియుత్తం తతియం ఝానం అధిగన్త్వా పవత్తతీతి అత్థో. యం పన ఝానం **విభఙ్గే** "ఝానన్తి ఉపేక్ఖా సతి సమ్పజఞ్ఞం సుఖం చిత్తస్సేకగ్గతా"తి (విభ. ౫౯౧) వుత్తం, తం సపరిక్ఖారం ఝానం దస్సేతుం పరియాయేన వుత్తం. ఉపనిజ్ఝానలక్ఖణానం పన సుఖచిత్తేకగ్గతానం వసేన దువఙ్గికమేవేతం వేదితబ్బం. యథాహ – "దువఙ్గికం ఝానం హోతీ"తిఆది (విభ. ౬౨౪).

ఏవం తతియజ్ఝానాధిగమం దస్సేత్వా ఇదాని తదనన్తరం అధిగతతతియజ్ఝానస్స తం వసీభూతం కత్వా తతో వుట్ఠాయ తత్థ వుత్తనయేన దోసం దిస్వా నికన్తిం పరియాదాయ ఓళారికసుఖఙ్గప్పహానాయ, ఉపేక్ఖేకగ్గతాసఙ్ఖాతసేససన్తఙ్గపటిలాభాయ చ తదేవ నిమిత్తం మనసికరోతో చతుత్థం ఝానం ఉప్పజ్జతి, తప్పాదకఞ్చ లోకుత్తరం, తం పుగ్గలాధిట్ఠానేన దస్సేతుం **''సుఖస్స చ పహానా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **సుఖస్స చ పహానా దుక్ఖస్స చ పహానా**తి కాయికస్స సుఖస్స, దుక్ఖస్స చ పహానా. **పుబ్బేవా**తి తఞ్చ ఖో పుబ్బేవ, న చతుత్థజ్ఝానక్ఖణేతి అత్థో. **సోమనస్సదోమనస్సానం అత్థఙ్గమా**తి చేతసికస్స సుఖస్స, దుక్ఖస్స చ పుబ్బేవ పహానా. కదా పన తేసం పహానం హోతీతి? చతున్నం ఝానానం ఉపచారక్ఖణే. దుక్ఖదోమనస్ససుఖసోమనస్సాని హి యథాక్కమం పఠమాదిచతున్నం ఝానానం ఉపచారక్ఖణే ఏవ పహీయన్తి. యది ఏవం, కస్మా పనేస "వివిచ్చేవ...పే.... పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, ఏత్థుప్పన్నం దుక్ఖిన్ద్రియం అపరిసేసం నిరుజ్ఝతి...పే.... చతుత్థం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, ఏత్థుప్పన్నం సోమనస్సిన్ద్రియం అపరిసేసం నిరుజ్ఝతీ"తి (సం. ని. ౫.౫౧౦) ఏవం ఝానేస్వేవ నిరోధో వుత్తోతి? అతిసయనిరోధస్స వుత్తత్తా. ఉపచారక్ఖణేసు హి యో నిరోధో, సో నిరోధో ఏవ, నాతిసయనిరోధో, సో పన ఝానక్ఖణేసు ఏవ. తతో ఏవ హి తత్థ తత్థ అపరిసేసగ్గహణం కతన్తి, తత్థ తత్థ పన పహీనాపి ఏతా వేదనా ఏత్థ దువిఞ్ఞేయ్యలక్ఖణాయ అదుక్ఖమసుఖాయ వేదనాయ దుక్ఖాదిబ్యతిరేకేన సుఖగ్గహణత్థం, వణ్ణభణనత్థఞ్చస్స ఝానస్స సమాహటా, పచ్చయదస్సనత్థఞ్చస్స. యథాహ – "చత్తారో ఖో, ఆవుసో, పచ్చయా అదుక్ఖమసుఖాయ చేతోవిముత్తియా సమాపత్తియా, ఇధావుసో, భిక్ఖు సుఖస్స చ పహానా"తిఆది (మ. ని. ౧.౪౫౮).

ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధిన్తి తత్రమజ్ఝత్తతాసఙ్ఖాతాయ ఉపేక్ఖాయ జనితసతియా పారిసుద్ధి. నిరుపక్కిలేసతాయ హి తం పరిసుద్ధత్తం. న కేవలఞ్చేత్థ ఉపేక్ఖాయ సతి ఏవ పరిసుద్ధా, అపిచ ఖో సబ్బేపి సమ్పయుత్తధమ్మా, సతిసీసేన పనాయం దేసనా కతాతి. **ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ**తి ఏవం ఏకఙ్గవిప్పహీనం దువఙ్గసమన్నాగతం తివిధకల్యాణాదియుత్తం చతుత్థం ఝానం అధిగన్త్వా తదనురూపేన ఇరియాపథవిహారేన పవత్తతీతి అత్థో.

ఏవం రూపావచరలోకుత్తరచతుక్కజ్ఝానం దస్సేత్వా ఇదాని అరూపావచరజ్ఝానం దస్సేన్తో యం తత్థ పఠమం, ఏవం అధిగతరూపావచరచతుత్థజ్ఝానస్స కరజరూపే దణ్డాదానాదీనఞ్చేవ చక్ఖురోగాదిఆబాధానఞ్చ వసేన దిట్ఠాదీనవస్స కరజరూపస్స సమతిక్కమాయ ఆకాసకసిణవిరహితేసు నవసు కసిణేసు అఞ్ఞతరస్మిం చతుత్థం ఝానం ఉప్పాదేత్వా తస్సారమ్మణభూతం కసిణపటిభాగరూపమ్పి కరజరూపపటిభాగతాయ, అరఞ్ఞే సప్పానుబన్ధస్స భయేన పలాయతో రజ్జుతాలపణ్ణాదిం సప్పపటిభాగతాయ వియ సమతిక్కమితుకామస్స పఞ్చహాకారేహి తం ఝానం వసీభూతం కత్వా తతో వుట్ఠాయ తత్థ నిబ్బేజనీయరూపపటిభాగారమ్మణతాయ, ఆసన్నసోమనస్సపచ్చత్థికతాయ చ దోసం దిస్వా నికన్తిం పరియాదాయ అఙ్గేసు సమతిక్కమితబ్బాభావేన ఆరమ్మణసమతిక్కమభూతం ఆకాసానఞ్చాయతనం సన్తతో మనసికరిత్వా చక్కవాళపరియన్తం వా యత్తకం వా ఇచ్ఛతి, తత్తకం కసిణం పత్థరిత్వా వా కసిణం అమనసికరిత్వా తేన ఫుట్ఠోకాసం "ఆకాసో ఆకాసో"తి వా "అనన్తో ఆకాసో"తి వా మనసికారేన కసిణం ఉగ్ఘాటేత్వా వా తం కసిణుగ్ఘాటిమాకాసనిమిత్తం "ఆకాసో"తి పునప్పునం మనసికరోతో ఆకాసానఞ్చాయతనం ఉప్పజ్జతి, తం తావ దస్సేతుం **''సబ్బసో రూపసఞ్ఞానం సమతిక్కమా''**తిఆదిమాహ.

తత్థ **సబ్బసో**తి సబ్బాకారేన, సబ్బాసం వా అనవసేసానన్తి అత్థో. **రూపసఞ్ఞాన**న్తి సఞ్ఞాసీసేన వుత్తానం కుసలవిపాకకిరియవసేన పఞ్చదసరూపావచరజ్ఝానానఞ్చేవ తదారమ్మణానఞ్చ. రూపజ్ఝానమ్పి హి "రూపే సఞ్ఞా రూపసఞ్ఞా"తి ఏవం సఞ్ఞాసీసేన వుచ్చతి, తదారమ్మణకసిణమ్పి రూపన్తి సఞ్ఞా నామమస్సాతి "రూపసఞ్ఞ"న్తి వుచ్చతి. **సమతిక్కమా**తి విరాగా, నిరోధా చ. **విభఙ్గే** పన సఞ్ఞాసు సమతిక్కన్తాసు ఆరమ్మణం సమతిక్కన్తమేవ హోతీతి "సమాపన్నస్స వా ఉపపన్నస్స వా దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారిస్స వా"తిఆదినా (విభ. ౬౦౨) సఞ్ఞానమేవ సమతిక్కమో వుత్తో, ఆరమ్మణే అవిరత్తస్స సఞ్ఞాసమతిక్కమో నత్థేవాతి తం సమతిక్కమవసేనాపి అత్థవణ్ణనా కాతబ్బావ.

పటిఘసఞ్ఞానం అత్థఙ్గమాతి చక్ఖాదీనం వత్థూనం, రూపాదీనఞ్చ ఆరమ్మణానం పటిఘాతేన సముప్పన్నా ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణసఞ్ఞా **పటిఘసఞ్ఞా**, తాసం అత్థఙ్గమా. కిఞ్చాపి తా రూపావచరజ్ఝానసమాపన్నస్సాపి న సన్తి, అథ ఖో న పహీనత్తా న సన్తి. న హి రూపవిరాగాయ రూపావచరభావనా సంవత్తతి, రూపాయత్తావ ఏతాసం పవత్తి, అయం పన భావనా రూపవిరాగాయ సంవత్తతి, తస్మా తా ఏత్థ పహీనాతి వత్తుం వట్టతి. **నానత్తసఞ్ఞానం అమనసికారాతి** నానత్తే గోచరే పవత్తానం, నానత్తానం వా మనోవిఞ్ఞాణధాతువసేన పవత్తానఞ్చ చతుచత్తాలీసకామావచరసఞ్ఞానం అమనసికారా అనావజ్జనా. ఏత్థ చ రూపపటిఘసఞ్ఞానం ఇమినా ఝానేన నిబ్బత్తభవేపి అనుప్పత్తితో “సమతిక్కమా అత్థఙ్గమా”తి ఏవం అభావో ఏవ వుత్తో. “నానత్తసఞ్ఞానం అమనసికారా”తి అట్ఠకామావచరకుసలానం నవకిరియానం దసాకుసలానం వసేన సత్తవీసతిసఞ్ఞానం అరూపభవేపి మనసికారేన ఉప్పత్తిసమ్భవతో తాసం అమనసికారా ఇచ్చేవ వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

అనన్తో ఆకాసోతి ఏత్థ నాస్స ఉప్పాదన్తో వా వయన్తో వా పఞ్ఞాయతీతి **అనన్తో. ఆకాసో**తి కసిణుగ్ఘాటిమాకాసో వుచ్చతి, మనసికారవసేనపేత్థ అనన్తతా వేదితబ్బా. తేనేవ **విభఙ్గే** వుత్తం “తస్మిం ఆకాసే చిత్తం ఠపేతి…పే.… అనన్తం ఫరతి, తేన వుచ్చతి అనన్తో ఆకాసో”తి (విభ. ౬౦౫). ఇదం పనస్స భావనాకారదస్సనం. **ఆకాసానఞ్చాయతనన్**తి ఏత్థ నాస్స అన్తోతి అనన్తం ఆకాసమేవ అనన్తం ఆకాసానన్తం, ఆకాసానన్తమేవ ఆకాసానఞ్చం, తదేవ ఆకాసానఞ్చం అధిట్ఠానట్ఠేన, సఞ్జాతిసమోసరణట్ఠేన చ ఆయతనం, తం ఆరమ్మణమస్స ససమ్పయుత్తధమ్మస్స ఝానస్సాతి **ఆకాసానఞ్చాయతనం**. తం ఉపసమ్పజ్జ వుత్తనయేన విహరతీతి అత్థో.

ఏవం ఆకాసానఞ్చాయతనాధిగమం దస్సేత్వా ఇదాని యం తదనన్తరం అధిగతపఠమారుప్పస్స తం వసీభూతం కత్వా తత్థ ఆసన్నరూపజ్ఝానపచ్చత్థికతాయ, రూపపటిభాగాకాసారమ్మణతాయ చ దోసం దిస్వా నికన్తిం పరియాదాయ తం సమతిక్కమాయ ఆకాసం ఫరిత్వా పవత్తం విఞ్ఞాణం “అనన్తం విఞ్ఞాణ”న్తి పునప్పునం మనసికరోతో విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం ఉప్పజ్జతి, తం దస్సేతుం **‘‘సబ్బసో ఆకాసానఞ్చాయతనం సమతిక్కమ్మా’’**తిఆది వుత్తం. తత్థ పుబ్బే వుత్తనయేన ఝానమ్పి ఆకాసానఞ్చాయతనం ఆరమ్మణమ్పి. ఆరమ్మణమ్పి హి పురిమనయేన ఆకాసానఞ్చఞ్చ తం పఠమారుప్పస్స ఆరమ్మణత్తా వుత్తనయేన ఆయతనఞ్చాతి “ఆకాసానఞ్చాయతన”న్తి వుచ్చతి. ఇతి ఉభయస్సాపి అప్పవత్తికరణేన, అమనసికరణేన చ ఏకజ్ఝం కత్వా “ఆకాసానఞ్చాయతనం సమతిక్కమ్మా”తి ఇదం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

అనన్తం విఞ్ఞాణన్తి తఞ్ఞేవ పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణం ఆకాసం అనన్తతో ఫరిత్వా పవత్తం “అనన్తం విఞ్ఞాణ”న్తి ఏవం మనసికరోతోతి వుత్తం హోతి, మనసికారవసేన వా అనన్తం. **విభఙ్గే**పి హి “అనన్తం ఫరతీ”తి (విభ. ౬౧౦) వుత్తం. **విఞ్ఞాణఞ్చాయతనన్**తి ఏత్థ వుత్తనయేన అనన్తమేవ ఆనఞ్చం, విఞ్ఞాణఞ్చ తం ఆనఞ్చఞ్చాతి విఞ్ఞాణానన్తన్తి వత్తబ్బే రుళ్హీతో “విఞ్ఞాణఞ్చ”న్తి వుత్తం, తదేవ ఆయతనమారమ్మణమస్సాతి **విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం**. సేసం వుత్తనయమేవ.

ఏవం విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం దస్సేత్వా ఇదాని యం తదనన్తరం అధిగతదుతియారుప్పస్స తం వసీభూతం కత్వా తత్థ ఆసన్నాకాసానఞ్చాయతనపచ్చత్థికతాయ, తదారమ్మణతాయ చ దోసం దిస్వా నికన్తిం పరియాదాయ తం సమతిక్కమాయ పఠమారుప్పవిఞ్ఞాణాభావం “నత్థి నత్థీ”తి వా “సుఞ్ఞం సుఞ్ఞ”న్తి వా “వివిత్తం వివిత్త”న్తి వా పునప్పునం మనసికరోతో ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం ఉప్పజ్జతి, తం దస్సేతుం **‘‘సబ్బసో’’**తిఆదిమాహ. ఇధాపి వుత్తనయేన ఝానస్స, తదారమ్మణస్స చ విఞ్ఞాణఞ్చాయతనస్స సమతిక్కమోవ వేదితబ్బో. **నత్థి కిఞ్చీ**తి “నత్థి నత్థి, సుఞ్ఞం సుఞ్ఞం, వివిత్తం వివిత్త”న్తి ఏవం మనసికరోతోతి అత్థో.

ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనన్తి ఏత్థ నాస్స కిఞ్చనన్తి అకిఞ్చనం, అన్తమసో భఙ్గమత్తమ్పిస్స అవసిట్ఠం నత్థీతి వుత్తం హోతి, అకిఞ్చనస్స భావో ఆకిఞ్చఞ్ఞం, ఆకాసానఞ్చాయతనవిఞ్ఞాణాపగమస్సేతం అధివచనం, ఆకిఞ్చఞ్ఞం ఆయతనమారమ్మణమస్సాతి **ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం**. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఏవం ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనాధిగమం దస్సేత్వా ఇదాని యం తదనన్తరం అధిగతతతియారుప్పస్స తం వసీభూతం కత్వా తత్థ ఆసన్నవిఞ్ఞాణఞ్చాయతనపచ్చత్థికతాయ దోసం దిస్వా నికన్తిం పరియాదాయ తం సమతిక్కమాయ తదేవ ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం “సన్తం సన్త”న్తి పునప్పునం మనసికరోతో నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం ఉప్పజ్జతి, తం దస్సేతుం **“సబ్బసో”**తిఆదిమాహ. తత్థ **నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతన**న్తి ఓళారికాయ సఞ్ఞాయ అభావతో, సుఖుమాయ చ భావతో నేవస్స ససమ్పయుత్తధమ్మస్స ఝానస్స సఞ్ఞా నాసఞ్ఞాతి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞం, తదేవ ధమ్మాయతనమనాయతనపరియాపన్నత్తా ఆయతనన్తి **నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం**.

అథ వా యాయమేత్థ సఞ్ఞా, సా పటుసఞ్ఞాకిచ్చం కాతుం అసమత్థతాయ నేవసఞ్ఞా, సఙ్ఖారావసేససుఖుమభావేన విజ్జమానత్తా నాసఞ్ఞాతి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞా, నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞా చ సా సమ్పయుత్తధమ్మానం అధిట్ఠానట్ఠేన ఆయతనఞ్చాతి **నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం**. న కేవలఞ్చేత్థ సఞ్ఞావ ఏదిసీ, అపి తు ఫస్సోపి నేవఫస్సో నాఫస్సో, చిత్తమ్పి నేవచిత్తం నాచిత్తం, ఏవం సేససమ్పయుత్తధమ్మాపి, సఞ్ఞాసీసేన పనాయం దేసనా కతాతి వేదితబ్బా. తత్థ **సఙ్ఖారావసేససుఖుమభావేనా**తి అచ్చన్తసుఖుమభావప్పత్తసఙ్ఖారభావేన. సేసం వుత్తనయమేవ.

అయం పనేత్థ ఆదితో పట్ఠాయ పిణ్డత్థప్పకాసనా – “ఇధ భిక్ఖు పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో”తిఆదినా సాసనే లోకియలోకుత్తరజ్ఝాననిబ్బత్తకపుగ్గలస్స పతిట్ఠాభూతసీలేసు పాతిమోక్ఖసంవరసీలవిసుద్ధిం ఉపదిసతి. “విహరతీ”తి ఇమినా తదనురూపవిహారసమఙ్గిభావం. “ఆచారగోచరసమ్పన్నో”తి ఇమినా ఆజీవపారిసుద్ధిసీలం, తదుపకారకే చ ధమ్మే. “అణుమత్తేసూ”తిఆదినా యథావుత్తసీలేహి అచవనం, తేసఞ్చ అనవసేసతో సమాదానం. “ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారో”తి ఇమినా ఇన్ద్రియసంవరసీలం. “భోజనే మత్తఞ్ఞూ”తి ఇమినా పచ్చయసన్నిస్సితసీలం, సన్తోసాదిగుణఞ్చ. “పుబ్బరత్తాపరరత్త”న్తిఆదినా సీలధుతఙ్గేసు పతిట్ఠితస్స భావనారామస్స తదుపకారకే ధమ్మే. “బోధిపక్ఖికాన”న్తిఆదినా పటిపత్తియా నిబ్బేధభాగియతం. “సో అభిక్కన్తే”తిఆదినా యథావుత్తగుణానం అపరిహానాయ, వక్ఖమానానఞ్చ పటిలాభాయ సతిసమ్పయోగం. “సో వివిత్త”న్తిఆదినా భావనానురూపసేనాసనపరిగ్గహం. “సో అరఞ్ఞగతో”తిఆదినా ఝానభావనారమ్భప్పకారం. “సో అభిజ్ఝ”న్తిఆదినా ఝానభావనాభియోగేన పహీనపఞ్చనీవరణస్స ఉపచారజ్ఝానుప్పత్తిం. “సో ఇమే పఞ్చ నీవరణే”తిఆదినా తస్స ఉపరూపరి వాయమతో రూపారూపజ్ఝానుప్పత్తిక్కమం ఉపదిసతి. అయం తావేత్థ పదత్థో.

ధమ్మభేదో పనేత్థ విభఙ్గనయే పాకటో భవిస్సతి. తేసు హి నయేసు మహగ్గతలోకుత్తరా కుసలవిపాకకిరియచిత్తసమ్పయుత్తా వితక్కవిచారపీతిసుఖఉపేక్ఖాఏకగ్గతాసఙ్ఖాతా ఝానధమ్మా నానానయేహి విభత్తా, ఝానసమ్పయుత్తా పన సేసకామావచరధమ్మావ ఇధ సఙ్గహితా. కిఞ్చాపి పనేత్థ పాతిమోక్ఖసంవరసీలాదయోపి వుత్తా, తథాపి తే ఝానానం పుబ్బభాగప్పటిపత్తిదస్సనవసేన చేవ ఝానసమ్పయుత్తధమ్మవసేన చ వుత్తా, ఇధ పన న సఙ్గహితాతి వేదితబ్బా.

పఞ్హాపుచ్ఛకే పన సియా కుసలా, సియా అబ్యాకతా, తీణి ఝానాని సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తా, చతుత్థం అదుక్ఖమసుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం, ఉపేక్ఖా పనేత్థ వేదనా న వత్తబ్బా, సియా విపాకా, సియా విపాకధమ్మధమ్మా, పఠమజ్ఝానం వితక్కవిచారవజ్జితం సవితక్కసవిచారం, వితక్కో పనేత్థ అవితక్కవిచారమత్తో, విచారో న వత్తబ్బో, తీణి ఝానాని అవితక్కఅవిచారా, ద్వే ఝానాని పీతివజ్జితాని పీతిసహగతాని, తీణి సుఖవజ్జితాని సుఖసహగతాని, చతుత్థం ఉపేక్ఖావజ్జితం ఉపేక్ఖాసహగతం, తతియజ్ఝానే సుఖం, ఉపేక్ఖా చ ఇధ న వత్తబ్బం…పే॰… సియా మహగ్గతా, సియా అప్పమాణా, తీణి సియా అప్పమాణారమ్మణా, సియా న వత్తబ్బా, చతుత్థం తిధాపి న వత్తబ్బఞ్చ, తీణి సియా మగ్గహేతుకా, సియా మగ్గాధిపతినో, సియా న వత్తబ్బా, చతుత్థం తిధాపి న వత్తబ్బఞ్చ… పే॰… పీతి బహిద్ధారమ్మణాని, చతుత్థం తిధాపి న వత్తబ్బఞ్చ…పే॰… అనిదస్సనఅప్పటిఘా న హేతూ…పే॰… నోచిత్తచేతసికా అరణాతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. పాళిముత్తనయో పనేత్థ నత్థి, ఇతో పరం పన ఏత్తకమ్పి అవత్వా విజ్జమానట్ఠానే ఏవ వక్ఖామ.

ఝానవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అప్పమఞ్ఞావిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

అప్పమఞ్ఞావిభఙ్గమాతికాయ పన **అత్థతో** తావ – **చతస్సో అప్పమఞ్ఞాయో**తిఆదీసు ఫరణఅప్పమాణవసేన అప్పమఞ్ఞాయో. ఏతా హి ఆరమ్మణవసేన అప్పమాణే వా సత్తే ఫరన్తి, ఏకసత్తమ్పి వా అనవసేసఫరణవసేన అప్పమాణతో ఫరన్తీతి ఏవం ఫరణఅప్పమాణవసేన ‘‘**అప్పమఞ్ఞాయో**’’తి వుచ్చన్తి, సత్త అప్పమాణవసేనాపి వత్తుం వట్టతి. **మేత్తాసహగతేనా**తి మేత్తాయ సమన్నాగతేన. **ఏకం దిస**న్తి పురత్థిమాదీసు చతూసు దిసాసు యం కిఞ్చి ఏకం దిసం, తందిసాపరియాపన్నసత్తఫరణవసేన చేతం వుత్తం. **ఫరిత్వా**తి ఫుసిత్వా ఆరమ్మణం కత్వా. **విహరతీ**తి పవత్తేతి. **తథా దుతియ**న్తిఆదీసు. యథా ఏకం దిసం ఫరిత్వా, తథేవ తదనన్తరం దుతియం, తతియం, చతుత్థఞ్చాతి అత్థో. **ఇతి ఉద్ధమధో తిరియ**న్తి ఏతేనేవ నయేన ఉపరిమం దిసం, హేట్ఠిమం దిసం, అనుదిసఞ్చ అనుక్కమేన మేత్తాసహగతేన చేతసా ఫరిత్వా విహరతీతి అత్థో. ఏత్తావతా ఏకమేకం దిసం పరిగ్గహేత్వా ఓధిసో మేత్తాఫరణతం దస్సితం.

సబ్బధీతిఆది పన అనోధిసో దస్సనత్థం వుత్తం. తత్థ **సబ్బధీ**తి సబ్బత్థ. **సబ్బత్తతాయా**తి సబ్బేసు హీనమజ్ఝిముక్కట్ఠమిత్తసపత్తమజ్ఝత్తాదిప్పభేదేసు అత్తతాయ, తేసు విభాగం అకత్వా అత్తసమతాయాతి వుత్తం హోతి. అథ వా **సబ్బత్తతాయా**తి సబ్బేన చిత్తభావేన, ఈసకమ్పి బహి అవిక్ఖిపమానోతి అత్థో. **సబ్బావన్త**న్తి సబ్బసత్తవన్తం, సబ్బసత్తయుత్తన్తి అత్థో. **లోక**న్తి సత్తలోకం. పున ‘‘మేత్తాసహగతేనా’’తి ఇదం ‘‘విపులేనా’’తిఆదీహి విసేసనేహి సమ్బన్ధదస్సనవసేన వా వుత్తం, నిగమనవసేన వా. తత్థ ఫరణవసేన విపులతా వేదితబ్బా. భూమివసేన పన మహగ్గతతా. పగుణవసేన, అప్పమాణసత్తారమ్మణవసేన చ అప్పమాణతా. బ్యాపాదపచ్చత్థికప్పహానేన అవేరతా. దోమనస్సప్పహానేన నిద్దుక్ఖతా, సబ్యతతా, అబ్యాపజ్జతా చ దట్ఠబ్బా. ఏవం **కరుణాసహగతేనా**తిఆదీసుపి అత్థో వేదితబ్బోతి అయం తావేత్థ పదత్థో.

ధమ్మభేదో పనేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యోవ. **విభఙ్గనయేన** పన తీసు రూపావచరకుసలవిపాకకిరియాచిత్తేసు సమ్పయుత్తా సత్తేసు మేత్తాదిబ్రహ్మవిహారభూతా అదోసో కరుణా ముదితా తత్రమజ్ఝత్తతాతి చత్తారో ధమ్మా నానానయేహి విభత్తా, తంసమ్పయుత్తా పన కామావచరభూతా చ ఏతా ఇధ న గహితా. అరూపావచరలోకుత్తరేసు పనేతా అప్పమఞ్ఞా నత్థేవాతి. **పఞ్హాపుచ్ఛకే** పనేతా తావ సియా కుసలా, సియా అబ్యాకతా. తిస్సో సుఖాయ, చతుత్థా అదుక్ఖమసుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తా. విపాకత్తికే తిధాపి, ఉపేక్ఖా అవితక్కఅవిచారా, సేసా తిధాపి, మహగ్గతావ, పరిత్తారమ్మణఅతీతారమ్మణత్తికేసు న వత్తబ్బావ, బహిద్ధారమ్మణావ, అనిదస్సనఅప్పటిఘావ, మేత్తా హేతు, సేసా న హేతూ, నో చిత్తా, చేతసికా, రూపావచరా, సఉత్తరావ. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి.

అప్పమఞ్ఞావిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సిక్ఖాపదవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

సిక్ఖాపదవిభఙ్గమాతికాయ పన **అత్థతో** తావ – **సిక్ఖాపదానీ**తి సిక్ఖితబ్బపదాని, సిక్ఖాకోట్ఠాసాతి అత్థో. అపిచ సబ్బేపి కుసలా ధమ్మా సిక్ఖితబ్బతో సిక్ఖా, తాసం పతిట్ఠానట్ఠేన పదం, పఞ్చసు పన సీలఙ్గేసు యం కిఞ్చి అఙ్గం. పాణాతిపాతాదీసు పాణస్స అతీవ పాతో పాణాతిపాతో, పాణవధోతి అత్థో. **పాణో**తి చేత్థ వోహారతో సత్తో, పరమత్థతో జీవితిన్ద్రియం, తస్మిం పన పాణే పాణసఞ్ఞినో జీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదకఉపక్కమసముట్ఠాపికా కాయవచీద్వారానం అఞ్ఞతరద్వారప్పవత్తా వధకచేతనా పాణాతిపాతో, తస్మా **పాణాతిపాతా. వేరమణీ**తి విరతి, సా ఏవ వుత్తనయేన సిక్ఖాపదన్తి **వేరమణిసిక్ఖాపదం. అదిన్న**న్తి న దిన్నం, పరపరిగ్గహితం, పరపరిగ్గహితస్స అదిన్నస్స ఆదానం అదిన్నాదానం. పరస్స హరణం థేయ్యం చోరికాతి వుత్తం హోతి. అత్థతో పన పరపరిగ్గహితే తథాసఞ్ఞినో తదాదాయకఉపక్కమసముట్ఠాపికా థేయ్యచేతనా **అదిన్నాదానం. కామేసూ**తి వత్థుకామేసు. **మిచ్ఛాచారా**తి కిలేసకామవసేన లామకాచారా, పురిసస్స మాతురక్ఖితాదిసఙ్ఖాతాసు, ఇత్థియా అత్తనో నియమితపురిసతో పరపురిససఙ్ఖాతేసు చ అగమనీయట్ఠానేసు వీతిక్కమాచారాతి వుత్తం హోతి. అత్థతో పన అగమనీయవత్థూసు మగ్గేనమగ్గప్పటిపాదనోపక్కమసముట్ఠాపికా, అధివాసనాకారప్పవత్తా వా మేథునచేతనా **కామేసుమిచ్ఛాచారో. ముసా**తి అభూతం అతచ్ఛం వత్థు, **వాదో**తి తస్స అభూతతం ఇత్వావ భూతతో తచ్ఛతో

విఞ్ఞాపనం. లక్ఖణతో పన అతథం వత్థుం తథతో పరం విఞ్ఞాపేతుకామస్స అత్థభఞ్జకకాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా చేతనా **ముసావాదో. సురాతి** పిట్ఠసురా పూవసురా ఓదనసురా కిణ్ణపక్ఖిత్తా సమ్భారసంయుత్తాతి పఞ్చ సురా. **మేరయన్తి** పుప్ఫాసవో ఫలాసవో గుళాసవో మధ్వాసవో సమ్భారసంయుత్తోతి పఞ్చ ఆసవా. తదుభయమ్పి మదనీయట్ఠేన **మజ్జం,** యాయ చేతనాయ తం మజ్జం పివతి, సా పమాదకారణత్తా **పమాదట్ఠానం,** తస్మా **సురామేరయమజ్జపమాదట్ఠానా**. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి అయం తావేత్థ పదత్థో.

ధమ్మభేదో పన విభఙ్గనయే పాకటో భవిస్సతి. ఏవం ఉపరిపి. విభఙ్గనయేసు చేత్థ సుత్తన్తభాజనీయం నత్థి, **అభిధమ్మభాజనీయే** పనేతాని పఞ్చ సిక్ఖాపదాని కామావచరకుసలచిత్తసమ్పయుత్తానం విరతీనం వసేన నానప్పకారతో పఠమవారే విభత్తాని, తథా దుతియవారే చేతనావసేన, విరతిచేతనాసమ్పయుత్తా పనేత్థ ధమ్మా న సిక్ఖాపదాని, సిక్ఖాపదసమ్పయుత్తా పన హోన్తి, తథా తతియనయే ఫస్సాదీనం సబ్బేసం ధమ్మానం వసేన నానప్పకారతో విభత్తాతి.

పఞ్హాపుచ్ఛకే పన చేతనాయ, ఫస్సాదీనఞ్చ పరియాయసిక్ఖాపదత్తా నిప్పరియాయసిక్ఖాపదభూతానం విరతీనం వసేనేవ విభత్తాని. తత్థ హి పఞ్చ సిక్ఖాపదాని కుసలా ఏవ, సియా సుఖాయ, సియా అదుక్ఖమసుఖాయ సమ్పయుత్తా…పే.… పరిత్తారమ్మణావ, పచ్చుప్పన్నారమ్మణావ, బహిద్ధారమ్మణావ, అనిదస్సనఅప్పటిఘావ, న హేతూ, సహేతుకా, నో చిత్తా, చేతసికా, కామావచరా , సఉత్తరావ, అరణావాతి. ఏత్థ చ యాని సిక్ఖాపదాని సత్తారమ్మణాని వుత్తాని, తాని చ విరతిసభావత్తా యస్మా “సత్తో”తి సఙ్ఖం గతే పరిత్తధమ్మే ఏవ పచ్చుప్పన్నే ఏవ ధమ్మే ఆరమ్మణం కరోన్తి, తస్మా పరిత్తారమ్మణాతి చ వుత్తాతి వేదితబ్బా. ఇదాని విరమితబ్బపాణాతిపాతాదీనం –

> ధమ్మకమ్మపథాలమ్బ-వేదనామూలకమ్మతో;
> సావజ్జగ్గాదితో ఞేయ్యో, పాళిముత్తవినిచ్ఛయో.

తత్థ **ధమ్మతో** తావ – పఞ్చపేతే పాణాతిపాతాదయో చేతనాసభావావ హోన్తి. **కమ్మపథతో** పఞ్చ కమ్మపథావ. **ఆరమ్మణతో** పన పాణాతిపాతో జీవితిన్ద్రియారమ్మణో, అదిన్నాదానం సత్తారమ్మణం, సఙ్ఖారారమ్మణం వా, తథా ముసావాదో, మిచ్ఛాచారో ఇత్థిపురిసారమ్మణో, సురాపానం సఙ్ఖారారమ్మణం. **వేదనాతో** పన పాణాతిపాతో దుక్ఖవేదనో, అదిన్నాదానం తివేదనం, తథా ముసావాదో, మిచ్ఛాచారో పన సుఖమజ్ఝత్తవసేన ద్వివేదనో, తథా సురాపానం. **మూలతో** పన పఠమో దోసమోహమూలో, దుతియం సియా లోభమోహమూలం, సియా దోసమోహమూలం, తథా ముసావాదో, మిచ్ఛాచారో పన లోభమోహమూలోవ, తథా సురాపానం. **కమ్మతో** పనేత్థ ముసావాదో వచీకమ్మం, సేసా కాయకమ్మమేవ.

సావజ్జతో పన పాణాతిపాతో తావ అమనుస్సకే పాణే అప్పసావజ్జో, మనుస్సకే మహాసావజ్జో. తేసు చ ఖుద్దకసరీరే అప్పసావజ్జో, మహాసరీరే మహాసావజ్జో. కస్మా? పయోగమహన్తతాయ. పయోగసమత్తేపి అప్పగుణే అప్పసావజ్జో, మహాగుణే మహాసావజ్జో. సరీరగుణానం సమభావే సతి కిలేసానం, ఉపక్కమానఞ్చ ముదుతిబ్బతాయ అప్పమహాసావజ్జో హోతి, ఖీణాసవే పన మహాసావజ్జతరోతి. అదిన్నాదానం వత్థునో హీనప్పణీతతాయ చేవ గుణవిరహితతబ్బన్తసన్తకతాయ చ. తత్థాపి తం తం ఉపాదాయుపాదాయ చ అప్పమహాసావజ్జం, ఖీణాసవసన్తకే మహాసావజ్జతరన్తి వేదితబ్బం. మిచ్ఛాచారో దుస్సీలసీలవన్తవత్థువీతిక్కమనేన. తత్థాపి తం తం ఉపాదాయుపాదాయ చ అప్పమహాసావజ్జో, ఖీణాసవవత్థువీతిక్కమనే మహాసావజ్జతరోతి చ వేదితబ్బో. ముసావాదో యమత్థం భఞ్జతి, తస్స అప్పమహన్తతం, వత్థుసామినో గుణవిరహితతం, తబ్బన్తతఞ్చ ఉపాదాయుపాదాయ అప్పమహాసావజ్జో హోతి. అపిచ అత్తనో సన్తకం అదాతుకామతాయ, హసాధిప్పాయేన వా “నత్థీత”న్తిఆదినయప్పవత్తో అప్పసావజ్జో, అదిట్ఠం “దిట్ఠ”న్తిఆదినా కూటసక్ఖిఆదిభావేన వా పవత్తో మహాసావజ్జో, ముసా వత్వా పన సఙ్ఘభేదనే మహాసావజ్జతరో. సురాపానం బిన్దుమత్తతో పట్ఠాయ తం తం ఉపాదాయుపాదాయ అప్పసావజ్జం, బహుకే మహాసావజ్జం, కాయవికారజననపహోనకపానే పన మహాసావజ్జతరమేవ.

అఙ్గాదితో పన పాణాతిపాతస్స పాణో పాణసఞ్ఞితా వధకచిత్తం ఉపక్కమో తేన మరణన్తి పఞ్చ అఙ్గాని. సాహత్థికో ఆణత్తికో నిస్సగ్గికో థావరో విజ్జామయో ఇద్ధిమయోతి ఛ పయోగా. అదిన్నాదానస్స పరపరిగ్గహితతా తథాసఞ్ఞితా థేయ్యచిత్తం ఉపక్కమో తేన హరణన్తి పఞ్చ అఙ్గాని. సాహత్థికాదయో ఛ ఏవ పయోగా. తే చ ఖో యథానురూపం థేయ్యావహారాదీనం వసేన పవత్తా. మిచ్ఛాచారస్స అగమనీయవత్థుతా సేవనచిత్తం మగ్గేన మగ్గప్పటిపత్తీతి తీణి అఙ్గాని. సాహత్థికో ఏకోవ పయోగో. ఏవం సేసానమ్పి పయోగో వేదితబ్బో. ముసావాదస్స అతథం వత్థు, విసంవాదనచిత్తం, తజ్జో వాయామో, పరస్స తదత్థవిజాననన్తి చత్తారి అఙ్గాని. సురాపానస్స సురాదీనం అఞ్ఞతరతా అజ్ఝోహరణన్తి ద్వే అఙ్గానీతి.

ఏవం పాణాతిపాతాదీనం ధమ్మాదితో వినిచ్ఛయం ఞత్వా ఇదాని పాణాతిపాతావేరమణిఆదీనం పఞ్చన్నమ్పి –

ధమ్మకమ్మపథాలమ్బ-సమాదానపయోగతో;
ఖణ్డతో చ విజానీయో, పాళిముత్తవినిచ్ఛయో.

తత్థ **ధమ్మకమ్మపథతో** వినిచ్ఛయో వుత్తనయోవ. **ఆరమ్మణతో** పనేతాని జీవితిన్ద్రియాదితంతంవీతిక్కమితబ్బవత్థారమ్మణాని. **సమాదానతో** ఏకస్స సన్తికే వా సయమేవ వా "పఞ్చ సీలాని అధిట్ఠహామీ"తి ఏకతో వా పాటిఏక్కం వా సమాదియన్తేన ఏతాని సమాదిన్నానేవ హోన్తి. **పయోగతో** పన సబ్బానిపి సాహత్థికపయోగానేవ. **ఖణ్డతో** గహట్ఠా యం యం వీతిక్కమన్తి, తం తదేవ ఖణ్డం హోతి, నేతరే. గహట్ఠా అనిబద్ధసీలా హోన్తి, యం యం సక్కోన్తి, తం తదేవ గోపేన్తి. సామణేరానం పన ఏకస్మిం వీతిక్కమితే సబ్బానిపి భిజ్జన్తీతి ఏవం విజానీయో పాళిముత్తవినిచ్ఛయో.

సిక్ఖాపదవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పటిసమ్భిదావిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

పటిసమ్భిదావిభఙ్గమాతికాయ **అత్థతో** తావ – **చతస్సో పటిసమ్భిదాతి** చత్తారో పభేదా. **నిద్దేసే** పన "అత్థే ఞాణం అత్థప్పటిసమ్భిదా"తిఆదినా (విభ. ౭౧౮) ఞాణవసేన నిద్దిట్ఠత్తా ఞాణస్సేవ, న అఞ్ఞస్స కస్సచీతి వేదితబ్బం. **అత్థపటిసమ్భిదాతి** అత్థవిసయఞాణప్పభేదా, అత్థప్పభేదసల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థతావసేన అత్థే పభేదగతం ఞాణన్తి అత్థో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ చ **అత్థోతి** హేతుఫలం. సో హి హేతువసేన అరణీయతో గన్తబ్బతో, ఉప్పాదేతబ్బతో చ "అత్థో"తి వుచ్చతి. పభేదతో పనేసోపి పఞ్చవిధో హోతి యం కిఞ్చి పచ్చయుప్పన్నం, నిబ్బానం, భాసితత్థో, విపాకో, కిరియాతి.

ధమ్మోతి పచ్చయో, సో హి ఫలం విదహతి పవత్తేతి ఉప్పాదేతి చేవ పాపేతి చాతి "ధమ్మో"తి వుచ్చతి. పభేదతో పనేసోపి పఞ్చవిధో హోతి యో కోచి ఫలనిబ్బత్తకో హేతు, అరియమగ్గో, భాసితం, కుసలం, అకుసలన్తి.

నిరుత్తీతి యథావుత్తానం ధమ్మానం, అత్థానఞ్చ వాచకో సభావనిరుత్తిసఙ్ఖాతో సద్దో. ఇమా ధమ్మత్థనిరుత్తియో ఆరమ్మణం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స తత్థ తత్థ పభేదగతం ఞాణం **నిరుత్తిపటిసమ్భిదా** నామ.

ఏత్థ చ నిరుత్తిపటిసమ్భిదా సద్దారమ్మణా, న పఞ్ఞత్తారమ్మణా, పటిసమ్భిదాపత్తో హి "ఫస్సో వేదనా"తిఆదికం సద్దం సుత్వా "అయం సభావనిరుత్తీ"తి జానాతి, "ఫస్సా వేదనో"తిఆదికం పన "న సభావనిరుత్తీ"తి జానాతి. సభావనిరుత్తీతి (విభ. అట్ఠ. ౭౧౮) చ మాగధికా భాసా, యాయ సమ్మాసమ్బుద్ధా తేపిటకం బుద్ధవచనం తన్తిం ఆరోపేన్తి, బ్రహ్మానో చ అగామకే అరఞ్ఞే కిఞ్చి వచనం అసుత్వా వడ్ఢితదారకా చ అత్తనో ధమ్మతాయ భాసన్తి, యా చ అపాయేసు మనుస్సే దేవలోకే చేవ మాగధభాసా ఉస్సన్నా, పచ్ఛా చ తతో అన్ధకయోనకదమిళాదిదేసభాసా చేవ సక్కతాదిఅట్ఠారసమహాభాసా చ నిబ్బత్తా, సా హి యస్మా ఇతరాసు భాసాసు పరివత్తన్తాసుపి న పరివత్తతి, సబ్బకాలం అత్తనో సభావే ఏవ తిట్ఠతి, తస్మా "సభావనిరుత్తీ"తి వుచ్చతి. యా బ్రహ్మవోహారో, అరియవోహారోతి చ వుచ్చతి,

తాయ పన మాగధభాసాయ తన్తిం ఆరుళ్హస్స బుద్ధవచనస్స పటిసమ్భిదాపత్తానం సోతపథాగమనమేవ పపఞ్చో. సోతే పన సఙ్ఘట్టితమత్తే ఏవ నయసతేన నయసహస్సేన అత్థో ఉపట్ఠాతి. అఞ్ఞాయ పన భాసాయ తన్తిం ఆరుళ్హం తం తేసం చిత్తం సహసా నారోహతి, కిచ్ఛేన ఉగ్గహేతబ్బం హోతి, పుథుజ్జనానఞ్చ సకలం బుద్ధవచనం ఉగ్గహేత్వాపి పటిసమ్భిదాపత్తి నామ నత్థి, అరియసావకో నో పటిసమ్భిదాపత్తో నామ నత్థి, పటిసమ్భిదాపత్తో అఞ్ఞం సద్దం నామాఖ్యాతోపసగ్గనిపాతభేదతో జానాతి, న జానాతీతి? యదగ్గేన సద్దం సుత్వా "అయం సభావనిరుత్తి, అయం న సభావనిరుత్తీ"తి జానాతి, తదగ్గేన ఏతమ్పి జానిస్సతి, న చేతం పటిసమ్భిదాకిచ్చన్తి వేదితబ్బం.

పటిభానన్తి ధమ్మత్థాదివిసయం సబ్బత్థకఞాణం, తం ఞాణం ఆరమ్మణం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స పభేదగతం ఞాణం **పటిభానపటిసమ్భిదా** నామ, ఇమా చతస్సోపి పటిసమ్భిదా అధిగమేన పరియత్తిఉగ్గహణేన సక్కచ్చధమ్మస్సవనేన అత్థపరిపుచ్ఛాయ పుబ్బయోగేనాతి పఞ్చహి కారణేహి విసదా హోన్తి, సేఖభూమియం, అసేఖభూమియఞ్చాతి ద్వీసు ఠానేసు పభేదం గచ్ఛన్తీతి వేదితబ్బా. అయం తావేత్థ పదత్థో.

ధమ్మభేదో పనేత్థాపి విభఙ్గనయే పాకటో భవిస్సతి. విభఙ్గనయేసు హి తీసుపి ధమ్మనిరుత్తిపటిభానపటిసమ్భిదా తిస్సోపి కామావచరజవనసమ్పయుత్తఞాణానం వసేన తబ్బిసయప్పభేదేన సద్ధిం నానప్పకారతో విభత్తా. అత్థపటిసమ్భిదా పన తేసం ఞాణానఞ్చేవ అట్ఠలోకుత్తరచిత్తసమ్పయుత్తానఞ్చ వసేన తబ్బిసయప్పభేదేన సద్ధిం. లోకుత్తరఞాణానిపి హి మగ్గప్పత్తబ్బతాయ అత్థభూతనిబ్బానారమ్మణత్తా "అత్థపటిసమ్భిదా"తి వుచ్చతి.

పఞ్హాపుచ్ఛకే పన సియా కుసలా, సియా అబ్యాకతా, తిస్సో పటిసమ్భిదా సియా విపాకధమ్మధమ్మా, సియా నేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మా, అత్థపటిసమ్భిదా తిధాపి, తిస్సో పటిసమ్భిదా పరిత్తా, అత్థపటిసమ్భిదా సియా పరిత్తా, సియా అప్పమాణా , నిరుత్తిపటిసమ్భిదా పరిత్తారమ్మణా, బహిద్ధారమ్మణా చ, సేసా తిధాపి, నిరుత్తిపటిసమ్భిదా పచ్చుప్పన్నారమ్మణావ, అత్థపటిసమ్భిదా తిధాపి న వత్తబ్బా చ, అనిదస్సనఅప్పటిఘా, హేతూ, సహేతుకా, తిస్సో పటిసమ్భిదా సఉత్తరా, అత్థపటిసమ్భిదా ద్విధాపి, అరణా చాతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

పటిసమ్భిదావిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఞాణవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

ఞాణవిభఙ్గమాతికాయ పన **అత్థతో** తావ – **ఏకవిధేనా**తి ఏకప్పకారేన, ఏకకోట్ఠాసేన వా. **ఞాణవత్థూ**తి ఏత్థ పన ఞాణఞ్చ తం వత్థు చ నానప్పకారానం సమ్పత్తీనన్తి ఞాణవత్థు. **పఞ్చ విఞ్ఞాణా**తి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని పఞ్చ. **న హేతూ అహేతుకా**తిఆదీసు హేట్ఠా హేతుదుకాదీసు వుత్తనయానుసారేన సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బో. అపిచ హేతుదుకాదీసు పఞ్చ విఞ్ఞాణా హేతూ ధమ్మాతి వా సహేతుకా ధమ్మాతి వా న వత్తబ్బా, ఏకన్తేన పన న హేతూ ఏవ, అహేతుకా ఏవాతి. ఏవం "యాథావకవత్థువిభావనా పఞ్ఞా"తి ఇమినా ఉపరి ఏకవిధపరిచ్ఛేదావసానే వక్ఖమానేన సమ్బన్ధోతి. ఇమినా నయేన సబ్బత్థ యథానురూపం అత్థో వేదితబ్బో. తత్థ చ **అచేతసికా**తి చిత్తాని ఏవ పఞ్చవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తానం ఇధ అపరామట్ఠత్తా.

ఉప్పన్నవత్థుకా ఉప్పన్నారమ్మణాతి ఖణపచ్చుప్పన్నవసేన అనాగతపటిక్ఖేపో. న హి తాని అనాగతేసు పఞ్చసు వత్థారమ్మణేసు ఉప్పజ్జన్తి. **పురేజాతవత్థుకా పురేజాతారమ్మణా**తి సహుప్పత్తిపటిక్ఖేపో. న హి తాని సహుప్పన్నం వత్థారమ్మణం పటిచ్చ ఉప్పజ్జన్తి. **అజ్ఝత్తికవత్థుకా**తి అజ్ఝత్తజ్ఝత్తభూతే పఞ్చ పసాదే వత్థుం కత్వా ఉప్పజ్జనకా. ఏత్థ చ పఞ్చ విఞ్ఞాణా సయమ్పి అజ్ఝత్తికా, అజ్ఝత్తికవత్థుకా చ, మనోవిఞ్ఞాణం హదయనిస్సితం అజ్ఝత్తికం, బాహిరవత్థుకం, పఞ్చవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తా తయో ఖన్ధా బాహిరా, అజ్ఝత్తికవత్థుకా, మనోవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తా తయో ఖన్ధా బాహిరా, బాహిరవత్థుకాతి ఏవం చతుక్కం వేదితబ్బం.

అసమ్భిన్నవత్థుకా అసమ్భిన్నారమ్మణాతి అనిరుద్ధవత్థారమ్మణా. న హి తాని నిరుద్ధవత్థారమ్మణం పటిచ్చ ఉప్పజ్జన్తి. **నానావత్థుకా నానారమ్మణాతి** తాని యథాక్కమం చక్ఖురూపాదినియతేకేకవత్థారమ్మణతాయ అఞ్ఞమఞ్ఞం భిన్నవత్థుకా, భిన్నారమ్మణా చ. న హి చక్ఖువిఞ్ఞాణం చక్ఖుం ముఞ్చిత్వా సోతాదీసు అఞ్ఞతరం వత్థుం కత్వా రూపం ముఞ్చిత్వా సద్దాదీసు అఞ్ఞతరారమ్మణం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి, న ఇతరాని చేతరాని. **న అఞ్ఞమఞ్ఞస్స గోచరవిసయం పచ్చనుభోన్తీ**తి ఇమినా చ నేసం నానారమ్మణతంయేవ విభావేతి. **న అసమన్నాహారా ఉప్పజ్జన్తీ**తి అనావజ్జనే న ఉప్పజ్జన్తి, పఞ్చద్వారావజ్జనేన అనావజ్జితే విసయే న ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో. **న అమనసికారాతి** తమేవేత్థ పరియాయన్తరేన విభావేతి. **న అబ్బోకిణ్ణాతి** అఞ్ఞమఞ్ఞం నిరన్తరా హుత్వా న ఉప్పజ్జన్తి. **న అపుబ్బం అచరిమన్తి** ఏకక్ఖణేపి సహ న ఉప్పజ్జన్తి. న కేవలఞ్చ ఏతాని, అఞ్ఞానిపి విఞ్ఞాణాని ద్వే వా తదుత్తరిం వా ఏకతో న ఉప్పజ్జన్తి, ఏకేకమేవ పన విఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జతీతి వేదితబ్బం. యథాహ – “అఞ్ఞం ఉప్పజ్జతే చిత్తం, అఞ్ఞం చిత్తం నిరుజ్ఝతీ”తిఆది (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧౪; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౯౮; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౨.౩౬౮; విభ॰ అట్ఠ॰ ౨.౨౩). **న అఞ్ఞమఞ్ఞస్స సమనన్తరాతి** ఇమినా అనబ్బోకిణ్ణతాయ ఏవ విభావనా.

అనాభోగాతి అనావజ్జనభూతా ఆవజ్జనట్ఠానే ఠత్వా ఆవజ్జనకిచ్చం కాతుం న సమత్థాతి అత్థో. **న కఞ్చి ధమ్మం పటివిజానాతీతి** “మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా”తి (ధ॰ ప॰ ౧-౨) ఏవం వుత్తం ఏకమ్పి కుసలాకుసలం ధమ్మం కోచిపి పుగ్గలో న పటివిజానాతి, తేహి విఞ్ఞాణేహి న సాధేతీతి అత్థో. **అఞ్ఞత్ర అభినిపాతమత్తాతి** ఠపేత్వా రూపాదిఆరమ్మణానం అభినిపాతమత్తం ఆపాథగమనమత్తం, బ్యత్తతరోపి పుగ్గలో పఞ్చవిఞ్ఞాణేహి ఆపాథగతారమ్మణపటివిజాననమత్తతో అఞ్ఞం కుసలాకుసలపటివిజాననం కాతుం న సక్కోతీతి అత్థో.

పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం సమనన్తరాపీతి మనోధాతుయాపి. **అపి**-సద్దో చేత్థ సమ్పిణ్డనత్థో, తేన న కేవలం మనోధాతుయావ, తతో పరేహిపి పఞ్చద్వారికవిఞ్ఞాణేహి తదారమ్మణపరియోసానేహి న కిఞ్చి కుసలాకుసలం ధమ్మం పటివిజానాతీతి అయమత్థో దస్సితోతి గహేతబ్బో. కిఞ్చాపి పఞ్చద్వారే కుసలాకుసలాదీని జవనాని ఉప్పజ్జన్తి, తథాపి తాని మోఘపుప్ఫాని వియ అబ్బోహారికానీతి దట్ఠబ్బాని. **న కఞ్చి ఇరియాపథం కప్పేతీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. న హి పఞ్చద్వారికవిఞ్ఞాణేహి గమనాదీసు కఞ్చి ఇరియాపథం కప్పేతి, న కాయవచీకమ్మం పట్ఠపేతి, న విఞ్ఞత్తిం వా సముట్ఠాపేతి, న కుసలాకుసలం ధమ్మం సమాదియతి, న లోకియలోకుత్తరం సమాధిం సమాపజ్జతి, న తతో వుట్ఠాతి, న భవతో చవతి, న భవన్తరే ఉప్పజ్జతి, సబ్బమ్పేతం కిచ్చం మనోద్వారికచిత్తేనేవ హోతి. యథా చేతేసం ఏతాని కిచ్చాని నత్థి, ఏవం నియామోక్కమనాదీనిపి. న హి కోచి పఞ్చద్వారికజవనేహి మిచ్ఛత్తనియామం, సమ్మత్తనియామం వా ఓక్కమతి, న చేతాని నామగోత్తం వా కసిణాదిపఞ్ఞత్తిం వా తిలక్ఖణాదిం వా ఆరబ్భ భవన్తి. **న సుపతీ**తిఆదీసు సబ్బేహి పఞ్చద్వారికచిత్తేహి న నిద్దం ఓక్కమతి, న కిఞ్చి సుపినం పస్సతి. నిద్దాయన్తస్స హి ఇన్ద్రియేసు మహాపదీపతురియసద్దాదిఓళారికేహిపి రూపాదిపఞ్చారమ్మణేహి ఘట్టితేసు పఠమం పఞ్చద్వారికాని ఆవజ్జనాని భవఙ్గం ఆవట్టేతుం న సక్కోన్తి, మనోద్వారికమేవ ఆవజ్జనం సక్కోతి, తస్మిఞ్చ ఉప్పన్నే మనోద్వారికజవనం జవిత్వా భవఙ్గం ఓతరతి. దుతియవారే పన పఞ్చద్వారికఆవజ్జనేసు యం కిఞ్చి యథారహం భవఙ్గం ఆవట్టేతి, తతో తదారమ్మణపరియోసానాని తంతంద్వారికవీథిచిత్తాని యథాక్కమం పవత్తిత్వా భవఙ్గం ఓతరన్తి. తతియవారే పన మనోద్వారికావజ్జనజవనాని పవత్తన్తి, తస్మిం ఖణే రూపాదిపఞ్చారమ్మణవవత్థానం హోతి, సత్తో చ నిద్దాయ పటిబుద్ధోతి, ఏవం మనోద్వారికచిత్తేనేవ పటిబుజ్ఝతి.

సుపినమ్పి హి తేనేవ పస్సతి, న పఞ్చద్వారికేన, తఞ్చ పనేతం సుపినం పస్సన్తో చతూహి కారణేహి పస్సతి ధాతుక్ఖోభతో వా అనుభూతపుబ్బతో వా దేవతోపసంహారతో వా పుబ్బనిమిత్తతో వా. ఇమేసం పన సంసగ్గసన్నిపాతతోపి బహుధా పపఞ్చేన్తి. తత్థ యం వాతపిత్తాదిధాతుక్ఖోభతో, అనుభూతపుబ్బతో చ సుపినం పస్సతి, న తం సచ్చం. యం దేవతోపసంహారతో పస్సతి, తం సచ్చం వా హోతి అలికం వా. కుద్ధా హి దేవతా విపరీతమ్పి కత్వా దస్సేన్తి. యం పుబ్బనిమిత్తతో పస్సతి, తం ఏకన్తసచ్చమేవ బోధిసత్తకోసలరాజాదీనం పఞ్చసోళసమహాసుపినాని వియ. తఞ్చ పనేతం చతుబ్బిధం సుపినం సేఖపుథుజ్జనావ పస్సన్తి, న అసేఖా పహీనవిపల్లాసత్తా. కిం పనేతం పస్సన్తో సుత్తో పస్సతి పటిబుద్ధో వా? కిఞ్చేత్థ, యది సుత్తో పస్సతి, సుపినస్స కుసలాదిసభావతో, భవఙ్గస్స చ తదభావా అభిధమ్మవిరోధో ఆపజ్జతి. అథ పటిబుద్ధో, సుపినం పస్సన్తేన కతస్స అబ్బోహారికస్సాపి వీతిక్కమస్స సబ్బోహారికస్సేవ ఏకన్తసావజ్జత్తా అనాపత్తి న సియాతి వినయవిరోధో ఆపజ్జతి. పకారన్తరో చ నత్థి, యేన సుపినం పస్సేయ్యాతి సుపినస్స అభావోవ ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి.

కస్మా? యస్మా కపిమిద్ధపరేతో పస్సతి “కపిమిద్ధపరేతో ఖో, మహారాజ, సుపినం పస్సతీ”తి (మి॰ ప॰ ౫.౩.౫) వచనతో, యా పన నిద్దా మక్కటనిద్దా వియ పునప్పునం కుసలాదిచిత్తవోకిణ్ణత్తా లహుపరివత్తా, తం కపిమిద్ధం, తేన సుత్తో సుపినం పస్సతి, తస్మా సుపినో కుసలోపి హోతి అకుసలోపి, ఆవజ్జనతదారమ్మణవసేన అబ్యాకతోపి, సుపినే చ కతం కుసలాకుసలదుబ్బలతాయ పటిసన్ధిం ఆకడ్ఢితుం న సక్కోతి, పవత్తే వేదనీయం పన హోతి. “యాథావకవత్థువిభావనా పఞ్ఞా”తి ఏత్థ యో పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం యథావుత్తో న హేతుకట్ఠో, అహేతుకట్ఠో…పే॰… న సుపినం పస్సనట్ఠో, సో యాథావట్ఠో, తంతంయాథావత్థుం విభావేతీతి యాథావకవత్థువిభావనా పఞ్ఞా. **ఏవం ఏకవిధేన ఞాణవత్థూ**తి ఏవం వుత్తేన ఏకేన పకారేన ఏకేన ఆకారేన, ఏకకోట్ఠాసేన ఞాణవత్థు హోతీతి.

ఏకకం నిట్ఠితం.

దుకేసు **అత్థజాపికా**తి ఏత్థ అత్థపటిసమ్భిదావిభఙ్గే వుత్తేసు పఞ్చసు అత్థేసు యథానురూపం అత్థం జాపేతి జనేతి పవత్తేతీతి **అత్థజాపికా,** చతుభూమకకుసలచిత్తేసు చేవ అసేఖానం అభిఞ్ఞాసమాపత్తీనం పరికమ్మాదిభూతకామావచరకిరియాచిత్తేసు చ సమ్పయుత్తా పఞ్ఞా. తాసు హి యస్మా కుసలసమ్పయుత్తావ పఞ్ఞా అత్తనో అత్తనో భూమిపరియాపన్నం విపాకసఙ్ఖాతం అత్థం జాపేతి జనేతి. కామావచరకిరియాసమ్పయుత్తా పన పరికమ్మాదిభూతా అభిఞ్ఞాసమాపత్తికిరియా అరహత్తఫలసఙ్ఖాతం అత్థం జాపేతి జనేతి, తస్మా ఏతా అత్థజాపికాతి వుత్తా. అట్ఠకథాసు పన పాళియం అవుత్తాపి తీసు భూమీసు కిరియజవనపఞ్ఞా అనన్తరాదిపచ్చయవసేన అత్తనో అనన్తరం కిరియత్థం జాపేతీతి “అత్థజాపికా”త్వేవ వుత్తా. **జాపితత్థా పఞ్ఞా**తి సహజాతం విపాకత్థం జాపేత్వా ఠితా, అత్తనో వా కారణేహి జాపితా జనితా పవత్తితా సయమ్పి అత్థభూతాతి **జాపితత్థా**. చతుభూమకవిపాకేసు చ కిరియాభిఞ్ఞాసమాపత్తీసు చ సమ్పయుత్తా పఞ్ఞా. అట్ఠకథాసు పన పాళియం అవుత్తా సేసకిరియాసమ్పయుత్తాపి పఞ్ఞా యథాసకం కారణేహి జాపితా, సయఞ్చ అత్థభూతాతి “జాపితత్థా”త్వేవ వుత్తా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

దుకం నిట్ఠితం.

తికేసు పన చిన్తామయత్తికే పరతో అదిస్వా అసుత్వావ అత్తనో ధమ్మతాయ “ఏవం సతి ఏవం భవిస్సతీ”తి ఏవం చిన్తామయఅనుబుద్ధియా ఉప్పాదితా అనవజ్జకమ్మాయతనసిప్పాయతనవిజ్జాట్ఠానేసు పఞ్ఞా చేవ కమ్మస్సకతఞాణం, సచ్చానులోమికఞాణఞ్చ **చిన్తామయా** నామ పఞ్ఞా. తత్థ వడ్ఢకికమ్మపుప్ఫఛడ్డకకమ్మాది హీనఞ్చేవ కసివాణిజ్జాది ఉక్కట్ఠఞ్చ కమ్మమేవ **కమ్మాయతనం**. నళకారపేసకారసిప్పాది హీనఞ్చేవ ముద్దాగణనాలేఖాది ఉక్కట్ఠఞ్చ సిప్పమేవ **సిప్పాయతనం**. నాగమణ్డలపరిత్తాది ధమ్మికవిజ్జావ **విజ్జాట్ఠానం**. తేసు చిన్తాబలేనేవ ఉప్పన్నా పఞ్ఞా. బోధిసత్తాదయో హి సత్తహితాయ అదిట్ఠం అసుతం తంతంఅనవజ్జకమ్మసిప్పతదుపకరణకరణప్పకారఞ్చ ఞాణబలేన చిన్తేత్వా నిప్ఫాదేన్తి. నాగమణ్డలపరిత్తాదివిజ్జమ్పి ఉప్పాదేన్తి, ఏవం కతానిపి తాని పుబ్బే ఉగ్గణ్హిత్వా కరోన్తేహి కతసిప్పసదిసానేవ హోన్తి. **కమ్మస్సకతఞాణం** నామ కుసలకమ్మం సత్తానం సకం, అకుసలం నో సకన్తి ఏవం జాననపఞ్ఞా. అథ వా కుసలకమ్మమేవ సత్తానం సకం తదాయత్తవుత్తితాయ, నాఞ్ఞన్తి ఏవం జాననపఞ్ఞాపి. **సచ్చానులోమికం ఞాణ**న్తి విపస్సనాఞాణం. తం హి మగ్గసచ్చస్స పరమత్థసచ్చస్స అనులోమనతో “సచ్చానులోమిక”న్తి వుచ్చతి. ఇదమ్పి హి ఞాణద్వయం పరతో అసుత్వా చిన్తాబలేన ఉప్పాదితం చిన్తామయఞాణమేవ హోతి. ఇదఞ్చ న యేసం కేసఞ్చి సత్తానం ఉప్పజ్జతి, అభిఞ్ఞాతానం పన పుఞ్ఞవన్తానం మహాసత్తానమేవ ఉప్పజ్జతి. తత్థాపి సచ్చానులోమికఞాణం పచ్ఛిమభవికానం ద్విన్నఞ్ఞేవ బోధిసత్తానం ఉప్పజ్జతీతి వేదితబ్బం. **సుతమయా పఞ్ఞా**తి పరతో సుత్వా సుతవసేన ఉప్పాదితా యథావుత్తకమ్మాయతనాదిపఞ్ఞావ. పరతో అసుత్వా పన కమ్మాయతనాది పరేన కయిరమానం, కతం వా దిస్వా ఉగ్గహేత్వా వా పటిలద్ధాపి పఞ్ఞా “సుతమయా”త్వేవ వుచ్చతి. తదుభయాపి చిన్తామయా, సుతమయా చ కామావచరావ. **భావనామయా** పన పఞ్ఞా చిన్తామయవసేన, సుతమయవసేన వా పవత్తితకామావచరపుబ్బభాగభావనానిప్ఫత్తియా సముప్పన్నా మహగ్గతలోకుత్తరజవనపఞ్ఞా.

దానమయత్తికే దేయ్యధమ్మపరిచ్చాగవసేన పవత్తా **దానమయా,** సీలపూరణవసేన పవత్తా **సీలమయా,** తదుభయాపి కామావచరావ. **భావనామయా** పనేత్థ సమథవిపస్సనావసేన పవత్తా చతుభూమకపఞ్ఞా. నిద్దేసే పనస్స కిఞ్చాపి “సమాపన్నస్స పఞ్ఞా”తి

(విభ॰ ౭౬౮) ఏవం మహగ్గతలోకుత్తరపఞ్ఞావ వుత్తా, తథాపి తం ఉక్కట్ఠవసేన వుత్తం. కామావచరానం పన పుబ్బభాగభావనానం, అనుస్సతిఉపచారభావనానఞ్చ భావనామయే సఙ్గహోతి దట్ఠబ్బం. పురిమత్తికే పనేతాసం చిన్తామయే సఙ్గహితత్తా భావనామయే అసఙ్గహో, తత్థాపి భావనాబలనిప్ఫన్నానమేవ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

అధిసీలత్తికే పాతిమోక్ఖసంవరసీలం విపస్సనాహేతుత్తా సేససీలతో అధికం సీలన్తి అధిసీలం, తస్మిం సమ్పయుత్తా పఞ్ఞా **అధిసీలే పఞ్ఞా**. విపస్సనాపాదికా పన అట్ఠ సమాపత్తియో సేసచిత్తేహి అధికత్తా అధిచిత్తం, తస్మిం పఞ్ఞా **అధిచిత్తే పఞ్ఞా,** చిత్తసీసేన చేత్థ సమాధి నిద్దిట్ఠో. సవిపస్సనా పన మగ్గఫలపఞ్ఞా సేసాహి అధికత్తా అధిపఞ్ఞా నామ. సా చ అధిపఞ్ఞాయ పఞ్ఞాతి దేసనాయ సమరసతాయ వుత్తా. సీలాదయో "సీలం చిత్తం పఞ్ఞా, అధిసీలం అధిచిత్తం అధిపఞ్ఞా"తి పచ్చేకం దువిధా హోన్తి. తేసు పురిమా పఞ్చసీలదససీలాని, వట్టపాదికఅట్ఠసమాపత్తియో, నిబ్బేధభాగియకమ్మస్సకతపఞ్ఞా చ యథాక్కమం హోన్తి. తే చ ధమ్మా అనుప్పన్నేపి తథాగతే బోధిసత్తానం, తాపసపరిబ్బాజకానం, చక్కవత్తిరాజాదీనఞ్చ కాలే పవత్తన్తి, పచ్ఛిమా పన వుత్తావసేసా ఉప్పన్నే ఏవ తథాగతే విత్థారికా హోన్తి, నో అనుప్పన్నేతి వేదితబ్బో. ఏత్థ చ రతనత్తయే దానాపచాయనాదివసేన, సరణగమనసద్ధమ్మసవనాదివసేన చ పవత్తా వివట్టూపనిస్సయభూతా కుసలధమ్మాపి అధిసీలఅధిపఞ్ఞాసు గహితా ఏవాతి గహేతబ్బా.

ఆయకోసల్లత్తికే **ఆయోతి** వడ్ఢి, సా అకుసలాదిఅనత్థహానితో, కుసలాదిఅత్థుప్పత్తితో చ దువిధా. **అపాయోతి** అవడ్ఢి, సాపి కుసలాదిఅత్థహానితో, అకుసలాదిఅనత్థుప్పత్తితో చ దువిధా. తేసు కోసల్లం, కుసలసభావా పఞ్ఞా. అపాయకోసల్లం పఞ్ఞవతో ఏవ "ఏవం మనసికారాదిప్పవత్తియం అవడ్ఢి ఉప్పజ్జతి, వడ్ఢి పరిహాయతీ"తి ఞత్వా తదుభయపటిపత్తిసమ్భవతో. **ఉపాయకోసల్లన్తి** అత్ర ఉపాయో అచ్చాయికకిచ్చాదీసు ఠానుప్పత్తికఉపాయజాననపఞ్ఞా, తివిధాపి చేతా కామావచరపఞ్ఞాతి వేదితబ్బా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

తికం నిట్ఠితం.

చతుక్కేసు పన పఠమే **కమ్మస్సకతఞాణం సచ్చానులోమికం ఞాణఞ్చ** వుత్తమేవ, ఇధ పన ఠపేత్వా సచ్చానులోమికఞాణం సబ్బాపి సాసవా కుసలా పఞ్ఞా కమ్మస్సకతఞాణన్తి వేదితబ్బం. చతూసు మగ్గేసు, ఫలేసు చ పఞ్ఞావ మగ్గసమఙ్గిస్స ఞాణం, ఫలసమఙ్గిస్స ఞాణఞ్చాతి.

సచ్చచతుక్కే అరియమగ్గఫలపఞ్ఞావ చతూసు సచ్చేసు ఏకపటివేధవసేన "దుక్ఖే ఞాణ"న్తిఆదినా చతూసు ఠానేసు గహితా. కిఞ్చాపి హి కామావచరఞాణమ్పి చతూసు సచ్చేసు ఆరమ్మణవసేన పవత్తతి, పటివేధకిచ్చవసేన పన ఇధాధిప్పేతత్తా పాళియం తం న గహితన్తి వేదితబ్బం.

ధమ్మచతుక్కే మగ్గఫలేసు పఞ్ఞా **ధమ్మే ఞాణం** నామ. తేసు హి మగ్గఞాణం తావ చతుసచ్చధమ్మానం ఏకపటివేధవసేన జాననతో "ధమ్మే ఞాణ"న్తి వుచ్చతి. ఫలఞాణం పన నిరోధసచ్చవసేన **ధమ్మే ఞాణన్తి** వేదితబ్బం. మగ్గానుభావనిబ్బత్తం పన అతీతానాగతేసు సచ్చపటివేధనయసఙ్గహణవసేన పవత్తం పచ్చవేక్ఖణఞాణం **అన్వయే ఞాణం** నామ. తస్స చ యేహి నయేహి అరియా అతీతమద్ధానం చతుసచ్చధమ్మం జానింసు, తేపి ఇమఞ్ఞేవ చతుసచ్చం ఏవమేవ జానింసు, అనాగతమద్ధానమ్పి జానిస్సన్తీతి ఏవం జాననవసేన పవత్తి ఆకారో వేదితబ్బో. సరాగాదివసేన పరచిత్తపరిచ్ఛేదఞాణం **పరియే ఞాణం** నామ. ధమ్మన్వయపరియఞాణాని పన ఠపేత్వా సబ్బలోకియపఞ్ఞాఞాణన్తి సమ్మతత్తా సమ్ముతిమ్హి ఞాణన్తి **సమ్ముతిఞాణం** నామ.

ఆచయచతుక్కే కామావచరకుసలే పఞ్ఞా **ఆచయాయ నో అపచయాయ**. సా హి చుతిపటిసన్ధిం ఆచినోతి ఏవ, నో అపచినోతి. మగ్గపఞ్ఞా పన **అపచయాయ నో ఆచయాయ**. రూపారూపకుసలపఞ్ఞా **ఆచయాయ చేవ అపచయాయ చ**. సా హి విక్ఖమ్భనవసేన కిలేసే చ తమ్మూలకే చ విపాకధమ్మే అపచినోతి. సేసా అబ్యాకతా పఞ్ఞా **నేవాచయాయ నో అపచయాయ**.

నిబ్బిదాచతుక్కే రూపావచరపఠమజ్ఝానపఞ్ఞా **నిబ్బిదాయ నో పటివేధాయ**. సా హి కామవివేకేన పత్తబ్బత్తా కిలేసనిబ్బిదాయ పవత్తతి, అభిఞ్ఞాపాదకభావం పన అప్పత్తతాయ నేవాభిఞ్ఞాపటివేధాయ సంవత్తతి. చతుత్థజ్ఝానపఞ్ఞా **పటివేధాయ నో నిబ్బిదాయ**. సా హి అభిఞ్ఞాపాదకభావేనాపి అభిఞ్ఞాభావప్పత్తియాపి పటివేధాయ సంవత్తతి. పఠమజ్ఝానక్ఖణే ఏవ నీవరణనిబ్బిన్దనత్తా నో నిబ్బిదాయ. దుతియతతియజ్ఝానపఞ్ఞా పన సోమనస్ససహగతతాయ పఠమజ్ఝానసన్నిస్సితా వా అవితక్కతాయ చతుత్థజ్ఝానసన్నిస్సితా వా కాతబ్బా. మగ్గపఞ్ఞా పన **నిబ్బిదాయ చేవ పటివేధాయ చ**. ఏత్థ హి చతుసచ్చపటివేధవసేన నిబ్బిదాయ చేవేతాసం ఛళభిఞ్ఞాప్పత్తియా పటివేధాయ చ సంవత్తనం వేదితబ్బం. సేసా లోకియలోకుత్తరా పఞ్ఞా **నేవ నిబ్బిదాయ నో పటివేధాయ**.

హానభాగియచతుక్కే హానం భజతీతి **హానభాగినీ**, ఏవం సేసేసుపి. **నిబ్బేధోతి** చేత్థ అరియమగ్గో తన్నిబ్బత్తకవిపస్సనాపాదకత్తా. **నిబ్బేధభాగినీతి** చతూసుపి ఠానేసు రూపారూపకుసలపఞ్ఞావ వుత్తా. తాని హి అత్తనో సభావా పరిహాయిత్వా హేట్ఠా ఓరోహణపచ్చయభూతా **హానభాగినీ**. ఉపనిజ్ఝానపచ్చయభూతా **విసేసభాగినీ**, తం పన ఝాననికన్తియా బలవతాయ విసేసం, హానిం వా అనుస్సుక్కిత్వా ఠితికోట్ఠాసికా **ఠితిభాగినీ**, అరియమగ్గపదట్ఠానవిపస్సనాపాదకభూతావ **నిబ్బేధభాగినీ** చ హోన్తీతి వేదితబ్బా.

చతస్సో పటిసమ్భిదాతి అత్థధమ్మనిరుత్తిపటిభానపటిసమ్భిదావ. **చతస్సో పటిపదాతి** దుక్ఖాపటిపదాదన్ధాభిఞ్ఞాదయో హేట్ఠా వుత్తావ. **చత్తారి ఆరమ్మణానీతి** పరిత్తా, పరిత్తారమ్మణాతిఆదికా హేట్ఠా వుత్తనయావ. జరామరణాదిచతుక్కేసుపి మగ్గఞాణవసేనేవ చతస్సో యోజనా వుత్తా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

చతుక్కం నిట్ఠితం.

పఞ్చకేసు పన **పఞ్చఙ్గికో సమ్మాసమాధీతి** పీతిఫరణతా సుఖఫరణతా చేతోఫరణతా ఆలోకఫరణతా పచ్చవేక్ఖణనిమిత్తన్తి ఏవం పాళియం వుత్తేహి పఞ్చహి ఞాణఙ్గేహి సమన్నాగతో సమాధి. తత్థ పీతిం ఫరమానా ఉప్పజ్జతీతి ద్వీసు ఝానేసు పఞ్ఞా **పీతిఫరణతా** నామ, సుఖం ఫరమానా ఉప్పజ్జతీతి తీసు ఝానేసు పఞ్ఞా **సుఖఫరణతా** నామ. పరేసం చేతోఫరమానా ఉప్పజ్జతీతి చేతోపరియఞాణం **చేతోఫరణతా** నామ. ఆలోకఫరణే ఉప్పజ్జతీతి దిబ్బచక్ఖుఞాణం **ఆలోకఫరణతా** నామ. పచ్చవేక్ఖణఞాణం **పచ్చవేక్ఖణనిమిత్తం** నామ. ఏత్థ చ పీతిఫరణతా, సుఖఫరణతా చ ద్వే పాదా వియ, చేతోఫరణతా, ఆలోకఫరణతా చ ద్వే హత్థా వియ, పచ్చవేక్ఖణనిమిత్తం సీసం వియ, అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానం మజ్ఝిమకాయో వియ. ఇతి భగవా పఞ్చఙ్గికం సమ్మాసమాధిం అఙ్గపచ్చఙ్గసమ్పన్నం పురిసం వియ కత్వా దస్సేతి. ఇమినా చ సమాధినా అఙ్గాని పఞ్చ ఞాణఙ్గాని వుత్తానీతి వేదితబ్బాని.

పఞ్చఞాణికో సమ్మాసమాధీతి –

> "'అయం సమాధి పచ్చుప్పన్నసుఖో చేవ ఆయతిఞ్చ సుఖవిపాకో'తి పచ్చత్తఞ్ఞేవ ఞాణం ఉప్పజ్జతి, 'అయం సమాధి అరియో నిరామిసో'తి…పే॰… 'మహాపురిససేవితో'తి…పే॰… 'సన్తో పణీతో పటిపస్సద్ధిలద్ధో ఏకోదిభావాధిగతో న ససఙ్ఖారనిగ్గయ్హవారితగతో'తి…పే॰… 'సో ఖో పనాహం ఇమం సమాధిం సతోవ సమాపజ్జామి, సతో వుట్ఠహామీ'తి పచ్చత్తఞ్ఞేవ ఞాణం ఉప్పజ్జతీ"తి (విభ॰ ౮౦౪) –

ఏవం **పాళియం** వుత్తేహి పఞ్చహి పచ్చవేక్ఖణఞాణేహి యుత్తో అరహత్తఫలసఙ్ఖాతో సమాపత్తిఫలసమాధి. సో ఏవం హి అప్పితప్పితక్ఖణే సుఖత్తా **పచ్చుప్పన్నసుఖో**, పురిమో పురిమో పచ్ఛిమస్స పచ్ఛిమస్స సమాధిసుఖస్స చేవ అత్తనా సముట్ఠాపితమ్పి పణీతరూపేన ఫుట్ఠసకలకాయతాయ ఫలసమాపత్తితో వుట్ఠితకాలే అతిపణీతం కాయవిఞ్ఞాణసుఖస్స పచ్చయత్తా **ఆయతిం సుఖవిపాకో** ఉప్పజ్జతి, ఇమినాపి పరియాయేన ఆయతిం సుఖవిపాకోతి ఏకం అఙ్గం, కిలేసేహి ఆరకత్తా **అరియో** కామామిసవట్టామిసలోకామిసానం అభావా **నిరామిసోతి** ఏకం, బుద్ధాదీహి మహాపురిసేహి సేవితత్తా అకాపురిససేవితోతి ఏకం, అఙ్గారమ్మణే సన్తతాయ, సబ్బకిలేసదరథసన్తతాయ చ **సన్తో** అతప్పనీయట్ఠేన **పణీతో** కిలేసపటిపస్సద్ధిభావస్స లద్ధత్తా **పటిపస్సద్ధలద్ధో** ఏకోదిభావేన చ అధిగతో

అప్పగుణసాసవసమాధి వియ ససఙ్ఖారేన సప్పయోగేన పచ్చనీకధమ్మే నిగ్గయ్హ కిలేసే వారేత్వా అనధిగతత్తా **న ససఙ్ఖారనిగ్గయ్హవారితగతో**. పుగ్గలస్సాయం సమాధీతి ఏవం ఖీణాసవస్స సతివేపుల్లప్పత్తియా యథాపరిచ్ఛిన్నకాలవసేన ఇమం సమాధిం సతోవ సమాపజ్జతి, ఉట్ఠహతి చాతి ఏకమఙ్గన్తి ఇమేహి పఞ్చహి అఙ్గేహి సబ్బాకారతో యుత్తత్తా "పఞ్చఞాణికో సమ్మాసమాధీ"తి వుచ్చతి.

పఞ్చకం నిట్ఠితం.

ఛక్కే **ఛసు అభిఞ్ఞాసు పఞ్ఞాతి** ఇద్ధివిధే ఞాణం, దిబ్బసోతధాతుయా ఞాణం, చేతోపరియే ఞాణం, పుబ్బేనివాసానుస్సతియం ఞాణం, చుతూపపాతే ఞాణం, ఆసవానం ఖయే ఞాణన్తి ఏవం వుత్తాని ఛళభిఞ్ఞాచిత్తసమ్పయుత్తాని ఞాణాని. తేసు పచ్ఛిమం లోకుత్తరం, సేసాని రూపావచరపఞ్చమజ్ఝానికానీతి.

ఛక్కం నిట్ఠితం.

సత్తకే **సత్తసత్తతి ఞాణవత్థూనీ**తి "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా"తి పచ్చవేక్ఖణఞాణం ఏకం, "అసతి అవిజ్జాయ నత్థి సఙ్ఖారా"తి ఏకన్తి ద్వే ఞాణాని, ఏవం అతీతేపి ద్వే, అనాగతేపి ద్వేతి ఛ, తం ఛబ్బిధమ్పి ఞాణం "ఖయధమ్మ"న్తిఆదినా పచ్చవేక్ఖణఞాణేన సద్ధిం సత్త ఞాణాని. ఏవం సేసేసుపి జాతిపరియోసానేసు చాతి ఏవం ఏకాదససు పటిచ్చసముప్పాదఙ్గేసు పచ్చేకం కాలత్తయేపి అన్వయబ్యతిరేకఞాణం తేసం వయదస్సనఞాణస్స చ వసేన సత్త సత్త కత్వా సత్తసత్తతి ఞాణాని.

సత్తకం నిట్ఠితం.

అట్ఠకం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

నవకే **నవసు అనుపుబ్బవిహారసమాపత్తీసు పఞ్ఞాతి** నిరోధసమాపత్తిం సమాపజ్జన్తస్స అనుపటిపాటియా విహాతబ్బతో ఉప్పాదేతబ్బతో అనుపుబ్బవిహారసఙ్ఖాతాసు రూపారూపసమాపత్తీసు సమ్పయుత్తా అట్ఠ పఞ్ఞా చేవ తదనన్తరం నిరోధం ఫుసిత్వా వుట్ఠితస్స నిరోధం సన్తతో పచ్చవేక్ఖణఞాణఞ్చాతి నవ.

నవకం నిట్ఠితం.

దసకే **తథాగతస్సా**తి యథా విపస్సీఆదయో పుబ్బకా ఇసయో ఆగతా, తథా ఆగతస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స. **తథాగతబలానీ**తి అఞ్ఞేహి అసాధారణాని తథాగతస్సేవ బలాని, యథా వా పుబ్బబుద్ధానం బలాని పుఞ్ఞుస్సయసమ్పత్తియా ఆగతాని, తథా ఆగతాని బలానీతిపి అత్థో. తత్థ దువిధం తథాగతస్స బలం కాయబలం, ఞాణబలఞ్చ. తేసు **కాయబలం** హత్థికులానుసారేన వేదితబ్బం. వుత్తం హేతం పోరాణేహి –

> "కాళావకఞ్చ గఙ్గేయ్యం, పణ్డరం తమ్బపిఙ్గలం;
>
> గన్ధమఙ్గలహేమఞ్చ, ఉపోసథఛద్దన్తిమే దసా"తి. (విభ॰ అట్ఠ॰ ౭౬౦; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౪౮; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨.౨౨; అ॰ ని॰ ౧౦.౨౧; ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౭౫; బు॰ వం॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౯; పటి॰ మ॰ అట్ఠ॰ ౨.౨.౪౪; చూళని॰ అట్ఠ॰ ౮౧);

ఇమాని హి దస హత్థికులాని. తత్థ **కాళావక**న్తి పకతిహత్థికులం, యం దసన్నం పురిసానం కాయబలం, తం ఏకస్స కాళావకహత్థినో బలం, యం తేసం దసన్నం బలం, తం ఏకస్స గఙ్గేయ్యస్స, తేసం దసన్నం పణ్డరస్స, తేసం దసన్నం తమ్బస్స, తేసం దసన్నం పిఙ్గలస్స, తేసం దసన్నం గన్ధహత్థినో, తేసం దసన్నం మఙ్గలస్స, తేసం దసన్నం హేమస్స, తేసం దసన్నం ఉపోసథస్స, తేసం దసన్నం బలం ఛద్దన్తస్స, యం దసన్నం ఛద్దన్తానం బలం, తం తథాగతస్స నారాయణబలన్తి వుచ్చతి. తదేతం పకతిహత్థిగణనాయ హత్థీనం కోటిసహస్సం, పురిసగణనాయ దసన్నం పురిసకోటిసహస్సానం బలం హోతి. ఇదం తావ తథాగతస్స కాయబలం. యాని పన

దసబలచతువేసారజ్జాదీని అనేకాని ఞాణసహస్సాని, ఏతం **ఞాణబలం** నామ. ఇధాపి ఞాణబలమేవ అధిప్పేతం. ఞాణఞ్హి అకమ్పియట్ఠేన, ఉపత్థమ్భనట్ఠేన చ బలన్తి వుత్తం.

యేహి బలేహి సమన్నాగతోతి యేహి దసహి ఞాణబలేహి ఉపేతో. **ఆసభణ్ఠానన్తి** సేట్ఠట్ఠానం. అపిచ గవసతజేట్ఠకో ఉసభో, గవసహస్సజేట్ఠకో వసభో. వజసతజేట్ఠకో వా ఉసభో, వజసహస్సజేట్ఠకో వసభో, సబ్బగవసేట్ఠో నిసభో, సేతో పాసాదికో మహాభారవహో సబ్బపరిస్సయసహో అసనిసతసద్దేహిపి అకమ్పనీయో నిసభో, సో ఇధ **ఉసభోతి** అధిప్పేతో. ఇదమ్పి హి తస్స పరియాయవచనం. ఉసభస్స ఇదన్తి ఆసభం. **ఠానన్తి** తస్స నిసభబలసమన్నాగతస్స చతూహి పాదేహి పథవిం ఉప్పీళేత్వా అచలట్ఠానం, ఇదం పన ఆసభం వియాతి **ఆసభం**. యథేవ హి నిసభసఙ్ఖాతో ఉసభో ఉసభబలేన సమన్నాగతో చతూహి పాదేహి పథవిం ఉప్పీళేత్వా అచలట్ఠానేన తిట్ఠతి, ఏవం తథాగతోపి హి దసబలసమన్నాగతో చతువేసారజ్జపాదేహి అట్ఠపరిసపథవిం ఉప్పీళేత్వా సదేవకే లోకే కేనచి అప్పధంసియో అచలేన ఠానేన తిట్ఠతి, తఞ్చేస పటిజానాతి ఉపగచ్ఛతి న పచ్చక్ఖాతి అత్తని ఆరోపేతి, తేన వుత్తం "**ఆసభం ఠానం పటిజానాతీ**"తి (విభ॰ ౭౬౦).

పరిసాసూతి అట్ఠసు పరిసాసు. **సీహనాదం నదతీతి** సేట్ఠనాదం అభీతనాదం, సీహనాదసదిసం వా నాదం నదతి. అయమత్థో సీహనాదసుత్తేన దీపేతబ్బో. యథా వా సీహో సహనతో చ హననతో చ "సీహో"తి వుచ్చతి, ఏవం తథాగతోపి లోకధమ్మానం సహనతో, పరప్పవాదానఞ్చ హననతో "**సీహో**"తి వుచ్చతి, తస్స నాదం నదతి.

బ్రహ్మచక్కన్తిఆదీసు బ్రహ్మన్తి ఉత్తమం విసుద్ధం. **చక్క**-సద్దో పనాయం "చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, చక్కాని, యేహి సమన్నాగతానం దేవమనుస్సాన"న్తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౪.౩౧) సమ్పత్తియం దిస్సతి. "పాదతలేసు చక్కాని జాతానీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౫; ౩.౨౦౪; మ॰ ని॰ ౨.౩౮౬) లక్ఖణే. "చక్కంవ వహతో పద"న్తి (ధ॰ ప॰ ౧) ఏత్థ రథఙ్గే. "చతుచక్కం నవద్వార"న్తి (సం॰ ని॰ ౧.౨౯) ఏత్థ ఇరియాపథే. "చక్కం పవత్తయ సబ్బపాణిన"న్తి (జా॰ ౧.౭.౧౪౯) ఏత్థ దానే. "దిబ్బం చక్కరతనం పాతురహోసీ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౮౫) ఏత్థ రతనచక్కే. "ఇచ్ఛాహతస్స పోసస్స, చక్కం భమతి మత్థకే"తి (జా॰ ౧.౧.౧౦౪; ౧.౫.౧౦౩) ఏత్థ ఉరచక్కే. "ఖురపరియన్తేన చేపి చక్కేనా"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౬౬) ఏత్థ పహరణచక్కే. "అసనిచక్క"న్తి (దీ॰ ని॰ ౩.౬౧; సం॰ ని॰ ౨.౧౬౨) ఏత్థ అసనిమణ్డలే. "మయా పవత్తితం చక్క"న్తి (సు॰ ని॰ ౫౬౨) ఏత్థ ధమ్మచక్కే. ఇధ పన ధమ్మచక్కే పవత్తతి.

ధమ్మచక్కఞ్చ దువిధం హోతి పటివేధఞాణఞ్చ దేసనాఞాణఞ్చ. తత్థ పఞ్ఞాపభావితం అత్తనో అరియఫలావహం లోకుత్తరం **పటివేధఞాణం,** కరుణాపభావితం సావకానం అరియఫలావహం కామావచరం **దేసనాఞాణం,** ఉభయమ్పి పనేతం అఞ్ఞేహి అసాధారణం బుద్ధానఞ్ఞేవ ఓరసఞాణం, తం పవత్తేతి ఉప్పాదేతి విభావేతి విత్థారికం కరోతీతి అత్థో.

ఇదాని యాని దస ఞాణాని ఆదితో "తథాగతబలానీ"తి నిక్ఖిత్తాని, తాని విత్థారేతుం "**కతమాని దస? ఇధ తథాగతో**"తిఆదిమాహ. తత్థ **ఠానఞ్చ ఠానతోతి** కారణఞ్చ కారణతో. కారణం హి యస్మా తత్థ ఫలం తిట్ఠతి తదాయత్తవుత్తితాయ ఉప్పజ్జతి చేవ పవత్తతి చ, తస్మా ఠానన్తి వుచ్చతి. **అట్ఠానఞ్చ అట్ఠానతోతి** అకారణఞ్చ అకారణతో. **యమ్పీతి** యేన ఞాణేన యథాభూతం పజానాతి, ఇదమ్పి ఠానాఠానఞాణం తథాగతస్స తథాగతబలం నామ హోతీతి అత్థో. ఏవం ఉపరిపి సబ్బత్థ యోజనా వేదితబ్బా. కథం పనేత్థ భగవా ఠానఞ్చ ఠానతో, అట్ఠానఞ్చ అట్ఠానతో యథాభూతం పజానాతీతి? అట్ఠానమేతం అనవకాసో, యం దిట్ఠిసమ్పన్నో పుగ్గలో కఞ్చి సఙ్ఖారం నిచ్చతో ఉపగచ్ఛేయ్య...పే॰... కఞ్చి ధమ్మం అత్తతో ఉపగచ్ఛేయ్య, మాతరం జీవితా వోరోపేయ్య, పితరం...పే॰... అరహన్తం జీవితా వోరోపేయ్య, పదుట్ఠచిత్తేన తథాగతస్స లోహితం ఉప్పాదేయ్య, సఙ్ఘం భిన్దేయ్య, అఞ్ఞం సత్థారం ఉద్దిసేయ్య, అట్ఠమం భవం నిబ్బత్తేయ్య, నేతం ఠానం విజ్జతి, పుథుజ్జనో పనేతం సబ్బం కరేయ్యాతి ఠానమేతం విజ్జతీతి పజానాతి, తథా యం ఏకిస్సా లోకధాతుయా ద్వే అరహన్తో సమ్మాసమ్బుద్ధా అపుబ్బం అచరిమం ఉప్పజ్జేయ్యుం, తథా ద్వే రాజానో చక్కవత్తీ ఉప్పజ్జేయ్యుం, నేతం ఠానం విజ్జతి, ఏకో పన ఉప్పజ్జతి, ఠానమేతం విజ్జతీతి పజానాతి, తథా యం కాయదుచ్చరితాదీనం తిణ్ణం దుచ్చరితానం ఇట్ఠో విపాకో, సుచరితానఞ్చ అనిట్ఠో విపాకో నిబ్బత్తేయ్యాతి నేతం ఠానం విజ్జతి, తబ్బిపరీతో పన నేసం విపాకో నిబ్బత్తేయ్యాతి ఠానమేతం విజ్జతీతి, యే యే ధమ్మా యేసం యేసం

ధమ్మానం హేతూ పచ్చయా ఉప్పాదాయ, తం తం ఠానం, ఇతరే అట్ఠానన్తి యథాభూతం పజానాతి, ఏత్థ పనాయం సఙ్ఖేపతో అట్ఠకథావినిచ్ఛయో. "సుఖతో ఉపగచ్ఛేయ్యా"తి ఇదం "ఏకన్తసుఖీ అత్తా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౩.౨౨) దిట్ఠివిపల్లాసవసేన సుఖతో గాహం సన్ధాయ వుత్తం, సఞ్ఞాచిత్తవిపల్లాసవసేన పన అరియసావకోపి కిలేసపరిళాహాభిభూతో మత్తహత్థిపరితాసితో వియ, సుచికామో గూథకూపం వియ కఞ్చి సఙ్ఖారం సుఖతో ఉపగచ్ఛతి, అత్తతో ఉపగమనవారే కసిణాదిపణ్ణత్తియా, నిబ్బానస్స చ సఙ్గణ్హనత్థం "సఙ్ఖార"న్తి అవత్వా "**కఞ్చి ధమ్మ**"న్తి వుత్తం.

మాతరన్తిఆదీసు కిఞ్చాపి అరియసావకో సీసచ్ఛేదం పాపుణన్తోపి కున్థకిపిల్లికం ఉపాదాయ పాణాతిపాతం, అదిన్నాదానాదీసు వా యంకిఞ్చి దుచ్చరితం అపాయహేతుభూతం కాతుం భవన్తరేపి న సక్కోతి, పుథుజ్జనభావస్స పన మహాసావజ్జతాదస్సనత్థమేత్థ పఞ్చానన్తరియానేవ ఉద్ధటాని. సావజ్జో హి పుథుజ్జనభావో, యత్ర హి నామ ఆనన్తరియానిపి కరిస్సతీతి. ఏత్థ చ మనుస్సభూతస్సేవ మనుస్సభూతం జనికం మాతరం, పితరం వా అపి పరివత్తలిఙ్గం జీవితా వోరోపేన్తస్స కమ్మం ఆనన్తరియం హోతి. తిరచ్ఛానభూతం పన మాతరం, పితరం వా సయం వా తిరచ్ఛానభూతో మనుస్సభూతం, తిరచ్ఛానభూతం వా జీవితా వోరోపేన్తో ఆనన్తరియం న ఫుసతి, కమ్మం పన భారియం, ఆనన్తరియం ఆహచ్చేవ తిట్ఠతి. అరహన్తమ్పి మనుస్సభూతమేవ ఘాతేన్తో ఆనన్తరియం ఫుసతి. తస్స చ పుథుజ్జనకాలే పహారం దత్వా అరహత్తం పత్వా తస్మిం తేనేవ రోగేన మతేపి అరహన్తఘాతకో హోతి, న యక్ఖభూతం అరహన్తం, సేసఅరియపుగ్గలే వా మనుస్సభూతేపి ఘాతేన్తో, కమ్మం పన ఆనన్తరియసదిసం హోతి. యం పన పుథుజ్జనకాలే దిన్నం దానం అరహత్తం పత్వా పరిభుఞ్జతి, పుథుజ్జనస్సేవ తం దిన్నం హోతి, సేసఅరియపుగ్గలే మారేన్తస్స ఆనన్తరియం నత్థి, కమ్మం పన గరుకం హోతి. ఏత్థ చ ఏళకాదిచతుక్కం వేదితబ్బం – "ఏళకం మారేమీ"తి హి అభిసన్ధినా ఏళకట్ఠానే నిపన్నం మాతరం, పితరం, అరహన్తం వా మారేన్తో ఆనన్తరియం ఫుసతి, ఏళకాభిసన్ధినా వా మాతాదిఅభిసన్ధినా వా ఏళకం మారేన్తో ఆనన్తరియం న ఫుసతి, మాతాదిఅభిసన్ధినా తే ఏవ మారేన్తో ఫుసతేవ. ఏస నయో చోరచతుక్కాదీసుపి.

లోహితుప్పాదే తథాగతస్స అభేజ్జకాయతాయ కుద్ధచిత్తస్స పరస్స ఉపక్కమేన చమ్మచ్ఛేదో, లోహితపగ్ఘరణం వా నత్థి, దేవదత్తేన పన పవిద్ధసిలాతో భిజ్జిత్వా గతసక్ఖలికప్పహారేన వియ సరీరస్స అన్తోయేవ ఏకస్మిం ఠానే యథా ఖుద్దికమక్ఖికాపివనమత్తమ్పి లోహితం విసమం సమోసరతి, తథా కరోన్తస్స ఆనన్తరియం హోతి, న పన జీవకస్సేవ ముదుచిత్తేన దుట్ఠలోహితం నీహరిత్వా ఫాసుకం కరోన్తస్స , పుఞ్ఞమేవ పనస్స హోతి, పరినిబ్బుతే భగవతి చేతియం భిన్దన్తస్స, బోధిం ఛిన్దన్తస్స, ధాతూసు ఉపక్కమన్తస్స చ ఆనన్తరియం న హోతి, కమ్మం పన ఆనన్తరియసదిసం హోతి. బోధిరుక్ఖస్స పన థూపం వా సధాతుకం పటిమం వా బాధయమానం సాఖం, చేతియవత్థుం భిన్దిత్వా గచ్ఛన్తం బోధిమూలఞ్చ ఛిన్దిత్వా హరితుం వట్టతి. సచేపి సాఖాయ నిలీనా సకుణా చేతియే వచ్చం పాతేన్తి, ఛిన్దితుం వట్టతి. పరిభోగచేతియతో హి సరీరచేతియమేవ మహన్తతరం. ధాతునిధానరహితం పటిమాఘరం వా బోధిఘరం వా బాధేన్తం సాఖం ఛిన్దితుం న వట్టతి, ఓజోహరణసాఖం, పనస్స పూతిట్ఠానం వా ఛిన్దితుం వట్టతి, సరీరపటిజగ్గనే వియ పుఞ్ఞమేవ హోతి.

సఙ్ఘభేదే సమానసంవాససీమాయ సమానసంవాసకే సఙ్ఘే ఏకతో ఠితే విసుం వగ్గసఙ్ఘం గహేత్వా పఞ్చహి కారణేహి సఙ్ఘం భిన్దన్తస్స సఙ్ఘభేదో హోతి ఆనన్తరియకమ్మఞ్చ. వుత్తం హేతం "పఞ్చహి, ఉపాలి, ఆకారేహి సఙ్ఘో భిజ్జతి. కతమేహి పఞ్చహి? కమ్మేన ఉద్దేసేన వోహరన్తో అనుస్సావనేన సలాకగ్గాహేనా"తి (పరి॰ ౪౫౮). తత్థ **కమ్మేనా**తి అపలోకనాదీసు చతూసు అఞ్ఞతరేన కమ్మేన. **ఉద్దేసేనా**తి పాతిమోక్ఖుద్దేసేన. **వోహరన్తో** కథయన్తో తాహి తాహి ఉపపత్తీహి "అధమ్మం ధమ్మో"తిఆదీని అట్ఠారస భేదకరవత్థూని దీపేన్తో. **అనుస్సావనేనా**తి "నను తుమ్హే జానాథ మయ్హం బహుస్సుతాదిభావం, కథం హి నామ మాదిసో ఉద్ధమ్మం ఉబ్బినయం సత్థుసాసనం గాహేయ్య, కిమహం అపాయతో న భాయామీ"తిఆదినా నయేన కణ్ణమూలే వచీభేదం కత్వా అనుస్సావనేన. **సలాకగ్గాహేనా**తి ఏవం వోహారానుస్సావనేహి తేసం చిత్తం ఉపత్థమ్భేత్వా అనివత్తిధమ్మం కత్వా "గణ్హథ ఇమం సలాక"న్తి సలాకగ్గాహేన.

ఏత్థ చ కమ్మమేవ ఉద్దేసో వా పమాణం, వోహారానుస్సావనసలాకగ్గాహా పన పుబ్బభాగా. తేసు నిప్ఫన్నేసుపి అభిన్నోవ హోతి సఙ్ఘో. యదా పన వోహారానుస్సావనేహి చత్తారో వా అతిరేకే వా భిక్ఖూ సలాకం గాహేత్వా వగ్గం సఙ్ఘం గహేత్వా విసుం కమ్మం వా ఉద్దేసం వా

కరోతి, తదా సఙ్ఘో భిన్నో నామ హోతి. అభేదపురేక్ఖారస్స పన సమగ్గసఞ్ఞాయ వట్టతి. సమగ్గసఞ్ఞాయ హి కరోన్తస్స నేవ భేదో హోతి, న ఆనన్తరియం, తథా తతో ఊనపరిసాయ కరోన్తస్స. వుత్తం హేతం "ఏకతో, ఉపాలి, చత్తారో హోన్తి ఏకతో చత్తారో, నవమో అనుస్సావేతీ"తిఆది (చూళవ॰ ౩౫౧).

ఇమేసు పన పఞ్చసు ఆనన్తరియేసు సఙ్ఘభేదో వచీకమ్మం, సేసాని కాయకమ్మాని, సబ్బానేవ ఖో తాని కాయద్వారతోపి వచీద్వారతోపి సముట్ఠహన్తి. సఙ్ఘభేదోపి హి హత్థముద్దాయ భేదం కరోన్తస్స కాయద్వారతోపి సముట్ఠాతి, సఙ్ఘభేదో చేత్థ కప్పట్ఠితియో. కప్పవినాసే ఏవ హి సఙ్ఘభేదతో ముచ్చతి, సేసానం పన తథా నియమో నత్థి. యేన చ పఞ్చపేతాని కమ్మాని కతాని హోన్తి, తస్స సఙ్ఘభేదోవ నిరయే విపచ్చతి, సేసాని "అహోసి కమ్మం నాహోసి కమ్మవిపాకో"తి ఏవమాదీసు సఙ్ఖ్యం గచ్ఛన్తి. సఙ్ఘభేదాభావే లోహితుప్పాదో, తదభావే అరహన్తఘాతో , తదభావే మాతుఘాతో, పితుఘాతో వా, తస్మిమ్పి సీలసమ్పన్నతరే. పురిమాని చేత్థ చత్తారి సబ్బేసం గహట్ఠపబ్బజితానం సాధారణాని, సఙ్ఘభేదో పన పకతత్తస్స భిక్ఖునోవ, అసాధారణో అఞ్ఞేసం, భిక్ఖునీపి హి సఙ్ఘం న భిన్దతి, పగేవ ఇతరే. పఞ్చపి చేతాని దుక్ఖవేదనాసమ్పయుత్తాని, దోసమూలాని చాతి వేదితబ్బాని.

అట్ఠమం భవం నిబ్బత్తేయ్యాతి ఏత్థ అరియసావకస్స అట్ఠమభవాగహణం కేన నియామితన్తి? విపస్సనాయ. యస్స హి సా తిక్ఖా, సో ఏకం ఏవ భవం నిబ్బత్తిత్వా అరహత్తం పత్వా **ఏకబీజీ** నామ హోతి. యస్స మన్దా, సో దుతియే…పే॰… ఛట్ఠే వా భవే అరహత్తం పత్వా **కోలంకోలో** నామ హోతి. యస్స పన అతిమన్దా, సో సత్తమం భవం నాతిక్కమతి, తత్థ నియమేన అరహత్తం పాపుణిత్వా **సత్తక్ఖత్తుపరమో** నామ హోతి. సచేపి హిస్స సత్తమే భవే నిద్దం ఓక్కన్తస్స మత్థకే అసని వా పబ్బతకూటో వా పతేయ్య, తస్మిమ్పి కాలే అరహత్తం పత్వావ పరినిబ్బాతి. ఉత్తమకోటియా హి సత్తమభవానతిక్కమనఞ్ఞేవ సన్ధాయేవ "నియతో సమ్బోధిపరాయణో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౬౬; ౨.౧౬౯; సం॰ ని॰ ౫.౯౯౮) వుత్తోతి.

ఏకిస్సా లోకధాతుయా ద్వే అరహన్తో సమ్మాసమ్బుద్ధాతిఆదీసు దససహస్సచక్కవాళసఙ్ఖాతం జాతిఖేత్తం ఏకా లోకధాతు నామ ఆణావిసయఖేత్తేసు బుద్ధుప్పత్తిసఙ్ఖాయ ఏవాభావతో. తత్థ ద్విన్నం బుద్ధానం ఉప్పత్తిపటిసేధం అకత్వా జాతిఖేత్తే ఏవ కతో. ఠపేత్వా ఇమం చక్కవాళం అఞ్ఞస్మిం చక్కవాళే బుద్ధా న ఉప్పజ్జన్తి బుద్ధత్తహేతూనం అనాదిబుద్ధపరమ్పరాదీనం తథాభావా. తతో ఏవ హి సత్తా నిరవసేసతో నిబ్బుతిం న పాపుణన్తి. యది హి సబ్బచక్కవాళేసు బుద్ధా ఉప్పజ్జేయ్యుం, సబ్బే సత్తా ఇతో పుబ్బే నిరవసేసతో నిబ్బుతిం పాపుణేయ్యుం, న చ తం అత్థి, తస్మా అనాదిబుద్ధపరమ్పరాయ వివట్టూపనిస్సయసమ్పన్నానం నివాసభూతే ఇమస్మిం చక్కవాళే ఏవ ఉప్పజ్జన్తీతి వేదితబ్బా. తే చేత్థాపి దుల్లభా, తేసం దుల్లభత్తా ఏవేత్థ కప్పానం అసఙ్ఖ్యేయ్యమ్పి బుద్ధుప్పాదరహితం హోతి. యది చ తే సులభా భవేయ్యుం, ఏకస్మిం వివట్టట్ఠాయిఅసఙ్ఖ్యేయ్యే చతుసట్ఠిబుద్ధానమ్పి ఉప్పజ్జితుం సక్కా భవేయ్య అన్తరకప్పస్స బుద్ధన్తరత్తా. భద్దకప్పేసు చేత్థ పఞ్చ బుద్ధా ఏవ ఉప్పజ్జన్తి. కథం పనేత్థాపి దుల్లభతరా చక్కవాళన్తరేసు ఉప్పజ్జేయ్యుం, బుద్ధానఞ్చ దుల్లభతా కారణదుల్లభతాయ, తస్మా ఇమస్మిఞ్ఞేవ చక్కవాళే బుద్ధా ఉప్పజ్జన్తి? ఏత్థాపి న దేవబ్రహ్మలోకేసు, మనుస్సలోకే ఏవ పన ఉప్పజ్జన్తి ఏత్థేవ సబ్బసో తివిధసద్ధమ్మాధారస్స సఙ్ఘరతనస్స పాతుభావతో, ఇతరలోకేసు నిరవసేసతో పకారాసమ్భవతో చ.

యది హి బుద్ధా దేవలోకాదీసు ఉప్పజ్జేయ్యుం, మనుస్సా భయేన ఉపసఙ్కమితుమేవ న సక్కోన్తి, పగేవ ధమ్మసవనపబ్బజ్జాదిం కాతుం, తేనేవ అమ్హాకం బోధిసత్తో అత్తనో రూపకాయానుభావాదిసమ్పత్తియా ఉప్పన్నఅమనుస్ససఙ్కాకుతూహలం జనం నిజ్ఝాపేతుం ఉత్తానసేయ్యకాదినియామేన వడ్ఢిత్వా దారపరిగ్గహాదిం అకాసి, ఏవం కత్వా పబ్బజితమ్పి నం రాజగహే పిణ్డాయ పవిసిత్వా పణ్డవపబ్బతపస్సే నిసీదిత్వా పిణ్డపాతం పరిభుఞ్జన్తం బిమ్బిసారో నానప్పకారతో మనుస్సభావం విచినిత్వావ ఉపసఙ్కమితుం విసహి, నో అఞ్ఞథా. లోకనిత్థారణత్థాయ హి బుద్ధా ఉప్పజ్జన్తి, న అత్తనో సక్కారాదిఅత్థాయ, తస్మా మనుస్సేసు ఏవ ఉప్పజ్జన్తీతి వేదితబ్బో. తత్థాపి ఇమస్మిం జమ్బుదీపే ఏవ, తత్థాపి ఇమస్మిం మజ్ఝిమపదేసే ఏవ. న కేవలఞ్చ బుద్ధావ, పచ్చేకబుద్ధా, అగ్గసావకమహాసావకా చ చక్కవత్తిఆదయో చ అఞ్ఞేపి పుఞ్ఞవన్తసత్తా ఏత్థేవ ఉప్పజ్జన్తి.

అపుబ్బం అచరిమన్తి ఏత్థ మాతుకుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిగ్గహణతో పురే పుబ్బం నామ, ధాతుఅన్తరధానతో పచ్ఛా చరిమం నామ, ఉభిన్నమన్తరా అపుబ్బం అచరిమం నామ. ఏత్థన్తరే అఞ్ఞస్స బుద్ధస్స ఉప్పత్తి నివారితా, ధాతుఅన్తరధానే పన జాతే అఞ్ఞస్స ఉప్పత్తి న నివారితా. కిఞ్చాపి న నివారితా, అన్తరకప్పం పన ఖేపేత్వావ ఉప్పజ్జన్తీతి వేదితబ్బం.

పఞ్చ హి అన్తరధానాని నామ అధిగమఅన్తరధానం పటిపత్తిఅన్తరధానం పరియత్తిఅన్తరధానం లిఙ్గఅన్తరధానం ధాతుఅన్తరధానన్తి. తత్థ అధిగమోతి మగ్గఫలాభిఞ్ఞాపటిసమ్భిదాయో, సో పరిహాయమానో పటిసమ్భిదాతో పట్ఠాయ పరిహాయతి. పరినిబ్బానతో హి వస్ససహస్సమేవ పటిసమ్భిదా నిబ్బత్తేతుం సక్కోన్తి, తతో పరం అభిఞ్ఞా, తాపి నిబ్బత్తేతుం అసక్కోన్తా సుక్ఖవిపస్సకఖీణాసవా హోన్తి, తతో అనాగామినో, తతో సకదాగామినో, సోతాపన్నా చ హోన్తి, తేసు ధరన్తేసుపి అధిగమో అనన్తరహితోవ హోతి, పచ్ఛిమకస్స పన సోతాపన్నస్స జీవితక్ఖయేన అధిగమో అన్తరహితో నామ హోతి. ఇదం **అధిగమఅన్తరధానం**.

తతో మగ్గఫలాని నిబ్బత్తేతుం అసక్కోన్తా "నత్థి దాని నో అరియధమ్మపటివేధో"తి ఝానవిపస్సనాసు వోసానం ఆపజ్జిత్వా కోసజ్జబహులా చతుపారిసుద్ధిసీలమత్తం రక్ఖన్తో అఞ్ఞమఞ్ఞం న చోదేన్తి, న సారేన్తి, అకుక్కుచ్చకా హోన్తి, తతో పట్ఠాయ ఖుద్దానుఖుద్దకాని మద్దన్తి, తతో గరుకాపత్తిం ఆపజ్జన్తి, పారాజికమత్తమేవ రక్ఖన్తి, తేసు ధరన్తేసుపి పటిపత్తి అనన్తరహితావ హోతి, పచ్ఛిమకస్స పన భిక్ఖునో సీలభేదేన వా జీవితక్ఖయేన వా పటిపత్తి అన్తరహితా నామ హోతి. ఇదం **పటిపత్తిఅన్తరధానం** నామ.

పరియత్తీతి సాట్ఠకథం తేపిటకం బుద్ధవచనం, గచ్ఛన్తే గచ్ఛన్తే కాలే అధమ్మికేహి కలియుగరాజూహి విపన్నసస్సాదిసమ్పత్తితాయ పచ్చయదాయకా దుగ్గతా హోన్తి, భిక్ఖూ చ పచ్చయేహి కిలమన్తా అన్తేవాసికే గహేతుం న సక్కోన్తి. తతో అట్ఠకథా పరిహాయతి, పాళివసేనేవ పరియత్తిం ధారేన్తి, తతో పాళిం సకలం ధారేతుం న సక్కోన్తి, పఠమం అభిధమ్మపిటకం పరిహాయతి, తఞ్చస్స పరిహాయనం మత్థకతో పఠాయ. పఠమమేవ హి మహాపకరణం పరిహాయతి, తతో యమకం కథావత్థు పుగ్గలపఞ్ఞత్తి ధాతుకథా విభఙ్గో ధమ్మసఙ్గహో చ అనుక్కమేన పరిహాయన్తి, తతో మత్థకతో పట్ఠాయ సుత్తన్తపిటకం పరిహాయతి, పఠమం హి అఙ్గుత్తరనికాయో ఏకాదసకనిపాతతో పట్ఠాయ యావఏకకనిపాతా పరిహాయతి, తతో మత్థకతో పట్ఠాయ సంయుత్తనికాయో, పఠమం హి మహావగ్గో పరిహాయతి, తతో సళాయతనవగ్గో ఖన్ధకవగ్గో నిదానవగ్గో సగాథావగ్గోతి, ఏవం మజ్ఝిమనికాయదీఘనికాయాదయో చ మత్థకతో పట్ఠాయ పరిహాయన్తి, తతో వినయపిటకమేవ తిట్ఠతి, తమ్పి పరివారతో పట్ఠాయ యావ మహావిభఙ్గా పరిహాయతి, తతో ఉపోసథక్ఖన్ధకతో మాతికామత్తమేవ ధారేన్తి, తదాపి యావ చతుప్పదికాపి గాథా మనుస్సేసు పవత్తతి, తావ పరియత్తి అనన్తరహితావ హోతి, తాయ అన్తరహితాయ పరియత్తి అన్తరహితా నామ హోతి. ఇదం **పరియత్తిఅన్తరధానం** నామ.

గచ్ఛన్తే గచ్ఛన్తే కాలే పత్తచీవరగ్గహణాదిఆకప్పం న పాసాదికం హోతి, నిగణ్ఠాదయో వియ అలాబుపత్తాదిం అగ్గబాహాయ పక్ఖిపిత్వాపి ఓలమ్బిత్వాపి సిక్కాయ ఓలగ్గేత్వాపి విచరన్తి, చీవరరజనమ్పి న సారుప్పం, ఓట్ఠట్ఠికవణ్ణం కత్వా ధారేన్తి, తతో రజనమ్పి ఓవట్టికవిజ్ఝనమ్పి న హోతి, దసా ఛేత్వా పరిబ్బాజకా వియ కాసావమత్తమేవ ధారేన్తి, తతో పరిక్ఖీణే కాలే ఖుద్దకకాసావఖణ్డం హత్థే వా గీవాయ వా బన్ధిత్వా కసికమ్మాదీని కత్వా దారభరణాదిం కరోన్తి, తదా దక్ఖిణం దేన్తో జనో సఙ్ఘం ఉద్దిస్స ఏతేసం దేతి, ఇదం సన్ధాయ భగవతా వుత్తం "భవిస్సన్తి ఖో పనానన్ద, అనాగతమద్ధానం గోత్రభునో కాసావకణ్ఠా దుస్సీలా పాపధమ్మా, తేసు దుస్సీలేసు సఙ్ఘం ఉద్దిస్స దానం దస్సన్తి, తదాపహం, ఆనన్ద, సఙ్ఘగతం దక్ఖిణం అసఙ్ఖేయ్యం అప్పమేయ్యం వదామీ"తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౮౦). తతో "పపఞ్చో ఏస, కిం ఇమినా అమ్హాక"న్తి తం కాసావఖణ్డం ఛిన్దిత్వా అరఞ్ఞే ఖిపన్తి, ఏతస్మిం కాలే లిఙ్గం అన్తరహితం నామ హోతి. ఇదం **లిఙ్గఅన్తరధానం** నామ.

తతో తత్థ తత్థ సక్కారసమ్మానం అలభమానా ధాతుయో బుద్ధానం అధిట్ఠానబలేన సక్కారసమ్మానలబ్భమానకట్ఠానం గమిస్సన్తి, తతో సబ్బత్థ అలభమానా సబ్బధాతుయో మహాబోధిమణ్డమేవ గమిస్సన్తి. సాసపమత్తాపి హి ధాతు న అన్తరా నస్సిస్సతి, తా పన బోధిమణ్డే పల్లఙ్కేన నిసిన్నబుద్ధసరీరసిరిం, యమకపాటిహారియఞ్చ దస్సేస్సన్తి, తతో ధాతుసరీరతో తేజో సముట్ఠాయ తం సరీరం అపణ్ణత్తికభావం గమేతి, తదా దససహస్సచక్కవాళే దేవతా పరినిబ్బానదివసే వియ పరిదేవిత్వా పూజాసక్కారం కత్వా పక్కమన్తి. ఇదం **ధాతుఅన్తరధానం** నామ.

ఇమస్స పఞ్చవిధస్స అన్తరధానస్స పరియత్తిఅన్తరధానమేవ మూలం. పరియత్తియం హి సతి పటివేధాదయోపి నట్ఠా నామ న హోన్తి, అసతి నట్ఠాతి. యథా చ నిధికుమ్భియా జాననత్థాయ పాసాణపిట్ఠే ఉపనిబద్ధఅక్ఖరేసు ధరన్తేసు నిధికుమ్భి నట్ఠా నామ న హోతి, అక్ఖరేసు పన నట్ఠేసు నట్ఠా, ఏవంసమ్పదమిదం వేదితబ్బం. యథాహ –

"యావ తిట్ఠన్తి సుత్తన్తా,
వినయో యావ దిప్పతి;
తావ దక్ఖన్తి ఆలోకం,
సూరియే అబ్భుట్ఠితే యథా.

"సుత్తన్తేసు అసన్తేసు,
పముట్ఠే వినయమ్హి చ;
తమో భవిస్సతి లోకే,
సూరియే అత్థఙ్గతే యథా.

"సుత్తన్తే రక్ఖితే సన్తే,
పటిపత్తి హోతి రక్ఖితా;
పటిపత్తియం ఠితో ధీరో,
యోగక్ఖేమా న ధంసతీ"తి; (అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧౩౦; సారత్థ॰ టీ॰ పాచిత్తియ ౩.౪౩౮);

ఏవమిమేసు పఞ్చసు అన్తరధానేసు ధాతుఅన్తరధానతో పచ్ఛా చరిమం నామాతి వేదితబ్బం.

కస్మా పన ద్వే సమ్మాసమ్బుద్ధా అపుబ్బం అచరిమం న ఉప్పజ్జన్తీతి? నిరత్థకతోవ. ఏకోవ హి సమ్మాసమ్బుద్ధో అనన్తేసు చక్కవాళేసు సబ్బసత్తానమ్పి యది ఉపనిస్సయో భవేయ్య, ఏకక్ఖణే సపాటిహారియం సబ్బానుకూలం ధమ్మం దేసేత్వా తే వినేతుం సక్కోతి, కిమఙ్గం పన నానక్ఖణేసు, తస్మా ఏకస్మిం కాలే అనేకేసం సమ్మాసమ్బుద్ధానం ఉప్పత్తి నిరత్థికావ. అనత్థకతా పన అనచ్ఛరియఅగారవవివాదాదిదోసతో చేవ మహాపథవియా ద్విన్నం బుద్ధానం ధారణే అసమత్థతాయ వికిరణాదిదోసతో చ వేదితబ్బా. చక్కవత్తినో పన ఏకస్మిం చక్కవాళే ద్వే ఏకతో న ఉప్పజ్జన్తి, ఏకోవ ఉప్పజ్జతి. నానాచక్కవాళేసు పన బహూపి ఏకతో ఉప్పజ్జన్తీతి వేదితబ్బా. ఏత్థ హి "ఏకిస్సా లోకధాతుయా"తి ఏతస్స ఏకస్మిం చక్కవాళేతి అత్థో గహేతబ్బో. అపుబ్బం అచరిమఞ్చేత్థ చక్కరతనపాతుభావఅన్తరధానానం వేమజ్ఝం వేదితబ్బం. అన్తరధానఞ్చస్స చక్కవత్తినో కాలకిరియతో, పబ్బజ్జాతో వా సత్తమే దివసే హోతి, తస్స చ అనుభావేన ద్విన్నం ఏకత్థ సహఅనుప్పత్తి చ వేదితబ్బా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. ఠానాఠానఞాణబలం పఠమం.

దుతియే **కమ్మసమాదానాన**న్తి సమాదియిత్వా కతానం కుసలాకుసలానం, కమ్మమేవ వా కమ్మసమాదానం. **ఠానసో హేతుసో**తి పచ్చయతో చేవ హేతుసఙ్ఖాతకారణతో చ . తత్థ గతిఉపధికాలపయోగా విపాకస్స పచ్చయా, కమ్మం హేతు. తదుభయతో కమ్మవిపాకం యథాభూతం పజానాతి. కథం? భగవా హి "ఏకచ్చస్స బహూని పాపకమ్మాని గతిఉపధికాలపయోగానం సమ్పత్తియా పటిబాహితాని న విపచ్చన్తి, తేసం విపత్తిం ఆగమ్మ విపచ్చన్తి, ఏకచ్చస్స బహూని కల్యాణకమ్మాని తేసం విపత్తియా పటిబాహితాని న విపచ్చన్తి, తేసం సమ్పత్తిం ఆగమ్మ విపచ్చన్తీ"తి పజానాతి.

తత్థ **గతివిపత్తీ**తి చత్తారో అపాయా. **గతిసమ్పత్తీ**తి మనుస్సదేవగతియో. **ఉపధీ**తి అత్తభావో . తస్స సమిద్ధి **సమ్పత్తి** నామ, అసమిద్ధి **విపత్తి** నామ. **కాలసమ్పత్తీ**తి సురాజసుమనుస్సకాలసఙ్ఖాతో సమ్పన్నకాలో, తప్పటిపక్ఖో **కాలవిపత్తి** నామ. తస్స తస్స పన కమ్మస్స సమ్మాపయోగో **పయోగసమ్పత్తి,** మిచ్ఛాపయోగో **పయోగవిపత్తి** నామ. తత్థ హి ఏకచ్చస్స కుసలకమ్మేన దేవగతిఆదీసు గతియం నిబ్బత్తస్స తం గతిసమ్పత్తిం ఆగమ్మ కుసలాని ఏవ విపచ్చన్తి. ఠాయ పన గతిసమ్పత్తియా పటిబాహితాని అకుసలాని తత్థ విపచ్చితుం

న సక్కోన్తి. తాని పున నిరయాదీసు అపాయేసు నిబ్బత్తస్స తం గతివిపత్తిం ఆగమ్మ యథాసుఖం విపచ్చన్తి. తాయ పన గతివిపత్తియా పటిబాహితాని కుసలాని తత్థ విపచ్చితుం న సక్కోన్తి. ఏకచ్చస్స దస్సనీయేనాభిరూపేన కాయేన సమన్నాగతస్స యదిపి సో దాసో వా హోతి హీనజచ్చో వా, తం ఉపధిసమ్పత్తిం ఆగమ్మ కుసలాని ఏవస్స విపచ్చన్తి. తాదిసం హి సురూపం "అయం కిలిట్ఠకమ్మస్స నానుచ్ఛవికో"తి ఉచ్చేసు అమచ్చాదిట్ఠానేసు ఠపేన్తి, చణ్డాలిమ్పి సురూపం అగ్గమహేసిఆదిట్ఠానేసు ఠపేన్తి. తాయ పన ఉపధిసమ్పత్తియా పటిబాహితాని అకుసలానస్స విపచ్చితుం న సక్కోన్తి. తాని పన ఉపధివిపత్తియం చ ఠితస్స యథాసుఖం విపచ్చన్తి. రాజకులాదీసు హి ఉప్పన్నమ్పి దురూపం హీనేసు ఠపేన్తి. ఏకచ్చస్స పన పఠమకప్పికానం వా చక్కవత్తిరఞ్ఞో వా బుద్ధానం వా సురాజసుమనుస్సానం సమ్పన్నే కాలే నిబ్బత్తస్స తం కాలసమ్పత్తిం ఆగమ్మ కుసలాని ఏవ విపచ్చన్తి, న అకుసలాని. తాని పున దురాజదుమనుస్సానం విపన్నే కాలే తం కాలవిపత్తిం ఆగమ్మ విపచ్చన్తి, న పన కుసలాని తాయ కాలవిపత్తియా పటిబాహితత్తా. ఏకచ్చస్స పన సీలసంయమాదిఅనవజ్జపయోగేన చేవ సావజ్జేన వా అనవజ్జేన వా దేసకాలానుసారేన ఆయుధసిప్పాదిపయోగసామత్థియేన చ సమన్నాగతస్స తం పయోగసమ్పత్తిం ఆగమ్మ కుసలాని ఏవ విపచ్చన్తి, న అకుసలాని. తాని పున యథావుత్తవిపరీతపయోగవిపత్తిం ఆగమ్మ విపచ్చన్తి, న పన కుసలాని తాయ పటిబాహితత్తా. యుద్ధాదీసు హి పాణాతిపాతాదిఅకుసలం కరోన్తాపి తంతంఆయుధసిప్పాదిపయోగసమ్పత్తిం నిస్సాయేవ సేనాపతిట్ఠానాదిమహాసమ్పత్తిం లభన్తి, న పన తం అకుసలం నిస్సాయ. యథా దానవేయ్యావచ్చాదీసు కుసలం కరోన్తాపి అధిమత్తవాయామాదిపయోగవిపత్తిం నిస్సాయ అనయబ్యసనమ్పి పాపుణన్తి, న పన తం కుసలం నిస్సాయ. ఏవమేతాహి చతూహి సమ్పత్తీహి, విపత్తీహి చ కుసలాకుసలానం విపచ్చనావిపచ్చనవిభాగం భగవా యథాభూతం పజానాతి. అయం తావేత్థ విభఙ్గనయేన దుతియబలస్స విభావనా.

అపరేన చస్స –

> "అహోసి కమ్మం అహోసి కమ్మవిపాకో, అహోసి కమ్మం నాహోసి కమ్మవిపాకో, అహోసి కమ్మం అత్థి కమ్మవిపాకో, అహోసి కమ్మం నత్థి కమ్మవిపాకో, అహోసి కమ్మం భవిస్సతి కమ్మవిపాకో, అహోసి కమ్మం న భవిస్సతి కమ్మవిపాకో, అత్థి కమ్మం నత్థి కమ్మవిపాకో, అత్థి కమ్మం నత్థి కమ్మవిపాకో, అత్థి కమ్మం భవిస్సతి కమ్మవిపాకో, అత్థి కమ్మం న భవిస్సతి కమ్మవిపాకో, భవిస్సతి కమ్మం భవిస్సతి కమ్మవిపాకో , భవిస్సతి కమ్మం న భవిస్సతి కమ్మవిపాకో"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౩౪) –

ఇమినా పటిసమ్భిదాయం వుత్తేనాపి నయేన విభావనా వేదితబ్బా. తత్థ యం అతీతత్తభావే ఆయూహితం కమ్మం వుత్తం, హేతుపచ్చయం ఆగమ్మ తత్థేవ విపాకం అదాసి. ఇదం సన్ధాయ "అహోసి కమ్మం అహోసి కమ్మవిపాకో"తి పఠమం పదం వుత్తం. యం అతీతేసు పన దిట్ఠధమ్మవేదనీయాదీసు బహూసు ఏకం దిట్ఠధమ్మవేదనీయం లద్ధపచ్చయం విపాకం దేతి, సేసాని అవిపాకాని. ఏకం ఉపపజ్జవేదనీయం పన పటిసన్ధిం ఆకడ్ఢతి, ఏకం ఆనన్తరియం నిరయపటిసన్ధిం దేతి, సేసాని అవిపాకాని. అట్ఠసు సమాపత్తీసు ఏకాయ బ్రహ్మలోకే నిబ్బత్తతి, సేసా అవిపాకా. ఇదం సన్ధాయ "అహోసి కమ్మం నాహోసి కమ్మవిపాకో"తి దుతియం పదం వుత్తం. యం అతీతం కమ్మం ఏతరహి విపాకం దేతి, ఇదం సన్ధాయ తతియం. యం పురిమనయేన న విపచ్చతి, ఇదం సన్ధాయ చతుత్థం. యం అనాగతే విపాకం దస్సతి, ఇదం సన్ధాయ పఞ్చమం. యం న విపచ్చతి, ఇదం సన్ధాయ ఛట్ఠం. యం ఏతరహి ఆయూహితం కమ్మం ఏతరహేవ విపాకం దేతి, ఇదం సన్ధాయ సత్తమం. యం న విపచ్చతి, ఇదం సన్ధాయ అట్ఠమం. ఇమినా నయేన సేసపదానమ్పి అత్థో దట్ఠబ్బో. **ఇదం తథాగతస్సా**తి ఇదం సబ్బేహి ఏతేహి పకారేహి అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నానం కమ్మన్తరవిపాకన్తరానం యథాభూతతో జాననఞాణన్తి అత్థో. దుతియబలం.

తతియే **సబ్బత్థగామినిన్తి** సబ్బగతిగామినిఞ్చ అగతిగామినిఞ్చ. **పటిపదన్తి** మగ్గం. **యథాభూతం పజానాతీ**తి బహూసుపి మనుస్సేసు పాణాతిపాతాదీసు ఏకమేవ అకుసలం ఏకతో కరోన్తేసు ఇమస్స చేతనా నిరయగామినీ భవిస్సతి, ఇమస్స తిరచ్ఛానయోనిగామినీ, ఇమస్స పేత్తివిసయగామినీ, నిరయాదీసుపి పనేసా ఏవరూపే ఏవరూపే ఠానే ఏవఞ్చేవఞ్చ విపాకం దస్సతి, ఇమస్స పటిసన్ధిం ఆకడ్ఢితుం న సక్కోతి, అఞ్ఞేన కమ్మేన దిన్నపటిసన్ధికస్స దుబ్బలం ఉపధివేపక్కం భవిస్సతి. బహూసు వా ఏకతో దానాదికుసలం, విపస్సనం వా పట్ఠపేన్తేసు ఇమస్స చేతనా మనుస్సగతిగామినీ భవిస్సతి, ఇమస్స దేవగతిగామినీ, తత్థాపి ఏవఞ్చేవఞ్చ

విపాకం దస్సతి, ఇమస్స వా విపస్సనా ఏకం మగ్గం ద్వే వా తయో వా చత్తారో వా పటిసమ్భిదాదిసహితే వా రహితే వా నిప్ఫాదేస్సతి, ఇమస్స న కిఞ్చి పటివేధం సాధేస్సతీతిఆదినా అనన్తేహి ఆకారేహి ఏకవత్థుస్మిమ్పి ఉప్పన్నం కుసలాకుసలసఙ్ఖాతం సబ్బత్థగామినిపటిపదం అవిపరీతతో పజానాతీతి. తతియబలం.

చతుత్థే **అనేకధాతు**న్తి చక్ఖుధాతుఆదీహి, కామధాతుఆదీహి వా బహుధాతుం. **నానాధాతు**న్తి తాసఞ్ఞేవ ధాతూనం విలక్ఖణత్తా నానప్పకారం ధాతుం. **లోక**న్తి ఖన్ధాయతనధాతులోకం. **యథాభూతం పజానాతీ**తి తాసం తాసం ధాతూనం ఖన్ధాయతనధాతువిభఙ్గాదీసు వుత్తనయేన అనన్తప్పభేదం నానత్తం అవిపరీతతో పజానాతి. న కేవలఞ్చ తథాగతో ఉపాదిన్నకసఙ్ఖారలోకస్సేవ నానత్తం పజానాతి, అథ ఖో అనుపాదిన్నకసఙ్ఖారలోకస్సాపి పచ్చేకబుద్ధాదీహి పటివిజ్ఝితుం అసక్కుణేయ్యం నానత్తం పజానాతియేవ. తేహి ఉపాదిన్నకలోకస్సాపి నానత్తం ఏకదేసతోవ జానన్తి, అనుపాదిన్నస్స పన నేవ జానన్తి, సబ్బఞ్ఞుబుద్ధస్సేవేతం విసయో. ఏవం హి ఇమాయ నామ ధాతుయా ఉస్సన్నాయ ఇమేసం రుక్ఖగచ్ఛలతాదీనం, ఖన్ధదణ్డవల్లితచపత్తపుప్ఫఫలాదినో సణ్ఠానవణ్ణగన్ధరసఓజాహి, దేసకాలేహి చ అనన్తప్పభేదం నానత్తం, పథవీపబ్బతాదీనఞ్చ నానత్తం హోతీతి అనన్తేహి ఆకారేహి జానితుం సక్కోతి, నాఞ్ఞోతి. చతుత్థబలం.

పఞ్చమే **నానాధిముత్తిక**న్తి హీనాదీహి అధిముత్తీహి నానాధిముత్తికభావం. **యథాభూతం పజానాతీ**తి తేసుపి కాలేసు హీనాధిముత్తికా హీనాధిముత్తికే ఏవ సేవన్తి, పణీతాధిముత్తికా చ పణీతాధిముత్తికే. తత్థాపి అస్సద్ధా అస్సద్ధే, దుస్సీలా దుస్సీలే, మిచ్ఛాదిట్ఠికా మిచ్ఛాదిట్ఠికే, సద్ధా సద్ధే, సీలసుతచాగపఞ్ఞాదిసమ్పన్నా చ తే తే ఏవ సేవన్తీతి నానప్పకారతో జానాతి. సద్ధాసీలాదిసమ్పన్నా హి తబ్బిరహితే అత్తనో ఆచరియుపజ్ఝాయేపి న సేవన్తి, తేపి ఇతరే, అత్తనా అత్తనా పన సదిసే ఏవ సేవన్తీతి. పఞ్చమబలం.

ఛట్ఠే **పరసత్తాన**న్తి పధానసత్తానం. **పరపుగ్గలాన**న్తి తతో పరేసం హీనసత్తానం. ఏకత్థమేవ వా ఏతం పదద్వయం వేనేయ్యవసేన ద్విధా వుత్తం. **ఇన్ద్రియపరోపరియత్త**న్తి సద్ధాదీనం ఇన్ద్రియానం పరభావఞ్చ అపరభావఞ్చ, వుద్ధిఞ్చ హానిఞ్చాతి అత్థో. **యథాభూత**న్తి సబ్బేసం సత్తానం ఆసయానుసయచరితాధిముత్తిఆదీహి సద్ధాది తిక్ఖిన్ద్రియముదిన్ద్రియతం సబ్బాకారతో జానాతి. తత్థ **ఆసయో**తి నివాసట్ఠానం, యత్థ సత్తానం చిత్తసన్తానం నిచ్చం నివసతి. సో దువిధో వట్టాసయో వివట్టాసయో చ. తత్థ సస్సతుచ్ఛేదవసేన పవత్తం సబ్బం దిట్ఠిగతం **వట్టాసయో** నామ. సప్పచ్చయనామరూపపరిగ్గహతో పట్ఠాయ సబ్బం విపస్సనాఞాణం, మగ్గఞాణఞ్చ **వివట్టాసయో** నామ. మగ్గఞాణమ్పి హి "దసయిమే, భిక్ఖవే, అరియావాసా, యదరియా ఆవసింసూ"తిఆదివచనతో (అం॰ ని॰ ౧౦.౧౯) ఆసయోవ. ఇమం పన భగవా సత్తానం ఆసయం జానన్తో ఉభిన్నం దిట్ఠిఞాణానం అప్పవత్తిక్ఖణేపి జానాతి ఏవ. కామరాగాదికిలేసాధిముత్తఞ్ఞేవ హి పుగ్గలం భగవా తథేవ జానాతి. "అయం నేక్ఖమ్మాదిఅభిరతో వివట్టాసయో"తి నేక్ఖమ్మాదిం సేవన్తఞ్ఞేవ జానాతి, "అయం కామాదిఅభిరతో వట్టాసయో"తి అనుసయచరితాదిజాననేపి ఏసేవ నయో. తత్థ **అనుసయో** కామరాగానుసయాదితో సత్తవిధో. **చరిత**న్తి తీహి ద్వారేహి అభిసఙ్ఖతలోకియకుసలాకుసలం. **అధిముత్తీ**తి అజ్ఝాసయో. ఏవమేత్థ ఆసయానుసయఞాణం, ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణఞ్చాతి ద్వే ఞాణాని ఏకతో హుత్వా ఏకం బలఞాణం నామ జాతన్తి. ఛట్ఠబలం.

సత్తమే **ఝానవిమోక్ఖసమాధిసమాపత్తీన**న్తి పఠమాదీనం చతున్నం ఝానానం, "రూపీ రూపాని పస్సతీ"తిఆదీనం అట్ఠన్నం విమోక్ఖానం, సవితక్కసవిచారాదీనం తిణ్ణం సమాధీనం, పఠమజ్ఝానసమాపత్తిఆదీనం నవన్నం అనుపుబ్బసమాపత్తీనం. **సంకిలేస**న్తి హానభాగియధమ్మం. **వోదాన**న్తి విసేసభాగియం ధమ్మం. **వుట్ఠాన**న్తి యేన కారణేన ఝానాదీహి వుట్ఠహన్తి, తం కారణం. తం పన దువిధం వోదానమ్పి భవఙ్గమ్పి. హేట్ఠిమం హి పగుణం ఝానం అత్తనో వోదానవసేన ఉపరిమస్స ఝానస్స పదట్ఠానతో "వుట్ఠాన"న్తి వుచ్చతి, తమ్హా తమ్హా పన సమాధిమ్హా భవఙ్గవసేనేవ వుట్ఠానతో భవఙ్గమ్పి. నిరోధతో పన ఫలసమాపత్తియావ వుట్ఠహన్తి. ఇదం పాళిముత్తకవుట్ఠానం నామ, తం సబ్బం భగవా యథాభూతం సబ్బాకారేన పజానాతి. సత్తమబలం.

అట్ఠమే **పుబ్బేనివాసానుస్సతీ**తి పుబ్బేనివుత్థక్ఖన్ధానుస్సరణం, తం నామగోత్తవణ్ణాహారసుఖదుక్ఖాదీహి తత్థ తత్థ భవే విజ్జమానేహి అనన్తేహి ఆకారేహి యథాభూతం పజానాతీతి. అట్ఠమబలం.

నవమే **చుతూపపాత**న్తి చుతిఞ్చ ఉపపాతఞ్చ, తం చవమానఉపపజ్జమానహీనపణీతసువణ్ణదుబ్బణ్ణాదితో అనన్తపభేదే యథాకమ్మూపగే సత్తే దిబ్బచక్ఖుఞాణేన వణ్ణాయతనగ్గహణముఖేన దిస్వా సబ్బాకారతో పజానాతీతి. నవమబలం.

దసమే **ఆసవానం ఖయ**న్తి ఆసవనిరోధం నిబ్బానం, తం అరహత్తమగ్గఞాణేన చతుసచ్చపటివేధతో పజానాతీతి. దసమబలం.

ఇమానీతి యాని హేట్ఠా "తథాగతస్స దస తథాగతబలానీ"తి అవోచ, ఇమాని తానీతి అప్పనం కరోతి. యస్మా చేతోపరియఞాణాదీని సావకాదీనమ్పి యథారహం విజ్జమానానిపి సవిసయం కిఞ్చిదేవ జానన్తి, న చ సబ్బాకారతో. బుద్ధానం పన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం వియ సబ్బధమ్మేసు యథాసకం విసయే సబ్బత్థ సబ్బాకారతో ఏకక్ఖణే అప్పటిహతం పవత్తతి, తస్మా "తథాగతబలానీ"తి వుచ్చన్తి. యది ఏవం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్సేవాయం పభేదో హోతి, కస్మా పన "దసబలఞాణానీ"తి విసుం విభత్తానీతి? విసయకిచ్చభూమిభేదతో నేసం అఞ్ఞత్తా. దసబలఞాణేసు హి పఠమం కారణాకారణమేవ జానాతి, దుతియం కమ్మన్తరవిపాకన్తరమేవ జానాతి, తతియం కమ్మపరిచ్ఛేదమేవ, చతుత్థం నానత్తకారణమేవ, పఞ్చమం సత్తానం అజ్ఝాసయాధిముత్తిమేవ, ఛట్ఠం ఇన్ద్రియానం తిక్ఖముదుభావమేవ, సత్తమం ఝానాదీహి సద్ధిం తేసం సంకిలేసాదిమేవ, అట్ఠమం పుబ్బేనివుత్థక్ఖన్ధసన్తతిమేవ, నవమం సత్తానం చుతిపటిసన్ధిమేవ, దసమం సచ్చపరిచ్ఛేదమేవ, నాఞ్ఞం.

సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పన ఏతేహి జానితబ్బఞ్చ తతో ఉత్తరిఞ్చ సబ్బం అతీతాదిభేదం ఏకక్ఖణే సబ్బాకారతో జానాతి, ఏతేసం పన కిచ్చం న సబ్బం కరోతి. తం హి ఝానం హుత్వా అప్పేతుం, ఇద్ధి హుత్వా వికుబ్బితుం, మగ్గో హుత్వా కిలేసే ఖేపేతుం న సక్కోతి. దసబలఞాణాని పన తం సబ్బం యథారహం కాతుం సక్కోన్తి. తేసు చ పటిపాటియా సత్త ఞాణాని కామావచరాని, తతో ద్వే రూపావచరాని, అవసానే ఏకం లోకుత్తరం. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం పన కామావచరమేవాతి ఏవం విసయకిచ్చభూమిభేదతో అఞ్ఞమేవ దసబలఞాణం. అఞ్ఞం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణన్తి. అయం తావ పదత్థానుసారతో వినిచ్ఛయో. **ధమ్మభేదా**దితో పన సబ్బోపి వినిచ్ఛయో ఏకవిధకోట్ఠాసతో పట్ఠాయ ఏత్థ వుత్తానుసారతోవ ఞాతబ్బో, సుత్తన్తభాజనీయాదయో హి విభఙ్గనయభేదా ఏత్థ, ఇతో పరేసు చ విభఙ్గేసు నత్థీతి.

ఞాణవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గమాతికాయ పనాయం నిక్ఖేపపరిచ్ఛేదేన సద్ధిం **అత్థతో** వినిచ్ఛయో. మాతికాయ హి ఆదితో తావ – **జాతిమదో**తిఆదయో తేసత్తతి ఏకకా నిక్ఖిత్తా, తతో **కోధో చ ఉపనాహో చా**తిఆదయో అట్ఠారస దుకా, అకుసలమూలాదయో పఞ్చతింస తికా, ఆసవచతుక్కాదయో చుద్దస చతుక్కా, ఓరమ్భాగియసంయోజనాదయో పన్నరస పఞ్చకా, వివాదమూలాదయో చుద్దస ఛక్కా, అనుసయాదయో సత్త సత్తకా, కిలేసవత్థుఆదయో అట్ఠ అట్ఠకా, ఆఘాతవత్థుఆదయో నవ నవకా, కిలేసవత్థుఆదయో సత్త దసకా, ఛన్నం అట్ఠారసకానం వసేన అట్ఠసతతణ్హావిచరితాని చ యథాక్కమం నిక్ఖిపిత్వా అన్తే ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని బ్రహ్మజాలసుత్తే అతిదస్సితానీతి సబ్బానిపి తేసట్ఠిఅధికాని అట్ఠకిలేససతాని నిక్ఖిత్తానీతి వేదితబ్బాని. అయం తావ నిక్ఖేపపరిచ్ఛేదో.

అత్థతో పన ''**జాతిమదో**''తిఆదీసు జాతిఉచ్చాకులీనతం నిస్సాయ "ఖత్తియాదీనం చతున్నమ్పి వణ్ణానం అహం ఉత్తమజాతికో, ఇమే న ఉత్తమజాతికా"తి ఏవం అత్తుక్కంసనపరవమ్భనవసేన ఉప్పన్నో మజ్జనాకారప్పవత్తో మానో **జాతిమదో** నామ. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. తత్థ ఆదిచ్చగోత్తకస్సపగోత్తాదిఉత్తమగోత్తం నిస్సాయ **గోత్తమదో**. నిరాబాధతం, యోబ్బఞ్ఞం, "చిరం సుఖం జీవిం జీవామి జీవిస్సామీ"తి ఏవం జీవితం, బహులాభఞ్చ నిస్సాయ యథాక్కమం **ఆరోగ్యమదా**దయో వుత్తా. సుకతపణీతపచ్చయలాభం, మాననవన్దనాదిగరుకారం మఞ్ఞేవ పముఖం కత్వా పఞ్హం పుచ్ఛన్తి, పరివారేత్వా గచ్ఛన్తీతి ఏవం పురేక్ఖారం, మహాపరివారం, సుచిపరివారఞ్చ నిస్సాయ యథాక్కమం **సక్కారమదా**దయో చ వేదితబ్బా. భోగో పన కిఞ్చాపి లాభగ్గహణేనేవ గహితో, నిహితధనవసేన పనేత్థ లాభో వేదితబ్బో, "అన్నపానవత్థాభరణమాలాగన్ధాదిఉపభోగసమిద్ధివసేనాపి వత్తుం వట్టతీ"తిపి వదన్తి. సరీరవణ్ణం, గుణవణ్ణఞ్చ

నిస్సాయ **వణ్ణమదో**. బాహుసచ్చం, పటిభానం, "వణ్ణం బుద్ధవంసం రాజవంసం జనపదవంసం గామవంసం రత్తిన్దివపరిచ్ఛేదం నక్ఖత్తముహుత్తయోగం జానామీ"తి ఏవం రత్తఞ్ఞుతం వా నిస్సాయ యథాక్కమం **సుతమదాదయో** చ వేదితబ్బా. జాతిపిణ్డపాతికతం, అనవఞ్ఞాతతం, ఇరియాపథపాసాదికతం, మహిద్ధికతఞ్చ నిస్సాయ యథాక్కమం **పిణ్డపాతికమదాదయో**. కిఞ్చాపి పరివార-గ్గహణేన యసో గహితో. పరివారస్స పన సవసవత్తకభావేన పత్థటతం కిత్తియసఞ్ఞేవ వా నిస్సాయ **యసమదో**. పరిసుద్ధసీలం , ఉపచారప్పనాఝానం, సిప్పకోసల్లం, సరీరస్స ఆరోహసమ్పదం, పరిణాహసమ్పదం, అనూననిద్దోసఅఙ్గపచ్చఙ్గతాయ సరీరపారిపూరిఞ్చ నిస్సాయ **సీలమదాదయో** వేదితబ్బా.

ఇమినా ఏత్తకేన ఠానేన సవత్థుకం మానం దస్సేత్వా ఇదాని అవత్థుకమేవ సామఞ్ఞతో మానం దస్సేన్తో "**మదో**"తి ఆహ. **పమాదో**తిఆదీసు పఞ్చకామగుణేసు చిత్తవోస్సగ్గసఙ్ఖాతో సుచరితాసేవనాయ, దుచ్చరితసేవనాయ చ హేతుభూతో పమజ్జనాకారప్పవత్తో అకుసలచిత్తుప్పాదో **పమాదో** నామ, స్వాయం సతివోస్సగ్గలక్ఖణో. వాతభరితభత్తా వియ మాతాపితూసుపి అనోణతభావసఙ్ఖాతో కక్ఖళమానో **థమ్భో** నామ, స్వాయం చిత్తస్స ఉద్ధుమాతభావలక్ఖణో. అఞ్ఞేసం గేహాదిఉపకరణసమ్పదం, విజ్జాసమ్పదం వా దిస్వా తద్దిగుణసమారమ్భనవసప్పవత్తో అకుసలచిత్తుప్పాదో **సారమ్భో** నామ. గన్థోపి హి సారమ్భవసేన ఉగ్గహేతుం న వట్టతి, అకుసలమేవ హోతి. స్వాయం కరణుత్తరియలక్ఖణో.

అత్ర అత్ర విసయే ఇచ్ఛా అస్సాతి అత్రిచ్ఛో, పుగ్గలో, తస్స భావో **అత్రిచ్ఛతా**. ఏవం **మహిచ్ఛతా**దీసుపి అత్థో వేదితబ్బో. తత్థ యం యం లద్ధం, తేన తేన అసన్తుస్సిత్వా అపరస్స అపరస్స పత్థనావసేన పవత్తో లోభో **అత్రిచ్ఛతా**. యాయ అత్తనా లద్ధం పణీతమ్పి లామకం వియ ఖాయతి, పరేన లద్ధం లామకమ్పి పణీతం వియ ఖాయతి. సాయం అపరాపరలాభపత్థనాలక్ఖణా. సన్తగుణవిభావనావసప్పవత్తో చేవ తదుప్పన్నేహి అతిమహన్తేహిపి వత్థూహి అసన్తుస్సనాకారప్పవత్తో చ లోభో **మహిచ్ఛతా**. యాయ సమన్నాగతో పుగ్గలో పచ్చయేహి దుప్పూరో అగ్గి వియ ఉపాదానేన, సముద్దో వియ చ ఉదకేన. యా చాయం సన్తగుణసమ్భావనతా, పటిగ్గహణే చ పరిభోగే చ అమత్తఞ్ఞుతా, ఏతం మహిచ్ఛతాలక్ఖణం.

అసన్తానం పన సద్ధాసీలానం, మగ్గఫలాదీనఞ్చ లోకియలోకుత్తరానం గుణానం విభావనావసప్పవత్తో చేవ తదుప్పన్నేహి అతిమహన్తేహిపి పచ్చయేహి అసన్తుస్సనాకారప్పవత్తో చ లోభో **పాపిచ్ఛతా**. యా చాయం అసన్తగుణసమ్భావనతా, పటిగ్గహణే చ పరిభోగే చ అమత్తఞ్ఞుతా ఏతం పాపిచ్ఛతాలక్ఖణం.

సిఙ్గన్తి విజ్ఝనట్ఠేన సిఙ్గం, నాగరికభావసఙ్ఖాతస్స కిలేససిఙ్గస్సేతం అధివచనం, తం అత్థతో సిఙ్గారకరణవసప్పవత్తో లోభోవ. **తిన్తిణ**న్తి ఖీయనం, తం అత్థతో నివాసట్ఠానే సునఖానం వియ అఞ్ఞమఞ్ఞం సత్తానం "తవ సన్తకం, మమ సన్తక"న్తి ఖియ్యనాకారప్పవత్తో దోసోవ. **చాపల్య**న్తి చపలతా, తం పత్తచీవరాదిపరిక్ఖారానం, అత్తభావస్స చ మణ్డనవిభూసనకేళాయనవసప్పవత్తో రాగోవ, యేన సమన్నాగతో జిణ్ణోపి దహరో వియ హోతి. **అసభాగవుత్తీ**తి విసభాగవుత్తి విసభాగకిరియా, సా గరుట్ఠానియేసుపి అనాదరవసేన విపచ్చనీకగ్గాహితావసప్పవత్తో దోసోవ , యాయ సమన్నాగతో గిలానేపి మాతాపితుఆచరియుపజ్ఝాయాదికే న ఓలోకేతి, తేహి సద్ధిం లాభసక్కారకారణా కలహం కరోతి, తేసు హిరోత్తప్పం, చేతియాదీసు చిత్తీకారఞ్చ న పచ్చుపట్ఠపేతి. **అరతీ**తి పన్తేసు సేనాసనేసు, సమథవిపస్సనాసు చ అనభిరమణా ఉక్కణ్ఠితతా, సా తథాపవత్తో అకుసలచిత్తుప్పాదో. **తన్దీ**తి ఆలస్యం. **విజమ్భితా**తి కాయస్స ఆనమనాదిఆకారేన ఫన్దనా విజమ్భనా. **భత్తసమ్మదో**తి భత్తముచ్ఛాయ కాయస్స అకమ్మఞ్ఞతా. **చేతసో చ లీనత్త**న్తి చిత్తసఙ్కోచో. అత్థతో పనేతాని సబ్బానిపి థినమిద్ధవసేన చిత్తస్స గిలానాకారోవ.

కుహనాతిఆదీసు లాభసక్కారసిలోకసన్నిస్సితస్స పాపిచ్ఛస్స తేన తేన ఉపాయేన విమ్హాపనా **కుహనా** నామ. సా తివిధా పచ్చయపటిసేవనసామన్తజప్పనఇరియాపథసణ్ఠాపనవసేన. తత్థ చీవరాదీహి నిమన్తితస్స తదత్థికస్సేవ సతో పాపిచ్ఛతం నిస్సాయ పటిక్ఖిపనేన, తే చ గహపతికే అత్తని సుప్పతిట్ఠితసద్ధే ఞత్వా పున తేసం "అహో అయ్యో అప్పిచ్ఛో న కిఞ్చి పటిగ్గణ్హితుం ఇచ్ఛతి, సులద్ధం వత నో అస్స, సచే అప్పమత్తకం కిఞ్చి పటిగ్గణ్హేయ్యా"తి నానావిధేహి ఉపాయేహి పణీతాని చీవరాదీని ఉపనామేన్తానం

తదనుగ్గహకామతఞ్ఞేవ ఆవికత్వా పటిగ్గహణేన చ తతో పభుతి అపి సకటభారేహి ఉపనామనహేతుభూతం విమ్హాపనం **పచ్చయపటిసేవనసఙ్ఖాతా కుహనా** నామ. పాపిచ్ఛస్సేవ పన సతో "యో ఏవరూపం చీవరం ధారేతి, సో సమణో మహేసక్ఖో"తిఆదినా ఉత్తరిమనుస్సధమ్మాధిగమపరిదీపనవాచాయ తథా తథా విమ్హాపనం **సామన్తజప్పనసఙ్ఖాతా కుహనా** నామ. పాపిచ్ఛస్సేవ పన సతో సమాహితస్సేవ సమ్భావనాధిప్పాయకతేన పణిధాయ సణ్ఠపితేన గమనాదిఇరియాపథేన విమ్హాపనం **ఇరియాపథసణ్ఠపనసఙ్ఖాతా కుహనా** నామ.

ఆలపనాతిఆదినా పన వుత్తపచ్చయపటిసంయుత్తా వాచాయేవ దస్సితా. అనుప్పియభాణితా, చాటుకమ్యతా, ముగ్గసూప్యతా, పారిభటయతా చ **ఆలపనా** నామ. తత్థ **ఆలపనా**తిఆదితోవ లపనా. **అనుప్పియభాణితా**తి సచ్చానురూపం, ధమ్మానురూపం వా అనపలోకేత్వా పునప్పునం పియభణనం. **చాటుకమ్యతా**తి నీచవుత్తితా, అత్తానం హేట్ఠతో ఠపేత్వా పవత్తనం. **ముగ్గసూప్యతా**తి ముగ్గసూపసదిసతా, అపక్కముగ్గసదిసేన అప్పసచ్చేన సమన్నాగతవచనతా. **పారిభటయతా**తి కులదారకానం అఙ్కేన పరిహరణాదికం పరిభటస్స కిచ్చం. ఏవమయం సబ్బోపి కిరియాభేదో "లపనా"త్వేవ వుచ్చతి. పరేసం పన పచ్చయదానసఞ్ఞాజనకం కాయవచీకమ్మం **నేమిత్తికతా** నామ, యా "పరికథోభాసనిమిత్తకమ్మ"న్తి వుచ్చతి. అక్కోసనవమ్భనగరహణాదీహి యథా దాయకో అవణ్ణం భాయతి, ఏవం తం నిప్పీళనం **నిప్పేసికతా** నామ. అయం హి యస్మా వేళుపేసికాయ వియ అబ్భఙ్గం ఇమాయ పరస్స గుణం నిప్పేసేతి నిపుఞ్ఛతి, యస్మా వా గన్ధజాతం పిసిత్వా గన్ధమగ్గనా వియ పరగుణే నిప్పిసిత్వా విచుణ్ణేత్వా ఏసా లాభమగ్గనా హోతి, తస్మా "నిప్పేసికతా"తి వుచ్చతి. ఏకస్మిం పన కులే లద్ధామిసం అఞ్ఞత్థ దానవసేన లాభేన లాభస్స పత్థనా **లాభేన లాభం నిజిగీసనా** నామ. ఇమే చ కుహనాదయో పఞ్చపి తథా తథా పవత్తా లోభాదిఅకుసలచిత్తుప్పాదాతి వేదితబ్బా. "సేయ్యోహమస్మీ"తిఆదయో ద్వాదస మానా హేట్ఠా సంయోజనగోచ్ఛకే వుత్తానుసారేన సువిఞ్ఞేయ్యావ. తత్థ చ ఆదితో తయో మానా పుగ్గలం అనిస్సాయ జాతిగోత్తరూపభోగసిప్పసుతాదిమానవత్థువసేనేవ కథితా, తతో పరం పన నవ మానా సేయ్యసదిసహీనపుగ్గలే నిస్సాయ కథితా.

ఏవమేతేహి ద్వాదసహి పదేహి సవత్థుకే మానే కథేత్వా ఇదాని అవత్థుకం దస్సేతుం **''మానో''**తిఆది వుత్తం. తతో పరం **అతిమానో**తిఆదీసు "జాతిఆదీహి మయా సదిసో నత్థీ"తి అతిక్కమిత్వా మఞ్ఞనావసేన పవత్తో మానో **అతిమానో** నామ. "ఇమే మయా పుబ్బే సదిసా, ఇదాని అహం సేట్ఠో, ఇమే హీనతరా"తి ఉప్పన్నో మానో భారాతిభారో వియ **మానాతిమానో** నామ. అత్తానం పన అవమఞ్ఞనావసేన పవత్తో మానో **ఓమానో** నామ, సో "హీనోహమస్మీ"తి పవత్తహీనమానసదిసోవ. అనధిగతేసు అరియధమ్మేసు "అధిగతా మయా"తి ఉప్పన్నో మానో అధికమానత్తా **అధిమానో** నామ, అయం పన సోతాపన్నాదిఅరియసావకానం "అహం సకదాగామీ"తిఆదినా న ఉప్పజ్జతి తేసం మగ్గఫలనిబ్బానపహీనకిలేసావసిట్ఠకిలేసపచ్చవేక్ఖణేన అరియగుణపటివేధే నిక్కఙ్ఖత్తా. దుస్సీలస్స పన న ఉప్పజ్జతేవ, సీలవతోపి పరిచ్చత్తకమ్మట్ఠానస్స న ఉప్పజ్జతి, పరిసుద్ధసీలస్సేవ పన సుద్ధసమథలాభినో, సుద్ధవిపస్సనాలాభినో, తదుభయలాభినో వా ఉప్పజ్జతి. తేసు తదుభయలాభీ అరహత్తే ఏవ అధిమఞ్ఞిత్వా పతిట్ఠాతి సువిక్ఖమ్భితకిలేసత్తా, పరిమద్దితసఙ్ఖారత్తా చ, ఇతరే సోతాపన్నాదీసుపీతి వేదితబ్బా. పఞ్చసు పన ఖన్ధేసు "అహమస్మీ"తిఆదినా పవత్తో మానో **అస్మిమానో** నామ. పాపకేన పన పరూపఘాతకేన కమ్మాయతనసిప్పాయతనవిజ్జాట్ఠానాదినా అత్తానం సేయ్యాదితో జప్పనవసేన పవత్తో మానో **మిచ్ఛామానో** నామ.

ఞాతివితక్కోతిఆదీసు "మయ్హం ఞాతకా సుఖజీవినో సమ్పత్తియుత్తా"తి ఏవం గేహసితపేమేన ఞాతకే ఉద్దిస్స ఉప్పన్నో వితక్కో **ఞాతివితక్కో** నామ, "ఞాతకా ఖయం గతా వయం గతా సద్ధా పసన్నా"తిఆదినా పన నేక్ఖమ్మసితో ఞాతివితక్కో నామ న హోతి. ఏవం **జనపదవితక్కే**పి, తస్స పన "అమ్హాకం జనపదో సుభిక్ఖో సున్దరో"తిఆదినా పవత్తిఆకారో వేదితబ్బో. అమరత్థాయ వితక్కో, అమరో వా వితక్కోతి **అమరవితక్కో**. తత్థ యో ఉక్కుటికప్పధానాదీహి దుక్ఖే నిజ్జిణ్ణే సమ్పరాయే అత్తా సుఖీ అమరో హోతీతి ఏవం పవత్తో, సో అమరత్థాయ వితక్కో నామ. యో పన దిట్ఠిగతికస్స ఏకస్మిం పక్ఖే అసణ్ఠహిత్వా "ఏవమ్పి మే నో, తథాపి మే నో, అఞ్ఞథాపి మే నో"తిఆదినా అమరమచ్ఛో వియ గహేతుం అసక్కుణేయ్యతాయ పవత్తో, సో అమరో వితక్కో నామ. తం దువిధమ్పి ఏకతో కత్వా ఇధ "అమరవితక్కో"తి వుత్తో.

అనుద్దయతా పతిరూపకేన పన గిహీహి సహనోకిసహనన్దితాదివసేన గేహసితపేమేన యుత్తో **పరానుద్దయతాపటిసంయుత్తో వితక్కో** నామ. లాభేన చేవ సక్కారేన చ కిత్తిసద్దేన చ సద్ధిం ఆరమ్మణకరణవసేన యుత్తో గేహసితో వితక్కో **లాభసక్కారసిలోకపటిసంయుత్తో వితక్కో** నామ, తస్స పన "అహో వత మే లాభాదయో ఉప్పజ్జేయ్యు"న్తిఆదినా పవత్తిఆకారో వేదితబ్బో. "అహో వత మం పరే న అవజానేయ్యు"న్తి ఉప్పన్నో గేహసితో వితక్కో **అనవఞ్ఞత్తిపటిసంయుత్తో వితక్కో** నామ. ఏకకం.

దుకాదీసు కోధాదయో హేట్ఠా వుత్తత్థే వజ్జేత్వా అవసేసానఞ్ఞేవ వణ్ణనా హోతి. తత్థ దుకేసు తావ **ఉపనాహో**తిఆదీసు పుబ్బభాగే కోధో "అక్కోచ్ఛిమ"న్తిఆదినా ఆసేవనేన అపరకాలే వేరచిత్తే దళ్హతరం ఆబద్ధో **ఉపనాహో** నామ, యేన సమన్నాగతో వేరం నిస్సజ్జితుం న సక్కోతి వసాతేలమక్ఖితపిలోతికా వియ, నోధియమానమ్పిస్స చిత్తం న పరిసుజ్ఝతి, స్వాయం వేరుపనిబన్ధనలక్ఖణో.

పరగుణం పన వినాసేత్వా తత్థ దోసమక్ఖనవసేన పవత్తో కోధో **మక్ఖో** నామ. అయం హి పరమతరం అత్తనో చిత్తం గూథో వియ గూథగ్గాహకం హత్థం మక్ఖేతి, పచ్ఛా పరన్తి "మక్ఖో"తి వుత్తో, స్వాయం పరగుణమక్ఖనలక్ఖణో. పళాసేతీతి **పళాసో,** పరస్స గుణే దస్సేత్వా అత్తనో గుణేహి సమే కరోతీతి అత్థో. తథాపవత్తో లోభో, స్వాయం యుగగ్గాహలక్ఖణో.

ద్వారత్తయేపి విజ్జమానస్సేవ దోసస్స పటిచ్ఛాదనతో చక్ఖుమోహనమాయా వియాతి **మాయా,** సా కతదోసపటిచ్ఛాదనలక్ఖణా. సఠస్స భావో, కమ్మం వా **సాఠేయ్యం,** కేరాటియం, తం అవిజ్జమానగుణప్పకాసనలక్ఖణం.

అనజ్జవాదయో హేట్ఠా వుత్తఅజ్జవాదిపటిపక్ఖఅకుసలవసేన వేదితబ్బా. **అజ్ఝత్తసంయోజన**న్తిఆదీసు అజ్ఝత్తన్తి కామభవో, తత్థ సత్తే బన్ధనవసేన పవత్తాని పఞ్చోరమ్భాగియసంయోజనాని **అజ్ఝత్తసంయోజనం** నామ. బహిద్ధాతి రూపారూపభవో. తత్థ బన్ధనవసేన పవత్తాని పఞ్చ ఉద్ధమ్భాగియసంయోజనాని **బహిద్ధాసంయోజనం** నామ. కామభవే హి సత్తానం ఆలయో బహుకో, న ఇతరేసు, తస్మా నో అజ్ఝత్తం ఇతరే చ బహిద్ధాతి వేదితబ్బా. దుకం.

తికేసు పన లోభాదీని **తీణి అకుసలమూలాని** నామ. కామబ్యాపాదవిహింసాసమ్పయుత్తా వితక్కా **తయో అకుసలవితక్కా** నామ. తే ఏవ సఞ్ఞాసీసేన **తిస్సో అకుసలసఞ్ఞా**. సభావట్ఠేన **తిస్సో అకుసలధాతుయో**తి చ వుచ్చన్తి. కాయవచీమనోదుచ్చరితాని **తీణి దుచ్చరితాని** నామ, తాని ద్వారత్తయప్పవత్తానం పాణాతిపాతాదీనం, సబ్బాకుసలానం వా వసేన యోజేతబ్బాని. సుత్తన్తపరియాయేన పన దిట్ఠాసవవజ్జితా కామాసవాదయో **తయో ఆసవా** నామ. సక్కాయదిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాసా **తీణి సంయోజనాని** నామ.

కామతణ్హా భవతణ్హా విభవతణ్హా చ **తిస్సో తణ్హా** నామ. తత్థ సస్సతదిట్ఠిసహగతో రాగో **భవతణ్హా,** ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతో రాగో **విభవతణ్హా,** అవసేసా పన సబ్బాపి తణ్హా **కామతణ్హా**. కామధాతుపటిసంయుత్తో వా రాగో కామతణ్హా, రూపారూపధాతుపటిసంయుత్తో భవతణ్హా, ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతో విభవతణ్హాతి వేదితబ్బా. కామతణ్హా రూపతణ్హా అరూపతణ్హా చ **అపరాపి తిస్సో తణ్హా** నామ. రూపతణ్హా అరూపతణ్హా నిరోధతణ్హా చ పున **అపరాపి తిస్సో తణ్హా** నామ. తత్థ **నిరోధతణ్హా**తి ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతో. కామేసనా భవేసనా బ్రహ్మచరియేసనా చ **తిస్సో ఏసనా** నామ. తత్థ **బ్రహ్మచరియేసనా**తి సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠిసఙ్ఖాతబ్రహ్మచరియస్స గవేసనా. "సేయ్యోహమస్మీతి విధా, సదిసోహమస్మీతి విధా, హీనోహమస్మీతి విధా"తి ఏవం వుత్తమానవిధా **తిస్సో విధా** నామ. మానో హి సేయ్యాదివసేన విదహనతో మఞ్ఞనతో "విధా"తి వుచ్చతి. జాతిజరామరణాని పటిచ్చ ఉప్పన్నాని భయాని **తీణి భయాని** నామ. "అతీతం వా అద్ధానం ఆరబ్భా"తిఆదినా వుత్తాని తీణి, బుద్ధాదీసు కఙ్ఖనవిచికిచ్ఛనవసేన పవత్తా తిస్సో అవిజ్జా **తీణి తమాని** నామ. విచికిచ్ఛాసీసేన తస్స విభఙ్గే తంసమ్పయుత్తా అవిజ్జావ వుత్తా, తస్సా ఏవ పటిచ్ఛాదకత్తేనపి తమభావతోతి దట్ఠబ్బం.

యం కిఞ్చి పన సత్తస్స సుఖాదికం ఉప్పజ్జతి, తం సబ్బం పుబ్బేకతహేతూతి ఏకం తిత్థాయతనం, ఇస్సరనిమ్మానహేతూతి దుతియం, అహేతుఅప్పచ్చయాతి తతియన్తి ఇమాని **తీణి తిత్థాయతనాని** నామ. తత్థ పఠమవాదీ కుసలాకుసలకిరియఉతుచిత్తాహారాదికం, గతిఉపధిఆదికం, సప్పురిసూపనిస్సయసద్ధమ్మస్సవనాదికఞ్చ సబ్బం పచ్చయపచ్చయుప్పన్నం పటిక్ఖిపిత్వా ఏకం కమ్మవిపాకమేవ సమ్పటిచ్ఛతి, ఇతరే పన ద్వేపి సబ్బం హేతుం పటిక్ఖిపిత్వా

ఇస్సరహేతుకం, అహేతుకఞ్చ సమ్పటిచ్ఛన్తి, తేసం తిణ్ణం వాదానం వసేనేవ పయోజనాభావాదితో యథానురూపం దోసో ఞాతబ్బో. గన్థవిత్థారభయేన పనేత్థ న విత్థారయిమ్హ.

రాగదోసమోహా పన తయో పలిబోధట్ఠేన **కిఞ్చనా** నామ. తే ఏవ హి కిలేసట్ఠేన **అఙ్గణాని,** మలీనభావకరణట్ఠేన **మలాని,** పక్ఖలనపాతహేతుతో **విసమాని** చ హోన్తి. పాణాతిపాతాదీని కాయవచీమనోవిసమాని **అపరానిపి తీణి విసమాని** నామ. రాగదోసమోహా అనుదహనట్ఠేన **తయో అగ్గీ,** కసటనిరోజట్ఠేన **కసావా** చ హోన్తి. పాణాతిపాతాదీని కాయకసావాదయో పన **అపరేపి తయో కసావా** నామ. అస్సాదదిట్ఠీతికే కామపరిభోగే "నత్థి కామేసు దోసో"తి ఏవం పవత్తా సస్సతదిట్ఠి **అస్సాదదిట్ఠి** నామ. వీసతివత్థుకా పన అత్తదిట్ఠి అత్తానం అనుగతత్తా **అత్తానుదిట్ఠి** నామ. తస్సా పన "రూపం అత్తతో సమనుపస్సతి, రూపవన్తం వా అత్తానం, అత్తని వా రూపం, రూపస్మిం వా అత్తానం సమనుపస్సతీ"తి ఏవం రూపక్ఖన్ధే చతస్సో దిట్ఠియో. ఏవం సేసక్ఖన్ధేసుపీతి వీసతివత్థుకతా వేదితబ్బా.

తత్థ చ **రూపం అత్తతో**తిఆదినా పఞ్చక్ఖన్ధే అత్తతో గహణవసేన పవత్తా పఞ్చ ఉచ్ఛేదదిట్ఠియో, సేసా పన సస్సతదిట్ఠియోతి వేదితబ్బా. **"నత్థి దిన్న"**న్తిఆదినయప్పవత్తా పన నత్థికదిట్ఠి **మిచ్ఛాదిట్ఠి** నామ, లామకదిట్ఠీతి అత్థో. అరతిత్తికే పాణిలేడ్డుదణ్డాదీహి సత్తానం విహింసనా **విహేసా** నామ. ద్వారత్తయప్పవత్తఅకుసలధమ్మస్స చరియా **అధమ్మచరియా** నామ. దోవచస్సతాతికే సావ కామబ్యాపాదవిహింసాసఞ్ఞా నానారమ్మణేసు పవత్తితో, నానాభూతత్తా చ **నానత్తసఞ్ఞా** నామ. ఉద్ధచ్చత్తికే కుసీతస్స భావో **కోసజ్జం,** పమాదోవ. అనాదరియత్తికే ఓవాదస్స అనాదియనవసప్పవత్తో కోధో **అనాదరియం** నామ. అస్సద్ధియత్తికే రతనత్తయకమ్మఫలానం అసద్దహనవసప్పవత్తా అకుసలధమ్మా **అస్సద్ధియం** నామ. పఞ్చవిధమచ్ఛరియవసేన "దేహీ"తి వచనస్స అజాననా **అవదఞ్ఞుతా** నామ.

ఉద్ధచ్చత్తికే మనచ్ఛట్ఠేసు ఇన్ద్రియేసు అగుత్తద్వారతా **అసంవరో** నామ. కాయికవాచసికవీతిక్కమో **దుస్సీల్యం** నామ. అరియత్తికే బుద్ధపచ్చేకబుద్ధసావకానం దస్సనోపాసనాదీసు అనిచ్ఛా **అరియానం అదస్సనకమ్యతా** నామ. బోధిపక్ఖికసద్ధమ్మస్స సవనధారణాదీసు అనిచ్ఛా **సద్ధమ్మం అసోతుకమ్యతా** నామ. పరస్స దోసారోపనే రన్ధగవేసితాసఙ్ఖాతో ఉపారమ్భోవ **ఉపారమ్భచిత్తతా** నామ. ముట్ఠస్సచ్చత్తికే ఉద్ధచ్చం **చేతసో విక్ఖేపో** నామ. అయోనిసోమనసికారత్తికే "అనిచ్చే నిచ్చ"న్తిఆదినా, సచ్చపటిపక్ఖవసేన వా అనుపాయమనసికారసఙ్ఖాతం ఆవజ్జనచిత్తం **అయోనిసోమనసికారో** నామ. మిచ్ఛాదిట్ఠిమిచ్ఛాసఙ్కప్పాదయో అట్ఠ మిచ్ఛామగ్గా కుమ్మగ్గో నామ, మిచ్ఛామగ్గస్స ఆసేవనా **కుమ్మగ్గసేవనా** నామ. థినమిద్ధం **చేతసో చ లీనత్తం** నామ. తికం.

చతుక్కేసు చీవరాదీసు చతూసు పచ్చయేసు "కత్థ మనాపం లభిస్సామీ"తి తణ్హాయ ఉప్పాదో **చత్తారో తణ్హుప్పాదా** నామ. న గచ్ఛన్తి ఏతాహి అరియాతి అగతియో, ఛన్దదోసమోహభయా. తా హి అగన్తబ్బమగ్గగమనాని అకత్తబ్బకరణాని **చత్తారి అగతిగమనాని** నామ. తత్థ **ఛన్దో**తి పక్ఖపాతరాగో. **భయన్తి** తథాపవత్తో దోసో. అనిచ్చాదీసు "నిచ్చం సుఖం అత్తా సుభ"న్తి ఏవం పవత్తా **చత్తారో విపరియాసా** విపరీతతో ధమ్మే ఏసనతో. తేసు వా ఆసనతో పవిసనతో **చత్తారో విపరియాసా** నామ. తే సఞ్ఞాచిత్తదిట్ఠివిపరియాసవసేన పచ్చేకం తయో తయో హుత్వా ద్వాదస హోన్తి. తేసు అనిచ్చే నిచ్చం, అనత్తని అత్తాతి సఞ్ఞాచిత్తదిట్ఠివిపరియాసా ఛ, దుక్ఖే సుఖం, అసుభే సుభన్తి దిట్ఠివిపరియాసా ద్వే చాతి అట్ఠ సోతాపత్తిమగ్గేన పహీయన్తి, అసుభే సుభన్తి సఞ్ఞాచిత్తవిపరియాసా ద్వే అనాగామిమగ్గేన, దుక్ఖే సుఖన్తి సఞ్ఞాచిత్తవిపరియాసా ద్వే అరహత్తమగ్గేనాతి వేదితబ్బా.

అదిట్ఠే దిట్ఠం, అసుతే సుతం, అముతే ముతం, అవిఞ్ఞాతే విఞ్ఞాతన్తి ఏవం పవత్తా **చత్తారో అనరియవోహారా** నామ. దిట్ఠాదీసు పన అదిట్ఠం అసుతం అముతం అవిఞ్ఞాతన్తి ఏవం పవత్తా **అపరేపి చత్తారో అనరియవోహారా** నామ. ఇమే చ పురిమేహి సద్ధిం అట్ఠ అనరియవోహారాతిపి వుచ్చన్తి. పాణాతిపాతఅదిన్నాదానకామేసుమిచ్ఛాచారముసావాదా **చత్తారి దుచ్చరితాని** నామ. ముసావాదాదివచీదుచ్చరితాని **అపరానిపి చత్తారి వచీదుచ్చరితాని** నామ. జాతిజరాబ్యాధిమరణభయాని **చత్తారి భయాని** నామ. రాజచోరఅగ్గిఉదకభయాని చత్తారి, సముద్దం ఓరోహన్తస్స పన ఉప్పజ్జనకాని ఊమికుమ్భీలఆవట్టసుసుకాభయాని చ చత్తారి, అత్తానువాదపరానువాదదణ్డదుగ్గతిభయాని చత్తారి చాతి ఇమాని వా **అపరాని** తీణి చతుక్కాని **చత్తారి భయాని** నామ. తత్థ **సుసుకాతి**

చణ్డమచ్చా. సబ్బానిపి చేతాని భయాని పటిఘచిత్తానీతి వేదితబ్బాని. సబ్బం సుఖదుక్ఖాదికం సయంకతం పరంకతం ఉభయకతం అధిచ్చసముప్పన్నన్తి ఏవం ఉప్పజ్జమానా ఇమా **చతస్సో దిట్ఠియో** నామ. చతుక్కం.

పఞ్చకేసు **పఞ్చోరమ్భాగియాతి**ఆదీసు ఓరం వుచ్చతి కామధాతు హేట్ఠాభావతో, తత్థ ఉపపత్తినిప్ఫాదనతో తం ఓరం భజన్తీతి సక్కాయదిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాసకామరాగపటిఘా **పఞ్చ ఓరమ్భాగియసంయోజనాని** నామ. ఉద్ధన్తి రూపారూపధాతు ఉపరిభావతో, తం వుత్తనయేన భజన్తీతి రూపరాగఅరూపరాగమానఉద్ధచ్చఅవిజ్జా **పఞ్చ ఉద్ధమ్భాగియసంయోజనాని** నామ. రాగదోసమోహమానదిట్ఠియో పఞ్చ లగ్గనట్ఠేన **సఙ్గా** నామ. తే ఏవ పఞ్చ అనుపవిసనట్ఠేన, తుదనట్ఠేన చ పఞ్చ **సల్లా** నామ. సత్థుధమ్మసఙ్ఘసిక్ఖాసు కఙ్ఖనాని చత్తారి, సబ్రహ్మచారీసు కుపితచిత్తతా చాతి ఇమే పఞ్చ చిత్తస్స థద్ధకచవరఖాణుకభావకరణత్తా **చేతోఖిలా** నామ. కామేసు అవీతరాగో. కాయే...పే... రూపే...పే... యావదత్థం భుఞ్జిత్వా సేయ్యసుఖం పస్ససుఖం మిద్ధసుఖం అనుయుత్తో విహరతి, అఞ్ఞతరం దేవనికాయం పణిధాయ బ్రహ్మచరియం చరతీతి ఏవం పవత్తా పఞ్చ ధమ్మా చిత్తం బన్ధిత్వా ముట్ఠియం కత్వా వియ గహణతో **చేతసోవినిబన్ధా** నామ. తత్థ **కాయేతి** అజ్ఝత్తికే కాయే, **రూపేతి** బహిద్ధారూపే. సఞ్ఞీ అత్తా, అసఞ్ఞీ అత్తా, నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీ అత్తా, సంవిజ్జమానో పన అత్తా ఉచ్ఛిజ్జతి, దిట్ఠధమ్మనిబ్బానం వా పాపుణాతీతి ఏవం పవత్తా **పఞ్చ దిట్ఠియో** నామ.

పాణాతిపాతాదిమజ్జపానపరియోసానా పఞ్చ వేరకరణట్ఠేన **వేరా** నామ. ఞాతిభోగరోగసీలదిట్ఠిబ్యసనాని **పఞ్చ బ్యసనా** నామ. తత్థ **బ్యసనాతి** వినాససహజాతా, తతో ఉప్పన్నా అకుసలా . బహుజనస్స అప్పియతా, వేరబహులతా, వజ్జబహులతా, సమ్మూళ్హమరణం, అపాయగమనన్తి ఇమే పఞ్చ **అక్ఖన్తియా ఆదీనవా,** అనధివాసనాయ దోసాతి అత్థో. ఆజీవకభయం అసిలోకభయం పరిససారజ్జభయం మరణభయం దుగ్గతిభయన్తి ఇమాని **పఞ్చ భయాని** నామ. యావదత్థం పఞ్చకామగుణపరిభోగేన చేవ పఠమజ్ఝానాదీహి చతూహి ఝానేహి చాతి పఞ్చహి కారణేహి అత్తా పరమదిట్ఠధమ్మనిబ్బానప్పత్తో హోతీతి పవత్తా వాదా **పఞ్చ దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదా** నామ. పఞ్చకం.

ఛక్కేసు పన కోధో మక్ఖో ఇస్సా సాఠేయ్యం పాపిచ్ఛతా సన్దిట్ఠిపరామాసితాతి ఇమాని **ఛ వివాదమూలాని.** మనాపియేసు రూపాదీసు ఛసు ఆరమ్మణేసు ఛన్దరాగోతి ఇమే **ఛ ఛన్దరాగా** గేహసితా ధమ్మా నామ. అమనాపియేసు ఛసు ఆరమ్మణేసు పటిఘో **ఛ విరోధవత్థూని** నామ. విరోధో ఏవ వత్థు విరోధవత్థు. ఛసు ఆరమ్మణేసు తణ్హావ **ఛ తణ్హాకాయా** నామ. సత్థుధమ్మసఙ్ఘసిక్ఖాసు, అప్పమాదే, పటిసన్థారే చ అగారవా **ఛ అగారవా** నామ. కమ్మారామతా, భస్సనిద్దాసఙ్గణికసంసగ్గపపఞ్చారామతా చ **ఛ పరిహానియా ధమ్మా** నామ, పరిహానికరాతి అత్థో. తత్థ సవనదస్సనసముల్లపనపరిభోగకాయసంసగ్గేసు పఞ్చసు యుత్తపయుత్తతా **సంసగ్గారామతా.** తణ్హామానదిట్ఠిపపఞ్చేసు యుత్తపయుత్తతా **పపఞ్చారామతాతి** వేదితబ్బం. కమ్మభస్సనిద్దాసఙ్గణికారామతా చత్తారో, దోవచస్సతా, పాపమిత్తతా ద్వే చాతి ఇమే **అపరేపి ఛ పరిహానియా ధమ్మా** నామ.

సోమనస్సట్ఠానియేసు రూపాదీసు ఛసు ఆరమ్మణేసు ఉప్పన్నా గేహసితసోమనస్ససమ్పయుత్తా విచారా **సోమనస్సుపవిచారా** నామ, వితక్కాదయో ధమ్మా, తంసమ్పయుత్తా చాతి గహేతబ్బా. ఏస నయో ఇతరద్వయేపి. అఞ్ఞాణసహితా పనేత్థ వేదనుపేక్ఖా ఉపేక్ఖాతి వేదితబ్బా, యా “అఞ్ఞాణుపేక్ఖా”తిపి వుచ్చతి. ఇట్ఠానిట్ఠమజ్ఝత్తేసు ఛసు ఆరమ్మణేసు యథాక్కమం ఉప్పన్నా వేదనా ‘‘**ఛ గేహసితాని సోమనస్సానీ**’’తిఆదినా ఛక్కత్తయేన వుత్తా. “అత్థి మే అత్తా”తి వా, “నత్థి మే అత్తా”తి వా, “అత్తనా వా అత్తానం సఞ్జానామీ”తి వా, “అత్తనా వా అనత్తానం సఞ్జానామీ”తి వా, “అత్తనా వా అత్తానం సఞ్జానామీ”తి వా, “సో మే అయం అత్తా కారకో వేదకో నిచ్చో ధువో”తి ఏవం ఉప్పజ్జమానా ఇమా **ఛ దిట్ఠియో** నామ. తత్థ **అత్థీతి** సస్సతదిట్ఠి. **నత్థీతి** ఉచ్ఛేదదిట్ఠి. పఞ్చపి ఖన్ధే “అత్తా”తి గహేత్వా సఞ్ఞాక్ఖన్ధేన సేసానం జాననవసేన **అత్తనా వా అత్తానం సఞ్జానామీతి దిట్ఠి,** సఞ్ఞాక్ఖన్ధం పన “అత్తా”తి, ఇతరే చ “అనత్తా”తి గహేత్వా **అత్తనా వా అనత్తానం సఞ్జానామీతి దిట్ఠి,** సఞ్ఞాక్ఖన్ధం పన “అనత్తా”తి, ఇతరే చ “అత్తా”తి గహేత్వా **అనత్తనా వా అత్తానం సఞ్జానామీతి దిట్ఠి** చ వేదితబ్బా. ఛక్కం.

సత్తకేసు పన కామరాగపటిఘమానదిట్ఠివిచికిచ్ఛాభవరాగఅవిజ్జా సత్త థామగతట్ఠేన, అప్పహీనట్ఠేన చ చిత్తసన్తానే అను అను సయనతో **అనుసయా** నామ. తే ఏవ సత్తే వట్టస్మిం సంయోజనతో **సంయోజనాని.** సముదాచారవసేన పరియుట్ఠానతో **పరియుట్ఠానాతి**

వేదితబ్బా. అస్సద్ధియం అహిరికం అనోత్తప్పం అప్పస్సుతతా కోసజ్జం ముట్ఠస్సచ్చం దుప్పఞ్ఞతాతి ఇమే సత్త అసతం అసప్పురిసానం, అసన్తా వా లామకా ధమ్మాతి **అసద్ధమ్మా** నామ. పాణాతిపాతాదయో కాయవచీదుచ్చరితాని **సత్త దుచ్చరితాని** నామ. మానో అతిమానో మానాతిమానో ఓమానో అధిమానో అస్మిమానో మిచ్ఛామానోతి ఇమే **సత్త మానా** నామ. "మనుస్సలోకే మాతాపేత్తికసమ్భవో అత్తా ఉచ్ఛిజ్జతి, తథా ఖసు దేవలోకేసు దిబ్బో కబళీకారభక్ఖో అత్తా, రూపలోకే రూపీ మనోమయో అత్తా, చతూసు అరూపభవేసు చతుబ్బిధో అరూపీ అత్తా తత్థ తత్థ ఉచ్ఛిజ్జతి వినస్సతి న హోతి పరం మరణా"తి ఏవం పవత్తా సత్త ఉచ్ఛేదదిట్ఠియో **సత్త దిట్ఠియో** నామ. ఏత్థ చ ఆదితో తిస్సో దిట్ఠియో రూపక్ఖన్ధం అత్తతో గహేత్వా పవత్తా ఉచ్ఛేదదిట్ఠియో, సేసా చతస్సో అరూపక్ఖన్ధేతి ఞాతబ్బా. సత్తకం.

అట్ఠకేసు పన లోభో దోసో మోహో మానో దిట్ఠి విచికిచ్ఛా థినం ఉద్ధచ్చఞ్చాతి **అట్ఠ కిలేసవత్థూని** నామ. "యం కిఞ్చి కమ్మం కత్తబ్బం మే"తి ఏకం, తథా "కతం మే"తి, "మగ్గో మే గన్తబ్బో"తి, "గతో"తి, "అప్పకం మే భుత్త"న్తి, "సుభుత్త"న్తి, "ఆబాధో మే ఉప్పన్నో"తి, "అచిరవుట్ఠితో గేలఞ్ఞా"తి ఏకన్తి ఇమాని **అట్ఠ కుసీతవత్థూని** నామ, కుసీతస్స కోసజ్జకారణానీతి అత్థో. లాభే అలాభే చ యసే అయసే చ పసంసాయ నిన్దాయ చ సుఖే దుక్ఖే చ యథాక్కమం రాగదోసేహి చిత్తస్స పటిహననం **అట్ఠసు లోకధమ్మేసు చిత్తస్స పటిఘాతో** నామ. హేట్ఠా ద్వీహి చతుక్కేహి వుత్తా **అట్ఠ అనరియవోహారా** నామ. మిచ్ఛాదిట్ఠిమిచ్ఛాసఙ్కప్పాదయో **అట్ఠ మిచ్ఛత్తా** నామ. భిక్ఖూహి విజ్జమానాయ ఆపత్తియా చోదియమానస్స "న సరామీ"తి నిబ్బేఠనం ఏకం, "త్వం బాలో"తిఆదినా చోదకపటిప్ఫరణం ఏకం, తథా "తువం చేతమాపన్నో"తి చోదకస్స పచ్చారోపనం, అఞ్ఞేనఞ్ఞం పటిచరణం, సఙ్ఘే బాహావిక్ఖేపభణనం, తుణ్హీభావేన విహేఠనం, సఙ్ఘం, చోదకఞ్చ అనాదియిత్వా పక్కమనం, చోదనాభయా సిక్ఖాపచ్చక్ఖానన్తి ఇమే **అట్ఠ పురిసదోసా** నామ. అసఞ్ఞీ అత్తా రూపీ, అరూపీ , రూపీ చ అరూపీ చ, నేవరూపీనారూపీ, అన్తవా, అనన్తవా, అన్తవా చ అనన్తవా చ, నేవన్తవానానన్తవాతి ఏవం పవత్తా **అట్ఠ అసఞ్ఞీవాదా** నామ. నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీ అత్తా రూపీ అరూపీతిఆదినా పవత్తా **అట్ఠ నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీవాదా** నామ. అట్ఠకం.

నవకేసు పన "అనత్థం మే అచరి, చరతి, చరిస్సతి, పియస్స మే అనత్థం అచరి, చరతి, చరిస్సతి, అప్పియస్స మే అత్థం అచరి, చరతి, చరిస్సతీ"తి ఏవం పవత్తా నవ ఆఘాతా ఏవ **ఆఘాతవత్థూని** నామ. కోధో మక్ఖో ఇస్సా మచ్ఛరియం మాయా సాఠేయ్యం ముసావాదో పాపిచ్ఛతా మిచ్ఛాదిట్ఠీతి ఇమాని **నవ పురిసమలాని** నామ. "సేయ్యస్స సేయ్యోహమస్మీ"తిఆదయో **నవవిధా మానా** నామ. "తణ్హం పటిచ్చ పరియేసనా, పరియేసనం పటిచ్చ లాభో, తం పటిచ్చ వినిచ్ఛయో, తం పటిచ్చ ఛన్దరాగో, తం పటిచ్చ అజ్ఝోసానం, తథా పరిగ్గహో, మచ్ఛరియం, ఆరక్ఖో, ఆరక్ఖాధికరణం దణ్డాదానసత్థాదానకలహవిగ్గహవివాదాదిఅనేకే పాపకా ధమ్మా"తి ఏవం వుత్తా ఇమే **నవ తణ్హామూలకా ధమ్మా** నామ. తత్థ **వినిచ్ఛయోతి** ఞాణతణ్హాదిట్ఠివితక్కవసేన చతూసు వినిచ్ఛయేసు వితక్కవినిచ్ఛయో ఇధ అధిప్పేతో. లాభం హి లభిత్వా "ఇదం రూపారమ్మణత్థాయ, ఇదం సద్దారమ్మణాదిఅత్థాయా"తి ఏవం వితక్కేనేవ వినిచ్ఛయో. **ఛన్దరాగో** దుబ్బలరాగో, **అజ్ఝోసానన్తి** బలవసన్నిట్ఠానం. **పరిగ్గహోతి** తణ్హాదిట్ఠివసేన పరిగ్గహకరణన్తి వేదితబ్బం. "అస్మీ"తి, "అహమస్మీ"తి, "అయమహమస్మీ"తి, "భవిస్స"న్తి, "రూపీ భవిస్స"న్తి, "అరూపీ భవిస్స"న్తి, "సఞ్ఞీ భవిస్స"న్తి, "అసఞ్ఞీ భవిస్స"న్తి, "నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీ భవిస్స"న్తి ఏవం వుత్తాని ఇమాని నవ చలనట్ఠేన **ఇఞ్జితాని** నామ. ఇమానేవ మఞ్ఞనట్ఠేన **మఞ్ఞితాని,** విప్ఫన్దనతో **విప్ఫన్దితాని,** పపఞ్చనతో **పపఞ్చితాని,** తానేవ తేహి తేహి కారణేహి సఙ్ఖతత్తా **సఙ్ఖతాని** చ నామ హోన్తి. సబ్బేహి తేహి పఞ్చహి నవకేహి మానో ఏవ కథితో. సోపి హి "అస్మీ"తిఆదీహి సఞ్ఞీహి చ ఆకారేహి దిట్ఠి వియ పవత్తతీతి. నవకం.

దసకేసు పన లోభో దోసో మోహో మానో దిట్ఠి విచికిచ్ఛా థినం ఉద్ధచ్చం అహిరికం అనోత్తప్పన్తి ఇమే దస కిలేసా ఏవ **కిలేసవత్థూని** నామ. "అనత్థం మే అచరీ"తిఆదయో నవ ఖాణుకణ్టకాదీసు అట్ఠానఆఘాతేన సద్ధిం **దస ఆఘాతవత్థూని** నామ. పాణాతిపాతాదయో **దస అకుసలకమ్మపథా** నామ. కామరాగసంయోజనం
పటిఘమానదిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాసభవరాగఇస్సామచ్ఛరియఅవిజ్జాసంయోజనన్తి ఇమాని **దస సంయోజనాని** నామ. మిచ్ఛాదిట్ఠిమిచ్ఛాసఙ్కప్పాదయో అట్ఠ, మిచ్ఛాఞాణమిచ్ఛావిముత్తీహి సద్ధిం **దస మిచ్ఛత్తా** నామ. తత్థ **మిచ్ఛాఞాణన్తి** పాపకిరియాసు ఉపాయచిన్తావసేన చేవ పాపకం కత్వా "సుకతం మయా"తి పచ్చవేక్ఖణవసేన చ పవత్తో మోహో. **మిచ్ఛావిముత్తీతి** అవిముత్తస్సేవ సతో విముత్తసఞ్ఞితా. "నత్థి దిన్నం, నత్థి యిట్ఠ"న్తిఆదీహి దసహి ఆకారేహి పవత్తం నత్థికదస్సనం **దసవత్థుకా మిచ్ఛాదిట్ఠి** నామ. "సస్సతో లోకో,

తథా అసస్సతో, అన్తవా, అనన్తవా, తం జీవం తం సరీర"న్తి వా, "అఞ్ఞం జీవం అఞ్ఞం సరీర"న్తి వా, "హోతి తథాగతో పరం మరణా"తి వా, "న హోతి...పే.... హోతి చ న హోతి చ, నేవ హోతి న న హోతి తథాగతో పరం మరణా"తి వా ఏవం పవత్తా **దసవత్థుకా అన్తగ్గాహికా దిట్ఠి** నామ. తత్థ **లోకోతి** ఖన్ధాదయో, "అన్తవా"తి ఇదం పరిత్తం కసిణజ్ఝానం సన్ధాయ వుత్తం. "అనన్తవా"తి ఇదం విపులన్తి గహేతబ్బం. **తథాగతోతి** సత్తో. దసకం.

అట్ఠారసకేసు **తణ్హావిచరితానీతి** తణ్హాసముదాచారా తణ్హాపవత్తియో. **అజ్ఝత్తికస్సుపాదాయాతి** అజ్ఝత్తికం ఖన్ధపఞ్చకం ఉపాదాయ. ఇదం హి ఉపయోగత్థే సామివచనం. తత్థ "అస్మీతి హోతి, ఇత్థస్మీతి హోతి, ఏవస్మీతి హోతి, అఞ్ఞథాస్మీతి హోతి, తథా భవిస్సన్తి, ఇత్థం భవిస్సన్తి, ఏవం భవిస్సన్తి, అఞ్ఞథా భవిస్సన్తి హోతి, తథా అస్మీతి, సాతస్మీతి హోతి, తథా సియన్తి, ఇత్థం సియన్తి, ఏవం సియన్తి, అఞ్ఞథా సియన్తి హోతి, తథా అపాహం సియన్తి, అపాహం ఇత్థం సియన్తి, అపాహం ఏవం సియన్తి, అపాహం అఞ్ఞతా సియన్తి హోతీ"తి ఏవం వుత్తాని ఇమాని అజ్ఝత్తికస్సుపాదాయ **అట్ఠారస తణ్హావిచరితాని** నామ.

తత్థ **అస్మీతి హోతీతి** అజ్ఝత్తికేసు ఖన్ధపఞ్చకేసు సమూహతో "అహమస్మీ"తి గహణే సతీతి అత్థో. ఏవం పన గహణే సతి తతో పరం అనుపనిధాయ, ఉపనిధాయ వాతి ద్విధా గహణం హోతి. తత్థ **అనుపనిధాయాతి** అఞ్ఞం ఆకారం అనుపనిధాయ అనుపగమ్మ సకభావమేవారమ్మణం కత్వా ఇత్థస్మీతి హోతి. తస్స "ఖత్తియాదీసు ఇదంపకారో అహ"న్తి తణ్హామానదిట్ఠివసేన గహణం హోతీతి అత్థో. ఉపనిధాయ గహణం పన దువిధం హోతి సమతో చ అసమతో చ. తత్థ సమతో గహణం ఏవస్మీతి ఇదం, తస్స యథా అయం ఖత్తియో, బ్రాహ్మణాదయో వా దేవమనుస్సరూపీఅరూపిఆదయో వా, ఏవమహమస్మీతి అత్థో. **అఞ్ఞథాస్మీతి** ఇదం పన అసమతో గహణం, తస్స యథా ఇమే ఖత్తియాదయో, తతో అఞ్ఞథా అహం హీనో వా అధికో వాతి అత్థో. ఇమాని తావ పచ్చుప్పన్నవసేన చత్తారి తణ్హావిచరితాని, **భవిస్సన్తిఆదీని** పన చత్తారి అనాగతవసేన వుత్తాని. తేసం పురిమచతుక్కే వుత్తనయవసేన అత్థో వేదితబ్బో. తత్థ **అస్మీతిఆదిద్వయం** సస్సతుచ్ఛేదగ్గాహవసేన వుత్తం. తత్థ హి అస్మీతి సస్సతం, సీదతీతి **సాతం,** అసస్సతం, ఇతో పరాని **సియన్తిఆదీని** చత్తారి సంసయపరివితక్కవసేన వుత్తాని. **అపాహం సియన్తిఆదీని** చత్తారి "అపి నామాహం భవేయ్య"న్తి ఏవం పవత్తపత్థనాకప్పనవసేన వుత్తానీతి దట్ఠబ్బం. అట్ఠారసకం పఠమం.

దుతియే **బాహిరస్సుపాదాయాతి** బాహిరం ఖన్ధపఞ్చకం ఉపాదాయ. తత్థ "ఇమినా అస్మీతి హోతి, ఇమినా ఇత్థస్మీతి హోతి, ఇమినా ఏవస్మీతి హోతి, ఇమినా అఞ్ఞథాస్మీతి హోతీ"తిఆదినా అనన్తరే వుత్తనయేన బాహిరస్సుపాదాయ **అట్ఠారస తణ్హావిచరితానీతి** వేదితబ్బాని. "ఇమినా"తి పదమత్తమేవ హేత్థ పురిమేహి విసేసో. తత్థ **ఇమినాతి** ఇమినా బాహిరేన రూపేన వా...పే.... విఞ్ఞాణేన వాతి అత్థో. తత్థ చ ఛత్తఖగ్గబీజనిఅన్నపానధనధఞ్ఞాదిఉపకరణవసేన బాహిరం రూపం వేదితబ్బం. దాసదాసిఞాతిపరిజనహత్థిఅస్సాదిఉపకరణవసేన వేదనాదయో వేదితబ్బా. ఇమేహి బాహిరేహి రూపాదీహి "ఇత్థస్మీతి ఏవస్మీ"తిఆదినా సబ్బత్థ యోజనా వేదితబ్బా. అట్ఠారసకం దుతియం.

ఇతరేసు పన **తదేకజ్ఝం అభిసంయూహిత్వాతిఆదీసు** తదుభయం అట్ఠారసకం ఏకతో యోజేత్వా ఛత్తింసతణ్హావిచరితాని హోన్తి, ఏవం ఏకేకస్స పుగ్గలస్స అతీతకాలే ద్విన్నం అట్ఠారసకానం వసేన ఛత్తింస, తథా అనాగతే ఛత్తింస హోన్తి. పచ్చుప్పన్నే పన ఏకస్స యథాలాభవసేన తానిపి లబ్భన్తి, సబ్బసత్తానం వసేన పచ్చుప్పన్నేపి ఛత్తింస లబ్భన్తి. ఇతి ఏవం వుత్తేన పకారేన తం సబ్బం ఏకతో కత్వా సబ్బసత్తానం కాలత్తయేపి ఛన్నం అట్ఠారసకానం వసేన అట్ఠసతం తణ్హావిచరితాని హోన్తీతి అత్థో. **అట్ఠతణ్హావిచరితసతం హోతీతి** ఏత్థాపి ఏవమేవ అత్థో దట్ఠబ్బో.

తణ్హావిచరితాని నిట్ఠితాని.

యాని చాతిఆదీసు యాని చేత్థ ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని వత్తబ్బాని, తాని బ్రహ్మజాలనామకే **దీఘనికాయస్స** పఠమసుత్తన్తే (దీ. ని. ౧.౨౮ ఆదయో) సత్థారా సయం ఆహచ్చ భాసితానీతి అత్థో. బ్రహ్మజాలే హి చత్తారో సస్సతవాదా, చత్తారో ఏకచ్చసస్సతికా, చత్తారో అన్తానన్తికా, చత్తారో అమరావిక్ఖేపికా, ద్వే అధిచ్చసముప్పన్నికా, సోళస సఞ్ఞీవాదా, అట్ఠ అసఞ్ఞీవాదా , అట్ఠ నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీవాదా, సత్త

ఉచ్ఛేదవాదా, పఞ్చ దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదాతి ఇమాని **ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని** సనిదానాని నానానయతో వుత్తాని, తత్థ వుత్తనయేనేవ నేసం విభాగో వేదితబ్బో. అయం తావేత్థ పదత్థానుసారతో వినిచ్ఛయో, సేసోపేత్థ వినిచ్ఛయో పదత్థే వుత్తానుసారతోవ సువిఞ్ఞేయ్యోతి.

ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ధమ్మహదయవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా

ధమ్మహదయవిభఙ్గమాతికాయ పన పదత్థాదితో వినిచ్ఛయో పుబ్బే వుత్తోవ. యస్మా పన భగవతా హేట్ఠా నానానయతో విభత్తానఞ్ఞేవ ఖన్ధాయతనాదీనం ద్వాదసన్నం ధమ్మకోట్ఠాసానం పున సబ్బసఙ్గాహికచతుభూముప్పత్తితప్పరియాపన్నతాదీహి దసహి వారేహి అపుబ్బనయసహస్సవిభావకేహి సబ్బధమ్మాధిప్పాయసఙ్ఖాతేహి ధమ్మహదయేహి విభాగదస్సనత్థమేవాయం విభఙ్గో వుత్తో, తస్మా విభఙ్గనయతో చేత్థ వినిచ్ఛయో హోతి. విభఙ్గే హి పఠమం "కతి ఖన్ధా"తిఆదినా సపుచ్ఛకం ద్వాదసపదికం మాతికం నిక్ఖిపిత్వా హేట్ఠా వుత్తానుసారేనేవ చతుభూమకసామఞ్ఞతో సబ్బసఙ్గాహికవారో నామ విభత్తో, తత్థ సత్త ఫస్సాదయో సత్తన్నం విఞ్ఞాణధాతూనం వసేన వేదితబ్బా.

దుతియో పన వారో తేసం చతూసు భూమీసు చతూహి కోట్ఠాసేహి ఉప్పత్తానుప్పత్తిదస్సనవసేన పవత్తో. తత్థ పఠమకోట్ఠాసే తావ –

> "కామధాతుయా కతి ఖన్ధా…పే.… కతి చిత్తాని? కామధాతుయా పఞ్చక్ఖన్ధా, ద్వాదసాయతనాని, అట్ఠారస ధాతుయో, తీణి సచ్చాని, బావీసతిన్ద్రియాని, నవ హేతూ, చత్తారో ఆహారా, సత్త ఫస్సా, వేదనా, సఞ్ఞా, చేతనా, చిత్తానీ"తి –

మాతికం నిక్ఖిపిత్వా విభత్తా. తత్థ యస్మా చతుభూమకాపి ధమ్మా యేభుయ్యేన కామావచరసత్తానం ఉప్పజ్జన్తి , న కామావచరావ. తేనేత్థ "పఞ్చక్ఖన్ధా"తిఆదినా చతుభూమకాపి వుత్తా. తత్థుప్పజ్జనకధమ్మా హేత్థ అధిప్పేతా, న తంభూమిపరియాపన్నావ. రూపధాతుఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

ఏత్థ చ **తీణి సచ్చానీ**తి ఇదం నిరోధసచ్చస్స దేసవినిముత్తతాయ కత్థచి దేసే అనిద్దిసితబ్బతో తం వజ్జేత్వా వుత్తం. కారణసాపేక్ఖా హి ధమ్మా అత్తనో నిస్సయకారణభూతం దేసం సమావసన్తి అకారణస్స అనిస్సయత్తా, యథా వా కదాచి ఉపలబ్భమానా ధమ్మా కాలనియతతాయ అత్తనో సఙ్ఖతత్తంవ సూచేన్తి. అఞ్ఞథా ఇతరకాలేసుపి భావస్స చ పసఙ్గతో, ఏతరహిపి వా అభావస్స, ఏవం క్వచి దేసే ఉపలబ్భమానాపీతి గహేతబ్బం. సబ్బదేసఅబ్యాపితా పన అసఙ్ఖతస్స, సఙ్ఖతస్స వా అసమ్భవతో ఏవ నోపపజ్జతి, తస్మా దేసకాలవినిముత్తమేవ అసఙ్ఖతన్తి గహేతబ్బం.

దుతియకోట్ఠాసే పన –

> "రూపధాతుయా పఞ్చక్ఖన్ధా, ఛ ఆయతనాని, నవ ధాతుయో, తీణి సచ్చాని, చుద్దసిన్ద్రియాని, అట్ఠ హేతూ, తయో ఆహారా, చత్తారో ఫస్సా…పే.… చత్తారి చిత్తానీ"తి –

మాతికం నిక్ఖిపిత్వా విభత్తా. యస్మా పన రూపీనం ఘానాదీనం అభావేన విజ్జమానానిపి గన్ధాయతనాదీని ఆయతనాదికిచ్చం న కరోన్తి, తస్మా తే వజ్జేత్వా "ఛ ఆయతనాని, నవ ధాతుయో"తిఆది వుత్తం న తేసం అభావా. కేచి పన "రూపలోకే గన్ధరసా కబళీకారో ఆహారో చ మహాభూతానఞ్చ ఫోట్ఠబ్బకిచ్చతా నత్థి, తేనేవ పాళియం న ఉద్ధటా"తి వత్వా తం సాధేతుం బహుం హేతుపటిరూపకం వత్వా పపఞ్చేన్తి, తం తేసం మతిమత్తమేవాతి న గహేతబ్బం. గన్ధాదీనం అవినిబ్భోగత్తా, ఫోట్ఠబ్బత్తా, ధాతుసభావత్తా చ ఘానాదిత్తయభావద్వయసుఖదుక్ఖదోమనస్సిన్ద్రియాని, పన దోమనస్సహేతుకబళీకారాహారఘానాదిత్తయసమ్ఫస్సాదీని చ వజ్జేత్వా చుద్దసిన్ద్రియాదిభావో వేదితబ్బో.

తతియకోట్ఠాసే పన –

> “అరూపధాతుయా చత్తారో ఖన్ధా, ద్వే ఆయతనాని, ద్వే ధాతుయో, తీణి సచ్చాని, ఏకాదసిన్ద్రియాని, అట్ఠ హేతూ, తయో ఆహారా, ఏకో ఫస్సో…పే॰… ఏకం చిత్త”న్తి –

మాతికం నిక్ఖిపిత్వా విభత్తా. ఏత్థ చ చక్ఖుసోతఅనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియానమ్పి అభావా ఏకాదసిన్ద్రియాని వేదితబ్బాని.

చతుత్థకోట్ఠాసే పన –

> “అపరియాపన్నే చత్తారో ఖన్ధా, ద్వే ఆయతనాని, ద్వే ధాతుయో, ద్వే సచ్చాని, ద్వాదసిన్ద్రియాని, ఛ హేతూ, తయో ఆహారా, ఏకో ఫస్సో…పే॰… ఏకం చిత్త”న్తి –

మాతికం నిక్ఖిపిత్వా విభత్తా. యస్మా చ ఓకాసవసేన వా సత్తుప్పత్తివసేన వా అపరియాపన్నధాతు నామ నత్థి, తస్మా “అపరియాపన్నధాతుయా”తి అవత్వా నిబ్బత్తితలోకుత్తరమేవ దస్సేతుం “అపరియాపన్నే చత్తారో ఖన్ధా”తిఆది వుత్తం. ఏవం చతూహి కోట్ఠాసేహి దుతియో వారో వేదితబ్బో.

తతియో పన వారో –

> “రూపక్ఖన్ధో కామధాతుపరియాపన్నో, చత్తారో ఖన్ధా సియా కామధాతుపరియాపన్నా, సియా న కామధాతుపరియాపన్నా”తిఆదినా –

చతూసు భూమీసు చతూహి కోట్ఠాసేహి తంతంభూమిపరియాపన్నధమ్మదస్సనవసేన పవత్తో, సో చ హేట్ఠా వుత్తానుసారేన సక్కా ఞాతున్తి న విత్థారితో. తత్థ **చ కామధాతుపరియాపన్నో**తి కామావచరభావేన తత్థ అన్తోగధో కామావచరోతి అత్థో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

చతుత్థో పన వారో తీసు భూమీసు చతూహి కోట్ఠాసేహి పటిసన్ధిక్ఖణే ఉప్పజ్జనకానుప్పజ్జనకధమ్మదస్సనవసేన పవత్తో. తత్థ పఠమకోట్ఠాసే తావ –

> “కామధాతుయా ఉపపత్తిక్ఖణే సబ్బేసం పఞ్చక్ఖన్ధా పాతుభవన్తి, కస్సచి ఏకాదసాయతనాని పాతుభవన్తి, కస్సచి దసాయతనాని పాతుభవన్తి, కస్సచి అపరాని దస, కస్సచి నవ, కస్సచి సత్త, కస్సచి ఏకాదస ధాతుయో…పే॰… సత్త ధాతుయో. సబ్బేసం ఏకం సచ్చం పాతుభవతి. కస్సచి చుద్దసిన్ద్రియాని, కస్సచి తేరస, కస్సచి అపరాని తేరస, కస్సచి ద్వాదస, కస్సచి దస, కస్సచి నవ, కస్సచి అపరాని నవ, కస్సచి అట్ఠ, కస్సచి అపరాని అట్ఠ, కస్సచి సత్త , కస్సచి పఞ్చ, కస్సచి చత్తారిన్ద్రియాని పాతుభవన్తి, కస్సచి తయో హేతూ పాతుభవన్తి, కస్సచి ద్వే, కస్సచి అహేతుకా పాతుభవన్తి. సబ్బేసం చత్తారో ఆహారా, ఏకో ఫస్సో…పే॰… ఏకం చిత్తం పాతుభవతీ”తి –

మాతికం నిక్ఖిపిత్వా విభత్తా. తత్థ పటిసన్ధిక్ఖణే కామావచరానం ఓపపాతికానం, ఆపాయికానం, దేవమనుస్సానం పరిపుణ్ణాయతనానం సద్దాయతనవజ్జితాని ఏకాదసాయతనాని పాతుభవన్తి, తానేవ ఏకాదస ధాతుయో హోన్తి. సద్దో హి ఏకన్తేన పటిసన్ధియం న ఉప్పజ్జతి, తేసఞ్ఞేవ పన జచ్చన్ధానం దస, జచ్చబధిరానం అపరాని దస, జచ్చన్ధబధిరానం నవ, గబ్భసేయ్యకానం రూపగన్ధరసకాయఫోట్ఠబ్బమనోధమ్మవసేన సత్త ఆయతనధాతుయో పాతుభవన్తి. ఓపపాతికానం తిహేతుకానం మనచ్ఛట్ఠాని ఇన్ద్రియాని, భావద్వయే ఏకం, జీవితిన్ద్రియం, సోమనస్సుపేక్ఖిన్ద్రియేసు ఏకం, సద్ధాదీని పఞ్చాతి చుద్దసిన్ద్రియాని, తేసం ద్విహేతుకానం పఞ్ఞిన్ద్రియం వజ్జేత్వా తేరస, పఠమకప్పికానం మనుస్సానం తిహేతుకానం భావిన్ద్రియం వజ్జేత్వా అపరానిపి తేరస, తేసఞ్ఞేవ దుహేతుకానం ద్వాదస, గబ్భసేయ్యకానం పన తిహేతుకానం పురిమేసు చుద్దససు చక్ఖాదీని చత్తారి వజ్జేత్వా దస, తేసం దుహేతుకానం నవ, ఓపపాతికానం

అహేతుకానం పరిపుణ్ణాయతనానం పురిమేసు చుద్దససు సద్ధాదీని వజ్జేత్వా అపరాని నవ, తేసఞ్ఞేవ జచ్చన్ధానం అట్ఠ, తథా బధిరానం, అన్ధబధిరానం పన సత్త, గబ్భసేయ్యకానం పన అహేతుకానం కాయమనోభావజీవితఉపేక్ఖిన్ద్రియాని పఞ్చ, తేసఞ్ఞేవ నపుంసకానం చత్తారి పాతుభవన్తి. అహేతుకచిత్తేసు హి విజ్జమానాపి ఏకగ్గతా సమాధిన్ద్రియతం న గచ్ఛతి, మనోవిఞ్ఞాణధాతువసేన పన “ఏకో ఫస్సో”తిఆదయో వేదితబ్బా.

దుతియకోట్ఠాసే పన –

“రూపధాతుయా ఉపపత్తిక్ఖణే ఠపేత్వా అసఞ్ఞసత్తానం దేవానం పఞ్చక్ఖన్ధా పాతుభవన్తి. పఞ్చాయతనాని, పఞ్చ ధాతుయో, ఏకం సచ్చం, దసిన్ద్రియాని, తయో హేతూ, తయో ఆహారా, ఏకో ఫస్సో…పే…. ఏకం చిత్త”న్తి –

మాతికం నిక్ఖిపిత్వా విభత్తా. తత్థ చక్ఖురూపసోతమనోధమ్మానం వసేన పఞ్చాయతనధాతుయో వేదితబ్బా. ఏత్థాపి గన్ధరసఫోట్ఠబ్బానం అగ్గహణే కారణం పుబ్బే వుత్తమేవ. చక్ఖుసోతమనోజీవితిన్ద్రియాని, సోమనస్సుపేక్ఖానం అఞ్ఞతరం, సద్ధాదీని పఞ్చాతి దసిన్ద్రియాని వేదితబ్బాని.

తతియకోట్ఠాసే పన –

“అసఞ్ఞసత్తానం దేవానం ఉపపత్తిక్ఖణే ఏకో ఖన్ధో పాతుభవతి రూపక్ఖన్ధో, ద్వే ఆయతనాని రూపాయతనం ధమ్మాయతనం, ద్వే ధాతుయో రూపధాతు ధమ్మధాతు, ఏకం దుక్ఖసచ్చం, ఏకం రూపజీవితిన్ద్రియం, అసఞ్ఞసత్తా దేవా అహేతుకా, అనాహారా, అఫస్సకా…పే…. అచిత్తకా”తి –

సనిద్దేసమాతికా నిక్ఖిత్తా. ఏత్థ చ రూపమ్పి కిఞ్చాపి తేసం ఆయతనాదికిచ్చం న కరోతి, సవిఞ్ఞాణకరూపేసు పన గహితత్తా ఇధాపి గహితం. గన్ధాదయో పన తత్థ న గహితత్తా ఇధాపి న గహితా, నో అవిజ్జమానతాయ. ఏకతలవాసికానం వా సేసబ్రహ్మానం చక్ఖువిసయత్తా ఇధాపి రూపాయతనం ఉద్ధటం, అసఞ్ఞీనం పన పఞ్చాయతనాని, ఏకో ఆహారో ఉప్పజ్జతీతి వేదితబ్బం.

చతుత్థకోట్ఠాసే –

“అరూపధాతుయా ఉపపత్తిక్ఖణే చత్తారో ఖన్ధా, ద్వే ఆయతనాని, ద్వే ధాతుయో, ఏకం సచ్చం, అట్ఠిన్ద్రియాని , తయో హేతూ, తయో ఆహారా, ఏకో ఫస్సో…పే…. ఏకం చిత్త”న్తి –

మాతికాపదాని నిక్ఖిపిత్వా విభత్తా. ఏత్థ చ మనోజీవితఉపేక్ఖిన్ద్రియాని, సద్ధాదీని పఞ్చాతి అట్ఠిన్ద్రియాని వేదితబ్బాని. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. ఏవం చతూహి కోట్ఠాసేహి చతుత్థో వారో వేదితబ్బో.

పఞ్చమో పన వారో తేసం ధమ్మానం భూమన్తరవసేన “కామావచరధమ్మా, న కామావచరా…పే…. పరియాపన్నా”తి చత్తారో దుకే మాతికావసేన నిక్ఖిపిత్వా విభజనవసేన పవత్తో, సో హేట్ఠా వుత్తత్థోవ.

ఛట్ఠో పన వారో సమ్ముతిదేవఉపపత్తిదేవవిసుద్ధిదేవే నిద్దిసిత్వా మనుస్సదేవగతీసు ఉప్పాదకకమ్మఆయుప్పమాణదస్సనవసేన వుత్తో. తత్థాయం సఙ్ఖేపత్థో – సత్తా హి దానసీలాదికామావచరకుసలం కత్వా మనుస్సలోకే ఖత్తియమహాసాలాదికులేసు చేవ చాతుమహారాజికతావతింసయామతుసితనిమ్మానరతిపరనిమ్మితవసవత్తిసఙ్ఖాతేసు ఛసు దేవలోకేసు చ ఉప్పజ్జన్తి, తత్థ సినేరుపబ్బతవేమజ్ఝపరిభణ్డపబ్బతతో పట్ఠాయ హేట్ఠా యావ భూమి తిరియం చక్కవాళపబ్బతం ఆహచ్చ ఏత్థన్తరే పబ్బతఆకాసరుక్ఖపథవినిస్సితా చాతుమహారాజచన్దసూరియా సబ్బే చాతుమహారాజికా. తతో ఉద్ధం చక్కవాళపరియన్తం తావతింసాదయో యథాక్కమం ఉపరూపరి ఠితాతి వేదితబ్బా. దేవలోకోపి పరమ్పరచక్కవాళపబ్బతం అప్పత్తో నామ నత్థి.

పఠమజ్ఝానం పన పరిత్తం భావేత్వా బ్రహ్మపారిసజ్జేసు ఉప్పజ్జన్తి, మజ్ఝిమం భావేత్వా బ్రహ్మపురోహితేసు, పణీతం భావేత్వా మహాబ్రహ్మేసు, ఇమే తయోపి జనా పఠమజ్ఝానభూమియం ఏకతలే వసన్తి. ఆయుఆభాదిభేదేన పనేసం భేదో, ఏవం ఉపరిపి.

చతుక్కనయే పన దుతియజ్ఝానం, పఞ్చకనయే దుతియతతియజ్ఝానఞ్చ పరిత్తం, మజ్ఝిమం, పణీతఞ్చ భావేత్వా పరిత్తాభాఅప్పమాణాభాఆభస్సరేసు ఉప్పజ్జన్తి. తతియజ్ఝానం పరిత్తాదివసేన భావేత్వా పరిత్తసుభఅప్పమాణసుభసుభకిణ్హేసు. చతుత్థజ్ఝానం పన భావేత్వా ఆరమ్మణమనసికారఛన్దాధిముత్తిఆదినానత్తతో కేచి అసఞ్ఞేసు, కేచి వేహప్ఫలేసు, కేచి అవిహేసు, అతప్పేసు, సుదస్సేసు, సుదస్సీసు, కేచి అకనిట్ఠేసు, ఆకాసానఞ్చాయతనాదీసు చతూసు చ యథాక్కమం ఉప్పజ్జన్తి. తత్థ హి ఏకచ్చే తిత్థియా “చిత్తం నిస్సాయ రజ్జనదుస్సనాదయో, తన్నిదానాని చ దుక్ఖాని సముప్పజ్జన్తీ”తి చిత్తే దోసం దిస్వా “దిట్ఠధమ్మనిబ్బానమేత”న్తి సఞ్ఞావిరాగం జనేత్వా తత్రూపపత్తియా ఝానం భావేత్వా రూపకాయమత్తా ఠితా వా నిసిన్నా వా నిపన్నా వా హుత్వా నిబ్బత్తిత్వా తత్థేవ పఞ్చకప్పసతాని తిట్ఠన్తీతి వేదితబ్బా.

అట్ఠసమాపత్తిలాభీనం కతరం ఝానం విపచ్చతీతి? పగుణం, సబ్బేసు పగుణేసు యస్స విపాకభూమిం పత్థేతి, తంపత్థనాయ చ అసతి యం మరణసమయే సమాపజ్జతి, తం, తస్మిమ్పి అసతి ఉత్తమవసేన నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం విపచ్చతి. సుద్ధావాసేసు చ అవిహాదీసు అనాగామివజ్జితా సత్తా న ఉప్పజ్జన్తి, అనాగామినో పన అసఞ్ఞీవజ్జితబ్రహ్మలోకేసు సబ్బత్థ ఉప్పజ్జితుం లభన్తి. సబ్బేసమ్పి చ అరియానం తత్రూపపత్తితో ఉపరూపపత్తిపి, న హేట్ఠూపపత్తి. తే హి పఠమజ్ఝానభూమియం నిబ్బత్తా అనాగామినో నవ బ్రహ్మలోకే సోధేత్వా మత్థకే వేహప్ఫలేసు ఠితా పరినిబ్బన్తి, న నివత్తన్తి అరియానం హేట్ఠూపపత్తిఅభావా. వేహప్ఫలఅకనిట్ఠనేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనభవా తయోపి సేట్ఠభవా నామ. ఇమేసు తీసు ఠానేసు నిబ్బత్తా అనాగామినో నేవ ఉద్ధం గచ్ఛన్తి, న అధో. తత్థేవ పరినిబ్బాయన్తి . మనుస్సలోకే చ సేఖా గిహిభావే యావజీవం తిట్ఠన్తి, న అసేఖా. తే హి అరహత్తం పత్తదివసే పబ్బజన్తి వా, పరినిబ్బన్తి వా. భుమ్మదేవేసు పన ఖీణాసవాపి యావజీవం తిట్ఠన్తి. ఛసు కామావచరదేవేసు సోతాపన్నసకదాగామినోవ తిట్ఠన్తి, అనాగామినో పన తదహేవ రూపభవం గన్తుం వట్టతి ఖీణాసవేన పరినిబ్బాతున్తి గహేతబ్బం. ఏవం ఇమాసు సత్తవీసతియా భూమీసు పరియాపన్నమనుస్సదేవబ్రహ్మలోకేసు నిబ్బత్తసత్తేసు మనుస్సానం తావ ఇమస్మిం బుద్ధుప్పాదేవ వస్ససతం ఆయుప్పమాణం, అప్పం వా భియ్యో. అపాయికానం, భుమ్మదేవానఞ్చ కదాచి ఆయుపరిచ్ఛేదో నత్థి, కమ్మమేవ పమాణం. తే హి సత్తాహేనపి మరన్తి, కప్పమ్పి తిట్ఠన్తీతి.

చాతుమహారాజికానం పన మానుసకాని పఞ్ఞాస వస్సాని ఏకం రత్తిన్దివం, తాయ రత్తియా తింస రత్తియో మాసో, తేన మాసేన ద్వాదసమాసియో సంవచ్ఛరో, తేన సంవచ్ఛరేన దిబ్బాని పఞ్చవస్ససతాని ఆయుప్పమాణం. తాని మనుస్సగణనాయ నవుతివస్ససతసహస్సాని హోన్తి. తావతింసానం మానుసకం వస్ససతం ఏకం రత్తిన్దివం కత్వా ఏవమాగతం దిబ్బం వస్ససహస్సం. ఏవం యామాదీనం వస్సగణనఞ్చ దిగుణం కత్వా హేట్ఠిమతో దిగుణచతుగ్గుణం ఆయుప్పమాణం వేదితబ్బం.

బ్రహ్మేసు పన బ్రహ్మపారిసజ్జానం కప్పస్స తతియో భాగో ఆయుప్పమాణం, బ్రహ్మపురోహితానం ఉపడ్ఢకప్పో , మహాబ్రహ్మానం ఏకో కప్పో, పరిత్తాభానం ద్వే కప్పాతి ఏవం ఉపరూపరి దిగుణం కత్వా యావ సుభకిణ్హా యోజేతబ్బం. సుభకిణ్హానం హి చతుసట్ఠికప్పం ఆయుప్పమాణం, అసఞ్ఞీనం, వేహప్ఫలానఞ్చ పఞ్చకప్పసతాని, అవిహానం కప్పసహస్సన్తి ఉపరూపరి దిగుణవసేన యావ అకనిట్ఠా యోజేతబ్బం. అకనిట్ఠానం హి సోళసకప్పసహస్సాని, అరూపానం చతున్నం యథాక్కమం వీసతి, చత్తారి, సట్ఠి, చతురాసీతి కప్పసహస్సాని ఆయుప్పమాణన్తి.

> ఉక్ఖిత్తా పుఞ్ఞతేజేన, కామరూపగతిం గతా;
> భవగ్గతమ్పి సమ్పత్తా, పునాగచ్ఛన్తి దుగ్గతిం.
>
> తావ దీఘాయుకా సత్తా, చవన్తి ఆయుసఙ్ఖయా;
> నత్థి కోచి భవో నిచ్చో, ఇతి వుత్తం మహేసినా.

తస్మా హి ధీరా నిపకా, నిపుణా అత్థచిన్తకా;

జరామరణమోక్ఖాయ, భావేన్తి మగ్గముత్తమం.

భావయిత్వా సుచిం మగ్గం, నిబ్బానోగధగామినం;

సబ్బాసవే పరిఞ్ఞాయ, పరినిబ్బన్తి అనాసవాతి. (విభ॰ ౧౦౭౯);

అయం ఛట్ఠవారే నయో.

సత్తమో పన వారో తేసం ఖన్ధాదీనం అభిఞ్ఞేయ్యాదిభావవిభావనవసేన పవత్తో. తత్థ హి –

“రూపక్ఖన్ధో అభిఞ్ఞేయ్యో, పరిఞ్ఞేయ్యో, న పహాతబ్బో, న భావేతబ్బో, న సచ్ఛికాతబ్బో. చత్తారో ఖన్ధా అభిఞ్ఞేయ్యా పరిఞ్ఞేయ్యా, సియా పహాతబ్బా, సియా భావేతబ్బా, సియా సచ్ఛికాతబ్బా, సియా న పహాతబ్బా న భావేతబ్బా న సచ్ఛికాతబ్బా”తిఆదినా –

ద్వాదసపి కోట్ఠాసా విత్థారతో విభత్తా. తత్థ లక్ఖణపరిగ్గాహికాయ పఞ్ఞాయ ఖన్ధాదయో సబ్బే ధమ్మా అభిఞ్ఞేయ్యా. ఞాతతీరణపహానపరిఞ్ఞాసు యథాయోగం యాయ కాయచి పరిఞ్ఞాయ వసేన సబ్బేపి ధమ్మా పరిఞ్ఞేయ్యా. లోకుత్తరధమ్మాపి ఞాతపరిఞ్ఞేయ్యావ. అకుసలా పన పహాతబ్బా. మగ్గో భావేతబ్బో, ఫలం, నిబ్బానఞ్చ సచ్ఛికాతబ్బం. తత్థ రూపక్ఖన్ధో ఞాతతీరణవసేన పరిఞ్ఞేయ్యో. విపస్సనావిసయే హి సబ్బం తీరణపరిఞ్ఞాయ పరిఞ్ఞేయ్యన్తి. ఇమినా నయేన సబ్బత్థ అభిఞ్ఞేయ్యాదిభావో వేదితబ్బో.

అట్ఠమో పన వారో తేసం సారమ్మణతావిభావనవసేన పవత్తో, నవమో పనేసం దిట్ఠసుతముతవిఞ్ఞాతేసు సఙ్గహదస్సనవసేన. దసమో కుసలత్తికాదీహి సరణదుకపరియోసానేహి తికదుకేహి విభాగదస్సనవసేన పవత్తో, తేపి హేట్ఠా వుత్తనయావాతి అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పనేత్థ హేట్ఠా వుత్తోయేవ. ఆదితో పట్ఠాయ సబ్బత్థ **విభఙ్గపాళిఅట్ఠకథాసు** (విభ॰ ౯౭౮ ఆదయో; విభ॰ అట్ఠ॰ ౯౭౮ ఆదయో) గహేతబ్బోతి.

ధమ్మహదయవిభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మోహవిచ్ఛేదనియా అభిధమ్మమాతికత్థవణ్ణనాయ

విభఙ్గమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ధాతుకథామాతికా

ఇదాని విభఙ్గమాతికానన్తరం –

> అయం ధాతుకథాదీనం, సమ్పత్తా అత్థవణ్ణనా;
> మాతికానం యతో తస్మా, పఞ్చన్నమ్పి యథారహం.
>
> అనుత్తానత్థతో చేవ, సఙ్ఖేపేనత్థనిచ్ఛయా;
> విభఙ్గనయతో చేవ, హోతి సంవణ్ణనానయో.

తత్థ ధాతుకథామాతికాయ తావ సంవణ్ణనా హోతి. సా పనేసా నిక్ఖేపతో పఞ్చధా ఠితా – నయమాతికా అబ్భన్తరమాతికా నయముఖమాతికా లక్ఖణమాతికా బాహిరమాతికాతి. తత్థ “సఙ్గహో, అసఙ్గహో…పే॰… విప్పయుత్తేన సఙ్గహితం అసఙ్గహిత”న్తి అయం చుద్దసహి పదేహి నిక్ఖిత్తా సఙ్గహాదికేన నయేన ధాతుకథాయ ధమ్మా విభత్తాతి దస్సేతుం ఠపితత్తా **నయమాతికా** నామ, యా “మూలమాతికా”తిపి వుచ్చతి.

“పఞ్చక్ఖన్ధా…పే॰… మనసికారో”తి అయం పఞ్చవీసాధికేన పదసతేన నిక్ఖిత్తా సఙ్గహాదినయేన విభజితబ్బభావేన ధాతుకథాయ అబ్భన్తరే ఏవ ఠపితత్తా **అబ్భన్తరమాతికా** నామ, యా “ధాతుకథామాతికా”తిపి వుచ్చతి.

“తీహి సఙ్గహో, తీహి అసఙ్గహో, చతూహి సమ్పయోగో, చతూహి విప్పయోగో”తి అయం చతూహి పదేహి నిక్ఖిత్తా ఖన్ధాదీసు చ కుసలత్తికాదీసు చ మాతికాధమ్మేసు తీహి ఖన్ధాయతనధాతుపదేహేవ సఙ్గహో అసఙ్గహో చ, తథా చతూహి అరూపక్ఖన్ధేహి సమ్పయోగో, విప్పయోగో చాతి ఇమేసం సఙ్గహాసఙ్గహాదీనం నయానం ముఖానీతి దస్సేతుం ఠపితత్తా **నయముఖమాతికా** నామ.

“సభాగో విసభాగో”తి అయం ద్వీహి పదేహి నిక్ఖిత్తా సభాగవిసభాగలక్ఖణవసేనేవ సఙ్గహాసఙ్గహనయా చేవ సమ్పయోగవిప్పయోగనయా చ హోన్తీతి దస్సేతుం ఠపితత్తా **లక్ఖణమాతికా** నామ. సబ్బాపి ధమ్మసఙ్గణీ ధాతుకథాయ మాతికాతి అయం ఛసట్ఠి తికపదాని, ద్వే చ దుకపదసతాని సఙ్ఖిపిత్వా నిక్ఖిత్తా ధాతుకథా మాతికాతో బహి ఠపితత్తా **బాహిరమాతికా** నామ. ఏవమేతిస్సా పఞ్చవిధాయ మాతికాయ అయమనుత్తానత్థవణ్ణనా.

సఙ్గహోతిఆదీసు హి సఙ్గహో తావ జాతిసఞ్జాతికిరియాగణనవసేన చతుబ్బిధో. తత్థ “సబ్బే ఖత్తియా ఆగచ్ఛన్తు, యా చావుసో విసాఖ, సమ్మావాచా, యో చ సమ్మాకమ్మన్తో, యో చ సమ్మాఆజీవో, ఇమే ధమ్మా సీలక్ఖన్ధే సఙ్గహితా”తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౨) అయం **జాతిసఙ్గహో** నామ. “సబ్బే కోసలకా ఆగచ్ఛన్తు, యో చావుసో విసాఖ, సమ్మావాయామో, యా చ సమ్మాసతి, యో చ సమ్మాసమాధి, ఇమే ధమ్మా సమాధిక్ఖన్ధే సఙ్గహితా”తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౨) అయం **సఞ్జాతిసఙ్గహో** నామ, ఏకట్ఠానే జాతిసమ్బన్ధభావేన సఙ్గహోతి అత్థో. “సబ్బే హత్థారోహా ఆగచ్ఛన్తు, యా చావుసో విసాఖ, సమ్మాదిట్ఠి, యో చ సమ్మాసఙ్కప్పో, ఇమే ధమ్మా పఞ్ఞాక్ఖన్ధే సఙ్గహితా”తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౨) అయం **కిరియాసఙ్గహో** నామ. “హఞ్చి చక్ఖాయతనం రూపక్ఖన్ధగణనం గచ్ఛతి, తేన వత రే వత్తబ్బే ‘చక్ఖాయతనం రూపక్ఖన్ధేన సఙ్గహిత’”న్తి (కథా॰ ౪౭౧) అయం

గణనసఙ్గహో నామ, అయమిధ అధిప్పేతో. తప్పటిపక్ఖేన **అసఙ్గహో** వేదితబ్బో. తేసం వికప్పతో **సఙ్గహితేన అసఙ్గహితాదీని,** ఏకుప్పాదేకనిరోధఏకవత్థుకఏకారమ్మణతావసేన **సమ్పయోగో,** తప్పటిపక్ఖతో **విప్పయోగో,** తేసం వికప్పతో సమ్పయుత్తేన **విప్పయుత్తాదీని,** తదుభయసంసగ్గవికప్పతో **సఙ్గహితేన సమ్పయుత్తం విప్పయుత్త**న్తిఆదీని చ వేదితబ్బాని. సేసం వుత్తత్థమేవ. అయం తావేత్థ అనుత్తానపదత్థో.

సఙ్గహాసఙ్గహపదత్థవణ్ణనా

అత్థవినిచ్ఛయతో పన యస్మా అబ్భన్తరమాతికాయ రూపక్ఖన్ధాదీని, బాహిరమాతికాయ కుసలాదీని చ "సఙ్గహో అసఙ్గహో"తిఆదికేహి నయమాతికాపదేహి "తీహి సఙ్గహో, తీహి అసఙ్గహో"తిఆదినయముఖమాతికావసేన యథారహం నిద్దేసత్థాయ భగవతా ఠపితాని, తస్మా ఖన్ధాదీనం సఙ్గహాదీనం పాళియం వుత్తానుసారేనేవ సఙ్ఖేపతో అత్థవినిచ్ఛయో హోతి. ఇమినా నయేన **విభఙ్గనయో** సక్కా ఞాతున్తి తం విసుం న వక్ఖామ.

తత్థ సఙ్గహాసఙ్గహవారే ఖన్ధానం తావ అయం నిద్దేసే నయో – రూపక్ఖన్ధో ఏకేన ఖన్ధేన ఏకాదసహి ఆయతనేహి ఏకాదసహి ధాతూహి సఙ్గహితో. చతూహి ఖన్ధేహి ఏకేనాయతనేన సత్తహి ధాతూహి అసఙ్గహితో. తత్థ **ఏకాదసహీ**తి మనాయతనవజ్జేహి. ధమ్మాయతనేనాపి హి కేచి రూపధమ్మా సఙ్గహితా. **ఏకాదసహీ**తి సత్తవిఞ్ఞాణధాతువజ్జాహి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

వేదనాదయో తయో ఖన్ధా యథాసకం ఏకేన ఖన్ధేన ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా సఙ్గహితా, చతూహి ఖన్ధేహి ఏకాదసహి ఆయతనేహి సత్తరసహి ధాతూహి అసఙ్గహితా, తథా విఞ్ఞాణక్ఖన్ధోపి. కేవలం పనేత్థ సత్తహి విఞ్ఞాణధాతూహి సఙ్గహితో, ఏకాదసహి ధాతూహి అసఙ్గహితోతి ఏత్తకమేవ విసేసో. తత్థ హి వేదనాదీనం తిణ్ణం ఖన్ధానం ఏకేన ధమ్మాయతనేన చ ఏకాయ ధమ్మధాతుయా చ సఙ్గహితతా వేదితబ్బా. పాళియం పనేత్థ ఖన్ధపదనిద్దేసే, ఉపరి ఆయతనాదినిద్దేసేసు చ "రూపక్ఖన్ధో చ వేదనాక్ఖన్ధో చ ద్వీహి ఖన్ధేహి ఏకాదసహాయతనేహి ఏకాదసహి ధాతూహి సఙ్గహితా"తిఆదినా (ధాతు. ౧౩) ద్విమూలకాదినయేనాపి విత్థారనయో విభత్తో, సోపి ఇమినా ఏకమూలనయానుసారేన సబ్బత్థ సువిఞ్ఞేయ్యోతి న విత్థారయిమ్హా. అయం ఖన్ధపదనిద్దేసనయో.

ఆయతనధాతుపదానమ్పి ఖన్ధపదే వుత్తానుసారేనేవ తీహి సఙ్గహో, తీహి అసఙ్గహో చ యథాయోగం యోజేత్వా ఞాతబ్బో. కేవలం పనేత్థ ధమ్మాయతనధమ్మధాతూసు అసఙ్ఖతస్స ఖన్ధసఙ్గహాభావా తం ఠపేత్వా సేసానం ఖన్ధేసు సఙ్గహో వేదితబ్బో.

సచ్చేసు దుక్ఖసచ్చం సబ్బేహి ఖన్ధాయతనధాతూహి. సముదయమగ్గసచ్చాని సఙ్ఖారక్ఖన్ధేన, ధమ్మాయతనధమ్మధాతూహి చ సఙ్గహితాని. నిరోధసచ్చం ఖన్ధేన అసఙ్గహితం, ధమ్మాయతనధమ్మధాతూహి ఏవ సఙ్గహితం.

ఇన్ద్రియేసు జీవితిన్ద్రియం ద్వీహి రూపక్ఖన్ధసఙ్ఖారక్ఖన్ధేహి. సుఖిన్ద్రియాదీని పఞ్చ వేదనాక్ఖన్ధేన , సద్ధాదీని సఙ్ఖారక్ఖన్ధేన, సబ్బాని చేతాని జీవితిన్ద్రియాదీని, ఇత్థిన్ద్రియపురిసిన్ద్రియాదీనిపి ధమ్మాయతనధమ్మధాతూహి సఙ్గహితాని. సేసిన్ద్రియాని సువిఞ్ఞేయ్యాని.

పటిచ్చసముప్పాదేసు నామరూపం విఞ్ఞాణవజ్జితేహి చతూహి ఖన్ధేహి, ఏకాదసహి ఆయతనధాతూహి చ సఙ్గహితం. ఏత్థ హి పవత్తియం నామరూపస్సాపి గహితత్తా సద్దాయతనమ్పి గహితన్తి వేదితబ్బం. సళాయతనం ద్వీహి ఖన్ధేహి, పసాదవిఞ్ఞాణభూతేహి ఛహి ఆయతనేహి, ద్వాదసహి ధాతూహి సఙ్గహితం. ఉపపత్తిభవో పన కామభవభూతో పఞ్చహి ఖన్ధేహి, సద్దాయతనవజ్జితేహి ఏకాదసహి ఆయతనేహి, సత్తరసహి ధాతూహి. రూపభవో పఞ్చహి ఖన్ధేహి, సద్దాదిచతుక్కఘానాదిత్తయతబ్బిఞ్ఞాణవజ్జేహి పఞ్చహాయతనేహి, అట్ఠహి ధాతూహి సఙ్గహితో. అసఞ్ఞీభవో ఏకేన రూపక్ఖన్ధేన, రూపధమ్మవసేన ద్వీహి ఆయతనధాతూహి సఙ్గహితో. ఘానాదిత్తయం పనేత్థ ఆయతనాదికిచ్చాకరణతో ఆయతనధాతూహి అసఙ్గహితమ్పి రూపక్ఖన్ధేన సఙ్గహితన్తి దట్ఠబ్బం. భవస్స చ ఏకన్తముపాదిన్నత్తా పవత్తివిపాకానం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం గహణేపి అనుపాదిన్నసద్దాయతనస్స ఇధ అగ్గహణం దట్ఠబ్బం. అరూపభవో చతూహి ఖన్ధేహి ద్వీహి ఆయతనధాతూహి. జాతిజరామరణాని నామరూపధమ్మానం లక్ఖణత్తా ద్వీహి రూపక్ఖన్ధసఙ్ఖారక్ఖన్ధేహి. సోకదుక్ఖదోమనస్సాని వేదనాక్ఖన్ధేన. ఉపాయాసో సఙ్ఖారక్ఖన్ధేన, ధమ్మాయతనధమ్మధాతూహి చ సఙ్గహితో. పరిదేవో రూపక్ఖన్ధసద్దాయతనసద్దధాతూహి. సేసాని పనేత్థ పటిచ్చసముప్పాదఙ్గాని, సతిపట్ఠానసమ్మప్పధానా చ సువిఞ్ఞేయ్యావ.

ఇద్ధిపాదా ద్వీహి ఖన్ధేహి, ఆయతనేహి, ధాతూహి సఙ్గహితా. ఏత్థ చ చిత్తిద్ధిపాదస్స ధమ్మధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతునియమతో సోళసహి ధాతూహి అసఙ్గహో వేదితబ్బో. ఝానాని ద్వీహి వేదనాసఙ్ఖారక్ఖన్ధేహి, ఏకేనాయతనేన, ఏకాయ ధాతుయా చ సఙ్గహితాని. అప్పమఞ్ఞా ఏకేన ఖన్ధేన, ఏకేన ఆయతనేన, ఏకాయ ధాతుయా సఙ్గహితా. ఏవం పఞ్చిన్ద్రియాదీనిపి. కేవలం పన చిత్తం సత్తహి విఞ్ఞాణధాతూహి సఙ్గహితన్తి ఏత్తకమేవ విసేసో. సబ్బేసమ్పి చేస వుత్తావసేసేహి ఖన్ధాయతనధాతూహి అసఙ్గహితభావో వేదితబ్బో.

ఇమినా నయేన బాహిరమాతికాయపి "కుసలా ధమ్మా, అకుసలా ధమ్మా చతూహి ఖన్ధేహి, ద్వీహి ఆయతనేహి, ధాతూహి సఙ్గహితా. అబ్యాకతా పన అసఙ్ఖతం ఖన్ధతో ఠపేత్వా పఞ్చహి ఖన్ధేహి ద్వాదసహి ఆయతనేహి అట్ఠారసహి ధాతూహి సఙ్గహితా"తిఆదినా యోజేత్వా సఙ్గహాసఙ్గహో ఞాతబ్బోతి అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **ధాతుకథాపాళిఅట్ఠకథాసు** (ధాతు॰ ౭౭ ఆదయో; ధాతు॰ అట్ఠ॰ ౭౭) గహేతబ్బోతి.

నిట్ఠితో "సఙ్గహో అసఙ్గహో"తి పదస్స

అత్థవినిచ్ఛయో.

సఙ్గహితేనఅసఙ్గహితపదత్థవణ్ణనా

సఙ్గహితేనఅసఙ్గహితపదే సబ్బేసం రూపక్ఖన్ధాదిపదానం నిద్దేసో న సమ్భవతి. యాని పనేత్థ పదాని రూపేకదేసం, అరూపేన అసమ్మిస్సం విఞ్ఞాణేకదేసఞ్చ అఞ్ఞేన అసమ్మిస్సం దీపేన్తి, తేసమిధ నిద్దేసో. తాని పన మనాయతనధమ్మాయతనవజ్జితానం దసాయతనానం, ధమ్మధాతువజ్జితానం సత్తరసన్నం ధాతూనం, సత్తరూపిన్ద్రియానఞ్చ వసేన వేదితబ్బాని, న రూపక్ఖన్ధాదీనం. తేనేవ **పాళియం** –

> "దసాయతనా సత్తరస ధాతుయో,
> సత్తిన్ద్రియా అసఞ్ఞాభవో ఏకవోకారభవో;

పరిదేవో సనిదస్సనసప్పటిఘం,

అనిదస్సనం పునదేవ సప్పటిఘం ఉపాదా”తి. (ధాతు॰ ౧౭౮) –

ఏవం ఉద్దానగాథా వుత్తా. రూపక్ఖన్ధేన హి రూపక్ఖన్ధోవ సఙ్గహితో, ఏవం వేదనాక్ఖన్ధాదీహి చ వేదనాక్ఖన్ధాదయోవ. తేపి చ యేహి కేహిచి ఆయతనధాతూహి అసఙ్గహితా నామ నత్థీతి తేసం సఙ్గహితేన అసఙ్గహితత్తాభావా యథావుత్తాయతనానం వసేనేవేత్థ అత్థవినిచ్ఛయో హోతి. ఇదం హేత్థ లక్ఖణం – యం ఖన్ధపదేన సఙ్గహితం హుత్వా ఆయతనధాతుపదేహి అసఙ్గహితం, ఖన్ధాయతనపదేహి వా సఙ్గహితం హుత్వా ధాతుపదేన అసఙ్గహితం, తస్స ఖన్ధాయతనధాతూహి అసఙ్గహో వుచ్చతి. కథం? చక్ఖాయతనేన యే ధమ్మా ఖన్ధసఙ్గహేన సఙ్గహితా, ఆయతనసఙ్గహేన, ధాతుసఙ్గహేన చ అసఙ్గహితా, తే ధమ్మా కతిహి ఖన్ధేహి, ఆయతనేహి, ధాతూహి అసఙ్గహితా? తే ధమ్మా చతూహి ఖన్ధేహి ద్వీహి ఆయతనేహి అట్ఠహి ధాతూహి అసఙ్గహితా. ఏవం రూపాయతనాదీసుపి పసాదవిసయభూతేసు ధాతూసు, రూపిన్ద్రియాదీసు చ యోజనక్కమో వేదితబ్బో.

తత్రాయం నయో – చక్ఖాయతనేన యే రూపధమ్మా ఖన్ధసఙ్గహేన రూపక్ఖన్ధోతి సఙ్గహితా, ఆయతనధాతుసఙ్గహేన చక్ఖాయతనేన అసఙ్గహితా, చక్ఖుధాతుయా అసఙ్గహితా, చక్ఖాయతనచక్ఖుధాతూహి ఏకస్సేవేతస్స చక్ఖుస్స విసుం ఆయతనధాతూసు సఙ్గహితత్తా తే చక్ఖాయతనవిరహితా సబ్బే రూపధమ్మా చతూహి అరూపక్ఖన్ధేహి చక్ఖాయతనం మనాయతనన్తి ద్వీహి ఆయతనేహి చక్ఖుధాతు సత్తవిఞ్ఞాణధాతూతి అట్ఠహి ధాతూహి అసఙ్గహితా. ఉపరి రూపాయతనాదీసుపి ఏసేవ నయో. ఇమస్మిం హి వారే చక్ఖాయతనస్స అత్తనో తీహిపి ఖన్ధాయతనధాతుసఙ్గహేహి సఙ్గహితతాయ అసఙ్గహితత్తాభావా ఖన్ధసఙ్గహేన సఙ్గహితం, ఆయతనసఙ్గహేన అసఙ్గహితం, ధాతుసఙ్గహేన అసఙ్గహితన్తి ఏవం తీహిపి సఙ్గహితాసఙ్గహితవిసేసనేహి విసిట్ఠస్సేవ “కతిహి ఖన్ధేహీ”తిఆదినా ఖన్ధాదీహి అసఙ్గహస్స వుచ్చమానత్తా చ అరూపక్ఖన్ధేహి సహ బహిభూతతా వేదితబ్బా. యథా చేత్థ చక్ఖాయతనేన ఉపలక్ఖితానం రూపధమ్మానంయేవ సఙ్గహితేన అసఙ్గహితతా, న చక్ఖాయతనస్స, ఏవం ఉపరి రూపాయతనాదీహి ఉపలక్ఖితవారేపి యథారహం ఞాతబ్బా.

సేసేసు పన చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా యే ధమ్మా ఖన్ధసఙ్గహేన సఙ్గహితా, ఆయతనసఙ్గహేన సఙ్గహితా, ధాతుసఙ్గహేన అసఙ్గహితా, తే ధమ్మా చతూహి ఖన్ధేహి ఏకాదసహి ఆయతనేహి ద్వాదసహి ధాతూహి అసఙ్గహితా. ఏవం సేసవిఞ్ఞాణధాతూసుపి. పటిచ్చసముప్పాదఙ్గేసు అసఞ్ఞాభవేన యే ధమ్మా…పే॰… తే ధమ్మా చతూహి ఖన్ధేహి దసహాయతనేహి సోళసహి ధాతూహి అసఙ్గహితా. ఉపాదాధమ్మేహి యే ధమ్మా…పే॰… తే ధమ్మా చతూహి ఖన్ధేహి ఏకాదసహాయతనేహి సత్తరసహి ధాతూహి అసఙ్గహితాతి ఇమే చత్తారో వారా అపుబ్బవిసేసా సమాయేవ. తత్థ చక్ఖువిఞ్ఞాణవారే **ద్వాదసహీ**తి ఛ విఞ్ఞాణధాతుయో వజ్జేత్వా అవసేసాహి ధాతూహి సేసా ఛ విఞ్ఞాణధాతుయోవ ఖన్ధాయతనసఙ్గహేహి సఙ్గహితా, ధాతుసఙ్గహేనేవ అసఙ్గహితా. అవసేసాహి ద్వాదసహి ధాతూహి అసఙ్గహితాతి. ఏస నయో సేసవిఞ్ఞాణధాతూసుపి.

దుతియే **తీహాయతనేహీ**తి రూపాయతనధమ్మాయతనమనాయతనేహి. అసఞ్ఞిబ్రహ్మలోకే హి రూపాయతనధమ్మాయతనవసేన ద్వే ఆయతనాని ఉపపత్తిభవభావేన పాళియం ఆగతాని, తే పన ఖన్ధేహి సఙ్గహితాని, ఆయతనధాతూసు అసఙ్గహితాని. తదవసేసాని నవ రూపాయతనాని, తాని తేహేవ చ ద్వీహి

మనాయతనధమ్మాయతనేహి చ అసఙ్గహితాని నామ హోన్తి. **నవహి ధాతూహీ**తి రూపధాతుధమ్మధాతూహి సద్ధిం సత్తహి విఞ్ఞాణధాతూహి.

తతియే **దసహీ**తి రూపాయతనధమ్మాయతనవజ్జేహి. **సోళసహీ**తి రూపధాతుధమ్మధాతువజ్జాహి. అనిదస్సనసప్పటిఘాని నామ నవ ఓళారికాయతనాని, తాని తేహి ఖన్ధసఙ్గహేన సఙ్గహితాని, ఆయతనధాతుసఙ్గహేహి చ అసఙ్గహితాని, రూపాయతనధమ్మాయతనాని ద్వేపి సేసేహి ఆయతనధాతూహి అసఙ్గహితాని నామ హోన్తి.

చతుత్థే **ఏకాదసహీ**తి ఫోట్ఠబ్బాయతనవజ్జేహి ఫోట్ఠబ్బాయతనస్స ఉపాదాధమ్మేహి ఆయతనాదీసు అసఙ్గహితత్తా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. అయం సఙ్గహితేనఅసఙ్గహితపదే నయో.

అసఙ్గహితేనసఙ్గహితపదత్థవణ్ణనా

అసఙ్గహితేనసఙ్గహితపదే పన యాని పదాని విఞ్ఞాణేన వా ఓళారికరూపేన వా అసమ్మిస్సం ధమ్మాయతనేకదేసం దీపేన్తి, తానేవ నిద్దిసీయన్తి, తాని పన వేదనాదీనం తిణ్ణం ఖన్ధానం, దుక్ఖసచ్చవజ్జితానం తిణ్ణం సచ్చానం, పసాదమనోవజ్జితానం సోళసన్నం ఇన్ద్రియానం, అవిజ్జాసఙ్ఖారఫస్సవేదనాతణ్హుపాదానకమ్మభవజాతిజరామరణసోకదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసవసేన చుద్దసపచ్చయాకారపదానఞ్చ వసేన వేదితబ్బాని, న రూపక్ఖన్ధాదీనం. తేనేవ **అట్ఠకథాయం** –

> “తయో ఖన్ధా తథా సచ్చా, ఇన్ద్రియాని చ సోళస;
> పదాని పచ్చయాకారే, చుద్దసూపరి చుద్దస.
>
> “సమతింస పదా హోన్తి, గోచ్ఛకేసు దసస్వథ;
> దువే చూళన్తరదుకా, అట్ఠ హోన్తి మహన్తరా”తి. (ధాతు॰ అట్ఠ॰ ౧౭౫) –

ఏవం ఉద్దానగాథా వుత్తా. ఇదం హేత్థ లక్ఖణం – యం ఖన్ధపదేన అసఙ్గహితం, ఆయతనధాతుపదేహి సఙ్గహితం, తస్సేవ తీహి విసేసనేహి విసిట్ఠస్స ఖన్ధాదీహి సఙ్గహో వుచ్చతి. కథం? వేదనాక్ఖన్ధేన యే ధమ్మా ఖన్ధసఙ్గహేన అసఙ్గహితా, ఆయతనధాతుసఙ్గహేహి సఙ్గహితా, తే ధమ్మా కతిహి ఖన్ధేహి, ఆయతనేహి, ధాతూహి సఙ్గహితా? తే ధమ్మా అసఙ్ఖతం ఖన్ధతో ఠపేత్వా తీహి ఖన్ధేహి ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా సఙ్గహితాతి.

తత్రాయం నయో – వేదనాక్ఖన్ధేన హి నిబ్బానం, సుఖుమరూపం, సఞ్ఞాసఙ్ఖారా చ ఖన్ధసఙ్గహేన అసఙ్గహితా హుత్వా ధమ్మాయతనధమ్మధాతుసఙ్గహేన సఙ్గహితా. తేసు నిబ్బానం ఖన్ధసఙ్గహం న గచ్ఛతి, సేసా తీహి రూపసఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధేహి సఙ్గహం గచ్ఛన్తి, ఆయతనధాతుయో పనేత్థ ధమ్మాయతనధమ్మధాతూనం వసేనేవ సబ్బత్థ వేదితబ్బా ఇతరాసం అసమ్భవా, ఇమేసు చ నిబ్బానమ్పి సఙ్గహం గచ్ఛతి. తేనేవ హి “అసఙ్ఖతం ఖన్ధతో ఠపేత్వా”తి వుత్తం. తస్సాయమత్థో – ఖన్ధసఙ్గహే ఏవ అసఙ్ఖతం ఠపేత్వా, న ఇతరసఙ్గహేసూతి ఏవం సఞ్ఞాక్ఖన్ధాదీసుపి యోజనా వేదితబ్బా. అయం పన విసేసో – జీవితిన్ద్రియేన యే ధమ్మా…పే॰… తే ధమ్మా ద్వీహి వేదనాసఞ్ఞాక్ఖన్ధేహి సఙ్గహితా, రూపారూపజీవితిన్ద్రియేహి

నిబ్బానవేదనాసఞ్ఞావిఞ్ఞాణక్ఖన్ధా ఖన్ధసఙ్గహేన అసఙ్గహితా, తేసు చ నిబ్బానవేదనాసఞ్ఞావ ఆయతనధాతుసఙ్గహేన సఙ్గహితాతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. అయం అసఙ్గహితేనసఙ్గహితపదే నయో.

సఙ్గహితేనసఙ్గహితపదత్థవణ్ణనా

సఙ్గహితేనసఙ్గహితపదే పన యాని పదాని సఙ్ఖారేకదేసం అఞ్ఞేన అసమ్మిస్సం దీపేన్తి వేదనేకదేసం వా సుఖుమరూపం వా సద్దేకదేసం వా, తానేవ నిద్దిసీయన్తి. ఖన్ధాయతనధాతూసు ఏకమ్పి కోట్ఠాసం సకలేన గహేత్వా ఠితపదాని న యుజ్జన్తి. తాని పన ద్విన్నం సముదయమగ్గసచ్చానం, పన్నరసిన్ద్రియానం, ఏకాదసపటిచ్చపదాదీనఞ్చ వసేన వేదితబ్బాని. ఇదం హేత్థ లక్ఖణం – యం అత్తనా ఖన్ధాదివసేన సఙ్గహితేహి ఖన్ధాదితో సఙ్గహితం, తస్సేవ పఠమం ఉద్ధటపదస్స పున ఖన్ధాదీహి సఙ్గహో వుచ్చతి.

తత్రాయం ఆదిపదే నయో – సముదయసచ్చేన యే ధమ్మా ఖన్ధాదీహి తీహి సఙ్గహేహిపి సఙ్గహితా, తేహి ధమ్మేహి యే ధమ్మా ఖన్ధాదీహి తీహిపి సఙ్గహితా, తే ధమ్మా ఏకేన ఖన్ధేన ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా సఙ్గహితాతి. సముదయసచ్చేన హి తణ్హావజ్జా సేసా సఙ్ఖారా ఖన్ధాదీహి సఙ్గహేహి సఙ్గహితా, పున తేహి చ తణ్హావ సఙ్గహితా, సా చ పున సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మాయతనధమ్మధాతూహి సఙ్గహితా. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. అయం సఙ్గహితేనసఙ్గహితపదే నయో.

అసఙ్గహితేనఅసఙ్గహితపదత్థవణ్ణనా

అసఙ్గహితేనఅసఙ్గహితపదే పన యాని పదాని పఞ్చక్ఖన్ధగాహకేహి దుక్ఖసచ్చాదీహి, విఞ్ఞాణేన సద్ధిం సుఖుమరూపగాహకేహి అచేతసికాదీహి చ పదేహి వివజ్జితాని రూపక్ఖన్ధాదీని, తానేవ నిద్దిసీయన్తి. ఇదం హేత్థ లక్ఖణం – యం పఠమం ఉద్ధటేన రూపక్ఖన్ధాదిపదేన ఖన్ధాదితో అసఙ్గహితం, యం తేహి అసఙ్గహితం, తస్సేవ పున ఖన్ధాదీహి అసఙ్గహో వుచ్చతి.

తత్రాయం ఏకపదయోజనా – రూపక్ఖన్ధేన యే ధమ్మా ఖన్ధాదీహి తీహిపి అసఙ్గహేహి అసఙ్గహితా, తేహి ధమ్మేహి యే ధమ్మా ఖన్ధాదీహి తీహి అసఙ్గహితా, తే ధమ్మా ఏకేన ఖన్ధేన ఏకేనాయతనేన సత్తహి ధాతూహి అసఙ్గహితా. రూపక్ఖన్ధేన హి చత్తారో ఖన్ధా, నిబ్బానఞ్చ ఖన్ధసఙ్గహేన అసఙ్గహితా, ఆయతనాదీహి పన విఞ్ఞాణమేవ ఠపేత్వా వేదనాదయో ధమ్మాయతనేన రూపక్ఖన్ధేకదేసేన సఙ్గహితాతి విఞ్ఞాణమేవ తీహిపి ఖన్ధసఙ్గహాదీహి రూపక్ఖన్ధేన అసఙ్గహితం నామ. తేన పున విఞ్ఞాణేన సద్ధిం సనిబ్బానా చత్తారో ఖన్ధా ఖన్ధాదీహి అసఙ్గహితా, తే సబ్బేపి పున విఞ్ఞాణభూతేన ఏకేన ఖన్ధేన ఏకేనాయతనేన సత్తహి ధాతూహి అసఙ్గహితాతి. అయం అసఙ్గహితేనఅసఙ్గహితపదే నయో.

సమ్పయోగవిప్పయోగపదత్థవణ్ణనా

సమ్పయోగవిప్పయోగపదే పన యాని పదాని నిబ్బానేన, రూపేన వా మిస్సేసు సత్తసు విఞ్ఞాణధాతూసు ఏకాయపి అవిప్పయుత్తే అరూపధమ్మే పకాసేన్తి, తేసం ధమ్మాయతనదుక్ఖసచ్చాదీనం నిద్దేసో న సమ్భవతి. కాహిచి పన విఞ్ఞాణధాతూహి విప్పయుత్తానం రూపమిస్సారూపధమ్మానం, కేవలానారమ్మణానం వా సకలరూపక్ఖన్ధానం వా పకాసకానం రూపభవరూపక్ఖన్ధకుసలాదిపదానం సమ్పయోగపదే ఏవ నిద్దేసో న సమ్భవతి, విప్పయోగపదే పన

సమ్భవతి. అరూపక్ఖన్ధానం పన పచ్చేకం, ద్విన్నం, తిణ్ణం, తదేకదేసానం వా తదుభయేపి సమ్భవతి. “చతూహి సమ్పయోగో, చతూహి విప్పయోగో, సభాగో విసభాగో”తి హి వచనతో చతూహి అరూపక్ఖన్ధేహేవ సభాగానం ఏకసన్తానే ఏకక్ఖణేవ ఉప్పన్నానం అరూపక్ఖన్ధానం ఏవ అఞ్ఞమఞ్ఞం సమ్పయోగో లబ్భతి. రూపధమ్మానం పన రూపేన, నిబ్బానేన వా, నిబ్బానస్స చ రూపేన సద్ధిం సమ్పయోగో నామ నత్థి, తథా రూపనిబ్బానానం అరూపక్ఖన్ధేహి. విసభాగా హి తే తేసం యథా అరూపక్ఖన్ధానం రూపనిబ్బానేహి, ఏవం భిన్నసన్తానికేహి నానక్ఖణికేహి అరూపధమ్మేహిపి సద్ధిం నత్థియేవ. తేపి హి తేసం సన్తానక్ఖణవిసభాగతాయ విసభాగా ఏవ. అయం పన విసభాగతా ఇధ సామఞ్ఞతో న గహితా తేసం అవిసేసేన సమ్పయోగస్సాపి సమ్భవా. యత్థ పన విసేసేత్వా చక్ఖువిఞ్ఞాణతంసమ్పయుత్తాదయో నిక్ఖిత్తా, తత్థాయమ్పి విసభాగతా గహితా. యత్థ పన యే అనిద్ధారితవిసేసనా, తత్థాపి సబ్బథా సమ్పయోగలక్ఖణం న సమ్భవతి. సో చ తస్స ఏకన్తేన విసభాగోతి ఇధ గయ్హతి.

తత్రాయం నయో – రూపక్ఖన్ధో కేనచి సమ్పయుత్తోతి? నత్థి. కతిహి విప్పయుత్తో? చతూహి ఖన్ధేహి ఏకేనాయతనేన సత్తహి ధాతూహి విప్పయుత్తో, ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా కేహిచి విప్పయుత్తో. ఏస నయో చక్ఖాయతనాదిఅనారమ్మణేసుపి. సారమ్మణేసు పన వేదనాక్ఖన్ధో తీహి ఖన్ధేహి ఏకేనాయతనేన సత్తహి ధాతూహి సమ్పయుత్తో, ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా కేహిచి సమ్పయుత్తో. ఏకేన ఖన్ధేన దసహి ఆయతనేహి దసహి ధాతూహి విప్పయుత్తో, ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా కేహిచి విప్పయుత్తో. ఏస నయో సఞ్ఞాక్ఖన్ధాదీసుపి.

తత్థ **ఏకేనా**తి మనాయతనేన. **సత్తహీ**తి విఞ్ఞాణధాతూహి. **కేహిచీ**తి ధమ్మాయతనధమ్మధాతుపరియాపన్నేహి వేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారేహి. దుతియనయే **తీహీ**తి అత్తానం ఠపేత్వా సేసేహి అరూపక్ఖన్ధేహి. **కేహిచి విప్పయుత్తో**తి ధమ్మాయతనధమ్మధాతూసు సఞ్ఞాసఙ్ఖారేహి. **కేహిచి విప్పయుత్తో**తి రూపనిబ్బానేహి. ఏవం ఉపరిపి సబ్బత్థ యథానురూపం ఞాతబ్బం. సేసం వుత్తనయమేవ. అయం పన విసేసో “సముదయమగ్గసచ్చాదయో ఏకాయ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా సమ్పయుత్తా, అధిమోక్ఖో పన మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూహి ద్వీహేవా”తి. అయం సమ్పయోగవిప్పయోగపదే నయో.

సమ్పయుత్తేనవిప్పయుత్తపదత్థవణ్ణనా

సమ్పయుత్తేనవిప్పయుత్తపదే పన సమ్పయోగారహపదేసు యాని పదాని ధమ్మధాతుయా సమ్పయుత్తే ధమ్మే, విఞ్ఞాణఞ్చ అఞ్ఞేన అసమ్మిస్సం దీపేన్తి, తేసమేవ నిద్దేసో. తాని పన చతున్నం అరూపక్ఖన్ధపదానం, మనాయతనస్స, సత్తన్నం విఞ్ఞాణధాతూనం, మనోపేక్ఖావసేన ద్విన్నం ఇన్ద్రియానం, విఞ్ఞాణఫస్సవేదనానం తిణ్ణం పటిచ్చసముప్పాదపదానం, ఫస్ససత్తకస్స, అదుక్ఖమసుఖసవితక్కసవిచారఉపేక్ఖాసహగతానం వసేన తిణ్ణం తికపదానం, సత్తమహన్తరదుకపదాదీనఞ్చ వసేన వేదితబ్బాని, న ఇతరేసం అసమ్భవా. తేనేవ **అట్ఠకథాయం** –

> “చత్తారో ఖన్ధాయతనఞ్చ ఏకం,
> ద్వే ఇన్ద్రియా ధాతుపదాని సత్త;
> తయో పటిచ్చా అథ ఫస్ససత్తకం,
> తికే తయో సత్త మహన్తరే చ;

ఏకం సవితక్కం సవిచారమేకం,

యుత్తం ఉపేక్ఖాయ చ ఏకమేవా”తి. (ధాతు॰ అట్ఠ॰ ౩౦౬) –

ఉద్దానగాథా వుత్తా. ఇదం హేత్థ లక్ఖణం – యే ధమ్మా పఠమం ఉద్ధటపదేన సమ్పయుత్తా, తేహి యే ధమ్మా విప్పయుత్తా, తేసం ఖన్ధాదీహి విప్పయోగో వుచ్చతి.

తత్రాయం నయో – వేదనాక్ఖన్ధేన యే ధమ్మా సమ్పయుత్తా, తేహి ధమ్మేహి యే ధమ్మా విప్పయుత్తా, తే ధమ్మా చతూహి ఖన్ధేహి ఏకేనాయతనేన సత్తహి ధాతూహి విప్పయుత్తా, ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా కేహిచి విప్పయుత్తా. చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా యే ధమ్మా సమ్పయుత్తా, తేహి ధమ్మేహి యే ధమ్మా విప్పయుత్తా, తే ధమ్మా న కేహిచి ఖన్ధాయతనేహి విప్పయుత్తా, ఏకాయ పన ధాతుయా విప్పయుత్తాతి ఏవం సబ్బత్థ యోజనా వేదితబ్బా.

తత్థ **తే ధమ్మా**తి రూపనిబ్బానధమ్మా, తే వేదనాయ సమ్పయుత్తేహి విప్పయుత్తా. **ఏకేనా**తి మనాయతనేన. దుతియనయే **తే ధమ్మా**తి సప్పీతికా తే ధమ్మా. **న కేహిచీ**తి పఠమం ఉద్ధటం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుం ఠపేత్వా సేసా ఛవిఞ్ఞాణధాతూ, తంసమ్పయుత్తా, రూపం, నిబ్బానఞ్చ. తేహి సబ్బేసం ఖన్ధాయతనానం సఙ్గహితత్తా న కేహిచి ఖన్ధేహి, ఆయతనేహి వా విప్పయుత్తా. న హి సయం అత్తనా విప్పయుజ్జతి, సమ్పయుజ్జతి వాతి. **ఏకాయా**తి చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. అయం సమ్పయుత్తేనవిప్పయుత్తపదే నయో.

విప్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదత్థవణ్ణనా

విప్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదే పన విప్పయుత్తేన సమ్పయుత్తో నామ ధమ్మో నత్థి, దేసనాసమ్పదమత్తాయ పన మోఘపుచ్ఛేతం పదం ఉద్ధటం, తేనేవ పాళియం సబ్బవారేసుపి “నత్థి నత్థి” ఇచ్చేవ వుత్తం. రూపక్ఖన్ధాదిఅనారమ్మణధమ్మేహి విప్పయుత్తా చత్తారో ఖన్ధా, తేసఞ్చ అఞ్ఞేహి సమ్పయోగో నత్థి. వేదనాదీహిపి రూపనిబ్బానాదీని విప్పయుత్తాని, తేసఞ్చ కేనచి సమ్పయోగోవ నత్థీతి. అయం విప్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదే నయో.

సమ్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదత్థవణ్ణనా

సమ్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదే పన యాని పదాని రూపేన అసమ్మిస్సం అరూపక్ఖన్ధేకదేసమేవ దీపేన్తి, తేసమేవ నిద్దేసో, న రూపారూపసమ్మిస్సానం, సబ్బరూపక్ఖన్ధదీపకానం తేసం సమ్పయుత్తతాయోగాభావా. సబ్బారూపక్ఖన్ధేనాపి హి కుసలాదినా అఞ్ఞో సమ్పయుత్తో నామ నత్థి. ఇదం హేత్థ లక్ఖణం – యే ధమ్మా పఠమం ఉద్ధటా, అత్తనా సమ్పయుత్తేన పున సమ్పయుత్తా, తేసఞ్ఞేవ ఖన్ధాదీహి సమ్పయోగో వుచ్చతి.

తత్రాయం నయో – వేదనాక్ఖన్ధేన యే ధమ్మా సమ్పయుత్తా, తేహి ధమ్మేహి యే ధమ్మా సమ్పయుత్తా, తే ధమ్మా తీహి ఖన్ధేహి ఏకేనాయతనేన సత్తహి ధాతూహి సమ్పయుత్తా, ఏకేనాయతనేన...పే.... కేహిచి సమ్పయుత్తా. సముదయసచ్చేన యే ధమ్మా సమ్పయుత్తా, తేహి ధమ్మేహి యే ధమ్మా సమ్పయుత్తా, తే ధమ్మా తీహి ఖన్ధేహి ఏకేనాయతనేన ఏకాయ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా సమ్పయుత్తా, ఏకేన ఖన్ధేన ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా కేహిచి సమ్పయుత్తాతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. అయం సమ్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదే నయో.

విప్పయుత్తేనవిప్పయుత్తపదత్థవణ్ణనా

విప్పయుత్తేనవిప్పయుత్తపదే పన సమ్పయోగపదే వుత్తపదానేవ నిద్దిసీయన్తి. ఇదం హేత్థ లక్ఖణం – యే ధమ్మా పఠమం ఉద్ధటపదేన విప్పయుత్తేహి పున విప్పయుత్తా, తేసం ఖన్ధాదీహి విప్పయోగో వుచ్చతి.

తత్రాయం నయో – రూపక్ఖన్ధేన యే ధమ్మా విప్పయుత్తా, తేహి ధమ్మేహి యే ధమ్మా విప్పయుత్తా, తే ధమ్మా చతూహి ఖన్ధేహి ఏకేనాయతనేన సత్తహి ధాతూహి విప్పయుత్తా, ఏకేనాయతనేన...పే.... కేహిచి విప్పయుత్తా. వేదనాక్ఖన్ధేన యే ధమ్మా విప్పయుత్తా, తేహి ధమ్మేహి యే ధమ్మా విప్పయుత్తా, తే ధమ్మా ఏకేన ఖన్ధేన దసహాయతనేహి దసహి ధాతూహి విప్పయుత్తా, ఏకేన...పే.... కేహిచి విప్పయుత్తాతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. అయం విప్పయుత్తేనవిప్పయుత్తపదే నయో.

సఙ్గహితేనసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తపదత్థవణ్ణనా

సఙ్గహితేనసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తపదే పన సఙ్గహితేనసఙ్గహితపదే నిద్దిట్ఠాని సముదయసచ్చాదిపదానేవ నిద్దిసీయన్తి. ఇదం హేత్థ లక్ఖణం – యే ధమ్మా పఠమం ఉద్ధటపదేన ఖన్ధాదీహి తీహిపి సఙ్గహితా, తేసం ఖన్ధాదీహి సమ్పయోగో, విప్పయోగో చ వుచ్చతి.

తత్రాయం నయో – సముదయసచ్చేన యే ధమ్మా ఖన్ధాదీహి తీహిపి సఙ్గహేహి సఙ్గహితా, తే ధమ్మా తీహి ఖన్ధేహి ఏకేనాయతనేన సత్తహి ధాతూహి సమ్పయుత్తా, ఏకేన ఖన్ధేన ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా కేహిచి సమ్పయుత్తా. ఏకేన ఖన్ధేన దసహాయతనధాతూహి విప్పయుత్తా, ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా కేహిచి విప్పయుత్తా. ఇత్థిన్ద్రియేన యే ధమ్మా ఖన్ధాదీహి తీహిపి సఙ్గహితా, తే ధమ్మా న కేహిచి సమ్పయుత్తా, చతూహి ఖన్ధేహి ఏకేనాయతనేన సత్తహి ధాతూహి విప్పయుత్తా, ఏకేన...పే.... కేహిచి విప్పయుత్తాతి.

తత్థ **ఏకేనాతి** మనాయతనేన. **ఏకేన ఖన్ధేనాతి** సఙ్ఖారక్ఖన్ధేన. **కేహిచీతి** సఙ్ఖారక్ఖన్ధే తణ్హాయ ధమ్మాయతనధమ్మధాతూసు తణ్హావేదనాసఞ్ఞాహి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. అయం సఙ్గహితేనసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తపదే నయో.

సమ్పయుత్తేనసఙ్గహితాసఙ్గహితపదత్థవణ్ణనా

సమ్పయుత్తేనసఙ్గహితాసఙ్గహితపదే పన సమ్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదే నిద్దిట్ఠాని వేదనాక్ఖన్ధాదిపదానేవ నిద్దిసీయన్తి. ఇదం హేత్థ లక్ఖణం – యే ధమ్మా పఠమం ఉద్ధటపదేన సమ్పయుత్తా, తేసం ఖన్ధాదీహి సఙ్గహో, అసఙ్గహో చ వుచ్చతి.

తత్రాయం నయో – వేదనాక్ఖన్ధేన యే ధమ్మా సమ్పయుత్తా, తే ధమ్మా తీహి ఖన్ధేహి ద్వీహి ఆయతనేహి అట్ఠహి ధాతూహి సఙ్గహితా, సేసేహి అసఙ్గహితా. విఞ్ఞాణక్ఖన్ధేన యే ధమ్మా సమ్పయుత్తా, తే ధమ్మా తీహి ఖన్ధేహి ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా సఙ్గహితా, సేసేహి అసఙ్గహితాతి.

తత్థ **తీహీతి** సఞ్ఞాక్ఖన్ధాదీహి తీహి. తేహి వేదనాయ సమ్పయుత్తా. **ద్వీహీతి** ధమ్మాయతనమనాయతనేహి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. అయం సమ్పయుత్తేనసఙ్గహితాసఙ్గహితపదే నయో.

అసఙ్గహితేనసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తపదత్థవణ్ణనా

అసఙ్గహితేనసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తపదే పన యాని పదాని సుఖుమరూపం అవిఞ్ఞాణం, అరూపం సవిఞ్ఞాణం వా, కేవలం అరూపం వా థూలరూపస్సపి కేవలం వా, సుఖుమరూపం దీపేన్తి, తేసమేవ నిద్దేసో . ఇదం హేత్థ లక్ఖణం – యే ధమ్మా పఠమం ఉద్ధటధమ్మేహి ఖన్ధాదీహి తీహిపి అసఙ్గహితా, తేసం ఖన్ధాదీహి సమ్పయోగో, విప్పయోగో చ వుచ్చతి.

తత్రాయం నయో – రూపక్ఖన్ధేన యే ధమ్మా ఖన్ధాదీహి అసఙ్గహితా, తే ధమ్మా తీహి ఖన్ధేహి సమ్పయుత్తా, ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా కేహిచి సమ్పయుత్తా, ఏకేన ఖన్ధేన దసహి ఆయతనధాతూహి విప్పయుత్తా, ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా కేహిచి విప్పయుత్తా. ఏవం ధమ్మాయతనఇత్థిన్ద్రియాదీసుపి యోజనా.

అరూపభవేన యే ధమ్మా ఖన్ధాదీహి అసఙ్గహితా, తే సమ్పయుత్తాతి నత్థి. తే చతూహి ఖన్ధేహి ఏకేనాయతనేన సత్తహి ధాతూహి విప్పయుత్తా, ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా కేహిచి విప్పయుత్తా. ఏవం ఇద్ధిపాదకుసలాదిపదేసుపి యోజనా.

తత్థ రూపక్ఖన్ధేన విఞ్ఞాణస్సేవ తీహిపి అసఙ్గహితత్తా తస్స తీహి వేదనాదీహి సమ్పయోగో, ఇతరేహి చ విప్పయోగో ఞాతబ్బో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. అయం అసఙ్గహితేనసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తపదే నయో.

విప్పయుత్తేనసఙ్గహితాసఙ్గహితపదత్థవణ్ణనా

విప్పయుత్తేనసఙ్గహితాసఙ్గహితపదే పన యాని పదాని కేవలానం సారమ్మణానం, అనారమ్మణానం వా ధమ్మానం పకాసకాని చ సభావజాతిభూమికాలసన్తానవసేన భిన్నతాయ కేహిచి అరూపక్ఖన్ధేహి విప్పయుత్తానం అనారమ్మణధమ్మమిస్సారూపక్ఖన్ధానం పకాసకాని దుక్ఖసచ్చఅబ్యాకతపరిత్తఅతీతఅజ్ఝత్తాదిపదాని, తేసమేవ నిద్దేసో ఇతరేసం
ధమ్మాయతనజీవితిన్ద్రియనామరూపసళాయతనజాతిజరామరణఅజ్ఝత్తబహిద్ధాఅనిదస్సనఅప్పటిఘనహేతుఆదీనం తేసం కేనచి విప్పయోగాసమ్భవా. ఇదం హేత్థ లక్ఖణం – యే ధమ్మా పఠమం ఉద్ధటపదేన విప్పయుత్తా, తేసం ఖన్ధాదీహి సఙ్గహో, అసఙ్గహో చ వుచ్చతి.

తత్రాయం నయో – రూపక్ఖన్ధేన యే ధమ్మా విప్పయుత్తా, తే ధమ్మా చతూహి ఖన్ధేహి ద్వీహాయతనేహి అట్ఠహి ధాతూహి సఙ్గహితా, ఏకేన ఖన్ధేన దసహి ఆయతనధాతూహి అసఙ్గహితా. దుక్ఖసచ్చేన యే ధమ్మా విప్పయుత్తా, తే ధమ్మా చతూహి ఖన్ధేహి ద్వీహాయతనేహి ద్వీహి ధాతూహి సఙ్గహితా. తత్థ దుక్ఖసచ్చేన విప్పయుత్తా నామ లోకుత్తరచిత్తచేతసికాని, తే చ ధమ్మా వేదనాక్ఖన్ధాదిచతుక్ఖన్ధేహి మనోవిఞ్ఞాణధమ్మధాతువసేన ద్వీహి ధాతూహి సఙ్గహితాతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. అయం విప్పయుత్తేనసఙ్గహితాసఙ్గహితపదే నయో. అయమేత్థ సఙ్ఖేపతో విభఙ్గనయేన సద్ధిం అత్థనిచ్ఛయో, విత్థారో పన **ధాతుకథాపాళిఅట్ఠకథాసు** (ధాతు॰ ౧౨; ధాతు॰ అట్ఠ॰ ౧-౨) గహేతబ్బోతి.

మోహవిచ్ఛేదనియా అభిధమ్మమాతికత్థవణ్ణనాయ

ధాతుకథామాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పుగ్గలపఞ్ఞత్తిమాతికా

ఏకకమాతికత్థవణ్ణనా

ఇదాని పుగ్గలపఞ్ఞత్తిమాతికాసంవణ్ణనానయో హోతి. తత్థ అనుత్తానత్థతో తావ **ఛ పఞ్ఞత్తియో**తి ఏత్థ "ఆచిక్ఖతి దేసేతి పఞ్ఞపేతి పట్ఠపేతీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౨౦) ఆగతట్ఠానే సన్దస్సనా పకాసనా పఞ్ఞత్తి నామ. "సుపఞ్ఞత్తం మఞ్చపీఠ"న్తి (పారా॰ ౨౬౯) ఆగతట్ఠానే ఠపనా నిక్ఖిపనా పఞ్ఞత్తి నామ, ఇధ ఉభయమ్పి వట్టతి. ఛ పఞ్ఞత్తియోతి హి ఛ పఞ్ఞాపనా ఛ సన్దస్సనా పకాసనాతిపి, ఛ ఠపనా నిక్ఖిపనాతిపి వుత్తం హోతి. నామపఞ్ఞత్తియేవ హి తే తే విజ్జమానావిజ్జమానే ధమ్మే సన్దస్సేతీతిపి. తేన తేన కోట్ఠాసేన ఠపేతీతిపి. **ఖన్ధపఞ్ఞత్తీ**తిఆది పన సఙ్ఖేపతో తాసం పఞ్ఞత్తీనం సరూపదస్సనం. తత్థ ఖన్ధానం "ఖన్ధా"తి పఞ్ఞాపనా సన్దస్సనా పకాసనా చ ఠపనా నిక్ఖిపనా చ **ఖన్ధపఞ్ఞత్తి** నామ...పే॰... పుగ్గలానం "పుగ్గలా"తి పఞ్ఞాపనా సన్దస్సనా పకాసనా చ ఠపనా నిక్ఖిపనా చ **పుగ్గలపఞ్ఞత్తి** నామ. ఇమా ఏవ ఛ పఞ్ఞత్తియో విజ్జన్తి. అఞ్ఞాసమ్పి సమ్ముతిపరమత్థకథానం పఞ్ఞత్తీనం అనన్తత్తా, ఉపలక్ఖణవసేన పన పధానభావతో చ ఏతావ వుత్తా. పాళిముత్తకనయేన పన సబ్బసఙ్గాహికా విజ్జమానపఞ్ఞత్తిఆదయో ఛ నామపఞ్ఞత్తియో **అట్ఠకథాసు** (పు॰ ప॰ అట్ఠ॰ మాతికావణ్ణనా ౧) ఆగతా, తా చ హేట్ఠా వుత్తాతి ఇధ న వుత్తా. తాసు ఇధ పుగ్గలపఞ్ఞత్తిపదేన అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి, సేసేహి విజ్జమానపఞ్ఞత్తి చాతి ద్వే ఏవ లబ్భన్తి.

అట్ఠకథాముత్తకేన పన ఆచరియనయేన **అపరాపి ఛ పఞ్ఞత్తియో** – ఉపాదాపఞ్ఞత్తి ఉపనిధాపఞ్ఞత్తి సమోధానపఞ్ఞత్తి ఉపనిక్ఖిత్తపఞ్ఞత్తి తజ్జాపఞ్ఞత్తి సన్తతిపఞ్ఞత్తీతి, యా "అత్థపఞ్ఞత్తీ"తి వుచ్చతి. తత్థ యా ఖన్ధపఞ్చకం ఉపాదాయ నిస్సాయ సమ్ముతా సత్తాదికా, అఙ్గాని ఉపాదాయ రథాదికా, చన్దాదిపరివత్తాదయో ఉపాదాయ కాలదిసాదికా, తంతంభూతనిమిత్తం, భావనావిసేసఞ్చ ఉపాదాయ కసిణాదిఉగ్గహపటిభాగనిమిత్తాదికాతి అయం ఏవరూపా సభావధమ్మేహి ఏకత్తేన వా సచ్చికట్ఠపరమత్థేన అనుపలబ్భసభావా **ఉపాదాపఞ్ఞత్తి** నామ. పఞ్ఞాపేతబ్బట్ఠేన చేసా పఞ్ఞత్తి వుత్తా, న పన పఞ్ఞాపనట్ఠేన. యా తస్స తస్సత్థస్స పఞ్ఞాపనా, సా అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తియేవ.

యా పన అఞ్ఞం పఠమాదిం ఉపనిధాయ అపేక్ఖిత్వా దుతియం రస్సం దీఘం దూరం సన్తికన్తిఆదికా తదఞ్ఞాపేక్ఖూపనిధా, ఛత్తపాణీతిఆదికా హత్థగతూపనిధా, కుణ్డలీతిఆదికా సమ్పయుత్తూపనిధా, ధఞ్ఞసకటన్తి ఆదికా సమారోపితూపనిధా, ఇన్దసాలగుహాతిఆదికా అవిదూరగతూపనిధా, సువణ్ణవణ్ణోతిఆదికా పటిభాగూపనిధా, బ్రాహ్మణగామోతిఆదికా తబ్బహులూపనిధా, మణికటకన్తిఆదికా తబ్బిసిట్ఠూపనిధాతి ఏవమాది అనేకప్పకారా పఞ్ఞాపనా, అయం **ఉపనిధాపఞ్ఞత్తి** నామ.

ధఞ్ఞరాసీతిఆదికా పన **సమోధానపఞ్ఞత్తి** నామ. పురిమస్స పురిమస్స ఉపనిక్ఖిపిత్వా ద్వే తీణీతిఆదికా **ఉపనిక్ఖిత్తపఞ్ఞత్తి** నామ. తంతంసభావనిస్సితా పథవీఆదికా **తజ్జాపఞ్ఞత్తి** నామ. ఆసీతికోతిఆదికా పన **సన్తతిపఞ్ఞత్తి** నామ.

అట్ఠకథాముత్తకేనేవ ఆచరియనయేన అపరాపి ధమ్మకథికాదికా **కిచ్చపఞ్ఞత్తి**, కిసథూలాదికా **సణ్ఠానపఞ్ఞత్తి**, ఇత్థిపురిసాదికా **లిఙ్గపఞ్ఞత్తి**, కామావచరాదికా, కోసలకాదికా చ **భూమిపఞ్ఞత్తి**, తిస్సో నాగోతిఆదికా **పచ్చత్తపఞ్ఞత్తి**,

నిరోధాదికా **అసఙ్ఖతపఞ్ఞత్తి** చాతి ఛ పఞ్ఞత్తియో.

ఏతాసు పన ద్వాదససు తజ్జాపఞ్ఞత్తి, ఏకచ్చా భూమిపఞ్ఞత్తి, అసఙ్ఖతపఞ్ఞత్తి చ విజ్జమానపఞ్ఞత్తిసఙ్ఖాతా నామపఞ్ఞత్తి, తదఞ్ఞా పరమత్థావసేసా, పన అత్థపఞ్ఞత్తీతి దీపితా అవిజ్జమానాదిపఞ్ఞత్తియో చాతి. అయం తావేత్థ అనుత్తానత్థతో సంవణ్ణనా.

అత్థనిచ్ఛయో పనేత్థాపి పాళినయేనేవ సద్ధిం హోతి, న వినా పాళిం తస్స వత్తుమసక్కుణేయ్యత్తా . పాళియఞ్చ యస్మా ఆదితో పఞ్చ పఞ్ఞత్తియో, తదత్థభూతా ఖన్ధాదయో చ హేట్ఠా విభఙ్గప్పకరణే నిప్పదేసతో కథితాతి తా ఇధ "కిత్తావతా ఖన్ధానం ఖన్ధపఞ్ఞత్తి, యావతా పఞ్చక్ఖన్ధా రూపక్ఖన్ధో"తిఆదినా సఙ్ఖేపేనేవ నిద్దిట్ఠా, తా చేత్థాపి వుత్తత్థా. పుగ్గలపఞ్ఞత్తి పన హేట్ఠా న వుత్తాతి "కిత్తావతా పుగ్గలానం పుగ్గలపఞ్ఞత్తి? సమయవిముత్తో, అసమయవిముత్తో"తిఆదినా ఏకకాదిభేదేన యావ దసకా దసధా మాతికం ఠపేత్వా విత్థారేనేవ విభత్తా, సా చ ఞాతబ్బపభేదతో అవుచ్చమానా దుబ్బిఞ్ఞేయ్యా, తస్మా పుగ్గలపఞ్ఞత్తియా ఏవ చేత్థ పాళినయానుసారేన సఙ్ఖేపతో అత్థనిచ్ఛయో హోతి, సో చేత్థ మాతికాయం వుత్తే సబ్బపుగ్గలే అనుద్ధరిత్వా ఞాతబ్బానం దుబ్బిఞ్ఞేయ్యానం పుగ్గలానం ఏకకాదిభేదతోవ మాతికం ఉద్ధరిత్వా విభజనవసేన సఙ్ఖేపతోవ హోతి. కథం? "సమయవిముత్తో అసమయవిముత్తో, కుప్పధమ్మో అకుప్పధమ్మో, చేతనాభబ్బో అనురక్ఖణాభబ్బో, భయూపరతో అభయూపరతో, భబ్బాగమనో అభబ్బాగమనో, నియతో అనియతో, పటిపన్నకో ఫలే ఠితో, సమసీసీ ఠితకప్పీ, సోతాపన్నో సత్తక్ఖత్తుపరమో కోలంకోలో ఏకబీజీ, సకదాగామీ, అనాగామీ అన్తరాపరినిబ్బాయీ ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ, అరహా"తి ఏకకమాతికా.

తత్థ యో అప్పనం నిబ్బత్తేతుం యుత్తపత్తకాలే రూపారూపసమాపత్తిసఙ్ఖాతేహి అట్ఠహి విమోక్ఖేహి పచ్చనీకధమ్మతో విముచ్చిత్వా తీసు మగ్గేసు యేన కేనచి యథాసకం ఆసవే ఖేపేత్వా వుట్ఠితో, అయం **సమయవిముత్తో** నామ. "ఏకచ్చే ఆసవా పరిక్ఖీణా"తిఆదివచనతో (పు. ప. ౧) హి అట్ఠసమాపత్తిలాభీ పుథుజ్జనో వా ఖీణాసవో వా ఇధ న గహితో, సమాపత్తిలాభినో పన ఫలట్ఠసేఖావ గహితాతి వేదితబ్బా. సుక్ఖవిపస్సకఖీణాసవో, సబ్బేపి చ అరియా మగ్గవిమోక్ఖం సన్ధాయ **అసమయవిముత్తా** నామ. బాహిరానఞ్హి అట్ఠన్నం సమాపత్తీనం సమాపజ్జన్తస్స పవివేకట్ఠానలాభాదిసమయోపి అత్థి, వత్తకరణకాలాదిఅసమయోపి అత్థి. మగ్గవిమోక్ఖేన విముచ్చనస్స పన తాదిసో సమయో వా అసమయో వా నత్థి, యస్స సద్ధా బలవతీ, విపస్సనా చ ఆరద్ధా, తస్స గచ్ఛన్తస్స వా భుఞ్జన్తస్స వా మగ్గఫలపటివేధో నామ న హోతీతి నత్థి, తస్మా సబ్బే అరియా అరియవిమోక్ఖే **అసమయవిముత్తాతి** వేదితబ్బా. పురిమపదేపి లోకియసమాపత్తిఞ్ఞేవ సన్ధాయ సేఖా సమయవిముత్తా నామ జాతా.

అవసిభావా అట్ఠసమాపత్తిలాభీ పన పుథుజ్జనో, సోతాపన్నసకదాగామినో ద్వే సేఖా అట్ఠసమాపత్తిం సన్ధాయ **కుప్పధమ్మో** నామ. పరిహానధమ్మోతిపి దువిధా ఏవ. అనాగామిఆదయో సుప్పహీనసమాధిపారిపన్థికత్తా వసిభావా సమాపత్తిలాభీ పుథుజ్జనో, అరియా చ లోకుత్తరధమ్మేపి సన్ధాయ **అకుప్పధమ్మో** నామ. అపరిహానధమ్మోతి తే ఏవ. **చేతనాభబ్బోతి** చేతనాసఙ్ఖాతేన ఝానసమాపత్తివళఞ్జనేన అపరిహానిం ఆపజ్జితుం భబ్బో. యో హి రూపారూపజ్ఝానేసు ఆచిణ్ణవసితాయ చేతనాసఙ్ఖాతాయ ఝానసమాపత్తియా నిరన్తరం వళఞ్జమానో తేహి న పరిహాయతి, అవళఞ్జమానో చ పరిహాయతి, అయం వళఞ్జమానో **చేతనాభబ్బో** నామ. **అనురక్ఖణాభబ్బోతి** ఝానస్స ఉపకారానుపకారధమ్మే జానిత్వా

అనురక్ఖణాయ అవళఞ్జమానోపి అపరిహానిం ఆపజ్జితుం భబ్బో, ఏసో చ పురిమతో బలవతరో, ఆచిణ్ణవసినో పఞ్హాసమ్పదాయ ఉపకారానుపకారధమ్మే జానిత్వా తదనురూపం పటిపజ్జనతోతి వేదితబ్బో.

భయూపరతోతి భయేన పాపతో ఉపరతో విరతో సేఖో, కల్యాణపుథుజ్జనో చ. తేసు పచ్ఛిమో దుగ్గతివట్టకిలేసఉపవాదసఙ్ఖాతేహి చతూహి భయేహి పాపతో ఓరమతి, సేఖో దుగ్గతివజ్జేహి, అపాయేహి ముత్తత్తా. ఖీణాసవో పన **అభయూపరతో** నామ సముచ్ఛిన్నభయత్తా, ఉపవాదతో పన ఓరమితబ్బో.

అభబ్బాగమనోతి సమ్మత్తనియామాగమనస్స అభబ్బో, యే ఆనన్తరియసఙ్ఖాతేన కమ్మావరణేన, నియతమిచ్ఛాదిట్ఠిసఙ్ఖాతేన కిలేసావరణేన, అహేతుకదుహేతుకపటిసన్ధిసఙ్ఖాతేన విపాకావరణేన చ సమన్నాగతా, బుద్ధాదీసు చ సద్ధారహితా, మగ్గభావనాయ చ ఉత్తరకురుకాదయో వియ అచ్ఛన్దికా, పుబ్బూపనిస్సయరహితా చ, సబ్బేతే **అభబ్బాగమనా** నామ. విపరీతా **భబ్బాగమనా** నామ. పఞ్చానన్తరియనియతమిచ్ఛాదిట్ఠికా నిరయగమనే, అట్ఠ అరియపుగ్గలా అనుపాదాపరినిబ్బానాదీసు **నియతా** నామ. అవసేసపుగ్గలా అనిబద్ధగతికతాయ **అనియతా** నామ, ఉత్తరకురుకా పన సుగతినియతాపి మిచ్ఛత్తసమ్మత్తనియామస్సేవ ఇధాధిప్పేతత్తా "నియతా"తి న వుత్తా. మగ్గసమఙ్గీ పుగ్గలో మగ్గక్ఖణే ఫలత్థాయ **పటిపన్నకో** నామ, ఫలసమఙ్గీ ఫలానుప్పత్తియమ్పి **ఫలే ఠితో** నామ.

యస్స పన అపుబ్బాచరిమం ఆసవపరియాదానఞ్చ హోతి జీవితపరియాదానఞ్చ, అయం **సమసీసీ** నామ. సో చ తివిధో హోతి ఇరియాపథసమసీసీ రోగసమసీసీ జీవితసమసీసీతి. తత్థ యో చతూసు ఇరియాపథేసు ఏకస్మిం విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పత్వా తస్మిఞ్ఞేవ ఇరియాపథే పరినిబ్బాతి, అయం **ఇరియాపథసమసీసీ** నామ. యో పన ఏకం రోగం పత్వా అన్తోరోగే ఏవ విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పత్వా తేనేవ రోగేన పరినిబ్బాతి, అయం **రోగసమసీసీ** నామ. యస్స పన కిలేససీససఙ్ఖాతా అవిజ్జా, అరహత్తమగ్గేన పవత్తసీససఙ్ఖాతం జీవితిన్ద్రియఞ్చ చుతిచిత్తేన సమం పరియాదానం గచ్ఛతి, అయం **జీవితసమసీసీ** నామ. కథమిదం సమం హోతీతి? వారసమతాయ. యస్మిం హి వారే మగ్గేన కిలేసే ఖేపితే పచ్చవేక్ఖణఞాణాని పవత్తన్తి, తస్సానన్తరమేవ పరినిబ్బాయతో ఇమాయ వారసమతాయ ఇదం ఉభయసీసపరియాదానమ్పి సమం హోతి నామ, అయమేవ జీవితసమసీసీ ఇధాధిప్పేతో.

ఠితకప్పీతి ఠితో కప్పో ఠితకప్పో, స్వాస్స అత్థీతి **ఠితకప్పీ,** కప్పమ్పి వినస్సమానమ్పి కప్పం ఠపేతుం సమత్థోతి అత్థో.

సచే హి యేసం మగ్గసమఙ్గిక్ఖణే కప్పవినాసో భవేయ్య, నేవ తావ కప్పో వినస్సేయ్య, యావాయం యథాసకం ఫలం న సచ్ఛికరోతీతి తే వినస్సమానమ్పి కప్పం ఠపేన్తీతి **ఠితకప్పినో** నామ జాతాతి. కిఞ్చాపి కప్పవినాసనకాలే సాసనం నత్థి, గతకోటికే హి కాలే కప్పవినాసో హోతి, ఏవం సన్తేపి మగ్గానన్తరఫలస్స అనన్తరాయం దీపేతుం ఇదం అభూతమ్పి కారణం ఆహటం.

సోతాపన్నోతి నిబ్బానసముద్దనిన్నతాయ సోతసఙ్ఖాతస్స మగ్గస్స పఠమసమఙ్గీ వుచ్చతి, ఇధ పన ఫలట్ఠో అధిప్పేతో. తస్సేవ చ పభేదదస్సనత్థం "సత్తక్ఖత్తుపరమో"తిఆది వుత్తం. సత్తవారా పరమా అస్స భవూపపత్తీతి సత్తక్ఖత్తుపరమో, తతో పరం అట్ఠమం భవం నాదియతీతి అత్థో. సోతాపన్నో హి యో సత్తక్ఖత్తుం దేవేసు, మనుస్సేసు చ పటిసన్ధిం గహేత్వా సత్తమే భవే దుక్ఖస్సన్తం కరోతి, అయం **సత్తక్ఖత్తుపరమో** నామ. కులతో కులం భవతో భవం గచ్ఛతీతి కోలంకోలో. సో హి దేవమనుస్సవసేన ద్వే గతియో భవే సంసరిత్వా దుక్ఖస్సన్తం కరోతి, అయం **కోలంకోలో** నామ. కమ్మపటిసన్ధియా ఏకం

కమ్మం కిలేసబీజం అస్సాతి **ఏకబీజీ**. సో హి ఏకస్మింయేవ భవే ఖీణాసవో హోతి. కిం పనస్స భేదస్స నియామకన్తి? విపస్సనాభిఞ్ఞాభేదా. సోతాపన్నేసు హి యో విపస్సనాయ పమత్తో, సో సత్తక్ఖత్తుపరమో హోతి. యో కిఞ్చి అప్పమత్తో, సో కోలంకోలో. యో పన విపస్సనాయ అతివియ అప్పమత్తో, సో ఏకబీజీ హోతి. యే పన అభివియ పమత్తా వట్టజ్ఝాసయా అనాథపిణ్డికవిసాఖాసక్కాదయో, తే పునప్పునం వట్టస్మింయేవ విచరన్తా ఆదితో పట్ఠాయ ఛ దేవలోకే ఓసాపేత్వా బ్రహ్మలోకేసుపి యథాక్కమం నిబ్బత్తిత్వా అకనిట్ఠే ఠత్వా పరినిబ్బన్తి, న తే ఇధ గహితా. తే హి మనుస్సగతిం పునప్పునం ఆదియన్తి. యే పన మనుస్సగతియమ్పి భవం ఆదియన్తి, తేసం వసేన సత్తక్ఖత్తుపరమో కోలంకోలో మానుసికభవనిబ్బత్తకో ఏవ ఏకబీజీ గహితో. తే పన సద్ధాధురేన ఆగతా తయో, పఞ్ఞాధురేన ఆగతా తయోతి సోతాపన్నో ఛబ్బిధో హోతీతి వేదితబ్బో.

పటిసన్ధివసేన పన సకిం ఇమం మనుస్సగతిం ఆగచ్ఛతీతి **సకదాగామీ**, దుతియమగ్గఫలసమఙ్గీ. ఇమినా పఞ్చసు సకదాగామీసు చత్తారో వజ్జేత్వా ఏకోవ గహితో. ఏకచ్చో హి సకదాగామిఫలే ఠత్వా పున దుతియభవే ఇధేవ పరినిబ్బాతి, ఏకచ్చో ఇధ పత్వా దేవలోకే పరినిబ్బాతి, ఏకచ్చో దేవలోకే పత్వా దుతియభవే తత్థేవ పరినిబ్బాతి, ఏకచ్చో దేవలోకే పత్వా ఇధూపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాతి, ఇమే చత్తారోపి ఇధ న గహితా. యో పన ఇధ పత్వా దేవలోకే నిబ్బత్తిత్వా పున ఇధూపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాతి, అయమేకోవ ఇధ గహితో. ఇమస్స చ ద్వే పటిసన్ధియో, ఏకబీజిస్స పన ఏకావాతి ఇదం తేసం నానాకరణన్తి వేదితబ్బం.

పటిసన్ధివసేన కామభవం నాగచ్ఛతీతి **అనాగామీ**, తతియమగ్గఫలసమఙ్గీ. తస్సేవ పన పభేదదస్సనత్థం ''**అన్తరాపరినిబ్బాయీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **అన్తరాపరినిబ్బాయీతి** ఆయువేమజ్ఝస్స అన్తరా ఏవ అరహత్తమగ్గం ఉప్పాదేత్వా కిలేసపరినిబ్బానేన పరినిబ్బాయనసీలో ఏకో అనాగామీ. సో చ ఉప్పన్నసమనన్తరం పరినిబ్బాయీ, ఆయువేమజ్ఝం అప్పత్వా పరినిబ్బాయీ, ఆయువేమజ్ఝం పత్వా పరినిబ్బాయీతి తివిధో హోతి. **ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీతి** ఆయువేమజ్ఝం ఉపహచ్చ అతిక్కమిత్వా, మరణసమయం వా ఉపహచ్చ ఉపగన్త్వా పరినిబ్బాయీ, ఆయువేమజ్ఝం అతిక్కమిత్వా యావ మరణసమయా పరినిబ్బాయీతి అత్థో. **అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయీతి** అసఙ్ఖారేన అప్పదుక్ఖేన అధిమత్తప్పయోగం అకత్వా పరినిబ్బాయనసీలో. **ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయీతి** ససఙ్ఖారేన దుక్ఖేన కసిరేన అధిమత్తప్పయోగేన పరినిబ్బాయనసీలో. **ఉద్ధంసోతోతి** ఉద్ధంవాహిభావేన ఉద్ధమస్స తణ్హాసోతం వట్టసోతఞ్చ, ఉద్ధం వా గన్త్వా పటిలభితబ్బతో ఉద్ధం మగ్గసోతమస్సాతిపి **ఉద్ధంసోతో**. అకనిట్ఠం గచ్ఛతీతి **అకనిట్ఠగామీ**. ఇమేసం పన అనాగామీనం పభేదదస్సనత్థమ్పేత్థ ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీతిఆది చతుక్కం వేదితబ్బం.

తత్థ యో అవిహతో పట్ఠాయ చతూసు యథాక్కమం ఉప్పజ్జిత్వా యావతాయుకం ఠత్వా చుతో అకనిట్ఠే ఉప్పజ్జిత్వా పరినిబ్బాతి, అయం **ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ** నామ. యో పన అకనిట్ఠం అప్పత్వా అన్తరా పరినిబ్బాతి, అయం **ఉద్ధంసోతో న అకనిట్ఠగామీ** నామ. యో మనుస్సలోకో అకనిట్ఠమేవ గన్త్వా పరినిబ్బాతి, అయం **న ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ** నామ. యో పన హేట్ఠా చతూసు సుద్ధావాసేసు అఞ్ఞతరస్మిం ఉప్పజ్జిత్వా తత్థేవ పరినిబ్బాతి, అయం **న ఉద్ధంసోతో న అకనిట్ఠగామీ** నామ . ఏవమేతే అనాగామినో అట్ఠచత్తాలీసవిధా హోన్తి. కథం? అవిహేసు తావ తయో అన్తరాపరినిబ్బాయినో, ఏకో ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ, ఏకో ఉద్ధంసోతోతి పఞ్చ, తే అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయిససఙ్ఖారపరినిబ్బాయివసేన దస హోన్తి, ఏవం

అతప్పసుదస్సుదస్సీసూతి చత్తాలీసం, అకనిట్ఠే పన ఉద్ధంసోతో నత్థి, తస్మా తత్థ తం ససఙ్ఖారాసఙ్ఖారవసేన దువిధం ఉద్ధంసోతం వజ్జేత్వా అట్ఠ చాతి అట్ఠచత్తాలీస హోన్తి.

అరహాతి కిలేసారీనం హతత్తాదినా ఖీణాసవో అరహా నామ. సో సుఞ్ఞతాదివిమోక్ఖత్తయవసేన తివిధో హుత్వా పున పచ్చేకం పటిపదాచతుక్కవసేన ద్వాదసవిధా హోన్తి. యథా చ అరహా ద్వాదసవిధో, ఏవం ద్వాదసేవ సకదాగామినో, చతువీసతి సోతాపన్నా అట్ఠచత్తాలీస అనాగామినోవ పచ్చేకన్తి వేదితబ్బం. ఇమే చ సబ్బే అరియా ఇమస్మిం సాసనే ఏవ ఉప్పజ్జన్తి, నో బహిద్ధాతి. ఏకకనయో.

దుకాదిమాతికత్థవణ్ణనా

దుకాదీసు "ద్వే పుగ్గలా – కోధనో చ ఉపనాహీ చ మక్ఖీ చ పళాసీ చా"తిఆదినా దుకఞ్చ, "తయో పుగ్గలా – నిరాసో ఆసంసో విగతాసో"తిఆదినా తికఞ్చ, "చత్తారో పుగ్గలా – అసప్పురిసో, అసప్పురిసేనఅసప్పురిసతరో, సప్పురిసో, సప్పురిసేనసప్పురిసతరో"తిఆదినా చతుక్కఞ్చ, "పఞ్చ పుగ్గలా – అత్థేకచ్చో పుగ్గలో ఆరభతి చ విప్పటిసారీ చ హోతి, తఞ్చ చేతోవిముత్తిం పఞ్ఞావిముత్తిం యథాభూతం నప్పజానాతి. యత్థస్స తే ఉప్పన్నా పాపకా అకుసలా ధమ్మా అపరిసేసా నిరుజ్ఝన్తి, అత్థేకచ్చో పుగ్గలో ఆరభతి న విప్పటిసారీ చ హోతి…పే.… అపరిసేసా నిరుజ్ఝన్తి, అత్థేకచ్చో పుగ్గలో నారభతి విప్పటిసారీ చ హోతి…పే.… అపరిసేసా నిరుజ్ఝన్తి. అత్థేకచ్చో పుగ్గలో నారభతి న విప్పటిసారీ హోతి…పే.… అపరిసేసా నిరుజ్ఝన్తీ"తిఆదినా పఞ్చకఞ్చ విత్థారతో మాతికం నిక్ఖిపిత్వా సబ్బేపి తే పుగ్గలా నిద్దిట్ఠా, ఇధ పన తే గన్థవిత్థారభయేన సబ్బే న ఉద్దిట్ఠా, పాళియా ఏవ ఞాతబ్బాతి.

తత్థ తికే **నిరాసో**తి అరహత్తాసాయ విరహితో దుస్సీలో. తస్స హి అత్తనో అభబ్బతాయ భబ్బసహాయకస్స సీలవతో అరహత్తప్పత్తిం సుత్వా, చణ్డాలపుత్తస్స వియ కస్సచి రాజపుత్తస్స రజ్జాభిసేకం సుత్వా అభిసేకప్పత్థియం, "కుదాస్సు నామాహమ్పి అరహత్తం పాపుణేయ్య"న్తి అరహత్తప్పత్థియం పత్థనాపి న ఉప్పజ్జతి. **ఆసంసో**తి అరహత్తం ఆసీసమానో పత్థయమానో సీలవా. తస్స హి అరహత్తపత్థనాయ సీలసమ్పత్తియా రిత్తత్తా కస్సచి అరహత్తప్పత్తిం సుత్వా, ఉభతోసుజాతస్స రాజకుమారస్స వియ తాదిసస్స కస్సచి రజ్జాభిసేకం సుత్వా అభిసేకప్పత్థియం, అరహత్తప్పత్థియం పత్థనా ఉప్పజ్జతి. **విగతాసో**తి అరహా. సో హి పత్తఅరహత్తతాయ తత్థ విగతాసో హోతి పత్తాభిసేకో వియ ఖత్తియో అభిసేకప్పత్థియన్తి వేదితబ్బం.

చతుక్కే పన పాణాతిపాతాదిఅకుసలకమ్మపథసమన్నాగతో **అసప్పురిసో** నామ. యో పన సయమ్పి పాణాతిపాతాదీని కత్వా పరఞ్చ తత్థ సమాదపేతి, అయం **అసప్పురిసేనఅసప్పురిసతరో,** అసప్పురిసతోపి అసప్పురిసతరోతి అత్థో. వుత్తపటిపక్ఖకుసలవసేన **సప్పురిసో, సప్పురిసేనసప్పురిసతరో** చ వేదితబ్బో.

పఞ్చకే **ఆరభతి చ విప్పటిసారీ చ హోతీ**తి ఏత్థ **ఆరమ్భ**-సద్దో ఆపత్తివీతిక్కమే వత్తతి, తస్మా ఆపత్తివీతిక్కమవసేన ఆరభతి చేవ తప్పచ్చయా చ విప్పటిసారీ హోతీతి అత్థో. **చేతోవిముత్తి**న్తి ఫలసమ్పయుత్తసమాధిం. **పఞ్ఞావిముత్తి**న్తి ఫలసమ్పయుత్తఞాణం. **యథాభూతం నప్పజానాతీ**తి అనధిగతత్తా యథాసభావతో నప్పజానాతి. **యత్థస్సా**తి యస్మిం అరహత్తఫలసఙ్ఖాతే ఝానే అధిగతే అస్స పుగ్గలస్స సబ్బే పాపకా అకుసలా ధమ్మా నిరవసేసా నిరుజ్ఝన్తి, తే నప్పజానాతీతి

సమ్బన్ధో. కిఞ్చాపి తే మగ్గక్ఖణే ఏవ నిరుజ్ఝన్తి నామ, ఫలక్ఖణే పన నిరుద్ధా నామ హోన్తి, ఇధ పన మగ్గకిచ్చవసేన "ఫలక్ఖణే నిరుజ్ఝన్తీ"తి వుత్తాతి వేదితబ్బా.

ఆరభతి న విప్పటిసారీ చ హోతీతి ఆపత్తిం ఆపజ్జతి, తం పన దేసేతుం సభాగపుగ్గలం పరియేసతి, వుట్ఠాపేతి వా, తస్మా న విప్పటిసారీ హోతి. **నారభతి విప్పటిసారీ చ హోతీ**తి ఆపత్తిం నాపజ్జతి, వినయపఞ్ఞత్తియం పన అకోవిదత్తా అనాపత్తియా ఆపత్తిసఞ్ఞితాయ వుట్ఠితాయపి తం ఆపత్తియా విప్పటిసారం వినోదేతుం అసక్కుణేయ్యతాయ విప్పటిసారీ హోతి. **నారభతి న విప్పటిసారీ హోతీ**తి నారభతి నేవ ఆపత్తిం ఆపజ్జతి, న విప్పటిసారీ హోతి. అరహత్తఞ్చ న పాపుణాతి. కతరో పనేస పుగ్గలోతి? సీలవా ఓస్సట్ఠవీరియో పుగ్గలో. సో హి "కిం మే ఇమస్మిం బుద్ధకాలే పరినిబ్బానేన, అనాగతే మేత్తేయ్యసమ్మాసమ్బుద్ధకాలే పరినిబ్బాయిస్సామీ"తి విసుద్ధసీలోపి పటిపత్తిం న పూరేతి. ఇమే చత్తారోపి పుగ్గలా తథా తథా ఓవదిత్వా ఆసవక్ఖయే పతిట్ఠాపేతబ్బా. ఏవం హి తేపి య్యాయం పఞ్చమో పుగ్గలో నారభతి న విప్పటిసారీ ఆరద్ధవీరియో అరహత్తం పాపుణాతి, తేన సమసమావ భవిస్సన్తీతి.

ఛక్కాదీసు –

> ''**ఛ పుగ్గలా** – అత్థేకచ్చో పుగ్గలో పుబ్బే అననుస్సుతేసు ధమ్మేసు సామం సచ్చాని అభిసమ్బుజ్ఝతి, తత్థ చ సబ్బఞ్ఞుతం పాపుణాతి బలేసు చ వసీభావం. అత్థేకచ్చో పుగ్గలో…పే… అభిసమ్బుజ్ఝతి, న చ తత్థ సబ్బఞ్ఞుతం పాపుణాతి, న చ బలేసు వసీభావం. అత్థేకచ్చో పుగ్గలో…పే… అనభిసమ్బుజ్ఝతి, దిట్ఠేవ ధమ్మే దుక్ఖస్సన్తకరో హోతి, సావకపారమిఞ్చ పాపుణాతి. అత్థేకచ్చో పుగ్గలో…పే… దుక్ఖస్సన్తకరో హోతి, న చ సావకపారమిం పాపుణాతి. అత్థేకచ్చో పుగ్గలో…పే… అనభిసమ్బుజ్ఝతి, న చ దిట్ఠేవ ధమ్మే దుక్ఖస్సన్తకరో హోతి, అనాగామీ హోతి అనాగన్తా ఇత్థత్తం. అత్థేకచ్చో పుగ్గలో…పే… అనభిసమ్బుజ్ఝతి, న చ దిట్ఠేవ ధమ్మే దుక్ఖస్సన్తకరో హోతి, ఆగామీ హోతి ఆగన్తా ఇత్థత్త"న్తి –

ఛక్కం, ''**సత్త పుగ్గలా** – సత్త ఉదకూపమా పుగ్గలా సకిం నిముగ్గో నిముగ్గోవ హోతి, ఉమ్ముజ్జిత్వా నిముజ్జతి, ఉమ్ముజ్జిత్వా ఠితో హోతి, ఉమ్ముజ్జిత్వా విపస్సతి విలోకేతి, ఉమ్ముజ్జిత్వా పతరతి, ఉమ్ముజ్జిత్వా పటిగాధప్పత్తో హోతి, ఉమ్ముజ్జిత్వా తిణ్ణో హోతి పారఙ్గతో, థలే తిట్ఠతి బ్రాహ్మణో"తిఆదినా సత్తకం, ''**అట్ఠ పుగ్గలా** – చత్తారో మగ్గసమఙ్గినో, చత్తారో ఫలసమఙ్గినో పుగ్గలా"తి అట్ఠకం, ''**నవ పుగ్గలా** – సమ్మాసమ్బుద్ధో పచ్చేకసమ్బుద్ధో ఉభతోభాగవిముత్తో పఞ్ఞావిముత్తో కాయసక్ఖీ దిట్ఠిప్పత్తో సద్ధావిముత్తో ధమ్మానుసారీ సద్ధానుసారీ"తి నవకం, ''**దస పుగ్గలా** – పఞ్చన్నం ఇధ నిట్ఠా, పఞ్చన్నం ఇధ విహాయ నిట్ఠా"తి దసకఞ్చ మాతికం నిక్ఖిపిత్వా పాళియం నిద్దేసో కతో. తత్థ ఛక్కే పఠమేన పదేన సమ్మాసమ్బుద్ధో దట్ఠబ్బో. సో హి అనాచరియకో అత్తనా ఉప్పాదితేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానేన అరహత్తమగ్గఞాణేన సబ్బాకారతో సచ్చాని అభిసమ్బుజ్ఝిత్వా సబ్బఞ్ఞుతం పాపుణి, దసఞాణబలేసు చ వసీభావన్తి. దుతియేన పన పచ్చేకసమ్బుద్ధో దట్ఠబ్బో. తతియేన అగ్గసావకో, చతుత్థేన అవసేసా అరహన్తో , పఞ్చమేన అనాగామీ, ఛట్ఠేన సోతాపన్నసకదాగామినో దట్ఠబ్బా. తే హి "ఆగన్తా ఇత్థత్త"న్తి వుత్తాతి.

సత్తకే పఠమేన పదేన సాసనే అనివిట్ఠసద్ధో నియతమిచ్ఛాదిట్ఠిధమ్మేహి ఏకన్తకాళకేహి సమన్నాగతో గహితో. సో హి సముద్దే ఉదకభీరుకపురిసో వియ సంసారే అపాయే నిముగ్గో నిముగ్గోవ హోతి, న పున భవతో వుట్ఠాతి, అనన్తమ్పి కాలం

భవే ఏవ విచరతి సాసనసమాయోగాభావా. దుతియేన పదేన సాసనే పటిలద్ధసద్ధోపి దేవదత్తాదయో వియ సద్ధాదిపరిహానియం రితో దుస్సీలో గహితో. సో హి సముద్దే కేనచి కారణేన ఉమ్ముజ్జిత్వా పున నిముగ్గో వియ సాసనసద్ధాయ ఉమ్ముజ్జిత్వాపి అపాయే నిముజ్జతి ఏవ, అయం పన చిరకాలాతిక్కమేన బుద్ధాదీహి, అత్తనా ఏవ వా పచ్చేకబోధిఞాణేన భవతో ఉద్ధరణీయో హోతి సాసనే సకిం ఉప్పన్నాయపి సద్ధాయ మోక్ఖభావేన నియమేన నిబ్బానావహత్తా. అయమేవ హిస్స పురిమపుగ్గలతో విసేసో, ఇతరథా తస్స విసుం గహణే పయోజనమేవ న సియాతి గహేతబ్బం. తతియేన సాసనే ఉప్పన్నసద్ధో రితిభాగియేహి సీలాదిగుణేహి సమన్నాగతో గహితో. సో హి ఉమ్ముజ్జిత్వా తీరం అదిస్వావ సముద్దమజ్ఝే నావాదిఆగమనం ఓలోకేన్తో పున అనిముజ్జిత్వా ఉణ్ణతప్పదేసే రితో వియ సాసనసద్ధాయ ఉమ్ముజ్జిత్వా నిబ్బానం అదిస్వావ బుద్ధాదిం ఓలోకయమానో సగ్గే, సీలాదిమ్హి రితో హోతి. చతుత్థేన పన సోతాపన్నో గహితో. సో హి ఉమ్ముజ్జిత్వా రితో తీరం దిస్వా ఉత్తరణూపాయం విలోకయమానో వియ లోకుత్తరసద్ధాయ ఉమ్ముజ్జిత్వా నిబ్బానతీరం దిస్వా ఉత్తరణోపాయం విలోకేతి. పఞ్చమేన సకదాగామీ గహితో. సో హి సముద్దే తీరం దిస్వా తదభిముఖం పతరమానో వియ పఠమమగ్గేన నిబ్బానతీరం దిస్వా తదభిముఖం దుతియమగ్గేన పతరతి నామ. ఛట్ఠేన అనాగామీ గహితో. సో హి పతరిత్వా తీరం ఉపగ్గమ్మ కటిప్పమాణే ఉదకే రితో వియ అరహత్తసమీపే సతికవాటపతిత్థే అనావత్తిధమ్మతాయ తతియమగ్గేన తిట్ఠతి. సత్తమేన పన అరహా గహితో, సో హి తరిత్వా పారం పత్వా రితపురిసో వియ చత్తారో ఓఘే తరిత్వా నిబ్బానత్థలే రితో ఖీణాసవబ్రాహ్మణో నామ హోతీతి.

నవకే **ఉభతోభాగవిముత్తో**తి రూపారూపసమాపత్తియా విక్ఖమ్భనవిమోక్ఖేన, అరియమగ్గేన సముచ్ఛేదవిమోక్ఖేన కిలేసతో విముత్తో, అరూపసమాపత్తియా వా రూపకాయతో, మగ్గేన చ నామకాయతోతి ఇమేహి ఉభతోభాగేహి విముత్తోతిపి ఉభతోభాగవిముత్తో, సో చతున్నం అరూపసమాపత్తీనం ఏకేకతో వుట్ఠాయ సఙ్ఖారే సమ్మసిత్వా అరహత్తప్పత్తానం చతున్నం, నిరోధా వుట్ఠాయ అరహత్తప్పత్తఅనాగామినో చ వసేన పఞ్చవిధో, తేసు పచ్ఛిమోవ నిప్పరియాయతో ఉభతోభాగవిముత్తో నామ, సేసా పరియాయేన. ఏత్థ చ రూపావచరచతుత్థజ్ఝానం కిలేసకాయతో విముత్తమ్పి రూపకాయతో అవిముత్తం, అరూపావచరం పన తదభయతోపి విముత్తం, తస్మా తదేవ పాదకం కత్వా అరహత్తప్పత్తోవ ఉభతోభాగవిముత్తో హోతి, న రూపావచరన్తి వేదితబ్బం. **పఞ్ఞావిముత్తో**తి అరహత్తమగ్గపఞ్ఞాయ ఆసవేహి విముత్తో. సో హి సుక్ఖవిపస్సకో, చతూహి రూపావచరజ్ఝానేహి వుట్ఠాయ అరహత్తప్పత్తా చత్తారో చాతి పఞ్చవిధో. అరూపావచరజ్ఝానేసు హి ఏకస్మిమ్పి సతి ఉభతోభాగవిముత్తోవ నామ హోతి.

కాయసక్ఖీతి రూపారూపజ్ఝానలాభీ అరియో. సో హి సోతాపత్తిమగ్గట్ఠవజ్జితానం ఛన్నం సేఖానం వసేన ఛబ్బిధో. తేనేవ హిస్స "ఏకచ్చే ఆసవా పరిక్ఖీణా"తి నిద్దేసే వుత్తం. సోతాపత్తిమగ్గట్ఠస్స చ న కేచిపి ఆసవా పరిక్ఖీణాతి వత్తబ్బా, పరిక్ఖీయిస్సన్తీతి పన వత్తబ్బా, అరహతో పన సబ్బేపి ఆసవా పరిక్ఖీణా, న ఏకచ్చేతి. సో హి ఫుట్ఠన్తం సచ్ఛికరోతీతి **కాయసక్ఖీ,** ఫుట్ఠానం పటిలద్ధానం ఝానానం అనన్తరం నామకాయేన నిరోధం సచ్ఛికరోతీతిపి కాయసక్ఖీ, కాయేనాతి చేత్థ "నామకాయేన చేవ పరమత్థసచ్చం సచ్ఛికరోతి, పఞ్ఞాయ చ అతివిజ్ఝ పస్సతీ"తి వచనతో అరహత్తఫలం రపేత్వా సేసమగ్గఫలానమేతం అధివచనం, తేన కాయేన పఠమజ్ఝానానన్తరం నిబ్బానస్స సచ్ఛికరణతోపి కాయసక్ఖీతి కేచి. **దిట్ఠిప్పత్తో**తి సుక్ఖవిపస్సకో, రూపజ్ఝానలాభీ చ యథావుత్తో ఛబ్బిధో సేఖో చ, అయం దిట్ఠన్తప్పత్తోతి దిట్ఠిప్పత్తో. దస్సనం దిట్ఠి, పఠమమగ్గో, తస్స అనన్తరం నిరోధప్పత్తోతి అత్థో. దిట్ఠప్పత్తోతిపి పాఠో, తస్స పఠమమగ్గేన దిట్ఠం నిబ్బానం పున పత్తోతి అత్థో.

సద్ధావిముత్తోతి సుక్ఖవిపస్సకో, రూపజ్ఝానలాభీ చ యథావుత్తో ఛబ్బిధో సేఖో చ. అయం హి సద్దహన్తో విముత్తోతి సద్ధావిముత్తో. కథం పనేతస్స దిట్ఠిప్పత్తతో నానత్తన్తి? ఆగమనీయపటిపదాయ. దిట్ఠిప్పత్తో హి పఞ్ఞాసమ్పదాయ పుబ్బభాగే విపస్సనాయ కిలేసే అప్పదుక్ఖేన విక్ఖమ్భేన్తో ఆగతో, సద్ధావిముత్తో పన సద్ధాబహులతాయ కిలేసే దుక్ఖేన విక్ఖమ్భేన్తో ఆగతో. ఏతమేవ హి భేదం సన్ధాయ నిద్దేసే "ఏకచ్చే ఆసవా పరిక్ఖీణా హోన్తి, నో చ ఖో యథాదిట్ఠిప్పత్తస్సా"తి వుత్తం.

ధమ్మానుసారీతి యస్స సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే పఞ్ఞిన్ద్రియం అధిమత్తం హోతి, అయం పఞ్ఞాసఙ్ఖాతేన ధమ్మేన సరతి అనుస్సరతీతి ధమ్మానుసారీ, సోతాపత్తిమగ్గట్ఠస్సేతం నామం. ఫలే పన పత్తే దిట్ఠిప్పత్తో నామ హోతి. **సద్ధానుసారీ**తి యస్స సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే సద్ధిన్ద్రియం అధిమత్తం హోతి, అయం సద్ధాయ సరతి అనుస్సరతీతి సద్ధానుసారీ, సోతాపత్తిమగ్గట్ఠస్సేతం నామం. ఫలే పన పత్తే సద్ధావిముత్తో నామ హోతి.

లోకుత్తరధమ్మం హి నిబ్బత్తేన్తానం ద్వే ధురాని నామ, ద్వే అభినివేసా నామ, ద్వే సీసాని నామ. తత్థ సద్ధాధురం పఞ్ఞాధురన్తి ద్వే ధురాని నామ. ఏకో పన సమథాభినివేసో, ఏకో విపస్సనాభినివేసోతి ద్వే అభినివేసా. ఏకో చ అరహత్తం మత్థకం పాపుణన్తో ఉభతోభాగవిముత్తో హోతి, ఏకో పఞ్ఞావిముత్తోతి ఇమాని ద్వే సీసాని నామ. యే హి కేచి లోకుత్తరం ధమ్మం నిబ్బత్తేన్తి, సబ్బే తే ద్వే ఇమే ధమ్మే ధురం కత్వా ఇమేసు ద్వీసు ఠానేసు అభినివిసిత్వా ఇమేహి ద్వీహి ఠానేహి విముచ్చన్తి. తేసు యో భిక్ఖు అట్ఠసమాపత్తిలాభీ పఞ్ఞం ధురం కత్వా సమథవసేన అభినివిట్ఠో అఞ్ఞతరం అరూపసమాపత్తిం పదట్ఠానం కత్వా విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పాపుణాతి, అయం సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే ధమ్మానుసారీ నామ. పరతో పన ఛసు ఠానేసు కాయసక్ఖీ నామ. అరహత్తఫలం పత్తే ఉభతోభాగవిముత్తో నామ.

అపరో పఞ్ఞమేవ ధురం కత్వా విపస్సనావసేన అభినివిట్ఠో సుద్ధసఙ్ఖారే వా రూపావచరజ్ఝానేసు వా అఞ్ఞతరం సమ్మసిత్వా అరహత్తం పాపుణాతి, అయమ్పి సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే ధమ్మానుసారీ నామ. పరతో పన ఛసు ఠానేసు దిట్ఠిప్పత్తో నామ, అరహత్తం పత్తే పఞ్ఞావిముత్తో నామ.

అపరో పన అట్ఠసమాపత్తిలాభీ సద్ధం ధురం కత్వా సమాధివసేన అభినివిట్ఠో అఞ్ఞతరం అరూపసమాపత్తిం పదట్ఠానం కత్వా విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పాపుణాతి, అయం సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే సద్ధానుసారీ నామ, పరతో ఛసు ఠానేసు కాయసక్ఖీయేవ నామ. అరహత్తం పత్తే ఉభతోభాగవిముత్తోయేవ నామ. అపరో సద్ధమేవ ధురం కత్వా విపస్సనావసేన అభినివిట్ఠో సుద్ధసఙ్ఖారే వా రూపావచరజ్ఝానేసు వా అఞ్ఞతరం సమ్మసిత్వా అరహత్తం పాపుణాతి, అయమ్పి సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే సద్ధానుసారీ నామ, పరతో ఛసు ఠానేసు సద్ధావిముత్తో నామ. అరహత్తప్పత్తే పఞ్ఞావిముత్తో నామ. ఇమే సత్త పుగ్గలా సమ్మాసమ్బుద్ధపచ్చేకసమ్బుద్ధేహి సద్ధిం నవ లోకే అగ్గదక్ఖిణేయ్యా నామాతి.

దసకే **పఞ్చన్నం ఇధ నిట్ఠా**తి సత్తక్ఖత్తుపరమో, కోలంకోలో, ఏకబీజీ, సకదాగామీ కామావచరపటిసన్ధికో, అరహా చాతి ఇమేసం పఞ్చన్నం ఇధ కామావచరభూమియఞ్ఞేవ అనుపాదిసేసనిబ్బానసఙ్ఖాతా నిట్ఠాతి అత్థో. కామావచరత్తభావే ఏవ హి ఏతే పరినిబ్బాయన్తి, నాఞ్ఞస్మిం. **పఞ్చన్నం ఇధ విహాయ నిట్ఠా**తి అన్తరాపరినిబ్బాయీ ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ చాతి ఇమేసం పఞ్చన్నం ఇధ కామావచరే అత్తభావం విహాయ విజహిత్వా బ్రహ్మత్తభావే ఠితానఞ్ఞేవ నిట్ఠాతి అత్థో. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపతో

పాళినయేన సద్ధిం అత్థనిచ్ఛయో, విత్థారో పన **పుగ్గలపఞ్ఞత్తిపాళిఅట్ఠకథాసు** (పు. ప. మాతికా ౧ ఆదయో; పు. ప. అట్ఠ. మాతికావణ్ణనా ౧) గహేతబ్బోతి.

మోహవిచ్ఛేదనియా అభిధమ్మమాతికత్థవణ్ణనాయ

పుగ్గలపఞ్ఞత్తిమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧. కథావత్థుమాతికా

పుగ్గలకథావణ్ణనా

ఇదాని కథావత్థుమాతికాయ అత్థసంవణ్ణనానయో హోతి. తత్థ అనుత్తానత్థతో తావ “పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి అయం పుచ్ఛా, “ఆమన్తా”తి అయం పటిజాననా. కస్స పనాయం పుచ్ఛా, కస్స పటిజాననాతి? “అసుకస్సా”తి న వత్తబ్బా. న హి భగవా పరవాదీహి సద్ధిం విగ్గాహికకథం కథేన్తో ఇమం మాతికం ఠపేసి, పుగ్గలపఞ్ఞత్తిదేసనాదిం పన నిస్సాయ “పరమత్థతో అత్తా నామ అత్థీ”తిఆదినా అనాగతే విపల్లాసగాహిభిక్ఖూనం, పరవాదీనఞ్చ నానప్పకారదిట్ఠిట్ఠానవిసోధనత్థం మోగ్గలిపుత్తతిస్సత్థేరస్స వాదనయదస్సనవసేన పుగ్గలవాదమేతం ఆరబ్భ తన్తివసేన మాతికం ఠపేన్తో సకవాదిపరవాదీనం పుచ్ఛావిసజ్జనదోసారోపననిగ్గహపాపనాదివచనపటివచనవసేనేవ ఠపేసి, తస్మా తదత్థస్స సుఖావధారణత్థం సకవాదీపుచ్ఛా పరవాదీపుచ్ఛా సకవాదీపటిఞ్ఞా పరవాదీపటిఞ్ఞాతి ఏవం విభాగం దస్సేత్వా అత్థవణ్ణనం కరిస్సామ.

“పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా”తి అయం సకవాదీపుచ్ఛా, తాయ చ “యే ‘అత్థి పుగ్గలో’తి ఏవంలద్ధికా పుగ్గలవాదినో, తే ఏవం పుచ్ఛితబ్బా”తి దీపేతి. కే పన తే పుగ్గలవాదినోతి? సాసనే వజ్జిపుత్తకా చేవ సమ్మితియా చ బహిద్ధా బహూ అఞ్ఞతిత్థియా చ. కదా పనేతే సాసనే ఉప్పన్నాతి? పరినిబ్బానతో దుతియే వస్ససతే. భగవతి కిర పరినిబ్బుతే మహాకస్సపత్థేరేన సముస్సాహితేహి తప్పముఖేహి వసిగణేహి సుభద్దవుడ్ఢపబ్బజితాదీనం పాపభిక్ఖూనం పవేసోకాసనిసేధనత్థం అజాతసత్తురాజానం సహాయం లభిత్వా ధమ్మవినయసరీరం సఙ్గహం ఆరోపేత్వా సాసనే అచలే పవత్తాపితే తతో వస్ససతస్స అచ్చయేన వేసాలియం వజ్జిపుత్తకేహి దీపితాని దస వత్థూని మద్దిత్వా తే చ భిక్ఖూ నిగ్గహేత్వా యసత్థేరసముస్సాహితేహి వసిగణేహి పున ధమ్మవినయసఙ్గహే కతే తేహి నిగ్గహితా దససహస్సా వజ్జిపుత్తకా కఞ్చి దుబ్బలరాజానం బలం లభిత్వా మూలసఙ్గహం భిన్దిత్వా అత్తనో అనాచారానుకూలవచనం పక్ఖిపిత్వా బుద్ధవచనఞ్చ ఛడ్డేత్వా మహాసఙ్గీతీహి విసుం ధమ్మవినయసఙ్గహం కత్వా మహాసఙ్ఘికాచరియకులం నామ అకంసు. పరిసుద్ధసాసనం పన థేరేహి పరిపాలితత్తా “థేరవాదో”తి పఞ్ఞాయి, ఇమేసు పన ద్వీసు వాదేసు మహాసఙ్ఘికతో భిజ్జిత్వా ఏకబ్యోహారికా, గోకులికా చ, తతో పణ్ణత్తివాదా, బహులియా, చేతియవాదా చాతి పఞ్చ వాదా, మహాసఙ్ఘికేహి పన సద్ధిం ఛ ఆచరియకులాని నామ జాతాని. తథా థేరవాదతో భిజ్జిత్వా మహిసాసకా, వజ్జిపుత్తకా చ, తతో ధమ్ముత్తరియా, భద్రయానికా, ఛన్నాగారికా, సమ్మితియా చ, మహిసాసకతో ధమ్మగుత్తికా, సబ్బత్థికా చ, తతో కస్సపికా, తతో సఙ్కన్తికా, తతో సుత్తవాదా చాతి ఇమే ఏకాదస వాదా జాతా. తే పురిమేహి ఛహి సద్ధిం సత్తరస భిన్నవాదా దుతియే వస్ససతే ఉప్పన్నా, థేరవాదో పన ఏకోవ అసమ్భిన్నకో, తేన సద్ధిం సాసనే అట్ఠారస నికాయా జాతాతి వేదితబ్బా, యే “అట్ఠారసాచరియకులానీ”తి పవుచ్చన్తి. ఇమేసం పన అట్ఠారసన్నం ఆచరియవాదానం వసేన ఆయతిం సాసనస్స ఆలుళనం ఞత్వా సమ్మాసమ్బుద్ధో ద్విన్నం వస్ససతానం అచ్చయేన సాసనే పటిలద్ధసద్ధేన అసోకేన ధమ్మరఞ్ఞా బాహిరకే అనోలోకేత్వా సాసనే ఏవ లాభసక్కారే పవత్తేన్తే లాభసక్కారత్థాయ సాసనవేసం గహేత్వా సకాని సకాని దిట్ఠిగతాని తథతో దీపేన్తేసు ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతికేసు యథావుత్తసత్తరసాచరియకులేసు చ సమయకుసలతాయ విచినిత్వా సేతకాని దత్వా ఉప్పబ్బాజితేసు పరిసుద్ధే మహాభిక్ఖుసఙ్ఘే నిసీదిత్వా మోగ్గలిపుత్తతిస్సత్థేరస్స యాని తదా ఉప్పన్నాని వత్థూని, యాని చ ఆయతిం ఉప్పజ్జిస్సన్తి, సబ్బానిపి తాని అత్తనో సత్థారా దిన్నమాతికాముఖమత్తేన పటిబాహిత్వా సుత్తసహస్సపటిమణ్డితం పరప్పవాదమథనం

ఆయతిలక్ఖణం కథావత్థుప్పకరణం మాతికావిభజనవసేన భాసిత్వా తం తతియసఙ్గీతియం సఙ్గహం ఆరోపేత్వా ఆలుళితం సాసనం పగ్గహేతుం సమత్థభావం భిక్ఖుసఙ్ఘే పకాసనత్థం ఆయతివాదప్పటిబాహననయదస్సనవసేన ఇమం కథావత్థుమాతికం వత్వా థేరస్స ఓకాసం దపేన్తో తస్సా విభఙ్గం న అవోచాతి వేదితబ్బం.

తత్థ **పుగ్గలో**తి అత్తా జీవో సత్తో. **ఉపలబ్భతీ**తి పఞ్ఞాయ ఉపగన్త్వా లబ్భతి, ఞాయతీతి అత్థో. **సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా**తి ఏత్థ **సచ్చికట్ఠో**తి మాయామరీచిఆదయో వియ అభూతాకారేన అగ్గహేతబ్బో భూతట్ఠో. **పరమత్థో**తి అనుస్సవాదివసేన అగ్గహేతబ్బో ఉత్తమత్థో. ఉభయేనాపి యథా రూపవేదనాదయో ధమ్మా భూతేన సభావేన ఉపలబ్భన్తి, ఏవం తావ "పుగ్గలో ఉపలబ్భతీ"తి పుచ్ఛతి. పరవాదీ "ఆమన్తా"తి పటిజానాతి. పటిజాననఞ్హి కత్థచి "ఆమ భన్తే"తి ఆగచ్ఛతి, కత్థచి "ఆమో"తి ఆగచ్ఛతి, ఇధ పన "ఆమన్తా"తి ఆగతం. తత్రాయం అధిప్పాయో – పరవాదీ హి యస్మా భగవతా "అత్థి పుగ్గలో అత్తహితాయ పటిపన్నో"తిఆదినా (అ॰ ని॰ ౪.౯౫-౯౬) పుగ్గలో పకాసితో, భగవా చ అవితథవాదీ, తస్మా సో "సచ్చికట్ఠపరమత్థేనేవ అత్థీ"తి లద్ధిం గహేత్వా "ఆమన్తా"తి పటిజానాతి.

అథస్స తాదిసస్స లేసవచనస్స ఛలవాదస్స ఓకాసం అదదమానో సకవాదీ **"యో సచ్చికట్ఠో"**తిఆదిమాహ. తత్రాయం అధిప్పాయో – య్వాయం హేట్ఠా రూపవేదనాదికో ధమ్మప్పభేదో ఆగతో, న సమ్ముతిసచ్చవసేన, నాపి అనుస్సవాదివసేన గహేతబ్బో, అత్తనో పన భూతతాయ ఏవ సచ్చికట్ఠో, అత్తపచ్చక్ఖతాయ చ పరమత్థో, నో తథాపటిఞ్ఞాతో పుగ్గలో తతో తేన సచ్చికట్ఠపరమత్థేన ఆకారేన ఉపలబ్భతి, యథా రుప్పనానుభవనాదినా సకియేనాకారేన పున సచ్చికట్ఠపరమత్థో ఉపలబ్భతి, కిం తవ పుగ్గలోపి ఏవం ఉపలబ్భతీతి వుత్తం హోతి. **న హేవం వత్తబ్బే**తి అవజాననా పరవాదిస్స. సో హి తథారూపం పుగ్గలం అనిచ్ఛన్తో అవజానాతి. న హి అత్తా నామ ఖన్ధాదివిముత్తో కోచి దిస్సతి అఞ్ఞత్ర బ్యామోహమత్తా. తత్రాయం పదచ్ఛేదో – న హి ఏవం వత్తబ్బేతి. "న హ ఏవ"న్తిపి పఠన్తి, ద్విన్నమ్పి ఏవం న వత్తబ్బోతి అత్థో.

ఆజానాహి నిగ్గహన్తి సకవాదివచనం. యస్మా తే పురిమాయ వత్తబ్బపటిఞ్ఞాయ పచ్ఛిమా నవత్తబ్బపటిఞ్ఞా, పచ్ఛిమాయ చ పురిమా న సన్ధియతి, తస్మా నిగ్గహం పత్తో, తం నిగ్గహం దోసం అపరాధం ఆజానాహి, సమ్పటిచ్ఛాహీతి అత్థో. ఏవం నిగ్గహం ఆజానాపేత్వా ఇదాని తం ఠపనాయ చేవ అనులోమపటిలోమతో పాపనారోపనానఞ్చ వసేన పాకటం కరోన్తో **"హఞ్చి పుగ్గలో"**తిఆదిమాహ. తత్థ **హఞ్చీ**తి యది, సచే పుగ్గలో ఉపలబ్భతీతి అత్థో. అయం తావ పరవాదీపక్ఖస్స అనువదనేన ఠపనతో నిగ్గహపతిట్ఠాపనతో నిగ్గహపాపనారోపనానం లక్ఖణభూతా **అనులోమట్ఠపనా** నామ. **తేన వత రే**తిఆది అనులోమపక్ఖే నిగ్గహస్స పాపికత్తా **అనులోమపాపనా** నామ. తత్థ **తేనా**తి కారణవచనం. **వతా**తి ఓకప్పనవచనం నియమవచనం. **రే**తి ఆమన్తనవచనం. ఇదం వుత్తం హోతి – తేన వత రే వత్తబ్బే వత రే హమ్భో భద్రముఖ తేన కారణేన వత్తబ్బో ఏవాతి అత్థో. **యం తత్థ వదేసీ**తిఆది అనులోమపక్ఖే నిగ్గహస్స ఆరోపితత్తా **అనులోమరోపనా** నామ. యఞ్చస్స పరియోసానే "మిచ్ఛా"తి పదం, తస్స పురతో "ఇదం తే"తి ఆహరితబ్బం. ఇదం తే మిచ్ఛాతి అయఞ్హేత్థ అత్థో. ఏవం ఉపరిపి . పరతో పాళియమ్పి ఏతం ఆగతమేవ. **నో చే పన వత్తబ్బే**తిఆది "న హేవం వత్తబ్బే"తి పటిక్ఖిత్తపక్ఖస్స అనువదనేన ఠపితత్తా పటిలోమతో నిగ్గహపాపనారోపనానం లక్ఖణభూతా **పటిలోమట్ఠపనా** నామ. **నో చ వత రే**తిఆది పటిలోమపక్ఖే నిగ్గహస్స పాపితత్తా **పటిలోమపాపనా** నామ. పున **యం తత్థ వదేసీ**తిఆది పటిలోమపక్ఖే నిగ్గహస్స ఆరోపితత్తా **పటిలోమరోపనా** నామ.

తత్రాయం ఆదితో పట్ఠాయ సఙ్ఖేపత్థో – యది పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత భో నో ఉపలబ్భతీతి వత్తబ్బో. యం పన తత్థ వదేసి "వత్తబ్బే ఖో పురిమపఞ్హే 'సచ్చికట్ఠపరమత్థేన ఉపలబ్భతీ'తి నో చ వత్తబ్బే దుతియపఞ్హే 'తతో నో పుగ్గలో ఉపలబ్భతీ'"తి, **ఇదం తే మిచ్ఛా**తి ఏవం తావ అనులోమతో ఠపనాపాపనారోపనా హోన్తి.

అథ న వత్తబ్బో దుతియపఞ్హే "తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతీ"తి, పురిమపఞ్హేపి న వత్తబ్బోవ. యం పన తత్థ వదేసి "వత్తబ్బే ఖో పురిమపఞ్హే 'సచ్చికట్ఠపరమత్థేన ఉపలబ్భతీ'తి, నో చ వత్తబ్బే దుతియపఞ్హే 'తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతీ'"తి, ఇదం తే మిచ్ఛాతి ఏవం పటిలోమతో ఠపనాపాపనారోపనా హోన్తి. ఏవమేతం నిగ్గహస్స చ అనులోమతో ద్విన్నం, పటిలోమతో ద్విన్నన్తి చతున్నం పాపనారోపనానఞ్చ వుత్తత్తా ఉపలబ్భతీతిఆదికం **అనులోమపఞ్చకం** నామ. ఏత్థ చ కిఞ్చాపి అనులోమతో పాపనారోపనాహి ఏకో, పటిలోమతో పాపనారోపనాహి ఏకోతి ద్వే నిగ్గహా కతా, ఆజానాహి నిగ్గహన్తి ఏతస్సేవ పన పఠమస్స నిగ్గహస్స ద్వీహాకారేహి ఆరోపితత్తా ఏకోవాయం నిగ్గహోతి గహేతబ్బో. పఠమో నిగ్గహో.

ఇదాని పచ్చనీకనయో హోతి. తత్థ **పుగ్గలో నుపలబ్భతీ**తి పుచ్ఛా పరవాదిస్స. సకవాదీ యథా రూపవేదనాదయో ధమ్మా ఉపలబ్భన్తి, ఏవం అనుపలబ్భనీయతో **''ఆమన్తా''**తి పటిజానాతి. పున ఇతరో అత్తనా అధిప్పేతం సచ్చికట్ఠంయేవ సన్ధాయ **''యో సచ్చికట్ఠో''**తిఆదిమాహ. సమ్ముతిసచ్చపరమత్థసచ్చాని వా ఏకతో కత్వాపి పరవాదీ ఏవమాహ. సకవాదీ పుగ్గలో హి ఉపాదాయపఞ్ఞత్తిసబ్భావతోపి ద్విన్నం సచ్చానం ఏకతో కత్వా పుచ్ఛితత్తాపి **''న హేవ''**న్తి పటిక్ఖిపతి. ఇదాని కిఞ్చాపి తేన పఠమం పరమత్థసచ్చవసేన నుపలబ్భనీయతా సమ్పటిచ్ఛితా, పచ్ఛా పన సమ్ముతిసచ్చవసేన వా వోమిస్సకవసేన వా పటిక్ఖిత్తా. పరవాదీ పన "నుపలబ్భతీ"తి వచనసామఞ్ఞమత్తం ఛలవాదం నిస్సాయ "యం తయా పఠమం పటిఞ్ఞాతం, తం పచ్ఛా పటిక్ఖిత్త"న్తి భణ్డనస్స పటిభణ్డనం వియ అత్తనో కతస్స నిగ్గహకమ్మస్స పటికమ్మం కరోన్తో **''ఆజానాహి పటికమ్మ''**న్తి ఆహ. ఇదాని యథాస్స అనులోమపఞ్చకే సకవాదినా వాదట్ఠపనం కత్వా అనులోమపటిలోమతో పాపనారోపనాహి పరవాదినిగ్గహో పాకటో కతో, ఏవం పటికమ్మం పాకటం కరోన్తో **''హఞ్చి పుగ్గలో''**తిఆదిమాహ. తం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అత్థతో వేదితబ్బం. యస్మా పనేత్థ ఠపనా నామ పరవాదిపక్ఖస్స ఠపనతో "అయం తవ దోసో"తి దస్సేతుం ఠపనమత్తమేవ హోతి, న నిగ్గహస్స వా పటికమ్మస్స వా పాకటీభావకరణం, పాపనారోపనాహి పనస్స పాకటీకరణం హోతి, తస్మా ఇదం అనులోమపటిలోమతో పాపనారోపనానం వసేన చతూహాకారేహి పటికమ్మస్స కతత్తా **పటికమ్మచతుక్కం** నామాతి ఏకం చతుక్కం వేదితబ్బం.

ఏవం పటికమ్మం కత్వా ఇదాని య్వాస్స అనులోమపఞ్చకే సకవాదినా నిగ్గహో కతో, తస్స తమేవ ఛలవాదం నిస్సాయ దుక్కటభావం దస్సేన్తో **''త్వం చే పన మఞ్ఞసీ''**తిఆదిమాహ. తత్థ **త్వం చే పన మఞ్ఞసీ**తి యది త్వం మఞ్ఞసి. **''వత్తబ్బే ఖో''**తి ఇదం పచ్చనీకే "ఆమన్తా"తి పటిజాననం సన్ధాయ వుత్తం, **''నో చ వత్తబ్బే''**తి ఇదం పన "న హేవా"తి అవజాననం సన్ధాయ వుత్తం. **తేన తవ తత్థా**తి తేన కారణేన త్వంయేవ తస్మిం "యో నుపలబ్భతీ"తి పక్ఖే **హేవం పటిజానన్తి** "ఆమన్తా"తి ఏవం పటిజానన్తో. **హేవం నిగ్గహేతబ్బే**తి పున "న హేవా"తి అవజానన్తో ఏవం నిగ్గహేతబ్బో. **అథ తం నిగ్గణ్హామా**తి అథేవం నిగ్గణ్హనారహం తం నిగ్గణ్హామ, **సునిగ్గహితో చ హోసీ**తి సకేన మతేన నిగ్గహితత్తా సునిగ్గహితో చ భవసి. ఏవమస్స నిగ్గహేతబ్బభావం దస్సేత్వా ఇదాని తం నిగ్గణ్హన్తో **''హఞ్చీ''**తిఆదిమాహ. తత్థ ఠపనాపాపనారోపనా హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా. పరియోసానే పన **ఇదం తే మిచ్ఛా**తి ఇదం తవ వచనం మిచ్ఛా హోతీతి అత్థో. ఇదం ఛలవాదేన చతూహి ఆకారేహి నిగ్గహస్స కతత్తా **నిగ్గహచతుక్కం** నామ.

ఏవం నిగ్గహం కత్వాపి ఇదాని "యది అయం మయా తవ మతేన కతో నిగ్గహో దున్నిగ్గహో, యోపి మమ తయా హేట్ఠా అనులోమపఞ్చకే కతో నిగ్గహో, సోపి దున్నిగ్గహో"తి దస్సేన్తో **"ఏసే చే దున్నిగ్గహితే"**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఏసే చే దున్నిగ్గహితే**తి ఏసో చే తవ వాదో మయా దున్నిగ్గహితో, అథ వా ఏసో చే తవ మయా కతో నిగ్గహో దున్నిగ్గహో. **హేవమేవం తత్థ దక్ఖా**తి తత్థాపి తయా మమ హేట్ఠా కతే నిగ్గహే ఏవమేవం పస్స. ఇదాని య్వాస్స హేట్ఠా సకవాదినా నిగ్గహో కతో, తం **"వత్తబ్బే ఖో"**తిఆదివచనేన దస్సేత్వా పున తం నిగ్గహం అనిగ్గహభావం ఉపనేన్తో **"నో చ మయం తయా"**తిఆదిమాహ. తత్థ **నో చ మయం తయా తత్థ హేతాయ పటిఞ్ఞాయా**తిఆదీసు అయమత్థో – యస్మా నో తయా మమ కతో నిగ్గహో దున్నిగ్గహో, తస్మా మయం తయా తత్థ అనులోమపఞ్చకే "ఆమన్తా"తి ఏతాయ పటిఞ్ఞాయ ఏవం పటిజానన్తా పున "న హేవా"తి పటిక్ఖేపే కతేపి "ఆజానాహి నిగ్గహ"న్తి ఏవం నిగ్గహేతబ్బాయేవ, ఏవం అనిగ్గహేతబ్బమ్పి మం నిగ్గణ్హాసి, ఈదిసేన పన నిగ్గహేన దున్నిగ్గహితా మయం హోమ. ఇదాని యం నిగ్గహం సన్ధాయ దున్నిగ్గహితా చ హోమాతి అవోచ, తం దస్సేతుం **"హఞ్చి పుగ్గలో...పే.... ఇదం తే మిచ్ఛా"**తి ఆహ. ఏవమిదం అనులోమపటిలోమతో చతూహి పాపనారోపనాహి నిగ్గహస్స ఉపనీతత్తా **ఉపనయనచతుక్కం** నామ హోతి.

ఇదాని న హేవం నిగ్గహేతబ్బేతిఆదికం **నిగ్గమనచతుక్కం** నామ హోతి. తత్థ **న హేవం నిగ్గహేతబ్బే**తి యథాహం తయా నిగ్గహితో, న హి ఏవం నిగ్గహేతబ్బో, ఏతస్స హి నిగ్గహస్స దున్నిగ్గహభావో మయా సాధితో. **తేన హీ**తి తేన కారణేన. యస్మా ఏస నిగ్గహో దున్నిగ్గహో, తస్మా యం మం నిగ్గణ్హాసి. **హఞ్చి పుగ్గలో...పే.... ఇదం తే మిచ్ఛా**తి ఇదం నిగ్గణ్హనం తవ మిచ్ఛాతి అత్థో. **తేన హి యే కతే నిగ్గహే**తి యేన కారణేన ఇదం మిచ్ఛా, తేన కారణేన యో తయా నిగ్గహో కతో, సో దుక్కటో. యం మయా పటికమ్మం కతం, తదేవ సుకతం. యాపి చేసా పటికమ్మచతుక్కాదివసేన కథామగ్గసమ్పటిపాదనా కతా, సాపి సుకతాతి. తదేవ పుగ్గలో ఉపలబ్భతీతిఆదికస్స అనులోమపఞ్చకస్స నుపలబ్భతీతిఆదికానం పటికమ్మనిగ్గహోపనయననిగ్గమనచతుక్కానఞ్చ వసేన **అనులోమపచ్చనీకం** నామ నిద్దిట్ఠన్తి వేదితబ్బం. ఏత్తావతా సకవాదినో పుబ్బపక్ఖే సతి పరవాదినో వచనసామఞ్ఞమత్తేన ఛలవాదేన జయో హోతి.

ఇదాని యథా పరవాదినో పుబ్బపక్ఖే సతి సకవాదినో ధమ్మేనేవ తథేన జయో హోతి, తథా వాదుప్పత్తిం దస్సేతుం **"పుగ్గలో నుపలబ్భతీ"**తి పచ్చనీకానులోమపఞ్చకం ఆరద్ధం. తత్థ పచ్చనీకే పుచ్ఛా పరవాదిస్స, రూపాదిభేదం సచ్చికట్ఠపరమత్థం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స, సుద్ధసమ్ముతిసచ్చం వా పరమత్థమిస్సకం వా సమ్ముతిసచ్చం సన్ధాయ "యో సచ్చికట్ఠో"తి పున అనుయోగో పరవాదిస్స, సమ్ముతివసేన **"పుగ్గలో నుపలబ్భతీ"**తి నవత్తబ్బత్తా మిస్సకవసేన వా అనుయోగస్స సంకిణ్ణత్తా **"న హేవ"**న్తి పటిక్ఖేపో సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞాతం పటిక్ఖిపతీతి వచనసామఞ్ఞమత్తేన **"ఆజానాహి నిగ్గహ"**న్తిఆదివచనం పరవాదిస్స. ఏవమయం పుగ్గలో నుపలబ్భతీతి దుతియవాదం నిస్సాయ దుతియో నిగ్గహో హోతీతి వేదితబ్బో. ఏవం తేన ఛలేన నిగ్గహో ఆరోపితో.

ఇదాని ధమ్మేన సమేన పరవాదిపటిఞ్ఞాయ అత్తనో వాదే జయం దస్సేతుం అనులోమనయే పుచ్ఛా సకవాదిస్స, అత్తనో లద్ధిం నిస్సాయ పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స, లద్ధియా ఓకాసం అదత్వా పరమత్థవసేన పున అనుయోగో సకవాదిస్స, పరమత్థవసేన పుగ్గలస్స అనుపలబ్భనతో పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స, తతో పరం ధమ్మేన సమేన అత్తనో జయదస్సనత్థం **"ఆజానాహి పటికమ్మ"**న్తిఆది సబ్బం సకవాదివచనమేవ హోతి. తత్థ సబ్బేసం పటికమ్మనిగ్గహోపనయననిగ్గమనచతుక్కానం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. ఏవమిదం "పుగ్గలో

నుపలబ్భతీ”తిఆదికస్స పచ్చనీకపఞ్చకస్స “ఉపలబ్భతీ”తిఆదీనం పటికమ్మనిగ్గహోపనయననిగ్గమనచతుక్కానఞ్చ వసేన **పచ్చనీకానులోమపఞ్చకం** నామ నిద్దిట్ఠం హోతి. ఏవమేతాని పఠమసచ్చికట్ఠే ద్వే పఞ్చకాని నిద్దిట్ఠాని, తత్థేతం వుచ్చతి –

“నిగ్గహో పరవాదిస్స, సుద్ధో పఠమపఞ్చకే;
అసుద్ధో పన తస్సేవ, పటికమ్మజయో తహిం.

“నిగ్గహో సకవాదిస్స, అసుద్ధో దుతియపఞ్చకే;
విసుద్ధో పన తస్సేవ, పటికమ్మజయో తహిం.

“తస్మా ద్వీసుపి ఠానేసు, జయోవ సకవాదినో;
ధమ్మేన హి జయో నామ, అధమ్మేన కుతో జయో.

“సచ్చికట్ఠే యథా చేత్థ, పఞ్చకద్వయమణ్డితే;
ధమ్మాధమ్మవసేనేవ, వుత్తో జయపరాజయో.

“ఇతో పరేసు సబ్బేసు, సచ్చికట్ఠేసు పణ్డితో;
ఏవమేవ విభావేయ్య, ఉభో జయపరాజయే”తి. (కథా॰ అట్ఠ॰ ౭-౧౦);

పఠమో సుద్ధికసచ్చికట్ఠో నిట్ఠితో.

ఏవం సుద్ధికసచ్చికట్ఠం విత్థారేత్వా ఇదాని తమేవ అపరేహిపి ఓకాసాదీహి నయేహి విత్థారేతుం పున ‘‘**పుగ్గలో ఉపలబ్భతీ**’’తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. పున **సబ్బత్థా**తి సరీరం సన్ధాయ అనుయోగో సకవాదిస్స, రూపస్మిం అత్తానం సమనుపస్సనాదోసఞ్చ “అఞ్ఞం జీవం అఞ్ఞం సరీర”న్తి ఆపజ్జనదోసఞ్చ దిస్వా పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స. సేసమేత్థ అనులోమపచ్చనీకపఞ్చకే హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. పాఠో పన సంఖిత్తో. తత్థ యస్మా సరీరం సన్ధాయ “సబ్బత్థ నుపలబ్భతీ”తి వుత్తే సరీరతో బహి ఉపలబ్భతీతి ఆపజ్జతి, తస్మా పచ్చనీకే పటిక్ఖేపో సకవాదిస్స, పఠమం అనుజానిత్వా పచ్ఛా అవజానాతీతి ఛలవాదస్స వసేన పటికమ్మం పరవాదిస్స, సేసం పాకటమేవ.

దుతియనయే **సబ్బదా**తి పురిమపచ్ఛిమజాతికాలఞ్చ ధరమానపరినిబ్బుతకాలఞ్చ సన్ధాయ అనుయోగో సకవాదిస్స, స్వేవ ఖత్తియో సో బ్రాహ్మణోతిఆదీనం ఆపత్తిదోసఞ్చ ధరమానపరినిబ్బుతానం విసేసాభావదోసఞ్చ దిస్వా పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స. సేసం పఠమనయే వుత్తసదిసమేవ.

తతియనయే **సబ్బేసూ**తి ఖన్ధాయతనాదీని సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, రూపస్మిం అత్తా, చక్ఖుస్మిం అత్తాతిఆదిదోసభయేన పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స. సేసం తాదిసమేవాతి.

ఏవమిమాని తీణి ముఖాని అనులోమపచ్చనీకపఞ్చకే అనులోమమత్తవసేనేవ తావ పటిపాటియా భాజేత్వా పున పచ్చనీకానులోమపఞ్చకే పచ్చనీకమత్తవసేనేవ భాజేతుం ‘‘**పుగ్గలో నుపలబ్భతీ**’’తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ హేట్ఠా వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బో. ఏత్తావతా సుద్ధికస్స చేవ ఇమేసఞ్చ తిణ్ణన్తి చతున్నం సచ్చికట్ఠానం ఏకేకస్మిం సచ్చికట్ఠే

అనులోమపచ్చనీకస్స, పచ్చనీకానులోమస్స చాతి ద్విన్నం ద్విన్నం పచ్చనీకానం వసేన అయం అట్ఠముఖా నామ వాదయుత్తి నిద్దిట్ఠా హోతీతి వేదితబ్బా. యా ఏకేకస్మిం ముఖే ఏకేకస్స నిగ్గహస్స వసేన వుచ్చతి. తత్థేతం వుచ్చతి –

"ఏవం చతుబ్బిధే పఞ్హే, పఞ్చకద్వయభేదతో;
ఏసా అట్ఠముఖా నామ, వాదయుత్తి పకాసితా.

"అట్ఠేవ నిగ్గహా తత్థ, చత్తారో తేసు ధమ్మికా;
అధమ్మికా చ చత్తారో, సబ్బత్థ సకవాదినో;
జయో పరాజయో చేవ, సబ్బత్థ పరవాదినో"తి. (కథా॰ అట్ఠ॰ ౧౪);

అయం తావేత్థ అనుత్తానత్థతో సంవణ్ణనా.

అత్థవినిచ్ఛయో పనేత్థాపి మోగ్గలిపుత్తతిస్సత్థేరేన కతనిద్దేసస్స నయముఖమత్తదస్సనవసేనేవ హోతి. థేరేన హి భగవతా ఠపితాయ ఏతిస్సా మాతికాయ పదుద్ధారవసేన నిద్దేసం అకత్వా భగవతా దిన్నఅట్ఠముఖవాదయుత్తినయే ఠత్వా అపరేహి పరియాయేహి పుగ్గలవాదం, తదఞ్ఞం నానప్పకారం మిచ్ఛాగాహఞ్చ నిరాకరోన్తేనేవ పుగ్గలకథం ఆదిం కత్వా సాధికద్విసతకథాహి నిద్దేసో కతో.

తత్థ పుగ్గలవాదనిరాకరణత్థం తావ ఖన్ధాయతనధాతుఇన్ద్రియవసేన సత్తపఞ్ఞాసాయ ధమ్మేసు ఏకేకేన సద్ధిం "పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, రూపఞ్చ ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన...పే॰... పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, వేదనాపి ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తిఆదినా నయేన పుగ్గలసంసన్దనవసప్పవత్తం **సుద్ధికసంసన్దనం,** యథా రూపవేదనాదయో సత్తపఞ్ఞాస ధమ్మా అఞ్ఞమఞ్ఞా విసదిసా ఉపలబ్భన్తి, ఏవం రూపాదీహి విసదిసో పుగ్గలో ఉపలబ్భతీతి పుచ్ఛనవసప్పవత్తం **ఓపమ్మసంసన్దనం,** "రూపం పుగ్గలో, రూపస్మిం పుగ్గలో, అఞ్ఞత్ర రూపా పుగ్గలో, పుగ్గలస్మిం రూప"న్తి ఏవం చతుక్కనయేన సత్తపఞ్ఞాసాయ ధమ్మేహి పుచ్ఛనవసప్పవత్తం చతుక్కనయసంసన్దనన్తి తివిధా సంసన్దననయా వుత్తా. తత్థ పుగ్గలస్స రూపాదిసభావత్తే నిచ్చసస్సతుచ్ఛేదాదిప్పసఙ్గతో యథానురూపం నిరాకరణం వేదితబ్బం, అతివిత్థారభయేనేత్థ ఉపరి చేతం న విత్థారీయతి.

తతో "యథా రూపాదయో సప్పచ్చయా, అప్పచ్చయాదయో వా హోన్తి, ఏవం తవ పుగ్గలోపి సప్పచ్చయతాదిలక్ఖణయుత్తో"తి పుచ్ఛనవసప్పవత్తా **లక్ఖణయుత్తికథా,** "పుగ్గలో"తి, "ఉపలబ్భతీ"తి చ పదద్వయాదిసోధనత్థం "యో పుగ్గలో, సో ఉపలబ్భతి. యో వా ఉపలబ్భతి, సో పుగ్గలో"తిఆదిపుచ్ఛనవసప్పవత్తం **వచనసోధనం,** "రూపధాతుయా రూపీ"తిఆది నామపఞ్ఞత్తిసోధనవసప్పవత్తో **పఞ్ఞత్తానుయోగో** చ, "సోవ పుగ్గలో సన్ధావతి అస్మా లోకా పరం లోకం, అఞ్ఞో వా, న అఞ్ఞో వా, నేవ అఞ్ఞో నానఞ్ఞో వా"తిఆదినా గతిపరివత్తనముఖేన **చుతిపటిసన్ధానుయోగో** , "రుక్ఖం ఉపాదాయ ఛాయాదీనం వియ ఖన్ధాదిం ఉపాదాయ పరమత్థతో పుగ్గలపఞ్ఞత్తీ"తి వాదే తస్స అనిచ్చసఙ్ఖతతాదిప్పసఙ్గదీపకో **ఉపాదాపఞ్ఞత్తానుయోగో,** "కల్యాణపాపకానం కమ్మానం కారకో పుగ్గలో"తి వాదే తస్స వట్టదుక్ఖానుపచ్ఛేదాదిప్పసఙ్గదీపకో **పురిసకారానుయోగో** చ, "యో ఇద్ధివికుబ్బకో, సో పుగ్గలో"తిఆదివాదభేదకో **అభిఞ్ఞానుయోగో,** "మాతాపితాదయో నామ అత్థి, తేన పుగ్గలో అత్థీ"తి వాదభేదకో **ఞాతకానుయోగో** , "ఏవం

ఖత్తియో”తిఆది **జాత్యానుయోగో**, “గహట్ఠో పబ్బజితో”తిఆది **పటిపత్తానుయోగో**, “దేవో మనుస్సో”తిఆది **ఉపపత్తానుయోగో**, “సోతాపన్నో”తిఆది **పటివేధానుయోగో**, “అట్ఠ పురిసపుగ్గలా”తిఆది **సఙ్ఖానుయోగో**, “పుగ్గలో సఙ్ఖతో”తిఆదివసప్పవత్తో **సచ్చికట్ఠసభాగానుయోగో**, “సుఖం వేదనం వేదియమానో”తిఆది **వేదకానుయోగో**, “కాయే కాయానుపస్సీ”తిఆది **కిచ్చానుయోగో**, “అత్థి పుగ్గలో అత్తహితాయ పటిపన్నో”తిఆదినా పుగ్గలసభావసాధకసుత్తేసు సన్నిస్సితేసు –

సబ్బే ధమ్మా అనత్తా (మ॰ ని॰ ౧.౩౫౩, ౩౫౬; ధ॰ ప॰ ౨౭౯), దుక్ఖమేవ ఉప్పజ్జమానం ఉప్పజ్జతి (సం॰ ని॰ ౨.౧౫).

కిన్ను సత్తోతి పచ్చేసి, మార దిట్ఠిగతం ను తే;
సుద్ధసఙ్ఖారపుఞ్జోయం, నయిధ సత్తూపలబ్భతి.

దుక్ఖమేవ హి సమ్భోతి, దుక్ఖం తిట్ఠతి వేతి చ;
నాఞ్ఞత్ర దుక్ఖా సమ్భోతి, నాఞ్ఞం దుక్ఖా నిరుజ్ఝతి. (సం॰ ని॰ ౧.౧౭౧);

యస్మా చ ఖో, ఆనన్ద, సుఞ్ఞం అత్తేన వా అత్తనియేన వా…పే॰… తస్మా సుఞ్ఞో లోకోతి వుచ్చతి (సం॰ ని॰ ౪.౮౫).

“అత్తని వా, భిక్ఖవే, సతి అత్తనియం మేతి అస్సాతి…పే॰… అత్తని చ భిక్ఖవే అత్తనియే చ సచ్చతో థేతతో అనుపలబ్భనియమానే యమ్పి తం దిట్ఠిట్ఠానం, సో లోకో, సో అత్తా, సో పేచ్చ భవిస్సామి, నిచ్చో ధువో సస్సతో అవిపరిణామధమ్మో, సస్సతిసమం తథేవ ఠస్సామీతి , ననాయం, భిక్ఖవే, కేవలో పరిపూరో బాలధమ్మో”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౪), “తత్ర, సేనియ, య్వాయం సత్థా దిట్ఠే చేవ ధమ్మే అత్తానం సచ్చతో థేతతో న పఞ్ఞాపేతి, అభిసమ్పరాయే చ… పే॰… అయం వుచ్చతి, సేనియ, సత్థా సమ్మాసమ్బుద్ధో”తిఆదినా పుగ్గలాభావదీపకసుత్తసన్దస్సనవసప్పవత్తో **సుత్తసన్దస్సనానుయోగో** చాతి ఏత్తకేన కథామగ్గేన విత్థారతో పరమా పుగ్గలకథా విభత్తా. తత్థ “అత్థి పుగ్గలో అత్తహితాయ పటిపన్నో”తిఆదీసు యథా రూపాదయో ధమ్మా పచ్చత్తలక్ఖణసామఞ్ఞలక్ఖణవసేన లబ్భన్తి, న ఏవం పుగ్గలో, రూపాదీసు పన సతి లోకవోహారమత్తేన “అత్థి పుగ్గలో”తి వుచ్చతీతి. వుత్తమ్పి చేతం భగవతా – “ఇమా ఖో, చిత్త…పే॰… లోకవోహారా లోకపఞ్ఞత్తియో”తి (దీ॰ ని॰ ౧.౪౪౦). ద్విధాపి బుద్ధానం కథా సమ్ముతికథా, పరమత్థకథా చ. తత్థ “సత్తో పుగ్గలో గామో పబ్బతో”తిఆదికా **సమ్ముతికథా** నామ, “అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా ఖన్ధా ఆయతనానీ”తిఆదికా **పరమత్థకథా** నామ. బుద్ధా హి యే యే సత్తా యథా యథా బుజ్ఝిత్వా చతుసచ్చపటివేధం కాతుం సక్కోన్తి, తేసం తేసం తథా తథా సమ్ముతివసేన వా పరమత్థవసేన వా వోమిస్సకవసేన వా దేసేత్వా నామరూపపరిచ్ఛేదదస్సనవసేనేవ అమతం మగ్గం పకాసేన్తి. అయఞ్హి –

దువే సచ్చాని అక్ఖాసి, సమ్బుద్ధో వదతం వరో;
సమ్ముతిం పరమత్థఞ్చ, తతియం నుపలబ్భతి.

తత్థ –

సఙ్కేతవచనం సచ్చం, లోకసమ్ముతికారణం;
పరమత్థవచనం సచ్చం, ధమ్మానం తథలక్ఖణం.

తస్మా విఞ్ఞూ అకత్వాన, బ్యఞ్జనేభినివేసనం;
పరమత్థే పతిట్ఠాయ, పుగ్గలాదిం వివజ్జయే.

పఞ్ఞత్తిం అనతిక్కమ్మ, పరమత్థో పకాసితో;
వినాయకేన సో యస్మా, తస్మా అఞ్ఞోపి పణ్డితో;
పరమత్థం పకాసేన్తో, సమఞ్ఞం నాతిధావయేతి. (కథా॰ అట్ఠ॰ ౨౩౭);

అయం పుగ్గలకథానయో.

పరిహానికథాదివణ్ణనా

పుగ్గలకథాతో పరం “పరిహాయతి అరహా అరహత్తా”తిఆదినా అసేఖా, సోతాపన్నవజ్జితసేఖా చ అగ్గమగ్గఫలతో పరిహాయన్తీతి పవత్తా **పరిహానికథా**. పబ్బజ్జా వియ పటివేధసఙ్ఖాతో బ్రహ్మచరియవాసోపి మనుస్సేసు ఏవ భవతి, నత్థి దేవేసు బ్రహ్మచరియవాసోతి పవత్తా **బ్రహ్మచరియకథా**. దుక్ఖదస్సనేన ఏకదేసతో కిలేసా పహీయన్తి, తథా సముదయదస్సనాదీహీతి ఏవం నానాభిసమయవసేన ఓధిసో కిలేసా పహీయన్తీతి పవత్తా **ఓధిసోకథా**. ఝానలాభీ పుథుజ్జనో కామరాగబ్యాపాదే సముచ్ఛేదవసేన జహతి, సో చతుసచ్చాభిసమయా పఠమమేవ అనాగామీ హోతీతి పవత్తా **జహతికథా**. అతీతాదిభేదం సబ్బం ఖన్ధాదికం కాలత్తయేపి ఖన్ధాదిసభావేన అత్థీతి పవత్తా **సబ్బమత్థీతికథా**. అతీతం, అనాగతఞ్చ ఖన్ధాదికం అత్థీతి పవత్తా **అతీతక్ఖన్ధాదికథా**. అతీతేసు విపాకధమ్మధమ్మేసు ఏకచ్చం అవిపక్కవిపాకమేవ అత్థి, న ఇతరన్తి పవత్తా **ఏకచ్చమత్థీతికథా**. సబ్బే ధమ్మా సతిపట్ఠానాతి పవత్తా **సతిపట్ఠానకథా**. అతీతానాగతాదివసేన నత్థి, సకభావేన వా అత్థి, పరభావేన నత్థీతి పవత్తా **హేవత్థికథా**. తత్థ **హేవత్థీ**తి ఏవం ఇమినా పకారేన అత్థీతి అత్థో.

అధిమానికానం, కుహకానం వా అరహత్తపటిఞ్ఞానం సుక్కవిస్సట్ఠిం దిస్వా మారకాయికా దేవతా ఉపసంహరన్తీతి పవత్తా **పరూపహారకథా**. అరహతో పరేసం నామగోత్తాదీసు అత్థి అఞ్ఞాణం, అత్థి కఙ్ఖా, పరేహి ఞాపనీయతో అత్థి పరవితరణాతి **తిస్సో కథా**. సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే దుక్ఖన్తి వాచా భిజ్జతీతి పవత్తా **వచీభేదకథా**. దుక్ఖన్తి వాచం భాసన్తో దుక్ఖే ఞాణం ఆహరతి, తఞ్చ లోకుత్తరన్తి పవత్తా **దుక్ఖాహారకథా**. సమాపత్తియం, భవఙ్గే చ చిత్తం చిరం తిట్ఠతీతి పవత్తా **చిత్తట్ఠితికథా**. సబ్బే సఙ్ఖారా నిప్పరియాయేన ఆదిత్తా కుక్కుళనిరయసదిసాతి పవత్తా **కుక్కుళకథా**. పచ్చేకం చతుసచ్చదస్సనవసేన ఏకేకస్స మగ్గస్స చతుక్ఖత్తుం ఉప్పత్తివసేన సోళసహి కోట్ఠాసేహి అరహత్తప్పత్తీతి పవత్తా **అనుపుబ్బాభిసమయకథా**. బుద్ధానం వోహారవచనం లోకుత్తరన్తి పవత్తా **వోహారకథా**. సుద్ధసత్తానం అప్పటిసఙ్ఖాయ మగ్గేన వినా కిలేసనిరోధసఙ్ఖాతో అప్పటిసఙ్ఖానిరోధో, పటిసఙ్ఖాయ తేన మగ్గేన కిలేసనిరోధోతి ద్వే నిరోధాతి పవత్తా **నిరోధకథా**.

తథాగతబలం సావకసాధారణన్తి పవత్తా **బలకథా**. ఆసవక్ఖయఞాణవిరహితం నవబలం లోకుత్తరన్తి పవత్తా **అరియన్తికథా**. సరాగం చిత్తం నిబ్బానం ఆరబ్భ రాగతో విముచ్చతీతి పవత్తా **విముత్తికథా**. ఝానేన విక్ఖమ్భనవిముత్తియా పఠమం విముత్తం చిత్తం మగ్గక్ఖణే సముచ్ఛేదవిముత్తియా విముచ్చమానం నామ హోతీతి పవత్తా **విముచ్చమానకథా**. అట్ఠమకసఙ్ఖాతస్స సోతాపత్తిమగ్గట్ఠస్స అనులోమగోత్రభుక్ఖణే దిట్ఠివిచికిచ్ఛా పహీయన్తి నామ, మగ్గక్ఖణే పహీనా నామాతి పవత్తా **అట్ఠమకకథా**. అట్ఠమకస్స మగ్గక్ఖణే సద్ధిన్ద్రియాదీని పటిలభన్తి, న పటిలద్ధానీతి పవత్తా **అట్ఠమకస్స ఇన్ద్రియకథా**.

చతుత్థజ్ఝానధమ్మూపత్థద్ధం మంసచక్ఖుమేవ దిబ్బచక్ఖు నామాతి పవత్తా **దిబ్బచక్ఖుకథా**. తథా మంససోతే **దిబ్బసోతకథా**. యథాకమ్మూపగతఞాణమేవ దిబ్బచక్ఖూతి పవత్తా **యథాకమ్మూపగతఞాణకథా**. దేవబ్రహ్మానం పాణాతిపాతాదిఅసంవరాభావమత్తేన సమ్పత్తవిరతియా అభావేపి సంవరో అత్థీతి పవత్తా **సంవరకథా**. అసఞ్ఞసత్తేసు చుతిపటిసన్ధిక్ఖణే సఞ్ఞా అత్థీతి పవత్తా **అసఞ్ఞకథా**. నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనభూమియం సఞ్ఞా నప్పవత్తతీతి పవత్తా **నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనకథా**.

అరహా గిహీ అస్సాతి పవత్తా **గిహిస్స అరహాతికథా**. అనాగామినో సుద్ధావాసేసు పటిసన్ధిచిత్తేన ఉపపత్తిక్ఖణే అరహన్తో హోన్తీతి పవత్తా **ఉపపత్తికథా**. అరహతో లోకియధమ్మాపి అనాసవాతి పవత్తా **అనాసవకథా**. పచ్చుప్పన్నక్ఖణే సమఙ్గిభావసమన్నాగమో చ రూపావచరాదిభూమన్తరపటిలాభసమన్నాగమో చాతి ద్వే సమన్నాగమా, యేసం పన ఇమే ద్వే సమన్నాగమే ఠపేత్వా అఞ్ఞోపి హేత్థ ఉపపత్తిధమ్మవసేన ఏకో సమన్నాగమో నామ అత్థి, తేన అరహా చతూహి ఫలేహి సమన్నాగతోతి పవత్తా **సమన్నాగతకథా**. ఇమినావ నయేన అరహా ఛహి ఉపేక్ఖాహి సమన్నాగతోతి పవత్తా **ఉపేక్ఖాసమన్నాగతకథా**. మగ్గఞాణసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసఙ్ఖాతబోధియా సదా సన్నిహితభావేన బుద్ధోతి పవత్తా **బోధియా బుద్ధోతికథా**. మహాపురిసలక్ఖణయుత్తావ బోధిసత్తాతి పవత్తా **లక్ఖణకథా**. బోధిసత్తానమ్పి మగ్గనియామో అత్థీతి పవత్తా **నియామోక్కన్తికథా**. చతుత్థమగ్గట్ఠో తీహి ఫలేహి సమన్నాగతోతిఆదినా పవత్తా **అపరాపి సమన్నాగతకథా**. పఠమమగ్గాదీహి పహీనేహి సద్ధిం నిప్పరియాయతో అరహత్తం సబ్బసంయోజనప్పహానన్తి పవత్తా **సబ్బసంయోజనపహానకథా**.

నిప్పరియాయతో ఫలం విముత్తి నామ, విపస్సనామగ్గపచ్చవేక్ఖణఞాణాని పన పరియాయతో. ఏవం పన అగ్గహేత్వా యం కిఞ్చి కిలేసవిప్పయుత్తం ఞాణం విముత్తీతి పవత్తా **విముత్తికథా**. బుద్ధాదిఅసేఖారమ్మణం అసేఖఞాణన్తి పవత్తా **అసేఖఞాణకథా**. పథవీకసిణాదిసమాపత్తియో పరమత్థతో అవిజ్జమానే పఞ్ఞత్తారమ్మణే పవత్తత్తా విపరీతఞాణన్తి పవత్తా **విపరీతకథా**. తత్థ అనిచ్చే నిచ్చన్తిఆదినా చతుబ్బిధో విపల్లాసో వేదితబ్బో. సబ్బేసం పుథుజ్జనానం నియామగమనాయ ఞాణం అత్థీతి పవత్తా **నియామకథా**. సబ్బం ఞాణం పటిసమ్భిదాతి పవత్తా **పటిసమ్భిదాకథా**. సమ్ముతివిసయమ్పి ఞాణం భూతారమ్మణమేవాతి పవత్తా **సమ్ముతిఞాణకథా**. చేతోపరియఞాణం చిత్తారమ్మణమేవ, న తంసమ్పయుత్తరాగాదిచేతసికారమ్మణన్తి పవత్తా **చిత్తారమ్మణకథా**. సబ్బస్మిం అనాగతధమ్మే సబ్బేసం ఞాణం అత్థీతి పవత్తా **అనాగతఞాణకథా**. పచ్చుప్పన్నే అత్తనో ఞాణేపి ఞాణం పవత్తతీతి పవత్తా **పటుప్పన్నఞాణకథా**. బుద్ధా వియ సావకాపి తేన తేన వేనేయ్యజనేన పత్తబ్బఫలం ఞత్వావ తదత్థాయ ధమ్మం దేసేన్తీతి పవత్తా **ఫలఞాణకథా**.

సమ్మత్తనియామో నియమతో నిచ్చట్ఠేన అసఙ్ఖతోతి పవత్తా **నియామకథా**. "ధమ్మట్ఠితతా ధమ్మనియామతా"తిఆదివచనతో పటిచ్చసముప్పాదో అసఙ్ఖతోతి పవత్తా **పటిచ్చసముప్పాదకథా**. "సచ్చాని తథాని అవితథానీ"తిఆదివచనతో చతుసచ్చాని అసఙ్ఖతానీతి పవత్తా **సచ్చకథా**. "చత్తారో ఆరుప్పా ఆనేఞ్జా"తి వచనతో అసఙ్ఖతాతి పవత్తా **ఆరుప్పకథా**. నిరోధసమాపత్తి అసఙ్ఖతాతి పవత్తా **నిరోధసమాపత్తికథా**. అసఙ్ఖతో ఆకాసోతి **ఆకాసకథా**. **ఆకాసో సనిదస్సనోతికథా**. **పథవీధాతు సనిదస్సనాతిఆదిం** కత్వా **కాయకమ్మం సనిదస్సనన్తి** పరియోసానకథా.

నత్థి కేచి ధమ్మా కేహిచి ధమ్మేహి సఙ్గహితా, తేన ఏకవిధేన రూపసఙ్గహోతిఆది నిరత్థకన్తి పవత్తా **సఙ్గహితకథా**. వేదనాదయో అరూపధమ్మా అఞ్ఞమఞ్ఞం న సమ్పయుత్తాతి పవత్తా **సమ్పయుత్తకథా**. చేతసికం నత్థీతి పవత్తా **చేతసికకథా**.

చేతనాధమ్మోవ దానం, న దేయ్యధమ్మోతి పవత్తా **దానకథా**. పటిగ్గాహకానం పరిభోగమయం పుఞ్ఞం అత్థీతి పవత్తా **పరిభోగకథా**. పేతా ఇతో దిన్నచీవరాదీహేవ యాపేన్తీతి పవత్తా **ఇతోదిన్నకథా**. **పథవీకమ్మవిపాకోతికథా** . **జరామరణం విపాకోతికథా**. కిలేసప్పహానమత్తమేవ సామఞ్ఞఫలం, న చిత్తచేతసికా ధమ్మాతి పవత్తా **అరియధమ్మవిపాకకథా**. అఞ్ఞమఞ్ఞాదిపచ్చయతాయ **విపాకో విపాకధమ్మధమ్మోతికథా**.

అసురకాయేన సద్ధిం ఛ గతియోతి పవత్తా **గతికథా**. మతసత్తో మాతుఉతుసమయఞ్చ మాతాపితుసంయోగఞ్చ ఓలోకయమానో సత్తాహం, అతిరేకసత్తాహం వా యస్మిం భవే తిట్ఠతి, సో అన్తరాభవో నామ అత్థీతి పవత్తా **అన్తరాభవకథా**. రూపాదిపఞ్చకామగుణావ కామధాతు నామ, న తు వత్థుకామకిలేసకామాతి పవత్తా **కామగుణకథా**. పఞ్చేవాయతనాని కామాతికథా. రూపధమ్మావ రూపధాతూతికథా. అరూపధమ్మావ అరూపధాతూతికథా. రూపధాతుయా సత్తా ఘానాదీహి సద్ధిం సళాయతనికాతి పవత్తా **రూపధాతుయాఆయతనకథా**. ఆరుప్పేపి అత్థి సుఖుమరూపన్తికథా. కాయవచీవిఞ్ఞత్తివసేన రూపం కమ్మన్తికథా. చిత్తవిప్పయుత్తో అరూపధమ్మోవ జీవితిన్ద్రియం, రూపజీవితిన్ద్రియం నత్థీతి పవత్తా **జీవితిన్ద్రియకథా**. అరియుపవాదకమ్మేన అరహత్తా పరిహాయతీతి పవత్తా **కమ్మహేతుకథా**.

అనిచ్చాదివసేన సఙ్ఖారే ఆదీనవతో అపస్సిత్వా నిబ్బానం ఆనిసంసతో పస్సన్తస్స సంయోజనప్పహానం హోతీతి పవత్తా **ఆనిసంసదస్సావికథా**. నిబ్బానారమ్మణమ్పి సంయోజనం అత్థీతి పవత్తా **అమతారమ్మణకథా**. రూపం సారమ్మణన్తికథా. అనుసయా అనారమ్మణాతికథా. ఞాణం అనారమ్మణన్తికథా. అతీతారమ్మణఞ్చ అనాగతారమ్మణఞ్చ చిత్తం అనారమ్మణన్తికథాద్వయం. సబ్బం చిత్తం వితక్కానుపతితన్తికథా. వితక్కవిప్ఫారోవ సద్దో, సో చ న సోతవిఞ్ఞేయ్యోతి పవత్తా **వితక్కవిప్ఫారసద్దకథా**. వినాపి చిత్తేన వాచా పవత్తతీతి పవత్తా **నయథాచిత్తస్సవాచాతికథా**. వినాపి చిత్తేన కాయకమ్మం పవత్తతీతి పవత్తా **నయథాచిత్తస్సకాయకమ్మన్తికథా**. అతీతేహిపి ఝానేహి, అనాగతేహిపి యోగినో సమన్నాగతాతి పవత్తా **అతీతానాగతసమన్నాగతకథా**.

భవఙ్గచిత్తే అనిరుద్ధే ఏవ కుసలాకుసలచిత్తాని ఉప్పజ్జన్తి, తదభావే చ సన్తతినిరోధో సియాతి పవత్తా **నిరోధకథా**. సహ వాచాహి విఞ్ఞత్తిరూపం మగ్గోతికథా. పఞ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గిస్సాపి మగ్గభావనా అత్థీతి పవత్తా **పఞ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గిస్సమగ్గకథా**. పఞ్చవిఞ్ఞాణా కుసలాపి అకుసలాపీతికథా. పఞ్చవిఞ్ఞాణా సాభోగాతికథా. మగ్గక్ఖణే లోకియేన, లోకుత్తరేన చాతి ద్వీహి సీలేహి యుత్తాతికథా. సీలం అచేతసికన్తికథా. సీలం న చిత్తానుపరివత్తీతికథా. సమాదానహేతుచిత్తవిప్పయుత్తో పుఞ్ఞోపచయో హోతీతి పవత్తా **సమాదానహేతుకకథా**. విఞ్ఞత్తి సీలన్తికథా. పాణాతిపాతాదయో వినాపి విఞ్ఞత్తిం హోన్తీతి పవత్తా **అవిఞ్ఞత్తిదుస్సీల్యకథా**.

అనుసయా అబ్యాకతా, అహేతుకా, చిత్తవిప్పయుత్తాతి **తిస్సోపి అనుసయకథా**. అసేఖస్స ఞాణవిప్పయుత్తప్పవత్తియా సో ఞాణీతి నవత్తబ్బోతి పవత్తా **ఞాణకథా**. ఞాణం చిత్తవిప్పయుత్తన్తికథా . మగ్గక్ఖణే ఇదం దుక్ఖన్తి ఞాణం పవత్తన్తి పవత్తా **ఇదం దుక్ఖన్తికథా**. బుద్ధా ఇద్ధిబలేన ఆయుకప్పం వినాపి మహాకప్పం తిట్ఠన్తీతి పవత్తా **ఇద్ధిబలకథా**. చిత్తసన్తతి సమాధి, న ఏకచిత్తక్ఖణికోతి పవత్తా **సమాధికథా**. అవిజ్జాదిపటిచ్చసముప్పాదఙ్గేహి అఞ్ఞా ధమ్మట్ఠితతాతి పవత్తా **ధమ్మట్ఠితతాకథా**. రూపాదీహి అఞ్ఞా అనిచ్చతాతి పవత్తా **అనిచ్చతాకథా**.

విఞ్ఞత్తియో వినాపి ఇన్ద్రియసంవరో కాయవచీకమ్మన్తి పవత్తా కథా. సబ్బం కమ్మం విపాకజనకన్తి పవత్తా కమ్మకథా. సద్దో విపాకోతి పవత్తా కథా. సళాయతనం విపాకోతి పవత్తా కథా. మగ్గం వినాపి సత్తక్ఖత్తుపరమోతికథా. తథా కోలంకోలఏకబీజికథాసుపి. దిట్ఠిసమ్పన్నో జీవితా వోరోపేతీతికథా. దిట్ఠిసమ్పన్నస్స అపాయదుగ్గతియా సద్ధిం రూపాదితణ్హాసఙ్ఖాతదుగ్గతిపహీనాతి పవత్తా **దుగ్గతికథా**. సత్తమభవికస్స తణ్హాసమ్భవతో దుగ్గతి అప్పహీనాతి పవత్తా **సత్తమభవికకథా**.

సఙ్ఘభేదాదికప్పట్ఠం కమ్మం కత్వా తేన మహాకప్పం అసీతిభాగం కత్వా తతో ఏకభాగమత్తం కాలం ఆయుకప్పం నిరయే పచ్చన్తీతి అగ్గహేత్వా సకలం మహాకప్పం పచ్చన్తి, వినస్సమానేపి కప్పే చక్కవాళన్తరేసు పచ్చన్తీతి పవత్తా **కప్పట్ఠకథా**. సఙ్ఘభేదకో అప్పనాకుసలాని వియ కామావచరకుసలమ్పి న పటిలభతీతి పవత్తా **కుసలపటిలాభకథా**. అఞ్ఞసమ్పన్నాయ ఆణత్తియా అభావేపి మాతుఘాతాదిఆనన్తరియకమ్మపయోజకో మిచ్ఛత్తనియతో ఏవాతి పవత్తా **అనన్తరాపయుత్తకథా**. అనియతధమ్మేసుపి కేచి కుసలసమ్పయుత్తానియతా అత్థీతి పవత్తా **నియతస్స నియామకథా**. నీవరణేహి నివుతేన పటిచ్ఛన్నేనేవ చిత్తేన నీవరణం పజహన్తీతి పవత్తా **నివుతకథా**. సమ్ముఖీభూతం సంయోజనమేవ జహాతీతి పవత్తా **సమ్ముఖీభూతకథా**. సమాపన్నో చ ఝానారమ్మణనికన్తియా ఝానం అస్సాదేతీతి పవత్తా **సమాపన్నో అస్సాదేతీతికథా**. దుక్ఖవేదనాయపి రాగస్సాదవేదనా హోతీతి పవత్తా **అస్సాతరాగకథా**. ధమ్మతణ్హా అబ్యాకతాతికథా. ధమ్మతణ్హా న దుక్ఖసముదయోతికథా.

కుసలం వా అకుసలస్స, అకుసలం వా కుసలస్స అనన్తరా ఉప్పజ్జన్తీతి పవత్తా **కుసలాకుసలపటిసన్దహనకథా**. గబ్భసేయ్యకానమ్పి బీజమత్తం సళాయతనం పటిసన్ధిక్ఖణే ఉప్పజ్జతీతి పవత్తా **సళాయతనుప్పత్తికథా**. పఞ్చవిఞ్ఞాణాని అఞ్ఞమఞ్ఞస్స అనన్తరా ఉప్పజ్జన్తీతి పవత్తా **అనన్తరపచ్చయకథా**. సమ్మావాచాకమ్మన్తవిఞ్ఞత్తియో అరియరూపన్తికథా. కామరాగాదితో అఞ్ఞో అనుసయోతికథా. కిలేసపరియుట్ఠానం చిత్తవిప్పయుత్తన్తికథా. యథా కామరాగో కామధాతుయం పరియాపన్నో, ఏవం రూపరాగఅరూపరాగా రూపారూపభూమియం పరియాపన్నాతి పవత్తా **పరియాపన్నకథా**. ద్వయం దిట్ఠిగతం అబ్యాకతన్తికథా. దిట్ఠిగతం అపరియాపన్నన్తికథా. యో యేసం హేతుపచ్చయో, సో పున తేసం సహజాతాదిపచ్చయో న హోతి, ఏకధావ ఏకస్స పచ్చయో హోతీతి పవత్తా **పచ్చయతాకథా**. అవిజ్జావ సఙ్ఖారానం పచ్చయో, న పన సఙ్ఖారా అవిజ్జాయాతి పవత్తా **అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయకథా**. కాలద్ధానా ఇమే పరినిప్ఫన్నేన పఞ్ఞత్తిమత్తాతి పవత్తా **అద్ధాకథా**. ఏవం **ఖణలయముహుత్తకథా**. అఞ్ఞస్స ఆసవస్స అభావా ఆసవా అనాసవాతి పవత్తా **ఆసవకథా**. లోకుత్తరానం ధమ్మానం జరామరణం లోకుత్తరన్తి పవత్తా **జరామరణకథా**. నిరోధసమాపత్తి లోకుత్తరాతి పవత్తా **సఞ్ఞావేదయితకథా**. సా లోకియాతి పవత్తా **దుతియసఞ్ఞావేదయితకథా**. నిరోధసమాపన్నోపి కాలం కరేయ్యాతి పవత్తా **తతియసఞ్ఞావేదయితకథా**. నిరోధసమాపత్తి అసఞ్ఞసత్తుపికాతికథా. కమ్మతో అఞ్ఞో చిత్తవిప్పయుత్తో కమ్మూపచయోతికథా.

బలప్పత్తా బుద్ధాదయో ఇద్ధిబలేన సత్తానం చిత్తం రాగాదిఅనుప్పత్తియా నిగ్గణ్హన్తీతి పవత్తా **నిగ్గహకథా**. ఏవం కుసలుప్పత్తియా పరచిత్తపగ్గహనకథా. బుద్ధా ఇద్ధియా పరేసం సుఖం దేన్తీతి పవత్తా **సుఖానుప్పదానకథా**. "సఙ్ఖారా అనిచ్చా"తి మనసికరోతో అతీతాదిభేదభిన్నే సబ్బే సఙ్ఖారే ఆరమ్మణవసేన ఏకతో అధిగణ్హాతీతి పవత్తా **అధిగయ్హమనసికారకథా**. రూపం హేతుకన్తికథా. ఏవం రూపం సహేతుకన్తికథా. రూపం కుసలాకుసలన్తికథా. రూపం

విపాకోతికథా, యథా కామావచరకమ్మేన జాతం రూపం కామావచరం, ఏవం రూపావచరారూపావచరకమ్మేహి జాతం రూపం రూపావచరారూపావచరన్తికథా . రూపరాగో రూపధాతుయా, అరూపరాగో చ అరూపధాతుయా పరియాపన్నోతికథా.

అత్థి అరహతో పుఞ్ఞూపచయోతికథా. నత్థి అరహతో అకాలమచ్చూతికథా. యం కిఞ్చి ఉప్పజ్జతి, సబ్బమిదం కమ్మతోతికథా. ఇన్ద్రియబద్ధమేవ దుక్ఖం, న సబ్బే సఙ్ఖారాతి పవత్తా **ఇన్ద్రియబద్ధకథా**. సబ్బే సఙ్ఖారా దుక్ఖా ఠపేత్వా అరియమగ్గన్తికథా. మగ్గఫలానేవ సఙ్ఘో నామ, న చ తాని దక్ఖిణం పటిగ్గణ్హన్తి, తస్మా న వత్తబ్బం సఙ్ఘో దక్ఖిణం పటిగ్గణ్హాతీతికథా. తథా న వత్తబ్బం సఙ్ఘో దక్ఖిణం విసోధేతీతికథా. న వత్తబ్బం సఙ్ఘో భుఞ్జతీతికథా. న వత్తబ్బం సఙ్ఘస్స దిన్నం మహప్ఫలన్తికథా. బుద్ధా న కిఞ్చి భుఞ్జన్తి, తస్మా న వత్తబ్బం బుద్ధస్స దిన్నం మహప్ఫలన్తికథా. దాయకతో దానం విసుజ్ఝతి, న పటిగ్గాహకతోతి పవత్తా **దక్ఖిణావిసుద్ధికథా**.

బుద్ధా తుసితలోకే ఏవ నిబ్బత్తన్తి, న మనుస్సలోకే. ఏత్థ హి నిమ్మితరూపమత్తం దస్సేన్తీతి పవత్తా **మనుస్సలోకకథా**. నిమ్మితరూపం ధమ్మం దేసేతి, న బుద్ధోతి పవత్తా **ధమ్మదేసనాకథా**. రాగోవ కరుణా నామ, తతో నత్థి బుద్ధానం కరుణాతికథా. బుద్ధానం ఉచ్చారపస్సావో అఞ్ఞే గన్ధజాతే అతివియ అధిగణ్హాతీతి పవత్తా **గన్ధజాతకథా**. బుద్ధా ఏకేన మగ్గేన చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని సచ్ఛికరోన్తీతి పవత్తా **ఏకమగ్గకథా**. పరికమ్మాదిం వినావ పఠమాదిజ్ఝానా దుతియాదిజ్ఝానం సఙ్కమతీతి పవత్తా **ఝానసఙ్కన్తికథా**. పఞ్చకనయే అవితక్కవిచారమత్తం ఝానం విసుం ఝానం నామ న హోతి, ఝానన్తరికం నామ హోతీతి పవత్తా **ఝానన్తరికకథా**. సమాపన్నో సద్దం సుణాతీతికథా. విఞ్ఞాణం వినా పసాదచక్ఖునా రూపం పస్సతీతికథా.

తేకాలికే కిలేసే పజహతీతి పవత్తా **కిలేసప్పజహనకథా**. నిబ్బానసఙ్ఖాతాపి సుఞ్ఞతా సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నాతి పవత్తా **సుఞ్ఞతకథా**. అసఙ్ఖతమేవ సామఞ్ఞఫలన్తికథా . యేసం కేసఞ్చి ధమ్మానం పటిలాభా అసఙ్ఖతాతి పవత్తా **పత్తికథా**. సబ్బధమ్మానం సభావసఙ్ఖాతా తథతా అసఙ్ఖతాతి పవత్తా **తథతాకథా**. అనవజ్జట్ఠేన నిబ్బానమ్పి కుసలన్తికథా. ఆనన్తరియాదిం వినాపి అత్థి పుథుజ్జనస్స అచ్చన్తనియామతాతికథా. లోకియసద్ధాదయో న ఇన్ద్రియానీతి పవత్తా **ఇన్ద్రియకథా**.

అసఞ్చిచ్చాపి ఆనన్తరికో హోతీతి పవత్తా **అసఞ్చిచ్చకథా**. నత్థి పుథుజ్జనస్స ఞాణన్తి పవత్తా **ఞాణకథా**. నేరయికానం కమ్మానేవ నిరయపాలరూపేన వధేన్తి, న నిరయపాలాతి పవత్తా **నిరయపాలకథా**. అత్థి దేవేసు తిరచ్ఛానాతికథా. విరతిత్తయం చిత్తవిప్పయుత్తం, పఞ్చఙ్గికోవ మగ్గోతి పవత్తా **మగ్గకథా**. పటిచ్చసముప్పాదేసు ఞాణం లోకుత్తరన్తి పవత్తా **ఞాణకథా**.

తిస్సో సఙ్గీతియో ఆరబ్భ సాసనం నవం కతన్తి పవత్తా **సాసనకథా**. పుథుజ్జనో ఏకక్ఖణే తేధాతుకేహి ధమ్మేహి అవివిత్తోతి పవత్తా **అవివిత్తకథా**. ఞేయ్యావరణహేతుకం కిఞ్చి సంయోజనం అప్పహాయపి అరహా హోతీతి పవత్తా **సంయోజనకథా**. "సఙ్ఖారా నిచ్చా హోన్తు, రుక్ఖా నిచ్చపుప్ఫఫలాదియుత్తా ఖేమినో హోన్తూ"తిఆదినా యథాధిప్పాయం ఇద్ధి పవత్తతీతి పవత్తా **ఇద్ధికథా**. బుద్ధానం సరీరఆయుపభావేమత్తతో అఞ్ఞాపి వేమత్తతా అత్థీతి పవత్తా **బుద్ధకథా**. ఏకస్మిం ఖణే సబ్బలోకధాతూసు అనేకే బుద్ధా సన్తీతి పవత్తా **సబ్బదిసాకథా**. సబ్బే ధమ్మా నియతాతి పవత్తా **ధమ్మకథా**. సబ్బకమ్మాని ఫలదానే నియతానీతి పవత్తా **కమ్మకథా**.

అరహా అసబ్బఞ్ఞుభావేన సబ్బఞ్ఞువిసయే కిఞ్చి సంయోజనం అప్పహాయ పరినిబ్బాతీతి పవత్తా **పరినిబ్బానకథా**. అరహా కుసలచిత్తో పరినిబ్బాయతీతి పవత్తా **కుసలచిత్తకథా**. అరహా ఆనేఞ్జే సణ్ఠితో పరినిబ్బాయతీతి పవత్తా **ఆనేఞ్జకథా** . అత్థి గబ్భసేయ్యాయ ధమ్మాభిసమయో, అత్థి గబ్భసేయ్యాయ అరహత్తప్పత్తి, సుపినన్తే ధమ్మాభిసమయో, అరహత్తప్పత్తి చాతి పవత్తా **తిస్సోపి కథా**. సబ్బం సుపినచిత్తం అబ్యాకతన్తికథా. ఖణికతాయ చిత్తానం నత్థి ఆసేవనపచ్చయతాతికథా. సబ్బే సఙ్ఖతా ఏకచిత్తక్ఖణికాతి పవత్తా **ఖణికకథా**.

ఇత్థియా సద్ధిం ఏకతో సమ్పత్తిం అనుభవిస్సామాతి పూజాదిం కత్వా ఏకాధిప్పాయప్పత్తస్స భిక్ఖునో మేథునో ధమ్మో పటిసేవితబ్బోతి పవత్తా **ఏకాధిప్పాయకథా**. పాపభిక్ఖూసు మేథునం పటిసేవన్తేసు అరహన్తానం వణ్ణేన అమనుస్సా మేథునం పటిసేవన్తీతి పవత్తా **అరహన్తవణ్ణకథా**. కేచి సత్తా అత్తనో ఇస్సరియేన కామకారికావసేన వినిపాతం గచ్ఛన్తి, న కమ్మవసేనాతి పవత్తా **ఇస్సరియకామకారికాకథా**. న రాగో రాగపతిరూపకోతిఆది **పతిరూపకథా**. ఖన్ధాయతనాదయో అపరినిప్ఫన్నాతి పవత్తా **అపరినిప్ఫన్నకథాతి** సాధికద్విసతకథా. పాళియం అట్ఠముఖవాదయుత్తివసేనేవ సమ్మితియాదీనం భిన్నలద్ధికానం లద్ధిభేదవసేన నానాపకారతో విభత్తా, తా పన సబ్బకథా పుగ్గలకథావ. తా తంతంలద్ధిభేదవసేన సఙ్ఖేపతోపి వుచ్చమానా అతిభారియం గన్థం కరోన్తి, తస్మా న విత్థారితా. తం పన నయం ఇచ్ఛన్తేహి **పాళిఅట్ఠకథాసు** (కథా॰ ౧ ఆదయో; కథా॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా) ఏవ విత్థారతో గహేతబ్బోతి అయమేత్థ పాళినయేన సద్ధిం అత్థవినిచ్ఛయో.

మోహవిచ్ఛేదనియా అభిధమ్మమాతికత్థవణ్ణనాయ

కథావత్థుమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. యమకమాతికా

మూలయమకమాతికత్థవణ్ణనా

ఇదాని యమకమాతికాయ సంవణ్ణనానయో హోతి. సా పనేసా మూలయమకమాతికా ఖన్ధఆయతనధాతుసచ్చసఙ్ఖారఅనుసయచిత్తధమ్మఇన్ద్రియయమకమాతికాతి దసవిధా హోతి. కేనట్ఠేన చేత్థ యమకన్తి? యుగళట్ఠేన. యుగళం హి “యమకపాటిహారియం”, “యమకసాలా”తిఆదీసు “యమక”న్తి వుచ్చతి, ఇతి యుగళసఙ్ఖాతానం యమకానం వసేన దేసితత్తా ఇమేసు దససు ఏకేకమ్పి, ఏతేసం విభజనత్తా నిద్దేసోపి, సబ్బేసం సమూహత్తా పకరణమ్పి **యమకం** నామ. ఇధ పనేతా నిద్దేసయమకం ఉపాదాయ “యమకమాతికా”త్వేవ వుత్తా, తాసం పన దసన్నం యమకమాతికానం మూలయమకమాతికా ఆది. తత్థాపి “యే కేచి కుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే కుసలమూలా. యే వా పన కుసలమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా”తి ఇదం యమకం ఆది. తస్స కుసలమూలసఙ్ఖాతానం ద్విన్నం అత్థానం వసేన అత్థయమకన్తి వా, తేసఞ్ఞేవ అత్థానం అనులోమతో పటిలోమతో పవత్తపాళిధమ్మవసేన ధమ్మయమకన్తి వా, అనులోమపటిలోమతో పవత్తపుచ్ఛావసేన పుచ్ఛాయమకన్తి వా తిధా యమకభావో వేదితబ్బో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

ఇదాని ఇమేసం యమకానం వసేన దేసితాయ ఇమిస్సా మూలయమకమాతికాయ తావ నయయమకపుచ్ఛాఅత్థవారప్పభేదవసేన పాళివవత్థానం ఏవం వేదితబ్బం – కుసలత్తికమాతికాయ హి “కుసలా ధమ్మా”తి ఇదం ఆదిపదం నిస్సాయ మూలనయో మూలమూలనయో మూలకనయో మూలమూలకనయోతి ఇమే చత్తారో నయా హోన్తి. తేసు ఏకేకస్మిం నయే మూలయమకం ఏకమూలయమకం అఞ్ఞమఞ్ఞమూలయమకన్తి తీణి తీణి యమకానీతి ద్వాదస యమకాని. ఏకేకస్మిం యమకే అనులోమపటిలోమవసేన ద్వే ద్వే పుచ్ఛాతి చతువీసతి పుచ్ఛా, ఏకేకపుచ్ఛాయ సన్నిట్ఠానసంసయవసేన ద్వే ద్వే అత్థాతి అట్ఠచత్తాలీస అత్థా.

తత్థ **యే కేచి కుసలా**తి కుసలేసు “కుసలా ను ఖో, న కుసలా ను ఖో”తి సన్దేహాభావతో ఇమస్మిం పదే సన్నిట్ఠానత్థో వేదితబ్బో. **సబ్బే తే కుసలమూలా**తి “సబ్బే తే కుసలా ధమ్మా కుసలమూలా ను ఖో, న ను ఖో”తి ఏవం విమతివసేన పుచ్ఛితత్తా ఇమస్మిం పదే సంసయత్థో వేదితబ్బో. నో చ ఖో వేనేయ్యానం సంసయట్ఠానే సంసయం దీపేత్వా తంవినోదనత్థం భగవతా వుత్తో, తథాగతస్స పన సంసయట్ఠానం నామ నత్థి. ఇతో పరేసుపి పుచ్ఛాపదేసు ఏసేవ నయో. యథా చ కుసలపదం నిస్సాయ ఇమే చతునయాదయో హోన్తి, అకుసలపదం నిస్సాయపి తథేవ, అబ్యాకతపదం నిస్సాయపి తథేవ, కుసలాదీని తీణిపి పదాని ఏకతో కత్వా నిద్దిట్ఠం నామపదం నిస్సాయ తథేవాతి కుసలత్తికమాతికాయ చతూసు పదేసు సబ్బేపి సోళస నయా, అట్ఠచత్తాలీస యమకాని, ఛన్నవుతి పుచ్ఛా, ద్వానవుతిసతం అత్థా చ ఉద్దేసవసేన వుత్తాతి వేదితబ్బా. ఏత్తావతా మూలవారో హేతువారో నిదానవారో సమ్భవవారో పభవవారో సముట్ఠానవారో ఆహారవారో ఆరమ్మణవారో పచ్చయవారో సముదయవారోతి సబ్బేపి దస వారా హోన్తి. తత్థ మూలవారే ఆగతపరిచ్ఛేదేనేవ అవసేసేసుపి నయాదయో వేదితబ్బా. పాళి పనేత్థ అతిసంఖిత్తా. ఇతి సబ్బేసుపి దససు వారేసు సట్ఠిసతం నయా, అసీతిఅధికాని చత్తారి యమకసతాని, సట్ఠిఅధికాని నవ పుచ్ఛాసతాని, వీసాధికాని ఏకూనవీసతి అత్థసతాని చ ఉద్దిట్ఠానీతి వేదితబ్బాని.

ఏవమేత్థ నయయమకపుచ్ఛా అత్థవారప్పభేదవసేన పాళివవత్థానం విదిత్వా ఇదాని తస్సా అనుత్తానపదత్థానుసారేనేవ విభఙ్గనయసహితో సఙ్ఖేపత్థవణ్ణనానయో ఏవం వేదితబ్బో – తత్థ **యే కేచీ**తి అనవసేసవచనం. **కుసలా ధమ్మా**తి అనవజ్జసుఖవిపాకా నిస్సత్తసభావా. **సబ్బే తే కుసలమూలా**తి కిం తే సబ్బేయేవ కుసలమూలా హోన్తీతి పుచ్ఛా. ఇమాని పన విస్సజ్జనమాతికాయ నత్థి. యమకమాతికాయ హి సబ్బత్థ పుచ్ఛాపదానేవ ఉద్ధటాని, న విస్సజ్జనానీతి. విస్సజ్జనాని పన నిద్దేసేయేవ వుత్తాని, తస్మా సబ్బత్థ నిద్దేసనయేనేవ విస్సజ్జనముఖం దస్సయిస్సామ. ఇమిస్సావ “యే కేచి కుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే కుసలమూలా”తి పుచ్ఛాయ విభఙ్గనయేన ఇదం విస్సజ్జనముఖం. “తీణేవ కుసలమూలాని, అవసేసా కుసలా ధమ్మా న కుసలమూలా”తి తస్సా చాయమత్థో – న తే సబ్బే కుసలా ధమ్మా కుసలమూలాని హోన్తి, అలోభాదీని పన తీణేవ కుసలమూలానీతి. యే వా పన కుసలమూలా తయో అలోభాదయో కుసలానం మూలాతి వుత్తా, **సబ్బే తే కుసలా ధమ్మా**తి కిం తే సబ్బే తయోపి ధమ్మా కుసలాతి పుచ్ఛా. తస్సా నిద్దేసే “ఆమన్తా”తి విస్సజ్జనం. తస్స తేసం తిణ్ణం మూలానం కుసలభావమ్పి సమ్పటిచ్ఛామీతి అత్థో. అయం తావ మూలనయే మూలయమకనయో.

ఏకమూలయమకే పన **సబ్బే తే కుసలమూలేన ఏకమూలా**తి గణనట్ఠేన ఏకమూలకం అగ్గహేత్వా సమానట్ఠేన గహేతబ్బా, అయం హేత్థ అత్థో – “సబ్బే తే కుసలమూలేన ఏకం సమానం మూలం ఏతేసన్తి ఏకమూలా”తి. యం ఫస్సస్స మూలం, కిం తదేవ వేదనాదీనన్తి అయం పుచ్ఛా. అథ నేసం తథాభావం సమ్పటిచ్ఛనవసేన “ఆమన్తా”తి విభఙ్గే విస్సజ్జనం. **యే వా పన కుసలమూలేన ఏకమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా**తి పుచ్ఛా. తస్సా పన కుసలచిత్తసముట్ఠానం రూపం కుసలమూలేన ఏకమూలమేవ, న కుసలం, ఫస్సాదిధమ్మజాతం పన కుసలమూలేన ఏకమూలఞ్చేవ కుసలఞ్చాతి ఇదం విస్సజ్జనం. యథేవ హి ఫస్సాదీనం అలోభాదయో సుప్పతిట్ఠితభావసాధనేన హేతుపచ్చయత్తా మూలం, తథా తంసముట్ఠానరూపస్సాపీతి తంరూపమ్పి అరూపధమ్మేహి సద్ధిం సమానమూలన్తి వుచ్చతి, న పన కుసలం అనవజ్జసుఖవిపాకత్తాభావా. ఏకమూలయమకనయో.

అఞ్ఞమఞ్ఞమూలయమకే పన “యే కేచి కుసలా”తి అపుచ్ఛిత్వా “**యే కేచి కుసలమూలేన ఏకమూలా**”తి పుచ్ఛా కతా. కస్మా? ఇమినాపి బ్యఞ్జనేన తస్సేవత్థస్స సమ్భవదస్సనత్థం, కుసలసముట్ఠానరూపస్సాపి సమ్పిణ్డనత్థఞ్చ. **అఞ్ఞమఞ్ఞమూలా**తి సబ్బేవ తే కిం అఞ్ఞమఞ్ఞస్స హేతుపచ్చయట్ఠేన మూలాని హోన్తీతి పుచ్ఛా. తస్సా యాని ద్వే తీణి మూలాని ఏకతో ఉప్పజ్జన్తి, తానేవ ఏకమూలాని చేవ అఞ్ఞమఞ్ఞమూలాని చ, అవసేసా కుసలమూలసహజాతా రూపారూపధమ్మా కుసలమూలేన ఏకమూలావ, న చ అఞ్ఞమఞ్ఞమూలాతి విస్సజ్జనం. తస్సేవ పటిలోమనయే సబ్బే తే అఞ్ఞమఞ్ఞమూలా అలోభాదయో కుసలాతి పుచ్ఛా. ఆమన్తాతి విస్సజ్జనం. మూలనయో.

యథా చ మూలనయే మూలయమకఏకమూలయమకఅఞ్ఞమఞ్ఞమూలయమకవసేన ఛబ్బిధా పుచ్ఛావిస్సజ్జననయా వుత్తా, ఏవం మూలమూలనయాదీసుపి వేదితబ్బా. అయం పనేత్థ విసేసో – **సబ్బే తే కుసలమూలమూలా**తి సబ్బే తే కుసలమూలసఙ్ఖాతా మూలా, కుసలమూలమూలాత్వేవ అత్థో. **ఏకమూలమూలా**తి సమానట్ఠేన ఏకమేవ మూలమూలం ఏతేసన్తి ఏకమూలమూలా, సమానమూలమూలాత్వేవ అత్థో. **అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలా**తి అఞ్ఞమఞ్ఞస్స మూలం అఞ్ఞమఞ్ఞమూలం, తం హేతుపచ్చయట్ఠేన మూలం ఏతేసన్తి అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలా, అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలాత్వేవ అత్థో. సేసం తాదిసమేవాతి. మూలమూలనయో.

మూలకనయే పన **సబ్బే తే కుసలమూలకా**తి సబ్బే తే కుసలా హేతుపచ్చయట్ఠేన కుసలభూతం మూలం ఏతేసన్తి కుసలమూలకాతి పుచ్ఛా. ఆమన్తాతి విస్సజ్జనం. "యే వా పన కుసలమూలకా, సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా"తి పుచ్ఛా. యం రూపం, తం ఠపేత్వా సేసం కుసలన్తి విస్సజ్జనం, సేసం తాదిసమేవాతి. మూలకనయో.

మూలమూలకనయే పన **కుసలమూలమూలకా**తి కుసలమూలసఙ్ఖాతం మూలం ఏతేసన్తి కుసలమూలమూలకా. సేసం తాదిసమేవాతి.

అయం తావ కుసలపదేసు పుచ్ఛావిస్సజ్జననయో. అకుసలపదాదీసుపి ఏసేవ నయో. అయం పన విసేసో – అకుసలపదమూలేసు ఏకమూలయమకే "యే కేచి అకుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే అకుసలమూలేన ఏకమూలా"తి పఠమపుచ్ఛాయ "అహేతుకం అకుసలం అకుసలమూలేన ఏకమూల"న్తి నిద్దేసే విస్సజ్జనం కతం. తత్థ **అహేతుకం అకుసల**న్తి ద్వీసు మోహమూలచిత్తేసు మోహం సన్ధాయ వుత్తం, అబ్యాకతపదమూలేసు ఏకమూలయమకే "యే కేచి అబ్యాకతా ధమ్మా, సబ్బే తే అబ్యాకతమూలేన ఏకమూలా"తి పుచ్ఛాయ "అహేతుకం అబ్యాకతం ఠపేత్వా సేసా అబ్యాకతమూలేన ఏకమూలకా"తి విస్సజ్జనం. తత్థ **అహేతుకం అబ్యాకత**న్తి అట్ఠారసాహేతుకచిత్తుప్పాదా, రూపం, నిబ్బానఞ్చ. ఏత్థ చ కిఞ్చాపి సహేతుకఅబ్యాకతచిత్తసముట్ఠానరూపమ్పి అబ్యాకతమూలేన ఏకమూలమేవ, తం పన అబ్బోహారికం కత్వా నిద్దేసే ఏకతో లబ్భమానకవసేనపేతం విస్సజ్జనం కతన్తి వేదితబ్బం.

నామపదమూలేసు చ "యే కేచి నామా ధమ్మా, సబ్బే తే నామమూలా"తి పుచ్ఛాయ "నవేవ నామమూలాని, అవసేసా నామా ధమ్మా, న నామమూలా"తి విస్సజ్జనం. ఏకమూలనయే పనేత్థ "యే కేచి నామా ధమ్మా, సబ్బే తే నామమూలేన ఏకమూలా"తి పుచ్ఛా. "అహేతుకం నామం ఠపేత్వా సేసం నామమూలేన ఏకమూల"న్తి విస్సజ్జనం. తత్థ అహేతుకచిత్తుప్పాదవిచికిచ్ఛుద్ధచ్చసమ్పయుత్తమోహనిబ్బానవసేన అహేతుకం నామం వేదితబ్బం. సేసం సబ్బత్థ కుసలపదే వుత్తానుసారేన సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి. అయం మూలవారే నయో.

ఇతో పరేసు హేతువారాదీసు నవసు వారేసు మూలవారసదిసోవ సబ్బత్థ సంవణ్ణనానయో. హేతుఆదిపదమత్తమేవ హేత్థ విసేసో, తాని చ మూల-సద్దపరియాయతో అలోభాదిహేతుకానేవ. అలోభాదయో హి సహజాతధమ్మసఙ్ఖాతస్స అత్తనో ఫలస్స పతిట్ఠానట్ఠేన **మూలం**. తస్స నిప్ఫాదనత్థం హినోతి పవత్తతీతి **హేతు,** "హన్ద నం గణ్హథా"తి దస్సేన్తం వియ అత్తనో ఫలం నిదేతీతి **నిదానం**. ఏతస్మా ఫలం సమ్భవతీతి **సమ్భవో**. పభవతీతి **పభవో**. సముట్ఠాతి తం ఏత్థ, ఏతేనాతి వా **సముట్ఠానం**. తం ఆహరతీతి **ఆహారో**. అపటిక్ఖిపితబ్బట్ఠేన తేన ఆలమ్బీయతీతి **ఆలమ్బణం**. ఏతం పటిచ్చ తం ఏతీతి **పచ్చయో**. ఏతస్మా తం సముదేతీతి **సముదయో**. సబ్బం కారణపరియాయేన వుత్తా "మూలం హేతు నిదానఞ్చా"తి గాథా దసన్నమ్పి వారానం ఉద్దానగాథా నామ. అయం మూలయమకమాతికత్థవణ్ణనానయో.

ఖన్ధయమకమాతికత్థవణ్ణనా

ఖన్ధయమకపాళియా పన పాళివవత్థానం తావ ఏవం వేదితబ్బం – "పఞ్చక్ఖన్ధా"తి పదం ఆదిం కత్వా యావ "న ఖన్ధా న సఙ్ఖారా"తి పదం, తావ పవత్తా అయం ఖన్ధయమకమాతికా నామ. సా పణ్ణత్తివారస్స "ఉద్దేసవారో"తిపి "పుచ్ఛావారో"తిపి వుచ్చతి. సో చ పదసోధనవారో పదసోధనమూలచక్కవారో సుద్ధఖన్ధవారో సుద్ధఖన్ధమూలచక్కవారోతి చతూహి నయవారేహి పటిమణ్డితో. తత్థ "రూపం రూపక్ఖన్ధో, రూపక్ఖన్ధో రూప"న్తిఆదినా నయేన పదమేవ సోధేత్వా గతో

పదసోధనవారో నామ. సో అనులోమపటిలోమవసేన దువిధో హోతి . తస్స అనులోమవారే “రూపం రూపక్ఖన్ధో, రూపక్ఖన్ధో రూప”న్తిఆదీని పఞ్చ యమకాని. పటిలోమవారేపి “న రూపం న రూపక్ఖన్ధో, న రూపక్ఖన్ధో న రూప”న్తిఆదినా పఞ్చ వారా.

తతో పరం తేసఞ్ఞేవ పదసోధనవారే సోధితానం ఖన్ధానం “రూపం రూపక్ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనాక్ఖన్ధో”తిఆదినా నయేన ఏకేకఖన్ధమూలకాని చత్తారి చత్తారి చక్కాని బన్ధిత్వా గతో పదసోధనమూలకానం చక్కానం అత్థితాయ **పదసోధనమూలచక్కవారో** నామ. సోపి అనులోమపటిలోమవసేన దువిధో హోతి. తస్స అనులోమవారే “రూపం రూపక్ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనాక్ఖన్ధో”తిఆదీని ఏకేకఖన్ధమూలకాని చత్తారి చత్తారి కత్వా వీసతి యమకాని. పటిలోమవారేపి “న రూపం న రూపక్ఖన్ధో, న ఖన్ధా న వేదనాక్ఖన్ధో”తిఆదీని వీసతిమేవ.

తతో పరం “రూపం ఖన్ధో, ఖన్ధా రూప”న్తిఆదినా నయేన సుద్ధఖన్ధవసేనేవ గతో **సుద్ధఖన్ధవారో** నామ. సోపి అనులోమపటిలోమవసేన దువిధో హోతి. తస్స అనులోమవారే “రూపం ఖన్ధో , ఖన్ధా రూప”న్తిఆదీని పఞ్చ యమకాని. పటిలోమవారేపి “న రూపం న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న రూప”న్తిఆదీని పఞ్చేవ.

తతో పరం తేసఞ్ఞేవ సుద్ధఖన్ధానం “రూపం ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనా”తిఆదినా నయేన ఏకేకఖన్ధమూలకాని చత్తారి చత్తారి చక్కాని బన్ధిత్వా గతో సుద్ధఖన్ధమూలకానం చక్కానం అత్థితాయ **సుద్ధఖన్ధమూలచక్కవారో** నామ. సోపి అనులోమపటిలోమవసేన దువిధో హోతి. తస్స అనులోమవారే “రూపం ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనా”తిఆదీని ఏకేకఖన్ధమూలకాని చత్తారి చత్తారి కత్వా వీసతి యమకాని. పటిలోమవారేపి “న రూపం న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న వేదనా”తిఆదీని వీసతిమేవ. ఏవమేత్థ చతూసు నయవారేసు ఏకం యమకసతం, ద్వే పుచ్ఛాసతాని, ఏకేకపుచ్ఛాయ సన్నిట్ఠానసంసయవసేన ద్వే ద్వే అత్థే కత్వా చత్తారి చ అత్థసతాని ఉద్దిట్ఠానీతి వేదితబ్బాని.

ఏవమేతిస్సా పాళివవత్థానం విదిత్వా ఇదాని అనుత్తానపదత్థానుసారేన విభఙ్గనయసహితసఙ్ఖేపత్థవణ్ణనానయో ఏవం వేదితబ్బో. **పఞ్చక్ఖన్ధాతి** అయం యమకవసేన పుచ్ఛితబ్బానం ఖన్ధానం ఉద్దేసో. **రూపక్ఖన్ధో...పే.... విఞ్ఞాణక్ఖన్ధోతి** తేసఞ్ఞేవ పభేదతో నామవవత్థానం. తతో పరం పదసోధనవారాదయో చత్తారో నయవారా. తత్థ **రూపం రూపక్ఖన్ధోతి** యం కిఞ్చి “రూప”న్తి వుచ్చతి, సబ్బం తం “రూపక్ఖన్ధో”తి పుచ్ఛతీతి వచనసోధనత్థం పుచ్ఛా. తస్సా చ “పియరూపం సాతరూపం రూపం న రూపక్ఖన్ధో, రూపక్ఖన్ధో రూపఞ్చేవ రూపక్ఖన్ధో చా”తి ఇదం నిద్దేసనయేన విస్సజ్జనం. తత్థ **పియరూపం సాతరూపన్తిఆదీసు** యం “రూప”న్తి వుత్తం, తం రూపమేవ న రూపక్ఖన్ధో. యో పన “రూపక్ఖన్ధో”తి వుత్తో, సో “రూప”న్తిపి “రూపక్ఖన్ధో”తిపి వత్తుం వట్టతీతి అత్థో. **రూపక్ఖన్ధో రూపన్తి** ఏత్థ పన “ఆమన్తా”తి విస్సజ్జనం రూపక్ఖన్ధస్స నియమేన రూపన్తి వత్తబ్బత్తా. **వేదనా వేదనాక్ఖన్ధోతి** పుచ్ఛాయ, **వేదనాక్ఖన్ధో వేదనాతి** పుచ్ఛాయ చ “ఆమన్తా”తి విస్సజ్జనం. **సఞ్ఞాసఞ్ఞాక్ఖన్ధోతి** పుచ్ఛాయ “పపఞ్చసఞ్ఞా”తిఆదీసు ఆగతా దిట్ఠిసఞ్ఞా సఞ్ఞా న సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఞ్ఞా చేవ సఞ్ఞాక్ఖన్ధో చాతి విస్సజ్జనం. **సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఞ్ఞాతి** పుచ్ఛాయ చ “ఆమన్తా”తి విస్సజ్జనం. **సఙ్ఖారా సఙ్ఖారక్ఖన్ధోతి** పుచ్ఛాయ “అనిచ్చా వత సఙ్ఖారా”తిఆదీసు ఆగతో సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, తతో అవసేసా సఙ్ఖతధమ్మా సఙ్ఖారా న సఙ్ఖారక్ఖన్ధోతి విస్సజ్జనం. **సఙ్ఖారక్ఖన్ధో సఙ్ఖారాతి** పుచ్ఛాయ “ఆమన్తా”తి విస్సజ్జనం. **విఞ్ఞాణం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధోతి** పుచ్ఛాయ, **విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో విఞ్ఞాణన్తి** పుచ్ఛాయ చ “ఆమన్తా”తి విస్సజ్జనం.

పటిలోమవారే **న రూపం న రూపక్ఖన్ధోతి** పుచ్ఛాయ “ఆమన్తా”తి విస్సజ్జనం. తస్స రూప-సద్దవచనీయా ధమ్మా రూపక్ఖన్ధో న హోన్తీతి అత్థో. **న రూపక్ఖన్ధో న రూపన్తి** పుచ్ఛాయ రూపక్ఖన్ధవిరహితా “పియరూపం సాతరూప”న్తి వుత్తా ధమ్మా

న రూపక్ఖన్ధో, రూపం, పియరూపసాతరూపరూపక్ఖన్ధవిరహితా పన ధమ్మా న రూపక్ఖన్ధో చేవ న రూపఞ్చాతి విస్సజ్జనం. **న వేదనా న వేదనాక్ఖన్ధోతి** పుచ్ఛాయ, **న వేదనాక్ఖన్ధో న వేదనాతి** పుచ్ఛాయ, **న సఞ్ఞా న సఞ్ఞాక్ఖన్ధోతి** పుచ్ఛాయ చ "ఆమన్తా"తి విస్సజ్జనం. **న సఙ్ఖారా న సఙ్ఖారక్ఖన్ధోతి** పుచ్ఛాయ "ఆమన్తా"తి విస్సజ్జనం. **న సఞ్ఞాక్ఖన్ధో న సఞ్ఞాతి** పుచ్ఛాయ పన దిట్ఠిసఞ్ఞా న సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, సఞ్ఞా, తం దిట్ఠిసఞ్ఞం, సఞ్ఞాక్ఖన్ధఞ్చ ఠపేత్వా అవసేసా న చేవ సఞ్ఞా న చ సఞ్ఞాక్ఖన్ధోతి విస్సజ్జనం. **న సఙ్ఖారా న సఙ్ఖారక్ఖన్ధోతి** పుచ్ఛాయ "ఆమన్తా"తి విస్సజ్జనం. **న సఙ్ఖారక్ఖన్ధో న సఙ్ఖారాతి** పుచ్ఛాయ సఙ్ఖారక్ఖన్ధం ఠపేత్వా అవసేససఙ్ఖతధమ్మా న సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, సఙ్ఖారా, అసఙ్ఖతా పన ధాతు న చేవ సఙ్ఖారా న చ సఙ్ఖారక్ఖన్ధోతి విస్సజ్జనం. **న విఞ్ఞాణం న విఞ్ఞాణక్ఖన్ధోతి** పుచ్ఛాయ, **న విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో న విఞ్ఞాణన్తి** పుచ్ఛాయ చ "ఆమన్తా"తి విస్సజ్జనం. ఇమినావ నయేన ఇతో పరేసుపి సబ్బత్థ విస్సజ్జననయో వేదితబ్బో, విసేసమత్తమేవ పన వక్ఖామ.

పదసోధనమూలచక్కవారే పన అయం విసేసో – **ఖన్ధా వేదనాక్ఖన్ధోతి** యే కేచి ఖన్ధా, సబ్బే తే వేదనాక్ఖన్ధోతి పుచ్ఛా. తస్సా "వేదనాక్ఖన్ధో ఖన్ధో చేవ వేదనాక్ఖన్ధో చ, అవసేసా పన ఖన్ధా, న వేదనాక్ఖన్ధో"తి విస్సజ్జనం. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. పటిలోమే పన **న ఖన్ధా న వేదనాక్ఖన్ధోతి** పుచ్ఛాయ "ఆమన్తా"తి విస్సజ్జనం. ఏత్థ చ యే పఞ్ఞత్తినిబ్బానసఙ్ఖాతా ధమ్మా ఖన్ధాపి న హోన్తి, తే యస్మా వేదనాక్ఖన్ధోపి న హోతి, తస్మా "ఆమన్తా"తి విస్సజ్జనం, సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. పదసోధనమూలచక్కవారో.

సుద్ధఖన్ధవారే పన "రూపం ఖన్ధో"తి పుచ్ఛాయ "ఆమన్తా"తి విస్సజ్జనం పియరూపాదీనఞ్చ పఞ్చసు ఖన్ధేసు సఙ్గహితత్తా. "ఖన్ధా రూప"న్తిఆదీసు యే కేచి ఖన్ధా, సబ్బే తే రూపక్ఖన్ధోతిఆదినా అత్థో గహేతబ్బో. తేనేవ హిస్స నిద్దేసే "ఖన్ధా రూప"న్తిఆదినా పదం అనుద్ధరిత్వా "ఖన్ధా రూపక్ఖన్ధో"తిఆదినా అత్థవసేనేవ పదం ఉద్ధరిత్వా "రూపక్ఖన్ధో ఖన్ధో చేవ రూపక్ఖన్ధో చ, అవసేసా ఖన్ధా, న రూపక్ఖన్ధో"తి విస్సజ్జనం కతం. తేనేవ చ కారణేన సుద్ధఖన్ధవారోతి వుత్తో. వచనసోధనే వియ హి ఏత్థ న వచనం పమాణం, యథా పన సుద్ధఖన్ధా లబ్భన్తి, తథా తథా అత్థోవ పమాణం. పరతో ఆయతనయమకమాతికాదీసుపి ఏసేవ నయో. పటిలోమే "న రూపం న ఖన్ధో"తి యం ధమ్మజాతం రూపం న హోతి, తం ఖన్ధోపి న హోతీతి పుచ్ఛా, తస్సా "రూపక్ఖన్ధవిరహితా ఖన్ధా, న రూపం, తథా నిబ్బానం న పన రూపఞ్చేవ న ఖన్ధో చా"తి విస్సజ్జనం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. సుద్ధఖన్ధవారో.

సుద్ధఖన్ధమూలచక్కవారేపి "ఖన్ధా వేదనాక్ఖన్ధో"తిఆదినా హేట్ఠా వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బోతి అయం పణ్ణత్తివారే నయో.

యస్మా పన నిద్దేసే ఇమిస్సా పన మాతికాయ పణ్ణత్తివారసఙ్ఖాతం నిద్దేసం వత్వా తతో ఇమం మాతికాక్కమం ముఞ్చిత్వా అపరేన పరియాయేన అఞ్ఞేపి ఉద్దేసవారవిరహితా "పవత్తివారో పరిఞ్ఞావారో"తి ద్వే మహావారా పుచ్ఛావిస్సజ్జనవసేన వుత్తా, తస్మా తేసం ద్విన్నమ్పి వారానం నయో దస్సేతబ్బో. తతో పవత్తివారే తావ పాళివవత్థానపుబ్బికా ముఖమత్తప్పకాసనా – ఇమస్మిం హి ఉప్పాదవారో నిరోధవారో ఉప్పాదనిరోధవారోతి తయో అన్తరవారా హోన్తి. తత్థ ఉప్పాదవారే తావ తిణ్ణం అద్ధానం వసేన ఛ కాలభేదా హోన్తి పచ్చుప్పన్నో, అతీతో, అనాగతో, పచ్చుప్పన్నేనాతీతో, పచ్చుప్పన్నేనానాగతో, అతీతేనానాగతోతి. ఏవమేతేసు ఛసు కాలభేదేసు య్వాయం పఠమో పచ్చుప్పన్నో, తత్థ పుగ్గలతో ఓకాసతో పుగ్గలోకాసతోతి తయో వారా హోన్తి.

తత్థ “యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీతి? అసఞ్ఞసత్తం ఉపపజ్జన్తానం తేసం రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, నో చ తేసం వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి. పఞ్చవోకారం ఉపపజ్జన్తానం తేసం రూపక్ఖన్ధో చ ఉప్పజ్జతి, వేదనాక్ఖన్ధో చ ఉప్పజ్జతి. యస్స వా పన వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీతి? అరూపం ఉపపజ్జన్తానం తేసం వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, నో చ తేసం రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి. పఞ్చవోకారం ఉపపజ్జన్తానం తేసం వేదనాక్ఖన్ధో చ ఉప్పజ్జతి, రూపక్ఖన్ధో చ ఉప్పజ్జతి. యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి...పే.... తస్స విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి...పే.... యస్స వా పన విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీతి...పే.... పఞ్చవోకారం ...పే.... ఉప్పజ్జతీ”తి ఏవం రూపక్ఖన్ధమూలకాని చత్తారి, “యస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స సఞ్ఞాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా చ వేదనాక్ఖన్ధమూలకాని తీణి, సఞ్ఞాక్ఖన్ధమూలకాని ద్వే, సఙ్ఖారక్ఖన్ధమూలకం ఏకన్తి ఏవమేతాని పచ్చుప్పన్నకాలే పుగ్గలవారే అనులోమనయే దస యమకాని హోన్తి. తత్థ రూపక్ఖన్ధమూలకేసు చతూసు ఆదితో ఏకమేవ పాళియం విస్సజ్జితం, సేసాని తేన సదిసవిస్సజ్జనానీతి తన్తియా లహుభావత్థం సంఖిత్తాని.

వేదనాక్ఖన్ధమూలకే పన సబ్బత్థ “ఆమన్తా”తి ఏకసదిసమేవ విస్సజ్జనం. వేదనాదీసు ఉప్పన్నేసు నియమేన సఞ్ఞాదీనం ఉప్పజ్జనతో తత్థ సబ్బాని సంఖిత్తాని. యథా చ పుగ్గలవారే దస యమకాని, ఏవం ఓకాసవారేపి “యత్థ రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీతి? అసఞ్ఞసత్తే తత్థ...పే.... పఞ్చవోకారే తత్థ...పే.... ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా, పుగ్గలోకాసవారేపి “యస్స యత్థ రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీతి? అసఞ్ఞసత్తం...పే.... పఞ్చవోకారం...పే.... ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా. పచ్చుప్పన్నకాలే తీసు వారేసు అనులోమనయే తింస యమకా హోన్తి. యథా అనులోమనయే తింస, ఏవం పటిలోమనయేపి “యస్స రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతీతి? అరూపం ఉపపజ్జన్తానం తేసం రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి, నో చ తేసం వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి. సబ్బేసం చవన్తానం తేసం రూపక్ఖన్ధో చ నుప్పజ్జతి వేదనాక్ఖన్ధో చ నుప్పజ్జతి. యస్స వా పన వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి, తస్స రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతీతి? అసఞ్ఞసత్తం ఉపపజ్జన్తానం తేసం వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి, నో చ తేసం రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి. సబ్బేసం చవన్తానం తేసం వేదనాక్ఖన్ధో చ నుప్పజ్జతి రూపక్ఖన్ధో చ నుప్పజ్జతీ”తిఆదినా, “యత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి, తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతీతి? ఉప్పజ్జతి. యత్థ వా పన...పే.... నుప్పజ్జతీతి? ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా చ, “యస్స యత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి, తస్స తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతీతి...పే.... సబ్బేసం చవన్తానం తదుభయం నుప్పజ్జతీ”తిఆదినా చాతి తింస యమకా. ఏవం పచ్చుప్పన్నకాలే సట్ఠి యమకాని, తద్దిగుణా పుచ్ఛా, తద్దిగుణా చ అత్థా వేదితబ్బా.

తత్థ **యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీ**తి యస్స పుగ్గలస్స పటిసన్ధిక్ఖణే రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి. **తస్స వేదనాక్ఖన్ధో**తి వేదనాక్ఖన్ధోపి తస్స తస్మింయేవ ఖణే ఉప్పజ్జతీతి అత్థో ఇమినావ నయేన. తత్థ **అసఞ్ఞసత్త**న్తి అసఞ్ఞత్తభవం పటిసన్ధివసేన ఉపపజ్జన్తానం తేసం ఉప్పజ్జనక్ఖణే రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, నో చ తేసం అచిత్తకత్తా వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీతి అత్థో . ఇమినావ నయేన “యస్స వా పన వేదనాక్ఖన్ధో”తిఆదికేసు పుచ్ఛావిస్సజ్జనేసు, తతో పరేసుపి సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

ఇదం పనేత్థ ఉప్పాదనిరోధేసు నియమలక్ఖణం – సకలేపి హి ఇమస్మిం ఖన్ధయమకే తత్థ తత్థ ఉప్పన్నానం సత్తానం పవత్తే యావ మరణా వా ఖన్ధానం అపరియన్తేసు ఉప్పాదనిరోధేసు విజ్జమానేసుపి లహుపరివత్తానం ధమ్మానం వినిబ్భోగం కత్వా ఉప్పాదనిరోధే దస్సేతుం న సుకరన్తి పవత్తియం ఉప్పాదనిరోధే అనామసిత్వా పటిసన్ధిఉప్పాదవసేనేవ ఉప్పాదవారో, నిరోధమరణకాలే నిరోధవసేనేవ చ నిరోధవారో కథితో. ఏవమేత్థ ఉప్పాదనిరోధేసు నియమలక్ఖణం విదిత్వా

పటిసన్ధిఉప్పాదమేవ చ చుతినిరోధమేవ చ గహేత్వా తేసు తేసు ఠానేసు ఆగతానం పుచ్ఛావిస్సజ్జనానం అత్థవినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

పటిలోమనయే పన **సబ్బేసం చవన్తాన**న్తి మరణచిత్తస్స భఙ్గక్ఖణసమన్నాగతానం. తేసం హి తత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి, వేదనాక్ఖన్ధో చ చుతిచిత్తస్స ఉప్పత్తిక్ఖణే ఏవ ఉప్పన్నత్తా. “యత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి, తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతీ”తి పుచ్ఛాయ అరూపభవం సన్ధాయ “ఉప్పజ్జతీ”తి ఇదం విస్సజ్జనం కతం, అనన్తరపుచ్ఛాయ అసఞ్ఞభవం సన్ధాయ “ఉప్పజ్జతీ”తి ఇదం విస్సజ్జనన్తి వేదితబ్బం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి అయం పచ్చుప్పన్నకాలే నయో.

యథా చ పచ్చుప్పన్నకాలే సట్ఠి యమకాదీని, ఏవం సేసేసుపి పఞ్చసు కాలభేదేసు పచ్చేకన్తి గహేతబ్బం. పుచ్ఛావిస్సజ్జనేసు పనేత్థ కిఞ్చాపి “యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థాతి? ఆమన్తా”తిఆదినా, “యత్థ రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థ, తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థాతి? పఞ్చవోకారే ఉప్పజ్జిత్థ, నాఞ్ఞత్థా”తిఆదినా చ, “యస్స యత్థ రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థాతి? పఞ్చవోకారానం తేసం తత్థ ఉప్పజ్జిత్థ, నాఞ్ఞత్థా”తిఆదినా చ అతీతకాలే అనులోమనయే, “యస్స రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థ, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థాతి? నత్థీ”తిఆదినా, “యత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థ, తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థాతి? ఉప్పజ్జిత్థా”తిఆదినా, “యస్స యత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థ, తస్స తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థాతి? అరూపానం తేసం తత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థ, నో చ తేసం...పే.... సుద్ధావాసానం తేసం తత్థ తదుభయం నుప్పజ్జిత్థా”తిఆదినా తీసు వారేసు పటిలోమనయే చ,

“యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిస్సతీతి? ఆమన్తా”తిఆదినా, “యత్థ రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిస్సతి, తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిస్సతీతి...పే.... పఞ్చవోకారే ఉప్పజ్జిస్సతీ”తిఆదినా, “యస్స యత్థ రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిస్సతి...పే.... పఞ్చవోకారానం తేసం తత్థ ఉప్పజ్జిస్సతీ”తిఆదినా చ అనాగతకాలే అనులోమనయే, “యస్స రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిస్సతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిస్సతీతి? యే అరూపం ఉపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయిస్సన్తి, తేసం రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిస్సతి, నేతరో, పచ్ఛిమభవికానం తదుభయం నుప్పజ్జిస్సతీ”తిఆదినా, “యత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిస్సతి, తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిస్సతీ”తిఆదినా, “యస్స యత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిస్సతి, తస్స తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిస్సతీతి? అరూపానం తేసం తత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిస్సతి, నేతరో, పచ్ఛిమభవికానం తదుభయం నుప్పజ్జిస్సతీ”తిఆదినా పటిలోమనయే చ,

“యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థా”తిఆదినా, “యత్థ రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థాతి...పే.... పఞ్చవోకారే ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా, “యస్స యత్థ రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థాతి? సుద్ధావాసం అసఞ్ఞసత్తం ఉపపజ్జన్తానం తేసం తత్థ రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, నో చ తేసం తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థ, పఞ్చవోకారే పన ఉప్పజ్జిత్థా”తిఆదినా పచ్చుప్పన్నేన అతీతకాలే అనులోమనయే, “యస్స రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థా”తిఆదినా, “యత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి, తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థాతి? ఉప్పజ్జిత్థా”తిఆదినా, “యస్స యత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి , తస్స తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థాతి? పఞ్చవోకారా చవన్తానం అరూపానఞ్చ తేసం తత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి, నో చ తేసం తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థ, సుద్ధావాసే పరినిబ్బన్తానం అసఞ్ఞసత్తా చవన్తానం తేసం తత్థ రూపక్ఖన్ధో చ నుప్పజ్జతి వేదనాక్ఖన్ధో చ నుప్పజ్జిత్థా”తిఆదినా పటిలోమనయే చ,

“యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిస్సతీతి? పచ్ఛిమభవికానం పఞ్చవోకారం ఉపపజ్జన్తానం తేసం రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా, “యత్థ రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిస్సతీతి? పఞ్చవోకారే…పే॰… ఉప్పజ్జిస్సతీ”తిఆదినా చ, “యస్స యత్థ రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిస్సతీతి ? పచ్ఛిమభవికానం పఞ్చవోకారే…పే॰… ఉప్పజ్జిస్సతీ”తిఆదినా చ పచ్చుప్పన్నేన అనాగతకాలే అనులోమనయే, “యస్స రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిస్సతీతి పఞ్చవోకారే పరినిబ్బన్తానం అరూపే పచ్ఛిమభవికానం…పే॰… నుప్పజ్జిస్సతీ”తిఆదినా, “యత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి, తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిస్సతీతి? ఉప్పజ్జిస్సతీ”తిఆదినా, “యస్స యత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి, తస్స తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిస్సతీతి…పే॰… పఞ్చవోకారే పరినిబ్బన్తానం అరూపే పచ్ఛిమభవికానం అసఞ్ఞసత్తా చవన్తానం తేసం తత్థ…పే॰… నుప్పజ్జిస్సతీ”తిఆదినా పటిలోమనయే చ,

“యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిస్సతీతి? పచ్ఛిమభవికానం ఉప్పజ్జిస్సతీ”తిఆదినా, “యత్థ రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థ, తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిస్సతీతి…పే॰… పఞ్చవోకారే ఉప్పజ్జిస్సతీ”తిఆదినా, “యస్స యత్థ రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిస్సతీతి? పఞ్చవోకారే పచ్ఛిమభవికానం అసఞ్ఞసత్తానం…పే॰… ఉప్పజ్జిస్సతీ”తిఆదినా అతీతేన అనాగతకాలే అనులోమనయే, “యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిస్సతీతి? నత్థీ”తిఆదినా, “యత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థ, తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిస్సతీతి? ఉప్పజ్జిస్సతీ”తిఆదినా, “యస్స యత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థ, తస్స తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిస్సతీతి…పే॰… సుద్ధావాసానం అరూపే పచ్ఛిమభవికానం తేసం తత్థ రూపక్ఖన్ధో చ నుప్పజ్జిత్థ వేదనాక్ఖన్ధో చ నుప్పజ్జిస్సతీ”తిఆదినా పటిలోమనయే చ సుద్ధా అత్థవిసేసా ఉపలబ్భన్తి. తథాపి గన్థవిత్థారభయేన అనవసేసతో న దస్సయిస్సామ, దస్సితనయేనేవ సబ్బత్థ పుచ్ఛావిస్సజ్జనం సక్కా పణ్డితేన ఞాతున్తి అయం ఉప్పాదవారే నయో.

యథా చ ఉప్పాదవారే ఛసు కాలభేదేసు పచ్చేకం పుగ్గలాదిభేదతో అనులోమపటిలోమనయుభయేన ఛ ఛ వారా, ఏకేకస్మిం వారే దస దస కత్వా సట్ఠి సట్ఠి యమకాని, సబ్బానిపి సట్ఠిఅధికాని తీణి యమకసతాని, తతో ద్విగుణా పుచ్ఛా, ద్విగుణా అత్థా చ హోన్తి, ఏవం నిరోధవారే ఉప్పాదనిరోధవారేపి వేదితబ్బా. తత్థ చ “యస్స రూపక్ఖన్ధో నిరుజ్ఝతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో నిరుజ్ఝతీతి…పే॰… పఞ్చవోకారా చవన్తానం…పే॰… నిరుజ్ఝతీ”తిఆదినా, “యస్స రూపక్ఖన్ధో న నిరుజ్ఝతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో న నిరుజ్ఝతీతి…పే॰… సబ్బేసం ఉపపజ్జన్తానం…పే॰… న నిరుజ్ఝతీ”తిఆదినా నిరోధవారే, “యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో నిరుజ్ఝతీతి? నో. యస్స రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో న నిరుజ్ఝతీతి…పే॰… అరూపం ఉపపజ్జన్తానం అసఞ్ఞసత్తా చవన్తానం తేసం రూపక్ఖన్ధో చ నుప్పజ్జతి, వేదనాక్ఖన్ధో చ న నిరుజ్ఝతీ”తిఆదినా ఉప్పాదనిరోధవారే చ హేట్ఠా వుత్తానుసారేన సబ్బత్థ పుచ్ఛావిస్సజ్జననయో ఞాతబ్బోతి అయం పవత్తివారే నయో.

పరిఞ్ఞావారే పన పుగ్గలవారాదీసు తీసు పుగ్గలవారో ఏకోవ లబ్భతి, న ఓకాసపుగ్గలోకాసవారా సదిసవిస్సజ్జనత్తా. యో హి కోచి పుగ్గలో రూపాదిం పరిజానన్తోవ , యత్థ కత్థచి నిరుద్ధోపి తాదిసోవ హోతి, తస్మా ఛసు కాలభేదేసు అనులోమతో పుగ్గలవసేన ద్వే ద్వే వారా, ఏకేకస్మిం వారే దస దస కత్వా వీసతి వీసతి యమకానీతి వీసం యమకసతం, తద్దిగుణా పుచ్ఛా, తద్దిగుణా చ అత్థా వేదితబ్బా. తత్థ చ “యో రూపక్ఖన్ధం పరిజానాతి, సో వేదనాక్ఖన్ధం పరిజానాతీతి? ఆమన్తా”తిఆదినా చ, “యో రూపక్ఖన్ధం న పరిజానాతి, సో వేదనాక్ఖన్ధం న పరిజానాతీతి? ఆమన్తా”తి ఆదినా చ

అనులోమపటిలోమతో ఆదితో తీసు కాలేసు సబ్బపుచ్ఛానం “ఆమన్తా ఆమన్తా”త్వేవ విస్సజ్జనం. ఇతరేసు పన తీసు మిస్సకకాలేసు “యో రూపక్ఖన్ధం పరిజానాతి, సో వేదనాక్ఖన్ధం పరిజానిత్థాతి? నో. యో వా పన...పే.... నో”తి ఏవం ఇతరకాలద్వయేపి అనులోమనయే “నో నో”త్వేవ విస్సజ్జనం.

పటిలోమనయే పన “యో రూపక్ఖన్ధం న పరిజానాతి, సో వేదనాక్ఖన్ధం న పరిజానిత్థాతి? అరహా రూపక్ఖన్ధం న పరిజానాతి, నో చ సో వేదనాక్ఖన్ధం న పరిజానిత్థ. అగ్గమగ్గసమఙ్గిఞ్చ అరహన్తఞ్చ ఠపేత్వా అవసేసా పుగ్గలా రూపక్ఖన్ధఞ్చ న పరిజానన్తి, వేదనాక్ఖన్ధఞ్చ న పరిజానింసూ”తిఆదినా, “యో రూపక్ఖన్ధం న పరిజానాతి, సో వేదనాక్ఖన్ధం న పరిజానిస్సతీతి? యే మగ్గం పటిలభిస్సన్తి, తే రూపక్ఖన్ధం న పరిజానన్తి, నో చ వేదనాక్ఖన్ధం న పరిజానిస్సన్తి. అరహా యే చ పుథుజ్జనా మగ్గం న పటిలభిస్సన్తి, తే రూపక్ఖన్ధఞ్చ న పరిజానన్తి, వేదనాక్ఖన్ధఞ్చ న పరిజానిస్సన్తీ”తిఆదినా చ, “యో రూపక్ఖన్ధం న పరిజానిత్థ, సో వేదనాక్ఖన్ధం న పరిజానిస్సన్తీతి? యే మగ్గం పటిలభిస్సన్తి, తే రూపక్ఖన్ధం న పరిజానింసు, నో చ వేదనాక్ఖన్ధం న పరిజానిస్సన్తి. అగ్గమగ్గసమఙ్గీ యే చ పుథుజ్జనా మగ్గం న పటిలభిస్సన్తి, తే రూపక్ఖన్ధఞ్చ న పరిజానింసు, వేదనాక్ఖన్ధఞ్చ న పరిజానిస్సన్తీ”తిఆదినా చ పుచ్ఛావిస్సజ్జననయో వేదితబ్బో.

ఏత్థ చ అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నసఙ్ఖాతా తయో అద్ధా పవత్తివారే చుతిపటిసన్ధివసేన న లబ్భన్తి, పవత్తే చిత్తక్ఖణవసేనేవ లబ్భన్తి. లోకుత్తరమగ్గక్ఖణస్మిం హి నిబ్బానారమ్మణేన చిత్తేన పఞ్చసు ఖన్ధేసు పరిఞ్ఞాకిచ్చనిప్ఫత్తియా యం కఞ్చి ఏకం ఖన్ధం పరిజానన్తో ఇతరమ్పి “పరిజానాతీ”తి అనులోమపఞ్హేసు పరిఞ్ఞాకిచ్చస్స మత్థకప్పత్తం అగ్గమగ్గసమఙ్గిం సన్ధాయ “ఆమన్తా”తి విస్సజ్జనం వుత్తం. “న పరిజానాతీ”తి పటిలోమపఞ్హేసు పుథుజ్జనాదయో సన్ధాయ “ఆమన్తా”తి విస్సజ్జనం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. “పరిజానిత్థా”తి ఇమస్మిం పన అతీతకాలవారే మగ్గానన్తరే అగ్గఫలే ఠితోపి పరిఞ్ఞాకిచ్చస్స నిట్ఠితత్తా పరిజానిత్థయేవ నామ. “పరిజానాతీ”తి చ అగ్గమగ్గసమఙ్గీ వుచ్చతి, “పరిజానిస్సన్తీ”తి పుథుజ్జనాదయో, తస్మా యో న పరిజానాతి, సో పరిజానిత్థాతి వా, పరిజానిస్సతీతిఆదినా వా వత్తుం అసక్కుణేయ్యతాయ “ఆమన్తా”తి విస్సజ్జనం కతం.

పటిలోమనయే పన “అగ్గమగ్గసమఙ్గిఞ్చ అరహన్తఞ్చ ఠపేత్వా”తి ఇదం అగ్గమగ్గసమఙ్గినో “న పరిజానాతీ”తి వచనం, అరహతో చ “న పరిజానిత్థా”తి వత్తుం అసక్కుణేయ్యతాయ వుత్తం, “యే చ పుథుజ్జనా మగ్గం న పటిలభిస్సన్తీ”తి ఇమినా అతీతే వియ అనాగతేపి అనన్తకాలం అముచ్చనకా సత్తా నామ అత్థీతి దస్సేతి, తే చ అరహతా నిట్ఠితపరిఞ్ఞాకిచ్చేన, “న పరిజానిస్సన్తీ”తి వత్తబ్బతం వా ఆపన్నేన సమకా జాతా, సబ్బత్థ చ ఏకం ఖన్ధం పరిజానన్తో సబ్బం పరిజానాతి, అపరిజానన్తోపి చ సబ్బం న పరిజానాతీతి వేదితబ్బన్తి అయం ఖన్ధయమకమాతికత్థసంవణ్ణనానయో.

ఆయతనయమకమాతికత్థవణ్ణనా

ఆయతనయమకమాతికాయ పన పాళివవత్థానాదికం సబ్బం ఖన్ధయమకమాతికాయ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం అఞ్ఞత్ర విసేసా , తత్రాయం విసేసో – “ద్వాదసాయతనానీ”తి పదం ఆదిం కత్వా యావ “నాయతనా న మనో”తి, తావ పవత్తా అయం ఆయతనమాతికా నామ. తత్థ ద్వాదసాయతనాని ఉద్దిసిత్వా యమకవసేన పుచ్ఛాసు ఖన్ధపదం ఠపేత్వా చక్ఖాదీని పఞ్చ అజ్ఝత్తికాయతనాని పఠమం వుత్తాని, పచ్ఛా రూపాదిపఞ్చబాహిరాయతనాని, పరియోసానే మనాయతనధమ్మాయతనానీతి ఏవం పాళివవత్థానే పఞ్హో. విస్సజ్జనే పన “చక్ఖు చక్ఖాయతనన్తి? దిబ్బచక్ఖు పఞ్ఞాచక్ఖు

చక్ఖుమేవ, న చక్ఖాయతనం, చక్ఖాయతనం చక్ఖు చేవ చక్ఖాయతనఞ్చ. సోతం సోతాయతనన్తి? దిబ్బసోతం తణ్హాసోతం సోతమేవ, న సోతాయతనం. ఘానం ఘానాయతనన్తి? ఆమన్తా…పే… కాయో కాయాయతనన్తి? నామకాయో చిత్తకాయోతిఆది కాయో, న కాయాయతనం. రూపం రూపాయతనన్తి? భూతాది, పియరూపాది చ రూపంవ, న రూపాయతనం. సద్దో సద్దాయతనన్తి? ఆమన్తా. గన్ధో గన్ధాయతనన్తి? సీలగన్ధాదయో గన్ధోవ, న గన్ధాయతనం. రసో రసాయతనన్తి? అత్థరసాదయో రసోవ, న రసాయతనం. ధమ్మో ధమ్మాయతనన్తి? పరియత్తిధమ్మాదయో ధమ్మోవ, న ధమ్మాయతనం. ధమ్మాయతనం ధమ్మోతి? ఆమన్తా"తి అయం పణ్ణత్తివారే విసేసో.

పవత్తివారే పన "యస్స చక్ఖాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స సోతాయతనం ఉప్పజ్జతీతి? సచక్ఖుకానం అసోతకానం ఉపపజ్జన్తానం తేసం చక్ఖాయతనం ఉప్పజ్జతి, నో చ తేసం సోతాయతనం ఉప్పజ్జతి. సచక్ఖుకానం ససోతకానం ఉపపజ్జన్తానం తేసం చక్ఖాయతనఞ్చ ఉప్పజ్జతి, సోతాయతనఞ్చ ఉప్పజ్జతి…పే… యస్స రూపాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స మనాయతనం ఉప్పజ్జతీతి? అచిత్తకానం రూపాయతనం ఉప్పజ్జతి, నో చ తేసం మనాయతనం ఉప్పజ్జతి. పఞ్చవోకారే ఉప్పాదక్ఖణే తదుభయం ఉప్పజ్జతి. యస్స వా పన మనాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స రూపాయతనం ఉప్పజ్జతీతి? అరూపభవవజ్జితే సఞ్ఞాభవే ఉపపజ్జన్తానం…పే… ఉప్పజ్జతి . యస్స రూపాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స ధమ్మాయతనం ఉప్పజ్జతీతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన…పే… ఉప్పజ్జతీతి? అరూపభవవజ్జితే సబ్బత్థ ఉప్పజ్జతి. యస్స మనాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స ధమ్మాయతనం ఉప్పజ్జతీతి? ఆమన్తా, యస్స వా పన…పే… ఉప్పజ్జతీతి? అసఞ్ఞభవవజ్జితే సబ్బత్థ ఉప్పజ్జతీ"తి ఏవం సద్దాయతనవజ్జితా సేసాయతనమాతికాయమకయోజనా యథానురూపం వేదితబ్బా. సద్దాయతనం హి పటిసన్ధిక్ఖణే న లబ్భతి, అయం ఉప్పాదవారే విసేసో, ఇమినా నయేన నిరోధవారాదీసు, పరిఞ్ఞావారే చ యోజనావిసేసో వేదితబ్బో, సబ్బత్థ చ ఖన్ధతో ఆయతనానం బహుతా చ యమకవారబహుతా చ వేదితబ్బా. సేసం తాదిసమేవాతి అయం ఆయతనయమకమాతికత్థసంవణ్ణనానయో.

ధాతుయమకమాతికత్థవణ్ణనా

ధాతుయమకమాతికాయ పన పాళివవత్థానం సబ్బం ఆయతనయమకమాతికాయ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి అయం ధాతుయమకమాతికత్థసంవణ్ణనానయో.

సచ్చయమకమాతికత్థవణ్ణనా

సచ్చయమకమాతికాయ పన ఖన్ధయమకే వుత్తనయేన వారభేదా, కాలాదిభేదా చ వేదితబ్బా, పాళివవత్థానే పనేత్థ చతున్నం సచ్చానం వసేన పదసోధనవారో పదసోధనమూలచక్కవారో సుద్ధసచ్చవారో సుద్ధసచ్చమూలచక్కవారోతి ఇమేసు చతూసు వారేసు యమకగణనా వేదితబ్బా. పుచ్ఛావిస్సజ్జనేసు పన "దుక్ఖం దుక్ఖసచ్చన్తి? ఆమన్తా. దుక్ఖసచ్చం దుక్ఖన్తి? కాయికచేతసికం దుక్ఖం ఠపేత్వా అవసేసం దుక్ఖసచ్చం, న దుక్ఖం. కాయికచేతసికం దుక్ఖం పన దుక్ఖఞ్చేవ దుక్ఖసచ్చఞ్చ. సముదయో సముదయసచ్చన్తి? తణ్హం ఠపేత్వా అవసేసా సచ్చవిభఙ్గే నిద్దిట్ఠా కుసలాదిధమ్మా సముదయో, న సముదయసచ్చం. తణ్హా పన సముదయో చేవ సముదయసచ్చఞ్చ. సముదయసచ్చం సముదయోతి? ఆమన్తా. నిరోధో నిరోధసచ్చన్తి? తదఙ్గనిరోధాదయో, ఖణికనిరోధో చ నిరోధోవ, న నిరోధసచ్చం. నిబ్బానం పన నిరోధో చేవ

నిరోధసచ్చఞ్చ. నిరోధసచ్చం నిరోధోతి? ఆమన్తా. మగ్గో మగ్గసచ్చన్తి? మిచ్ఛామగ్గఙ్గాదయో మగ్గో, న మగ్గసచ్చం. అరియమగ్గో పన మగ్గో చేవ మగ్గసచ్చఞ్చ. మగ్గసచ్చం మగ్గోతి? ఆమన్తా"తిఆదినా పణ్ణత్తివారే నయో వేదితబ్బో.

పవత్తివారే పన "యస్స దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జతి, తస్స సముదయసచ్చం ఉప్పజ్జతీతి? సబ్బేసం ఉపపజ్జన్తానం పవత్తే తణ్హావిప్పయుత్తచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే తేసం దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జతి, నో చ తేసం సముదయసచ్చం ఉప్పజ్జతి. తణ్హాయ ఉప్పాదక్ఖణే తదుభయం ఉప్పజ్జతి. యస్స దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జతి, తస్స మగ్గసచ్చం ఉప్పజ్జతీతి...పే.... పఞ్చవోకారే మగ్గస్స ఉప్పాదక్ఖణే తదుభయం ఉప్పజ్జతి. యస్స వా పన...పే.... ఉప్పజ్జతీతి? అరూపే మగ్గస్స ఉప్పాదక్ఖణే తేసం మగ్గసచ్చం ఉప్పజ్జతి, నో చ తేసం దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జతి. పఞ్చవోకారే తదుభయం ఉప్పజ్జతి. యస్స సముదయసచ్చం ఉప్పజ్జతి, తస్స మగ్గసచ్చం ఉప్పజ్జతీతి? నో, యస్స వా పన...పే.... నో"తిఆదినా పుగ్గలవారే, "యత్థ దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జతి, తత్థ సముదయసచ్చం ఉప్పజ్జతీతి? అసఞ్ఞసత్తే తత్థ దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జతి, నో చ తత్థ తదఞ్ఞం, అఞ్ఞత్థ తదుభయమ్పి. యత్థ దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జతి, తత్థ మగ్గసచ్చం ఉప్పజ్జతీతి? అపాయే, అసఞ్ఞసత్తే చ దుక్ఖమేవ, నో చ తత్థ తదఞ్ఞం, అఞ్ఞత్థ తదుభయమ్పీ"తిఆదినా ఓకాసవారే, పుగ్గలోకాసవారేపీతి ఏవం అనులోమనయే,

"యస్స దుక్ఖసచ్చం నుప్పజ్జతి, తస్స సముదయసచ్చం నుప్పజ్జతీతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన...పే.... నుప్పజ్జతీతి? సబ్బేసం ఉపపజ్జన్తానం పవత్తే తణ్హావిప్పయుత్తచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే సముదయసచ్చం నుప్పజ్జతి, నో చ తేసం దుక్ఖసచ్చం నుప్పజ్జతి. సబ్బేసం చవన్తానం పవత్తే చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే అరూపే మగ్గస్స చ ఫలస్స చ ఉప్పాదక్ఖణే తేసం సముదయసచ్చఞ్చ నుప్పజ్జతి, దుక్ఖసచ్చఞ్చ నుప్పజ్జతీ"తిఆదినా, "యత్థ దుక్ఖసచ్చం నుప్పజ్జతి, తత్థ సముదయసచ్చం నుప్పజ్జతీతి? నత్థి. యత్థ వా పన సముదయసచ్చం నుప్పజ్జతి, తత్థ దుక్ఖసచ్చం నుప్పజ్జతీతి? ఉప్పజ్జతీ"తిఆదినా చ, "యస్స యత్థ దుక్ఖసచ్చం నుప్పజ్జతి, తస్స తత్థ సముదయసచ్చం నుప్పజ్జతీతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన యత్థ సముదయసచ్చం నుప్పజ్జతి, తస్స తత్థ దుక్ఖసచ్చం నుప్పజ్జతీతి? సబ్బేసం ఉపపజ్జన్తానం పవత్తే తణ్హావిప్పయుత్తచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే తేసం తత్థ సముదయసచ్చం ఏవ నుప్పజ్జతి, నేతరం, సబ్బేసం పన చవన్తానం పవత్తే చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే అరూపే మగ్గస్స చ ఫలస్స చ ఉప్పాదక్ఖణే తేసం తత్థ తదుభయమ్పి నుప్పజ్జతీ"తిఆదినా చ సబ్బత్థ పటిలోమనయే చ,

"యస్స దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స సముదయసచ్చం ఉప్పజ్జిత్థాతి? ఆమన్తా. యస్స దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స మగ్గసచ్చం ఉప్పజ్జిత్థాతి? అభిసమేతావీనం ఉప్పజ్జిత్థ, న ఇతరేస"న్తిఆదినా, "యస్స యత్థ దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స తత్థ సముదయసచ్చం ఉప్పజ్జిత్థాతి? సుద్ధావాసానం దుతియే చిత్తే వత్తమానే అసఞ్ఞసత్తానం తత్థ దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జిత్థ, నేతరం, ఇతరేసం తదుభయం ఉప్పజ్జిత్థా"తిఆదినా, "యస్స దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స సముదయసచ్చం ఉప్పజ్జిస్సతీతి? అగ్గమగ్గసమఙ్గీనం అరహన్తానం యస్స చిత్తస్స అనన్తరా అగ్గమగ్గం పటిలభిస్సన్తి, తేసం దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జిస్సతి, నేతరం, ఇతరేసం తదుభయం ఉప్పజ్జిస్సతీ"తిఆదినా చ, "యస్స దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జతి, తస్స సముదయసచ్చం ఉప్పజ్జిత్థాతి? ఆమన్తా, యస్స వా పన...పే.... ఉప్పజ్జతీతి? సబ్బేసం చవన్తానం పవత్తే చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే అరూపే మగ్గఫలుప్పత్తిక్ఖణే తేసం సముదయసచ్చం ఉప్పజ్జిత్థ, నో చ తేసం దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జతి. సబ్బేసం ఉపపజ్జన్తానం పవత్తే చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే సముదయసచ్చఞ్చ ఉప్పజ్జిత్థ , దుక్ఖసచ్చఞ్చ ఉప్పజ్జతీ"తిఆదినా చ సేసకాలభేదేసు చ అనులోమపటిలోమాదీసు చ వుత్తానుసారేన ఉప్పాదవారే సబ్బత్థ విస్సజ్జననయో యథానురూపం ఞాతబ్బో. "యస్స

దుక్ఖసచ్చం నిరుజ్ఝతి, తస్స సముదయసచ్చం నిరుజ్ఝతీతి...పే.... తణ్హాయ భఙ్గక్ఖణే తేసం తదుభయం నిరుజ్ఝతీ"తిఆదినా నిరోధవారే, ఉప్పాదనిరోధవారేపీతి ఏవం పవత్తివారే సబ్బత్థ యథానురూపతో యోజనా వేదితబ్బా.

తథా "యో దుక్ఖసచ్చం పరిజానాతి, సో సముదయసచ్చం పజహతీతి? ఆమన్తా"తిఆదినా పరిఞ్ఞావారేపీతి ఏవమేత్థ పాళినయో ఞాతబ్బో.

అత్థవినిచ్ఛయే పనేత్థ ఇదం లక్ఖణం – పవత్తి వారే తావేత్థ నిరోధసచ్చం న లబ్భతేవ, సేసేసు పన తీసు సచ్చేసు సముదయమగ్గసచ్చాని ఏకన్తేన పవత్తియం ఏవ లబ్భన్తి. దుక్ఖసచ్చం చుతిపటిసన్ధీసుపి పవత్తేపీతి ఏవమేత్థ యం యం సబ్బత్థ లబ్భతి, తస్స తస్స వసేన అత్థవినిచ్ఛయో వేదితబ్బో. తత్రిదం నయముఖం – **సబ్బేసం ఉపపజ్జన్తాన**న్తి అన్తమసో సుద్ధావాసానమ్పి. తేపి హి దుక్ఖసచ్చేనేవ ఉప్పజ్జన్తి. **తణ్హావిప్పయుత్తచిత్తస్సా**తి ఇదం దుక్ఖసచ్చసముదయసచ్చేసు ఏకకోట్ఠాసస్స ఉప్పత్తిదస్సనత్థం వుత్తం, తస్మా పఞ్చవోకారవసేనేవ గహేతబ్బం. చతువోకారే పన తణ్హావిప్పయుత్తఫలసమాపత్తియా ఉప్పాదక్ఖణే ఏకమ్పి సచ్చం నుప్పజ్జతి. **తదుభయ**న్తి దుక్ఖసముదయసచ్చద్వయం. తస్మిం హి ఖణే తణ్హం ఠపేత్వా సేసం దుక్ఖసచ్చం నామ హోతీతి తం సన్ధాయేతం వుత్తం. మగ్గస్స ఉప్పాదక్ఖణే పన రూపమేవ దుక్ఖసచ్చం నామ, సేసా మగ్గసహజాతా ధమ్మా సచ్చవినిముత్తావ. తేనేవ కారణేన "అరూపే మగ్గస్స ఉప్పాదక్ఖణే తేసం మగ్గసచ్చం ఉప్పజ్జతి, నో చ తేసం దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జతీ"తి వుత్తం. సబ్బేసం ఉపపజ్జన్తానం పవత్తే తణ్హావిప్పయుత్తచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే. **తేసం తత్థా**తి తేసం తస్మిం ఉపపత్తిక్ఖణే తణ్హావిప్పయుత్తచిత్తుప్పత్తిక్ఖణే చాతి ఏవమేత్థ ఖణవసేన ఓకాసో వేదితబ్బో. అఞ్ఞేసుపి ఏవరూపేసు ఏసేవ నయో. **అనభిసమేతావీన**న్తి అనభిసమితసచ్చానన్తి ఇమినా నయముఖేన సబ్బత్థ అత్థవినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

పరిఞ్ఞావారే పన ఞాతతీరణపహానవసేన తిస్సోపి పరిఞ్ఞాయో లబ్భన్తి. యస్మా పన లోకుత్తరధమ్మేసు పరిఞ్ఞానామ నత్థి, తస్మా ఇధ ద్వే ఏవ సచ్చాని గహితాని. తత్థ "దుక్ఖసచ్చం పరిజానాతీ"తి ఞాతతీరణపరిఞ్ఞావసేన వుత్తం, "సముదయసచ్చం పజహతీ"తి ఞాతపహానపరిఞ్ఞావసేన , ఇతి ఇమాసం పరిఞ్ఞానం వసేన సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బో. అయం సచ్చయమకమాతికత్థసంవణ్ణనానయో.

సఙ్ఖారయమకమాతికత్థవణ్ణనా

సఙ్ఖారయమకమాతికాయ పన హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ మహావారన్తరాదిభేదా వేదితబ్బా. అయం పనేత్థ విసేసో – మాతికాయ తావ యథా హేట్ఠా ఖన్ధాదయో ధమ్మే ఉద్దిసిత్వా "రూపం రూపక్ఖన్ధో"తిఆదినా పదసోధనవారో ఆరద్ధో, తథా అనారభిత్వా "అస్సాసపస్సాసా కాయసఙ్ఖారో"తిఆదినా పఠమం తయోపి సఙ్ఖారా విభజిత్వా దస్సితా. తత్థ కాయస్స సఙ్ఖారో **కాయసఙ్ఖారో,** అస్సాసపస్సాసా. "కాయికా ఏతే ధమ్మా కాయపటిబద్ధా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౩; సం॰ ని॰ ౪.౩౪౮) వచనతో కారణభూతస్స కరజకాయస్స ఫలభూతో ఏస సఙ్ఖారోతి కాయసఙ్ఖారో. అపరో నయో – సఙ్ఖరీయతీతి సఙ్ఖారో. కేన సఙ్ఖరీయతి? కాయేన. అయం హి వాతో వియ భస్తాయ కరజకాయేన సఙ్ఖరీయతి, ఏవమ్పి కాయస్స సఙ్ఖారోతి కాయసఙ్ఖారో, కాయేన కతో అస్సాసపస్సాసవాతోతి అత్థో. చేతసా వితక్కేత్వా విచారేత్వా పచ్ఛా వాచం భిన్దతి, తస్మా "వితక్కవిచారా వచీసఙ్ఖారో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౩) వచనతో పన సఙ్ఖరోతీతి సఙ్ఖారో, కిం సఙ్ఖరోతి? వచిం. వచియా సఙ్ఖారోతి **వచీసఙ్ఖారో,** వచీభేదసముట్ఠాపకస్స వితక్కవిచారద్వయస్సేతం నామం. "సఞ్ఞా చ వేదనా చ చేతసికా ఏతే ధమ్మా

చిత్తపటిబద్ధా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౩; సం॰ ని॰ ౪.౩౪౮) వచనతోయేవ పన తతియపదే సఙ్ఖరీయతీతి సఙ్ఖారో, కేన సఙ్ఖరీయతి? చిత్తేన, ఇతి చిత్తస్స సఙ్ఖారోతి **చిత్తసఙ్ఖారో,** సబ్బేసమ్పి చిత్తసముట్ఠానానం చేతసికానం ధమ్మానం ఏతం అధివచనం. వితక్కవిచారానం పన వచీసఙ్ఖారభావేన విసుం గహితత్తా "ఠపేత్వా వితక్కవిచారే"తి వుత్తం.

ఇదాని "**కాయో కాయసఙ్ఖారో**"తి పదసోధనవారో ఆరద్ధో, తస్స అనులోమనయే తీణి, పటిలోమనయే తీణీతి ఛ యమకాని. పదసోధనమూలచక్కవారే ఏకేకసఙ్ఖారమూలకాని ద్వే ద్వే కత్వా అనులోమనయే ఛ, పటిలోమనయే ఛాతి ద్వాదస యమకాని. సుద్ధసఙ్ఖారవారే పన యథా సుద్ధఖన్ధవారాదీసు "రూపం ఖన్ధో, ఖన్ధా రూప"న్తిఆదినా నయేన యమకానివుత్తాని, ఏవం "కాయో సఙ్ఖారో, సఙ్ఖారా కాయో"తి అవత్వా "కాయసఙ్ఖారో వచీసఙ్ఖారో"తిఆదినా నయేన కాయసఙ్ఖారమూలకాని ద్వే, వచీసఙ్ఖారమూలకం ఏకన్తి అనులోమే తీణి, పటిలోమే తీణీతి ఛ యమకాని వుత్తాని. కిం కారణా? సుద్ధికఏకేకపదవసేన అత్థభేదాభావతో, కాయసఙ్ఖారోతి పన ద్వీహిపి పదేహి ఏకోవ అత్థో లబ్భతీతి అయం విసేసోవ, తస్మా ఏకేకపదవసేన న వుత్తం, "కాయో కాయసఙ్ఖారో"తిఆది పన వత్తబ్బం సియా, సోపి నయో పదసోధనవారే వినాపి అత్థేన వచనం యుజ్జతీతి తత్థేవ వుత్తో, ఇధ పన కాయసఙ్ఖారాదీనం వచీసఙ్ఖారాదీహి అఞ్ఞత్తా "కాయసఙ్ఖారో వచీసఙ్ఖారో"తిఆదినాపి యమకాని వుత్తాని. సుద్ధసఙ్ఖారమూలచక్కవారో పనేత్థ న గహితోతి అయం తావేత్థ పాళివవత్థానే విసేసో.

పఞ్హావిస్సజ్జనేసు పన "కాయో కాయసఙ్ఖారోతి? నో, కాయసఙ్ఖారో కాయోతి? నో"తి వా ఏవం సబ్బత్థ పటిసేధో. విస్సజ్జనానం కాయాదీనం ఏవ కాయసఙ్ఖారాదినామత్తా. న హి కాయాదయో వియ కాయసఙ్ఖారాదీనం నామం హోతి, పటిలోమే పన న కాయో న కాయసఙ్ఖారోతి యో కాయో న హోతి, సో కాయసఙ్ఖారోపి న హోతీతి పుచ్ఛాయ అత్థో, తస్సా కాయసఙ్ఖారో న కాయో కాయసఙ్ఖారోతి కాయసఙ్ఖారో కాయో న హోతి, కాయసఙ్ఖారోయేవ పనేసో హోతి, కాయఞ్చ కాయసఙ్ఖారఞ్చ ఠపేత్వా అవసేసం సఙ్ఖతాసఙ్ఖతాదిభేదం సబ్బం న చ కాయో, న చ కాయసఙ్ఖారోతి విస్సజ్జనం. సేసేసుపి ఏసేవ నయో, ఇతరేసు చ అనులోమపటిలోమేసు "కాయో కాయసఙ్ఖారోతి? నో, సఙ్ఖారా వచీసఙ్ఖారోతి? వచీసఙ్ఖారో సఙ్ఖారో చేవ వచీసఙ్ఖారో చ, అవసేసా సఙ్ఖారా, న వచీసఙ్ఖారో, న సఙ్ఖారా న వచీసఙ్ఖారోతి? ఆమన్తా"తిఆదినా సబ్బత్థ పుచ్ఛావిస్సజ్జననయో వేదితబ్బో.

పవత్తివారే పన "యస్స కాయసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతి, తస్స వచీసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతీతి? వినా వితక్కవిచారేహి అస్సాసపస్సాసానం ఉప్పాదక్ఖణే తేసం కాయసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతి, నేతరో, సవితక్కసవిచారచిత్తసమఙ్గీనం పన కామావచరసత్తానం తదుభయమ్పి ఉప్పజ్జతి. యస్స వా పన...పే॰... ఉప్పజ్జతీతి? రూపారూపభవికానం వితక్కవిచారుప్పాదక్ఖణే వచీసఙ్ఖారోవ ఉప్పజ్జతి, నేతరో...పే॰... యథావుత్తకామావచరానం పన తదుభయం ఉప్పజ్జతి. యస్స కాయసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతీతి? ఆమన్తా...పే॰... యస్స వా పన...పే॰... ఉప్పజ్జతీతి...పే॰... అస్సాసపస్సాసానం ఉప్పాదక్ఖణే తదుభయం ఉప్పజ్జతి. యస్స వచీసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతీతి? ఆమన్తా...పే॰... యత్థ కాయసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతి, తత్థ వచీసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతీతి ? కామావచరసత్తానం దుతియజ్ఝానే తతియజ్ఝానే తత్థ కాయసఙ్ఖారోవ ఉప్పజ్జతి, నేతరో, పఠమజ్ఝానాదీసు పన తదుభయం ఉప్పజ్జతి. యత్థ వా పన ...పే॰... ఉప్పజ్జతీతి? కామావచరే ఉప్పజ్జతి, న రూపారూపభవేసు. యత్థ కాయసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతి, తత్థ చిత్తసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతీతి?

ఆమన్తా. యత్థ వా పన…పే॰… ఉప్పజ్జతీతి? కామావచరసత్తానం చతుత్థజ్ఝానే రూపారూపభవే చ తత్థ చిత్తసఙ్ఖారోవ ఉప్పజ్జతి, నేతరో, ఇతరజ్ఝానాదీసు పన తదుభయం ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా,

“యస్స కాయసఙ్ఖారో నుప్పజ్జతి, తస్స వచీసఙ్ఖారో నుప్పజ్జతీతి? వినా అస్సాసపస్సాసేహి వితక్కవిచారానం ఉప్పాదక్ఖణే తేసం కాయసఙ్ఖారోవ నుప్పజ్జతి, నేతరో, సబ్బేసం చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే వినా అస్సాసపస్సాసేహి అవితక్కఅవిచారచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే నిరోధసమాపన్నానం అసఞ్ఞసత్తానఞ్చ తదుభయమ్పి నుప్పజ్జతి…పే॰… యస్స కాయసఙ్ఖారో నుప్పజ్జతి, తస్స చిత్తసఙ్ఖారో నుప్పజ్జతీతి…పే॰… సబ్బచిత్తానం భఙ్గక్ఖణే నిరోధసమాపన్నానం అసఞ్ఞసత్తానఞ్చ నుప్పజ్జతీ”తిఆదినా చ, “యత్థ కాయసఙ్ఖారో నుప్పజ్జతి, తత్థ వచీసఙ్ఖారో నుప్పజ్జతీతి…పే॰… చతుత్థజ్ఝానక్ఖణే రూపభవాదీసు నుప్పజ్జతీ”తిఆదినా చ, “యస్స కాయసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స వచీసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జిత్థాతి? ఆమన్తా”తిఆదినా, “యస్స కాయసఙ్ఖారో నుప్పజ్జిత్థ, తస్స చిత్తసఙ్ఖారో నుప్పజ్జిత్థాతి? నత్థీ”తిఆదినా, “యస్స యత్థ కాయసఙ్ఖారో నుప్పజ్జిత్థ, తస్స తత్థ వచీసఙ్ఖారో నుప్పజ్జిత్థాతి…పే॰… చతుత్థజ్ఝానం సమాపన్నానం సుద్ధావాసానం దుతియే చిత్తే వత్తమానే అసఞ్ఞసత్తానం తేసం తత్థ కాయసఙ్ఖారో చ నుప్పజ్జిత్థ వచీసఙ్ఖారో చా”తిఆదినా చ,

“యస్స కాయసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స వచీసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జిస్సతీతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన…పే॰… ఉప్పజ్జిస్సతీతి? యస్స చిత్తస్స అనన్తరా కామావచరానం పచ్ఛిమచిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి, రూపారూపభవే పచ్ఛిమభవికానం వచీసఙ్ఖారోవ ఉప్పజ్జిస్సతి, న కాయసఙ్ఖారో , అఞ్ఞేసం పన తదుభయం ఉప్పజ్జిస్సతీ”తిఆదినా చ, “యస్స కాయసఙ్ఖారో నుప్పజ్జిస్సతి, తస్స వచీసఙ్ఖారో నుప్పజ్జిస్సతీతి…పే॰… పచ్ఛిమచిత్తసమఙ్గీనం యస్స చిత్తస్స అనన్తరా అవితక్కఅవిచారం పచ్ఛిమచిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి, తేసం తదుభయం నుప్పజ్జిస్సతీ”తిఆదినా సబ్బకాలభేదేసు యథానురూపతో ఉప్పాదవారే యోజనానయో వేదితబ్బో. “యస్స కాయసఙ్ఖారో నిరుజ్ఝతి, తస్స వచీసఙ్ఖారో నిరుజ్ఝతీతి…పే॰… పఠమజ్ఝానం సమాపన్నానం కామావచరానం అస్సాసపస్సాసానం భఙ్గక్ఖణే తదుభయం నిరుజ్ఝతి. యస్స కాయసఙ్ఖారో నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తసఙ్ఖారో నిరుజ్ఝతీతి? ఆమన్తా”తిఆదినా నిరోధవారే, “యస్స కాయసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతి, తస్స వచీసఙ్ఖారో నిరుజ్ఝతీతి? నో”తిఆదినా ఉప్పాదనిరోధవారే చ,

“యో కాయసఙ్ఖారం పరిజానాతి, సో వచీసఙ్ఖారం పరిజానాతీతి? ఆమన్తా”తిఆదినా పరిఞ్ఞావారే చ హేట్ఠా వుత్తానుసారేన సబ్బత్థ పాళినయో వేదితబ్బో.

పవత్తివారే పనేత్థ పచ్చుప్పన్నకాలే పుగ్గలవారస్స అనులోమనయే కాయసఙ్ఖారమూలకాని ద్వే, వచీసఙ్ఖారమూలకం ఏకన్తి తీణేవ యమకాని లబ్భన్తి. తస్స పటిలోమనయేపి ఓకాసవారాదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏవమేత్థ సబ్బవారేసు తిణ్ణం తిణ్ణం యమకానం వసేన యమకగణనా వేదితబ్బా. అత్థవినిచ్ఛయే పనేత్థ ఇదం లక్ఖణం – ఇమస్మిం హి సఙ్ఖారయమకే “అస్సాసపస్సాసానం ఉప్పాదక్ఖణే, వితక్కవిచారానం ఉప్పాదక్ఖణే”తిఆదివచనతో (యమ॰ ౨.సఙ్ఖారయమక.౯౯) పచ్చుప్పన్నాదికాలభేదో పవత్తివసేనాపి గహేతబ్బో, న చుతిపటిసన్ధివసేనేవ. “దుతియజ్ఝానే తతియజ్ఝానే తత్థ కాయసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతీ”తిఆదివచనతో (యమ॰ ౨.సఙ్ఖారయమక.౨౧) చ ఝానమ్పి ఓకాసవసేన గహితన్తి వేదితబ్బం. ఏవమేత్థ యం యం లబ్భతి, తస్స తస్స వసేన అత్థవినిచ్ఛయో వేదితబ్బో. తత్రిదం నయముఖం – “వినా వితక్కవిచారేహీ”తి దుతియతతియజ్ఝానవసేన వుత్తం, న చతుత్థజ్ఝానవసేన తత్థ అస్సాసపస్సాసానం అభావతో. “చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే”తి ఇదం

కాయసఙ్ఖారస్స ఏకన్తచిత్తసముట్ఠానత్తా వుత్తం, ఉప్పజ్జమానమేవ హి చిత్తం రూపం, అరూపం వా సముట్ఠాపేతి, న భిజ్జమానం, ఠితం వా. “పచ్ఛిమచిత్తసమఙ్గీన”న్తి సబ్బపచ్ఛిమేన అప్పటిసన్ధికచిత్తేన సమఙ్గీనం ఖీణాసవానం. “అవితక్కఅవిచారం పచ్ఛిమచిత్త”న్తి ఏత్థ రూపావచరానం దుతియజ్ఝానికాదిచుతిచిత్తవసేన, అరూపావచరానఞ్చ చతుత్థజ్ఝానికచుతిచిత్తవసేన అత్థో గహేతబ్బో.

“యస్స కాయసఙ్ఖారో నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తసఙ్ఖారో నిరుజ్ఝతీ”తి ఏత్థ నియమతో కాయసఙ్ఖారస్స చిత్తసఙ్ఖారేన సద్ధిం ఏకక్ఖణే నిరుజ్ఝనతో “ఆమన్తా”తి పటివచనం దిన్నం న ఏకచిత్తక్ఖణికత్తా. చిత్తసఙ్ఖారో హి కాయసఙ్ఖారేన వినాపి ఉప్పజ్జతి చ నిరుజ్ఝతి చ. కాయసఙ్ఖారో పన చిత్తసముట్ఠానత్తా యేన చిత్తేన సద్ధిం ఉప్పజ్జతి, తతో పట్ఠాయ సత్తరసమేన సద్ధిం నిరుజ్ఝతి, ఏసా చిత్తసముట్ఠానరూపస్స ధమ్మతా. యం పన విభఙ్గప్పకరణస్స సీహళట్ఠకథాయ “చిత్తసముట్ఠానరూపం సత్తరసమచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే నిరుజ్ఝతీ”తి వుత్తం, తం ఇమాయ పాళియా విరుజ్ఝతి. “యస్స కాయసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతి, తస్స వచీసఙ్ఖారో నిరుజ్ఝతీ”తి ఏత్థ యస్మా కాయసఙ్ఖారో చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పజ్జతి, న చ తస్మిం ఖణే వితక్కవిచారా నిరుజ్ఝన్తి, తస్మా “నో”తి పటిసేధో కతో. ఇమినా నయముఖేన సబ్బత్థ వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో. అయం సఙ్ఖారయమకమాతికత్థసంవణ్ణనానయో.

అనుసయయమకమాతికత్థవణ్ణనా

అనుసయయమకమాతికాయ పన పాళివవత్థానం తావ ఏవం వేదితబ్బం. అనుసయయమకేపి ఖన్ధయమకమాతికాదీసు వియ దేసనం అకత్వా అఞ్ఞేన నయేన పాళిదేసనా కతా. కథం? పఠమం తావ పరిచ్ఛేదవారో పరిచ్ఛిన్నుద్దేసవారోతి ద్వే వారా ఉద్దేసవసేన దేసితా, తతో ఉప్పత్తిట్ఠానవారోతి ఏకో ఖుద్దకవారో. తతో అనుసయవారో సానుసయవారో పజహనవారో పరిఞ్ఞావారో పహీనవారో ఉప్పజ్జనవారో ధాతువారోతి అనుసయే యోజేత్వా యమకవసేన పపఞ్చతో నిద్దిట్ఠా సత్త మహావారాతి అట్ఠకనిద్దేసవసేన దేసితా, ఏవం దసహి వారేహి అనుసయయమకదేసనా కతా. తేసు యే ఇమే హి పరిచ్ఛేదవారోతిఆదినా ద్వే వారా ఉద్దేసవసేన వుత్తా, తే ఇధ అనుసయయమకమాతికాతి గహేతబ్బా.

తత్థ హి **సత్త అనుసయా**తి అయం గణనాయ పరిచ్ఛిన్దిత్వా అనుసయానం దేసితత్తా పరిచ్ఛేదవారో నామ. **కామరాగానుసయో...పే.... అవిజ్జానుసయో**తి అయం పరిచ్ఛేదవసేన పరిచ్ఛిన్నానం నామమత్తం ఉద్దిసిత్వా “ఇమే నామ తే”తి దేసితత్తా పరిచ్ఛిన్నుద్దేసవారో నామ. తత్థ అనుత్తానత్థతో తావ **అనుసయా**తి కేనట్ఠేన అనుసయా? అనుసయనట్ఠేన. కో ఏస అనుసయనట్ఠో నామాతి? అప్పహీనట్ఠో. కామరాగానుసయాదయో హి అప్పహీనట్ఠేన తస్స తస్స సన్తానే అనుసేన్తి నామ, తస్మా “అనుసయా”తి వుచ్చన్తి, **అనుసేన్తీ**తి చ తం తం అనురూపం కారణం లభిత్వా ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో. అథాపి సియా – అనుసయనట్ఠో నామ అప్పహీనాకారో, అప్పహీనాకారో చ న ఉప్పజ్జతి, తస్మా అనుసయా న ఉప్పజ్జన్తీతి. తత్రిదం పటివచనం – అప్పహీనాకారో అనుసయో, అనుసయోతి పన అప్పహీనట్ఠేన థామగతకిలేసో వుచ్చతి, సో చిత్తసమ్పయుత్తో సారమ్మణో సప్పచ్చయట్ఠేన సహేతుకో ఏకన్తాకుసలోవ హోతి **కథావత్థుస్మిం** (కథా. ౨౧౨ ఆదయో) అనుసయానం చిత్తవిప్పయుత్తభావస్స పటిసేధితత్తా , సో చ అతీతోపి హోతి, అనాగతోపి పచ్చుప్పన్నోపి, తస్మా ఉప్పజ్జతీతి వత్తుం యుత్తం. తథా హి **ధమ్మసఙ్గహే** మోహస్స పదభాజనే ౩౧౭ “అవిజ్జానుసయో అవిజ్జాపరియుట్ఠానం...పే.... అయం తస్మిం సమయే మోహో హోతీ”తి (ధ. స. ౩౯౦). ఇమస్మిఞ్చ యమకే ఉప్పజ్జనవారే “యస్స కామరాగానుసయో

ఉప్పజ్జతి, తస్స పటిఘానుసయో ఉప్పజ్జతీ"తిఆది వుత్తం, తస్మా "అనుసేన్తీతి తం తం అనురూపం కారణం లభిత్వా ఉప్పజ్జన్తీ"తి యం వుత్తం, తం సువుత్తన్తి వేదితబ్బం. **కామరాగానుసయోతి** కామరాగో చ సో అప్పహీనట్ఠేన అనుసయో చాతి కామరాగానుసయో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. అయం తావేత్థ అనుత్తానత్థో. అత్థవినిచ్ఛయో పనేత్థాపి నిద్దేసనయముఖదస్సనవసేనేవ హోతి, నిద్దేసో చేత్థ హేట్ఠా వుత్తో.

ఉప్పత్తిట్ఠానవారాదయో అట్ఠ వారా చ, తత్రాయం పాళివవత్థానానుపుబ్బికాముఖమత్తప్పకాసనా. తేసం హి పఠమో అనుసయానం ఉప్పత్తిట్ఠానవారో నామ. తత్థ వారభేదో యమకయోజనవారే నత్థి, ఇతరేసు పన సత్తసు మహావారేసు అత్థి. తేసు హి పఠమో అనుసయవారో అనులోమపటిలోమనయవసేన దువిధో హోతి. తత్థ అనులోమనయే "యస్స యత్థ... పే.... అనుసేతీ"తి పుగ్గలోకాసతదుభయనామవసేన తయో అన్తరవారా హోన్తి, తేసు ఏకేకస్మిం ఏకమూలకద్విమూలకతిమూలకచతుమూలకపఞ్చమూలకఛమూలకానం వసేన యమకభేదా హోన్తి. యథా చ అనులోమనయే, ఏవం పటిలోమనయేపి వేదితబ్బా. యథా చేత్థ అనుసయవారే, ఏవం సానుసయవారపజహానవారపరిఞ్ఞావారపహీనవారఉప్పజ్జనవారేసు పఞ్చసుపి. అయం పనేత్థ పురిమేసు తీసు వారేసు విసేసో. ఓకాసవారే "యత్థ తత్థా"తి అవత్వా "యతో తతో"తి నిస్సక్కవచనేన దేసనా కతా. సేసం తాదిసమేవ . యో పనాయం సబ్బపచ్ఛిమో ధాతువారో నామ, సో పుచ్ఛావారో విస్సజ్జనవారోతి ద్విధా ఠితో. తత్థ పుచ్ఛావారో అనులోమపటిలోమవసేన దువిధో. తస్సావసానే పుచ్ఛానుక్కమేన విస్సజ్జనం కతన్తి. ఏవం తావేత్థ పాళివవత్థానం వేదితబ్బం.

తత్రిదం అట్ఠన్నం వారానం ఆదితో పట్ఠాయ ముఖమత్తదస్సనం. "కత్థ కామరాగానుసయో అనుసేతి? కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు ఏత్థ కామరాగానుసయో అనుసేతి. కత్థ పటిఘానుసయో అనుసేతి? దుక్ఖాయ వేదనాయ...పే.... మానానుసయో కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు రూపధాతుయా అరూపధాతుయా చ అనుసేతి. దిట్ఠానుసయో, విచికిచ్ఛానుసయో చ సబ్బసక్కాయపరియాపన్నేసు ధమ్మేసు, భవరాగానుసయో రూపారూపధాతూసు, అవిజ్జానుసయో సబ్బసక్కాయపరియాపన్నేసు ధమ్మేసు అనుసేతీ"తి అయం తావ పఠమవారే పాళినయో.

తత్థ **కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసూతి** కామావచరభూమియం సుఖాయ చేవ ఉపేక్ఖాయ చాతి ద్వీసు వేదనాసు, కామరాగానుసయో పన సహజాతవసేన, ఆరమ్మణవసేన చాతి ద్వీహాకారేహి అనుసేతి ఉప్పజ్జతి, తత్థ అకుసలాహి సుఖఉపేక్ఖాహి సహజాతోపి హుత్వా తా ఆరమ్మణం కత్వాపి ఉప్పజ్జతి. అవసేసా పన కామావచరకుసలవిపాకకిరియవేదనా ఆరమ్మణమేవ కత్వా ఉప్పజ్జతి, ఇమాసు వేదనాసు అనుసయమానో చేస తాహి వేదనాహి సమ్పయుత్తేసు సఞ్ఞాసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణేసుపి అనుసేతియేవ. ఇమాసం పన వేదనానం అస్సాదట్ఠేన కామరాగానుసయుప్పత్తియా సేససమ్పయుత్తేహి పధానత్తా, ఓళారికత్తేన వేనేయ్యానం సుబోధత్తా చ ద్వీసు వేదనాసుయేవ అనుసేతీతి వుత్తం, ఏవం ఉపరిపి. న కేవలఞ్చేస అనుసయమానో ఇమాసు ద్వీసు వేదనాసుయేవ, వేదనాసమ్పయుత్తేసు ధమ్మేసు చ అనుసేతి, ఇట్ఠేసు పన రూపాదీసుపి అనుసేతి ఏవ. వుత్తమ్పి చేతం **విభఙ్గప్పకరణే** "యం లోకే పియరూపం సాతరూపం, ఏత్థ సత్తానం కామరాగానుసయో అనుసేతీ"తి (విభ. ౮౧౬), ఏత్థానుసయయమకేపి వుత్తం "దుక్ఖాయ వేదనాయ రూపధాతుయా ఏత్థ కామరాగానుసయో నానుసేతీ"తిఆది. ఏతేన వుత్తావసేసరూపాదీసు ఛసుపి ఆరమ్మణేసు అనుసేతీతి వుత్తం హోతి. ఇధ పన తం సబ్బం అవత్వా కిఞ్చిదేవ పధానత్తాదినా కారణేన వుత్తన్తి గహేతబ్బం.

దుక్ఖాయాతి ఏత్థ పటిఘచిత్తసమ్పయుత్తా ద్వే దోమనస్సవేదనా, కాయవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తా దుక్ఖవేదనా చాతి తిస్సో వేదనా, తం సమ్పయుత్తా చ ధమ్మా, అనిట్ఠా చ రూపాదయో ధమ్మా పటిఘానుసయసహజాతవసేన, ఆరమ్మణవసేన చ యథారహం అనుసయనట్ఠానం. కిం పన ఇతరా ద్వే వేదనా ఇట్ఠారమ్మణం వా పటిఘస్స ఆరమ్మణం న హోన్తీతి? నో న హోన్తి. పరిహీనజ్ఝానస్స హి నట్ఠం ఇట్ఠం ససమ్పయుత్తధమ్మం ఝానమారబ్భ దోమనస్సం ఉప్పజ్జతి, తం పన ఆరమ్మణమత్తమేవ, నానుసయనట్ఠానం ఇట్ఠత్తా. అనిట్ఠమేవ హి ఇట్ఠతో పటిహననినిమిత్తం, యం పన తత్థుప్పన్నం, తస్స పటిఘమత్తమేవ హోతి, న పటిఘానుసయోతి. పటిఘానుసయో హి అనిట్ఠారమ్మణే పటిహననవసేన ఉప్పన్నో థామగతో కిలేసో, ఇతరో దోమనస్సేన సద్ధిం ఉప్పన్నోపి అత్తనో పటిహననకిచ్చస్స అకరణతో పటిఘానుసయో న హోతి, అబ్బోహారికత్తం గచ్ఛతి. యథా హి పాణాతిపాతచేతనాయ సద్ధిం ఉప్పన్నోపి బ్యాపాదో మనోకమ్మం నామ న హోతి, అబ్బోహారికత్తం గచ్ఛతి, ఏవన్తి గహేతబ్బం. తేనేవ నేక్ఖమ్మస్సితం దోమనస్సం సేవితబ్బం వుత్తం. మానానుసయస్స పన దుక్ఖదోమనస్సవజ్జితా సబ్బే లోకియా ధమ్మా అనుసయనట్ఠానం. "దుక్ఖాయ వేదనాయ అపరియాపన్నే ఏత్థ...పే.... మానానుసయో చ నానుసేతీ"తి హి వుత్తం. దిట్ఠానుసయవిచికిచ్ఛానుసయానం పన లోకుత్తరవజ్జితా సబ్బేపి ధమ్మా అనుసయనట్ఠానం. తేన వుత్తం "సబ్బసక్కాయపరియాపన్నేసు ధమ్మేసూ"తి. తత్థ సంసారవట్టనిస్సితట్ఠేన సక్కాయపరియాపన్నేసు సబ్బధమ్మేసూతి అత్థో. ఏవం అవిజ్జానుసయోపి వేదితబ్బో. సబ్బత్థ చ సహజాతారమ్మణభేదో హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

భవరాగానుసయో పన కిఞ్చాపి దిట్ఠివిప్పయుత్తేసు చతూసు చిత్తేసు ఉప్పజ్జనతో సహజాతవసేన కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు అనుసేతీతి వత్తబ్బో భవేయ్య, సో పన యస్మా రూపారూపావచరమేవారమ్మణం లభతి, న కామావచరారమ్మణమేవ, అనుసయానం పన తం న అనుసయనట్ఠానం, తస్మా ఆరమ్మణవసేన నియమం అకత్వా "రూపధాతుయా అరూపధాతుయా ఏత్థ భవరాగానుసయో అనుసేతీ"తి వుత్తం. తం రాగవసేన నో చ సబ్బోపి రాగో కామరాగానుసయో గహేతబ్బోతి అయం ఉప్పత్తిట్ఠానవారే నయో.

ఇతరేసు పన సత్తసు మహావారేసు తావ "యస్స కామరాగానుసయో అనుసేతి, తస్స పటిఘానుసయో అనుసేతీతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన పటిఘానుసయో అనుసేతి, తస్స కామరాగానుసయో అనుసేతీతి? ఆమన్తా. యస్స కామరాగానుసయో అనుసేతి, తస్స మానానుసయో అనుసేతీతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన మానానుసయో అనుసేతి, తస్స కామరాగానుసయో అనుసేతీతి? అనాగామిస్స మానానుసయో అనుసేతి, నో చ తస్స కామరాగానుసయో అనుసేతి, తిణ్ణం పుగ్గలానం మానానుసయో చ అనుసేతి, కామరాగానుసయో చ అనుసేతి. యస్స కామరాగానుసయో అనుసేతి, తస్స దిట్ఠానుసయో అనుసేతీతి? ద్విన్నం పుగ్గలానం కామరాగానుసయో అనుసేతి, నో చ...పే.... దిట్ఠానుసయో చ అనుసేతి, యస్స వా పన...పే.... ఆమన్తా. యస్స కామరాగానుసయో అనుసేతి, తస్స విచికిచ్ఛానుసయో అనుసేతీ"తి పుచ్ఛాయపి దిట్ఠానుసయసదిసమేవ విస్సజ్జనం. యస్స కామరాగానుసయో అనుసేతి, తస్స భవరాగానుసయో అనుసేతీతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన...పే.... అనుసేతీతి...పే.... తిణ్ణం పుగ్గలానం భవరాగానుసయో చ అనుసేతి, కామరాగానుసయో చ అనుసేతి. అవిజ్జానుసయేపి ఏసేవ నయో. ఇమినా నయేన పటిఘానుసయాదిమూలికాసు పుచ్ఛాసు విస్సజ్జననయో వేదితబ్బో. అయం ఏకమూలకే నయో.

యస్స కామరాగానుసయో చ పటిఘానుసయో చ అనుసేతి, తస్స మానానుసయో అనుసేతీతి? ఆమన్తా. ద్విన్నం ద్విమూలికా...పే.... పఞ్చమూలికానం పన ఏకమూలే వుత్తానుసారేన విస్సజ్జననయో ఞాతబ్బో. తత్రాయం పచ్ఛిమానుసయే యోజనా – “యస్స కామరాగానుసయో చ పటిఘానుసయో చ మానానుసయో చ దిట్ఠానుసయో చ విచికిచ్ఛానుసయో చ భవరాగానుసయో చ అనుసేతి, తస్స అవిజ్జానుసయో అనుసేతీతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన అవిజ్జానుసయో అనుసేతి, తస్స కామరాగానుసయో చ...పే.... భవరాగానుసయో చ అనుసేతీతి? అనాగామిస్స అవిజ్జానుసయో చ మానానుసయో చ భవరాగానుసయో చ అనుసేతి, న ఇతరే, ద్విన్నం పుగ్గలానం అవిజ్జానుసయో చ కామరాగపటిఘమానభవరాగానుసయా చ అనుసేన్తి, న దిట్ఠివిచికిచ్ఛానుసయా, పుథుజ్జనస్స పన సబ్బేపి అనుసేన్తీ”తి అయం పుగ్గలవారే నయో.

ఓకాసవారే పన “యత్థ కామరాగానుసయో అనుసేతి, తత్థ పటిఘానుసయో అనుసేతీతి? నో. యత్థ వా పన...పే.... అనుసేతీతి? నో. యత్థ కామరాగానుసయో అనుసేతి, తత్థ మానానుసయో అనుసేతీతి? ఆమన్తా. యత్థ వా పన మానానుసయో అనుసేతి, తత్థ కామరాగానుసయో అనుసేతీతి? రూపధాతుయా అరూపధాతుయా ఏత్థ మానానుసయో అనుసేతి , న కామరాగానుసయో, కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు తదుభయం అనుసేతి. యత్థ కామరాగానుసయో... పే.... అనుసేతీతి? ఆమన్తా. యత్థ వా పన...పే.... అనుసేతీతి? దుక్ఖాయ వేదనాయ రూపధాతుయా అరూపధాతుయా ఏత్థ విచికిచ్ఛానుసయో అనుసేతి, న కామరాగానుసయో, కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు తదుభయం అనుసేతి. యత్థ కామరాగానుసయో...పే.... అనుసేతి, తత్థ భవరాగానుసయో అనుసేతీతి? నో. యత్థ వా పన...పే.... నో. యత్థ కామరాగానుసయో అనుసేతి, తత్థ అవిజ్జానుసయో అనుసేతీతి? ఆమన్తా. యత్థ వా పన...పే.... అనుసేతీతి? దుక్ఖాయ వేదనాయ రూపారూపధాతుయా ఏత్థ అవిజ్జానుసయో అనుసేతి, న కామరాగానుసయో, కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు తదుభయం అనుసేతి.

యత్థ పటిఘానుసయో అనుసేతి, తత్థ మానానుసయో అనుసేతీతి? నో. యత్థ వా పన...పే.... నో. యత్థ పటిఘానుసయో అనుసేతి, తత్థ దిట్ఠానుసయో విచికిచ్ఛానుసయో అనుసేతీతి? ఆమన్తా. యత్థ వా పన...పే.... అనుసేతీతి? కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు రూపారూపధాతుయా ఏత్థ విచికిచ్ఛానుసయో అనుసేతి, న పటిఘానుసయో, దుక్ఖాయ పన వేదనాయ తదుభయం అనుసేతి. యత్థ పటిఘానుసయో అనుసేతి, తత్థ భవరాగానుసయో అనుసేతీతి? నో. యత్థ వా పన...పే.... నో. యత్థ పటిఘానుసయో అనుసేతి, తత్థ అవిజ్జానుసయో అనుసేతీతి? ఆమన్తా. యత్థ వా పన...పే.... అనుసేతీతి...పే.... దుక్ఖాయ వేదనాయ తదుభయం అనుసేతి, అఞ్ఞత్థ అవిజ్జానుసయో చ.

యత్థ మానానుసయో అనుసేతి, తత్థ దిట్ఠానుసయో విచికిచ్ఛానుసయో అనుసేతీతి? ఆమన్తా. యత్థ వా పన... పే.... అనుసేతీతి? దుక్ఖాయ వేదనాయ దిట్ఠానుసయోవ, నేతరో , తదఞ్ఞేసు సబ్బత్థ అనుసేతి. యత్థ మానానుసయో అనుసేతి, తత్థ భవరాగానుసయో అనుసేతీతి? కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు మానానుసయో, నేతరో, రూపారూపధాతుయా పన తదుభయం అనుసేతి. యత్థ వా పన...పే.... ఆమన్తా. యత్థ మానానుసయో అనుసేతి, తత్థ అవిజ్జానుసయో...పే.... ఆమన్తా. యత్థ వా పన...పే.... అనుసేతీతి? దుక్ఖవేదనం ఠపేత్వా తదఞ్ఞాసు సబ్బత్థ తదుభయం

అనుసేతి. యత్థ దిట్ఠానుసయో, తత్థ విచికిచ్ఛానుసయో...పే.... ఆమన్తా. యత్థ దిట్ఠానుసయో, తత్థ భవరాగానుసయో అనుసేతీతి? కామధాతుయా తీసు వేదనాసు దిట్ఠానుసయోవ, రూపారూపభవేసు తదుభయం అనుసేతి. యత్థ వా పన... పే.... ఆమన్తా. యత్థ దిట్ఠానుసయో అనుసేతి, తత్థ అవిజ్జానుసయో...పే.... ఆమన్తా. యత్థ వా పన...పే.... ఆమన్తా. ఏస నయో విచికిచ్ఛామూలకేసుపి. యత్థ భవరాగానుసయో, తత్థ అవిజ్జానుసయో అనుసేతీతి? ఆమన్తా. యత్థ వా పన... పే.... అనుసేతి, తత్థ కామధాతుయా తీసు వేదనాసు అవిజ్జానుసయోవ, రూపారూపభవేసు పన తదుభయం అనుసేతీ"తి అయమేత్థ ఏకమూలనయో.

"యస్స...పే.... నానుసేతి. యస్స...పే.... నానుసేతి మానానుసయో, అరహతో పన తదుభయమ్పి నానుసేతి. యస్స వా పన...పే.... ఆమన్తా. యస్స కామరాగానుసయో నానుసేతి, తస్స దిట్ఠానుసయో విచికిచ్ఛానుసయో నానుసేతీతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన...పే.... నానుసేతీతి? ద్విన్నం పుగ్గలానం విచికిచ్ఛానుసయోవ నానుసేతి, సేతరో, అనాగామిఅరహన్తానం తదుభయమ్పి నానుసేతీ"తిఆదినా నయేన పుగ్గలవారే,

"యత్థ కామరాగానుసయో నానుసేతి, తత్థ పటిఘానుసయో నానుసేతీతి? దుక్ఖాయ వేదనాయ కామరాగానుసయోవ నానుసేతి, సేతరో, రూపారూపధాతుపరియాపన్నేసు తదుభయం నానుసేతి. యత్థ వా పన...పే.... నానుసేతీతి ? కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు పటిఘానుసయోవ, రూపారూపపరియాపన్నేసు పన తదుభయం నానుసేతి. యత్థ కామరాగానుసయో నానుసేతి, తత్థ మానానుసయో నానుసేతీతి? రూపారూపధాతూసు కామరాగానుసయోవ, దుక్ఖాయ పన వేదనాయ, అపరియాపన్నేసు చ తదుభయం నానుసేతి. యత్థ వా పన...పే.... ఆమన్తా. యత్థ కామరాగానుసయో నానుసేతి, తత్థ దిట్ఠానుసయో, విచికిచ్ఛానుసయో నానుసేతీతి? దుక్ఖాయ వేదనాయ రూపారూపధాతూసు కామరాగానుసయోవ, అపరియాపన్నే పన తదుభయం నానుసేతీ"తిఆదినా నయేన ఓకాసవారే చ,

"యస్స యత్థ కామరాగానుసయో నానుసేతి, తస్స తత్థ పటిఘానుసయో నానుసేతీతి? తిణ్ణం పుగ్గలానం దుక్ఖాయ వేదనాయ కామరాగానుసయోవ, రూపారూపపరియాపన్నేసు తదుభయం నానుసేతి, ద్విన్నం పుగ్గలానం సబ్బత్థ తదుభయం నానుసేతి. యస్స వా పన యత్థ...పే.... నానుసేతీతి? తిణ్ణం పుగ్గలానం కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు పటిఘానుసయోవ, రూపారూపపరియాపన్నేసు తదుభయం నానుసేతి, ద్విన్నం పుగ్గలానం సబ్బత్థ తదుభయం నానుసేతి. యస్స యత్థ కామరాగానుసయో నానుసేతి, తస్స తత్థ మానానుసయో నానుసేతీతి? తిణ్ణం పుగ్గలానం రూపారూపధాతుయా కామరాగానుసయోవ, సేతరో, దుక్ఖాయ వేదనాయ, అపరియాపన్నే చ తదుభయం నానుసేతి, అనాగామిస్స కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు రూపారూపధాతుయా కామరాగానుసయోవ, అరహతో పన సబ్బత్థ తదుభయం నానుసేతీ"తిఆదినా పుగ్గలోకాసవారే చ వుత్తానుసారేన నయో ఞాతబ్బోతి అయం పాళినయో.

తత్థ "యస్స కామరాగానుసయో అనుసేతి, తస్స పటిఘానుసయో అనుసేతీ"తి ఏత్థ యదేతం "ఆమన్తా"తి పటివచనం దిన్నం, తం దుద్దిన్నం వియ ఖాయతి. కస్మా? కామరాగపటిఘానం ఏకక్ఖణే అనుప్పత్తితో. యథా హి "యస్స మనాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స ధమ్మాయతనం ఉప్పజ్జతీ"తిఆదీసు మనాయతనధమ్మాయతనాదీని ఏకక్ఖణే ఉప్పజ్జన్తి, న తథా కామరాగపటిఘా, విసుఞ్ఞేవ ఉప్పజ్జనతో, తస్మా ఏత్థ "నో"తి పటిసేధో కత్తబ్బో సియా, తం పన అకత్వా "ఆమన్తా"తి పటివచనస్స దిన్నత్తా హేట్ఠా యమకేసు వియ ఏత్థ ఖణపచ్చుప్పన్నవసేన వత్తమానవోహారం అగ్గహేత్వా అఞ్ఞథా

గహేతబ్బో. కథం గహేతబ్బో? అప్పహీనవసేన. అప్పహీనతం హి సన్ధాయ అయం అనుసేతీతి వత్తమానవోహారో వుత్తో, న ఖణపచ్చుప్పన్నతం, తస్మా ఇమిస్సా పుచ్ఛాయ యస్స కామరాగానుసయో అప్పహీనో, న అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపాదితో, తస్స పటిఘానుసయో అప్పహీనో, న అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపాదితో, తస్స పటిఘానుసయో అప్పహీనోతి ఏవమత్థో గహేతబ్బో. యస్మా చ తేసు కామరాగపటిఘేసు యస్సేకో అప్పహీనో, తస్స ఇతరోపి అప్పహీనోవ హోతి, తస్మా "ఆమన్తా"తి వుత్తం. ఇతో పరేసుపి ఏవరూపేసు ఉప్పజ్జతివారాదివిస్సజ్జనేసు ఏసేవ నయో. **తిణ్ణం పుగ్గలాన**న్తి పుథుజ్జనసోతాపన్నసకదాగామీనం. ద్విన్నన్తి సోతాపన్నసకదాగామీనం. ఏవం ఉప్పజ్జనం దీపితం. ఓకాసవారస్స పఠమదుతియపుచ్ఛాసు యస్మా కామరాగపటిఘా ఏకచిత్తే న ఉప్పజ్జన్తి, తస్మా "నో"తి పటిసేధో కతో. దుకమూలాదీసు చ యస్మా కామరాగపటిఘాదయో ఏకస్మిం ఠానసఙ్ఖాతే చిత్తే, ఆరమ్మణే వా న ఉప్పజ్జన్తి, తస్మా "నత్థీ"తి తత్థ పటిక్ఖేపో కతో, అయం పుచ్ఛా అపుబ్బా ఏవాతి అధిప్పాయో. పుగ్గలోకాసవారే **చతున్న**న్తి పుథుజ్జనసోతాపన్నసకదాగామిఅనాగామీనం. పటిలోమే **ద్విన్న**న్తి అనాగామిఅరహన్తే సన్ధాయ వుత్తన్తి అయం అనుసయవారే నయో.

సానుసయవారే పన "యో కామరాగానుసయేన సానుసయో, సో పటిఘానుసయేన సానుసయోతి? ఆమన్తా…పే.… మానానుసయేన సానుసయోతి? ఆమన్తా. యో వా పన మానానుసయేన సానుసయో, సో కామరాగానుసయేన సానుసయోతి? అనాగామీ మానానుసయేనేవ, న కామరాగానుసయేన, తయో పన పుగ్గలా తదుభయేనాపి అనుసయేనా"తి ఇమినా నయేన సేసేసు దుకమూలాదీసు పుచ్ఛావిస్సజ్జననయో ఞాతబ్బో, అయం పుగ్గలవారే నయో.

"యతో కామరాగానుసయేన సానుసయో, తతో పటిఘానుసయేన సానుసయోతి? నో…పే.… మానానుసయేన సానుసయోతి? ఆమన్తా. యతో వా పన మానానుసయేన సానుసయో, తతో కామరాగానుసయేన సానుసయోతి? రూపారూపధాతుయా మానానుసయేనేవ, నేతరేన, కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు తదుభయేనాపీ"తిఆదినా ఓకాసవారే చ,

"యో యతో కామరాగానుసయేన సానుసయో, సో తతో పటిఘానుసయేన సానుసయోతి? నో"తిఆదినా పుగ్గలోకాసవారే చాతి ఏవం అనులోమనయే చ, "యో కామరాగానుసయేన నిరనుసయో, సో పటిఘానుసయేన నిరనుసయోతి? ఆమన్తా"తిఆదినా పటిలోమనయేపి సబ్బత్థ అనుసయవారే వుత్తానుసారతో పుచ్ఛావిస్సజ్జననయో ఞాతబ్బో.

తత్థ **యతో కామరాగానుసయేన సానుసయోతి** యతో కారణతో ఉప్పన్నేన కామరాగానుసయేన సానుసయో, కిం సో తతో కారణతో ఉప్పన్నపటిఘానుసయేనపి సానుసయోతి వుచ్చతి. యస్మా పనేతే ద్వే ఏకస్మా ఠానా న ఉప్పజ్జన్తి, తస్మా "నో"తి పటిసేధో కతో సేసం తాదిసమేవాతి అయం సానుసయవారే నయో.

పజహనవారే పన "యో కామరాగానుసయం పజహతి, సో పటిఘానుసయం పజహతీతి? ఆమన్తా…పే.… మానానుసయం పజహతీతి? తదేకట్ఠం పజహతి. యో వా పన మానానుసయం పజహతి, సో కామరాగానుసయం పజహతీతి? నో…పే.… సో దిట్ఠానుసయం విచికిచ్ఛానుసయం పజహతీతి? నో. యో వా పన విచికిచ్ఛానుసయం పజహతి, సో కామరాగానుసయం పజహతీతి ? తదేకట్ఠం పజహతి. యో…పే.… భవరాగానుసయం అవిజ్జానుసయం పజహతీతి?

తదేకట్ఠం పజహతి...పే.... యో కామరాగానుసయఞ్చ పటిఘానుసయఞ్చ మానానుసయఞ్చ...పే.... పజహతీతి? నత్థీ"తిఆదినా పుగ్గలవారే,

"యతో కామరాగానుసయం పజహతి, తతో పటిఘానుసయం పజహతీతి? నో...పే.... యతో కామరాగానుసయం పజహతి, తతో మానానుసయం పజహతీతి? ఆమన్తా. యతో వా పన మానానుసయం పజహతి, తతో కామరాగానుసయం పజహతీతి? రూపారూపధాతుయా తతో మానానుసయమేవ, కామధాతుయా పన ద్వీసు వేదనాసు తతో మానానుసయం పజహతీ"తిఆదినా ఓకాసవారే చ,

"యో యతో కామరాగానుసయం పజహతి, సో తతో పటిఘానుసయం పజహతీతి? నో...పే.... మానానుసయం పజహతీతి? తదేకట్ఠం పజహతి...పే.... విచికిచ్ఛానుసయం పజహతీతి? నో. యో వా పన యతో విచికిచ్ఛానుసయం పజహతి, సో తతో కామరాగానుసయం పజహతీతి? అట్ఠమకో దుక్ఖాయ వేదనాయ రూపారూపధాతుయా సో తతో విచికిచ్ఛానుసయం పజహతి, నో చ సో తతో కామరాగానుసయం పజహతి, స్వేవ పుగ్గలో కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు సో తతో విచికిచ్ఛానుసయం పజహతి, కామరాగానుసయం తదేకట్ఠం పజహతీ"తిఆదినా పుగ్గలోకాసవారే చాతి ఏవం అనులోమనయే చ, "యో కామరాగానుసయం న పజహతి, సో పటిఘానుసయం న పజహతీతి? ఆమన్తా...పే.... విచికిచ్ఛానుసయం న పజహతీతి ? అట్ఠమకో కామరాగానుసయం న పజహతి, నేతరం, అనాగామిమగ్గసమఙ్గిం, అట్ఠమకఞ్చ ఠపేత్వా అవసేసా పుగ్గలా తదుభయం న పజహన్తీ"తిఆదినా పటిలోమనయే చ సబ్బత్థ పుచ్ఛావిస్సజ్జననయో ఞాతబ్బో.

తత్థ **పజహతీ**తి తేన తేన మగ్గేన పహానపరిఞ్ఞావసేన పజహతి. **తదేకట్ఠ**న్తి పహానేకట్ఠతం సన్ధాయ వుత్తం. పఠమమగ్గాదినా హి న కేవలం దిట్ఠాదికా ఏవ ధమ్మా పహీయన్తి, అథ ఖో అపాయగమనియా తేన కామరాగపటిఘమానాదయోపి పహీయన్తి ఏవ. పఠమమగ్గవజ్ఝా హి కామరాగా, అపాయగమనియా చ మానావిజ్జాదయోపి, తతియమగ్గవజ్ఝాతి పహానేకట్ఠా హుత్వా పహీయన్తి ఏవాతి "నో"తి అరహత్తమగ్గట్ఠం సన్ధాయ వుత్తం. సో హి కామరాగానుసయంయేవ పహీనత్తా న పజహతీతి. **యతో కామరాగానుసయం పజహతీ**తి యతో ఉప్పజ్జనకం కామరాగానుసయం పజహతీతి అత్థో, **అట్ఠమకో**తి సోతాపత్తిమగ్గట్ఠో. సో హి దక్ఖిణేయ్యక్కమేన అరహత్తఫలట్ఠతో పట్ఠాయ గణియమానో అట్ఠమకో నామ. పటిలోమనయే **అనాగామిమగ్గసమఙ్గిఞ్చ అట్ఠమకఞ్చ ఠపేత్వా అవసేసా**తి పుథుజ్జనసేససేఖాసేఖా. తేసు హి పుథుజ్జనా పహానపరిఞ్ఞాయ అభావేన న పజహన్తి, సేసా తేసం పహీనత్తాతి ఇమినా నయేన సబ్బత్థ వినిచ్ఛయో వేదితబ్బోతి అయం పజహనవారే నయో.

పరిఞ్ఞావారో పన "యో కామరాగానుసయం పరిజానాతి, సో పటిఘానుసయం పరిజానాతీ"తిఆదినా పజహనవారసదిసోవ. అయమ్పి హి పజహనవారో వియ మగ్గట్ఠానఞ్ఞేవ వసేన విస్సజ్జితో. తత్థ **పరిజానాతీ**తి తీహి పరిఞ్ఞాహి పరిజానాతీతి అత్థో. అయం పరిఞ్ఞావారే నయో.

పహీనవారే పన "యస్స కామరాగానుసయో పహీనో, తస్స పటిఘానుసయో పహీనోతి? ఆమన్తా...పే.... మానానుసయో పహీనోతి? అనాగామిస్స కామరాగానుసయోవ, అరహతో పన మానానుసయోపి పహీనో"తిఆదినా

పుగ్గలవారే, “యత్థ కామరాగానుసయో పహీనో, తత్థ పటిఘానుసయో పహీనోతి? న వత్తబ్బో పహీనోతి వా అప్పహీనోతి వా. యత్థ వా పన...పే.... న వత్తబ్బో...పే.... తత్థ మానానుసయో పహీనోతి? ఆమన్తా. యత్థ వా పన...పే.... పహీనోతి? రూపారూపధాతుయా ఏత్థ మానానుసయో పహీనో, కామరాగానుసయో న వత్తబ్బో, కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు ఏత్థ తదుభయం పహీన”న్తిఆదినా ఓకాసవారే, పుగ్గలోకాసవారేతి ఏవం అనులోమనయే, “యస్స కామరాగానుసయో అప్పహీనో, తస్స పటిఘానుసయో అప్పహీనోతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన...పే.... ఆమన్తా...పే.... యస్స వా పన మానానుసయో అప్పహీనో, తస్స కామరాగానుసయో అప్పహీనోతి? అనాగామిస్స మానానుసయోవ, తిణ్ణం పుగ్గలానం తదుభయం అప్పహీన”న్తిఆదినా పటిలోమనయే చ వుత్తనయేనేవ పుచ్ఛావిస్సజ్జననయో ఞాతబ్బో.

ఏత్థ చ ఫలట్ఠవసేనేవ అత్థో గహేతబ్బో మగ్గట్ఠానం పహీనకిలేసత్తాభావా. తేసం హి అనుసయా పహీయన్తి ఏవ, న పన పహీనాతి అనాగామిఆదయో ఫలట్ఠావ గహేతబ్బా, ఓకాసవారే పన “న వత్తబ్బో”తి ఇదం ఉభిన్నం ఉప్పత్తిట్ఠానస్స అసాధారణత్తా వుత్తం. అఞ్ఞం హి కామరాగానుసయస్స ఉప్పత్తిట్ఠానం, అఞ్ఞం పటిఘానుసయస్స. అభావితమగ్గస్స చ యత్థ అనుసయో ఉప్పజ్జతి, మగ్గే భావితే తత్థేవ సో పహీనో నామ హోతి, తస్మా సో తత్థ పహీనోతి వా, అప్పహీనోతి వా న వత్తబ్బో, సబ్బత్థాపి పన సయం అభావేన తత్థ అప్పహీనోతి న వత్తబ్బో. ఉభిన్నం పన సాధారణట్ఠానం సన్ధాయ “ఆమన్తా”తి వుత్తం. మానానుసయో హి కామధాతుయా వేదనాద్వయసఙ్ఖాతే సాధారణట్ఠానే కామరాగేన సద్ధిం పహీనో నామ హోతి . **యస్స కామరాగానుసయో అప్పహీనో**తి పుథుజ్జనస్స, సోతాపత్తిసకదాగామిఫలట్ఠానఞ్చ వసేన అత్థో గహేతబ్బో. “తిణ్ణం పుగ్గలాన”న్తి హి వుత్తం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి అయం పహీనవారే నయో.

ఉప్పజ్జనవారే పన “యస్స కామరాగానుసయో ఉప్పజ్జతి, తస్స పటిఘానుసయో ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా సబ్బత్థ అనుసయవారసదిసోవాతి అయం ఉప్పజ్జనవారే నయో.

ధాతువారే పన “కామధాతుయా చుతస్స కామధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స కతి అనుసయా అనుసేన్తి, కతి అనుసయా నానుసేన్తి, కతి అనుసయా భఙ్గా? కామధాతుయా చుతస్స రూపధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స...పే.... కతి భఙ్గా? కామధాతుయా చుతస్స అరూపధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స...పే.... రూపధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స న అరూపధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స...పే.... కతి భఙ్గం? కామధాతుయా చుతస్స న కామధాతుం, న అరూపధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స...పే.... న రూపధాతుం న అరూపధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స. న కామధాతుం న రూపధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స కతి భఙ్గా”తి ఏవం కామధాతుమూలకా నవ పుచ్ఛా, తథా “రూపధాతుయా చుతస్సా”తిఆదినా రూపధాతుమూలకా నవ, అరూపధాతుయా నవ చాతి సత్తవీసతి అనులోమపుచ్ఛా, తథా “న కామధాతుయా చుతస్సా”తిఆదినా సత్తవీసతి పటిలోమపుచ్ఛా చ, తథా “న కామధాతుయా న అరూపధాతుయా చుతస్స కామధాతుం ఉపపజ్జన్తస్సా”తిఆదినా సత్తవీసతి దుకమూలకా పుచ్ఛా చాతి ఏవం పుచ్ఛావారే ఏకాసీతి పుచ్ఛా వేదితబ్బా.

తత్థ **అనుసేన్తీ**తి చిత్తసన్తానే అనుగతా హుత్వా కతి అనుసేన్తి, **భఙ్గా**తి అనుసేన్తి చ నానుసేన్తి చాతి ఏవం కతి విభజితబ్బాతి అత్థో. **న కామధాతుం ఉపపజ్జన్తస్సా**తి కామధాతువిరహితా ద్వే రూపారూపధాతుయో ఉపపజ్జన్తస్స. **న కామధాతుం న రూపధాతు**న్తి అరూపధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స. **న కామధాతుయా**తి రూపారూపధాతూహి చుతస్స, ఏవం సేసేసుపి సబ్బత్థ పటిసన్ధివసేన, ధాతువసేన చ అత్థో వేదితబ్బోతి అయం ఉద్దేసవారే నయో.

నిద్దేసవారే పనస్స “కామధాతుయా చుతస్స కామధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స కస్సచి సత్త అనుసయా అనుసేన్తి, కస్సచి పఞ్చ అనుసయా అనుసేన్తి, అనుసయా భఙ్గా నత్థి, కామధాతుయా చుతస్స రూపధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స కస్సచి సత్త అనుసయా అనుసేన్తి, కస్సచి పఞ్చ, కస్సచి తయో ...పే.... భఙ్గా నత్థీ”తి ఇమినా నయేన సబ్బత్థ విస్సజ్జనం వేదితబ్బం, అయం పనేత్థ విసేసో – రూపధాతుయా చుతస్స కామధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స సత్తేవ అనుసయా అనుసేన్తి, తథా “అరూపధాతుయా చుతస్స కామధాతుం ఉపపజ్జన్తస్సా”తిఆదీసుపి, అరూపధాతుయా పన చుతస్స రూపధాతుయా ఉపపత్తి నత్థి, హేట్ఠా ఉపపజ్జమానో కామధాతుం ఏవ ఉపపజ్జతి, సత్తేవ అనుసయా అనుసేన్తీతి ఏవం అఞ్ఞేసుపి ఏవరూపేసు విస్సజ్జననయో వేదితబ్బోతి అయం విసేసో, సేసం వుత్తనయమేవాతి అయమేత్థ పాళినయో.

తత్థ **కస్సచి సత్తా**తి పుథుజ్జనవసేన వుత్తం, **పఞ్చా**తి సోతాపన్నసకదాగామీనం వసేన. తేసం హి దిట్ఠివిచికిచ్ఛానుసయా పహీనాతి, కామధాతుయా పన అనాగామీనం ఉపపత్తిఅభావతో పఠమవారే “కస్సచి తయో”తి న వుత్తం, రూపారూపధాతూసు ఉప్పజ్జనవారేసు ఏవ వుత్తం...పే.... అనాగామీనం హి కామరాగపటిఘానమ్పి పహీనత్తా తయోవ అనుసయా అనుసేన్తి, ఇధ చ అనుసయానం ఉప్పత్తివసేన నయో, అనుసయానం అనుసయనం అగ్గహేత్వా అప్పహీనభావేన పటిసన్ధిక్ఖణే అపి అనుసయనం గహేతబ్బం. **సత్తేవా**తి అరియసావకస్స రూపారూపధాతుయా చుతస్స హేట్ఠా కామభవాదీసు ఉపపత్తి నామ నత్థి, పుథుజ్జనస్సేవ హోతి, తస్మా “సత్తేవా”తి నియమేత్వా వుత్తం, అరూపధాతుయా చుతస్స రూపధాతుయా ఉపపత్తి నత్థీతి. కస్మా నత్థి? అరూపీనం రూపజ్ఝానస్స అభావా. తే హి సబ్బసో రూపసఞ్ఞానం సమతిక్కమనరూపధాతుం ఉపపన్నాతి. సేసం నయతో సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి అయం ధాతువారే నయో. అయం అనుసయయమకమాతికత్థసంవణ్ణనానయో.

చిత్తయమకమాతికత్థవణ్ణనా

చిత్తయమకమాతికాయం పన పాళివవత్థానం తావ ఏవం వేదితబ్బం. ఇమిస్సం హి మాతికాయం పుగ్గలవారో ధమ్మవారో పుగ్గలధమ్మవారోతి ఆదితోవ తయో సుద్ధికమహావారా హోన్తి, తత్థ “యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి న నిరుజ్ఝతీ”తి ఏవం పుగ్గలవసేన చిత్తస్స ఉప్పజ్జననిరుజ్ఝనాదిభేదం దీపేన్తో గతో **పుగ్గలవారో** నామ. “యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి న నిరుజ్ఝతీ”తి ఏవం ధమ్మవసేనేవ చిత్తస్స ఉప్పజ్జననిరుజ్ఝనాదిభేదం దీపేన్తో గతో **ధమ్మవారో** నామ. “యస్స యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి న నిరుజ్ఝతీ”తి ఏవం ఉభయవసేనేవ చిత్తస్స ఉప్పజ్జననిరుజ్ఝనాదిభేదం దీపేన్తో గతో **పుగ్గలధమ్మవారో** నామ.

తతో “యస్స సరాగం చిత్త”న్తిఆదీనం సోళసన్నం పదానం వసేన అపరే సరాగాదిపదవిసేసితా సోళస పుగ్గలవారా, సోళస ధమ్మవారా, సోళస పుగ్గలధమ్మవారాతి అట్ఠచత్తాలీస మిస్సకవారా హోన్తి, తే సరాగాదిపదమత్తం దస్సేత్వా సంఖిత్తా. తతో “యస్స కుసలం చిత్త”న్తిఆదినా నయేన ఛసట్ఠిద్విసతసఙ్ఖాతానం అభిధమ్మమాతికాపదానం వసేన అపరే కుసలాదిపదవిసేసితా ఛసట్ఠిద్విసతపుగ్గలవారా, ఛసట్ఠిద్విసతధమ్మవారా, ఛసట్ఠిద్విసతపుగ్గలధమ్మవారాతి అట్ఠనవుతిసత్తసతా మిస్సకవారా హోన్తి, తేపి కుసలాదిపదమత్తం దస్సేత్వా సంఖిత్తాయేవ, యానిపేత్థ సనిదస్సనాదీని పదాని చిత్తేన సద్ధిం న యుజ్జన్తి, తాని మోఘపుచ్ఛావసేన గహితానీతి.

తేసు పన తీసు వారేసు సబ్బపఠమే సుద్ధికపుగ్గలమహావారే తావ ఉప్పాదనిరోధకాలసమ్భేదవారో ఉప్పాదుప్పన్నవారో నిరోధుప్పన్నవారో ఉప్పాదవారో నిరోధవారో ఉప్పాదనిరోధవారో ఉప్పజ్జమాననినిరోధవారో

ఉప్పజ్జమానుప్పన్నవారో నిరుజ్ఝమానుప్పన్నవారో ఉప్పన్నుప్పాదవారో అతీతానాగతవారో ఉప్పన్నుప్పజ్జమానవారో నిరుద్ధనిరుజ్ఝమానవారో అతిక్కన్తకాలవారో చాతి చుద్దస అన్తరవారా, తేసు ఉప్పాదవారో నిరోధవారో ఉప్పాదనిరోధవారోతి ఇమేసు తీసు వారేసు పచ్చేకం వత్తమానాతీతస్స, వత్తమానానాగతస్స, అతీతానాగతస్స చాతి తిణ్ణం కాలభేదానం వసేన అనులోమపటిలోమతో ఛ ఛ కత్వా అట్ఠారస యమకాని, ఉప్పన్నుప్పాదవారే అతీతానాగతకాలవసేన అనులోమతో ద్వే, పటిలోమతో ద్వేతి చత్తారి యమకాని, సేసేసు ఆదితో నిద్దిట్ఠేసు తీసు, అన్తరే నిద్దిట్ఠేసు తీసు, అవసానే నిద్దిట్ఠేసు చతూసూతి దససు వారేసు అనులోమతో ఏకం, పటిలోమతో ఏకన్తి ద్వే ద్వే కత్వా వీసతి యమకాని, ఏవం సబ్బేసుపి చుద్దససు అన్తరవారేసు ద్వాచత్తాలీస యమకాని, చతురాసీతి పుచ్ఛా, అట్ఠసట్ఠిఅత్థసతం హోతి. యథా చ ఏకస్మిం సుద్ధికపుగ్గలమహావారే, తథా సుద్ధికధమ్మమహావారే, సుద్ధికపుగ్గలధమ్మమహావారేపీతి తీసు మహావారేసు ఛబ్బీసతియమకసతం, తతో దిగుణా పుచ్ఛా, దిగుణా అత్థా చ వేదితబ్బా, ఇదం పన వారత్తయం సరాగాదివసేన సోళసగుణం, కుసలాదివసేన ఛసట్ఠిద్విసతగుణం కత్వా ఇమిస్సా చిత్తయమకమాతికాయ అనేకాని యమకసహస్సాని, తద్దిగుణా పుచ్ఛా, తద్దిగుణా అత్థా చ హోన్తి, పాఠో పన సంఖిత్తో. ఏవమేత్థ పాళివవత్థానం విదిత్వా ఇదాని అనుత్తానపదత్థానుసారేన విభఙ్గనయసహితో సఙ్ఖేపత్థవణ్ణనానయో ఏవం వేదితబ్బో.

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతీతి యస్స పుగ్గలస్స చిత్తం ఉప్పాదక్ఖణసమఙ్గితాయ ఉప్పజ్జతి. **న నిరుజ్ఝతీ**తి నిరోధక్ఖణం అప్పత్తతాయ న నిరుజ్ఝతి. **తస్స చిత్త**న్తి కిం తస్స పుగ్గలస్స తతో పట్ఠాయ చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతీతి పుచ్ఛా, తస్సా చ, “పచ్ఛిమచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే తేసం చిత్తం ఉప్పజ్జతి న నిరుజ్ఝతి, నిరుజ్ఝిస్సతి నుప్పజ్జిస్సతి, ఇతరేసం చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే తేసం చిత్తం ఉప్పజ్జతి న నిరుజ్ఝతి, నిరుజ్ఝిస్సతి చేవ ఉప్పజ్జిస్సతి చా”తి విస్సజ్జనం. తత్థ **తేసం చిత్త**న్తి యేసం ఖీణాసవానం పచ్ఛిమచిత్తసఙ్ఖాతస్స చుతిచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే వత్తతి, తేసం తదేవ చుతిచిత్తం ఉప్పాదప్పత్తతాయ ఉప్పజ్జతి నామ, భఙ్గం అప్పత్తతాయ న నిరుజ్ఝతి నామ, ఇదాని పన భఙ్గం పత్వా తం తేసం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి, తతో అప్పటిసన్ధికత్తా అఞ్ఞం నుప్పజ్జిస్సతి. **ఇతరేస**న్తి పచ్ఛిమచిత్తసమఙ్గిం ఖీణాసవం ఠపేత్వా అవసేసానం సేఖాసేఖపుథుజ్జనానం నిరుజ్ఝిస్సతి చేవ అఞ్ఞం పన తస్మిం వా అత్తభావే ఉప్పజ్జిస్సతి చాతి అత్థో.

“యస్స వా పన చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి నుప్పజ్జిస్సతి, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి న నిరుజ్ఝతీ”తి ఇమిస్సా దుతియపుచ్ఛాయ పచ్ఛిమచిత్తసమఙ్గినో ఖీణాసవస్స చిత్తం సన్ధాయ “ఆమన్తా”తి విస్సజ్జనం. “యస్స చిత్తం నుప్పజ్జతి నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి ఉప్పజ్జిస్సతీ”తి పుచ్ఛాయ “నో”తి పటిసేధోవ విస్సజ్జనం. న ఉప్పజ్జతి నిరుజ్ఝతీతి హి భఙ్గక్ఖణే అరహతో పచ్ఛిమచిత్తమ్పి సేసానం భిజ్జమానచిత్తమ్పి పుచ్ఛతి, తతో పట్ఠాయ పన అరహతో తావ చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతీతి సక్కా వత్తుం, ఉప్పజ్జిస్సతీతి పన న సక్కా, తస్మా “నో”తి ఏత్థ పటిసేధో కతో, “యస్స వా పన చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స చిత్తం నుప్పజ్జతి నిరుజ్ఝతీ”తి పుచ్ఛాయ “నత్థీ”తి పటిక్ఖేపోవ విస్సజ్జనం. యస్స హి చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి ఉప్పజ్జిస్సతి, సో చ పుగ్గలో నత్థీతి.

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం ఉప్పన్నన్తి? ఆమన్తా, యస్స వా పన...పే.... ఉప్పజ్జతీతి? సబ్బేసం చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే తం చిత్తం ఉప్పన్నం, నో చ ఉప్పజ్జతి, సబ్బేసం చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే తేసం చిత్తం ఉప్పన్నఞ్చేవ ఉప్పజ్జతి చ, యస్స చిత్తం నుప్పజ్జతి , తస్స చిత్తం నుప్పన్నన్తి? చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే చిత్తం నుప్పజ్జతి, నో చ నుప్పన్నం,

నిరోధసమాపన్నానం అసఞ్ఞసత్తానం చిత్తం నుప్పజ్జతి చేవ నుప్పన్నఞ్చ. యస్స వా పన...పే.... నుప్పజ్జతీతి? ఆమన్తా. ఏత్థ చ **ఉప్పన్న**న్తి ఉప్పాదసమఙ్గినోపేతం నామం, **ఉప్పజ్జతీ**తి చ ఉప్పాదసమఙ్గినోవ.

యస్స చిత్తం నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తం ఉప్పన్నన్తి? ఆమన్తా. యస్స వా పన...పే.... నిరుజ్ఝతీతి? భఙ్గక్ఖణే తథా. యస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తం నుప్పన్నన్తి? నిరోధసమాపన్నాదీనం చిత్తం. యస్స వా పన...పే.... ఆమన్తా.

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థాతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన...పే.... ఉప్పజ్జతీతి? సబ్బేసం చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే తథా. ఏత్థ చ ఉప్పాదప్పత్తత్తా ఉప్పజ్జిత్థ, తం అనతీతత్తా ఉప్పజ్జతి నామాతి అత్థోతి **అట్ఠకథాయం** ఖణపచ్చుప్పన్నవసేన అత్థో వుత్తో. ఉప్పజ్జిత్థాతి పన ఇమస్స అతీతచిత్తక్ఖణవసేన అత్థే గయ్హమానే ఏవ ఉపరిపాళియా న విరుజ్ఝతి, న అఞ్ఞథాతి పఞ్ఞాయతి, తస్మా పుబ్బాపరం ఓలోకేత్వా పాళిఅవిరోధేన అత్థో గహేతబ్బో.

యస్స చిత్తం నుప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం నుప్పజ్జిత్థాతి? ఉప్పజ్జిత్థ. యస్స వా పన...పే.... నుప్పజ్జతీతి? నత్థి. యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతీతి? పచ్ఛిమచిత్తసమఙ్గిఖీణాసవవిరహితానం చిత్తం తథా. యస్స వా పన...పే.... ఉప్పజ్జతీతి? ఉప్పాదక్ఖణే తథా. యస్స చిత్తం...పే.... నుప్పజ్జిస్సతీతి? అసేఖానం పచ్ఛిమచిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే తథా. యస్స వా పన...పే.... నుప్పజ్జతీతి? పచ్ఛిమచిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే తథా. యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతీతి? పచ్ఛిమచిత్తసమఙ్గిం ఠపేత్వా సేసానం తథా. యస్స వా పన...పే.... ఆమన్తా. యస్స చిత్తం నుప్పజ్జిత్థ, తస్స చిత్తం నుప్పజ్జిస్సతీతి? నత్థి. యస్స వా పన...పే.... నుప్పజ్జిత్థాతి? ఉప్పజ్జిత్థ.

యస్స చిత్తం నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థాతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన...పే.... నిరుజ్ఝతీతి? భఙ్గక్ఖణే తథా. యస్స చిత్తం...పే.... న నిరుజ్ఝిత్థాతి? నిరుజ్ఝిత్థ. యస్స వా పన...పే.... నత్థి. యస్స చిత్తం నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతీతి? పచ్ఛిమచిత్తసమఙ్గిం ఠపేత్వా సేసానం చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే తథా. యస్స వా పన...పే.... సేసానం భఙ్గక్ఖణే తథా. యస్స చిత్తం...పే.... నిరుజ్ఝిస్సతి. యస్స వా పన...పే.... నిరుజ్ఝతి.

యస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థ, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతీతి? పచ్ఛిమచిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే ఠపేత్వా సేసానం చిత్తం తథా. యస్స వా పన...పే.... ఆమన్తా. యస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థ, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతీతి? నత్థి. యస్స వా పన...పే.... న నిరుజ్ఝిత్థాతి? నిరుజ్ఝిత్థ.

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థాతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన...పే.... ఉప్పజ్జతీతి? సబ్బేసం చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే తథా. యస్స చిత్తం నుప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝిత్థాతి? నిరుజ్ఝిత్థ. యస్స వా పన...పే.... నత్థి, యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతీతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన...పే.... ఉప్పజ్జతీతి? సబ్బేసం చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే తథా. యస్స చిత్తం నుప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతీతి? పచ్ఛిమచిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే తథా. యస్స వా పన...పే.... ఆమన్తా. యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతీతి? నిరుజ్ఝమానం పచ్ఛిమచిత్తం ఠపేత్వా తథా. యస్స వా

పన…పే॰… ఆమన్తా. యస్స చిత్తం నుప్పజ్జిత్థ, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతీతి? నత్థి. యస్స వా పన…పే॰… నుప్పజ్జిత్థాతి? ఉప్పజ్జిత్థ.

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝతీతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన…పే॰… ఉప్పజ్జతీతి? సబ్బేసం చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే తథా. యస్స చిత్తం నుప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝతీతి? సబ్బేసం చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే తథా. యస్స వా పన…పే॰… నుప్పజ్జతీతి? ఆమన్తా.

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జమానం, తస్స చిత్తం ఉప్పన్నన్తి? ఆమన్తా. యస్స వా పన…పే॰… ఉప్పజ్జమానన్తి? సబ్బేసం చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే తథా. యస్స చిత్తం నుప్పజ్జమానం, తస్స చిత్తం నుప్పన్నన్తి? నిరోధసమాపన్నాదీనం చిత్తం తథా. యస్స వా పన…పే॰… ఆమన్తా.

యస్స చిత్తం నిరుజ్ఝమానం, తస్స చిత్తం ఉప్పన్నన్తి? ఆమన్తా. యస్స వా పన…పే॰… భఙ్గక్ఖణే తథా. యస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝమానం, తస్స చిత్తం నుప్పన్నన్తి? నిరోధసమాపన్నాదీనం చిత్తం తథా. యస్స వా పన…పే॰… ఆమన్తా.

యస్స చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థాతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన…పే॰… ఉప్పన్నన్తి ? చిత్తసమఙ్గీనం తథా. యస్స చిత్తం నుప్పన్నం, తస్స చిత్తం నుప్పజ్జిత్థాతి? ఉప్పజ్జిత్థ. యస్స వా పన…పే॰… నుప్పన్నన్తి? నత్థి…పే॰… యస్స చిత్తం నుప్పన్నం, తస్స చిత్తం నుప్పజ్జిస్సతీతి? ఉప్పజ్జిస్సతి. యస్స వా పన…పే॰… నుప్పన్నన్తి? ఉప్పన్నం.

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ నో చ తస్స చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతీతి? ఆమన్తా. యస్స వా పన చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతి నో చ తస్స చిత్తం ఉప్పన్నం, తస్స చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థాతి? ఆమన్తా. ఏత్థ "నో చ తస్స చిత్తం నుప్పన్న"న్తి ఇదం అసఞ్ఞాదిఅచిత్తకే సన్ధాయ వుత్తం. తేసం నియమేన చిత్తుప్పత్తియా అభావతో "ఆమన్తా"తి ఉభయత్థ విస్సజ్జనం వుత్తం. అయఞ్చ వారో కాలత్తయే గహేత్వా సమత్థితోతి గహేతబ్బో.

"యస్స చిత్తం నుప్పజ్జిత్థ నో చ తస్స చిత్తం నుప్పన్నం, తస్స చిత్తం నుప్పజ్జిస్సతీతి? నత్థి. యస్స వా పన చిత్తం నుప్పజ్జిస్సతి నో చ తస్స చిత్తం నుప్పన్నం, తస్స చిత్తం నుప్పజ్జిత్థాతి? ఉప్పజ్జిత్థ.

ఉప్పన్నం ఉప్పజ్జమానన్తి? ఉప్పాదక్ఖణే చిత్తం తథా. ఉప్పజ్జమానం ఉప్పన్నన్తి? ఆమన్తా. నుప్పన్నం నుప్పజ్జమానన్తి? ఆమన్తా. నుప్పజ్జమానం నుప్పన్నన్తి? అతీతానాగతచిత్తం తథా.

నిరుద్ధం నిరుజ్ఝమానన్తి? నో, నిరుజ్ఝమానం నిరుద్ధన్తి? నో, ననిరుద్ధం ననిరుజ్ఝమానన్తి? ఉప్పాదక్ఖణే అనాగతఞ్చ చిత్తం తథా. ననిరుజ్ఝమానం ననిరుద్ధన్తిపి తథేవ.

యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, నిరుజ్ఝమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, తస్స చిత్తన్తి? నో చ భఙ్గక్ఖణం వీతిక్కన్తం, అతీతం చిత్తం తదుభయం వీతిక్కన్తం, యస్స వా పన చిత్తం

నిరుజ్ఝమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, ఉప్పజ్జమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, తస్స చిత్తన్తి? అతీతం చిత్త"న్తి ఇమినా నయేన పుగ్గలవారే సబ్బత్థ విస్సజ్జననయో వేదితబ్బో.

తత్థ **ఉప్పజ్జమానం ఖణన్తి** ఉప్పజ్జమానస్స ఖణం, ఉప్పాదక్ఖణన్తి అత్థో. **ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలన్తి** న చిరం వీతిక్కన్తం, తమేవ పన ఉప్పాదక్ఖణం వీతిక్కన్తం హుత్వా అతిక్కన్తకాలన్తి సఙ్ఖం గచ్ఛతి, **నిరుజ్ఝమానం ఖణన్తి** నిరుజ్ఝమానస్స ఖణం, భఙ్గక్ఖణన్తి అత్థో. **ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలన్తి** కిం తస్స చిత్తం ఏవం నిరోధక్ఖణమ్పి వీతిక్కన్తం హుత్వా అతిక్కన్తకాలం నామ హోతీతి పుచ్ఛతి. యస్స భఙ్గక్ఖణే చిత్తం ఉప్పాదక్ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం హుత్వా అతిక్కన్తకాలం నామ హోతి, నిరోధక్ఖణం వీతిక్కన్తం హుత్వా అతిక్కన్తకాలం నామ హోతి, అతీతం పన చిత్తం ఉభోపి ఖణే ఖణం వీతిక్కన్తం హుత్వా అతిక్కన్తకాలం నామ హోతీతి అతీతచిత్తవసేన విస్సజ్జనం కతం. ఇమినావ ఉపాయేన ఉపరిమేసు అత్థధమ్మవారాదీసు చ సబ్బవిస్సజ్జనేసు అత్థో వేదితబ్బో. అయం అతిక్కన్తకాలవారే నయో.

యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి ననిరుజ్ఝతి, తం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి నుప్పజ్జిస్సతీతి? ఆమన్తా. యం వా పన...పే.... ఆమన్తా. యం చిత్తం నుప్పజ్జతి నిరుజ్ఝతి, తం చిత్తం ననిరుజ్ఝిస్సతి ఉప్పజ్జిస్సతీతి? నో. యం వా పన చిత్తం ననిరుజ్ఝిస్సతి ఉప్పజ్జిస్సతి, తం చిత్తం నుప్పజ్జతి నిరుజ్ఝతీతి? నత్థి.

యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తం చిత్తం ఉప్పన్నన్తి? ఆమన్తా. యం వా పన...పే.... ఉప్పజ్జతీతి? ఉప్పాదక్ఖణే చిత్తం తథా, ఏవం పటిలోమపుచ్ఛాసుపి తతో సేసాసుపి. "యం చిత్తం నుప్పజ్జతి, తం చిత్తం నుప్పన్నన్తి? అతీతానాగతం చిత్తం తథా. యం వా పన...పే.... ఆమన్తా...పే.... భఙ్గక్ఖణే చిత్త"న్తిఆదినా, "యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థాతి? నో. యం చిత్తం నుప్పజ్జతి, తం చిత్తం నుప్పజ్జిత్థాతి? భఙ్గక్ఖణే చిత్తం అనాగతఞ్చా"తిఆదినా, "యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తం చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతీతి? నో. యం వా పన...పే.... నో, యం చిత్తం నుప్పజ్జతి, తం చిత్తం నుప్పజ్జిస్సతీతి? అనాగతం చిత్తం నుప్పజ్జతి, నో చ తం చిత్తం నుప్పజ్జిస్సతి, భఙ్గక్ఖణే చిత్తం అతీతం చిత్త"న్తిఆదినా చ, "యం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, తం చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతీతి? నో. యం వా పన...పే.... నో, యం చిత్తం నుప్పజ్జిత్థ, తం చిత్తం నుప్పజ్జిస్సతీతి? అనాగతం చిత్త"న్తిఆదినా చ,

"యం చిత్తం నిరుజ్ఝతి, తం చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థాతి? నో"తిఆదినా చ, "యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తం చిత్తం నిరుజ్ఝిత్థాతి? నో"తిఆదినా చ, "యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతీతి ? ఆమన్తా"తిఆదినా చ, "యం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, తం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతీతి? నో"తిఆదినా చ,

"యం చిత్తం ఉప్పజ్జమానం, తం చిత్తం ఉప్పన్నన్తి? ఆమన్తా. యం వా పన...పే.... ఉప్పజ్జమానన్తి...పే.... ఉప్పాదక్ఖణే చిత్త"న్తిఆదినా చ, "యం చిత్తం నిరుజ్ఝమానం, తం చిత్తం ఉప్పన్నన్తి? ఆమన్తా"తిఆదినా చ, "యం చిత్తం ఉప్పన్నం, తం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థాతి? నో. యం వా పన...పే.... నో"తిఆదినా చ,

"యం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ నో చ తం చిత్తం ఉప్పన్నం, తం చిత్తం ఉప్పజ్జిస్సతీతి? నో. యం వా పన...పే.... నో. యం చిత్తం నుప్పజ్జిత్థ నో చ తం చిత్తం నుప్పన్నం, తం చిత్తం నుప్పజ్జిస్సతీతి? ఆమన్తా"తిఆదినా చ, "ఉప్పన్నం

ఉప్పజ్జమానన్తి…పే॰… ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పన్నఞ్చేవ ఉప్పజ్జమానఞ్చ. ఉప్పజ్జమానం ఉప్పన్నన్తి? ఆమన్తా”తిఆదినా చ, “నిరుద్ధం నిరుజ్ఝమానన్తి? నో”తిఆదినా చ,

“యం చిత్తం ఉప్పజ్జమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, నిరుజ్ఝమానం ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాలం, తం చిత్తన్తి…పే॰… అతీతం చిత్త”న్తిఆదినా చ ధమ్మవారే,

“యస్స యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి న నిరుజ్ఝతి, తస్స తం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి నుప్పజ్జిస్సతీతి? ఆమన్తా”తిఆదినా చ పుగ్గలధమ్మవారే చ, సరాగాదిపదేహి, కుసలాదిపదేహి చ మిస్సేసు సబ్బవారేసు చ పుచ్ఛాసు హేట్ఠా వుత్తానుసారేన విస్సజ్జననయో వేదితబ్బో. అయం చిత్తయమకమాతికత్థసంవణ్ణనానయో.

ధమ్మయమకమాతికత్థవణ్ణనా

ధమ్మయమకమాతికాయ పన ఖన్ధయమకే వుత్తనయేనేవ పాళివవత్థానం వేదితబ్బం. “యో కుసలం ధమ్మం భావేతి, నో అకుసలం ధమ్మం పజహాతీ”తి ఆగతత్తా పనేత్థ పరిఞ్ఞావారో భావనావారో నామ. తత్థ యస్మా అబ్యాకతో ధమ్మో నేవ భావేతబ్బో న పహాతబ్బో, తస్మా పదమేవ న ఉద్ధటన్తి వేదితబ్బం . పుచ్ఛావిస్సజ్జనే పనేత్థ “కుసలాకుసలా ధమ్మాతి? ఆమన్తా”తిఆదినా, “ధమ్మా అకుసలా ధమ్మాతి? అకుసలా ధమ్మా ధమ్మా చేవ అకుసలా ధమ్మా చ, అవసేసా ధమ్మా న అకుసలా ధమ్మా”తిఆదినా చ పణ్ణత్తివారే విస్సజ్జననయో ఞాతబ్బో.

“యస్స కుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, తస్స అకుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తీతి? నో. యస్స వా పన…పే॰… యస్స కుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, తస్స అబ్యాకతా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తీతి? పఞ్చవోకారే కుసలానం ఉప్పాదక్ఖణే…పే॰… ఉప్పజ్జన్తీ”తిఆదినా చ, “యత్థ కుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, తత్థ అకుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తీతి? ఆమన్తా…పే॰… తత్థ అబ్యాకతా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తీతి? ఆమన్తా. యత్థ వా పన అబ్యాకతా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, తత్థ కుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తీతి …పే॰… చతువోకారే…పే॰… ఉప్పజ్జన్తీ”తిఆదినా చ, “యస్స యత్థ కుసలా ధమ్మా…పే॰… ఉప్పజ్జన్తీతి? నో”తిఆదినా చ,

“యస్స కుసలా ధమ్మా నుప్పజ్జన్తి, తస్స అకుసలా ధమ్మా నుప్పజ్జన్తీతి…పే॰… సబ్బేసం చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే అబ్యాకతచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే నిరోధసమాపన్నానం అసఞ్ఞసత్తానం తేసం కుసలా చ ధమ్మా నుప్పజ్జన్తి, అకుసలా చ ధమ్మా నుప్పజ్జన్తీ”తిఆదినా చ, “యస్స కుసలా ధమ్మా నుప్పజ్జన్తి, తస్స అబ్యాకతా ధమ్మా నుప్పజ్జన్తీతి…పే॰… సబ్బేసం చవన్తానం పవత్తే చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే ఆరుప్పే అకుసలానం ఉప్పాదక్ఖణే చ నుప్పజ్జన్తీ”తిఆదినా చ, “యత్థ కుసలా ధమ్మా నుప్పజ్జన్తి, తత్థ అకుసలా ధమ్మా నుప్పజ్జన్తీతి? ఆమన్తా…పే॰… తత్థ అబ్యాకతా ధమ్మా నుప్పజ్జన్తీతి? ఉప్పజ్జన్తి. యత్థ వా పన అబ్యాకతా ధమ్మా నుప్పజ్జన్తి, తత్థ అకుసలా ధమ్మా నుప్పజ్జన్తీతి? నత్థీ”తిఆదినా చ ఉప్పాదవారే,

“యస్స కుసలా ధమ్మా నిరుజ్ఝన్తి, తస్స అకుసలా ధమ్మా నిరుజ్ఝన్తీతి? నో”తిఆదినా నిరోధవారే చ,

“యస్స కుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, తస్స అకుసలా ధమ్మా నిరుజ్ఝన్తీతి? నో”తిఆదినా ఉప్పాదనిరోధవారే చ,

“యో కుసలం ధమ్మం భావేతి, సో అకుసలం ధమ్మం పజహిత్థాతి? నో…పే… యో కుసలం ధమ్మం న భావేతి, సో అకుసలం ధమ్మం నప్పజహిత్థాతి? అగ్గమగ్గసమఙ్గిఞ్చ అరహన్తఞ్చ ఠపేత్వా అవసేసా పుగ్గలా”తిఆదినా భావనావారే చ పుచ్ఛావిస్సజ్జననయో హేట్ఠా వుత్తానుసారేన ఞాతబ్బో.

అత్థవినిచ్ఛయే పనేత్థ ఇదం లక్ఖణం. ఇమస్స హి ధమ్మయమకస్స పవత్తిమహావారే **ఉప్పజ్జన్తి నిరుజ్ఝన్తీ**తి ఇమేసు ఉప్పాదనిరోధేసు కుసలాకుసలధమ్మా తావ ఏకన్తేన పవత్తియంయేవ లబ్భన్తి, న చుతిపటిసన్ధీసు, అబ్యాకతధమ్మా పన పవత్తే చ చుతిపటిసన్ధీసు చాతి తీసుపి కాలేసు లబ్భన్తి, ఏవమేత్థ యం యత్థ యత్థ లబ్భతి, తస్స వసేన తత్థ తత్థ వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

తత్రిదం నయముఖం – కుసలాకుసలానం తావ ఏకక్ఖణే అనుప్పజ్జనతో ‘‘**నో**’’తి పటిసేధో కతో. **అబ్యాకతా చా**తి ఇదం చిత్తసముట్ఠానరూపం సన్ధాయ వుత్తం. **యత్థ కుసలా ధమ్మా నుప్పజ్జన్తీ**తి అసఞ్ఞభవం సన్ధాయ వుత్తం, అబ్యాకతానం ధమ్మానం అనుప్పత్తిట్ఠానస్సాభావా ‘‘**నత్థీ**’’తి పటిక్ఖేపో కతో, నిరోధవారే కుసలాకుసలానం ఏకతో అనిరుజ్ఝనతో ‘‘**నో**’’తి వుత్తన్తి ఇమినావ నయముఖేన సబ్బత్థ వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో. అయం ధమ్మయమకమాతికత్థసంవణ్ణనానయో.

ఇన్ద్రియయమకమాతికత్థవణ్ణనా

ఇన్ద్రియయమకమాతికాయం పన ఖన్ధయమకమాతికాదీసు వుత్తనయేనేవ పాళివవత్థానాదికో సబ్బో అత్థసంవణ్ణనానయో వేదితబ్బో. మనిన్ద్రియం పనేత్థ యథా చక్ఖున్ద్రియాదిమూలకేహి, తథేవ ఇత్థిన్ద్రియాదిమూలకేహి సద్ధిం సమ్పయోగం గచ్ఛతి, తస్మా నిక్ఖిత్తపటిపాటియా అయోజేత్వా సబ్బేహిపి చక్ఖున్ద్రియమూలాదీహి సద్ధిం పరియోసానే యోజితం, చక్ఖున్ద్రియేన చ సద్ధిం సుఖిన్ద్రియదుక్ఖిన్ద్రియదోమనస్సిన్ద్రియాని, లోకుత్తరిన్ద్రియాని చ పటిసన్ధియం నత్థీతి న గహితాని. యథా చేత్థ, ఏవం సేసిన్ద్రియమూలకేసుపి యథానురూపం ఞాతబ్బం. ఇన్ద్రియానం పన బహుకతాయ ధాతుయమకతోపి బహుతరాని యమకాని హోన్తి అయం విసేసో, సేసం హేట్ఠా వుత్తానుసారేన ఞాతబ్బన్తి. అయం ఇన్ద్రియయమకమాతికత్థసంవణ్ణనానయో.

మోహవిచ్ఛేదనియా అభిధమ్మమాతికత్థవణ్ణనాయ

యమకమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

೭. ಪಟ್ಠಾನಮಾತಿಕತ್ಥವಣ್ಣನಾ

ಇದಾನಿ ಪಟ್ಠಾನಮಾತಿಕಾಯ ಅತ್ಥಸಂವಣ್ಣನಾನಯೋ ಹೋತಿ. ಕೇನಟ್ಠೇನ ಪಟ್ಠಾನನ್ತಿ? ನಾನಪ್ಪಕಾರಪಚ್ಚಯಟ್ಠೇನ. ಪ-ಸದ್ದೋ ಹಿ ನಾನಪ್ಪಕಾರತ್ಥಂ ದೀಪೇತಿ, ಠಾನ-ಸದ್ದೋ ಪಚ್ಚಯತ್ಥಂ. ಅಥ ವಾ ವಿಭಜನಟ್ಠೇನ ಪಟ್ಠಾನಂ. ಯಥಾ ಹಿ ಪಞ್ಞಾಪನಾ ಪಟ್ಠಪನಾ ವಿವರಣಾ ವಿಭಜನಾ ಉತ್ತಾನೀಕಮ್ಮನ್ತಿ ಆಗತಟ್ಠಾನೇ ವಿಭಜನಟ್ಠೋ ಪಟ್ಠಾನಸದ್ದಸಮಾನತ್ಥೋ ಪಟ್ಠಪನಾ-ಸದ್ದೋ ದಿಸ್ಸತಿ, ಏವಮಿಧಾಪಿ ಕುಸಲಾದೀನಂ ಧಮ್ಮಾನಂ ಹೇತುಪಚ್ಚಯಾದೀಹಿ ವಿಭಜನತೋ ವಿಭಜನಟ್ಠೇನ ಪಟ್ಠಾನಂ ನಾಮ. ಅಥ ವಾ ಪಟ್ಠಿತಟ್ಠೇನ ಪಟ್ಠಾನಂ, ಗಮನಟ್ಠೇನಾತಿ ಅತ್ಥೋ. ಸಬ್ಬಧಮ್ಮೇಸು ಹಿ ಅಸಙ್ಗಗಮನಸ್ಸ ಸಬ್ಬಞ್ಞುತಞ್ಞಾಣಸ್ಸ ಹೇತುಪಚ್ಚಯಾದಿಭೇದಭಿನ್ನೇಸು ಕುಸಲಾದೀಸು ವಿತ್ಥಾರಿತನಯಲಾಭತೋ ನಿಸ್ಸಙ್ಗವಸೇನ ಪವತ್ತಗಮನತ್ತಾ ಗಮನಟ್ಠೇನ ಪಟ್ಠಾನಂ ನಾಮ, ಇತಿ ನಾನಪ್ಪಕಾರಪಚ್ಚಯಟ್ಠೇನ, ವಿಭಜನಟ್ಠೇನ, ಗಮನಟ್ಠೇನ ಚ ತಿಕಪಟ್ಠಾನಾದೀಸು ಚತುವೀಸತಿಯಾ ಪಟ್ಠಾನೇಸು ಏಕೇಕಮ್ಪಿ ಪಟ್ಠಾನಂ ನಾಮ, ತೇಸಂ ಪನ ಸಮೂಹತೋ ಪಕರಣಂ ಪಟ್ಠಾನಂ ನಾಮ, ತೇಸಂ ಪಟ್ಠಾನಾನಂ ಮಾತಿಕಾ. ಸಯಮ್ಪಿ ವಾ ಪಟ್ಠಾನಭೂತಾ ಮಾತಿಕಾ, ಸಬ್ಬಮ್ಪೇತಂ ಪಟ್ಠಾನಮಾತಿಕಾ. ಯಾ ಸಾ "ಹೇತುಪಚ್ಚಯೋ, ಆರಮ್ಮಣಪಚ್ಚಯೋ... ಪೇ.... ಅವಿಗತಪಚ್ಚಯೋ"ತಿ ಏವಂ ತಿಕಪಟ್ಠಾನಾದಿಚತುವೀಸತಿಪ್ಪಭೇದಸಮನ್ತಪಟ್ಠಾನದೇಸನಾಯ ಮೂಲಭೂತಪಚ್ಚಯಭೇದಸ್ಸ ವಸೇನ ಭಗವತಾ ಪಕರಣಸ್ಸ ಆದಿಮ್ಹಿ ಠಪಿತಾ, ಅಯಂ ಇಧ ಪಟ್ಠಾನಮಾತಿಕಾ ನಾಮ.

ತತ್ಥ ಅನುತ್ತಾನತ್ಥಾದಿಸಹಿತೋ ಸಙ್ಖೇಪತ್ಥವಿನಿಚ್ಛಯೋ ತಾವ ಏವಂ ವೇದಿತಬ್ಬೋ – **ಹೇತುಪಚ್ಚಯೋ**ತಿಆದೀಸು ಹಿ ಹೇತು ಚ ಸೋ ಪಚ್ಚಯೋ ಚಾತಿ **ಹೇತುಪಚ್ಚಯೋ,** ಹೇತು ಹುತ್ವಾ ಪಚ್ಚಯೋ ಹೇತುಪಚ್ಚಯೋ, ಹೇತುಭಾವೇನ ಪಚ್ಚಯೋತಿ ವುತ್ತಂ ಹೋತಿ. ತತ್ಥ ಹೇತೂತಿ ವಚನಾವಯವಕಾರಣಮೂಲಾನಮೇತಂ ಅಧಿವಚನಂ. "ಪಟಿಞ್ಞಾಹೇತೂ"ತಿಆದೀಸು ಹಿ ಲೋಕೇ ವಚನಾವಯವೋ "ಹೇತೂ"ತಿ ವುಚ್ಚತಿ, ಸಾಸನೇ ಪನ "ಯೇ ಧಮ್ಮಾ ಹೇತುಪ್ಪಭವಾ"ತಿಆದೀಸು (ಮಹಾವ. ೬೦; ಅಪ. ಥೇರ ೧.೧.೨೮೬) ಕಾರಣಂ, "ತಯೋ ಕುಸಲಾ ಹೇತೂ, ತಯೋ ಅಕುಸಲಾ ಹೇತೂ"ತಿಆದೀಸು (ಧ. ಸ. ೧೦೫೯) ಮೂಲಂ, ಇದಂ ಇಧ ಅಧಿಪ್ಪೇತಂ , ತಂ ಪಟಿಚ್ಚ ಏತಸ್ಮಾ ಏತೀತಿ ಪಚ್ಚಯೋ, ಅಪಚ್ಚಕ್ಖಾಯ ನಂ ವತ್ತತೀತಿ ಅತ್ಥೋ. ಯೋ ಹಿ ಧಮ್ಮೋ ಯಂ ಧಮ್ಮಂ ಪಟಿಚ್ಚ ಅಪಚ್ಚಕ್ಖಾಯ ತಿಟ್ಠತಿ ವಾ ಉಪ್ಪಜ್ಜತಿ ವಾ, ಸೋ ತಸ್ಸ ಉಪಕಾರಕಲಕ್ಖಣೇನ ಪಚ್ಚಯೋ ನಾಮ. ಇತಿ ಮೂಲಟ್ಠೇನ ಹೇತು, ಉಪಕಾರಕಟ್ಠೇನ ಪಚ್ಚಯೋತಿ ಸಙ್ಖೇಪತೋ ಮೂಲಟ್ಠೇನ ಉಪಕಾರಕೋ ಧಮ್ಮೋ ಹೇತುಪಚ್ಚಯೋ, ಕುಸಲಾದೀನಂ ಕುಸಲಾದಿಭಾವಸಾಧಕೋತಿ ಕೇಚಿ, ಏವಂ ಸನ್ತೇ ಪನ ತಂಸಮುಟ್ಠಾನರೂಪೇಸು ಹೇತುಪಚ್ಚಯತಾ ನ ಸಮ್ಪಜ್ಜತಿ, ಅಹೇತುಕಚಿತ್ತಾನಞ್ಚ ವಿನಾ ಏತೇಹಿ ಅಬ್ಯಾಕತಭಾವೋ ಸಿದ್ಧೋ, ಸಹೇತುಕಾನಮ್ಪಿ ಚ ಯೋನಿಸೋಮನಸಿಕಾರಾದಿಪಟಿಬದ್ಧೋ ಕುಸಲಾದಿಭಾವೋ, ನ ಸಮ್ಪಯುತ್ತಹೇತುಪಟಿಬದ್ಧೋ. ಯದಿ ಚ ಸಿಯಾ, ಹೇತೂಸುಪಿ ಕುಸಲಾದಿಭಾವಸಾಧಕೇನ ಅಞ್ಞೇನ ಭವಿತಬ್ಬಂ, ಕುಸಲಾದಿಭಾವಸಾಧನವಸೇನ ಪನ ಹೇತೂನಂ ಮೂಲಟ್ಠಂ ಅಗ್ಗಹೇತ್ವಾ ಸುಪ್ಪತಿಟ್ಠಿತಭಾವಸಾಧನವಸೇನ ಗಯ್ಹಮಾನೇ ನ ಕಿಞ್ಚಿ ವಿರುಜ್ಝತಿ. ಲದ್ಧಹೇತುಪಚ್ಚಯಾ ಹಿ ಧಮ್ಮಾ ವಿರುಳ್ಹಮೂಲಾ ವಿಯ ಪಾದಪಾ ಥಿರಾ ಹೋನ್ತಿ ಸುಪ್ಪತಿಟ್ಠಿತಾ, ಇತರೇ ಪನ ತಿಲಬೀಜಕಾದಿಸೇವಾಲಾ ವಿಯ ನ ಸುಪ್ಪತಿಟ್ಠಿತಾ, ಇತಿ ಮೂಲಟ್ಠೇನ ಉಪಕಾರಕೋತಿ ಸುಪ್ಪತಿಟ್ಠಿತಭಾವಸಾಧನೇನ ಉಪಕಾರಕೋ ಧಮ್ಮೋ **ಹೇತುಪಚ್ಚಯೋ**ತಿ ವೇದಿತಬ್ಬೋ.

ನಿದ್ದೇಸೇ "ಹೇತೂ ಹೇತುಸಮ್ಪಯುತ್ತಕಾನಂ ಧಮ್ಮಾನಂ ತಂಸಮುಟ್ಠಾನಾನಞ್ಚ ರೂಪಾನಂ ಹೇತುಪಚ್ಚಯೇನ ಪಚ್ಚಯೋ"ತಿ ವುತ್ತಂ, ತತ್ಥ "ಚಿತ್ತಸಮುಟ್ಠಾನಾನ"ನ್ತಿ ಅವತ್ವಾ "ತಂಸಮುಟ್ಠಾನಾನ"ನ್ತಿ ಇದಂ ಅಚಿತ್ತಸಮುಟ್ಠಾನಾನಮ್ಪಿ ಸಙ್ಗಣ್ಹನತ್ಥಂ. ಪಞ್ಹಾವಾರಸ್ಮಿಂ ಹಿ "ಪಟಿಸನ್ಧಿಕ್ಖಣೇ ವಿಪಾಕಾಬ್ಯಾಕತಾ ಹೇತೂ ಸಮ್ಪಯುತ್ತಕಾನಂ ಖನ್ಧಾನಂ ಕಟತ್ತಾ ಚ ರೂಪಾನಂ ಹೇತುಪಚ್ಚಯೇನ ಪಚ್ಚಯೋ"ತಿ ಆಗತಂ, ಕಸ್ಮಾ ಪನಾಯಂ ಹೇತು ಪಟಿಸನ್ಧಿಯಮೇವ ಕಟತ್ತಾರೂಪಾನಂ ಹೇತುಪಚ್ಚಯೇನ ಪಚ್ಚಯೋ ಹೋತಿ , ನ ಪವತ್ತೇತಿ? ಪಟಿಸನ್ಧಿಯಂ ಕಮ್ಮಜರೂಪಾನಂ ಚಿತ್ತಪಟಿಬದ್ಧವುತ್ತಿತಾಯ, ಭವಪಠಮನಿಪಾತತೋ ಚಿತ್ತಜಾತಿ. ಇತರರೂಪಸನ್ತತಿಉಪ್ಪತ್ಥಮ್ಭಾಭಾವೇನ ಏವ ದುಬ್ಬಲವತ್ಥುಂ ಚಿತ್ತಮೇವ ನಿಸ್ಸಾಯ ಉಪ್ಪಜ್ಜತಿ ಚೇವ ತಿಟ್ಠತಿ ಚ. ತಂ ಚಿತ್ತಮ್ಪಿ ಹಿ ಪಟಿಸನ್ಧಿಕ್ಖಣೇ ಕಮ್ಮವೇಗಕ್ಖಿತ್ತತಾಯ ಚೇವ ಅಪುರೇಜಾತವತ್ಥುಕತಾಯ ಚ ಅಪ್ಪತಿಟ್ಠಿತಂ, ಪಪಾತೇ ಪತಿತಮತ್ತಕೋ ಪುರಿಸೋ ನ ಕಿಞ್ಚಿ ಸಿಪ್ಪಂ ಕಾತುಂ ವಿಯ ಚಿತ್ತಜರೂಪಂ ಜನೇತುಂ ನ ಸಕ್ಕೋತಿ, ತಮೇವ ಕಟತ್ತಾರೂಪಂ ನಿಸ್ಸಾಯ ಪತಿಟ್ಠಾತಿ. ಪಟಿಸನ್ಧಿಚಿತ್ತಾನಿ ಹಿ ರೂಪಂ ನ ಜನೇನ್ತಿ, ಕಮ್ಮಜರೂಪಮೇವ ಪನ ತೇಸಂ ಚಿತ್ತಸಮುಟ್ಠಾನರೂಪಟ್ಠಾನೇ

తిట్ఠతి, పవత్తియం పన పటిలద్ధుపత్థమ్భతాయ తం రూపం వినాపి కమ్మపటిబద్ధావ పవత్తి, హేతుపచ్చయస్స పనేత్థ కుసలాదిభేదతో, భూమిభేదతో చ విభాగో హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బోతి అయం హేతుపచ్చయే నయో.

తతో పరేసు ఆరమ్మణభావేన ఉపకారకో ధమ్మో **ఆరమ్మణపచ్చయో,** సో నిద్దేసే "రూపాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా… పే॰… ఫోట్ఠబ్బాయతనం కాయవిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం…పే॰… రూపాయతనం సద్దగన్ధరసఫోట్ఠబ్బాయతనం మనోధాతుయా…పే॰… సబ్బే ధమ్మా మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా…పే॰… యం యం ధమ్మం ఆరబ్భ యే యే ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి చిత్తచేతసికా ధమ్మా, తే తే ధమ్మా తేసం తేసం ధమ్మానం ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం నిద్దిట్ఠత్తా న కోచి ధమ్మో న హోతి. యథా హి దుబ్బలపురిసో దణ్డం వా రజ్జుం వా ఆలమ్బిత్వా ఉట్ఠహతి చేవ తిట్ఠతి చ, ఏవం చిత్తచేతసికా ధమ్మా రూపాదీసు ఛసు యం కిఞ్చి ఆలమ్బిత్వా ఉప్పజ్జన్తి చేవ తిట్ఠన్తి చ, తస్మా లోకియలోకుత్తరాదిభేదా సబ్బేపి ధమ్మా యథాయోగం చిత్తచేతసికానం ఆరమ్మణపచ్చయోతి వేదితబ్బోతి అయం ఆరమ్మణపచ్చయే నయో.

జేట్ఠకట్ఠేన ఉపకారకో ధమ్మో **అధిపతిపచ్చయో,** సో నిద్దేసే "ఛన్దాధిపతి ఛన్దసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం…పే॰… వీరియచిత్తవీమంసాధిపతి…పే॰… అధిపతిపచ్చయేన పచ్చయో, యం యం ధమ్మం గరుం కత్వా యే యే ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి చిత్తచేతసికా ధమ్మా, తే తే ధమ్మా తేసం తేసం ధమ్మానం అధిపతిపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం ద్విధా నిద్దిట్ఠో. తత్థ ఛన్దాదయో సహజాతాధిపతిభావేన వుత్తా, గరుకాతబ్బం ఆరమ్మణాధిపతిభావేన. తత్థ చ లోకియకుసలభూతో ఆరమ్మణాధిపతి లోకియకుసలానఞ్చేవ లోభసహగతచిత్తానఞ్చ ఆరమ్మణాధిపతి హోతి, నాఞ్ఞస్స, అకుసలభూతో పన లోభసహగతచిత్తుప్పాదోతి వుచ్చతి ఇతరేసు గరుకాతబ్బతాయ అభావతో, సో ద్విహేతుకాహేతుకాదిలోకియవిపాకరూపక్ఖన్ధభూతో చ లోభసహగతస్సేవ, నాఞ్ఞస్స, తథా కిరియభూతోపీతి **అట్ఠకథాయం** ఆగతం, తం ఞాణసమ్పయుత్తకిరియానం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాభిఞ్ఞాదిపుబ్బవసప్పవత్తానం కామావచరకుసలేహి గరుకాతబ్బభావస్సావిరోధభావస్స దస్సనతో వీమంసితబ్బం. లోకుత్తరకుసలాని పన కామావచరఞాణసమ్పయుత్తజవనానమేవ ఆరమ్మణాధిపతిపచ్చయా హోన్తి, నిబ్బానం పన తేసఞ్చేవ లోకుత్తరకుసలవిపాకానఞ్చాతి వేదితబ్బన్తి అయం అధిపతిపచ్చయే నయో.

అనన్తరభావేన ఉపకారకో ధమ్మో **అనన్తరపచ్చయో,** సోవ **సమనన్తరపచ్చయో,** బ్యఞ్జనమత్తమేవ నానం "ఉపచయసన్తతీ"తిఆదీసు వియ. యమ్పి "అత్థానన్తరతాయ అనన్తరపచ్చయో, కాలానన్తరతాయ సమనన్తరపచ్చయో"తి ఆచరియానం మతం, తం "నిరోధా వుట్ఠహన్తస్స నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనకుసలం ఫలసమాపత్తియా సమనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదీహి విరుజ్ఝతి, తంనిద్దేసే "చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు తంసమ్పయుత్తకా చ ధమ్మా మనోధాతుయా…పే॰… కాయవిఞ్ఞాణధాతు…పే॰… మనోధాతు…పే॰… మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా…పే॰… పురిమా పురిమా కుసలా ధమ్మా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం కుసలానం ధమ్మానం…పే॰… అబ్యాకతానం ధమ్మానం…పే॰… పురిమా పురిమా అకుసలా ధమ్మా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం అకుసలానం…పే॰… అబ్యాకతానం…పే॰… యేసం యేసం ధమ్మానం అనన్తరా యే యే ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి చిత్తచేతసికా ధమ్మా, తే తే ధమ్మా తేసం తేసం ధమ్మానం అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఇమినా అనన్తరపచ్చయనిద్దేససమకో ఏవ సమనన్తరపచ్చయో నిద్దిట్ఠో అఞ్ఞత్ర నామనానాత్తాతి అయం అనన్తరసమనన్తరపచ్చయద్వయే నయో.

ఉప్పజ్జమానోవ సహ ఉప్పజ్జమానభావేన ఉపకారకో ధమ్మో **సహజాతపచ్చయో**, సో నిద్దేసే "చత్తారో ఖన్ధా అరూపినో అఞ్ఞమఞ్ఞం సహజాతపచ్చయేన పచ్చయో, చత్తారో మహాభూతా అఞ్ఞమఞ్ఞం...పే.... ఓక్కన్తిక్ఖణే నామరూపం అఞ్ఞమఞ్ఞం...పే.... చిత్తచేతసికా ధమ్మా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం...పే.... మహాభూతా ఉపాదారూపానం...పే.... రూపినో ధమ్మా అరూపీనం ధమ్మానం కిఞ్చికాలే సహజాతపచ్చయేన పచ్చయో, కిఞ్చికాలే నసహజాతపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం ఛబ్బిధో నిద్దిట్ఠో. తత్థ **అఞ్ఞమఞ్ఞ**న్తి ఇమినా తేసం ధమ్మానం ఏకక్ఖణే పచ్చయభావఞ్చేవ పచ్చయుప్పన్నభావఞ్చ దీపేతి, పటిసన్ధిక్ఖణే వత్థురూపం **రూపం** నామ. **చిత్తచేతసికా**తి పవత్తియం చత్తారో ఖన్ధా, పటిసన్ధియమ్పీతి కేచి తత్థ కటత్తారూపానమ్పి చిత్తసముట్ఠానే పవిట్ఠత్తా. తేసం హి పటిసన్ధిచిత్తచేతసికా సహజాతపచ్చయా హోన్తియేవ, తాని పన వత్థువిరహితాని రూపాని పవత్తియం చిత్తసముట్ఠానానం వియ చిత్తచేతసికానం పచ్చయత్థం న ఫరన్తి, తస్మా "అఞ్ఞమఞ్ఞ"న్తి న వుత్తం, తథా భూతానం ఉపాదారూపం. ఏవం హి అగయ్హమానే పటిసన్ధియం కటత్తారూపానం సహజాతా నామ నిస్సయతా న వుత్తాతి సహజాతపచ్చయనిద్దేసో అపరిపుణ్ణో ఏవ సియా. **కిఞ్చికాలే**తి ఇదమ్పి ఓక్కన్తిక్ఖణే హదయవత్థుమేవ సన్ధాయ వుత్తత్తా తతియకోట్ఠాసమేవ భజతీతి అత్థతో అయం పచ్చయో పఞ్చవిధోతి అయం సహజాతపచ్చయే నయో.

అఞ్ఞమఞ్ఞం ఉప్పాదనుపత్థమ్భనభావేన ఉపకారకో ధమ్మో **అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో** తిదణ్డకం వియ. సో నిద్దేసే "చత్తారో ఖన్ధా అరూపినో అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన పచ్చయో, చత్తారో మహాభూతా...పే.... ఓక్కన్తిక్ఖణే నామరూపం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం తిధా నిద్దిట్ఠోతి అయం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయే నయో.

అధిట్ఠానాకారేన, నిస్సయాకారేన చ ఉపకారకో ధమ్మో **నిస్సయపచ్చయో** తరుచిత్తకమ్మాదీనం పథవీపటాదయో వియ, సో నిద్దేసే సహజాతపచ్చయే వియ ఛధావ నిద్దిట్ఠో. ఛట్ఠో పనేత్థ కోట్ఠాసో "చక్ఖాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా, సోతఘానజివ్హాకాయాయతనం కాయవిఞ్ఞాణధాతుయా...పే.... యం రూపం నిస్సాయ మనోధాతు చ మనోవిఞ్ఞాణధాతు చ వత్తన్తి, తం రూపం మనోధాతుయా చ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా చ తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం నిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం పురేజాతనిస్సయదస్సనవసేన విభత్తో, సేసం తాదిసమేవ. తత్థ **రూప**న్తి హదయవత్థు.

ఉపనిస్సయపచ్చయోతి ఏత్థ పనాయం వచనత్థో – తదధీనవుత్తితాయ అత్తనో ఫలేన నిస్సితో, నప్పటిక్ఖిత్తోతి నిస్సయో, యథా పన భుసో ఆయాసో ఉపాయాసో, ఏవం భుసో నిస్సయో ఉపనిస్సయో, బలవకారణస్సేతం అధివచనం, తస్మా బలవకారణభావేన ఉపకారకో ధమ్మో **ఉపనిస్సయపచ్చయో**తి వేదితబ్బో. సో ఆరమ్మణూపనిస్సయో అనన్తరూపనిస్సయో పకతూపనిస్సయోతి తివిధో హోతి. తత్థ **ఆరమ్మణూపనిస్సయో** తావ ఆరమ్మణాధిపతినా సద్ధిం నానత్తం అకత్వా విభత్తో. తత్థ యం ఆరమ్మణం గరుం కత్వా చిత్తచేతసికా ఉప్పజ్జన్తి, తం నియమతో తేసం ఆరమ్మణేసు బలవారమ్మణం హోతి, ఇతి గరుకాతబ్బమత్తట్ఠేన ఆరమ్మణాధిపతి, బలవకారణట్ఠేన ఆరమ్మణూపనిస్సయోతి ఏవమేతేసం నానత్తం వేదితబ్బం.

అనన్తరూపనిస్సయోపి అనన్తరపచ్చయేన నానత్తం అకత్వావ విభత్తో, ఏవం సన్తేపి అత్తనో అత్తనో అనన్తరం అనురూపస్స చిత్తుప్పాదస్స పవత్తనసమత్థతాయ అనన్తరతా, పురిమచిత్తస్స పచ్ఛిమచిత్తుప్పాదనే బలవతాయ అనన్తరూపనిస్సయతా చ వేదితబ్బా. యథా హి హేతుపచ్చయాదీసు కఞ్చి ధమ్మం వినాపి చిత్తం ఉప్పజ్జతి, న ఏవం అనన్తరచిత్తం వినా చిత్తస్స ఉప్పత్తి నామ అత్థి, తస్మా బలవపచ్చయో హోతి, ఇతి బలవకారణట్ఠేన అనన్తరోవ అనన్తరూపనిస్సయోతి ఏవమేతేసం నానత్తం వేదితబ్బం.

పకతో ఉపనిస్సయో **పకతూపనిస్సయో**, పకతో నామ అత్తనో సన్తానే ఉప్పాదితో వా సద్ధాసీలాదిఉపసేవితో వా ఉతుభోజనాదిపకతియాయేవ వా ఉపనిస్సయో పకతూపనిస్సయో, ఇతి పరూపనిస్సయేన అమిస్సోతి అత్థో. సో చ పకతూపనిస్సయో "సద్ధం ఉపనిస్సాయ దానం దేతి, సీలం సమాదియతి, ఉపోసథకమ్మం కరోతి, ఝానం ఉప్పాదేతి; విపస్సనం, మగ్గం, అభిఞ్ఞం, సమాపత్తిం ఉప్పాదేతి; సీలం, సుతం, చాగం, పఞ్ఞం ఉపనిస్సాయ దానం దేతి...పే.... సమాపత్తిం ఉప్పాదేతీ"తిఆదినా ఇమేసం సద్ధాదీనం వసేన బహుధా విభత్తో, ఏవం ఉపనిస్సయపచ్చయో తివిధో. నిద్దేసే పనాయం "పురిమా పురిమా కుసలా ధమ్మా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం కుసలానం ధమ్మానం ...పే.... అకుసలానం కేసఞ్చి...పే.... అబ్యాకతానం ధమ్మానం...పే.... పురిమా పురిమా అకుసలా ధమ్మా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం అకుసలానం...పే.... కుసలానం కేసఞ్చి...పే.... అబ్యాకతానం ధమ్మానం...పే.... పురిమా పురిమా అబ్యాకతా ధమ్మా...పే.... అబ్యాకతానం, కుసలానం, అకుసలానం ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో, పుగ్గలోపి ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో, సేనాసనమ్పి"తి ఏవం నిద్దిట్ఠో. తత్థ **పురిమాతి** అనన్తరూపనిస్సయే సమనన్తరాతీతావ లబ్భన్తి.

ఆరమ్మణూపనిస్సయపకతూపనిస్సయేసు పన నానావిధివసేన పురిమతరావాతి తయోపి రాసీ కుసలేన కుసలపదే లబ్భన్తి. కుసలేన పనాకుసలే సమనన్తరాతీతా న లబ్భన్తి, తేనాహ "కేసఞ్చీ"తి. ఇదం హి "కుసలో ధమ్మో అకుసలస్స ధమ్మస్స ఆరమ్మణూపనిస్సయో పకతూపనిస్సయో, ఆరమ్మణూపనిస్సయో పన దానం దత్వా...పే.... తం గరుం కత్వా రాగో ఉప్పజ్జతి...పే.... పకతూపనిస్సయో సద్ధం ఉపనిస్సాయ మానం జప్పేతీ"తిఆదినా **పఞ్హావారే** ఆగతం ఇమం నయం సన్ధాయ వుత్తం.

అకుసలేన కుసలపదే హి సమనన్తరాతీతా న లబ్భన్తి, తేనాహ "కేసఞ్చీ"తి. ఇదం పన "అకుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స పకతూపనిస్సయో. రాగం ఉపనిస్సాయ దానం దేతి...పే.... పాణం హన్త్వా తస్స పటిఘాతత్థాయ దానం దేతీ"తిఆదినా నయేన **పఞ్హావారే** ఆగతం పకతూపనిస్సయమేవ సన్ధాయ వుత్తం. యథా హి అకుసలం కుసలస్స అనన్తరూపనిస్సయో న హోతి, తథా ఆరమ్మణూపనిస్సయోపి న హోతి. న హి తం గరుం కత్వా కుసలం పవత్తతి.

అకుసలేన అబ్యాకతపదే పన ఆరమ్మణూపనిస్సయోవ న లబ్భతి. న హి తం అబ్యాకతా గరుం కరోన్తి, అనన్తరా పనస్స హోన్తి. తేనేవేత్థ "కేసఞ్చీ"తి న వుత్తం. సేసపదేసు తయోపి ఉపనిస్సయా లబ్భన్తేవ. "పుగ్గలోపి, సేనాసనమ్పి"తి ఇదమ్పి ద్వయం పకతూపనిస్సయవసేనేవేత్థ వుత్తం, ఉతుభోజనాదయో చేత్థ సఙ్గహేతబ్బా. ఇమస్మిఞ్చ పచ్చయే ఏకచ్చాయ పఞ్ఞత్తియా సద్ధిం సబ్బేపి చతుభూమకా ధమ్మా సఙ్గహితాతి వేదితబ్బాతి అయం ఉపనిస్సయపచ్చయే నయో.

పఠమతరం ఉప్పజ్జిత్వా వత్తమానభావేన ఉపకారకా రూపధమ్మా **పురేజాతపచ్చయో,** సో పసాదతబ్బిసయహదయవత్థువసేన ఏకాదసవిధో. నిద్దేసే చ "చక్ఖాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయో...పే.... కాయాయతనం కాయవిఞ్ఞాణధాతుయా ...పే.... రూపాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా...పే.... ఫోట్ఠబ్బాయతనం కాయవిఞ్ఞాణధాతుయా...పే.... రూపాయతనం సద్దగన్ధరసఫోట్ఠబ్బాయతనం మనోధాతుయా...పే.... యం రూపం నిస్సాయ...పే.... తం రూపం మనోధాతుయా చ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా చ కిఞ్చికాలే పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయో, కిఞ్చికాలే న పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం సబ్బథాపి పఞ్చద్వారే వత్థారమ్మణవసేన, మనోద్వారే వత్థువసేనేవ చాయం నిద్దిట్ఠో. **పఞ్హావారే** పన ఆరమ్మణపురేజాతం "అరహా చక్ఖుం అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో విపస్సతీ"తి ఆగతత్తా మనోద్వారేపి అట్ఠారసన్నం రూపానం వసేన ఆరమ్మణపురేజాతమ్పి లబ్భతేవాతి అయం పురేజాతపచ్చయే నయో.

పురేజాతానం రూపధమ్మానం ఉపత్థమ్భకట్ఠేన ఉపకారకో అరూపధమ్మో **పచ్ఛాజాతపచ్చయో** గిజ్ఝపోతకసరీరానం ఆహారాసా చేతనా వియ. నిద్దేసేపి చస్స "పచ్ఛాజాతా చిత్తచేతసికా ధమ్మా పురేజాతస్స ఇమస్స కాయస్స పచ్ఛాజాతపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం వుత్తం. తత్థ **ఇమస్స కాయస్సా**తి చతుసముట్ఠానికతిసముట్ఠానికభూతుపాదాయరూపకాయస్స. ధమ్మతో చాయం ఠపేత్వా పటిసన్ధివిపాకే ఆరుప్పవిపాకే అవసేసా సబ్బే చతుభూమకా అరూపధమ్మాతి వేదితబ్బాతి అయం పచ్ఛాజాతపచ్చయే నయో.

ఆసేవనట్ఠేన అనన్తరానం పగుణబలవభావేన ఉపకారకో ధమ్మో **ఆసేవనపచ్చయో** గన్థాదిపురిమాభియోగో వియ. సో కుసలాకుసలకిరియజవనవసేన తివిధో. నిద్దేసే పనస్స "పురిమా పురిమా కుసలా ధమ్మా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం కుసలానం ధమ్మానం...పే.... అకుసలానం ధమ్మానం...పే.... కిరియాబ్యాకతానం ధమ్మానం ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయో"తి నిద్దిట్ఠో. తత్థ **పురిమా పురిమా**తి సబ్బత్థ సమనన్తరాతీతావ దట్ఠబ్బా, తత్థాపి కుసలాదయో అబ్యాకతాదీనం భిన్నజాతికానం సమనన్తరానమ్పి వాసనాసఙ్ఖాతేన ఆసేవనేన పగుణతరబలవభావవిసిట్ఠం అత్తనో కుసలాదిభావసఙ్ఖాతగతిం గాహాపేతుం అసమత్థతాయ ఆసేవనపచ్చయా న హోన్తి, భూమితో, పన ఆరమ్మణతో చ భిన్నాపి కామావచరతిహేతుకకుసలకిరియా అత్తనా సదిసవేదనానమేవ మహగ్గతలోకుత్తరకుసలకిరియానమ్పి, సఙ్ఖారారమ్మణఞ్చ అనులోమకుసలం నిబ్బానారమ్మణస్స గోత్రభుకుసలస్స ఆసేవనపచ్చయా హోన్తియేవ. లోకుత్తరో పన ఆసేవనపచ్చయో నత్థి, తథా విపాకో కమ్మపరిణామితత్తాతి అయం ఆసేవనపచ్చయే నయో.

చిత్తప్పయోగసఙ్ఖాతేన కిరియభావేన ఉపకారకో ధమ్మో **కమ్మపచ్చయో**. సో నానక్ఖణికాయ కుసలాకుసలచేతనాయ చేవ సహజాతాయ చ సబ్బాయపి చేతనాయ వసేన దువిధో హోతి. నిద్దేసేపి చస్స "కుసలాకుసలం కమ్మం విపాకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం...పే.... చేతనా సమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం కమ్మపచ్చయేన పచ్చయో"తి ద్విధావ వుత్తో. తత్థ **కమ్మ**న్తి చేతనాకమ్మమేవ. **కటత్తా చ రూపాన**న్తి కమ్మస్స కటత్తా ఉపచితత్తా నిప్ఫాదితత్తా ఉప్పన్నానం కమ్మజానం రూపానం కటత్తా ఏవ, కమ్మమ్పి కాలన్తరేయేవ అవసేసపచ్చయసమాయోగే సతి అత్తనో ఫలం ఉప్పాదేతి, న తు వినట్ఠత్తా ఠితత్తా తం వా ఠితం పన కమ్మం న జనేతి. **ఏవం తంసముట్ఠాన**న్తి ఇమినా పటిసన్ధియం కటత్తారూపగ్గహణం దట్ఠబ్బన్తి అయం కమ్మపచ్చయే నయో.

నిరుస్సాహసన్తభావేన నిరుస్సాహసన్తభావాయ ఉపకారకో విపాకధమ్మో **విపాకపచ్చయో**. సో పవత్తే చిత్తసముట్ఠానానం, పటిసన్ధిక్ఖణే కటత్తారూపానం, సబ్బత్థ చ సమ్పయుత్తధమ్మానం పచ్చయో హోతి. యథాహ **సబ్బపఞ్హావారే** – "విపాకాబ్యాకతో ఏకో ఖన్ధో తిణ్ణన్నం ఖన్ధానం చిత్తసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం పటిసన్ధిక్ఖణే...పే.... కటత్తా చ రూపానం విపాకపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆది. నిద్దేసే పనస్స "విపాకా చత్తారో ఖన్ధా అరూపినో అఞ్ఞమఞ్ఞం విపాకపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏత్తకమేవ వుత్తం. తం **పఞ్హావారే** వుత్తవిధానం సన్ధాయ సావసేసం వుత్తన్తి అయం విపాకపచ్చయే నయో.

రూపారూపానం ఉపత్థమ్భకట్ఠేన ఉపకారకా చత్తారో ఆహారా **ఆహారపచ్చయో**. నిద్దేసే పన "కబళీకారో ఆహారో ఇమస్స కాయస్స...పే.... అరూపినో ఆహారా సమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం ఆహారపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం నిద్దిట్ఠో. తత్థ చతుసముట్ఠానముపగతా ఓజా కబళీకారో ఆహారో నామ. సో యస్మా ఆహారూపసేవీనఞ్ఞేవ అజ్ఝోహటాహారఉతుజాహారూపత్థద్ధో ఏవ చ కమ్మజాదిఆహారో ఇమస్స కాయస్స ఠితియా పవత్తతి, న అఞ్ఞథా, తస్మా కబళీకాతబ్బఉతుజవత్థుసన్నిస్సితతాదస్సనత్థం కబళీకారో ఆహారోతి వుత్తో. కిఞ్చాపి చాయం "ఇమస్స కాయస్సా"తి అవిసేసేన వుత్తో, విసేసతో పన ఆహారజరూపస్స జనకో చేవ అనుపాలకో చ హుత్వా సేసతిసన్తతిసముట్ఠానరూపస్స అనుపాలకో ఏవ

హుత్వా ఆహారపచ్చయో హోతి. **తంసముట్ఠానాన**న్తి ఇమినా పటిసన్ధియం కమ్మసముట్ఠానాని గహితానేవ. **పఞ్హావారే** హి “పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతా ఆహారా సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం ఆహారపచ్చయేన పచ్చయో”తి వుత్తన్తి అయం ఆహారపచ్చయే నయో.

అధిపతియట్ఠేన ఉపకారకా ఇత్థిన్ద్రియపురిసిన్ద్రియవజ్జా వీసతి ఇన్ద్రియా **ఇన్ద్రియపచ్చయో**. ఇత్థిన్ద్రియపురిసిన్ద్రియాని హి కిఞ్చాపి ఇత్థిపురిసలిఙ్గాకప్పాదీనం బీజభూతాని, నేవ పన తేసం, న అఞ్ఞేసం ఇన్ద్రియాదిపచ్చయతం ఫరన్తి. సుత్తన్తికపరియాయేన పన తేసం పకతూపనిస్సయభావం ఫరన్తీతి బావీసతేవ ఇన్ద్రియాని. తత్థ చక్ఖున్ద్రియాదయో పఞ్చ అరూపధమ్మానమేవ ఇన్ద్రియపచ్చయో, రూపజీవితిన్ద్రియం కటత్తారూపానమేవ, సేసా రూపారూపానం. నిద్దేసే “చక్ఖున్ద్రియం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం…పే॰… కాయవిఞ్ఞాణధాతుయా…పే॰… రూపజీవితిన్ద్రియం కటత్తారూపానం, అరూపినో ఇన్ద్రియా సమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం ఇన్ద్రియపచ్చయేన పచ్చయో”తి ఏవం నిద్దిట్ఠో. **తంసముట్ఠానాన**న్తి ఏత్థాపి కటత్తారూపమ్పి సఙ్గహితం. **పఞ్హావారే** హి “పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతా ఇన్ద్రియా సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపాన”న్తి వుత్తన్తి అయం ఇన్ద్రియపచ్చయే నయో.

ఉపనిజ్ఝాయనట్ఠేన ఉపకారకాని ఠపేత్వా ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణేసు వేదనాత్తయం, ఏకగ్గతఞ్చ సేసాని కుసలాదిభేదాని సత్త ఝానఙ్గాని **ఝానపచ్చయో**. ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణానం హి అభినిపాతమత్తత్తా తేసు వేదనేకగ్గతా ఉపనిజ్ఝాయనాకారస్స అభావేన ఝానఙ్గేసు న ఉద్ధటా, నిద్దేసే పనస్స “ఝానఙ్గాని ఝానసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం ఝానపచ్చయేన పచ్చయో”తి నిద్దిట్ఠో. ఇధాపి **తంసముట్ఠానాన**న్తి ఇమినా చ కటత్తారూపమ్పి గహితం. **పఞ్హావారే**హి “పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతాని ఝానఙ్గాని సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపాన”న్తి వుత్తన్తి అయం ఝానపచ్చయే నయో.

యతో తతో వా నియ్యానట్ఠేన ఉపకారకాని కుసలాదిభేదాని ద్వాదస మగ్గఙ్గాని **మగ్గపచ్చయో**. నిద్దేసే పన “మగ్గఙ్గాని మగ్గసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం మగ్గపచ్చయేన పచ్చయో”తి నిద్దిట్ఠో. ఏత్థాపి **తంసముట్ఠానాన**న్తి ఇమినా కటత్తారూపగ్గహణం. **పఞ్హావారే** హి “పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతాని మగ్గఙ్గాని సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపాన”న్తి వుత్తం, అహేతుకచిత్తేసు చేత్థ విజ్జమానాని మగ్గఙ్గాని మగ్గపచ్చయా న హోన్తి. అయం మగ్గపచ్చయే నయో.

ఏకవత్థుకఏకారమ్మణఏకుప్పాదఏకనిరోధసఙ్ఖాతేన సమ్పయుత్తభావేన ఉపకారకా అరూపినో ధమ్మా **సమ్పయుత్తపచ్చయో**. నిద్దేసే పన “చత్తారో ఖన్ధా అరూపినో ధమ్మా అఞ్ఞమఞ్ఞం సమ్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో”తి నిద్దిట్ఠోతి అయం సమ్పయుత్తపచ్చయే నయో.

ఏకవత్థుకాదిభావానుపగమేన ఉపకారకా రూపినో ధమ్మా అరూపీనం, అరూపినో ధమ్మా రూపీనం **విప్పయుత్తపచ్చయో,** సో సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతవసేన తివిధో హోతి. వుత్తం హేతం “సహజాతా కుసలా ఖన్ధా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం… పే॰… పచ్ఛాజాతా కుసలా ఖన్ధా పురేజాతస్స ఇమస్స కాయస్స విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో”తిఆది. పురేజాతం పన ఛవత్థువసేనేవ వేదితబ్బం. నిద్దేసే పనస్స “రూపినో ధమ్మా అరూపీనం…పే॰… అరూపినో ధమ్మా రూపీనం ధమ్మానం విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో”తి ఏవం సామఞ్ఞతో నిద్దిట్ఠో. తత్థ **రూపినో**తి ఇదం ఛవత్థూనం వసేన వుత్తం, రూపాదయో పన ఆరమ్మణధమ్మా సమ్పయోగాసఙ్కాయాభావేన విప్పయుత్తపచ్చయా న వుత్తా. చక్ఖాదీనం హి వత్థూనం అబ్భన్తరతో

అరూపధమ్మా నిక్ఖమన్తా వియ ఉప్పజ్జన్తి, తత్థ సమ్పయోగాసఙ్కా హోతి. **పఞ్హావారేపి** హి "వత్థు కుసలానం ఖన్ధానం...పే.... చక్ఖాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా"తిఆదినా ఛ వత్థూనేవ ఉద్ధటాని, **అరూపినో ధమ్మా రూపీనన్తి** ఏత్థాపి నిబ్బానం అరూపమ్పి సమానం రూపస్స విప్పయుత్తపచ్చయో న హోతి సబ్బథా సమ్పయోగాసఙ్కాభావతో, "చతూహి సమ్పయోగో చతూహి విప్పయోగో"తి (ధాతు॰ ౩) హి వుత్తన్తి అయం విప్పయుత్తపచ్చయే నయో.

పచ్చుప్పన్నలక్ఖణేన అత్థిభావేన తాదిసస్సేవ ధమ్మస్స ఉపత్థమ్భకట్ఠేన ఉపకారకో ధమ్మో **అత్థిపచ్చయో,** సో నిద్దేసే "చత్తారో ఖన్ధా అరూపినో అఞ్ఞమఞ్ఞం...పే.... చత్తారో మహాభూతా అఞ్ఞమఞ్ఞం, ఓక్కన్తిక్ఖణే నామరూపం అఞ్ఞమఞ్ఞం, చిత్తచేతసికా ధమ్మా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం, మహాభూతా ఉపాదారూపానం, చక్ఖాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా...పే.... రూపాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం...పే.... రూపాయతనం...పే.... ఫోట్ఠబ్బాయతనం మనోధాతుయా...పే.... మనోధాతుయా చ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా చ తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం సహజాతపురేజాతవసేన చ బహుధా నిద్దిట్ఠో, **పఞ్హావారే** పన "సహజాతం పురేజాతం పచ్ఛాజాతం ఆహారం ఇన్ద్రియ"న్తి ఇమేసం పఞ్చన్నమ్పి వసేన ఆగతత్తా పచ్ఛాజాతకబళీకారఆహారరూపజీవితిన్ద్రియానం వసేనాపి అత్థిపచ్చయో గహేతబ్బోవాతి అయం అత్థిపచ్చయే నయో.

అత్తనో అనన్తరం ఉప్పజ్జమానానం అరూపధమ్మానం పవత్తిఓకాసదానవసేన ఉపకారకా సమనన్తరనిరుద్ధా అరూపధమ్మా **నత్థిపచ్చయో,** నిద్దేసే పన "సమనన్తరనిరుద్ధా చిత్తచేతసికా ధమ్మా పటుప్పన్నానం చిత్తచేతసికానం ధమ్మానం నత్థిపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం సామఞ్ఞతోవ నిద్దిట్ఠో. సబ్బథా అనన్తరపచ్చయసదిసతాయ తత్థ నిద్దిట్ఠనయేనేవేత్థ విసేసో ఞాతబ్బోతి అయం నత్థిపచ్చయే నయో.

నత్థిపచ్చయధమ్మావ విగతభావేన ఉపకారకత్తా **విగతపచ్చయో**తి సహ నిద్దేసేన నత్థిపచ్చయసదిసోవాతి.

అవిగతపచ్చయోపి సబ్బథా అత్థిపచ్చయసదిసోవ, దేసనావిలాసేన, వేనేయ్యవసేన వా అయం దుకో వుత్తోతి అయం అవిగతపచ్చయే నయో.

పకిణ్ణకవినిచ్ఛయో

ఇమేసు పన చతువీసతియా పచ్చయేసు ఞాణచారస్స విసదభావత్థం –

ధమ్మతో కాలతో చేవ, ఏకస్సానేకపచ్చయా;
అనేకేసఞ్చ ధమ్మానం, ఏకపచ్చయభావతో.

సభాగా విసభాగా చ, యుగళా జనకాదితో;
సబ్బట్ఠానాదిభేదా చ, రూపారూపవికప్పతో;
భవతో సఙ్గహా ఞేయ్యో, పకిణ్ణకవినిచ్ఛయో.

తత్థ **ధమ్మతో**తి ఇమేసు హి పచ్చయేసు హేతుపచ్చయో తావ నామరూపధమ్మేసు నామధమ్మేకదేసో, తథా సహజాతాధిపతికమ్మఝానమగ్గపచ్చయా, తథా ఆసేవనవిపాకపచ్చయా, చతుక్ఖన్ధసఙ్గహితాపి విపాకధమ్మా

అనన్తరసమనన్తరపచ్ఛాజాతసమ్పయుత్తనత్థివిగతపచ్చయా. నిబ్బానస్స అసఙ్గహాతో నామేకదేసోతిపి వత్తుం వట్టతి. పురేజాతపచ్చయో రూపధమ్మోవ, సేసా యథాలాభవసేన నామరూపధమ్మా. తత్థ చ ఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయపకతూపనిస్సయేసు పఞ్ఞత్తిపి సఙ్గహితాతి అయం ధమ్మతో వినిచ్ఛయో.

కాలతో పన హేతుసహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయపురేజాతపచ్ఛాజాతవిపాకఆహారఇన్ద్రియఝానమగ్గసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయా పన్నరస పచ్చుప్పన్నావ హుత్వా అత్తనో ఫలస్స పచ్చయా హోన్తి, అనన్తరసమనన్తరఆసేవననత్థివిగతపచ్చయా పఞ్చ అతీతా ఏవ హుత్వా, కమ్మపచ్చయో పనేకో పచ్చుప్పన్నోపి అతీతోపి హుత్వా, సేసా ఆరమ్మణఅధిపతిఉపనిస్సయపచ్చయా తయోపి తేకాలికాపి, నిబ్బానపఞ్ఞత్తివసేన కాలవిముత్తాపి హుత్వా అత్తనో ఫలస్స పచ్చయా హోన్తీతి అయం కాలతో వినిచ్ఛయో.

ఏకస్సానేకపచ్చయాతి ఏకధమ్మస్స, ఏకపచ్చయస్స చ అనేకపచ్చయభావతో. కథం? హేతుపచ్చయే తావ అమోహో ఏకో ధమ్మో, సో పురేజాతకమ్మఆహారఝానవజ్జానం వీసతియా పచ్చయానం వసేన అనేకపచ్చయో హోతి, హేతుపచ్చయత్తం అవిజహన్తోవ అధిపతిసహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకిన్ద్రియమగ్గసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతానం అఞ్ఞేసం ఏకాదసన్నం వసేన వా అనేకపచ్చయో హోతి , తథా అలోభాదయో, తేసు పన అలోభాదోసా ఇన్ద్రియమగ్గపచ్చయా న హోన్తి, తే తయో అవిపాకభూతా లోభదోసమోహా విపాకపచ్చయాపి న హోన్తి, తే పన అమోహవజ్జితా పఞ్చ అధిపతిపచ్చయా న హోన్తి, తథా సేసాపి అవిపాకభూతా.

ఆరమ్మణపచ్చయే రూపాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా ఆరమ్మణపురేజాతఅత్థిఅవిగతానం చతున్నం వసేన అనేకపచ్చయో హోతి, తథా మనోధాతుయా, అహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయా చ. సహేతుకాయ పన ఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయానమ్పి వసేన, సద్దాదీసుపి ఏసేవ నయో. ధమ్మాయతనం పన నిస్సయవిప్పయుత్తానం వసేనాపి అనేకపచ్చయో హోతి, తథా ఆరమ్మణపచ్చయత్తం అవిజహన్తోవ ఆరమ్మణాధిపతినిస్సయఉపనిస్సయపురేజాతవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతానం వసేన అపరేసమ్పి సత్తన్నం వసేన అనేకపచ్చయో హోతీతి అయమేత్థ ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదో. తత్థ అరూపానం పన రూపానం వా అతీతానాగతానం ఆరమ్మణపచ్చయభావే సతి ఆరమ్మణాధిపతిఉపనిస్సయమత్తమేవ ఉత్తరి లబ్భతి.

అధిపతిపచ్చయే ఆరమ్మణాధిపతి వుత్తనయోవ. సహజాతాధిపతీసు చిత్తం హేతుపురేజాతకమ్మఝానమగ్గవజ్జానం ఏకూనవీసతియా పచ్చయానం వసేన అనేకపచ్చయో హోతి, అధిపతిపచ్చయత్తం అవిజహన్తో అపరేసం సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకాహారిన్ద్రియసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతానం దసన్నం వసేనేవ, తథా వీరియం ఆహారపచ్చయవజ్జానం మగ్గపచ్చయసహితానం వసేన, ఛన్దో ఆహారిన్ద్రియవజ్జానం వసేన అనేకపచ్చయో హోతి, వీమంసా హేతుపచ్చయే వుత్తనయావ.

అనన్తరపచ్చయే చతూసు ఖన్ధేసు వేదనాక్ఖన్ధో తావ హేతుపురేజాతకమ్మాహారమగ్గపచ్చయవజ్జానం ఏకూనవీసతియా వసేన , సఞ్ఞాక్ఖన్ధో తేసు ఇన్ద్రియఝానవజ్జానం సత్తరసన్నం వసేన, సఙ్ఖారక్ఖన్ధో హేతుపురేజాతకమ్మిన్ద్రియఝానమగ్గవజ్జానం అట్ఠారసన్నం వసేన, తథా చేతనా కమ్మసహితానం, వితక్కో హేతుపురేజాతకమ్మఆహారిన్ద్రియవజ్జానం ఝానమగ్గసహితానం, విచారో, పీతి చ ఆనన్తరియానం మగ్గవజ్జానం, ఏకగ్గతా హేతుపురేజాతకమ్మాహారవజ్జానం వీసతియా పచ్చయానం వసేన, సద్ధా, జీవితిన్ద్రియఞ్చ అనన్తరానం హేతుపురేజాతకమ్మాహారఝానమగ్గవజ్జానం అట్ఠారసన్నం, సతి మగ్గసహితానం ఏకూనవీసతియా, హిరిఓత్తప్పకాయపస్సద్ధాదిఛయుగా, యేవాపనకేసు అధిమోక్ఖమనసికారతత్రమజ్ఝత్తతా, కరుణాముదితా చ

హేతుపురేజాతకమ్మాహారఝానమగ్గిన్ద్రియవజ్జానం సత్తరసన్నం, విరతియో పన మగ్గసహితానం అట్ఠారసన్నం, మిచ్ఛాదిట్ఠి తతో విపాకవజ్జానం సత్తరసన్నం వసేన, మిచ్ఛావాచాకమ్మన్తాజీవా తేహి చేవ కమ్మాహారపచ్చయేహి చాతి ఏకూనవీసతియా పచ్చయానం వసేన, అహిరికం అనోత్తప్పం మానో థినం మిద్ధం ఉద్ధచ్చన్తి ఇమే హేతుపురేజాతకమ్మవిపాకాహారిన్ద్రియఝానమగ్గవజ్జానం సోళసన్నం, విచికిచ్ఛా ఇస్సామచ్ఛరియకుక్కుచ్చాని తతో అధిపతివజ్జానం పన్నరసన్నం వసేన అనేకపచ్చయా హోన్తి. అనన్తరపచ్చయత్తం అవిజహన్తానం పనేతేసం సమనన్తరఉపనిస్సయకమ్మనత్థివిగతానం అపరేసం ఛన్నం వసేన చ. విఞ్ఞాణక్ఖన్ధస్స అధిపతిపచ్చయేనేవ అనేకపచ్చయభావో వేదితబ్బో.

సహజాతపచ్చయే మహాభూతాని ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతిసహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయఉపనిస్సయపురేజాతఅత్థిఅవిగతానం నవన్నం, హదయవత్థు తేసఞ్ఞేవ విప్పయుత్తసహితానం వసేన. **నిస్సయపచ్చయే** చక్ఖాయతనాదీని ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతినిస్సయఉపనిస్సయపురేజాతఇన్ద్రియవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతానం నవన్నం వసేన. **పురేజాతపచ్చయే** రూపసద్దగన్ధరసాయతనాదీని ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతిఉపనిస్సయపురేజాతఅత్థిఅవిగతానం ఛన్నం వసేన. **ఆహారపచ్చయే** ఓజా ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతిఉపనిస్సయాహారఅత్థిఅవిగతానం ఛన్నం పచ్చయానం వసేన అనేకధా పచ్చయో హోతి. తంతంపచ్చయత్తం అవిజహన్తానం తేసం తేసం సబ్బత్థ ఆరమ్మణాధిపతిఅనన్తరసమనన్తరూపనిస్సయాదిపచ్చయతా వుత్తనయేన వేదితబ్బా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి అయం ఏకస్సానేకపచ్చయతో వినిచ్ఛయో.

అనేకేసఞ్చ ధమ్మానం, ఏకపచ్చయభావతోతి ఏతేసు హి ఠపేత్వా కమ్మపచ్చయం సేసేసు తేవీసతియా పచ్చయేసు అనేకే అనేకేసం ధమ్మానం ఏకతో ఏకేకం పచ్చయా హోన్తి. కమ్మపచ్చయో పన చేతనా ఏకధమ్మోవాతి అయం అనేకధమ్మానం ఏకపచ్చయభావతో వినిచ్ఛయో.

సభాగా విసభాగా చాతి ఏతేసు హి అనన్తరసమనన్తరఅనన్తరూపనిస్సయాసేవననత్థివిగతపచ్చయా సభాగా, తథా ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయా. పురేజాతపచ్చయో పనేత్థ పచ్ఛాజాతేన విసభాగో, తథా సమ్పయుత్తో విప్పయుత్తేన, అత్థి నత్థినా, విగతో అవిగతేనాతి అయం సభాగవిసభాగతో వినిచ్ఛయో.

యుగళాతి ఏత్థ అత్థసరిక్ఖతాయ సద్దసరిక్ఖతాయ కాలపటిపక్ఖతాయ హేతుఫలతాయ అఞ్ఞమఞ్ఞపటిపక్ఖతాయాతి ఇమేహి కారణేహి యుగళం వేదితబ్బం. అనన్తరసమనన్తరా హి అత్థసరిక్ఖతాయ ఏకం యుగళం నామ. నిస్సయూపనిస్సయా సద్దసరిక్ఖతాయ, పురేజాతపచ్ఛాజాతా కాలపటిపక్ఖతాయ, కమ్మవిపాకా హేతుఫలతాయ, సమ్పయుత్తవిప్పయుత్తా అఞ్ఞమఞ్ఞపటిపక్ఖతాయ ఏకం యుగళం, తథా అత్థినత్థిపచ్చయా, విగతఅవిగతపచ్చయాతి అయం యుగళతో వినిచ్ఛయో.

జనకాదితోతి జనకోపత్థమ్భకతో. ఏతేసు హి అనన్తరసమనన్తరూపనిస్సయపకతూపనిస్సయాసేవనపచ్చయా, నానక్ఖణికో కమ్మపచ్చయో, నత్థివిగతపచ్చయా చాతి ఇమే జనకా ఏవ, న ఉపత్థమ్భకా. పచ్ఛాజాతపచ్చయో ఉపత్థమ్భకో ఏవ, న జనకో. సేసా జనకా చేవ ఉపత్థమ్భకా చాతి అయం జనకాదితో వినిచ్ఛయో.

సబ్బట్ఠానాదిభేదాతి సబ్బట్ఠానికఅసబ్బట్ఠానికభేదతో. ఏతేసు హి సహజాతనిస్సయఅత్థిఅవిగతపచ్చయా సబ్బట్ఠానికా. సబ్బేసు పచ్చయుప్పన్నేసు ఇచ్ఛితబ్బా. ఏతేహి వినా ఉప్పజ్జమానో ఏకధమ్మోపి నత్థి. సేసా అసబ్బట్ఠానికా. తత్థ చ ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతిఅనన్తరసమనన్తరానన్తరూపనిస్సయపకతూపనిస్సయపురేజాతాసేవనసమ్పయుత్త

అత్థినత్థివిగతపచ్చయా అరూపధమ్మానఞ్ఞేవ కారణతో అసబ్బట్ఠానికా. తథా పచ్ఛాజాతపచ్చయో రూపానఞ్ఞేవ కారణతో, సేసా ఏకచ్చానం రూపారూపధమ్మానం కారణతో అసబ్బట్ఠానికా. అయం సబ్బట్ఠానాదిభేదతో వినిచ్ఛయో.

రూపారూపవికప్పతోతి రూపం రూపస్స, రూపం అరూపస్సాతిఆది వికప్పతో. ఏతేసు హి ఏకోపి పచ్చయో రూపమేవ హుత్వా రూపస్సేవ పచ్చయో భవన్తో నామ నత్థి, రూపమేవ పన అరూపస్సేవ అత్థి, సో పురేజాతపచ్చయో ఏకో ఏవ. రూపమేవ హుత్వా రూపారూపస్సేవ పచ్చయో నామాతిపి నత్థి, అరూపమేవ హుత్వా అరూపస్సేవ పచ్చయోపి అత్థి, సో అనన్తరసమనన్తరఆసేవనసమ్పయుత్తనత్థివిగతవసేన ఛబ్బిధో. అరూపమేవ పన రూపస్సేవ పచ్చయోపి అత్థి, సో పచ్ఛాజాతపచ్చయో ఏకో ఏవ. అరూపమేవ హుత్వా రూపారూపానమ్పి అత్థి, సో హేతుకమ్మవిపాకఝానమగ్గవసేన పఞ్చవిధో. రూపారూపపఞ్ఞత్తి హుత్వా అరూపస్సేవ పచ్చయోపి అత్థి, సో ఆరమ్మణఉపనిస్సయవసేన దువిధో. రూపారూపం పన రూపారూపస్సాపి అత్థి, సో అధిపతిసహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయాహారిన్ద్రియవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన నవవిధోతి అయం రూపారూపవికప్పతో వినిచ్ఛయో.

భవతోతి ఇమేసు హి పచ్చయేసు పఞ్చవోకారభవే తావ న కోచి పచ్చయో న లబ్భతి నామ, సబ్బేపి లబ్భన్తి. చతువోకారభవే పన పురేజాతపచ్ఛాజాతవిప్పయుత్తపచ్చయే అపనేత్వా సేసా ఏకవీసతిమేవ. ఏకవోకారభవే సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయకమ్మిన్ద్రియఅత్థిఅవిగతవసేన సత్తేవ. బాహిరే పన అనిన్ద్రియబద్ధరూపే తేసు కమ్మిన్ద్రియవజ్జా పఞ్చేవ లబ్భన్తీతి అయం భవతో వినిచ్ఛయో.

సఙ్గహాతి సబ్బేపి హి ఇమే చతువీసతి పచ్చయా ఆరమ్మణసహజాతఉపనిస్సయపురేజాతపచ్ఛాజాతకమ్మాహారిన్ద్రియేసు అట్ఠసు చ పచ్చయేసు సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. కథం? తేసు హి హేతుఅఞ్ఞమఞ్ఞవిపాకఝానమగ్గసమ్పయుత్తపచ్చయా ఛ సహజాతపచ్చయే సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. అనన్తరసమనన్తరాసేవననత్థివిగతపచ్చయా పఞ్చ అనన్తరూపనిస్సయే ఉపనిస్సయపచ్చయే. నిస్సయపచ్చయో సహజాతపురేజాతభేదతో దువిధో. తత్థ సహజాతో సహజాతపచ్చయే, పురేజాతో పురేజాతపచ్చయే. అధిపతిపచ్చయోపి ఆరమ్మణభూతో ఆరమ్మణూపనిస్సయే, సహజాతభూతో సహజాతపచ్చయే. విప్పయుత్తపచ్చయోపి సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతభూతతాయ తత్థ తత్థ సఙ్గహం గచ్ఛతి. అత్థిఅవిగతపచ్చయాపి సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతాహారిన్ద్రియభూతతాయ తత్థ తత్థ పచ్చయేసు సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. ఏవం ఇమేసు పచ్చయేసు సబ్బపచ్చయానం సఙ్గహో వేదితబ్బో. తేనేవ తికపట్ఠానపాళియం పచ్చనీయనయే ఇమేసం అట్ఠన్నం పచ్చయానం వసేనేవ కతిపయపఞ్హా విస్సజ్జితా. ఇమేసం పన అట్ఠన్నమ్పి అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్గహోపి అత్థియేవ. తేసు హి ఆరమ్మణపచ్చయో అధిపతిభూతో ఉపనిస్సయే , అనధిపతిభూతో న కత్థచీతి ఆరమ్మణపచ్చయో హుత్వా విసుఞ్ఞేవ తిట్ఠతి. కమ్మపచ్చయోపి సహజాతో సహజాతే. నానక్ఖణికో పన బలవా విపాకధమ్మానం ఉపనిస్సయో హోతీతి ఉపనిస్సయపచ్చయే సఙ్గహం గచ్ఛతి. బలవాపి పన కమ్మజరూపానం, దుబ్బలో అరూపానం నానక్ఖణికకమ్మపచ్చయో హుత్వా విసుఞ్ఞేవ తిట్ఠతి. ఆహారపచ్చయోపి అరూపభూతో సహజాతే, రూపభూతో న కత్థచీతి విసుఞ్ఞేవ తిట్ఠతి, ఇన్ద్రియపచ్చయోపి అరూపభూతో సహజాతే, పసాదిన్ద్రియా పురేజాతే, రూపజీవితిన్ద్రియం న కత్థచి సఙ్గహం గచ్ఛతీతి ఇన్ద్రియపచ్చయో హుత్వా విసుఞ్ఞేవ తిట్ఠతీతి ఏవమేవం అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్గహోపి అత్థేవ. సబ్బేపి పనేతే చతువీసతి పచ్చయా ఆరమ్మణఉపనిస్సయకమ్మఅత్థిపచ్చయేసు చతూసుపి సఙ్గహం గచ్ఛన్తీతి అయం సఙ్గహతో వినిచ్ఛయో. అయం అనుత్తానపదత్థసహితో సఙ్ఖేపత్థవినిచ్ఛయో.

పకిణ్ణకవినిచ్ఛయో నిట్ఠితో.

విభఙ్గనయే పనేత్థ పాళివవత్థానం తావ సఙ్ఖేపతో ఏవం వేదితబ్బం. **పట్ఠానపాళియం** హి "హేతుపచ్చయో...పే॰... అవిగతపచ్చయో"తి పచ్చయపదాని మాతికావసేన నిక్ఖిపిత్వా తేసం పచ్చయానం – "హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదినా నయేన పచ్చయభాజనీయసఙ్ఖాతో నిద్దేసవారో పఠమం వుత్తో. సోపి చ అనన్తరసఙ్ఖేపత్థవినిచ్ఛయో తత్థ తత్థ దస్సితో ఏవ. తదనన్తరం తేసం చతువీసతియా పచ్చయానం కుసలత్తికాదయో ద్వావీసతితికే, హేతుదుకాదయో సతం దుకే చ నిస్సాయ నానానయతో విభజనవసేన చతువీసతిసమన్తపట్ఠానసమోధానం అనన్తనయసమన్తపట్ఠానం విభత్తం. కథం? చతుబ్బిధం హి పట్ఠానం – అనులోమపట్ఠానం, పచ్చనీకపట్ఠానం, అనులోమపచ్చనీకపట్ఠానం, పచ్చనీకానులోమపట్ఠానన్తి. తత్థ "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా"తిఆదినా, "హేతుం ధమ్మం పటిచ్చ హేతుధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా"తిఆదినా కుసలాదీనం, హేతుఆదీనఞ్చ ధమ్మానం అనులోమవసేన పవత్తం **అనులోమపట్ఠానం** నామ. "నకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ నకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా...పే॰... నహేతుం ధమ్మం పటిచ్చ నహేతుధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా"తిఆదినా కుసలాదీనం, హేతుఆదీనఞ్చ ధమ్మానం పచ్చనీకవసేన పవత్తం **పచ్చనీకపట్ఠానం** నామ. "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ నకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా...పే॰... హేతుం ధమ్మం పటిచ్చ నహేతుధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా"తిఆదినా పవత్తం **అనులోమపచ్చనీకపట్ఠానం** నామ . "నకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో...పే॰... నహేతుం ధమ్మం పటిచ్చ హేతుధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా"తిఆదినా పవత్తం **పచ్చనీకానులోమపట్ఠానం** నామ.

ఏవమేతేసు చతూసు పట్ఠానేసు యం ధమ్మం అనులోమపట్ఠానం నామ, తం తావ ఛబ్బిధం హోతి – తికపట్ఠానం దుకపట్ఠానం దుకతికపట్ఠానం తికదుకపట్ఠానం తికతికపట్ఠానం దుకదుకపట్ఠానన్తి. యథా చేతం, ఏవం పచ్చనీకపట్ఠానాదీనిపి తీణి తీణి పచ్చేకన్తి చతువీసతిసమన్తపట్ఠానసమోధానం పట్ఠానప్పకరణం వేదితబ్బం. సమ్మాసమ్బుద్ధేన హి అనులోమపట్ఠానే ద్వావీసతితికే నిస్సాయ **తికపట్ఠానం** నామ నిద్దిట్ఠం. సతం దుకే నిస్సాయ **దుకపట్ఠానం** నామ. తతో తికే దుకేసు పక్ఖిపిత్వా **దుకతికపట్ఠానం** నామ. తతో దుకే తికేసు పక్ఖిపిత్వా **తికదుకపట్ఠానం** నామ. తికే పన తికేసుయేవ పక్ఖిపిత్వా **తికతికపట్ఠానం** నామ. దుకే చ దుకేసు ఏవ పక్ఖిపిత్వా **దుకదుకపట్ఠానం** నామ నిద్దిట్ఠం. పఠమం తావేత్థ అనులోమపట్ఠానే తికపట్ఠాననయో నిద్దిట్ఠో. ఏవం పచ్చనీకపట్ఠానే, అనులోమపచ్చనీకపట్ఠానే, పచ్చనీకానులోమపట్ఠానేతి చతువీసతిసమన్తపట్ఠానం దేసితం.

ఏత్థ చ దువిధం అనులోమం, పచ్చనీకఞ్చ ధమ్మానులోమం ధమ్మపచ్చనీకం, పచ్చయానులోమం పచ్చయపచ్చనీకన్తి. తత్థ "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో"తిఆదినా కుసలాదీనం తికధమ్మానం, హేతుఆదీనం దుకధమ్మానఞ్చ అనులోమదేసనావసేన **ధమ్మానులోమం** వేదితబ్బం. "నకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ నకుసలో ధమ్మో"తిఆదినా తికదుకధమ్మానం పచ్చనీకవసేన **ధమ్మపచ్చనీకం** వేదితబ్బం. "హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా"తి ఏవం చతువీసతియా పచ్చయానం అనులోమదేసనావసేన **పచ్చయానులోమం** వేదితబ్బం. "నహేతుపచ్చయా నారమ్మణపచ్చయా"తి ఏవం పచ్చయానం పచ్చనీకవసేన **పచ్చయపచ్చనీకఞ్చ** వేదితబ్బం. తత్ర యదిదం ధమ్మానులోమం ధమ్మపచ్చనీకఞ్చ, తస్స వసేన చతువీసతిసమన్తపట్ఠానం వేదితబ్బం. పచ్చయానులోమం పచ్చయపచ్చనీకఞ్చ అనులోమతికపట్ఠానాదీసు చతువీసతియా పట్ఠానేసు ఏకేకతికదుకేసు ఏవం లబ్భతి. తఞ్చ ఉపరి పాళినయదస్సనే ఏవ పాకటం భవిస్సతి. తత్రిమాని చతువీసతి పట్ఠానాని ఇమేసం తికదుకానం వసేన నిద్దిట్ఠత్తా తికపట్ఠానం...పే॰... దుకదుకపట్ఠానన్తి వుచ్చతి.

తేసు తికదుకేసు ఏకేకం తికదుకం ఇమేసం హేతుపచ్చయాదీనం చతువీసతియా పచ్చయానం అనులోమాదినయచతుక్కవసేన సత్తహి సత్తహి మహావారేహి విత్థారతో విభత్తం. కతమేహి సత్తహి? పటిచ్చవారో సహజాతవారో

పచ్చయవారో నిస్సయవారో సంసట్ఠవారో సమ్పయుత్తవారో పఞ్హావారోతి ఇమేహి . తత్థ "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో"తిఆదినా పటిచ్చాభిధానేన వుత్తో **పటిచ్చవారో** నామ. "కుసలం ధమ్మం సహజాతో, కుసలం ధమ్మం పచ్చయా, కుసలం ధమ్మం నిస్సాయ, కుసలం ధమ్మం సంసట్ఠో, కుసలం ధమ్మం సమ్పయుత్తో"తి ఏవం సహజాతాదిఅభిధానేహి వుత్తా పఞ్చ వారా **సహజాతాదివారాని**. పరతో చ సంసట్ఠసమ్పయుత్తవారేసు ద్వీసు అరూపధమ్మవసేనేవ పచ్చయపచ్చయుప్పన్నా చ, సేసేసు చతూసు వారేసు, సత్తమేవ పఞ్హావారే చ రూపారూపవసేన, పచ్చయవారే, నిస్సయవారే చ సహజాతపచ్ఛాజాతపురేజాతవసేన, సేసేసు సహజాతవసేన పచ్చయపచ్చయుప్పన్నా చ కథితాతి అయం విసేసో. సత్తమవారే పన యస్మా "కుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స హేతుపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదినా నయేన తే తే పఞ్హే ఉద్ధరిత్వా పున "కుసలా హేతూ సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధాన"న్తిఆదినా నయేన సబ్బేపి తే పఞ్హా నిజ్జటా, నిగ్గుమ్బా చ కత్వా విభత్తా, తస్మా సో వారో పఞ్హానం సాధుకం విభత్తత్తా **పఞ్హావారో**త్వేవ సఙ్ఖం గతో. ఇతి ఇమేహి సత్తహి మహావారేహి చతువీసతియా సమన్తపట్ఠానేసు సబ్బేపి తికదుకా చతువీసతియా పచ్చయానం అనులోమాదివసేన విత్థారతో విభత్తా. కథం? అనులోమపట్ఠానే హి యదిదం ద్వావీసతితికే నిస్సాయ తికపట్ఠానం నామ సబ్బపఠమం నిద్దిట్ఠం. తత్థ కుసలత్తికం తావ ఇమేహి పటిచ్చవారాదీహి మహావారేహి పచ్చయానులోమాదినయచతుక్కతో విభత్తం. తత్థ యో తావేస సబ్బపఠమో పటిచ్చవారో నామ, సో ఉద్దేసనిద్దేసతో దువిధో హోతి.

తత్థ ఉద్దేసవారో కుసలాదయో పటిచ్చ హేతుపచ్చయాదివసేన కుసలాదీనం యుత్తానం, అకుసలాదీనం అయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం ఉప్పత్తిపుచ్ఛనవసేనేవ పవత్తత్తా "పుచ్ఛావారో"తిపి, పుచ్ఛానఞ్ఞేవ పఞ్ఞాపనతో "పణ్ణత్తివారో"తిపి వుచ్చతి. న హి తత్థ విస్సజ్జనం అత్థి. నిద్దేసవారో పన పుచ్ఛావారే పరిపుచ్ఛితేసు పఞ్హేసు "సియా అకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్యా"తిఆదికం అయుత్తం పఞ్హం అనుద్ధరిత్వా లబ్భమానానఞ్ఞేవ పఞ్హానం వసేన పవత్తో. ఇతరేసు పన సహజాతాదీసు, సేసేసు చ తికేసు, సేసపట్ఠానేసు చ సబ్బత్థ పుచ్ఛావారో నత్థి, లబ్భమానవసేన సబ్బవిస్సజ్జనమేవ దస్సితన్తి ఇదమేత్థ సఙ్ఖేపతో పాళివవత్థానం.

ఇదాని పనేత్థ ఆదితో పట్ఠాయ ఏవం విభజ్జనయో వేదితబ్బో. అనులోమపట్ఠానస్మిఞ్హి తికపట్ఠానే కుసలత్తికస్స సత్తసు మహావారేసు పఠమస్స పటిచ్చవారస్స పుచ్ఛావారే తావ – "సియా కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య హేతుపచ్చయా…పే… అకుసలో ధమ్మో…పే… అబ్యాకతో…పే… కుసలో చ అబ్యాకతో చ…పే… అకుసలో చ అబ్యాకతో చ…పే… కుసలో చ అకుసలో చ…పే… కుసలో చ అకుసలో చ అబ్యాకతో చ ధమ్మా ఉప్పజ్జేయ్యుం హేతుపచ్చయా"తి కుసలపదమూలా సత్త పుచ్ఛా ఉద్ధటా.

ఏవం అకుసలపదమూలా, అబ్యాకతపదమూలా చ. "సియా కుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో…పే… సియా అకుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ…పే… సియా కుసలఞ్చ అకుసలఞ్చ…పే… సియా కుసలఞ్చ అకుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ ధమ్మం పటిచ్చా"తి ద్విమూలకా, తిమూలకా చ సత్త సత్త పుచ్ఛాతి ఏకూనపఞ్ఞాస పుచ్ఛా హేతుపచ్చయమూలకా ఉద్ధటా.

ఇమినావ నయేన "సియా కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య ఆరమ్మణపచ్చయా…పే… అవిగతపచ్చయా"తి ఏవం సేసపచ్చయమూలకాపి పుచ్ఛావేదితబ్బా. ఏకమూలకనయో.

యథా చ ఏకమూలకే, ఏవం "సియా కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా…పే… హేతుపచ్చయా అవిగతపచ్చయా"తిఆదినా ద్విమూలకేపి. "హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా

అధిపతిపచ్చయా...పే.... హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా అనన్తరపచ్చయా...పే.... హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా అవిగతపచ్చయా"తిఆదినా తిమూలకాదీసు సబ్బమూలకపరియోసానేసు వారేసు నయా వేదితబ్బా.
హేతుపచ్చయమూలకనయో.

యథా చ హేతుమూలకే, ఏవం "సియా కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య ఆరమ్మణపచ్చయా"తిఆదినా సేసపచ్చయమూలకేసుపి నయో ఞాతబ్బో. పచ్చయానులోమవారో. ఏతేనేవ ఉపాయేన "సియా కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య నహేతుపచ్చయా"తిఆదినా సబ్బప్పకారయుత్తో పచ్చయపచ్చనీకవారోపి. "సియా కుసలం ధమ్మం...పే.... ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా నారమ్మణపచ్చయా"తిఆదినా అనులోమపచ్చనీకపచ్చయవారోపి. "సియా కుసలం ధమ్మం...పే.... ఉప్పజ్జేయ్య నహేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా"తిఆదినా పచ్చనీయానులోమవారోపి సబ్బత్థ నేతబ్బోతి అయం తావేత్థ పుచ్ఛావారే నయో.

నిద్దేసవారో పన ఉద్దేసవారే దస్సితాసు పుచ్ఛాసు కుసలాకుసలాదీనం సహుప్పత్తియా అభావతో యా ఏతా "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ"తిఆదికా పుచ్ఛా సబ్బసో విస్సజ్జనం లభన్తి, తా పహాయ యా విస్సజ్జనం లభన్తి, తాసమేవ విస్సజ్జనవసేన పవత్తో. తత్రాయం నయో – "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా. కుసలం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ తయో ఖన్ధా. తయో ఖన్ధే పటిచ్చ ఏకో ఖన్ధో. ద్వే ఖన్ధే పటిచ్చ ద్వే ఖన్ధా. కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా. కుసలే ఖన్ధే పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూపం. కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో చ అబ్యాకతో చ ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి హేతుపచ్చయా. కుసలం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ తయో ఖన్ధా చిత్తసముట్ఠానఞ్చ రూపం. తయో ఖన్ధే పటిచ్చ ఏకో ఖన్ధో చిత్తసముట్ఠానఞ్చ రూపం. ద్వే ఖన్ధే పటిచ్చ ద్వే ఖన్ధా చిత్తసముట్ఠానఞ్చ రూప"న్తి ఏవం కుసలపదమూలాసు సత్తసు పుచ్ఛాసు తిస్సోవ లబ్భమానా విస్సజ్జితా. తథా అకుసలపదమూలాసుపి తిస్సోవ. అబ్యాకతపదమూలాసు పన "అబ్యాకతం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా. విపాకాబ్యాకతం కిరియాబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ తయో ఖన్ధా చిత్తసముట్ఠానఞ్చ రూపం...పే.... ద్వే ఖన్ధే పటిచ్చ ద్వే ఖన్ధా చిత్తసముట్ఠానఞ్చ రూపం. పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ తయో ఖన్ధా కటత్తా చ రూపం...పే.... ద్వే ఖన్ధా కటత్తా చ రూపం. ఖన్ధే పటిచ్చ వత్థు, వత్థుం పటిచ్చ ఖన్ధా. ఏకం మహాభూతం పటిచ్చ తయో మహాభూతా...పే.... ద్వే మహాభూతే పటిచ్చ ద్వే మహాభూతా. మహాభూతే పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూపం కటత్తారూపం ఉపాదారూప"న్తి ఏకావ. ద్విమూలికాదీసు చ "కుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా. కుసలే ఖన్ధే చ మహాభూతే చ పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూప"న్తి ఏకా. తథా "అకుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ పటిచ్చా"తి, ఏవం హేతుపచ్చయమూలికాసు ఏకూనపఞ్ఞాసాయ పుచ్ఛాసు నవేవ లబ్భమానా విస్సజ్జితా. సేసా చత్తాలీస మోఘపుచ్ఛాతి న విస్సజ్జితా. ఏవం ఉపరి ఆరమ్మణపచ్చయాదీసు విస్సజ్జితావసేసా మోఘపుచ్ఛాతి గహేతబ్బా. విజాననసుఖత్థం పన భగవతా పుచ్ఛావారే లబ్భమానా, అలబ్భమానా చ సబ్బాపి తా దస్సితాతి వేదితబ్బాతి.

తత్థ **కుసలం ధమ్మం పటిచ్చా**తి సహజాతేసు వేదనాక్ఖన్ధాదిభేదం ఏకం కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ పటిగన్త్వా, సహుప్పత్తిసఙ్ఖాతేన సదిసభావేన పత్వాతి అత్థో. సదిసత్థో హి ఏత్థ పటిసద్దో "పటిపుగ్గలో"తిఆదీసు వియ. **కుసలో ధమ్మో**తి సఞ్ఞాక్ఖన్ధాదిభేదో సహుప్పన్నో కుసలో ధమ్మో. **ఉప్పజ్జతీ**తి పాకటభావతో ఉద్ధం ఉప్పాదాదిం పాపుణాతి, అత్తానం వా పటిలభతి. **హేతుపచ్చయా**తి న కేవలం కుసలధమ్మమత్తమేవ పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి, అథ ఖో కుసలహేతునా హేతుపచ్చయతం సాధేన్తేన చ ఉప్పజ్జతీతి ఏవమత్థో గహేతబ్బో.

ఏవమిదం "ఉప్పజ్జేయ్యా"తి పుచ్ఛాయ "ఉప్పజ్జతీ"తి అవిసేసేన విస్సజ్జనం వత్వా ఇదాని యం ధమ్మం పటిచ్చ యే ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, తే పచ్చయపచ్చయుప్పన్నే ఖన్ధవసేన విసేసేత్వా దస్సేతుం "**కుసలం ఏకం ఖన్ధ**"న్తిఆది వుత్తం. యస్మా పనేత్థ ఏకో ఖన్ధో ఏకస్సేవ, ద్విన్నంయేవ వా, ద్వే వా పన ఏకస్సేవ పచ్చయా నామ న హోన్తి, తస్మా తే పకారేన అనామసిత్వా "ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ తయో ఖన్ధా"తిఆదినా పచ్చయభావేన గహితావసేసం సబ్బం పచ్చయుప్పన్నం కత్వా దస్సితన్తి వేదితబ్బం. ఏవం ఉపరిపి సబ్బత్థ. **చిత్తసముట్ఠానం రూప**న్తి ఇదం పటిచ్చత్థస్స సహజాతత్థత్తా యం కుసలేన సహజాతఞ్చేవ హేతుపచ్చయఞ్చ లభతి, తం దస్సేతుం వుత్తం "**విపాకాబ్యాకతం కిరియాబ్యాకత**"న్తి. ఏత్థ హేతుపచ్చయాధికారే అహేతుకా న గహేతబ్బా. **ఖన్ధే పటిచ్చ వత్థూ**తిఆది కటత్తారూపగ్గహణేన వత్థుస్మిం గహితేపి వత్థుం పటిచ్చ అరూపక్ఖన్ధానం ఉప్పత్తిదస్సనత్థం వుత్తం. **ఏకం మహాభూత**న్తిఆది పన రూపాబ్యాకతం పటిచ్చ రూపాబ్యాకతస్స ఉప్పత్తిదస్సనత్థం. హేతుపచ్చయే ఉపత్థమ్భకానమేవ చేత్థ చిత్తజానం, పటిసన్ధియం కమ్మజానఞ్చ అఞ్ఞమఞ్ఞం పచ్చయపచ్చయుప్పన్నతా గహేతబ్బా, న అహేతుకచిత్తజఉతుజాదీనం తేసం హేతుపచ్చయా ఉప్పత్తియా అభావతో. **మహాభూతే పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠాన**న్తిఆది మహాభూతే పటిచ్చ ఉపాదాదీనం ఉప్పత్తిదస్సనత్థం వుత్తం. ఇమినా ఉపాయేన ఆరమ్మణపచ్చయాదీసుపి విస్సజ్జనానం అత్థో వేదితబ్బో.

ఆరమ్మణపచ్చయే "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి ఆరమ్మణపచ్చయా. ఏకం ఖన్ధం...పే.... ద్వే ఖన్ధే పటిచ్చ ద్వే ఖన్ధా. అకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో ధమ్మో...పే.... అబ్యాకతం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి ఆరమ్మణపచ్చయా. విపాకాబ్యాకతం కిరియాబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధం...పే.... ద్వే ఖన్ధా. పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధం...పే.... ద్వే ఖన్ధా. వత్థుం పటిచ్చ ఖన్ధా"తి ఏవం తిస్సో విస్సజ్జితా. సేసా రూపమిస్సకత్తా, రూపస్స చ ఆరమ్మణపచ్చయేన అనుప్పత్తితో న గహితా. తేనేవ "వత్థుం పటిచ్చ ఖన్ధా"తి వత్వా "ఖన్ధే పటిచ్చ వత్థూ"తి న వుత్తం. ఏత్థ చ **ఆరమ్మణపచ్చయా**తి సహజాతం కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ ఉప్పజ్జమానో కుసలో ధమ్మో తతో అఞ్ఞేన అసహజాతేన ఛబ్బిధేన ఆరమ్మణభూతేన పచ్చయేనాతి ఏవం అత్థో గహేతబ్బో. న హి అత్తనా సహజాతం ఆరమ్మణం కత్వా చిత్తచేతసికా ఉప్పజ్జన్తి.

అధిపతిపచ్చయే హేతుపచ్చయసదిసం విస్సజ్జనం. అనన్తరసమనన్తరేసు పన రూపాభావతో ఆరమ్మణపచ్చయసదిసం. సహజాతపచ్చయేపి హేతుపచ్చయసదిసం. అబ్యాకతం పటిచ్చ అబ్యాకతుప్పత్తియా పన "బాహిరం ఏకం మహాభూతం పటిచ్చ...పే.... ద్వే మహాభూతా. మహాభూతే పటిచ్చ ఉపాదారూపం...పే.... ఆహారసముట్ఠానం ఏకం మహాభూతం...పే.... ద్వే మహాభూతా...పే.... ఉతుసముట్ఠానం ఏకం...పే.... ద్వే మహాభూతా...పే.... అసఞ్ఞసత్తానం ఏకం మహాభూతం పటిచ్చ...పే.... ద్వే మహాభూతా...పే.... కటత్తారూపం ఉపాదారూప"న్తి ఇదం అధికం. ఏవం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేపి. కేవలం తత్థ కటత్తారూపం ఉపాదారూపఞ్చ న గహితం తేసం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయత్తాభావా. నిస్సయపచ్చయేపి సహజాతపచ్చయసదిసం విస్సజ్జనం. పటిచ్చత్థస్స పన సహజాతత్థత్తా చక్ఖాదీసు పురేజాతనిస్సయా ఇధ న గహితాతి. ఉపనిస్సయపచ్చయేపి రూపస్స ఉపనిస్సయపచ్చయుప్పన్నత్తాభావా ఆరమ్మణపచ్చయసదిసమేవ విస్సజ్జనం.

పురేజాతపచ్చయే పన "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి పురేజాతపచ్చయా. కుసలం ఏకం...పే.... ద్వే ఖన్ధా. వత్థుం పురేజాతపచ్చయా. అకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో...పే.... అబ్యాకతం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో...పే.... పురేజాతపచ్చయా. విపాకాబ్యాకతం కిరియాబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధం...పే.... ద్వే ఖన్ధా. వత్థుం పురేజాతపచ్చయా"తి ఏవం తిస్సో పుచ్ఛా విస్సజ్జితా. తత్థ **వత్థుం పురేజాతపచ్చయా**తి ఇదం ఆరమ్మణపురేజాతనివత్తనత్థం వుత్తం. తం హి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనంయేవ పురేజాతపచ్చయతం సాధయతి, న మనోవిఞ్ఞాణధాతుయాతి ఇధ న గహితం.

పచ్ఛాజాతపచ్చయో ఇధ అరూపధమ్మేసు న లబ్భతి. రూపధమ్మేసు చ ఉపత్థమ్భకోవ, న జనకో, తస్మా "అబ్యాకతం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ"తిఆది న వత్తబ్బోవాతి అయం న గహితో. ఆసేవనపచ్చయేపి ఆరమ్మణపచ్చయే వియ తిస్సోవ పుచ్ఛా విస్సజ్జితా.

కమ్మపచ్చయే "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి కమ్మపచ్చయా. కుసలం ఏకం ఖన్ధం...పే.... అబ్యాకతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి...పే.... చిత్తసముట్ఠానఞ్చ రూపం...పే.... కుసలో చ అబ్యాకతో చ ధమ్మా...పే.... చిత్తసముట్ఠానం రూప"న్తి కుసలపదే తిస్సో, తథా అకుసలపదే. అబ్యాకతపదే పన "అబ్యాకతం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో...పే.... విపాకాబ్యాకతం కిరియాబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ...పే.... మహాభూతే పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూపం కటత్తారూపం ఉపాదారూపం, అసఞ్ఞసత్తానం...పే.... కటత్తారూపం ఉపాదారూప"న్తి ఏవం తిస్సో. "కుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో...పే.... కుసలే ఖన్ధే చ మహాభూతే చ పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూప"న్తిఆదినా సహజాతసదిసం విస్సజ్జనం. నత్థివిగతపచ్చయేసు ఆరమ్మణసదిసం.

ఏవం సబ్బపచ్చయేసు లబ్భమానపఞ్హో విస్సజ్జనం దస్సేత్వా తతో హేతుఅధిపతిఝానమగ్గపచ్చయా ఏకసదిసా. ఆరమ్మణానన్తరసమనన్తరూపనిస్సయాసేవననత్థివిగతపచ్చయా ఏకసదిసా. సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయఅత్థిఅవిగతా ఏకసదిసా. ఆసేవనపచ్చయే విపాకో న లబ్భతి. అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయే చిత్తజరూపం, ఉపాదారూపఞ్చ న లబ్భతీతిఆదినా పచ్చయానం అఞ్ఞమఞ్ఞసదిసత్తం వత్వా పున తేసం "హేతుయా నవ. ఆరమ్మణే తీణి. అధిపతియా నవ. అనన్తరసమనన్తరేసు తీణి. సహజాతే నవ. అఞ్ఞమఞ్ఞే తీణి. నిస్సయే నవ. ఉపనిస్సయే తీణి. పురేజాతే తీణి. ఆసేవనే తీణి. కమ్మే నవ. విపాకే ఏకం. ఆహారే నవ. ఇన్ద్రియే నవ. ఝానే నవ. మగ్గే నవ. సమ్పయుత్తే తీణి. విప్పయుత్తే నవ. అత్థియా నవ. నత్థియా తీణి. విగతే తీణి. అవిగతే నవా"తి ఏవం హేతుపచ్చయాదీనం ఏకేకస్మిం పుచ్ఛావిస్సజ్జనవారగణనా వుత్తాతి అయం ఏకమూలకనయో.

యథా చ ఏకమూలకే, ఏవం "హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా"తిఆదినా ద్వీమూలకాదీసుపి సబ్బమూలకపరియోసానేసు యథానురూపం నయో నేతబ్బో. పాళియమ్పి విత్థారనయం అదస్సేత్వా "హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణే తీణీ"తిఆదినా విస్సజ్జనవారగణనభేదో దస్సితోతి అయం పచ్చయానులోమే నయో.

పచ్చయపచ్చనీయే పన "అకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి నహేతుపచ్చయా. విచికిచ్ఛాసహగతే ఉద్ధచ్చసహగతే ఖన్ధే పటిచ్చ విచికిచ్ఛాసహగతో ఉద్ధచ్చసహగతో మోహో. అబ్యాకతం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి నహేతుపచ్చయా. అహేతుకం విపాకాబ్యాకతం కిరియాబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధం...పే.... ద్వే ఖన్ధా చిత్తసముట్ఠానఞ్చ రూపం. అహేతుకపటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధం...పే.... ద్వే ఖన్ధా కటత్తా చ రూపం...పే.... వత్థుం పటిచ్చ ఖన్ధా. ఏకం మహాభూతం పటిచ్చ...పే.... మహాభూతే పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూపం, కటత్తారూపం ఉపాదారూపం...పే.... ఏకం మహాభూతం పటిచ్చ...పే.... ఉపాదారూప"న్తి ఇమా ద్వే విస్సజ్జితా.

నారమ్మణపచ్చయే "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో...పే.... కుసలే...పే.... అకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో...పే.... అకుసలే...పే.... అబ్యాకతం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో...పే.... కుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో...పే.... చిత్తసముట్ఠానం రూపం, అకుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో...పే.... మహాభూతే పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూప"న్తి ఇమా పఞ్చ విస్సజ్జితా.

నాధిపతిపచ్చయే "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో…పే॰… కుసలం ఏకం ఖన్ధం…పే॰… ద్వే ఖన్ధా. కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో…పే॰… కుసలే ఖన్ధే పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూపం. కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో చ అబ్యాకతో చ ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి…పే॰… అకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో…పే॰… ద్వే ఖన్ధే పటిచ్చ ద్వే ఖన్ధా, అకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో…పే॰… అకుసలే ఖన్ధే పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూపం. అకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో చ అబ్యాకతో చ ధమ్మా…పే॰… అబ్యాకతం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో …పే॰… మహాభూతే పటిచ్చ…పే॰… కటత్తారూపం ఉపాదారూపం. కుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో…పే॰… కుసలే ఖన్ధే చ మహాభూతే చ పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూపం. అకుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో…పే॰… అకుసలే ఖన్ధే చ మహాభూతే చ పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూప"న్తి నవ పుచ్ఛా విస్సజ్జితా. నానన్తరనసమనన్తరపచ్చయా నారమ్మణపచ్చయసదిసా.

నాఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయే "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో…పే॰… కుసలే…పే॰… చిత్తసముట్ఠానం రూపం. అకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో…పే॰… అకుసలే…పే॰… చిత్తసముట్ఠానం రూపం. అబ్యాకతం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో…పే॰… విపాకాబ్యాకతే కిరియాబ్యాకతే ఖన్ధే పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూపం. పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతే…పే॰… కటత్తా రూపం. మహాభూతే పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూపం కటత్తారూపం ఉపాదారూపం. బాహిరే మహాభూతే పటిచ్చ ఉపాదారూపం. ఆహారసముట్ఠానే మహాభూతే పటిచ్చ ఉపాదారూపం. ఉతుసముట్ఠానే…పే॰… ఉపాదారూపం. అసఞ్ఞసత్తానం మహాభూతే పటిచ్చ కటత్తారూపం ఉపాదారూపం. కుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో…పే॰… కుసలే ఖన్ధే చ మహాభూతే చ పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూపం. అకుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో…పే॰… అకుసలే ఖన్ధే చ మహాభూతే చ పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూప"న్తి పఞ్చ విస్సజ్జితా. తత్థ **విపాకాబ్యాకతే ఖన్ధే పటిచ్చ కటత్తారూప**న్తి హదయవత్థువజ్జం వేదితబ్బం. నఉపనిస్సయపచ్చయో నారమ్మణపచ్చయసదిసో.

నపురేజాతపచ్చయే "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో…పే॰… అరూపే కుసలం…పే॰… ద్వే ఖన్ధా. కుసలం పటిచ్చ అబ్యాకతో…పే॰… చిత్తసముట్ఠానం రూప"న్తి కుసలపదే ద్వే, తథా అకుసలపదేపి. "అబ్యాకతం పటిచ్చ అబ్యాకతో…పే॰… అరూపే విపాకాబ్యాకతం కిరియాబ్యాకతం…పే॰… బాహిరం…పే॰… ఉపాదారూపం. కుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో. కుసలే ఖన్ధే చ మహాభూతే చ పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూపం. అకుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ…పే॰… అకుసలే ఖన్ధే చ…పే॰… రూప"న్తి ఇమా తిస్సోతి సత్త విస్సజ్జితా. నపచ్ఛాజాతనాసేవనపచ్చయా నాధిపతిపచ్చయసదిసా. తత్థ కుసలాకుసలకిరియానం పఠమజవనవసేన నాసేవనపచ్చయప్పవత్తి వేదితబ్బా.

నకమ్మపచ్చయే "కుసలం పటిచ్చ కుసలో, కుసలా చేతనా. అకుసలం పటిచ్చ అకుసలో, అకుసలా చేతనా. అబ్యాకతం పటిచ్చ అబ్యాకతో, విపాకకిరియా చేతనా. బాహిరం, ఆహారసముట్ఠానం, ఉతుసముట్ఠాన"న్తి తిస్సో విస్సజ్జితా.

నవిపాకపచ్చయే "కుసలం పటిచ్చ కుసలో, అబ్యాకతో. కుసలో చ అబ్యాకతో చా"తి కుసలపదే తిస్సో, తథా అకుసలపదేపి. "అబ్యాకతం పటిచ్చ అబ్యాకతో…పే॰… బాహిరం ఆహారసముట్ఠానం ఉతుసముట్ఠానం అసఞ్ఞ…పే॰… ఉపాదారూపం…పే॰… అకుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ అబ్యాకతో"తి ఇమా తిస్సోతి నవ విస్సజ్జితా.

నాహారపచ్చయే "అబ్యాకతం పటిచ్చ అబ్యాకతో. బాహిరం ఉతుసముట్ఠానం, అసఞ్ఞ…పే॰… ఉపాదారూప"న్తి ఏకావ.

నఇన్ద్రియపచ్చయే “అబ్యాకతం పటిచ్చ అబ్యాకతో. బాహిరం ఆహారసముట్ఠానం...పే.... ఉతుసముట్ఠానం...పే.... అసఞ్ఞసత్తానం మహాభూతే పటిచ్చ రూపజీవితిన్ద్రియ”న్తి ఏకావ.

నఝానపచ్చయే “అబ్యాకతం పటిచ్చ అబ్యాకతో. పఞ్చవిఞ్ఞాణసహగతం...పే.... బాహిరం ఆహారఉతుఅసఞ్ఞఉపాదారూప”న్తి ఏకావ.

నమగ్గపచ్చయే “అబ్యాకతం పటిచ్చ అబ్యాకతో. అహేతుకం విపాకాబ్యాకతం కిరియాబ్యాకతం...పే.... చిత్తసముట్ఠానం... పే.... అహేతుకపటిసన్ధిక్ఖణే విపాకా...పే.... కటత్తా చ రూపం...పే.... బాహిరం ఆహారఉతుఅసఞ్ఞఉపాదారూప”న్తి ఏకావ.

నసమ్పయుత్తపచ్చయో నారమ్మణపచ్చయసదిసో.

నవిప్పయుత్తపచ్చయే “కుసలం పటిచ్చ కుసలో. అరూపే కుసలోవ. అకుసలం...పే.... అరూపే అకుసలో. అబ్యాకతం పటిచ్చ అబ్యాకతో, అరూపే విపాకకిరియాబ్యాకతం. బాహిరం అసఞ్ఞ...పే.... ఉపాదారూప”న్తి ఇమా తిస్సోవ పుచ్ఛా విస్సజ్జితా. నోనత్థినోవిగతపచ్చయా నారమ్మణపచ్చయసదిసా. నసహజాతననిస్సయనోఅత్థినోఅవిగతపచ్చయా పనేత్థ చత్తారోపి న లబ్భన్తీతి.

ఏవం పచ్చనీకే లబ్భమానపఞ్హవిస్సజ్జనం దస్సేత్వా తతో “నహేతుయా ద్వే. నారమ్మణే పఞ్చ. నాధిపతియా నవ. నానన్తరే నసమనన్తరే నాఞ్ఞమఞ్ఞే నఉపనిస్సయే పఞ్చ. నపురేజాతే సత్త. నపచ్ఛాజాతే నాసేవనే నవ. నకమ్మే తీణి. నవిపాకే నవ. నాహారే నఇన్ద్రియే నఝానే నమగ్గే ఏకం. నసమ్పయుత్తే పఞ్చ. నవిప్పయుత్తే తీణి. నోనత్థినోవిగతేసు పఞ్చా”తి విస్సజ్జనవారగణనా వుత్తాతి అయం ఏకమూలకనయో.

ఇమినావ నయేన ద్విమూలకాదీసుపి యథానురూపం నయో నేతబ్బో, పాళియం పన “నహేతుపచ్చయా నారమ్మణే ఏక”న్తిఆదినా విస్సజ్జనవారగణనావ దస్సితాతి అయం పచ్చయపచ్చనీయనయో.

ఇమినా వుత్తానుసారేనేవ “కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా నారమ్మణపచ్చయా”తిఆదినా అనులోమపచ్చనీయనయే, “అకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి నహేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా”తిఆదినా పచ్చనీయానులోమనయే పఞ్హవిస్సజ్జననయో వేదితబ్బో . పాళియం పనేత్థ విస్సజ్జనవారగణనావ దస్సితాతి అయం అనులోమపచ్చనీయకుసలత్తికే పటిచ్చవారనయో.

సహజాతవారాదీసుపి ఛవారేసు పటిచ్చవారే వుత్తానుసారేన సబ్బత్థ నయో నేతబ్బో. యే పన తత్థ తత్థ పాళివిసేసా, అత్థవిసేసా చ ఉపలబ్భన్తి, తే పట్ఠానపాళిఅట్ఠకథాసు ఏవ సబ్బాకారతో గహేతబ్బా. ఇధ పన తే సబ్బే సఙ్ఖేపనయతో దస్సియమానాపి గన్థభారియం కరోన్తీతి న దస్సితా.

తేసు పన వారేసు “కుసలం ధమ్మం సహజాతో కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా. కుసలం ధమ్మం పచ్చయా... కుసలం ధమ్మం నిస్సాయ... కుసలం ధమ్మం సంసట్ఠో... కుసలం ధమ్మం సమ్పయుత్తో కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా”తి ఏవం ఆదితో పఞ్చసు వారేసు పాళిగతి ఞాతబ్బా. తేసు చ పటిచ్చసహజాతా ఏకత్థా, పచ్చయనిస్సయా ఏకత్థా, సంసట్ఠసమ్పయుత్తా ఏకత్థా. తత్థ “కుసలం ధమ్మం సహజాతో”తిఆదీసు కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ తేన సహజాతో

హుత్వాతిఆదినా యథానురూపం అత్థో వేదితబ్బో. పచ్ఛిమే పన పఞ్హావారే “కుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స హేతుపచ్చయేన పచ్చయో. కుసలా హేతూ సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయో. కుసలో అబ్యాకతస్స... పే.... కుసలస్స చ అబ్యాకతస్స చ...పే.... కుసలా హేతూ సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం చిత్తసముట్ఠానానఞ్చా”తిఆదినా హేతుపచ్చయే,

“కుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో. దానం దత్వా సీలం సమాదియిత్వా ఉపోసథకమ్మం కత్వా తం పచ్చవేక్ఖతి. పుబ్బే సుచిణ్ణాని...పే.... ఝానా వుట్ఠహిత్వా ఝానం... సేఖా గోత్రభుం వోదానం మగ్గం పచ్చవేక్ఖన్తి. సేఖా వా పుథుజ్జనా వా కుసలం అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో విపస్సన్తి. చేతోపరియఞాణేన కుసలచిత్తసమఙ్గిస్స చిత్తం జానన్తి . ఆకాసానఞ్చాయతనకుసలం విఞ్ఞాణఞ్చాయతనకుసలస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో. ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనకుసలం నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనకుసలస్స... కుసలా ఖన్ధా ఇద్ధివిధఞాణస్స చేతోపరియపుబ్బేనివాసయథాకమ్మూపగఅనాగతంసఞాణస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో.

కుసలో అకుసలస్స...పే.... దానం దత్వా...పే.... కత్వా తం అస్సాదేతి అభినన్దతి. తం ఆరబ్భ రాగో ఉప్పజ్జతి. దిట్ఠి విచికిచ్ఛా ఉద్ధచ్చం దోమనస్సం ఉప్పజ్జతి. పుబ్బే సుచిణ్ణాని అస్సాదేతి ...పే.... దోమనస్సం ఉప్పజ్జతి. ఝానా వుట్ఠహిత్వా ఝానం అస్సాదేతి...పే.... ఉద్ధచ్చం ఉప్పజ్జతి. ఝానే పరిహీనే విప్పటిసారిస్స దోమనస్సం ఉప్పజ్జతి.

కుసలో అబ్యాకతస్స...పే.... పచ్చయో. అరహా మగ్గం పచ్చవేక్ఖతి. పుబ్బే సుచిణ్ణాని... కుసల...పే.... విపస్సతి...పే.... విపాకో తదారమ్మణతా ఉప్పజ్జతి. ఆకాసానఞ్చాయతనకుసలం విఞ్ఞాణఞ్చాయతనవిపాకస్స...పే.... కిరియస్స. ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతన...పే.... విపాకస్స చ కిరియస్స చ. కుసలా ఖన్ధా చేతోపరియ...పే.... అనాగతంసఞాణస్స ఆవజ్జనాయ.

అకుసలో అకుసలస్స...పే.... పచ్చయో. రాగం అస్సాదేతి...పే.... ఉద్ధచ్చం ఉప్పజ్జతి. అకుసలో కుసలస్స...పే.... పచ్చయో. సేఖా పహీనే కిలేసే...పే.... అనాగతంసఞాణస్స. అకుసలో అబ్యాకతస్స... అరహా పహీనే కిలేసే...పే.... ఆవజ్జనాయ.

అబ్యాకతో అబ్యాకతస్స... అరహా ఫలం పచ్చవేక్ఖతి. నిబ్బానం, చక్ఖుం...పే.... ఫోట్ఠబ్బం విపస్సతి. దిబ్బేన చక్ఖునా రూపం పస్సతి...పే.... ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనకిరియం...పే.... కిరియస్స. రూపాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స...పే.... ఆవజ్జనాయ. అబ్యాకతో కుసలస్స... సేఖా ఫలం...పే.... అనాగతంసఞాణస్స. అబ్యాకతో అకుసలస్స... చక్ఖుం అస్సాదేతీ”తిఆదినా ఆరమ్మణపచ్చయే చ,

“కుసలో కుసలస్స అధిపతిపచ్చయేన పచ్చయో. ఆరమ్మణాధిపతి, సహజాతాధిపతి. ఆరమ్మణాధిపతి – దానం దత్వా”తిఆదినా అధిపతిపచ్చయే చ,

“కుసలో కుసలస్స అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో”తిఆదినా విత్థారతో అనన్తరసమనన్తరసహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయపచ్చయేసు చ,

“కుసలో కుసలస్స ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో. ఆరమ్మణూపనిస్సయో అనన్తరూపనిస్సయో పకతూపనిస్సయో. ఆరమ్మణూపనిస్సయో – దానం దత్వా”తిఆదినా ఆరమ్మణపచ్చయే వుత్తనయేన, “అనన్తరూపనిస్సయో – పురిమా పురిమా

కుసలా ఖన్ధా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమాన”న్తిఆదినా అనన్తరపచ్చయే వుత్తనయేనేవ, “పకతూపనిస్సయో – సద్ధం ఉపనిస్సాయ... పే॰... ఉపోసథకమ్మం కరోతి. ఝానం, విపస్సనం, మగ్గం, అభిఞ్ఞం, సమాపత్తిం ఉప్పాదేతి. సీలం, సుతం, చాగం, పఞ్ఞం ఉపనిస్సాయ...పే॰... పఠమస్స ఝానస్స పరికమ్మం పఠమస్స ఝానస్స ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో...పే॰... ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనస్స...పే॰... యథాకమ్మూపగఞాణం అనాగతంసఞాణస్స...పే॰... పఠమస్స మగ్గస్స పరికమ్మం పఠమస్స...పే॰... తతియో మగ్గో చతుత్థస్స. మగ్గో సేఖానం అత్థపటిసమ్భిదాయ...పే॰... ఠానాఠానకోసల్లస్స ఉపనిస్సయ. కుసలో అకుసలస్స...పే॰... ఆరమ్మణూపనిస్సయో. పకతూప...పే॰... పకతూపనిస్సయో – సద్ధం ఉపనిస్సాయ మానం జప్పేతి. దిట్ఠిం గణ్హాతి...పే॰... సద్ధా సీలం సుతం చాగో పఞ్ఞా రాగస్స, దోసస్స, మోహస్స, మానస్స, దిట్ఠియా. పత్థనాయ...పే॰... కుసలో అబ్యాకతస్స...పే॰... ఆరమ్మణూపనిస్సయో. అనన్తరూపనిస్సయో. పకతూప...పే॰... పకతూపనిస్సయో – సద్ధం ఉపనిస్సాయ అత్తానం ఆతాపేతి...పే॰... కాయికస్స సుఖస్స, దుక్ఖస్స, ఫలసమాపత్తియా. కుసలం కమ్మం విపాకస్స...పే॰... మగ్గో అరహతో అత్థపటిసమ్భిదాయ పచ్చయో.

అకుసలో అకుసలస్స...పే॰... పకతూపనిస్సయో – రాగం ఉపనిస్సాయ పాణం హనతి...పే॰... సమ్ఫం పలపతి...పే॰... సఙ్ఘం భిన్దతి. దోసం, మోహం, మానం, దిట్ఠిం, పత్థనం ఉపనిస్సాయ...పే॰... సఙ్ఘం భిన్దతి...పే॰... పాణాతిపాతో పాణాతిపాతస్స...పే॰... సఙ్ఘభేదకమ్మస్స...పే॰... పచ్చయో.

అకుసలో కుసలస్స...పే॰... పకతూపనిస్సయో – రాగం ఉపనిస్సాయ దానం దేతి...పే॰... మగ్గం ఉప్పాదేతి...పే॰... సమాపత్తిం ఉప్పాదేతి. రాగో...పే॰... పత్థనా. సద్ధాయ, సీలస్స...పే॰... పఞ్ఞాయ ఉపనిస్సయ. పాణం హన్త్వా తస్స పటిఘాతత్థాయ దానం దేతీ”తిఆదినా చ ఉపనిస్సయపచ్చయే చ,

“అబ్యాకతో అబ్యాకతస్స పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయో...పే॰... ఆరమ్మణపురేజాతం – అరహా చక్ఖుం...పే॰... ఫోట్ఠబ్బే, వత్థుం విపస్సతి...పే॰... దిబ్బేన చక్ఖునా రూపం పస్సతి...పే॰... రూపాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స...పే॰... వత్థుపురేజాతం – చక్ఖాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స...పే॰... వత్థు విపాకాబ్యాకతాన”న్తిఆదినా పురేజాతపచ్చయే చ,

“కుసలో అబ్యాకతస్స...పే॰... పచ్ఛాజాతా కుసలా ఖన్ధా పురేజాతస్స ఇమస్స కాయస్సా”తిఆదినా పచ్ఛాజాతపచ్చయే చ,

“కుసలో కుసలస్స...పే॰... పురిమా పురిమా కుసలా ఖన్ధా”తిఆదినా ఆసేవనపచ్చయే చ,

“సహజాతా నానాక్ఖణికా, సహజాతా కుసలా చేతనా...పే॰... సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం చిత్తసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం. నానాక్ఖణికా విపాకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపాన”న్తిఆదినా కమ్మపచ్చయే చ,

“అబ్యాకతో అబ్యాకతస్స...పే॰... ఏకో ఖన్ధో తిణ్ణన్న”న్తిఆదినా విపాకపచ్చయే చ,

“కుసలో కుసలస్సా”తిఆదినా ఆహారపచ్చయాదీసు చ, “కుసలో అబ్యాకతస్స, సహజాతం, పచ్ఛాజాతం, సహజాతా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం. పచ్ఛాజాతా ఇమస్స కాయస్స...పే॰... అబ్యాకతో కుసలస్స...పే॰... పురేజాతం వత్థు కుసలానం ఖన్ధానం విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో”తిఆదినా విప్పయుత్తపచ్చయాదీసు చ పాళిగతి వేదితబ్బా.

తత్థ కుసలధమ్మో నామేస యస్మా ఉప్పజ్జన్తో ఠపేత్వా పచ్ఛాజాతపచ్చయం, విపాకపచ్చయఞ్చ సేసేహి ద్వావీసతియా పచ్చయేహి ఉప్పజ్జతి. కుసలస్స చ పచ్చయో హోన్తో ఠపేత్వా పురేజాతపచ్ఛాజాతవిపాకవిప్పయుత్తపచ్చయే సేసేహి వీసతియా పచ్చయేహి పచ్చయో హోతి. ఏవం కుసలో కుసలాదీనం, అకుసలో చ అకుసలాదీనం యథానురూపం పచ్చయా హోన్తి, తస్మా కుసలాదీనం తంతంపచ్చయుప్పన్నవిభాగం దస్సేతుం పఞ్హావారో వుత్తో. తత్థ **సేఖా గోత్రభున్తి** సోతాపన్నం సన్ధాయ వుత్తం, **వోదానన్తి** సకదాగామిఅనాగామినో. తేసం హి గోత్రభుచిత్తం వోదానం నామ. **మగ్గా వుట్ఠహిత్వాతి** మగ్గవీథితో వుట్ఠాయ. న హి మగ్గానన్తరా పచ్చవేక్ఖణా నామ అత్థీతి అయం అనులోమపట్ఠానే కుసలత్తికనయో.

వేదనాత్తికాదీసు "సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం ధమ్మం పటిచ్చ సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా. సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ ద్వే ఖన్ధా. ద్వే ఖన్ధే పటిచ్చ ఏకో ఖన్ధో"తిఆదినా కుసలత్తికే వుత్తానుసారేన పటిచ్చవారాదీసు పఞ్హావారపరియోసానేసు సత్తసు వారేసు ఏకేకస్మిం పచ్చయానులోమాదీహి చ ఏకమూలాదీహి నయేహి చ సబ్బత్తికేసు లబ్భమానపదవసేన గణనానయో యోజేత్వా ఞాతబ్బో. తత్థ వేదనాత్తికే వేదనాక్ఖన్ధస్స అలబ్భనతో **"ఏకం ఖన్ధం నిస్సాయ ద్వే ఖన్ధా"**తిఆది వుత్తం. సబ్బత్థ విసేసో పాళిఅట్ఠకథానుసారేనేవ ఞాతబ్బోతి అయం అనులోమపటిలోమే **తికపట్ఠాననయో**.

దుకపట్ఠానే పన "హేతుం ధమ్మం పటిచ్చ హేతు ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా. అలోభం పటిచ్చ అదోసో. అమోహో. అదోసం అమోహం పటిచ్చ అలోభో. అదోసో. లోభం పటిచ్చ మోహో. మోహం పటిచ్చ లోభో. దోసం పటిచ్చ మోహో. మోహం పటిచ్చ దోసో. పటిసన్ధిక్ఖణే హేతుం ధమ్మం పటిచ్చ నహేతు ధమ్మో ఉప్పజ్జతి...పే.... హేతూ చ నహేతూ చ. నహేతుం పటిచ్చ నహేతు ధమ్మో న...పే.... హేతూ చ నహేతూ చా"తిఆదినా హేతుదుకే,

"సహేతుకం ధమ్మం పటిచ్చ సహేతుకో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా. సహేతుకం ఏకం ఖన్ధం...పే.... సహేతుకం ధమ్మం పటిచ్చ. అహేతుకో...పే.... చిత్తసముట్ఠానం రూపం. పటిసన్ధిక్ఖణే...పే.... సహేతుకో చ, అహేతుకో చ...పే.... అహేతుకం ఖన్ధం పటిచ్చ అహేతుకో. విచికిచ్ఛాసహగతం ఉద్ధచ్చసహగతం మోహం పటిచ్చ సమ్పయుత్తకా ఖన్ధా...పే.... చిత్తసముట్ఠానం. ఆహారసముట్ఠాన"న్తిఆదినా సహేతుకదుకాదీసు చ కేనచివిఞ్ఞేయ్యదుకవజ్జితేసు సబ్బదుకేసు పచ్చేకం పటిచ్చవారాదీసు సత్తసు మహావారేసు ఏకేకస్మిం పచ్చయానులోమాదీసు చతూసు నయేసు ఏకమూలకాదీహి సబ్బవారేహి కుసలత్తికే వుత్తానుసారేన యథానురూపం విభజ్జనయో యోజేత్వా ఞాతబ్బో. సబ్బస్మిమ్పి హి పట్ఠానే కేనచివిఞ్ఞేయ్యదుకం న లబ్భతీతి అయం **దుకపట్ఠాననయో**.

దుకతికపట్ఠానే పన "హేతుం కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ హేతు కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా"తిఆదినా హేతుదుకేన సద్ధిం కుసలత్తికే కుసలం పదం యోజేత్వా పటిచ్చవారాదీసు సత్తసు వారేసు పచ్చయానులోమాదీనం చతున్నం నయానం వసేన లబ్భమానకపచ్చయా ఏకమూలకాదినయేహి దస్సితా . యథా చ కుసలం పదం, ఏవం అకుసలం పదం, అబ్యాకతఞ్చ హేతుదుకేన యోజేత్వా వుత్తనయేన దస్సేత్వా హేతుకుసలదుకతికన్తి ఠపితం. పాళి పన అతిసంఖిత్తా. యథా కుసలత్తికం, ఏవం "హేతుం సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం ధమ్మం పటిచ్చ హేతు సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా"తిఆదినా లబ్భమానకపదవసేన వేదనాత్తికాదయోపి హేతుదుకేన యోజేత్వా హేతువేదనదుకతికాదీని ఏకవీసతిదుకతికాని దస్సితానీతి. యథా చ హేతుదుకేన సద్ధిం లబ్భమానకపదవసేన ద్వావీసతితికా యోజితా, ఏవం సహేతుకదుకాదీహి సబ్బేహి సద్ధిం పచ్చేకం ద్వావీసతితికా యోజేతబ్బా. పాళి పనేత్థ ఇతో పరేసుపి సబ్బత్థ అతిసంఖిత్తా. ఏవం ద్వావీసతితికే గహేత్వా దుకసతే పక్ఖిపిత్వా దుకతికపట్ఠానం దేసితన్తి అయం **దుకతికపట్ఠాననయో**.

తికదుకపట్ఠానేపి “కుసలం హేతుం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో హేతు ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా”తిఆదినా కుసలత్తికేన సద్ధిం హేతుపదం యోజేత్వా పటిచ్చవారాదీసు సత్తసు మహావారేసు పచ్చయానులోమాదినయచతుక్కవసేన లబ్భమానకపచ్చయా ఏకమూలాదీహి సబ్బవారేహి దస్సితా. యథా హేతుపదం, ఏవం నహేతుపదమ్పి కుసలత్తికేన సద్ధిం యోజేత్వా కుసలహేతు తికదుకన్తి ఠపితం. యథా చ కుసలత్తికేన సద్ధిం హేతుదుకం, ఏవం “సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం హేతుం కుసలం ధమ్మం పటిచ్చా”తిఆదినా వేదనాత్తికాదీహిపి తం యోజేత్వా వేదనాత్తికదుకాదీని ఏకవీసతితికదుకాదీని దస్సితాని. యథా చ హేతుదుకం, ఏవం సహేతుకాదయోపి సబ్బే పచ్చేకం ద్వావీసతియా తికేహి లబ్భమానపదవసేనేవ యోజితా. ఏవం దుకసతం ద్వావీసతియా తికేసు పక్ఖిపిత్వా తికదుకపట్ఠానం దేసితన్తి అయం **తికదుకపట్ఠాననయో**.

తికతికపట్ఠానేపి “కుసలం సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా”తిఆదినా కుసలత్తికం వేదనాత్తికాదీహి సబ్బత్తికేహి, వేదనాత్తికాదయో చ కుసలత్తికాదీహి వుత్తనయేన యోజేత్వా పచ్చయా దస్సితా. ఏవం తికేసు ఏవ తికే పక్ఖిపిత్వా తికతికపట్ఠానం దేసితన్తి అయం **తికతికపట్ఠాననయో**.

దుకదుకపట్ఠానేపి “హేతుం సహేతుకం ధమ్మం పటిచ్చ హేతు సహేతుకో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా”తిఆదినా హేతుదుకం సహేతుకాదీహి, సహేతుకఞ్చ హేతుదుకాదీహి యోజేత్వా హేట్ఠా వుత్తనయేహి పచ్చయా దస్సితా. ఏవం దుకేసు ఏవ దుకే పక్ఖిపిత్వా దుకదుకపట్ఠానం దేసితన్తి అయం **దుకదుకపట్ఠాననయో**. ఏవం తావ అనులోమపట్ఠానే –

> “తికఞ్చ పట్ఠానవరం దుకుత్తమం,
> దుకతికఞ్చేవ తికదుకఞ్చ;
> తికతికఞ్చేవ దుకదుకఞ్చ,
> ఛ **అనులోమమ్హి** నయా సుగమ్భీరా”తి. –

వుత్తా ఛ నయా వేదితబ్బా. పచ్చయవసేన పనేతేసు ఛసు ఏకేకస్మిం పట్ఠానే పచ్చయానులోమాదీనం చతున్నం నయానం వసేన ఏతేన పరియాయేన చతువీసతినయపటిమణ్డితమిదం ధమ్మానులోమపట్ఠానన్తి వేదితబ్బం. అయం **అనులోమపట్ఠాననయో**.

పచ్చనీయపట్ఠానే పన “నకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ నకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా. అకుసలం అబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ…పే.… ద్వే ఖన్ధా, చిత్తసముట్ఠానఞ్చ రూప”న్తిఆదినా **తికపట్ఠానే**, “నహేతుం ధమ్మం పటిచ్చ నహేతు ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా. నహేతుం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ…పే.… చిత్తసముట్ఠానఞ్చ రూప”న్తిఆదినా **దుకపట్ఠానే** చ, “నహేతుం నకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ నహేతు నకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా. నహేతుం నకుసలం అబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ తయో ఖన్ధా”తిఆదినా **దుకతికపట్ఠానే** చ, “నకుసలం నహేతుం ధమ్మం పటిచ్చ నకుసలో నహేతు ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా **తికదుకపట్ఠానే** చ, “నకుసలం నసుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం ధమ్మం పటిచ్చ నకుసలో నసుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా **తికతికపట్ఠానే** చ, “నహేతుం నసహేతుకం ధమ్మం పటిచ్చ నహేతు నసహేతుకో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా”తిఆదినా **దుకదుకపట్ఠానే** చాతి ఛసు పచ్చనీయపట్ఠానేసు అనులోమతికపట్ఠానాదీసు ఛసు పట్ఠానేసు వుత్తేన సబ్బేన పకారేన పాళినయో వేదితబ్బో. ఇదఞ్చ కుసలాదీనం, హేతుఆదీనఞ్చ ధమ్మానం పచ్చయుప్పన్నభావపటిక్ఖేపవసేన పవత్తత్తా ధమ్మపచ్చనీయపట్ఠానం నామ జాతం. తత్థ హి

నకుసలం ధమ్మం పటిచ్చాతి కుసలస్స పచ్చయపటిక్ఖేపో. **నకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీతి** కుసలస్స పచ్చయుప్పన్నభావపటిక్ఖేపో. తథా “అకుసలం అబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ…పే… అకుసలా, అబ్యాకతా ఖన్ధా చిత్తసముట్ఠానఞ్చ రూపం ఉప్పజ్జతీ”తి ఏవమాదినా నయేనేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. ఏవమేత్థ పచ్చనీయపట్ఠానే –

“తికఞ్చ పట్ఠానవరం దుకుత్తమం,
దుకతికఞ్చేవ తికదుకఞ్చ;
తికతికఞ్చేవ దుకదుకఞ్చ,
ఛ **పచ్చనీయమ్హి** నయా సుగమ్భీరా”తి. –

వుత్తా ఛ నయా వేదితబ్బా. పచ్చయవసేన పనేత్థాపి ఏకేకస్మిం పచ్చయానులోమాదీనం చతున్నం చతున్నం నయానం వసేన చతువీసతినయపటిమణ్డితమిదం ధమ్మపచ్చనీయపట్ఠానన్తి వేదితబ్బన్తి అయం **పచ్చనీయపట్ఠాననయో.**

అనులోమపచ్చనీయపట్ఠానే పన “కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ నకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా. కుసలే ఖన్ధే పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూప”న్తిఆదినా **తికపట్ఠానే,** “హేతుం ధమ్మం పటిచ్చ నహేతు ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా”తిఆదినా **దుకపట్ఠానే** చ, “హేతుం కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ నహేతు నకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా **దుకతికపట్ఠానే** చ, “కుసలం హేతుం ధమ్మం పటిచ్చ నకుసలో నహేతు ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా **తికదుకపట్ఠానే** చ, “కుసలం సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం ధమ్మం పటిచ్చ నకుసలో నసుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా **తికతికపట్ఠానే** చ, “హేతుం సహేతుకం ధమ్మం పటిచ్చ నహేతు నసహేతుకో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా **దుకదుకపట్ఠానే** చ హేట్ఠా వుత్తనయేన సబ్బేన పకారేన పాళినయో వేదితబ్బో. ఇదం కుసలాదీనం ధమ్మానం పచ్చయత్తం అప్పటిక్ఖిపిత్వా పచ్చయుప్పన్నానం కుసలాదిభావపటిక్ఖేపవసేన పవత్తత్తా ధమ్మానులోమపచ్చనీయపట్ఠానం నామ జాతం. తత్థ హి **కుసలం ధమ్మం పటిచ్చాతి** కుసలస్స పచ్చయభావవిధానం. **నకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీతి** కుసలస్స పచ్చయుప్పన్నభావనివారణం, తస్మా “కుసలే ఖన్ధే పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూప”న్తిఆదినా విస్సజ్జనం వుత్తన్తి వేదితబ్బన్తి ఏవమేత్థ అనులోమపచ్చనీయపట్ఠానే –

“తికఞ్చ పట్ఠానవరం దుకుత్తమం,
దుకతికఞ్చేవ తికదుకఞ్చ;
తికతికఞ్చేవ దుకదుకఞ్చ,
ఛ **అనులోమపచ్చనీయమ్హి** నయా సుగమ్భీరా”తి. –

వుత్తా ఛ నయా వేదితబ్బా. పచ్చయవసేన పనేత్థాపి ఏకేకస్మిం పచ్చయానులోమాదీనం చతున్నం చతున్నం నయానం వసేన చతువీసతినయపటిమణ్డితమిదం ధమ్మానులోమపచ్చనీయపట్ఠానన్తి వేదితబ్బన్తి అయం **అనులోమపచ్చనీయపట్ఠాననయో.**

పచ్చనీయానులోమపట్ఠానే “నకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో ధమ్మో…పే… నకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా”తిఆదినా **తికపట్ఠానే,** “నహేతుం ధమ్మం పటిచ్చ హేతు ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా **దుకపట్ఠానే** చ, “నహేతుం నకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ హేతు అకుసలో ధమ్మో…పే… హేతు అబ్యాకతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీతి”ఆదినా **దుకతికపట్ఠానే** చ, “నకుసలం నహేతుం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో హేతు ధమ్మో…పే… అబ్యాకతో హేతు ధమ్మో

ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా **తికదుకపట్ఠానే** చ, “నకుసలం నసుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తో ధమ్మో...పే.... అబ్యాకతో సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా **తికతికపట్ఠానే** చ, “నహేతుం నసహేతుకం ధమ్మం పటిచ్చ హేతు సహేతుకో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా **దుకదుకపట్ఠానే** చ, హేట్ఠా వుత్తేన పకారేన పాళినయో వేదితబ్బో. ఇదఞ్చ కుసలాదిధమ్మానం పచ్చయత్తం పటిక్ఖిపిత్వా తేసం పచ్చయుప్పన్నభావఅప్పటిక్ఖేపవసేన పవత్తత్తా ధమ్మపచ్చనీయానులోమపట్ఠానం నామ జాతం. తత్థ **నకుసలం ధమ్మ**న్తి కుసలస్స పచ్చయభావనివారణం. **అకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ**తి అకుసలస్స ఉప్పత్తివిధానం. కుసలం పన పటిచ్చ కుసలస్స ఉప్పత్తిఅభావతో “కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ”తి అవత్వా “అకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ”తి లబ్భమానపదవసేన వుత్తం. కుసలం, హి అకుసలం, అబ్యాకతం వా సహజాతపచ్చయం కత్వా ఉప్పజ్జమానో కుసలో నామ నత్థి, తస్మా అకుసలస్స చ అబ్యాకతస్స చ వసేన దేసనా కతా. ఏవమఞ్ఞత్థ. ఏవమేత్థ ధమ్మపచ్చనీయానులోమపట్ఠానే –

> “తికఞ్చ పట్ఠానవరం దుకుత్తమం,
> దుకతికఞ్చేవ తికదుకఞ్చ;
> తికతికఞ్చేవ దుకదుకఞ్చ,
> ఛ **పచ్చనీయానులోమమ్హి** నయా సుగమ్భీరా”తి. –

వుత్తా ఛ నయా వేదితబ్బా. పచ్చయవసేన పనేత్థాపి తికపట్ఠానాదీసు ఏకేకస్మిం పచ్చయానులోమాదీనం చతున్నం చతున్నం నయానం వసేన ఏకేన పరియాయేన చతువీసతినయపటిమణ్డితమిదం ధమ్మపచ్చనీయానులోమపట్ఠానన్తి వేదితబ్బన్తి అయం **పచ్చనీయానులోమపట్ఠాననయో**.

ఏవమిదం భగవతా అనులోమపట్ఠానాదీసు చతూసు ఏకేకస్మిం పట్ఠానే తికదుకాదీనఞ్ఞేవ ఛన్నం ఛన్నం నయానం వసేన చతువీసతినయపటిమణ్డితం సమన్తపట్ఠానమహాపకరణం దేసితం. పచ్చయవసేన పనేతేసు చతువీసతియా పట్ఠానేసు ఏకేకస్మిం పచ్చయానులోమాదీనం చతున్నం చతున్నం నయానం వసేనేతం ఛన్నవుతినయపటిమణ్డితం హోతి, ధమ్మవసేనేవ చేతం పకరణం చతువీసతిసమన్తపట్ఠానం వుత్తన్తి అయమేత్థ విభఙ్గనయో.

మోహవిచ్ఛేదనియా అభిధమ్మమాతికత్థవణ్ణనాయ

పట్ఠానమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిగమనకథా

ఏత్తావతా చ –

> ౧. మాతికాయాభిధమ్మస్స, ఆరద్ధా అత్థవణ్ణనా;
> **మోహవిచ్ఛేదనీ** నామ, యా సా నిట్ఠముపాగతా.
>
> ౨. నిట్ఠం యథాయం సమ్పత్తా, లజ్జీహి అభిపత్థితా;
> సబ్బే నిట్ఠం తథా సన్తా, సమేన్తు సుమనోరథా.

౩. యో గమ్భీరో ససాదీనం, సముద్దోవ భయావహో;
కాలేస్మిం ధీమతఞ్చాపి, అపి గన్థావలోకనే.

౪. పఠమన్తరధానస్స, అభిధమ్మస్స తస్స యం;
సిలాలేఖా నిధీనంవ, ధమ్మత్థానం పకాసికా.

౫. నావా వియ సముద్దస్స, సుఖోతరణపద్ధతి;
పాళిఅట్ఠకథా చేసా, పరిసుద్ధా అనాకులా.

౬. నయతోపి అవిక్కిణ్ణా, అసంకిణ్ణా నికాయతో;
యతో సక్కచ్చ సోతబ్బా, సద్ధమ్మట్ఠితియా సతా.

౭. సద్ధమ్మట్ఠితికామేన, అనత్తుక్కంసనాదితో;
మయాపి వణ్ణయన్తేన, రచితా సుద్ధచేతసా;
తేత్తింసభాణవారాయ, పరిమాణేన తన్తియా.

౮. మాతికావణ్ణనా యా సా, యావ నిట్ఠం యథాబలం;
సబ్బత్థసఙ్గహా ఏసా, అనాకులపదక్కమా.

౯. యం పత్తం కుసలం తేన, పత్వా సమ్బోధిముత్తమం;
నిట్ఠం పాపేయ్యమఖిలే, పాణినో హితచేతసా.

౧౦. నానాజనాధిరమణీయతరస్స,
చోళరట్ఠస్స భారమధివాహకులన్ధరస్స;
కావేరిపూతసలిలేన హితాలయస్స,
రాజాధిరాజవరవంససుపీణితస్స.

౧౧. మజ్ఝమ్హి చోళకకలఙ్కనిభేన మగ్గం,
పూరం విసాలవిభవేహి మహాకులేహి;
పాకారచక్కపరిఖాహి చ గోపురేహి,
యుత్తం జనాకులసుసజ్జితరాజమగ్గం.

౧౨. సబ్బూపభోగపరిభోగధనేహి నానా-
వణ్ణేహి పుణ్ణవివిధాపణికేహి సోభం;
చోళాధినాగపురనన్దననాథభూతం,
యే తత్థ సోగతవిహారవరాభిరామా.

౧౩. తేసం ముఖే జనమనోహరసత్థుబిమ్బ-

సమ్భావితే మహతి సజ్జనమాననీయే;
విజ్జాలయేహి ఉదయాచలసన్నిభేహి,
కేలాసకూటసిఖరోపమచేతియేహి.

౧౪. పాసాదహమ్మియవరేహి చ మణ్డపేహి,
జమ్బుమ్బతాలపనసాదితరావలీహి;
నన్దోపనన్దభుజగస్స వరస్స భోగ-
చక్కావలీసమసుధాకతగోపురేహి.

౧౫. యుత్తే విసాలసికతాసితమాళకేహి,
యుత్తే సుసీలయతిసఙ్ఘనిసేవితమ్హి;
కల్యాణకమ్మనిరతేహి హటూపహారే,
నాగజ్జునవ్హయవిహారవరే వసన్తో.

౧౬. నామేన యో ధుతధరగ్గసమాననామో,
చన్దోవ పాకటనభోదితవీతపఙ్కో;
సత్థన్తరేసు నిపుణో పిటకత్తయే చ,
వాదీభయూథవిపినే మిగరాజలీలో.

౧౭. యో సాగరోవ న విలఙ్ఘతి సీలవేల-
మప్పిచ్ఛతాదిగుణసారవిభూసితత్తో;
జోతేతి సాసనమలం నిఖిలం జహన్తో,
సక్కచ్చ ధమ్మవినయం పరిదీపయన్తో.

౧౮. తేనాభిధమ్మపిటకణ్ణవవిప్పకిణ్ణ-
సారత్థరత్ననికరేవ సముద్ధరిత్వా;
సమ్మాపజానగళలఙ్కరణాయ **మోహ-**
విచ్ఛేదనీ విరచితా రతనావలీ యా.

౧౯. సాయం పభాసతు సుకిత్తివిరాజమానా,
ధమ్మేసు మోహతిమిరం వినిహచ్చ సమ్మా;
ఆభాతు తావ జినసాసనజోతి యావ,
వత్తిస్సతిస్స జనతాహితమావహన్తీ.

ఇతి చోళరట్ఠే **మహాకస్సపత్థేరేన** విరచితా

మోహవిచ్ఛేదనీ నామ

అభిధమ్మమాతికత్థవణ్ణనా నిట్ఠితా.